

ROBERTI BARCLAI

THEOLOGICÆ

Verè CHRISTIANÆ

APOLOGIA.

Act. xxiv. 14. *Secundum viam, quam hæresin dicunt, sic colo Deum patrum meorum, credens omnibus, quæ in Lege & Prophetis scripta sunt.*

Tit. ii. 11, 12, 13, 14. *Gratia Dei salutifera illuxit omnibus hominibus, erudiens nos, ut, abnegantes impietatem & secularia desideria, sobriè & justè & piè vivamus in hoc mundo, expectantes beatam spem & adventum gloriæ magni Dei, & Salvatoris nostri Jesu Christi, qui dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret sibi populum acceptabilem, bonorum operum zelotem.*

1 Thess. v. 21. *Omnia probate, quod bonum est tenete.* 2 A B f

EDITIO SECUNDA, priore emendatior.

L O N D I N I

Excusa, & prostat venalis apud Assignatos J. SOWLE,
ad Insigne Bibliorum, in Areâ dictâ George-Yard,
in Vico vulgò Lombard-Street. M.DCC.XXIX.

THEOLOGICAL

1. The first of these is the fact that the
 2. second of these is the fact that the
 3. third of these is the fact that the
 4. fourth of these is the fact that the
 5. fifth of these is the fact that the
 6. sixth of these is the fact that the
 7. seventh of these is the fact that the
 8. eighth of these is the fact that the
 9. ninth of these is the fact that the
 10. tenth of these is the fact that the

AT 10:30 AM, 1980

И. О. Д. И. Т.

1. The first of these is the fact that the
2. second of these is the fact that the
3. third of these is the fact that the
4. fourth of these is the fact that the
5. fifth of these is the fact that the
6. sixth of these is the fact that the
7. seventh of these is the fact that the
8. eighth of these is the fact that the
9. ninth of these is the fact that the
10. tenth of these is the fact that the

THEOLOGIÆ

Verè CHRISTIANÆ

APOLOGIA,

Carolo Secundo,

Magnæ Britannicæ, &c.

REGI,

à

Roberto Barclaio,

SCOTO-BRITANNO,

Oblata.

THEOLOGIA

VERE CHRISTIANA

APOLOGIA

Carolo Secundo

Magne Britannice, &c.

R. E. G. I.

Roberto Barclay

Scoto-Britanno

Opus

Carolo Secundo, Magnæ Britanniaë,

Regnorumque ad eam pertinentium

R E G I,

ROBERTUS BARCLAIUS, Servus JESU
CHRISTI, vocatus ad dispensationem Evan-
gelii, quod nunc, post longam & tenebrosam
Apostasiaë noctem, denuo revelatum, omni-
bus gentibus prædicandum est, salutem ex-
optat.

QUEMADMODUM conditio Regum ac
Principum illos eâ statione locat, quâ magis,
quàm alii mortales, orbis observationi &
conspectui fiunt obvii, quorum, ut benè observat
Cicero, nec dictum ullum, nec factum obscurum esse
potest; sic ii præsertim Reges, durante quorum
tempore in hujus orbis teatro placet maximo Re-
um R E G I singulariter hominibus manifestare mi-
rabilia inscrutabilis providentiæ suæ vestigia, accu-
tius observantur, eorumque vitas & actiones dili-
gentius & industrius notat & scrutatur posteritas,
præsertim

præsertim si illa sint ejus generis, quæ non solum ad externa hujus orbis facta spectant, sed quæ etiam notanda sunt propter manifestationem seu revelationem notitiæ Dei in rebus religiosis & spiritualibus. Hoc vitas Cyri, Augusti Cæsaris, & Constantini magni adeò notabiles reddidit, & postremis his seculis Caroli Quinti, & aliorum quorundam Principum. Sed inter omnia illa facta, quæ permittere Deo placuit, ad gloriam potestatis suæ, & manifestationem sapientiæ & providentiæ, nulla ætas nobis adeò miranda & stupenda perhibet, si vel res civiles sivè religiosas spectemus, quàm quæ per vitæ tuæ curriculum acciderunt, qui, licet quinquagesimum ætatis annum nondum attigeris, rerum tamen magis mirabilium testis fuisti, quàm multa antè secula produxerunt; veluti si duntaxat respexerimus varias illas molestias, in quas, vix infantiam egressus, prolapsus es, nec non multifarias illas afflictiones, quibuscum tui gradus homines rarò circumsepti sunt, ac miram illam & incomparabilem Patris tui fortunam, angustamque tuam eversionem, & exilium subsequens, ac magnam reversionis tuæ improbabilitatem, saltem nisi multo labore & variis pugnis, & denique incapacitatem tuam hoc perficiendi, propter eorum, qui sese in folio tuo collocarant, vim & terrorem, quem externis regnis injece- rant: & quòd nihilominus nullo stricto ense, absque omni ictu gladii, sine peregrinorum Statuum auxilio aut ope, nec per humani consilii & prudentiæ opus aut industriam restauratus sis. Hæc omnia abundè declarant factum hoc esse à Domino, quod sicut mirabile est in oculis nostris, ita succedentibus generationibus admirationi erit & stupori: id si rectè observetur, satis confutat & confundit atheismum, qui tantoperè hâc ætate abundat.

Sicut vindicatio libertatis conscientiæ, quam pater tuus (importunis clericorum clamoribus cedens, quorum impiis & crudelibus voluntatibus respondentes & satisfacientes, multa perniciofa & incom-

moda

moda plerique Principes sustinuerunt) nonnihil reprimere & impedire incepit, revolutionum illarum causa & occasio fuit: sic ejusdem conscientiae libertatis prætextu opus illud & promovebatur, & ad summum productum est, & licet (procul dubio) quidam, qui in illo opere actores erant, bona sibi proponerent, præsertim in initio, (quanquam semper longè errantes quoad modum perficiendi, carnalibus scil. armis) quamprimùm tamen gustârunt suavitatem possessionum eorum, quos ejiciebant, confestim coeperunt ea ipsa agere, ob quæ alios accusaverant, manus eorum in oppressione inventæ sunt, & *oderunt redargutionem instructionis, quæ est via vitæ.* Malè se gesserunt erga Domini nuncios, & Prophetas ejus verberari & in carceres injici jusserunt, servosque ejus persecuti sunt, quos vocaverat, & ex illis collegerat, persuaseratque *tundere gladios suos in ligones, & hastas suas in falces,* & bellum carnale aut externum non ampliùs discere: sed suscitavit eos Deus, & spiritualibus armis armavit eos; quippe Spiritu & virtute ipsius, quâ in vicis, semitis & publicis conventibus, foris & in synagogis testati sunt contra *superbiam, luxuriam, vanitatem & hypocrisin* generationis istius, quæ justa erat in oculis suis; & licet propterea crudeliter tractarentur, fideliter tamen prophetârunt & prædixerunt iis judicium & ruinam eorum, quæ postea supervenit, ut ex pluribus admonitionibus & epistolis ad *Oliverum & Richardum Cromuelem,* & ad cæteros iis succedentes conventus & potestates datis & exhibitis, quæ typis tunc mandatæ sunt, & adhuc extant, apparet.

POSTQUAM autem te restaurare Deo placuit, quot quantasque oppressiones, persecutiones, exilia, aliaque mala perpeffi sint ab hominibus, tuam authoritatem prætendentibus, suamque malignitatem tuo nomine colorantibus, omnibus ferè notum est, præsertim in *Angliâ,* ubi vix ergastulum est, quod non fuerit illis repletum, neque judex ad quem non tracti sint, *licet nunquam inventi sint alicujus criminis rei,* quota-

tales

tales asperitates mererentur, ideoque eorum innocentiae sensu (procul dubio) adductus fuisti, ut tribus abhinc annis centenos quosdam eorum in carcere inclusos liberari præceperis; in illis enim, quæ patiuntur, manifestè & observabiliter distinguendi sunt ab omnibus aliis, qui sub tuâ autoritate vivunt, his duobus respectibus.

PRIMO, quod inter omnes conjurationes, ab aliis contra te machinatas, ex quo restauratus es & in Britanniam reversus, nemo ex isto populo inventus sit reus (licet quamplurimi eorum capti & incarcerati, talis suspicionis causâ, fuerint) sed semper innocentes & innoxii (sicut decebat Christi sequaces) neque ambientes, nec pro hujus orbis regnis contendentes, sed subiecti cui-libet hominum instituto, conscientiae gratiâ, reperti sint.

SECUNDO, quod in asperrimis persecutionum temporibus, & severissimis executionibus earum legum, quæ contra conventus latæ sunt (cùm innocentia circumsepti sint) strenuè in testimonio pro Deo steterint, non in angulos & obscura loca irrepentes, vel semet abscondentes, sicut omnes alii dissentientes professores fecerunt, sed quotidie pro more in locis publicis, illi fini destinatis, convenerint, ita ut nulli tuorum satellitum de illis dicere possint, quod in angulo deprehenderint eos, vel in privato conventiculo interceperint, vel in secretis cubiculis apprehenderint: neque necesse iis fuit emittere speculatores ad eos inquirendos, quos certi erant quotidie inveniri in publicis conventibus, pro Deo & veritate ejus testificantes. Indè oculos ad videndum habentibus luculenter apparent Christiana eorum patientia & magnanimitas, constantia & tolerantia simul conjuncta: & tamen in mediis istis afflictionibus & provocationibus testari possis, quod, sicuti ex unâ parte nunquam quæsierunt traducere & defamare, vel gubernationem tuam populo odiosam & invidiosam reddere scurrilibus & defamatoriis libellis, ita ex alterâ non dubitârunt te admonere, hortari & redarguere, nec non fideliter conscientias suas in amore erga te sine verbis adulatoriis exonerare, sicut ve-

ri Prophetæ priscis temporibus erga illos Reges & Principes, sub quorum authoritate violentia acta est; semper fecerunt.

E r quanquam evidenti experiētiâ pateat, veritati divinæ & humanæ politiæ maximè consentaneum esse, ut unicuique libertas conscientiæ, quoad cultum erga Deum, permittatur; tamen cæteræ illæ sectæ (quæ plerumque persecutionis tempore vix extra angulos & latebras prospicere vel egredi audebant, dum populus ille innocens, strenuus & immobilis steterit) nunc simul in mutuam conjurationem conturmant, conspirant & quasi conglutinantur non obstantibus, quas inter se olim habebant, contentionibus & altercationibus) ut nos odiosos reddant, injustè quærentes doctrinas nostras & verba detorquere, quasi nec cum Christianitate, nec humanâ societate consistenter, ita ut ad hoc malitiæ opus perficiendum non erubescant invicem auxilio uti, & labores invidorum quorundam contra nos *Socinianorum* magnoperè commendare. Nimirum hoc modo simul concordare possunt Herodes & Pilatus ad Christum crucifigendum.

S E D praxis nostra, tibi bonâ experiētiâ nota, scilicet quod & Christianitati, & humanæ societati, huicque insulæ paci & prosperitati magis, quàm aculantium, consentanea sit, adeò nos contra istas calumnias propugnat, ut ad conscientiam tuam, quasi pro nobis testem, in conspectu gentium provocare possimus. His rationibus adductus fui, brevem quidem, at veram, hujus populi doctrinarum enarrationem, brevibus quibusdam Thesis Theologicis, oratione exhibere, quæ etiam, secundum bonam Dei voluntatem, præter expectationem meam successerunt, ad quorundam satisfactionem, & ad excitandum in compluribus desiderium adhuc copiosius de nobis nostrisque dogmatibus audiendi & intelligendi: & quoniam ii sumus, quibus ubique contradicitur, non defuerunt adversarii, theses prædictas publicè oppugnantes, quam sortem veritas experietur semper,

dum diabolus regnat in filiis inobedientiæ. Cæterum in eadem Domini libertate ductum me sensi, ut etiam hanc *Apoiogiam* scriberem, & publico exponerem, quâ veritas, quam hic populus profitetur, fusiùs exhibetur, quam tibi offerre non dubito, propter tuum in eos jus, & eorum in te, quia & primò apparuerunt & maximè creverunt in istis nationibus, ubi tu regnas.

Tu nôsti & expertus es *fidelitatem eorum erga Deum, patientiam eorum in persecutionibus, tranquillitatem eorum erga Regem, honestatem eorum & integritatem in fidelibus eorum admonitionibus & exhortationibus ad teipsum*; & si libuerit otii aliquantulum ad hoc opus legendum tibi met assumere, videbis, quàm consentanea sint eorum dogmata & *Scripturæ & veritati & rectæ rationi*. Simplicitas conversationis eorum, & vilis eorum conditio, quippè cum sint pauperes, illiterati, & generis quoad sanguinem externum humilioris, methodus item procedendi eorum, viz. absque hujus mundi politiâ & sapientiâ, plerisque occasionem præbuit concludendi, quod infani & stulti sint, & propterea veluti rationis incapaces negligendi. Ad hæc, licet iis instar coronæ sit, ita derideri à sapientibus & magnis & literatis hujus seculi, & licet jure merito gaudeant Christi causâ pro stultis haberi; quidam tamen, iique secundum æstimationem mundi & docti & sapientes, aliter de illis judicare incipiunt, & vident, eos exhibere, quæ & *Scripturæ & rationi & veræ eruditioni consentanea sunt*.

Sicuti veritatis, quam assero, professioni contrarium est, ita & minimè meum est consilium, hæc epistolâ quasi *adulationis instrumento* uti, qui frequens & communis harum epistolarum usus & finis est; ideoque nec opus hoc tibi dedicare queam, nec patrocinium tuum implorare, quasi indè fidentiùs orbem illud præsentare, vel de successu ejus meliora sperare possem. Deo soli debeo, quicquid habeo, idque magis immediatè in rebus spiritualibus, ideoque

illi soli & veritatis ejus ministerio, quicquid in me
 producit, dedico, cui soli honor & laus debetur, cu-
 jus veritas hujus orbis Principum patrociniò non
 eget, quoniam brachium ejus & virtus est illud so-
 lum, quò & propagatur, confirmatur & stabilitur.
 Hinc tamen magnoperè in animo meo pressus sum,
 ut occasionem acciperem, hunc librum tibi offe-
 rendi, ut, sicuti sæpiùs ex populo illo quamplu-
 rimi, qui in Angliâ degunt, te hortati sunt, ita nec
 opportunâ careres admonitione à membro antiqui
 tui *Scotiæ* regni, & ut cognosceres, (quod nunquam
 tibi dolendum fore spero) Deum in illâ natione &
 suscitâsse, & quotidie populum hunc augere. Hinc
 etiam cognoscent gentes, veritatem, quam nos pro-
 fitemur, tenebrarum opus non esse, nec latenter pro-
 pagatam, neque pudere nos *Evangelii Christi*, quod
 novimus *virtutem esse Dei ad salutem*: & quod ne-
 que adeò cum gubernatione inconsistentes, neque
 pacis publicæ disturbatores sumus, quemadmodum
 calumniando gentibus persuadere voluerunt adver-
 sarii nostri, de quo ad te provocare, teque testem
 tranquillitatis & Christianæ nostræ conversationis ap-
 pellare possumus.

SUCCEDENTES generationes non magis mirabuntur
 singularem illum divinæ providentiæ gradum in re-
 stauracione tuâ ad thronum sine sanguinis effusione,
 quàm etiam mirabuntur incrementum & progressum
 ejus veritatis sine externâ ope & contra tantam
 oppositionem, quæ non erit ex rebus minimis me-
 moriam tuam illustrem reddentibus. Deus pro te
 magna fecit, satisque tibi ostendit, quòd *per illum*
principes regnent, quòdque possit detrudere & evehere
quos vult, & quando vult. Sæpe fideliter te hor-
 titus est per ministros suos, ex quo ad regalem dig-
 nitatem restauravit te, ne in corde tuo luxuriales
 contra eum, & misericordiæ ejus & providentiæ ob-
 viscereris, ne indè permetteret te in iniquitatibus de-
 cipi, adulationibus aulicorum, qui blanditiis suis
 ultorum Principum ruina sunt. Non est in orbe

Rex, qui tantoperè Dei providentiam & bonitatem expertus est, neque ullus est, qui tantum & tam liberum populum, totque veros Christianos gubernat, quod & imperium tuum magis honorabile, & teipsum magis considerabilem reddit, quàm plurimorum regnorum accessio, quæ servilibus & superstitionis animis repleta sunt. Et prosperitatem & adversitatem gustasti: nôsti quid sit è patriâ ejici quid sit opprimi & sub jugo esse, non minùs quàm regnare; & cùm oppressus fueris, ignorare non potes, quàm odiosus sit oppressor & Deo & hominibus. Si post omnes istas exhortationes & admonitiones toto corde te ad Deum non convertas, & illius obliviscaris, qui meminit tui in afflictionibus, sed temere ad luxuriam & vanitatem sequendam dederis, certa magna erit condemnatio tua: contra quod periculum, & tentationes eorum qui in malo te fovent, ad illud te movent, præstantissimum & prævalentissimum remedium erit, ut ad *Lucem illam Christi conscientie tuæ illucentem*, temet applies, quæ tibi nullo modo adulabitur, neque in peccatis tuis quiescet, sed planè & fideliter tecum ageat, sicut & illi fecerunt, qui eam sequuntur. Omnipotens Deus, qui hucusque adeò mirabiliter amore suum te visitavit, ita tangat & penetret cor tuum, antequam expiret dies visitationis tuæ, ut ex animo eum convertaris, ita ut in loco & statione tuâ gloriam ejus provehendam te exerceas. Sic exorat, sic exorat ille, qui fidelis tibi

Amicus & subditus est

ROBERTUS BARCLAIUS

*Ab Urià, loco peregrinationis meæ,
in nativâ meâ Scotiæ patriâ, die
25 Mensis, vulgò Novembris,
ANNO 1675.*

R. B.

R. B. LECTORI BENEVOLO

S. P. D.

QUUM hoc mihi præcipue statutum sit, veritatem
 scil. annunciare & propugnare; cujus ministerio
 me, meaque omnia dedidi & devovi, nihil mihi ejus causâ
 (annuente divino numine) non experiri, & non audere,
 posse videor. Et hoc modo fretus, Theses quasdam The-
 ologicas, veritatis principia & præcipua dogmata com-
 prehendentes, publico non ita pridem exposui; quæ, cum
 quibusdam non inutiles visæ sint, ac præter expectationem
 ab alienis & alienigenis benevolè receptæ sint, (li-
 cet à quibusdam etiam invidis oppugnatae) ita præva-
 lerunt, ut aliquâ ex parte monstrosam illam & fabu-
 losam opinionem (quâ mendax fama & adversariorum
 calitiam quorundam animos de nobis nostrisque doctrinis
 imbuerat) expunxerint. Hoc respectu mihi visum est,
 nec labori nec operi parcere; ideoque ejusdem divini
 spiritus motu, eodemque propagandæ veritatis consilio
 ductus, quo theses ipsas publicavi, eas hoc tempore ali-
 quantulum fusiùs explanandas & quibusdam argumentis
 propugnandas existimavi. Fortasse mea scribendi me-
 tuâ obdus, à communi Theologorum non solum diversa,
 sed etiam aliena Lectori videri potest, quod mihi mi-
 nimè curæ erit, quoniam me Scholasticorum non modò
 non admiratorem & imitatore, sed contemptorem &
 adversarium ingenuè fateor, quorum laboribus religionem
 Christianam non commendatam, sed penè annihilatam
 esse existimo. Neque hoc meum opus prurientibus eorum au-
 ribus accommodavi, qui sublimes etiam veritatis notiones
 magis capite comprehendere, quàm corde complecti cupi-
 unt. Quæ enim scripsi, non tam ex capite quàm ex
 corde exprompsi, quæque animæ meæ auribus audiui,
 internis oculis vidi, & manus meæ contrectârunt de
 verbo vitæ. Quod mihi intus manifestatum est de rebus
 divinis, illud annuncio, non tam verborum & sermonis
 elegantiam

elegantiam & ornatum, quàm veritatis efficaciam & operationem ostendere studens; quod si aliquando in priore peccavi, parùm interest, non enim grammaticum aut rhetorem, sed Christianum ago; in posteriore certam divini luminis & sacrarum literarum normam sequutus sum. Et ut finem faciam, quæ hîc à me scripta sunt, non ad fovendam sapientiam, & hujus seculi doctorum scientiam, vel potius inanem superbiam, sed ad eam expugnandam & solo æquandam scripta sunt, ut etiam præfatiuncula thesibus præfixa breviter demonstrat, quæ cum ejus titulo sic se habet.

T H E S E S T H E O L O G I C Æ.

Omnibus cujuscunque generis totius Christiani orbis Clericis, ad quos hæ pervenerint, & præsertim universis Doctoribus, Professoribus, & Studiosis Theologiæ, in Academiis Europæ versantibus, sive Pontificiis sive Protestantibus, ROBERTUS BARCLAIUS, Domini Dei Servus, sinceram pœnitentiam in agnitionem veritatis exoptat.

VO B I S sequentes hæ propositiones oblatae sunt, quibus lætis, & in timore Domini perlustratis, simplicem illam, nudam & planam veritatem conspicietis, quam homines sapientiâ suâ adeò obscuram reddiderunt, ut mundus gravatus sit magnis & voluminosis Tractatibus, quos de eâ confinxerunt, & vanis alercationibus, nec non commentariis, quibus centuplo magis occulta redditur, quàm ex se est. Quæ præclara eruditio (ita existimata) videl. Theologia Scholastica (ad quam ediscendam vix ætas integra sufficit) neminem Deo propinquiorem reddit, minúsve peccantem, aut magis justum efficit. Detrusit igitur Deus sapientes, eruditos, scribas, nec non disputatores hujus seculi, & elegit paucos quosdam despicabiles & illiteratos, quoad literaturam Scholasticam

lasciam, (ut & olim piscatores) qui puram ejus & nudam veritatem publicarent; & ab istis nebulis, quibus Clerici obnubilaverunt, eam liberarent: ut illos plebecula miraretur & sustentaret. Et inter complures alios, quos elegit Deus ad ea patefacienda, cum ego etiam nactus sim gratiam, ut hujus Evangelii sim dispensator, visum mihi est, secundum officium meum debitum, has propositiones vobis offerre; quæ, licet breves sint, ponderosæ tamen, multa complectuntur, & denotant veram scientiæ originem, scientiæ inquam, quæ ad vitam æternam perducit; de qua hîc testificor, & testimonium hoc relictum est Luci Christi, illuminanti vestras omnium conscientias.

VALETE.

R. B. Scoto-Britannus.

THESIS PRIMA.

De vero cognitionis fundamento.

QUUM summa fælicitas hominis posita sit in verâ Dei cognitione (*hæc est autem vita æterna, ut cognoscant verum illum Deum, &c. Joh. xvii. ver. 3.*) vera & genuina intelligentia rectæ originis & fundamenti cognitionis cognitu & creditu imprimis necessaria est.

THESIS SECUNDA.

De internâ & immediatâ Revelatione.

CUM nemo Patrem noverit nisi Filius, & cui-
cunque voluerit filius eum retegere; & cum re-
velatio Filii sit in, & per Spiritum; ideo testimonium
Spiritus illud est, quo & hætenus revelata est, &
nunc revelatur, & solummodo revelari potest vera
cognitio Dei; qui sicut Spiritus sui motu hujus mundi
chaos ad præclarum illum & mirabilem ordinem, quo
initio fuit, reduxit, hominemque animam vivam, qui
eum gubernaret, ibique regnaret, creavit: Sic ejus-
dem

dem Spiritûs revelatione se ipsum semper filiis hominum patefecit, Patriarchis nimirum, Prophetis, & Apostolis, quæ revelationes Dei per Spiritum, sive externis vocibus & apparitionibus, sive somniis, sive internis objectivis in corde manifestationibus, olim formale eorum fidei objectum fuere, & adhuc ita permanent: *quum objectum fidei sanctorum idem sit in omnibus seculis, licet sub diversis administrationibus exhibitum.* Porro divinæ revelationes internæ, quas ad fundandam veram fidem absolutè necessarias esse adstruimus, externo Scripturarum testimonio, aut sanæ rationi, ut nec contradicunt, ita nec unquam contradicere possunt. Non tamen indè sequitur, quod hæ revelationes divinæ ad externum Scripturarum testimonium, aut etiam ad rationem naturalem seu humanam, tanquam ad nobiliorem aut certiolem normam & amussim, examinari debeant. Nam divina revelatio & illuminatio interna est quiddam per se evidens & clarum, intellectum benè dispositum, propriâ evidentia & claritate, cogens ad assentiendum, que insuperabiliter movens & flectens, non minus quàm principia communia veritatum naturalium (cujusmodi sunt, *Totum est majus sua parte; Duo contradictoria non possunt esse simul vera aut falsa*) movent, flectuntque animum ad assensum naturalem.

THESIS TERTIA.

De Scripturis.

A Sanctis his revelationibus Spiritûs Dei processerunt Scripturæ veritatis, quæ continent, *Primò* fidelem narrationem historicam actorum populi Dei in non paucis seculis, nec non singularia quædam & aspectabilia divinæ erga illos providentiæ testimonia: *Secundò*, narrationem Propheticam multarum rerum, quarum quædam præteritæ, quædam adhuc futuræ sunt. *Tertiò*, amplum & copiosum præcipuis Christianæ fidei doctrinis testimonium, exhibitum in præclaris quibusdam declarationibus, exhortationibus & sententiis; quæ divini Spiritûs afflatu, variis temporibus,

bus, quibusdam Ecclesiis & Ecclesiæ pastoribus, secundum diversas, quæ sese obtulerunt, occasiones dictæ & scriptæ sunt: nihilominus, quoniam solummodo sint declaratio fontis, & non ipse fons, ideo non existimandæ sunt principalis origo omnis veritatis & cognitionis, nec adæquata primaria regula fidei & morum; licet cum dent verum & fidele testimonium primæ originis, sint, & possint existimari regula secundaria, subordinata Spiritui, à quo, quam habent, excellentiam & certitudinem derivant. Nam, sicut interno Spiritûs testimonio earum certitudinem solummodo novimus, ipsæ etiam testantur, Spiritum esse illum rectorem, Sanctis traditum, quo ducendi sunt in omnem veritatem; itaque, secundum Scripturas, Spiritus est primus & principalis ductor; & cum ideo recipiamus & credamus Scripturis, quod à Spiritu processerunt, igitur etiam Spiritus magis originaliter & principaliter est regula, secundum receptum illud in scholis axioma, *Propter quod unumquodque est tale, illud ipsum est magis tale.*

THE S I S Q U A R T A.

De statu naturalis hominis in lapsu.

TO T A posteritas Adamica, sive gens humana, cum Judæi tum Ethnici, quoad primum Adam seu hominem terrestrem lapsa, degenerata, & mortua est, deprivata sensu vel tactu interni hujus testimonii & Seminis Dei, & subiecta est potentiæ, naturæ, & semini Satanæ, quod ille sevit in cordibus hominum, dum in naturali & corrupto statu permanent: unde fit, quod non solum dicta & facta, sed & omnes imaginationes eorum malæ sint perpetuò in conspectu Dei, utpotè à depravato hoc & maligno semine provenientes. Homo igitur, quatenus in hoc statu subsistit, nihil rectè potest cognoscere, imò, & cogitationes & conceptus ejus de Deo, rebusque divinis, donec à pravo illo semine disjunctus, divinoque lumini adjunctus sit, & ipsi, & aliis omnibus, omninò inutiles sunt. Hinc rejiciuntur errores Socinianorum & Pelagianorum,

rum, qui *lumen naturale* exaltant; nec non Pontificiorum, ac complurium Protestantium, qui affirmant, posse hominem, absque verâ Dei gratiâ, esse Evangelii ministrum, & animabus prodesse. Non tamen hoc semen infantibus imputatur, nisi quando actualiter ei sese peccando conjungant; *nam ii sunt naturâ filii iræ, qui ambulant secundum principem aëris, & spiritum agentem in hominibus contumacibus, qui conversantur in cupiditatibus carnis, facientes quæ carni ac cogitationibus libent.* Eph. ii.

T H E S I S Q U I N T A.

De universali redemptione Christi, & salutifero nec non supernaturali lumine, unumquemque illuminante.

DEUS ex infinitâ suâ bonitate, qui non delectatur morte improbi, sed ut omnes vivant & serventur, *ita dilexit mundum, ut filium suum unigenitum, Lumen dederit; ut, quisquis credat in eum, servetur: qui illuminavit omnem hominem venientem in mundum, & omnia vituperabilia manifestat, docetque omnem justitiam, temperantiam & pietatem.* Atque hoc lumen illucet cordibus omnium pro tempore, in ordine ad salutem; & hoc est, quod redarguit peccatum omnium individuum, perfecturum omnium salutem, ni obstarent; nec minùs universale est, quam semen peccati; *Ejus enim mortis beneficium est, qui pro omnibus mortem gustavit: sicut enim in Adamo omnes moriuntur, ita & in Christo omnes vivificabuntur.*

T H E S I S S E X T A.

SECUNDUM quam hypothesin omnes objectiones, contra mortis Christi universalitatem, facilè solvuntur; nec opus est recurrere ad ministerium Angelorum, cæterosque prodigiosos illos modos, quibus aiunt Deum uti ad manifestandam doctrinam, & historiam passionis Christi, iis (in illis orbis angulis, ubi externa Evangelii prædicatio ignota est, habitantibus) qui

qui primâ & communi gratiâ benè usi sunt : hinc etiam disertè sequitur, quod sicut ex antiquis Philosophis aliqui vitam æternam consequuti sint, ita & nunc possint quidam (quos nativitatis fors posuit in remotis mundi partibus, ubi historiæ cognitio deest) participes fieri divini mysterii, si gratiam illam *cujus manifestatio unicuique datur ad utilitatem*, recipiant : quâ doctrinâ certissimâ receptâ, nempe, Evangelicum & salutiferum lumen & gratiam omnibus inesse, universalitas amoris & misericordiæ divinæ erga genus humanum (cùm in morte filii ejus dilecti Domini Jesu Christi, tùm in manifestatione lucis ejus in cordibus) stabilitur, & confirmatur contra omnes objectiones denegantium. Christus igitur pro omnibus mortem gustavit, non solum pro generibus singulorum (ut quidam garriunt) sed etiam pro singulis generum ; cujus oblationis & victimæ beneficium extenditur, non solum ad eos, qui distinctam externam mortis passionisque ejus habent cognitionem, sicut ea in Scripturis declarata est, sed ad illos etiam, qui ab hujus cognitionis beneficio, casu aliquo inevitabili, necessariò excluduntur : quam cognitionem libenter concedimus esse perutilem & consolabundam, sed non absolutè necessariam illis, quibus ipse Deus eam impossibilem fecit : tales enim participes fiunt beneficii mysterii mortis ejus (licet historiæ ignari) si *scil. obtemperent semini & lumini ejus, illucenti cordibus suis, in quo lumine communio habetur cum Patre & Filio*, ita ut ex impiis sancti fiant, & amatores potentiae illius, cujus internis & secretis viribus & contactibus se à malo ad bonum converti sentiunt, & doceri, *quod sibi fieri nolunt, alteri non facere*, in quibus ipse Christus affirmat omnia includi. Sicut igitur falsò & hæreticè docuerunt, qui Christum pro omnibus mortuum fuisse denegârunt ; ita nec satis abundè veritatem annuntiârunt, qui, affirmantes Christum pro omnibus mortuum fuisse, absolutam externæ historiæ cognitionis necessitatem addiderunt, ad assequendum salutiferum ejus effectum. Inter quos præcipuè Remonstrantes Belgici fuerunt, & alii complures universalis redemptionis affirmatores ; eò quod non posuerunt salutis hujus extensionem

xx. THESSES THEOLOGICÆ.

tensionem & exhibitionem in divino illo & Evangelico principio luminis & vitæ, quâ *Christus illuminavit omnem hominem venientem in mundum*, quod præclare & perspicuè exhibetur his Scripturis, Gen. vi. 3. Deut. xxx. 14. Psal. l. 1. Job. xxviii. 28: Johan. i. 7, 8, 9, 16. Rom. x. 8. Tit. ii. 11.

THESIS SEPTIMA.

De Justificatione.

QUOTQUOT non obstant hujus lucis illuminationi, sed Religiosè eam recipiunt, fit in illis Sanctus, Purus & Spiritualis partus, pietatem, justitiam, puritatem, cæterosque præclaros illos fructus Deo gratissimos producens: per quem Sanctum partum, videlicet Christum Jesum intus formatum, opera sua in nobis producentem, ut sanctificamur, ita & justificamur in conspectu Dei, secundum Apostoli verba; *Sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis, in nomine Domini Jesu & per Spiritum Dei nostri*. Ideo non fit nostris operibus, nostrâ voluntate productis; nec item bonis operibus per se consideratis; sed per Christum fit, qui est donum & donator ac causa producens effectus in nobis: qui cum reconciliavit nos, dum adversarii fuimus, secundum sapientiam suam hoc modo nos salvat & justificat, sicut alibi idem Apostolus, *Ex misericordiâ suâ salvavit nos per lavacrum regenerationis & renovationis Spiritûs Sancti*.

THESIS OCTAVA.

De Possibilitate non peccandi.

IN quibus sancta hæc & immaculata genitura plenè producta est, corpus peccati & mortis crucifigitur & amovetur, cordaque eorum veritati subjecta evadunt & unita: ita ut nullis Diaboli suggestionibus & tentationibus pareant, & liberentur ab actuali peccato & legem Dei transgrediendo, eoque respectu perfecti fiunt: ista tamen perfectio semper incrementum admittit, remanetque semper, aliquâ ex parte, possibilitas peccandi, ubi animus non diligentissimè & vigilantissimè ad Deum attendit.

THESIS

T H E S I S N O N A.

De perseverantiâ & Possibilitate amittendi gratiam.

LICET donum hoc & interna gratia sufficiens sit ad perficiendam salutem, illorum tamen, in quibus resistitur, & fieri potest & fit condemnatio; præterea, in quorum cordibus nonnihil operata est, ad purificandos & sanctificandos illos, ultra ad eorum perfectionem tendens, inobedientiâ ab illâ regredi possunt, & in concupiscentiam reverti, fidei naufragium facere, & post gustatum donum cæleste & participes factos Spiritûs sancti denudè prolabi; ejusmodi tamen incrementum in hac vitâ & in veritate stabilitas acquiri potest, à quâ nulla datur apostasia.

T H E S I S D E C I M A.

De Ministris & Pastoribus Ecclesiæ.

SICUT dono hoc & gratiâ seu lumine Dei vera cognitio in rebus spiritualibus recipitur & revelatur; ita & illo, prout manifestatur & in intima cordis receptum est, per ejus vim & potentiam unusquisque verus Evangelii minister constituitur, præparatur & suppeditatur in opere ministerii, & hoc movente, ducente & trahente, oportet Evangelistam, pastorem Christianum duci & mandari in labore & ministerio suo Evangelico; & quoad loca, ubi, & quoad personas, quibus, & quoad tempora, quando ministraturus est. Porro, qui hujus habent auctoritatem, possunt & debent Evangelium annunciare, licet humanis mandatis carentes, & humanæ literaturæ ignari. E contra verò, qui hujus divini doni auctoritate carent, quanquam eruditione & scientiâ præditi, & ecclesiarum mandatis & hominum auctoritate ut plurimum pollentes, impostores tantum & fraudatores, non veri Evangelii ministri seu prædicatores habendi sunt. Præterea, qui sanctum & immaculatum donum acceperunt, *sicut gratis accepere, ita & gratis distributuri sunt*, absque mercede vel pacto stipendio; absit, ut eo utantur, sicut arte ad lucrandam pecuniam. Si autem Dominus aliquem avocaverit à negotio seu arte suâ, quâ solitus est sibi & familiæ comparare

comparare panem, licet ei, secundum libertatem sibi in Domino concessam, recipere temporalia (*viz.* quæ ad victum & amictum pertinent) ab illis, quibus spiritualia communicavit, quæ liberè & ex animo data sunt.

THESIS UNDECIMA.

De Cultu.

OMNIS verus cultus, & Deo gratus, oblatuſ est Spiritu ſuo moventè internè, ac immediatè ducente, qui, nec locis, nec temporibus, nec perſonis præſcriptis limitatur: nam licet ſemper nobis colendus ſit, quòd oporteat indefinenter timere coram illo, tamen, quoad externam ſignificationem in precibus, elogiis, aut prædicationibus, non licet ea perficere noſtrâ voluntate, ubi & quando nos volumus; ſed ubi & quando eò ducimur motu & ſecretis inſpirationibus Spiritûs Dei in cordibus noſtris; quæ Deus exaudit & acceptat, qui nunquam deeſt nos ad præcandum movere, quando expedit, cujus ille ſolus eſt iudex idoneus: Omnis ergo alius cultus, elogia, preces ſive prædicationes quas propriâ voluntate ſuâque tempeſtivitate homines peragunt, quas & ordiri & finire ad libitum poſſunt, perficere vel non perficere, ut ipſiſmet videtur, ſive formæ præſcriptæ ſint, ſicut Liturgiæ, &c. ſive preces ex tempore per vim facultatemque naturalem conceptæ, omnes ad unum ſunt cultus ſuperſtitioſus, Græcè *ἰδωλοθρησκεία*, & idololatria abominabilis in conſpectu Dei, quæ nunc in die Spiritualis reſurrectionis ejus deneganda & rejicienda ſunt, à quibus ſeparare nos oportet, utcunque illi placuerit (qui temporibus ignorantia connixit, habitò reſpectu ad ſimplicitatem & integritatem quorundam, cauſâ innocentis ſui ſeminiſ hominum cordibus, quaſi ſub ſuperſtitionis illius maſſâ, ſepulti) iſtis afflare, & ſuſpiria aliqua ſua ſuſcitare & exaudire; idque quoad dies clariùs illuxerit & exoriretur.

THESIS

THESIS DUODECIMA:

De Baptismo.

SICUT unus est Deus, & una fides, ita & unum Baptisma, non quo carnis sordes abjiciuntur, sed stipulatio bonæ conscientiæ apud Deum per resurrectionem Jesu Christi, & hoc Baptisma est quid sanctum & Spirituale, *scil.* Baptisma Spiritûs & ignis, per quod conscripti sumus Christo, ut à peccatis abluti & purgati, novam vitam ambulemus: cujus Baptisma Johannis erat figura, quod pro tempore fuit, & non ad perpetuum mandatum. Quoad Baptisma infantum, mera traditio humana est, cujus nec exemplum nec præceptum in universâ Scripturâ invenire est.

THESIS DECIMA TERTIA.

De Communicatione & participatione corporis & sanguinis Christi.

COMMUNIO corporis & sanguinis Christi est *quid spirituale & internum*, hoc est participatio carnis & sanguinis Christi, quo *homo interior* quotidie nutritur in cordibus eorum, quibus Christus inhabitat, cujus rei *fractio panis* per Christum cum discipulis erat *figura*, quâ aliquando in ecclesiâ etiam utebantur illi, qui rem figuratam receperunt, imbecillium causâ: sicut *abstinere à rebus strangulatis*, & à sanguine, *lavare invicem pedes*, *infirmos oleo ungere*, quæ omnia jussa sunt non minore autoritate & solennitate, quàm priora illa duo; sed cùm tantum fuerint *umbræ* meliorum, illis cessant, qui *substantiam* assequuti sunt.

THESIS DECIMA QUARTA.

De Potestate Magistratûs civilis in rebus purè religiosis & ad conscientiam pertinentibus.

QUONIAM Deus sibi assumpsit dominium & potestatem conscientiæ, qui unus potest eam rectè instruere & gubernare, ideo nemini licet, quæcunque
fit

XXIV. THESES THEOLOGICÆ.

fit ejus authoritas, seu principatus in hujus orbis gubernaculo, aliorum conscientiam adurgere; & omnes cædes, exilia, proscriptiones, incarcerationes, cæteraque id genus, quibus homines affliguntur propter solum conscientiae exercitium, vel diversam, cum in cultu, tum in rebus religiosis, opinionem, proveniunt à spiritu Caïn trucidatoris, & contraria veritati sunt. Nemini tamen licet, sub prætextu conscientiae, proximo vel in vitâ, vel in bonis nocere, aut quidquid humanæ societati & commercio incommodum, aut perniciiosum perpetrare; in quo casu Lex fit delinquenti, & jus cuique administretur, nullâ habitâ personarum ratione.

THESIS DECIMA QUINTA.

De Salutationibus, Recreationibus, idque genus aliis.

CUM omnis religio præcipuè huc tendat, ut redimantur homines à spiritu vano & hujus seculi consortio, & introducantur ad interiorem cum Deo communionem, coram quo, si semper timemus, beati existimandi sumus; igitur vani & inanes ejus habitus & consuetudines & verbo & opere ab iis rejiciendæ & derelinquendæ sunt, qui ad hunc timorem accedunt, qualia sunt *detectio capitis, suffraginationes, corporisque quàm plures in salutationibus deflexiones, cæteræque stultæ & superstitiosæ formalitates*, malo usu in nimis multis gentibus inveteratæ, quæ omnia homo in statu degenerato, ad fovendam superbiam, in vanâ hujus seculi pompâ & gloriâ commentus est, nec non *inutiles ludî, frivola recreationes & nugæ*, quæ inventa sunt ad pretiosum tempus conterendum: quæque animam divertunt à teste Dei in corde, & à sensu vivace timoris ejus, & ab Evangelico Spiritu, quo debent Christiani cæmentari, qui ad sobrietatem, gravitatem & sincerum Dei timorem perducit; in quo dum ambulamus, benedictio Dei adest nobiscum in actionibus istis, quibus necessariò versamur, dum ea, quæ ad exterioris hujus partis sustentationem spectant, curamus.

THEO.

[1]

THEOLOGIÆ Verè CHRISTIANÆ APOLOGIA.

THESIS PRIMA.

Quum summa felicitas hominis posita sit in verâ Dei cognitione, (hæc est autem vita æterna, ut cognoscant verum illum Deum, &c. Joh. xvii. 3.) vera & genuina intelligentia rectæ originis & fundamenti cognitionis cognitu & creditu imprimis necessaria est.

QUICUNQUE artem aliquam vel scientiam comparare studet, media, quibus illa ars aut scientia acquiritur, primo loco quærit. Si ita decet agere in rebus naturalibus & terrenis, multò magis in Spiritualibus. Eoque diligentius hac in re inquirere nos oportet, quòd, qui in limine errat, non ita facilè in rectam viam reducitur; & qui initio itineris deviat, ac in primis observationibus fallitur, dum à littore solvit, quo major error ejus est, eo in rectam viam difficilior ingressus. Quando homo sibi primò Dei cognitionem proponit, eò ductus suæ indignitatis sensu, & secretis conscientiae stimulis defessus, & quasi admodum lassatus, dum à præsentis patore redimi appetat, & ferventer exoptet crebris animi passionibus & concupiscentiis liberari, pacemque adipisci in reali Dei cognitione & certitudine amoris & benevolentiae ejus, facilè aliqua impressio tenero

B

cordi

cordi imponitur, quasi præsens auxilium vacillanti & inquieto animo afferens, dum res non ita clarè distinguere & discernere possit. Quæ principia vel postulata imbibit; sive id fit reverentiâ & credulitate quorundam, quos affectat & miratur; sive ea principia magis naturali animi dispositioni adaptantur: & si per illa Dei cognitionem adeptus videtur, utut falsa sint, non facilè remonentur. Transacto enim primo pavore audacior evadit, & adest adversarius, qui falsam pacem creat, & fiduciam aliquam, cui animus ita libenter inclinatur & confidit, ut in novam dubitationem & priorem disquisitionis anxietatem prolabi effugiat: hoc satis verificant *Pharisæi & Doctores Judæici*, qui maximè Christo restiterunt, indignantes se existimari ignaros; hæc inanis opinio cognitionis à verâ cognitione abstraxit & plebem, quæ prioribus principiis non imbuta, nec scientiæ opinione inflata, facilè credebatur, quemadmodum exprobrant, Joh. vii. 48, 49. *Nunquid ex principibus aliquis credidit in eum, aut ex Pharisæis? Sed turba hæc, quæ non novit legem, maledicta est.* Hoc etiam abundè probatur experientiâ omnium, qui, secretis & internis Divinæ gratiæ contactibus experrecti, se falsis Doctoribus applicarunt, ubi pejus morbo remedium est; nam loco veræ Dei cognitionis, eorumque, quæ ad salutem suam pertinent, falsas opiniones de illo imbibunt, quæ majore labore expunguntur, quàm si anima quasi tabula rasa adhuc extiterit. Qui enim se sapere opinantur, magis obstinati sunt, quàm qui suæ ignorantie sibi conscius sunt: nec minus diaboli malitia adversus homines exercetur, dum falsas illis de Deo notiones persuadet, quàm dum illos ad negandum Deum omninò cogit: hoc enim difficilius recipitur & magis odiosum est, illud vero perpetua mundi ruina fuit. Vix enim ulla gens reperitur, quæ aliquas religionis notiones non habuerit: siquidem non à negatione Deitatis, sed à falsis & confictis de illo opinionibus, quæcunque in orbe idololatria vel superstitio est, provenit, unde etiam ipse Athëismus oritur; nam diversæ illæ &

variae

variæ de Deo & Religione opiniones, dum tam vacillantes divinationibus & incertis sententiis innituntur, multis negandi ipsum Deum occasionem præbuerunt. Quod, cum multis aliis, quæ de hac re dici possunt, abundè demonstrat, quàm periculosum sit, in hoc primo limine falli. *Quicumque per portam non ingrediuntur, fures & latrones sunt existimandi.* Cæterum quàm necessaria & exoptabilis sit illa cognitio, quæ secum vitam æternam adducit, ostendit *Epietetus*, inquit, ἴδι ὅτι τὸ Κρυπτότατον, &c. Scito principium fundamentumque pietatis hoc esse, habere ὁρθὰς ὑπολήψεις, i. e. rectas opiniones & apprehensiones de Deo. Hoc igitur existimavi quasi primum postulatum primo loco affirmandum, quod (ut opinor) ampliore explanatione aut propugnaculo non eget, cum vix ulli dubium sit, sed potius omnibus confessum (& in iis, quæ extra controversiam sunt, breviter agam) quod scilicet omnium rationi & conscientiis facilè commendabitur; ideoque ad secundam Thesin progrediar, quæ licet non minùs vera sit, tamen Satanæ malitiâ & multorum ignorantia magis in dubitationem trahitur.

THESIS SECUNDA.

Cum nemo Patrem noverit nisi Filius, & cuicumque voluerit filius ipsum retere; & cum Revelatio Filii sit in, & per Spiritum; ideo testimonium Spiritûs illud est, quo & hætenus revelata est, & nunc revelatur, & solummodo revelari potest vera cognitio Dei; qui sicut Spiritûs sui motu hujus mundi chaos ad præclarum illum & mirabilem ordinem, quo initio fuit, reduxit, hominemque animam vivam, qui eum gubernaret, ibique regnaret, creavit: Sic ejusdem Spiritûs revelatione seipsum semper filiis hominum patefecit, Patriarchis nimirum, Prophetis, & Apostolis: Quæ revelationes Dei per Spiritum, sive externis vocibus & apparitionibus, sive somniis, sive internis objectivis in corde manifestationibus, olim formale eorum fidei objectum fuere, & adhuc ita permanent:

quum objectum fidei sanctorum idem sit in omnibus seculis, licet sub diversis administrationibus exhibitum. Porro divinæ revelationes internæ, quas ad fundandam veram fidem absolutè necessarias esse adstruimus, externo Scripturarum testimonio, aut sanæ rationi, ut nec contradicunt, ita nec unquam contradicere possunt. Non tamen indè sequitur, quod hæc revelationes divinæ ad externum Scripturarum testimonium, aut etiam ad rationem naturalem seu humanam, tanquam ad nobiliorem aut certiore normam & amussim, examinari debeant. Nam divina revelatio & illuminatio interna est quiddam per se evidens & clarum, intellectum benè dispositum, propriâ evidentia & claritate, cogens ad assentiendum, atque insuperabiliter movens & flectens, non minus quàm principia communia veritatum naturalium (cujusmodi sunt, Totum est majus suâ parte ; Duo contradictoria non possunt esse simul vera aut falsa) movent flectuntque animum ad assensum naturalem.

I. **V**ERISIMILE est, plerisque carnalibus & naturalibus Christianis Thesin hanc minùs probabilem videri posse, qui, cùm Spiritus Dei motus & operationis in cordibus suis prorsus ignari sint, eum nullo modo necessarium esse existimant ; imò sunt, qui hoc ceu rem stolidam deridere audeant, quasi nemo id sibi vendicare sine contumeliâ possit. Scilicet eosque plerique Christiani defecerunt & degeneraverunt, licet nihil luculentius affirmatum, nihil gravius commendatum, nihil certius confirmatum in sacris Scripturis sit, tamen nihil minus expetatur, nec magis explodatur ab omnibus fere Christianorum sectis, quàm divina hæc & immediata revelatio. Olim Christiani haudquaquam existimabantur, nisi qui Spiritum Christi habebant, Rom. viii. 9. Sed hodie multo audacter se Christianos prædicant, qui facillè confitentur se hoc Spiritu carere, & è contra eos, qui Spiritum habent, derident. Olim illi filii Dei existimabantur, qui Dei Spiritu acti erant, ibid. vers. 14. (Septi) hodie

hodiè multi se filios Dei affirmant, qui nihil actionis hujus noscunt; & qui hoc se agi affirmat, statim ab hujus seculi orthodoxis hæreticus pronunciatur; cujus rei ratio in promptu est. Complures enim, his diebus, Christiani nominantur, qui experienciâ sentiunt, quod Dei Spiritu nec ducantur nec agantur, imò multi (ut vulgo existimantur) præclari Doctores, Theologi, Pastores, nec non Episcopi Christianitatis, aures ab audiendo, & oculos suos à videndo internum hunc ductorem omninò occluserunt, sicque alieni ab illo facti sunt, ita ut propriâ experienciâ eò redigantur, vel ad confitendum, quòd adhuc ignari sint Dei, umbram tantùm cognitionis ejus, non autem veram cognitionem, habentes, vel ad affirmandum, quòd absque divinâ & immediatâ revelatione hæc scientia acquiratur.

Ad ampliorem igitur hujus propositionis expositionem, distinguimus inter *certam* cognitionem Dei, & *incertam*; inter *spiritualem* scientiam, & *literalem*; inter *salutiferam cordis* scientiam, & *inanem aëriamque cerebri* cognitionem; *hanc* plurimis modis acquiri posse confitemur, *illam* non nisi internâ & immediatâ manifestatione & revelatione divini Spiritûs, *lucentis in corde, & intellectum illuminantis*, consequi aliquem affirmamus.

II. Cum igitur in animum induxerim his Thesibus ea proponere, quæ ad veram & efficacem cognitionem pertinent, eam scilicet quæ ad vitam æternam pervenit, ideo verè affirmavi hanc non aliter acquiri; qui verò absque hac immediatâ & internâ Divini spiritûs revelatione cognitionem aliquam Dei consequuti sunt, ne putent quod veram adepti sint.

Ea hujus propositionis certitudo est, ut ex omni-
bus ferè Christianorum Sectis, quolibet seculo, exqui-
sitissimi & celeberrimi ejus veritatem confessi sint.
Qui cum sinceri fuerint, & ardentè Dei cognitio-
nem quærerent (licet aliundè communi Sectæ suæ,
seculi, quo vivebant, cæcitate & erroribus circum-
septi) verum tamen in illis semen divinus amor exau-
divit.

divit, qui bonum ubique respicit, & inter omnes electos suos habet. Hi, cum omnes alios modos inefficaces probaverint, etiam ea principia & præcepta, quæ suis formis & societatibus magis peculiaria fuerunt, denique unâ voce adjudicârunt nullam veram & certam Dei cognitionem esse, nisi eam, quæ intus revelatur Spiritu ejus.

‘ 1. AUGUSTINUS scribit, Tract. Epist. Joh. 3.
 ‘ Interior ergo magister est qui docet, Christus docet, in-
 ‘ spiratio ipsius docet, ubi illius inspiratio, & illius unctio
 ‘ non est, forinsecus inaniter perstrepunt verba. Et
 ‘ Post : Ille autem, qui nos creavit & redemit, & vo-
 ‘ cavit per fidem, & per Spiritum suum habitat in
 ‘ nobis ; nisi loquatur nobis intus, sine causa nos perstre-
 ‘ pimus.

‘ 2. CLEMENS Alexandrinus libro primo Stromati-
 ‘ tum. Aliter dicit aliquis de veritate, aliter veritas
 ‘ seipsam interpretatur ; alterum est conjectura veritatis,
 ‘ alterum ipsa veritas ; aliud similitudo, aliud id ipsum
 ‘ quod est ; & aliud quidem exercitatione & Disciplinâ
 ‘ acquiritur, alterum vero potentiâ & fide ; est enim do-
 ‘ num doctrina pietatis, gratia vero fides. Denique idem
 ‘ Clemens in pædagogo. Neque verò est aditu difficilis
 ‘ veritas, neque eam apprehendere impossibile est, sed est
 ‘ proximè in nostris domibus, quemadmodum sapientissi-
 ‘ mus innuit Moses.

‘ 3. TERTULLIANUS libro de velandis virginibus,
 ‘ cap. I. Quale est enim ut, diabolo semper operante, &
 ‘ adjiciente quotidie ad iniquitatis ingenia, opus Dei au-
 ‘ cessaverit aut proficere destiterit. Cum propterea Pa-
 ‘ racletum miserit Dominus, ut, quoniam humana medi-
 ‘ ocritas omnia semel capere non poterat, paulatim diri-
 ‘ geretur, & ordinaretur, & ad perfectum perduceretur
 ‘ disciplinæ ab illo vicario Domini Spiritu Sancto. Ad-
 ‘ hac, inquit, multa habeo loqui vobis, sed nondum po-
 ‘ testis ea bajulare : cum venerit ille Spiritus veritatis,
 ‘ deducet vos in omnem veritatem, & supervenientia re-
 ‘ nuntiabit vobis. Sed & supra de hoc ejus opere pro-
 ‘ nunciavimus. Quæ est ergo Paracleti administratio, nisi

hæc, quòd Disciplina dirigitur, quòd Scripturæ revelantur, quòd intellectus reformatur, quòd ad meliora proficitur.

4. HIERONYMUS Epistola Paulin. 103. *Lex enim Spiritualis est, & opus est revelatione ut intelligatur.* Et in Epistola 150. ad Hedibiam, quæstione undecimâ asserit, totam epistolam ad Romanos indigere interpretatione, atque in tantis obscuritatibus involutam esse, ut ad eam intelligendam indigeamus auxilio Sancti Spiritus, qui dictavit eandem Apostolo.

5. ATHANASIUS de incarnatione verbi Dei. *Tanta quotidie Salvator facit, trabens ad pietatem, persuadens ad virtutem, docens de immortalitate, excitans ad desiderium cælestium, revelans notitiam de patre, vim contra mortem inspirans, unicuique ostendens seipsum.*

6. GREGORIUS Magnus homiliâ xxx. super Evangel: [ipse vos docebit omnia.] *Quia nisi idem Spiritus cordi adsit audientis, otiosus est sermo doctoris: nemo ergo docenti homini tribuat, quod ex ore dicentis intelligat: quia nisi intus sit qui doceat, doctoris lingua exterius in vacuum laborat.*

7. CYRILLUS Alexandrinus in thesauro lib. 13. cap. 3. planè affirmat, homines cognoscere quod Iesus sit Dominus per Spiritum Sanctum, non aliâ ratione, quam qui mel gustârunt, cognoscunt quod sit dulce, scilicet per propriam ejus qualitatem.

8. BERNARDUS, in Psal. 84, Sermone. *Propterea incessanter hortamur vos, fratres, ut ambuletis vias cordis, & sit anima vestra in manibus vestris semper, ut audiat quid loquatur in vobis Deus.* Rursus de verbis Apostoli; *Qui gloriatur, in Domino gloriatur.* Quo triplici vitio omne plus minus religiosorum hominum genus periculose laborat, pro eo quod minus attentè cordis aure percipiant, quid intus loquatur is, qui neminem palpat, Spiritus veritatis. Hoc erat illud fundamentum, super quod primitivi Protestantes, & Reformatores præcipuè ædificabant. Luth. in lib. ad nobilitatem Germ. *Hoc certum sit quòd ne-*

mo potest se facere Sacrae Scripturae doctorem, nisi solum Sanctus Spiritus, &c. Et super Magnificat: Nemo Deum rectè cognoscere potest, seu verbum Dei intelligere, nisi id immediatè recipiat à Sancto Spiritu, neque hoc quispiam recipit à Sancto Spiritu, nisi experientià inveniatur in seipso, & in hac experientià Spiritus Sanctus docet, sicut in proprià Scholâ, extra quam nihil discitur nisi mera garrulitas.

PHILIP. Melancthon in Annot. super 6. Johan.
 Qui vocem externam & corpoream tantum audiunt, creaturam audiunt, & cum Deus Spiritus sit, neque cernitur neque cognoscitur, neque auditur nisi Spiritus proinde audire vocem Dei, cernere Deum & agnoscere, est audire Spiritum; solo Spiritu cognoscitur Deus & percipitur. Id quod etiam verè religiosi in hunc usque diem agnoscunt, ii omnes nimirum, quibus superficiei religionis non satisfacit, neque eâ quasi pallio vel artutuntur, sed se obnixè Christianitati applicant, ne unquam requiescunt, donec efficacem ejus operationem cordibus suis sentiant, ipsos à peccato redimentem. Illi inquam, agnoscunt, ad hoc producendum nihil aliud prævalere, nisi illam scientiam, quæ à dulcibus & solatio plenis divini Spiritus in corde influxibus in intellectu lucis ejus illuminationibus procedit: de qua optime non ita pridem scripsit Smitheus Anglicus Cantabrigiensis Doctor, in Selectis sermonibus, methodo veræ Dei scientiæ attingendæ, Anglicis scriptis; ubi inter cætera sic dicit: Theologiam nostram solum in libris & scriptis quærere, est vivum inter mortuos quærere. Inaniter quærimus in illis ubi veritas ejus non tam inclusa quam sepulta est. Intra te quære Deum, discernitur vosper *ἐν ἑαυτῷ* ut Plotinus ait, Intellectuali contactu. Oportet nos oculis videre auribus audire, & manibus contrètare de verbo vitam ut Johannis verbis utar; *ὅτι τῆς ψυχῆς ἀιδνταις*, &c. anima ipsa sensus suos habet non secus atque corpus. Ideò David, cum docet, quomodo oporteat divinitatem nam bonitatem cognoscere, ad sensationem, non speculationem, nos vocat. Gustate & videte Jehovah

esse bonum. Illa nec optima nec verissima Dei cognitio est, quæ cerebri labore & sudore comparatur, sed ea, quæ inflammatur cælesti calore in cordibus nostris. *Et rursus idem author*: Scientia veritatis est sicut in Jesu est, ut in Christianâ naturâ est, sicut est in dulci, miti, humili, & amabili Spiritu Jesu; qui sese diffundit, quasi sol matutinus, in Spiritus piorum, plenus lumine & vitâ. Non multum prodest Christum ipsum secundum carnem cognoscere: Sed Spiritum dat bonis, qui profunda Dei scrutatur. Tenuis & inanis scientia est, quæ merâ speculatione acquiritur, quæ syllogismis & demonstrationibus introducitur; sed quæ à verâ bonitate provenit, *θεϊότερον τι πᾶσις ὑποδείκνυται*, ut Origenes loquitur, *divinum illud lumen animæ affert, quod luculentius est, & magis manifestum omni demonstratione.*

III. Hanc igitur certam & indubitatam veræ scientiæ methodum in desuetudinem adduxisse, non ex minimis diaboli astutiis numerandum est, quibus generalius humanum sibi suoque regno subjectum tenere sperat; Postquam enim lux & gloria Christianæ religionis jam prævaluisset in magnâ orbis parte, & tenebrosam illam Ethnicorum doctrinam ferè totam dissipasset, illicò cognovit antiquus ille serpens, illo modo non amplius deludi mundum posse; tunc igitur hominem inflat falsâ Scientiâ veri Dei, stimulat illum Deum sinistrè quærere, persuadetque subsistere in tali Dei scientiâ, quæ ex humanâ acquisitione est, non ex divinâ revelatione. Atque hic dolus magis successit, quod corrupto hominis Spiritui & naturæ aptè accommodatus est, qui ante omnia seipsum exaltare affectat; in quâ sui ipsius exaltatione, ut à Deo maximè recedit, ita diabolo maximè placet, cui minimè curæ est quantum Deus ore agnoscitur, dummodo ipsemet opere colitur. Parum curat utut profundas speculationes naturalis homo de Deo habeat, non dum concupiscentiis & passionibus suis obtemperat, & malis suggestionibus, & tentationibus ejus inservit.

Ita

Ita Christianitas quasi ars effecta est, quæ humanâ industriâ & labore acquiritur, veluti alia quælibet ars & scientia comparatur, & homines non solum sibi met ipsis assumpserunt nomen *Christianum*, sed & consequuti sunt, ut æstimarentur magistri Christianitatis, certis normis & artibus, licet à Spiritu & vitâ Jesu prorsus alieni sint. Sed si rectam & genuinam Christiani definitionem fecerimus, videlicet, *qui habet Spiritum Christi, eoquæ agitur* : quot Christianos, imò quot magistros & doctores Christianitatis (ita vulgo existimatos) hoc nobili titulo, jurè merito spoliabimus? Si igitur illi, qui omnes alios sciendi modos habent, satisque in illis instructi sunt, sive sit externa Scripturæ litera, sive ecclesiarum traditiones, operæ creationis & providentiæ, & quæ ex iis, & sæpius deducunt, & deducere possunt indubitata argumenta (quæ ex se forsan verissima sunt) non tamen Christiani existimandi secundum certam & infallibilem definitionem supradictam. Et si interna illa & immediata revelatio divini Spiritus in corde, eos, qui eam habent, verè Christianos denominat & efficit, licet plerumque illorum modorum ignari, multorum parum instructi sint; necessario & luculenter indè sequitur, quòd interna & immediata revelatio est solum illa certissima & indubitata veræ & salutiferæ cognitionis methodus. Sicut hoc argumentum fortissime confirmat hunc sciendi modum, militatque contra denegantes, ita in hoc maximè notatu dignum est, quòd ex propositionibus ita claris deducitur, ut adversarii eas negare non valeant. Quod ad primam enim attinet, omnibus confessum est, quòd multi docti viri damnati sint. Et ad secundam, quis neget, quòd multi illiterati & salvari possunt & salvantur? Neque audet quis affirmare quòd nemo ad scientiam Dei & salutem perveniat internâ revelatione Spiritus absque aliis illis externis modis, nisi etiam audeat à salute excludere Abelem, Seth, Noah, Abraham, Jobum cæterosque Sanctos Patriarchas.

IV. NOLIM tamen hîc intelligi, quasi vellem omnes eos alios modos secundos homini vel etiam sanctis nullius esse usus : longè à me abest talis opinio, ut in sequente de Scripturâ Theſi apparebit. Non hîc est quæſtio de eo, quod utile est, sed de eo, quod est omninò necessarium ; multa conducere possunt ad facilitandum opus, quod non præcipuum illud est, quo fiat.

Ex dictis hæc summa est, quod, ubi vera & inter-
na Dei scientia est per revelationem Spiritûs, ibi nihil
est quoad necessitatem absolutam. Sed ubi altis-
sima & profundissima scientia est absque hæc, ibi
nihil est, quod attingat magnum illum finem salutis.
Hæc veritas clarissimè confirmatur priore ipsius
Theſeos parte, quæ paucis verbis luculenta quædam
argumenta continet, quæ breviter subsumam.

*Primò, Quod nulla cognitio Patris sit, nisi per
Filium.*

*Secundò, Quod nulla sit cognitio Filii, nisi per
Spiritum.*

*Tertiò, Quod Spiritu Deus semetipsum semper re-
velavit.*

*Quartò, Quod hæc revelationes formale Sanctorum
fidei Objectum fuerunt.*

*Et Postremò, Quod idem adhuc remanet Objectum
fidei Sanctorum.*

De unoquoque horum quædam breviter dicam, &
tunc ad postremam Theſeos partem progrediar.

V. Quod ad primum attinet, nempe, *quod nulla
cognitio Patris, nisi per Filium*, id faciliè probabi-
tur, quod planis Scripturæ verbis nitatur, ideoque
optimum medium est, ex quo cæteras propositiones de-
ducemus.

NAM infinitus ille & sapientissimus Deus, qui fons
& radix & omnis operationis origo est, omnia ope-
ratus est æterno suo verbo & Filio. Hoc illud ver-
um est, quod initio erat apud Deum, & ipse Deus
erat,

erat, per quod omnia facta sunt, & sine quo nihil factum, quod factum est, Joh. i. 1, 2, 3. Hic ille Jesus Christus est, per quem Deus omnia creavit, ut Paulus ad Eph. iii. 9. per quem, & propter quem, omnia creata sunt in cælis & in terris, visibilia & invisibilia, sive throni, sive dominationes, sive principatus, sive potestates; & ideo primogenitus omnis creaturæ dictus est. Sicut igitur infinitus ille & incomprehensibilis motor & vitæ fons operatur in creaturis æterno suo verbo & virtute, ita nulla creatura rursus ad Deum accessum habet, nisi in, & per Filium, secundum ejus ipsa verba. *Nemo Patrem novit nisi Filius, & cui voluerit Filius retere.* Mat. xi. 27. Luc. x. 22. Et rursus ipse ait, *Ego sum via, veritas, & vita: nisi per me nemo venit ad Patrem,* Joh. xiv. 6.

HINC rectè appellatur Mediator inter Deum & hominem: Nam cum fuerit cum Deo, ab ipso principio, Deus ipse existens, & etiam, in tempore, particeps factus naturæ hominis, per illum bonitas & amor Dei emanat ad genus humanum, & vice versa, homo per illum etiam accipit, & particeps fit divinæ misericordiæ.

Ex dictis facilè deducitur hujus affirmationis probatio, hoc modo. Si nemo novit Patrem nisi Filius, & cui voluerit Filius revelare, tunc nulla scientia Patris nisi per Filium. At illud est verum, Ergo & hoc. Prima Pars antecedentis sunt ipsa Scripturæ verba. Consequentia negari non potest, nisi affirmetur, cognitionem Patris esse, ubi Pater ignoratur, quod absurdissima repugnantia erit.

ITEM, Si Filius est via & veritas & vita, & nemo venit ad Patrem nisi per illum, tunc nulla datur cognitio Patris nisi per Filium. Sed prius est verum. Ergo & posterius. Antecedens sunt ipsa Scripturæ verba. Consequens luculenter apparet; quomodo enim potest quis rem aliquam scire, nisi utatur viâ quâ solummodo noscitur. Sed hætenus probatum est non esse aliam viam, nisi per Filium, qui hæ-

igitur

igitur non utitur, illum nec nosse, nec ad eum appropinquare potest.

VI. POSITO igitur hoc primo Postulato, ad secundum venio, quod nulla sit cognitio Filii nisi per Spiritum: seu quod revelatio Filii, in rebus Divinis, fiat per Spiritum.

OBSERVANDUM est, quod semper loquor de salutaria, certâ, & necessariâ Dei cognitione, quæ quod non acquiratur aliundè, nisi Spiritu, pluribus luculentis Scripturarum testimoniis etiam patebit. Nam Iesus Christus, in quo & per quem Pater revelatur, ipsum etiam revelat discipulis & amicis suis in & per Spiritum. Sicut enim manifestatio ejus olim erat externa, dum in hoc orbe veritatem testatus est, seque fidelem in omnibus præstitit: Nunc, quoad æternum hominem remotus, docet, & instruit suos in suo Spiritu. *Eccè stat ad ostium & pulsat, si quis audit vocem ejus & aperit, intrat ad illum,* apoc. iii. 20. De quâ revelatione Christi in se, Paulus loquitur ad Gal. i. 15. In quâ excellentiam ministerii ejus, & certitudinem vocationis ponit. Hoc etiam confirmatur promissione Christi ad discipulos: *Eccè ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi.* Præsentia enim hæc est interna & Spiritu-alis, ut fatentur omnes, sed de hoc postea fufius dice-
r. Hujus propositionis probationem ex duobus Scripturæ testimoniis deducam. Primum extat, 1 Cor. II, 12. *Quis enim hominum scit quæ sunt hominibus, nisi Spiritus hominis, qui in ipso est? ita & quæ Dei sunt nemo cognovit nisi Spiritus Dei.* Non igitur Spiritum hujus mundi accepimus, sed Spiritum, qui ex Deo est, ut sciamus, quæ à Deo donata sunt vobis, Apostolus in prioribus versibus scil. v. 9. &c. loquens de mirabilibus illis, quæ paravit Deus suis, ostquàm declaravit quòd à naturali homine non comprehendantur, addit, versu 10. quod revelantur per Spiritum Dei. Cujus dat hanc rationem, *quoniam Spiritus omnia scrutatur, etiam profunda Dei.* Deinde comparationem infert versibus, quos antè citavimus

vimus, nostro proposito aptissimam, nimirum, quod, velut quæ sunt hominis, non nisi hominis, vel humano Spiritu cognoscuntur; id est, quod, veluti nihil inferius Spiritu rationali hominis (quasi Spiritus brutorum aut aliarum creaturarum) potest proprie attingere, vel comprehendere quæ hominis sunt, vel ad hominem pertinent, cum sint nobilioris & sublimioris naturæ; Ita nec potest Spiritus hominis, seu homo naturalis, ut versu 14 subsumit, accipere nec discernere divina, & quæ Dei sunt, cum sint etiam nobilioris & sublimioris generis & naturæ. Cujus Apostolus ipse dat causam, eodem 14 versu, *quæ Spiritualiter examinantur*. Ita ut Apostoli verba in argumentum reducta optimè probent, quod sub littera est. Hoc modo.

SI, quæ propriè ad hominem pertinent, discernere vel cognoscere nemo potest viliori seu minus nobili principio, quàm Spiritu hominis, ita nemo potest discernere vel cognoscere quæ propriè ad Deum & Christum pertinent viliori seu minus nobili principio, quàm Spiritu Dei & Christi. Sed prius est verum, Ergo & posterius. Totum hoc argumentum in eo, quod ad nostrum propositum est, ipsis Apostoli verbis continetur; ex quo igitur concessio alius argumentum deducam.

ILLUD, quod Spirituale est, nec cognosci nec discerni potest nisi Spiritu Dei. Sed revelatio Jesu Christi, nec non vera & salutifera ejus cognitio, Spiritualis est. Ergò nec cognosci nec discerni potest nisi Spiritu Dei.

ALTERUM Testimonium est ejusdem Apostoli sententia ad 1 Cor. xii. 3. *Neque potest quispiam cognoscere quod Dominus sit Jesus, nisi per Spiritum Sanctum*. Hoc Scripturæ verissimum testimonium, quod optimè respondet illuminato intellectui Spiritualis realis Christiani, mirum fortasse videbitur carnalibus illis, à quibus non ita diligenter observatum est. Hæc enim Apostolus tantopere Sanctum Spiritum postulat in iis, quæ ad Christianum spectant, ut positivè

ferat, non posse quempiam affirmare Jesum esse Dominum absque Spiritu. Hinc facile colligitur, Spirituales Evangelii veritates esse quasi mendacia in ore profanorum & carnalium hominum; licet enim in semetipsis veræ sint, iis tamen non sunt veræ, quod scilicet, nec manifestatæ sunt, nec pronuntiatae per illud principium & Spiritum, quo animus dirigi debet & moveri in talibus rebus. Nihil aliud igitur sunt, nisi imaginaria repræsentatio rerum in comœdiâ, nec verius dici possunt cognitio Dei vel Christi, quam acta Alexandri & Julii Cæsaris, cum in theatro exhibentur, possint realia & vera eorum acta nominari, sive de ministrionibus illis dici poterit, quod reverâ Aliam subjugaverint vel Pompeium vicerint.

Hæc igitur Christi cognitio, quæ non fit per revelationem Spiritus ejus in corde, non magis propriè cognitio Christi existimanda est, quàm loquacitas psittaci, verba pauca, quæ didicit, pronunciantis, vox humana dicenda est; Nam sicut illa vel alia avis edocta, rationalem sententiam pronunciare potest, non à reali aliquo rationis principio illam animante ita loqui: Sic illa scientia rerum divinarum est, quam naturalis aut carnalis homo collegit è verbis & scriptis hominum Spiritualium: illi minimè vera sunt, quod naturali Spiritu concepta, & improprio organo producta sint, non autem à Spirituali principio; sicut verba hominis arte acquisita, & ore avis pronunciata, non à rationali principio procedentia, non vera sunt, quoad animam pronunciantem. Ex hac igitur Scripturâ hoc ad illam argumentum. Si nemo possit dicere Jesum esse Dominum nisi per Spiritum Sanctum, tunc nemo potest cognoscere Jesum esse Dominum nisi per Spiritum Sanctum. Sed verum est prius, Ergo & posterius. Ex hoc argumento aliud deduci potest in ipsis positionis nostræ terminis, hoc modo. Si nemo possit cognoscere Jesum esse Dominum, nisi per Spiritum Sanctum; tunc nulla est certa ejus cognitio vel revelatio, nisi per Spiritum Sanctum. Sed verum est prius, Ergo & posterius.

VII. TERTIO affirmatum est, quod Deus semetipsum semper per Spiritum Filiis hominum patefecit.

Ut hujus positionis veritas appareat ; considerandum est, quomodo ab initio Deus semetipsum manifestavit in creaturis suis, quod semper huc resolvitur. Primus omnium progressus à Moyse huic adscribitur, Gen. i. 2: *Ei Spiritus Dei incubabat superficiei aquarum.* Puto neminem negaturum Dei cum homine communionem ab Adamo ad Moysen fuisse per immediatam manifestationem Spiritus. Et postea, temporibus legis, non alio modo Filios suos alloquutus est : quod, sicut facillè sequitur ex propositionibus antè probatis, ita negari non potest ab iis, qui Sacras literas Sancti Spiritus inspiratione scriptas fatentur. Illæ enim Scripturæ à Moysæ ad Malachiam usque satis testantur, toto illo tempore, Deum semetipsum filiis suis interno Spiritu revelasse.

SED si quis objiciat, *Post legis dispensationem methodum divinæ manifestationis fuisse mutatam.*

RESPONDEO. Primò, quod semper immediatè loquutus est Deus, quod immediatè loquutus est summo pontifici, qui, dum in Sanctum Sanctorum intraret vocem & voluntatem Domini universo populo, immediatè receptam, referebat. Ita hæc immediata loquendi methodus nullâ ætate cessabat.

SECUNDO. Ab immediatâ hac communicatione nemo excludebatur, qui illam diligenter sequutus est, & attendebat. Nam multi, præter pontificem summum, qui nec ex tribu Levi, nec ex familiâ prophetarum erant, hanc adepti sunt ; eaque pulsi loquebantur, sicut scriptum est : Num. xi. 25. *ubi Spiritus dicitur resedisse super septuaginta seniores,* qui Spiritus etiam resedit super duos, qui non erant in tabernaculo, sed in castris, quos cum quidam cohibere voluerint, noluit Moyses, sed gavisus est, dicens, *Utinam totus populus Jehovæ essent Prophetae, indente Jehovâ Spiritum suum illis,* v. 29. Quod etiam confirmatum est, Neh. ix. ubi seniores populi post reditum à captivitate, cum inceperant seiplos sanctificare jejunando & precibus, enumerando multas Jehovæ erga patres suos misericordias aiunt, v. 20. *Spiritum etiam tuum optimum dedisti ad intelligentiam tribuendum iis.* & v. 30. *Cumque protraheretur erga eos annos multos contestatus esses eos Spiritu tuo per Prophetas*

phetas tuos. Multa sunt hujusmodi dicta spiritualis Davidis, sicut Psal. li. 13. *Ne abjicias me à facie tuâ, & Spiritum Sanctum tuum ne recipias à me.* Et Psal. cxxxix. 7. *Quò irem à Spiritu tuo, & quò à facie tuâ fugerem?* Hinc adscribit Jeschaja Testimonii sui authoritatem, cap. 48. v. 16. *Accedite ad me, audite istud, nunc enim Dominus Jehova mittit me & Spiritus ejus.* Quòd Deus semetipsum per Spiritum revelavit filiis suis in novo fœdere, videlicet Apostolis, & Evangelistis, fatentur omnes. Num hoc adhuc remaneat & expectandum sit, postea dicitur.

VIII. QUARTO affirmatum est, *has revelationes fuisse olim formale objectum fidei Sanctorum*; quod facile apparebit ex fidei definitione, & considerando, quid sit ejus objectum adhuc. Ad hæc investiganda nequaquam curiosas & varias scholasticorum notiones scrutabimur, sed in planis & simplicibus Apostoli verbis sistemus, qui cap. xi. ad Heb. duplici modo fidem describit: *Est autem (inquit) fides sperandorum substantia, argumentum non apparentium*; quod, ut Apostolus eodem capite pluribus exemplis illustrat, nihil aliud est, nisi firma & certa persuasio animi, quâ requiescit, & sensu aliquo possidet sperandorum substantiam, confidentiâ, quam habet in Dei promissione. Et ita habet firmissimum argumentum rerum nondum apparentium. Hujus fidei objectum est *verbum, seu Testimonium Dei* animum alloquentis. Hinc frequenter affirmatum est, quod objectum fidei sit *Deus loquens*, quod abundè apparet in exemplis ab Apostolo adductis per totum illud caput: quoniam fides nulli externo testimonio, nec voci, sive scripto humano, sed solummodo revelationi voluntatis Dei immediatæ & intus manifestatæ innixa fuit. Sicut in exemplo Noæ: v. 7. *Fide Noab responso accepto deis, quæ adhuc non videbantur, metuens aptavit arcam salutem domus suæ; per quam damnavit mundum, & justitiæ, quæ per fidem est, hæres est institutus.* Quodnam erat hic objectum fidei ejus, nisi *Deus illum alloquens*? Nec habebat Scripturam, nec Prophetiam

antecedentium, neque alicujus Ecclesiæ, sive populi consensus ad confirmandum eum ; fides tamen ejus in hoc verbum, quo universo mundo contradixit, & ipsum, & domum ipsius salvavit. Cujus rei etiam Abraham insigne exemplum exhibetur, unde & pater fidelium vocatus est, qui contra spem in spem credidisse dicitur : in eo quod non solum patriam libenter deseruit, quò iturus erat nesciens : quod credidit de nativitate Isaaci contra omnem probabilitatem humanam : imò quod non recusavit offerre Isaacum, nihil dubitans, quia & à mortuis suscitare potens est Deus, qui dixerat, *In Isaaco vocabitur tibi semen*. Et denique, quod in promissione requievit, contentus esse ipse peregrinus in terrâ, quam per fidem credebatur semen ejus possessurum non nisi post multa secula. *In his omnibus ejus fidei objectum nil aliud erat, nisi interna & immediata divinæ voluntatis revelatio, intus & immediatè per Spiritum significata.* Sed quoniam in hac propositionis parte mentionem alternativè fecimus, externarum vocum, somniorum, & apparitionum, videtur hoc loco aliquantulum dicere debere de eo, quod eorum respectu objici potest, quasi, qui nunc fidem suam immediatæ & objectivæ revelationi inniti volunt, deberent etiam confirmandi gratiâ externas voces, visiones, somnia, & id genus alia habere. Reverà minimè negandum est, Deum aliquando angelorum ministerio usum fuisse, qui humanâ figurâ olim quosdam Sanctos alloquuti sunt : quinimo Deus illis quædam in somniis & nocturnis apparitionibus revelavit, quorum nulla nunc omnino cessasse affirmare audemus, divinam potentiam & libertatem limitando, in seipsum, erga liberos suos manifestando. Sed, dum objectum fidei consideramus, non, quod circumstantialiter & accidentaliter sed quod universaliter & substantialiter ita est, animadvertendum est. Præterea distinguendum est inter illud, quod dubitationi & delusioni obvium, ideoque alterius causâ recipitur, & inter illud, quod nulli dubitationi obvium suâ propriâ causâ creditur, quod

prima, principalis & radicalis veritas. Deindè consideremus, in quantum & quomodo externæ illæ voces, & apparitiones, & somnia Sanctorum fidei objectum fuere. Tum observabimus quod quidem *objectum formale quod, non quo fuere, i. e. erant illud quod credebatur, sed non formalis causa credendi*; illa, non illis, igitur credebant. Nec fuerunt illi ignari, quod diabolus possit externum verborum sonum formare, & ad naturalem aurem adducere: facillimè potest externos sensus deludere fictitiâ apparitione rerum, quæ realiter non sunt. Nonne experienciâ quotidie videmus, gesticulatores præstigiis & illusionibus suis idem facere? absit, ut fides Sanctorum tam fallaci fundamento innitatur, quam sunt externi & fallibiles exterioris hominis sensus: Quâ causâ igitur credebant illi ea externa objecta, nisi quod secretum in cordibus eorum Spiritus Testimonium persuadebat eis, voces & visiones esse realiter ex Deo: non existimandum est fidem ipsorum hoc loco externis sensibus fuisse subjectam, sed secreto divini Spiritus testimonio. Oportet igitur fateri, hoc esse Sanctorum fidei objectum principale & originale, quod sine *hoc* nulla certa & firma fides esse potest. Et sæpè *hoc uno* fides & producit & nutritur absque externis illis & visibilibus supplementis, ut in permultis sacrarum literarum exemplis apparet: ubi solum dicitur, & loquutus est Dominus, & verbum Domini tali factum est: &c. Sed si quis pertinaciter affirmaret his locis externam vocem inferri, libenter audirem quidnam ad hoc confirmandum, præter meam conjecturam, proferre quis possit. Dicitur enim *quod Spiritus testimonium reddit Spiritui nostro*, non externis auribus, ad Rom. viii. 16. & cum *Spiritus Dei sit in nobis*, non extra nos, v. 9. aurem non Corporalem, sed Spiritualem alloquitur. Igitur quando in Scripturâ dicitur, Spiritum Dei movere, prohibere, vocare, & alloqui homines, non video, quare affirmari potest hanc vocem Spiritualem aurem non alloqui, sed corporalem. Si qui ita sentiant, producant

cant argumenta sua, & examinabuntur. Ex omnibus igitur supra dictis unum argumentum producam, ad hujus positionis probationem concludendam.

ILLUD, cui aliquis credit, veluti spei ejus in Deo & vitæ æternæ fundamento & basi, est *formale ejus fidei objectum*. Sed interna & immediata revelatio Spiritûs Dei, intûs Sanctos alloquentis, erat eorum in Deo spei & vitæ æternæ basis & fundamentum: Ergo, interna & immediata revelatio *formale eorum fidei objectum fuit*.

IX. QUOD nunc sub litem venit illud est, quod potremò loco affirmavimus, scil. *idem permanere & esse Sanctorum fidei objectum in hunc usque diem*. Multi hucusque verbis nostris concedunt, qui hîc vacillant. Fortissimum tamen argumentum, hanc veritatem confirmans, ipsâ Thesi includitur, viz. *Sanctorum fidei objectum semper idem esse, licet sub diversis administrationibus exhibitum*. Quod ad argumentum reducam, & primo loco probabo, hoc modo.

SI fides una est, unum etiam est fidei objectum. Sed *fides una est*. Ergo. Quod fides una sit, ipsa Apostoli verba probant ad Ephes. iv. v. 5. *unus Dominus, una fides*, &c. Ibi Apostolus unam fidem, & unum Dominum simul collocat; quod infert plures fides, & plures Dominos esse æquè absurdum. Sed præterea. Si fides Patrum non esset nobis communis, & eadem, & eidem definitioni conveniens, inconvenienter Apostolus cap. xi. ad Heb. nostræ fidei definitionem eorum exemplis illustravisset. Quò, quæso, moveret nos Abrahamæ exemplo, si diversa à nostrâ ejus fides fuisset? Neque indè ulla differentia oritur, quod illi in Christum crediderunt, respicientes externam ejus manifestationem, quasi futuram, & nos, ut præteritam. Nam neque illi ita credebant in adventum ejus futurum, ut non sentirent illum præsentem, eosque comitantem. Nam testatur Apostolus, quod omnes *eundem potum Spiritualem biberint, bibebant enim de Spirituali confluence eos Petrá, Petra autem erat Christus*. Neque

nos in præteritum ita credimus, ut non sentiamus illud nobiscum præsentem, & nos nutrientem. Nam *Christus Jesus in nobis est, nisi fortè reprobi sumus*: Ita amborum fides una est, in unum idemque terminans. Quod attinet ad antecedentis consequentiam, videlicet; *Si fides una est, unum est etiam fidei objectum*: hanc etiam probat Apostolus, capite antecitato, ad Heb. xi. In quo fideles illos patres nobis ad exempla proponit. Quorsum enim exempla sunt, nisi quòd in Deum crediderunt? Quodnam erat fidei illorum objectum, *nisi interna & immediata revelatio*, ut antè probavimus? Eorum exempla nobis nullo modo imitabilia erunt, nisi crediderimus Deo, sicut & illi, i. e. *per idem objectum*; quod suo exemplo amplius illustrat Apostolus ad Gal. i. 16. *asserens, quod, cum Deus revelâisset filium suum in ipso, non acquieverit carni & sanguini*; sed continuò crediderit & obediverit. Idem Apostolus ad Heb. xiii. dum hortatur Hebræos, *seniorum fidem sequi*, addit hanc causam, v. 7. *intuentes exitum conversationis: Jesus Christus heri & hodie ipse & in secula*; quo luculenter significat, in objecto nullam esse varietatem. *Siquis administrationum objiciat diversitatem*: Respondeo, hoc nullo modo objectum mutat, nam idem Apostolus, ubi ter hanc varietatem nominat, 1 Cor. xii. 4, 5, 6. ad idem objectum semper recurrit. *Sic idem Spiritus, idem Dominus, idem Deus*. Præterea, *nisi idem & nobis, & illis, erit fidei objectum, tunc Deus aliquo alio modo cognosceretur quam Spiritu*; sed hoc absurdum; Ergo. Denique hæc consequentia ex communi & recepto scholasticorum axioma firmissimè probatur, nempe, *omnis actus specificatur ab objecto*, ex quo, si verum est, quod illi fatentur (licet ad hoc argumentum, quod nimis curiosum & scholasticum sit, multorum causâ non recurram, nec multi ponderis talia faciam, quod simplicitatem Evangelii minimè commendent) *si objectum esset diversum, tunc etiam fides diversa foret*. Qui hodiè hanc propositionem negant, hîc distinctione utuntur, concedentes Deum non nisi

Spiritu cognosci ; sed negantes hanc cognitionem esse immediatam, aut internam, sed solum per Scripturas, in quibus (ut aiunt) cum Dei voluntas copiosè & luculenter expressa sit, & in illis Deus noscatur, & nos in omnibus ducendi simus. Quod ad hujus propositionis negationem, scil. *quod Scriptura non sufficit, neque unquam pro adæquatâ & unicâ regulâ ordinata fuit, neque unumquemque possit in omnibus necessariis regere*, sequente thesi tractabitur. Hoc loco probandum est, *Christianos etiam his temporibus, non minus quam olim, intus & immediatè, à Spiritu duci, eodem modo, licet fortasse non prorsus eâdem mensurâ.*

X. Hoc quibusdam argumentis evincam, & primò, à Christi promissione, his verbis, Johan. xiv. 16. *& ego rogabo patrem, & alium Paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum : & ver. 17. Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere, quia eum non videt, nec scit eum : vos autem eum cognoscitis, quia apud vos manebit, & in vobis erit, & ver. 20. Paracletus autem Sanctus Spiritus, quem mittet pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia, quæcunque dixerò vobis. Et xvi. 13. Cum autem venerit Spiritus ille veritatis, inducet vos in omnem veritatem, non enim loquetur à seipso, sed quæcunque audiet, loquetur, & quæ ventura sunt, annuntiabit vobis.* Primo ostenditur, quis hic sit, & hoc diversè exprimitur, scil. *Paracletus, Spiritus veritatis, Spiritus Sanctus missus à patre in nomine Christi.* Quod satis redarguit Socinianorum incogitantiam, & aliorum Christianorum carnalium, qui nec cognoscunt, nec fatentur internum aliquem Spiritum, sive virtutem, præter meram naturalem : quo abundè declarant, se ex mundo esse, qui non possunt accipere, qui nec vident illum, nec sciunt. Secundò, ubi sit hic Spiritus, *apud vos manebit, & in vobis erit.* Et tertio, quid sit opus ejus, *docebit vos omnia, suggeret vobis omnia, ducet vos in omnem veritatem, ὁδηγήσει ὑμᾶς εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν.* Quod ad primum, plerique fatentur, nihil aliud intelligi, quàm quod ipsis planis verbis exprimitur.

primitur. Hoc etiam apparet pluribus aliis Scripturæ locis, qui postea occurrent, nec video, quomodo, qui contrarium affirmant, blasphemiam evitare possint: nam si *Paracletus*, & *Spiritus Sanctus* idem est ac *Scriptura*, tunc sequeretur, quod *Scriptura* esset *Deus*, cum verum sit, *Spiritum Sanctum* esse *Deum*. Tali ratiocinatione ubicunq; nominatur *Spiritus*, ibi propriè dici poterit *Scriptura*: quo, quale irrationale monstrum Christiana Religio fieret, omnibus patebit. Exempli gratiâ, ubi dicitur, *manifestatio Spiritus unicuiq; datur ad utilitatem*, dici poterit, manifestatio *Scripturæ* unicuique datur ad utilitatem: quàm notanda interpretatio hæc foret, ejusdem capitis sequelâ consideremus, vers. 9, 10, 11. *alii gratia sanitatum in uno Spiritu, alii operatio virtutum, &c.* Hæc autem omnia operatur unus atque idem *Spiritus*, *dividens singulis, prout vult*. Quid nunc magni illi Sociniani magistri existimarent, si hic *Scripturam* pro *Spiritu* poneremus? Num illorum rationi, quam maximam fidei regulam & ductorem putant, responderet? Num bona & sana ratio eorum logicis scholis apparebit affirmare, quod *Scriptura* dividat singulis prout vult, dat quibusdam gratiam sanandi, operationem virtutum, sive miraculorum. Si igitur hic *Spiritus*, cujus manifestatio unicuique datur ad utilitatem, nil aliud quàm ipse *Spiritus* veritatis habendus sit, qui in omnem veritatem ducit: non potest hic *Spiritus* esse *Scriptura*. Extructâ hâc opinione possem multa plura absurda inferre; sed hoc sufficiat. Nam & ii ipsi aliquando suæ opinionis vel oblit, vel pudentes, *Spiritum Dei* ductorem sanctorum à *Scripturâ* quid distinctum fatentur. Secundò, *quod Spiritus hic sit internus*, meo quidem judicio, nec longâ interpretatione, nec commentario eget. *Apud vos manebit, & in vobis erit*; hæc inhabitatio *Spiritus* in Sanctis, ut est, & cognitu, & creditu necessaria, sic nihil luculentius Sacræ literæ declarant. *Si tamen Spiritus Dei habitat in vobis*, ait Apostolus ad Rom. viii. 9. & rursus I Cor. iii.

16. *Nescitis quod templum Dei estis, & Spiritus Dei habitat in vobis ?* absque hoc Apostolus neminem Christianum agnoscit : *si quis Spiritum Christi non habet, hic non est ejus.* Hæc verba immediatè sequuntur, quæ antea ex Epistolâ ad Romanos citavimus, *vos autem in carne non estis, sed in spiritu, si tamen Spiritus Dei habitet in vobis.* Contextus demonstrat Apostolum hoc præcipuum Christiani argumentum existimare, & positivè & negativè. Nam in prioribus versibus declarat, quomodo sapientia carnis inimica sit Deo, & qui in carne sunt, illi placere non possint ; tunc subsumens addit (de Christianis Romanis) *vos autem in carne non estis, si Spiritus Dei habitet in vobis.* Quid hoc igitur sibi vult ? nisi, quod, in quibus habitat Spiritus, non sunt in carne, nec ex iis, qui Deo non placent, sed realiter Christiani facti sunt ? Rursus sequente versu negativè concludit, *si quis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus. i. e. non est Christianus.* Qui ergò fatetur, se ignarum & peregrinum interni hujus Spiritûs inhabitationis, etiam se fatetur adhuc esse in sapientiâ carnis, quæ inimica Deo est ; in carne, ubi Deo non placet. Et (ut verbo dicam) quodcunque aliunde cognoscit, aut credit de Christo, & qualiscunque sit ejus scientia in externis scripturæ literis, nondum ad minimum Christianitatis gradum adeptus est, imò Christianam religionem ne vel primo limine adhuc salutavit. Adime & remove Spiritum, & Christianitas non magis Christianitas existimanda est, quàm hominis cadaver, cum animam & Spiritum efflaverit ; quod cadaver, licet sanctissimi & honorificentissimi viri sit, vivi tamen è medio removent, & quasi putrefactum, & foedum operiunt. Denique, quodcunque excellens est, quodcunque nobile, quodcunque dignum, quodcunque expetendum in fide Christianâ, huic Spiritui adscribitur, sine quò non magis subsistere poterit, quàm mundus visibilis absque sole. Huic omnes Christiani, omni Seculo, vim virtutemque suam attribuerunt. Hoc Spiritu

ad Deum conversi sunt, hoc à mundo redempti, hoc in imbecillitatibus corroborati, in afflictionibus solatio affecti, in tentationibus confirmati, in passionibus intrepidi remansere, & in mediis persecutionibus triumphârunt. Quidni? omnium verorum Christianorum scripta hujus Spiritus laudes declarant, elogia resonant, & præconiis abundant, & magnalia illa prædicant, quæ hujus Spiritûs ope, vi, & virtute fecerunt. *Spiritus est, qui vivificat*, Joh. vi. 63. *Spiritus dedit illis eloqui*, Act. ii. 4. *Spiritus erat, quo loquebatur Stephanus, cui resistere non poterant Judæi*, Act. vi. 10. *Iis est, qui secundum spiritum ambulant, quibus est nulla condemnatio*, Rom. viii. 1. *Lex enim spiritus liberat*, ver. 2. *spiritu inhabitante liberamur à carne & sapientiâ ejus*, ver. 9. *spiritu facta carnis mortificamus & vivimus*, ver. 13. *Hoc spiritu adoptionem accepimus, & clamamus, Abba Pater*, ver. 15. *Ipse enim hic spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei*, ver. 16. *Hic spiritus adjuvat infirmitatem nostram, & postulat pro nobis, gemitibus innarrabilibus*, ver. 26. *Per hunc spiritum revelavit nobis Deus mirabilia parata nobis, quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt*, 1 Cor. ii. 10. *Hoc spiritu & sapientia, & scientia, & fides, & virtutes, & linguæ, & Prophetiæ acquiruntur*, 1 Cor. xii. 8, 9, 10. *hoc spiritu omnes in unum corpus baptizati sumus*, 13. Denique quid illud est, ad Sanctos pertinens, animam spectans, vel ad vitam æternam conducens, quod absque hoc Spiritu recte agitur, vel realiter obtinetur? Et quid adhuc dicam? Deficiet enim mihi tempus enarranti, & quæ pii olim viri declarârunt, & Sancti hodiè possident, hujus inhabitantis Spiritûs vi & virtute.

CERTE mihi charta deerit, si infinita illa testimonia, quæ hanc veritatem confirmant, transcriberem, & ex Sanctis Patribus, & ex pristinis uniuscujusque Christianorum professionis generis scriptis. Igitur præter ea, que antea ex Patribus, quos omnes æquè venerantur, & quæ ex Luthero & Melancthone citavi

tavi, unum singulare testimonium ex Calvino adducam: quoniam doctrinæ ejus sequutores non pauci (sicut timendum est sentiant) ita hujus Spiritûs inhabitationis viam, quasi incertam & periculofam, recusant & derident; ut, si non Scripturæ testimoniis aliorumque dictis, nec rectâ ratione, saltem præceptoris sui verbis arguantur. Inst. lib. iii. cap. 2. Calvinus: *Atqui temerariæ præsumptionis esse causantur indubitata voluntatis divinæ notitiam sibi arrogare: sed quidem illis concederem, si tantum nobis sumemus, ut ingenii nostri temeritati subicere vellemus incomprehensibile Dei consilium. Sed ubi simpliciter cum Paulo dicimus, nos accepisse non spiritum hujus mundi, sed Spiritum qui ex Deo est, quo docente sci- amus quæ à Deo donata sunt nobis; quid contra obgannire possunt, quin spiritum Dei contumeliosè incessant? Quod si ab ipso profectam revelationem vel mendacii, vel incertitudinis, vel ambiguitatis insinulare, horrendum est sacrilegium; in asserendâ certitudine quid delinquimus? Verum hoc quoque non vacare magnâ temeritate exclamant, quod de Christi spiritu sic audemus gloriari. Quis credat tantum effectorum stuporem, qui orbis magistri volunt haberi ut in primis Religionis elementis adeò turpiter impingant? Mibi certè credibile non esset, nisi testarentur, quæ extant, eorum scripta. Paulus eos deum filios Dei pronunciat, qui ejus Spiritu aguntur; hi agi proprio Spiritu, divino autem vacuo esse volunt, qui sunt filii Dei. Ille Deum à nobis Patrem appellari docet, Spiritu talem vocem dictante qui solus testimonium reddere potest spiritui nostro quod filii Dei sumus; hi, tametsi à Dei invocatione non arcent, Spiritum tamen abstrahunt, cujus ductu rite invocandus erat. Ille Christi servos esse negat qui non aguntur Spiritu Christi: hi Christianissimum confingunt Spiritu Christi non indigentem. Ille nullam beatæ resurrectionis spem facit, nisi Spiritum in nobis residentem sentiamus; hi spem tali sensu vacuam confingunt. Sed respondebunt forsan, non inficiantur*

inficiari, quin illo præditos esse oporteat, cæterum modestiæ & humilitatis esse, non agnoscere. Quid ergo sibi vult, quum jubeat Corinthios tentare, an sint in fide; semet probare, an Christum habeant; quem nisi quis in se habitantem agnoscat, reprobus est? Ex Spiritu autem, quem dedit nobis, inquit Johannes, scimus, quod in nobis manet: & quid aliud, quàm Christi promissiones in dubium revocamus, dum servi Dei sine ipsius Spiritu haberi volumus, quem super suos omnes effusurum se denunciavit? Quid, quo Spiritui Sancto injurii sumus, qui fidem opus ejus peculiare, ab ipso separamus? Hæc cum prima sunt pietatis tyrocinia, miserrimæ est cæcitatibus, arrogantia notari Christianos, qui Spiritus Sancti præsentiam gloriari audent; sine quâ gloriatione Christianismus ipse non constat. Sed enim exemplo suo declarant, quàm vere dixerit Christus Spiritum suum mundo incognitum esse, ab ipsis modò agnoscere, apud quos manet. Huc usque Calvinus.

Si igitur ita est, quare sunt aliqui adeò stolidi, ut egent, & tam insipientes, ut non quærant hunc Spiritum, quem Christus suis inhabitaturum promisit? Qui igitur volunt Spiritum inhabitantem, & ducem Christianos cessasse, oportet Christianam Religionem (quæ sine Spiritu subsistere non potest) etiam cessasse affirmant.

TERTIO ostenditur, quodnam sit Spiritus opus, quod ex parte antea demonstratur, & à Christo duobus comprehenditur, in omnem veritatem adducet vos, omnia docebit vos; & suggeret vobis omnia, quæcunque volueritis. Cum Christus hunc optimum nobis præceptorem paravit, quid opus est tot traditionibus, & præceptis hominum, quibus se permulti Christiani perarant? Quid opus exaltandi corruptam & carnalem rationem nostram, quasi ductorem nobis in rebus Spiritualibus, ut quidam faciunt? Nonne de rebus jure merito conqueri potest Dominus, sicut olim de Israële per Jeremiam Prophetam? Jer. ii. Duo enim mala fecit populus meus, me dereliquerunt,

runt, fontem aquæ vivæ, & foderunt sibi cisternas fractas, quæ continere non valent aquas. Nonne multi dereliquerunt, nonne derident, & rejiciunt internum hunc, & immediatum ductorem, Spiritum hunc, qui in omnem veritatem ducit, & foderunt sibi alias vias, fractas reverà vias, quibus nec à carne, nec à mundo adhuc liberati sunt; nec ex dominio passionum suarum, & iniquarum affectionum educti sunt? Quod fit, ut veritas non rectè discatur, sed adhuc in terris peregrinetur.

Ex omnibus igitur de hac promissione dictis sequitur, quòd Christiani semper ducendi sunt interno & immediato Dei Spiritu, inhabitante in illis; & hoc idem esse statutum perpetuum, & universæ Ecclesiæ, & singulis individuis membris ejus, ut hoc argumento apparet. Promissa Christi suis imò & amantissimis, fallere non possunt, sed necessariò præstantur. At Christus promisit, quòd Paracletus, Sanctus Spiritus, Spiritus veritatis, semper manebit cum suis, habitabit in illis, erit in illis, ducet illos in omnem veritatem, docebit illos omnia, suggeret illis omnia. Ergo. Et iterum, Nemo à Spiritu carnis (quæ Dei inimica, legi ejus contraria est) redimitur; nemo adhuc est in Spiritu, sed in carne, ubi Deo non placet, nisi ille, in quo Spiritus Dei habitat; Sed omnis verus Christianus ex parte aliquâ redemptus est à sapientia carnis, Dei legi subiectus, & non in carne, sed in Spiritu est, ubi Deo placet: Ergo, omnis verus Christianus habet Spiritum Dei habitantem in se. Et iterum. Quis non habet Spiritum Christi, is non est ejus, i. e. non est filius, non est amicus, non est discipulus Christi: Sed contra, omnis verus Christianus est filius, est amicus, est discipulus Christi. Ergo, omnis verus Christianus habet Spiritum Christi. Præterea. Quicumque est templum Sancti Spiritus, in illo Spiritus Dei habitat & manet; Sed omnis verus Christianus est templum Dei. Ergo, in illo Spiritus Dei habitat; Et, ut finem faciam, in quocunque Spiritus Dei habitat, non est in illo quid pigrum, inutile, inane; sed movet, actu

lucit, gubernat, instruit, docet illum quæcunque sunt
cognitu necessaria; Sed Spiritus Dei habitat in uno-
quoque vero Christiano: Ergo, movet, instruit, docet
numquamque verum Christianum, quæ illi cognitu ne-
cessaria sunt.

XI. SED sunt, qui fatentur Spiritum hodiè afflare,
et ducere sanctos: sed hoc esse *subjectivè*, & cæco modo,
non autem *objectivè* affirmant, i. e. *ex parte subjecti*
illuminando intellectum ad credendam veritatem in
Scripturâ declaratam, sed non præsentando eam ve-
ritatem *objectivè*, sive tanquam *objectum*: & hoc me-
um *incognitum assentiendi* vocant, id est, cujus homo
nec certus, nec sensibilis est. Hæc opinio, licet pri-
ore magis tolerabilis, non tamen veritatem attingit:
Primò, quia multæ veritates sunt, quæ, ut singulos
respiciunt, in Scripturâ non omninò inveniuntur, ut
sequente thesi ostendetur. Deindè argumenta antè
adducta non solum probant Spiritum auxiliari nobis
credere veritates aliundè datas, sed etiam *objectivè* ve-
ritates animis nostris *obicere*; Spiritus enim in eum
nem nobis datus est, ut nos omnia doceret; non enim
dicatur, docebit vos intelligere ea, quæ scripta sunt,
sed docebit vos omnia. Præterea, oportet, ut illud,
quod mihi omnia suggerit, mihi *objectivè* præsentet ea;
alioqui improprie diceretur suggerere: quia non sugge-
ret, sed solummodo juvaret nos, quæ obijciuntur ali-
unde, memorare. Secundum meum argumentum de-
ducitur ex naturâ novi fæderis, quo & sequentibus
probabo, quòd Spiritu non solum *immediatè*, sed
etiam *objectivè* ducendi simus. Novi fæderis natura
in pluribus Scripturæ locis exprimitur, & primò, Jesh.
x. 21. Hoc erit fædus meum cum istis, ait Jehova.
Spiritus meus, qui est in te, & verba mea, quæ posui
in ore tuo, non recedent ex ore tuo, aut ex ore seminis
tui, ait Jehova, ex hoc tempore usque in seculum. Hujus
sententiæ posteriore parte satis significatur hujus pacti
perpetuitas & continuatio, non recedet, inquit Jehova,
ex hoc tempore usque in seculum. In priore parte est
solum fædus, scil. Spiritus Dei erit in illis, verba Dei

in ore eorum. Primò hoc fit immediate, nulla fit mentio alicujus medii : non ait, *mediantibus talibus scriptis & libris*, verba mea vobis suggeram ; sed *verba mea, quæ ego Jekhova ponam in ore vestro.* Secundò, hoc est *objectivè*, verba enim sunt *objectum* ab illo propositum : non ait, illuminabo intellectum vestrum ad intelligenda verba, quæ videbitis scripta, ut assentiamini solummodo iis, sed *positivè*, *verba mea quæ posui in ore tuo.* Ex his igitur sic argumentor.

In quocunque Spiritus Dei est, semper in ore ejus verba ponens, illum Spiritus docet immediate, objectivè, & perpetuò. Sed Spiritus Dei semper est in semine justorum, & ponit in ore eorum verba, nec unquam recedit. Ergo Spiritus docet eos immediate, objectivè, & perpetuò.

SECUNDO, novi fœderis naturam adhuc fusiùs & luculentius declarat Jeremias, cap. xxxi. 33. quod rursus repetit Apostolus ad Hebr. viii. 10. Nam beati illud est fœdus, quod pangam cum domo Israelis post dies hos, dicit Jekhova, indam legem meam menti eorum, & cordi eorum inscribam eam, & ero eis Deus, & ipsi erunt mihi populus ; non autem docebunt amplius quisque amicum suum, & quisque fratrem suum dicendo ; Cognoscite Jekhovam, nam quotquot erunt, cognoscent me à minimo eorum usque ad maximum eorum, dicit Jekhova.

Objectum hîc, nempe, *lex Dei in corde posita est, & in mente scripta, & ex hoc fiunt populus Dei, & cognoscere eum discunt.* In hoc distinguitur Lex ab Evangelio : Lex olim fuit *externa lapideis tabulis inscripta* ; sed nunc *interna, cordi insita.* Olim scientia populi ex Sacerdotibus pendebat ; sed nunc omnes certam & indubitatam habent in semetipsis Deum cognitionem ; de quo Augustinus optimè agit in libro de literâ & Spiritu ; à quo Aquinas primò omnium videtur occasionem accepisse movendi hæc quaestionem, *utrum lex nova sit lex scripta, vel indita* : quam ita resolvit, *quòd lex nova, sive Evangelium, non propriè sit lex scripta, sicut antiqua erat, sed lex indita ; & quòd antiqua lex sit foris scripta*

nova verò intus scripta in tabulis cordis. Quantum
 igitur hallucinantur illi, qui non solum Evangelium
 non præstantius lege, opinione suâ, faciunt, sed eo-
 rum, qui sub Evangelio sunt, conditionem multò de-
 teriorem efficiunt? Nam (procul dubio) melius est,
 & optabilius Dei immediatâ communione frui, quam
 immediatâ, illa enim est dispensatio multò sublimior;
 & tamen isti fatentur, complures sub lege hanc im-
 mediatam communionem habuisse, quam nunc cessasse
 clamitant. Præterea, sub lege fuit Sanctum Sancto-
 rum, ad quod ingrediebatur summus Pontifex, &
 verbum Domini immediatè recipiebat, ita ut popu-
 lus certam Dei voluntatem cognoscere posset: Sed
 nudiè, secundum adversariorum opinionem, in de-
 teriore prorsus conditione sumus, qui nihil habemus,
 nisi externam Scripturæ literam, de cujus unius versûs
 sensu vix duo concordare inveniuntur. Sed Jesus
 Christus nobis meliora promisit, licet illi insipientes
 nolint credere; promisit enim gubernare nos in-
 allibili suo Spiritu, velamenque scidit, & removet,
 ut non solum unus, idque semel in anno, sed unus-
 quisque nostrum, idque semper, ingressum habeat ad
 eum; & quotiescunque appropinquamus puro corde,
 voluntatem suam nobis Spiritu revelet, legesque men-
 tibus nostris indat. His ita præmissis, sic argumen-
 est. Ubi lex Dei menti indita est, ibi objectum fidei
 & revelatio scientiæ Dei est interna, immediata, &
 objectiva; Sed lex Dei indita est menti, & inscripta
 in cordi uniuscujusque veri Christiani, sub novo fœdere.
 Ergo objectum fidei, & revelatio scientiæ Dei unicui-
 que vero Christiano est interna, immediata, & objectiva.
 Assumptio continet ipsa Scripturæ verba: oportet
 autem propositionem esse veram, nisi quod menti
 inditum, & cordi inscriptum, vel non internum,
 vel non immediatum, vel non objectivum erat, quod
 sit absurdissimum.

XII. TERTIUM argumentum deducitur ex verbis
 Johannis: Epist. prima, cap. ii. v. 27. *Et vos, si
 anserit in vobis unctio, quam accepistis ab illo, non
 necesse*

*neceſſe habetis, ut aliquis vos doceat, ſed ſicut unctio
 ejus docet vos de omnibus, & verum eſt, & non eſt
 mendacium, & ſicut docuit vos, manete in eo. Primò,
 non potuit hoc eſſe aliquod peculiare, ſeu extraordi-
 narium privilegium, ſed quod commune eſt omni-
 bus Sanctis, quum hæc ſit Epistoſa Catholica omni-
 bus ejus ſeculi ſcripta. Secundò, Apoſtolus hanc
 unctiorem proponit tanquam certioſem regulam, &
 amuſſim, ad inveniendos & diſcernendos ſeduc-
 toſes, quam ſcripta ejus : nam cum in priore verſu dix-
 rit, quod quædam ſcripſerat eis de illis, qui ſeducunt
 eos, ſequentem verſum incipit, & vos unctiorem ac-
 cepiſtis, & non neceſſe habetis, ut aliquis vos doceat, &
 ex quo aperte colligitur, quod omnia, quæ dici
 aut ſcribi poſſunt, dicta & ſcripta ſunt ad internam
 unctiorem, quæ docet omnia, ad quam, tanquam ad
 certiffimum, perpetuum, & firmiſſimum propugna-
 culum, nec non adverſus ſeduc-
 toſes præſidium, re-
 fugiendum eſt. Poſtremò, quod ſit permanens, &
 in perpetuum maneat in vobis ; ſi non permaneret in
 illis, docere illos omnia non potuit, nec adverſus
 omnia pericula munire. Ex ſcriptis ſic argumentor.
 Qui habet unctiorem in ſe manentem, quæ docet illum
 omnia, ita ut non neceſſe habeat, ut aliquis eum doceat,
 habet internum, & immediatum doctorem, & quædam
 illi revelata ſunt, & internè, & immediatè, & ob-
 jectivè ; Sed Sancti talem unctiorem habent : Ergo.*

HANC doctrinam ex multis aliis Scripturæ locis
 probare poſſem, quæ brevitatis cauſa omitto. Ego
 nunc ad alteram propoſitionis partem progredior
 quæ communes objectiones continet, ad quas nunc
 respondebo.

XIII. OBJECTIO frequentiffima hinc deducitur,
 quod hæc revelationes incertæ ſint. Sed hoc adverſari-
 orum ignorantiam abundè declarat, nam diſtinguimus
 inter theſin, & hypotheſin : aliud enim eſt affirmare
 veras, & indubitatas revelationes Dei Spiritus eſſe cer-
 tas & infallibiles ; aliud prorfus, quod hic, vel illi
 has infallibiles revelationes habet ; prius affirmamus
 poſteriori

posteriorius in dubium revocari potest. *Quæstio non est, utrum hi vel illi infallibiles sint in eo, quod scribunt, aut loquuntur, quia se hâc internâ & immediatâ revelatione duci prædicant; sed, num illi debeant, & possint ita duci?*

Cum igitur hætenus probavimus Christum pollicitum esse Spiritum suum ad ducendum filios suos, & quod unusquisque eorum & debet & potest eo duci: Si quis realiter à certo hoc duce recedat, tum verbis eo se agi prædicat, faciendo mala opera, non indè magis sequetur, quod eo ducatur, vel quod Spiritus sit incertus, quam quod sol non dat lumen, quia cæcus, aut oculos claudens, incidit in foveam plano meridie; vel quod nemo loquitur, quia surdus non audit: vel quod hortus fragrantibus floribus abundans nullum emittit odorem, quia, qui odorem amisit, non sentit. Defectus est in organo, non in objecto. Omnes illæ illusiones igitur adscribendæ sunt hominum infirmitati, sive impietati, & non Sancto Spiritui. Qui se maximè contra hoc certum, & ineluctabile Spiritûs testimonium armant, frequenter utuntur exemplo antiquorum Gnosticorum, & monstrosis malignisque factis modernorum Monasterii Anabaptistarum, quæ omnia nos nullo modo spectant, neque verissimam nostram doctrinam movent. Ergo, quasi firmissimum contra tales impetus prædium, alteram thesios partem adjunximus, quæ sic habet: *Porro divinæ revelationes internæ, quas ad fundandam veram fidem absolutè necessarias esse adstruimus, externo Scripturarum testimonio, aut sanæ rationi, ut nec contradicunt, ita nec unquam contradicere possunt.* Præter intrinsecam, & indubitatam ejus propositionis veritatem, audacter affirmare eam possumus, certâ, & beatâ nostrâ experienciâ; hic enim Spiritus nunquam nos fefellit, aut ad ullum malum duxit, sed luculentus, & manifestus est in revelationibus suis, quæ evidenter apparent nobis, & nos attenti sistimus in puro, & immaculato Dei lumine, proprio illo, & apto organo, in quo recipiuntur.

D

Siqui

Siqui igitur hoc modo ratiocinentur, *quia iniqui, impii & diabolici homines mala perpetrârunt, & adhuc multum pejus affirmârunt se ad hæc Dei Spiritu ductos & actos* ergo, *nemo debet ad Dei Spiritum attendere; nec regi quærere.* Hujus propositionis consequentiam omninò nego, & rejicio; quæ si vera admitteretur, tunc omnis in Deum fides & salutis spes incerta redderetur, & religio Christiana in Scepticismum converteretur. Nam eodem modo arguere possem, quia *Eva Serpentis mendacio decepta fuit, ergo, Dei promissioni credere non debuit. Quia primi homines ante diluvium malignis Spiritibus deludebantur, ergo, nec Noab, nec Abraham, nec Moyses Dei Spiritui credere debebant. Quia Spiritus mendax loquebatur per quædam dringentos illos Prophetas, qui Achabum persuadebant ascendere ad Ramoth Gilead, & ibi pugnare, ergo verum Spiritus testimonium in Micajah erat incertum & periculosum. Quia seducens Spiritus olim in Ecclesiam irrepsit, ergo, non bonum est, vel incertum est, sequi unionem, quæ docet omnia, & verum est, & non mendacium.* Quis audet affirmare hanc consequentiam esse bonam? Præterea, non solum fides Sanctorum & antiquæ Ecclesiæ hoc modo incerta redditur, sed fides omnium Christianorum uniuscujusque speciëi eodem modo periclitatur, etiam illorum, qui aliud à Spiritu pro fide suâ fundamentum quærunt. Si enim Spiritus sic incertus, & non attendendus, quia quidam in magnos inciderunt errores, dum eo se regi affirmarent, probabo per inexpugnabile argumentum ab incommodo, traditionem, Scripturam, & rationem humanam, quas Pontificii, Protestantes, & Sociniani, fidei regulam respectivè faciunt, eidem dubitationi obvias esse. Pontificii errare eos putant, qui Pascha aliter, quam in Ecclesiâ Romanâ fit, celebrant; hæc controversia solummodo traditione deceditur, & tamen Ecclesiæ Orientalis, quæ traditionem sequitur, aliter celebrat.

* Adeo insufficiens ad decidendum est traditio, ut Poly-

carpe

* Euseb. Hist. Eccles. lib. 5. cap. 26.

carpus Johannis discipulus, & Anicetus Episcopus Romanus, qui proximè successerunt iis, quorum exemplo ambo affirmârunt controversiam esse decidendam, concordare non potuerint. Hic necessariò alter saltem erravit, idque *traditionem sequens* : num igitur nos æquè agere Pontificii existimarent, si propterea *traditionem negligendam* esse affirmarem? Sed præterea in re longè majoris ponderis eadem difficultas recurrit, nempe de Romani Pontificis primatu. Complures enim, idque secundum traditionem, (ut opinantur) affirmant, primis sexcentis à nato Christo annis Pontifices Romanos universalis Pastoris titulum nunquam assumpsisse, neque ita existimatos : imò sunt quidam, qui non dubitant affirmare, idque secundum aliquam traditionem, Petrum Romam nunquam vidisse, quo illa opinio Romani Papatûs funditus destruitur : nam si ille nunquam Romæ fuit, Romani Episcopi successores ejus esse non possunt. Num igitur Pontificii tale ratiocinandi genus approbarent, scilicet, multi illuduntur & magnopere errant, *traditioni credendo*, ergo omnes traditiones rejiciendæ sunt, etiam eæ, quibus nos contrarium, & (ut opinamur) veritatem probamus. † Denique in Concilio Florentino Græcæ & Romanæ Ecclesiæ præcipui doctores integris sessionibus de interpretatione *unius sententiæ concilii Ephesini, Epiphanii & Basilii*, contendebant, nec unquam concordare potuerunt. Secundò, eadem in Scriptura difficultas recurrit : *Lutherani* affirmant se consubstantiationem secundum *Scripturam* credere, quod *Calviniani*, secundum eandem *Scripturam*, magnum errorem esse pronunciant. *Calviniani* absolutam plerorumque hominum reprobationem affirmant, quod *Arminiani* negant, contrarium prædicantes : Ambo se *Scripturâ & reâ ratione* regulari dicunt. Si igitur hoc modo adversus *Calvinianos* arguerem :

D 2

Luthe-

† Conc. Flor. Sess. 5. decreto quodam Concil. Eph. A. 6. Sess. 11, & 12. Concil. Flor. Sess. 18, 20. Concil. Flor. Sess. 21, p. 480, & seq.

Lutherani, & Arminiani graviter errant, sequendo *Scripturas*; igitur Scriptura non est bona, nec certa *regula*; & è contra: Num ullus ex iis hoc tanquam sanam & rectam ratiocinandi methodum approbaret? Porro quid de Prælaticis, Presbyterianis, Independentibus, & Anabaptistis magnæ Britanniæ dicam, qui (dum unâ voce Scripturam solam & certam fidei regulam fatentur) incessanter tamen se invicem *ipsâ Scripturâ* de variis ejus interpretationibus verberant & pugnant? dum quisque eam in suam trahit sententiam. Tertiò, quod ad rationem humanam, non necesse est multa dicere; nam omnes controversiæ, contentiones, & altercationes, quæ in mundo sunt, ex quo alio procedunt, *nisi quod quisque (ut putat) rectam rationem sequitur?* Hinc olim provenerunt disputationes illæ inter *Stoicos, Platonicos, Peripateticos, Pythagoricos, & Cynicos*, & non ita pridem inter *Aristotelicos, & Cartesianos*, aliosque naturalistas: Num indè sequitur? Num igitur volunt Sociniani, magni illi rationis magistri, quia multi iique sapientes errârunt, dum (ut existimabant) rationem suam sequebantur, idque quâ potuerunt diligentiam, curâ, & veritatis investigandæ studio, quod nemo ratione suâ uti debet, nec indubitanter affirmare, quod certò ratione cognoscit? Et hucusque quoad opinionem; cætera illa principia non minus incerta inveniuntur.

XIV. S E Æ si ad praxin veniamus (licet ingenuè fatear, quod toto corde abhorream, & detester excranda illa acta, quæ à Monasteriensibus Anabaptistis facta dicuntur) attamen nequaquam dubito æqualia, imò pejora fuisse perpetrata ab iis, qui traditione, Scripturâ, & rectâ ratione, regulari se affirmant, dum, ad illa facta facienda, *iis regulis* se duci & approbari prædicarent. Ad quod probandum, notanda solum sunt bella, tumultus, prælia, cædes, seditiones, & horribiles humani sanguinis effusiones, quibus Europa, his postremis seculis, afflicta est. Quam aliam assignârunt Pontificii causam omnium

internecionum, quas & in Galliâ, & in Belgio egere, nisi traditionem, Scripturam, rectam rationem? Dixeruntne rationem persuasisse, traditionem approbâsse, Scripturam præcepisse eos persequi, destruere, urere hæreticos, qui audebant negare illud planum Scripturæ testimonium, *hoc est Corpus meum*? & nonne Protestantes his internecionibus consentientes fuerunt, qui idem affirmant esse & licitum, & necessarium? & ipsi concremant, & in exilium alios, opinionis & conscientiæ causâ, mittunt, dum sui eodem modo, & eâdem de causâ (in specie universali, licet non fortasse individuâ) alibi tractantur. Nonne magnæ Britanniæ, & Hiberniæ Insulæ, imo totus Christianus orbis testes hujus luculenti sunt? qui a multis annis, quasi theatrum sanguinis, sceleratus est, ubi Pontificii contra Pontificios, Calvinistæ contra Calvinistas, Lutherani contra Lutheranos; imo Pontificii à Protestantibus adjuti, contra Protestantibus ab aliis Pontificiis adjutos, miserè sese dilacerârunt, & se invicem trucidârunt, eo ne conducetes, imo cogentes homines, qui controversiæ prorsus ignari erant, ad se invicem necandos, quos trucidabant, nunquam antea vel viderant, vel cognoverant; & tamen hæc impia facinorosa actionis prætextu colorantes, sibi quæ hoc dictum esse scripturâ vindicantes.

Si igitur hæc acta comparemus cum Monasteriis, differentiam non magnam inveniemus; nam omnes dicebant se vocari, & sibi licere interficere, occidere, & destruere malos. Oportet nos, inquiunt Anabaptistæ, omnes iniquos & infideles cedere, nos, qui Sancti sumus, terram possideamus. Oportet nos, inquiunt Pontificii, obstinatos hæreticos urere, & flammis consumere, ut Sancta Romana Ecclesia, veneno & putrefactis membris purgata, in pace vivat. Oportet nos, inquiunt Prælati Protestantes, ferro rescindere seducetes illos separatistas, qui pacem Ecclesiæ turbant, & religiosas ceremonias divinamque Hierarchiam oppugnant. Oportet

nos, inquiunt Calvinistici Presbyteriani, trucidare profanos illos malignantes, qui sacram consistorialem, clasticalem & Synodalem Ecclesiæ gubernationem accusant, Papisticamque & Prælatiçam Hierarchiam propugnant & defendunt, cæterosque sectarios, qui pacem Ecclesiæ nostræ turbant. Quænam tibi, quæso, benigne lector, inter hos videtur differentia? quod si obijciatur, Anabaptistas non tantum sine autoritate, sed etiam contra Magistratûs auctoritatem ea commisisse, non item cæteros: facile hoc refutatur & refellitur testimoniis, quæ alii contra alios invicem allegant: Sicuti inter cætera, acta Pontificiorum contra Henricum tertium & quartum Galliæ reges, extant; & eorum conjurationes in Jacobum, magnæ Britanniæ regem, totumque Angliæ magnum Concilium, quod uno ictu in aerem mittere conabantur: præterea, doctrina eorum de potestate Papæ ad deponendos reges, hæreseos causas & populum a fide absolvendum, satis nota est. Quod attinet ad Protestantes, & quantum acta illorum supradictis differant; solummodo ea, quæ ipsi multifariis illis conjurationibus ac conspirationibus quas tum in Angliâ, tum in Scotiâ perpetrârunt & quæ, centum abhinc annis, in multis urbibus, Belgii Provinciis perpetrârunt, notanda sunt. An non sæpissime tam a Pontificiis Magistratibus, quam ab iis, qui jam inceperant reformare, aut ipsis a quam religionis exercendæ libertatem concesserant supplicationibus petierunt, ut solummodo sibi liceret sine molestiâ & impedimento Religionem suam exercere, pollicentes sese invicem Pontificiis in exercitio religionis non fore molestos? An non è contra, mulac aliquam potestatem consequuti sunt, concordes suos turbârunt, spoliârunt & Urbe expulerunt, in quod pejus est, etiam eos, qui cum ipsis Pontificiorum communionem abdicârunt? An non hæc omnia multis in locis invito Magistratu fecerunt? An non eosdem Gubernatores, à quibus non ita pridem liberum suæ religionis exercitium petierant &

petrârunt

petrârant, publicè verbis contumeliosis aggressi sunt, & eos, simulac sese eorum Hierarchiæ opponebant, eo modo depinxerunt, ac si nec Deo nec Religioni fervirent? An non violentâ manu Pontificiorum templa, ita dicta, occupârunt, vel ea Magistratibus invitis extorserunt? An non integra Magistratuum collegia dignitate & potestate privârunt, eosque expulerunt, sub prætextu, quod Pontificiorum opinioni essent addicti? Quos Magistratus Pontificios tamen paulò antè agnoverant à Deo fuisse constitutos, seque obligatos esse ad obedientiam & subjectionem ipsis præstandam, non solum propter metum, sed etiam propter conscientiam: quibus insuper ipsi Reformationis Ecclesiæ concionatores & seniores sive inspectores iurandum fidelitatis ultrò obtulerant. Et postea, an non dixerunt, quod populus teneatur Principem impium ad observationem verbi Dei cogere? plura ad genus alia, quæ in eorum Historiis inveniri possunt, ut non loquar de multò peioribus, quæ nostris temporibus facta scimus, brevitatis causâ prætereo. Quid dicam de Lutheranis, quorum tumultuosæ actiones contra Magistratus suos, aliam à Lutheranâ confessione fidem professos, passim in Historiis fide dignis depinguntur? ex multis aliis unicum tantum exemplum lectori considerandum propono, quod Berolini in Marchia accidit, Anno M.DC.XV. ubi editiosa civium Lutheranorum multitudo, concionatorum suorum assiduus clamoribus è suggesto exaltata, non solum concionatorum reformationis doctorum vi effregit, bibliothecas evertit, & omnem suum intellectilem annihilavit, sed etiam ipsum Marchionem Brandenburgicum, Electoris fratrem, furiosam plebem verbis blandis nequicquam demulcentem, contumeliosis verbis & lapidibus aggressi sunt, decemque ex suis satellitibus occiderunt, haudquaquam parcens Marchioni, qui tandem fugâ ex ipsorum manibus lapsus est. Ex quibus omnibus apparet, quanti auctoritatem Magistratûs; & si quando acciderit, ut Magistratus eorum acta approbet, & cum

ipsis concurrat, hoc non eorum fidem & opinionem, sed solummodo agendi methodum mutat. Ita ut, meo quidem iudicio, nihil discriminis videam inter illorum acta, qui Monasterii se Spiritu agi & duci dicebant, & cæterorum, qui se traditione, Scripturâ, & rectâ ratione duci prædicabant; nisi quod illi temerarii, inconsiderati, & stulti in consiliis suis fuere, ideoque citius ad nihilum redacti, adeoque in contemptum & derisionem prolapsi sunt: hi vero, cum magis consulti, & in generatione suâ prudentiores fuerint, diutius steterunt, actaque sua maiore legis, & rationis apparatu colorârunt. Cum igitur amborum acta æque mala fuerint, discrimen mihi solum videtur, quasi illud, quod est inter privatum & incautum furem, qui facile deprehenditur, ac sine morâ & molestiâ suspenditur, & inter latronum & prædonum legionem, qui, cum magis cauti sint, licet non minus iniqui, etiam dominos suos, imminenti periculi evitandi causâ, ad meliores concedendas condiciones cogunt. Unde conspicuum est, quod malè admodum argumentantur, qui aliquod principium improbant & rejiciunt, quia aliqui affirmantes se eo duci, malum perpetrant, nisi sit ejus principii naturalis & genuina consequentia ad malum illud inclinare; nemo autem affirmabit, Spiritum Dei ad ullum malum quempiam ducere: & deinde ex supra dictis sequetur, quod, si Dei Spiritus hujus causâ negligendus sit, ejusdem causâ alia omnia rejicienda sunt.

SICUTI ego magni facio beatum Scripturæ Sanctæ testimonium, nec parvi facio solidam traditionem, quæ secundum veritatem est; neque ullo modo sperno rationem, nobilem illam & excellentem animi facultatem, quia pravi homines iisdem abusi sunt, ut impietatem suam colorarent, & simplices deciperent; ita velim nullum diffidere vel rejicere certum illum & infallibilem Spiritum, quem dedit Deus filiis suis, tanquam firmissimum in omnem veritatem

tem ductorem, quamvis nonnulli falsò se illo duci prædicârunt.

XV. Et quia Spiritus est omnis veritatis & rectæ rationis fons & origo, ergò benè diximus, quod nec Scripturæ testimonio, nec rectæ rationi contradicere potest. Attamen, ut thesis ipsa concludit, (ad cujus ultimam partem nunc venimus) *‘indè non sequitur, quod hæ revelationes divinæ ad externum Scripturarum testimonium, aut etiam ad rationem naturalem, seu humanam, tanquam ad nobiliorem aut certio- rem, & amussim examinandæ sint: nam divina re- velatio, & illuminatio interna est quiddam, per se evidens, & clarum, intellectum benè dispositum pro- priâ evidentia & claritate cogens ad assentiendum, atque insuperabiliter movens & fleetens, non minùs quam principia communia veritatum naturalium mo- vent, fleetuntque animum ad assensum naturalem.* Qui hanc propositionis partem negat, illum oportet affirmare, quod Spiritus Dei nec potest, nec unquam manifestavit se hominibus sine Scripturâ, seu distinctâ rationis discurssione: vel quod efficacia hujus super- naturalis principii, operans in hominum animabus, minus evidens sit, quam principia naturalia in com- munibus suis operationibus; quorum utrumque fal- sum est. Nam primò, per totam Scripturam ob- servandum est, manifestationes, & revelationes Dei, per Spiritum, Patriarchis, Prophetis, & Apostolis fuisse immediatas, & objectivas, ut antè probavi, quas illi nullo alio principio examinabant, sed pro- priæ evidentiae & claritatis causâ recipiebant. Se- cundò, dicere Spiritum Dei minorem evidentiam in hominum animabus habere, quàm principia naturalia, est quidem nimis abjectè, & viliter de illo sentire: undè fit, quod invitat nos David *gustare, & videre Deum esse bonum*; si hoc nec gustari nec videri possit, hoc quidem sufficeret destruere fidem, & confiden- tiam sanctorum, & hodiernam, & præteritam. Non alio modo (procul omni dubio) persuasus est Paulus, *nihil eum separare potuisse ab amore Dei, nisi eâ evi- dentiâ,*

dentiâ, & claritate, quam dedit illi Spiritus Dei. Johannes Apostolus, qui benè cognovit, in quo fidei certitudo staret, non absurdum judicabat, sine alio argumento, fidem & scientiam suam, & omnium sanctorum, Spiritui, his verbis, adscribere : *Per hoc cognoscimus nos in eo habitare, & ipsum in nobis, quod de Spiritu suo dedit nobis* : 1 Joh. iv. 13. & cap. v. ver. 6. *& Spiritus est, qui testificatur, quoniam Spiritus est veritas.* Observa, quam dat rationem ; quoniam Spiritus est veritas ; de cujus infallibilitate & certitudine hæcenus loquutus sum. Confidimus igitur, & credimus huic Spiritui, quia cognoscimus, absque dubio, quod semper rectè ducat, nunquam autem seducat ; & ex hac certâ & indubitâtâ confidentiâ affirmamus, quod hæc divinæ revelationes Scripturarum testimonio, vel rectæ rationi, contradicere nunquam possunt ; non quasi illas horum examinationi subjiceremus, nisi dum ad eos descendimus, qui, cum revelationes Spiritûs, sicut purè à Deo procedunt, non discernunt, talibus mediis illas examinare volunt. Sed quibus spirituales sensus experrecti sunt, & qui spiritualia gustare possunt quasi in primâ instantiâ, ii discernere has revelationes possunt, absque & antequam vel ad Scripturam, vel ad rectam rationem eas applicent : sicut peritus astrologus calculare eclipsin infallibiliter potest & concludere, si ordo naturæ permaneat, monstrôsâ aliquâ, & contra naturam revolutione non interveniente, tali horâ, talis diei, solis vel lunæ eclipsin fore ; de hoc tamen ignaro rustico persuadere non potest, donec ipsis oculis effectam videat. Item & mathematicus infallibiliter regulis artis cognoscit, tres angulos trianguli rectilinei esse æquales duobus rectis angulis, imo certius cognoscit, quàm aliquis mensurâ potest. Et geometricæ quædam demonstrationes (ut omnes, qui in hac arte periti sunt, fatentur) infallibiles sunt, quæ vix sensibus sine mensurâ discerni possunt ; si tamen Geometra, ut ignarum aliquem de arte suâ certum faciat, descendit ad mensuram, & ita demonstrationem

strationem sensibus obviam facit, non inde sequetur, mensuram illam esse ita certam, quàm est ipsa demonstratio, vel demonstrationem, sine illâ, fuisse incertam.

XVI. SED ut finem faciam, unum addam argumentum, ut probem hanc internam, immediatam, & objectivam revelationem, quam huc usque defendimus, solum esse immobile & certum omnis Christianæ fidei fundamentum ; quod argumentum benè ponderatum, cum omni Christianorum genere, magni momenti futurum spero ; videlicet : *Illud, ad quod omnes Christianitatis professores, cujuscunque generis seu speciei sunt, ultimò recurrunt, cùm ad extremum pressi sint, & cujus causâ, cætera omnia fundamenta commendantur, & creditu digna habentur, & sine quo rejiciuntur ; illud, inquam, oportet necessariò esse solum certissimum immobile fundamentum omnis fidei Christianæ : Sed interna, immediata, objectiva Spiritûs revelatio illud est, ad quod omnes Christianitatis professores ultimo recurrunt, &c.* Ergo est solum certissimum immobile fundamentum. Propositionem (ut opinor) negabit nemo. Assumptionem per partes probabo : & primò ; quod ad Pontificios, qui sententiam ecclesiæ, & traditionem fundamentum ponunt ; si premantur, quare credant, sicut credit Ecclesia, respondent, quia Ecclesia semper infallibili Spiritu ducitur ; hîc igitur ducentem Spiritum, ultimum fundamentum agnoscunt. *Iterum* : si interrogemus, quare traditioni credant, respondent, quia traditiones nobis à patribus & doctoribus ecclesiæ traditæ sunt, qui doctores & patres, revelatione sancti Spiritûs, illas ecclesiæ observandas præceperunt ; hîc iterum omne refugium in Spiritûs Dei revelatione acquiescit. *Secundo*, quod attinet ad Protestantes, & Socinianos, qui ambo Scripturam, fidei suæ regulam, & fundamentum fatentur ; alii ut subjectivè divino Spiritu ad iis utendum moventur, alii solo naturalis rationis usu ; si utrosque interrogemus, quare Scripturam pro regulâ assumant ; respondent, quia in illis voluntas Dei declarata

clarata est à sanctis, prout iis intus, immediatè, & objectivè à Spiritu Dei revelata fuit: non est igitur, quia hic, vel ille eas scripsit, sed quia dictante & movente Spiritu Dei scripserunt. Mirum igitur videtur, quod homines illud tam incertum reddunt & periculosum, super quod certitudo & fidei eorum fundamentum ædificatur; quodque se à sanctâ illâ cum Deo communione excludunt, quæ solummodo Spiritu possidetur, in quo indefinenter & ambulare & vivere iussi sumus.

Si quis igitur hæc legens, se horum argumentorum (quæ ex sacris Scripturis deducta sunt) vi, ad consentiendum has revelationes esse necessarias, cogit sentiat, dum ipse talibus revelationibus adhuc peregrinus, & quasi alienus est, undè, ut initio observavi, hæc veritas tantum negatur, & contradicatur, ei notum sit, non ideo cessare uniuscujusque Christiani privilegium, quia ille non sentit; sed potius, quia magis nomine, quàm re Christianus est. Demum cognoscet secretum illud lumen, cor ejus illuminans, injustitiam reprehendens, parva & prima initia divini Spiritus revelationis esse, qui in orbem missus est, *ut primo loco mundum de peccato argueret*, Joh. xvi. 8. Et sicut derelinquendo peccatum tibi divina illa in corde vox magis nota facta est, tunc senties, prout vetus homo, naturalis homo, qui nec percipit, nec intelligere potest, quæ sunt Spiritus Dei, exuitur cum malis suis, & corruptis affectibus, & concupiscentiis, tunc, inquam, senties novum hominem, partem spiritualem resurgentem, cui sunt sensus spirituales, & qui potest videre, tangere, gustare, contrectare, & odorari, quæ Spiritus Dei sunt: sed priusquam hos adeptus es, Spiritualium scientia est quasi fides historica, sicut descriptio lucis solis, vel variorum colorum ad virum cæcum, qui, licet fælicissimi & acutissimi ingenii, non ita clarè intelligere vivacissimâ descriptione potest, quam puer videndo; Ita naturalis homo optimi ingenii, & amplissimi captus, verbis exquisitissimis, etiam Scripturæ verbis, my-

eria regni Dei non ita perspicuè intelligere potest, quàm minimus & maximè imbecillis regni hæres, qui videt & gustat illa ; quia immediatè & objectivè Spiritu revelata habet. Ad hunc Spiritum igitur intende in parvâ revelatione puræ illius lucis, quæ primò revelat quæ magis nota sunt, & postea, ut aptus evades, magis magisque recipies, vivâ experientiâ eorum ignorantiam faciliè refutabis, qui quærent, quomodo noscis, quod Dei Spiritu actus es ? quæ tibi videbitur quæstio non minùs ridicula, quam quis oculos claros habentem interrogaret plano meridie, num sol luceat : & licet hac experientiâ certissimè omnibus objectionibus respondeatur, quæ tamen suprâ dicta sunt demonstrant, omnium, qui hanc doctrinam negant, ora occludi posse indubitan- dis, & inexpugnabilibus argumentis.

THESIS TERTIA.

Sanctis his revelationibus Spiritus Dei processerunt Scripturæ veritatis, quæ continent, Primò ; fidelem narrationem historicam actorum populi Dei in non paucis seculis, nec non singularia quædam, & aspe- ctabilia divinæ, erga illos, providentiæ testimonia. Secundò, narrationem Propheticam multarum rerum, quarum quædam præteritæ, quædam adhuc futuræ sunt. Tertiò, amplum & copiosum præcipuis Christi- anæ fidei doctrinis testimonium, exhibitum in præcla- ris quibusdam declarationibus, exhortationibus, & sententiis ; quæ divini Spiritus afflatu, variis tempo- ribus, quibusdam Ecclesiis & Ecclesiæ pastoribus, se- cundum diversas, quæ sese obtulerunt, occasiones, dictæ & scriptæ sunt : nihilominus, quoniam solum- modo sint declaratio fontis, & non ipse fons, ideò non existimandæ sunt principalis origo omnis verita- tis & cognitionis, nec adæquata primaria regula fidei & morum ; licèt, cum dent verum & fidele testimo- nium primæ originis, sint, & possint existimari re- gula secundaria, subordinata Spiritui, à quo, quam habent,

habent, excellentiam & certitudinem derivant. Nam sicut interno Spiritus testimonio earum certitudinem lummodo novimus, ipsæ etiam testantur, Spiritum illum rectorem, Sanctis traditum, quo ducendi sunt in omnem veritatem; itaque, secundum Scripturam Spiritus est primus & principalis ductor; & ideo recipiamus & credamus Scripturis, quod à Spiritu processerunt, igitur etiam Spiritus magis originatè & principaliter est regula, secundum receptum illud in scholis axioma, Propter quod unumquodque est tale, illud ipsum est magis tale.

THESIS hujus pars prior Apologiâ non ego pro nobis tamen Apologia est, & hac, inter multas alias calumnias, nos liberabit, quâ sæpe accusamur, quasi Scripturarum denegatores seu contemptores essemus; nam ex positionibus apparet, quam facimus, quas, sine fūco & æquivocatione, Scripturarum omnium, quæ in orbe sunt, excellentissimas æstimamus, quibus non solum ullum aliud scriptum præferendum, sed ne multis rationibus æquandum est. Nam libenter fatemur, earum auctoritatem nullâ Ecclesiâ seu concilio pendere; nec corruptæ lapsæ, & degeneratæ hominis rationi subicere possumus: Et sicut cum Protestantibus Pontificiorum errorem ex animo rejicimus; ita ex aliâ parte auctoritatem earum non opinamur pendere ex aliquâ vi seu virtute iis Scriptis insitâ, sed omnem ascribimus Spiritui illi, à quo provenerunt. Reverentem confitemur stylum habere majestatem, esse partem omnium consensum, bonumque totius scopum. Sed quia discernere homo naturalis non potest, sed stylum spiritualis, solus ergo Spiritus Dei est, qui nobis eam scripturæ fidem dare potest ad satisfaciendum conscientiis; ideoque Protestantium præcipue & in privatis scriptis, & publicis confessionibus, fateri coguntur. Hinc Calvinus, licet dicat posse se probare, si Deus sit in cœlis, hæc scripta à illo provenisse, tamen concludit, aliam scientiam

esse necessariam: Inst. lib. 1. cap. 7. §. 4. Jam, si conscientiiis optimè consultum volumus, ne instabili dubitatione perpetuò circumferantur, aut vacillent, ne etiam hæsitent ad minimos quosque scrupulos, altius, quam ab humanis vel rationibus, vel judiciis, vel conjecturis petenda est persuasio, nempe, ab arcano testimonio Spiritûs. Et ibid. rursus: Quia opinione tantum stare videtur Religio profanis hominibus, ne quid stultè, aut leviter credant, ratione probari sibi cupiunt ac postulant, Moysen & Prophetas divinitus locutos esse. Atqui testimonium Spiritûs omni ratione præstantius esse respondeo. & sect. 5. maneat ergo hoc fixum, quos Spiritus Sanctus intus docuit, solidè acquiescere in Scripturâ, & hanc quidem esse ἀποκρίσιον, neque demonstrationi & rationibus subjici.

Hoc item affirmatur in primâ confessione publicâ, quam ediderunt Ecclesiæ Galliæ, anno 1559. art. 4. Hos libros esse canonicos novimus, & certissimam fidei nostræ regulam, non tam communi consensu Ecclesiæ, quam testimonio & internâ persuasione Sancti Spiritûs. Sic etiam art. 5. confessionis Ecclesiarum Belgicarum, quam Synodus Dordracena approbavit, eos solum libros, tanquam sanctos & canonicos, accipimus, non tam quia Ecclesia recepit & approbat, quàm quia Spiritus Dei testatur in cordibus nostris, quod ex illo sunt. Et Denique Theologi magnæ Britanniæ Westmonasterienses, qui cæperunt timere & cavere à testimonio Spiritûs, prospicientes illinc dispensationem jam orientem, quâ illi obscurandi forent, hoc transire non poterant, licet nec ita distinctè, luculenter, nec honestè, quàm præcedentes posuere, his verbis: Con. ap. 1. sect. 5. Nihilominus tamen plena persuasio & similitudo, de ejus tam infallibili veritate, quàm auctoritate divinâ, non aliundè nascitur, quàm ab internâ operatione Spiritûs Sancti, per verbum & cum verbo solo in cordibus nostris testificantis.

Ex quibus omnibus apparet, quam necessarium sit, hanc Scripturarum certitudinem à Spiritu, & non aliunde quærere: Innumeræ contentiones, & infinitæ alter-

altercationes eorum, qui certitudinem Scripturæ aliunde quærent, hanc veritatem confirmant; nam ipsi Patres primorum seculorum de iis non idem sentiebant, dum * quidam, quos libros nos approbamus, rejicerent; & † quidam approbant, quos nos rejicimus. Non ignotum est in antiquitate quam minime peritis, quanta controversia fuit de secundâ Epistolâ Petri, Epistolâ Jacobi, secundâ & tertiâ Johannis, & Apocalypsi, quam multi, etiam ex Antiquissimis Apostolorum ætati proximis, negabant à Johanne Jacobi fratre, & dilecto discipulo, sed ab alio ejusdem nominis, scriptam. Quid! de Christianis actum erit, nisi illum Spiritum recipiant, & Spirituales illos sensus, quibus verum à falso discernere possunt. Christi ovium privilegium est, quod vocem ejus audiant; peregrini autem rejiciunt; quo adempto privilegio, uniuscujusque generis lupis præda relinquitur.

II. LICET igitur fateamur, Scripturas Scripta esse, & divina, & cælestia, quarum usus Ecclesiæ & solatio plenus, & perutilis est, & licet admiremur, nec non laudemus Deum, quod mira providentia scripta illa servaverit ita pura & incorrupta, ut nunc habemus, per tantas & tam diuturnas apostaseos tenebras, ut pro veritate ejus testarentur contra iniquitates & abominationes, etiam illorum, quos præservationis instrumenta fecit; ita ut inviti, contra semetipsos, testes conservârint: Nihilominus tamen illas principalem originem omnis veritatis & scientiæ & primariam adæquatam fidei & morum regulam nominare non possumus, quoniam oportet principalem veritatis originem esse ipsam veritatem, i. e. cujus certitudo & autoritas ex alio non pendet. Cum de amnis alicujus vel fluminis aquâ dubitamus

* Concil. Laod. can. 59. in codi. ecc. 163. † Concil. Laodice. quod erat anno 364. excludebat ex canone Ecclesiast. Sap. Machab. Judith, Tobiam, quos omnes recipiebat Concil. Carthag. quod erat anno 399.

ad fontem recurrimus, quo reperto, ibi sistimus, nam ultra progredi non possumus, quia nimirum ille ex visceribus terræ oritur & scaturit, quæ inscrutabilia sunt. Ita scripta & dicta omnium ad æternum verum adducenda sunt, cui si concordent, ibi sistimus; nam verbum illud semper a Deo procedit, & processit, per quod inscrutabilis Dei sapientia, & consilium non investigandum, in Dei corde conceptum, nobis revelatum est. Quod igitur Scriptura non sit principalis fidei & scientiæ origo, sicut apparet ex prædictis, ita posteriore thesios parte probatur, quæ ad argumentum reducta sic se habet.

ILLUD, cujus certitudo & autoritas ex alio pendet, & ratio, quare recipitur ut veritas, est, quia ex alio procedit, principalis origo omnis scientiæ & veritatis non est existimandum: Sed Scripturarum autoritas & certitudo pendet ex Spiritu, quo dictabantur, & ratio, quare recipiuntur ut veritas, est, quia Spiritu processerunt: Ergo principalis origo omnis veritatis & scientiæ non sunt existimandæ. Ad hoc argumentum confirmandum axioma scholasticum addidi, *propter quod unumquodque est tale, illud ipsum est magis tale*: quod licet non universaliter in omnibus tenendum sit, in hoc tamen exemplo optimè tenet, & applicatione superiore apparebit; idem argumentum tenebit, quod ad alteram positionis partem, nempe quod Scriptura non sit adæquata & primaria dei & morum regula, hoc modo.

ILLUD, quod non est mihi regula in ipsas Scripturas credendo, non est mihi primaria, adæquata dei & morum regula: Sed Scriptura nec est, nec esse potest mihi regula illius fidei, quâ ipsis credo: Ergo.

DE illo autem, quod Spiritus, & non Scriptura est regula, illud priore thesi fusè tractatur, cujus summam uno argumento subsumam.

SI solo Spiritu ad veram Dei cognitionem peruenimus; si Spiritu in omnem veritatem ducendi & omnia edocti sumus, tunc Spiritus, & non Scriptura

est fundamentum & origo omnis veritatis, & scientiæ, & primaria regula fidei : Sed prius est verum Ergo & posterius.

PRÆTEREA, ipsa Evangelii natura declarat, non posse Scripturam esse solam, vel principalem Christianorum regulam ; nulla enim tunc erit differentia inter Legem & Evangelium ; sicut à naturâ non fœderis, pluribus Scripturæ testimoniis priore thesede scripti, probatum est. Nam in hoc Lex & Evangelium differunt, quod lex extrâ scripta aferat condemnationem, sed non habet vitam ad salutem : cùm Evangelium, sicut declarat & manifestat malum, ita & quid internum & potens est, dans vim animæ ad obediendum, & liberat à malo, hinc *euaggélium* vocatur ; hoc est, bona annuntiatio, seu annuntiatio bonorum. Lex, seu litera, quæ extra nos est, occidit ; sed Evangelium, quod lex interna & spiritualis est, dat vitam ; non enim tam in verbis, quàm in virtute consistit. Qui igitur illud cognoscunt, majorem in iniquitates suas potestatem, virtute ejus adipiscuntur, quàm omnibus externis legibus & regulis acquiri potest : hinc concludit Apostolus ad Rom. cap. vi. ver. 14. *Peccatum vobis non dominatur, non enim sub lege estis, sed sub gratiâ.* Hæc gratia igitur, & non lex externa, est regula Christianorum ; huic commendavit Apostolus seniores ecclesiæ, Act. xx. 32. *Et nunc commendo vos Deo & Verbo gratiæ ipsius* : non hîc commendat eos externis legibus, seu scriptis, sed Verbo gratiæ, quod internum est, imò Spiritus lex, quæ liberat, ut ipse alibi affirmat, ad Rom. viii. 2. *Lex enim Spiritus vitæ in Christo Jesu liberavit me a lege peccati & mortis.* Hæc lex spiritualis, & verbum, illud est, quod, ut ait Apostolus, prædicabat ; ad quod populos attendere jubebat ; quod non erat externum, ut ex epist. ad Rom. cap. x. ver. 8. apparet, ubi distinguens à lege, ait, *Prope est verbum in ore tuo & in corde tuo, hoc est verbum fidei, quod prædicamus.* Ex suprâ dictis igitur sic argumentor.

PRINCIPALIS Christianorum regula sub Evangelio non est externa litera, nec lex extrà scripta, sed est interna, spiritualis lex, in corde insita, lex nimirum spiritûs vitæ, verbum prope in ore & in corde: Sed litera Scripturæ externa est, ex se mortua, mera declaratio bonorum, sed non ipsa bona: Ergo nec est, nec esse potest principalis Christianorum regula.

III. ILLUD, quod Christianis pro regulâ datur, necessariò oportet ita amplum esse, ut clarè & distinctè educat & instruat illos in omnibus, quæ occurri possunt; Sed quum reperiantur innumera, quæ, quoad circumstantias & aliter, particularium Christianorum multum interesse possunt, de quibus nulla præcisa regula in Scripturis invenitur; ideo Scriptura nequit esse regula: nam nemo dubitat; quin quidam homines specialiter vocati sint ad particularia quædam ministeria, in quibus nisi versentur, licet non sit universale positivum præceptum, in eo tamen, quod ab illis exigitur, graviter peccant; quoniam Deus gloriæ zelotes est, & omnis inobedientia voluntati ejus, ubi revelatur, sufficit non solum magnopere alicujus pacem & consolationem, alioquin abundantem, auferre, sed condemnationem affert: *exempli gratia*, quidam ad ministerium verbi vocantur, Paulus ait, necesse sibi fuisse Evangelium annunciare, *Ne enim mihi est, si non evangelizavero.* Si necessarium sit esse hodie prædicatores Evangelii, sicut tunc erat, eadem necessitas quibusdam magis quam aliis incumbit, hunc locum occupandi; quam necessitatem, ut huic vel illi incumbere potest, Scriptura nec declarat, nec declarare potest. Si respondeatur, Ministri, sive Pastoris qualitates in Scripturis inveniri, quas mihi applicando dignoscere possum, num tali officio aptus sim: Respondeo, proprietates Episcopi seu Pastoris, sicut numerantur, & in Epist. ad Timoth. & ad Tit. tales sunt, quæ inveniri possunt in privato Christiano, imo quæ debent aliquâ ex parte unicuique vero Christiano inesse; ita ut ex his nihilo certior factus sim, licet ad officium aptus

fim, non sequitur me inde vocari. Sed præterea,
 quâ regulâ me aptum, iisque proprietatibus imbus-
 tum novi? quomodo scio, quod fim *irreprehensibilis*,
sobrius, *prudens*, &c. Oportetne testimonium Spiri-
 tûs in conscientiâ me de hoc certum facere? sed
 dic, qualitates habeo, reverà vocatus sum, quæ Scrip-
 tura docet me, num officium meum sit in hoc vel
 illo loco prædicare, Galliæ an Angliæ, Belgii an
 Italiæ: num sit mihi curæ fideles confirmare, an
 hæreticos revocare, an infideles convertere, huicne
 vel illi Ecclesiæ epistolas scribere? generales Scrip-
 turæ regulæ, quales sunt diligenter munus obire,
 omnia ad Dei gloriam & Ecclesiæ utilitatem agere,
 mihi hac in re lumen non afferunt; nam res ad-
 modum differentes inter se possunt omnes eò ten-
 dere; mihi tamen magnopere nocere potest, hoc
 facere, dum illud facere deberem. Si Paulus, dum
 Jerusalem, Deo iubente, peregrinatus est, ad Achaïam
 vel Macedoniam reversus fuisset, dicens fore hoc
 ministerium Deo magis acceptum ibi prædicare, Ec-
 clesiasque confirmare, quam Judææ carcere includi;
 num hoc Deo placuisset? Nullo modo, *obedientia*
præstat sacrificio; non est simpliciter bene agendo,
 quod Deo placemus, sed illud bonum agendo, ad
 quod nos evocat: unumquodque membrum locum
 suum in corpore habet, ut optimè declarat Apo-
 stolus in Epist. 1. ad Corinth. cap. xii. Si igitur
 pes existens velim manûs officium exercere; seu,
 cum fim manus, linguæ munere fungi; ministerium
 meum non acceptum, seu utile, sed noxium corpori
 foret, & dum auxiliari viderer, schisma facerem;
 illud, quod alteri posset esse bonum, mihi peccatum
 esse potest: Sicut enim hujus seculi Domini volunt
 servos suos obedientes, secundum bene placitum ha-
 bere, non solum cæcè faciendo, quod servo ad do-
 mini utilitatem videri possit; interea forsan accidere
 potest, ut & in agro & in domo negotia habeat;
 servus ille, qui non novit Domini voluntatem, sed
 solum utilitatem ejus (ut ipse opinatur) respicit, in
 domo

omo versatur, dum vult Dominus eum in agro la-
 orare ; num ille servus reprehensione non erit dig-
 us, Domini voluntatem non advertens ? Et quis
 ejus mundi Dominus ita infollicitus, & suarum re-
 um oblitus est, qui, plures habens servos, suum
 ique munus non assignat ; non autem relinquit
 los, ut singuli agant quod sibi ad domini utilitatem
 idetur, ubi certe confusio & ruina oriretur, dum
 incertis scrupulis & hæitationibus agerentur. Num
 gitur illud Christo in Ecclesiam gubernando ad-
 ribere audemus, quod in hominibus jure merito
 ultitiæ & imprudentiæ argui potest ? Hanc di-
 inctionem optimè ostendit Apostolus in Epist. ad
 om. cap. xii. ver. 6. *habentes autem donationes se-*
undum gratiam, quæ data est nobis, differentes : sive
prophetiam, secundum rationem fidei : sive ministerium,
ministrando : sive qui docet, in doctrina : qui ex-
hortatur, in exhortando. quæ me igitur regula Scrip-
 turæ docet, quod exhortationem potius, quam pro-
 phetiam sequar, aut ministerium magis, quam doc-
 trinam ? reverà nulla. Multa hujusmodi occurrunt
 vitâ Christiani : Sed quod præ cæteris omnibus
 præstat illum scire, nempe an sit realiter in fide,
 hæres salutis, de hoc Scriptura nullam dat cer-
 tudinem, nec regula esse potest. Quod illa scien-
 tia sit & expetibilis, & quam consolabunda, omnes
 nâ voce fatentur, præterquam præcisè mandatur,
 Cor. xiii. 5. *vosmetipsos tentate si estis in fide ; ipsi*
vos probate : an non cognoscitis vosmetipsos, quia Christus
in vobis est, nisi forte reprobi estis. Et 2 Pet. i.
 10. *quapropter, fratres, magis studete firmam ve-*
ram vocationem & electionem facere, &c. Quænam
 e nunc Scripturæ regula certum facere potest,
 quod fidem habeam, vel quod electio mea firma sit ?
 dicatur conferendo Scripturæ notas veræ fidei cum
 eâ : quocum hanc observationem faciam, quis mihi
 præstabit, quod non hallucinatus sim ? Scriptura non
 potest, hæc enim sub lite est : si meum ipsius cor,
 quam improprie iudex in suâ causâ, præsertim si

adhuc non renovatum sit? Aitne Scriptura quod
fraudulentum est super omnia & mortiferum? In
 Scripturis promissiones invenio, minas observo; sed
 quis me docet, illas, non has ad me pertinere?
 Scriptura dat harum meram declarationem, appli-
 cationem nullam facit, ita ut assumptio semper
 me ipso deducta sit: *exempli gratia*, hanc propositio-
 nem in Scripturâ reperio, *quicumque credit, salvabitur*,
 ex qua hanc assumptionem deduco, *sed ego Robertus credo.*
Ergo salvabor. Minor in Scripturâ
 non invenitur, sic conclusio est humana conjectura,
 non divina propositio; ita ut fides mea non super
 propositionem Scripturæ ædificetur, sed super hu-
 manum principium, de quo, nisi aliunde certus sum.
 Scriptura nihil certi affirmat. Sed, si ultra hoc
 argumentum novo ex Scripturâ medio prosequar,
 eadem difficultas recurret; *Qui habet certa & in-*
dubia veræ fidei signa, ille veram habet fidem. Sed
ego hæc signa habeo, ideo veram fidem habeo. Nam
 assumptio ex meâ deductione est, non in Scripturâ
 reperitur, & per consequens conclusio ejusdem na-
 turæ est: nam illa semper sequitur imbecillioris
 propositionem; hoc ita pungens est, ut meliores
 protestantes, qui hanc certitudinem necessariam esse
 affirmant, ad internum Spiritûs testimonium recur-
 rere cogantur, ut ex *Calvini* verbis, prioris the-
 citatis, manifestè apparet: ac, ut non altius inqu-
 ram inter scripta primitivorum Protestantium, ipsa
 Confessio Westmonasteriensis affirmat cap. 18. §. 2.
Hæc certitudo non est persuasio merè conjecturalis, &
probabilis, innixa spe fallaci, verum infallibilis qua-
dam fidei certitudo, fundamentum habens divinam pro-
missionem salutis; gratiarum, quibus promissiones illæ
fiunt, internam evidentiam; testimonium denique Spiritûs
adoptionis, unâ cum spiritibus nostris testificantibus
nos esse filios Dei, qui quidem spiritus est arrhabo-
hæreditatis nostræ, quo in diem redemptionis sigillamur.
 Denique ipsa Scriptura, quæ hanc nobis certitudi-
 nem tantopere commendat, nullibi affirmat ipsam esse

esse hac in re regulam sufficientem, sed & semper describit Spiritui, sicut ad Rom. viii. 16. *Ipse enim Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei*, 1 Joh. iv. 13. *In hoc cognoscimus, quoniam de Spiritu suo dedit nobis.* ibidem cap. v. ver. 6. *& Spiritus est qui testificatur, quoniam Spiritus est veritas.*

IV. ILLUD non potest esse principalis, adæquata, nec sola regula, quod non universaliter singulos attingit, quibus necesse est ad effectum necessarium producendum: Sed deinceps (innocenti aliquo defectu, seu naturali quadam, sed innoxia tamen, & irreprehensibili imperfectione) multi, qui in visibilis Ecclesiæ gremio sunt, & qui non solum sine absurditate, sed cum magnâ probabilitate ex electis numerari possunt, necessariò excluduntur, vel omninò, vel saltem ab immediato ejus usu: sed ita sæpissimè accidit de Scripturis, ut in conditione surdorum, infantium, & idiotarum, qui nullo modo Scripturarum beneficium habere possunt; affirmabimur negitur, quod absque ullâ regulâ quoad Deum sint, vel quod omnes damnantur? sicut talis opinio ex absurdistima est, & ad justitiam, nec non misericordiam divinam inconsistent, ita, quibus rationibus confirmari possit, prorsus ignoro: si autem hoc aliquos sub novo fœdere esse supponere possumus, ut omnes (sicut opinor) fateri volunt non absurdum esse, carere regulâ non possunt, cum expressè affirmetur; *& erunt omnes edocti à Deo*, Joh. vi. 45. *& omnes scient me à majore usque ad minorem*, Heb. viii. 11. Sed fac, hæc difficultas soluta sit: quot illiterati, & tamen pii homines sunt in Ecclesiâ, qui literam ne vel in vulgari lingua legere possunt? quæ imperfectio, licet quidem non commendanda, nescio an peccatum sit. hi nullam immediatam regulæ notitiam habere possunt, necesse est fidem ex aliorum lecturâ & dictis pendere, ubi minus verbi vel sententiæ mutatio, additio, aut omisio, fundamentum pauperibus auditoribus periculosi

erroris esse potest, quo vel in iniquitate aliquâ ignorantes manere, vel mendacio confidenter credere possunt; *exempli gratia.* Pontificii, in Catechismis suis, & publicis plebis instructionibus, audacter secundum mandatum abstulerunt, quod usui & adorationi imaginum nimis adversari videatur, cum plerique ex istis populis, quos in hoc errore talis omissio fovet, non sub simplice impossibilitate, tamen sub magnâ difficultate sunt, habendi opportunitatem hanc fraudem cognoscendi: sed fac, omnes possint legere Scripturas vulgari linguâ: ubi unus ex millibus invenitur, qui talem originalium linguarum scientiam, quibus scriptæ sunt, habet, ut immediato legendi beneficio fruatur? horum igitur omnium fidem ex interpretum honestate pendere oportet, quæ quam incertum sit fidei fundamentum, multæ correctiones & emendationes variæ, quotidianæ, & novæ translationes etiam inter Protestantes, quarum ultimæ semper priores defectuum & errorum increpant & accusant, satis declarant. Et quod postrema in Britannicam linguam interpretatio correctione egeat (ut, hoc loco proprium esset, facile probarem) doctores complures fatentur. Et denique vix minor difficultas occurrit etiam eis, qui in ipsis originalibus linguis edocti sunt, quorum fides saltem obliquè pendet ex honestate transcriptorum (cum primos codices omnes fateantur jam dudum periisse.) De quibus transcriptoribus Hieronymus etiam suo tempore conqueritur * dicens, *quod scribunt, non quod inveniunt, sed quod intelligunt.* Et Epiphanius ait, † *in bonis & correctis exemplaribus Lucæ scriptum fuisse, quod Christus laqueum chrymatus sit, eumque locum, ab Irenæo allegatum Catholicos autem delevisse, timentes, ne hæretici abuterentur fuissent.* Ex Marco etiam alii patres integros aliquos versus, Manichæorum causa, sublato affirmant. Sed præterea, variæ lectiones Hebræi characteris ratione puncto

* Hier. Ep. 28. ad Lucin. pag. 247. † Epiphan. in Ancho Tom. 2. oper.

punctionum, quæ quidam ipsis primis scriptis coæva-
 alii inventionem diu post excogitatam volunt; dis-
 cordia aliquorum testimoniorum quæ citavit Christus
 & Apostoli, cum iis locis in veteri Testamento, ad
 quæ referuntur: magna controversia inter patres,
 quorum aliqui plurimum approbabant interpretatio-
 nem Græcam Septuaginta, in dubium revocantes co-
 dices Hebræos, quasi scilicet à Judæis pluribus lo-
 cis corruptos & vitiatos: Alii vero, sed præsertim
 Hieronymus magnopere exaltans Hebræum codicem,
 & non solum rejiciens, sed deridens Septuaginta
 historiam tanquam fabulosam, quâ tamen Septuaginta
 interpretatione primitiva Ecclesia præsertim usâ est:
 & historiam illam aliqui Patres integris centuriis
 ante illum viventes affirmabant esse certissimam.
 Etiam variæ lectiones codicum græcorum; & magnæ
 controversiæ inter antiquos patres (quibus erat longè
 certior, quam habere possumus nunc, cognoscendi
 opportunitas) de libris admittendis, vel rejiciendis,
 hæc hactenus observavimus. Ea, inquam, omnia &
 alia plurima, quæ dici poterunt, doctorum animos
 infinitis dubitationibus, hæitationibus, & inextrica-
 bilibus difficultatibus agitant. Ex quibus bene con-
 cludere possumus, quod Jesus Christus, qui semper
 liberis suis adesse promisit, & in omnem veritatem eos
 adducere, & contra omnes adversarii machinationes de-
 fendere, & præservare, & super firmissimam petram
 eorum eorum stabilire, eos præcipuè ducendos non
 relinquerit regulâ tantis hæitationibus & dubitatio-
 nibus obviâ; Ideò dedit illis Spiritum suum pro
 principali & præcipuo ductore, quem nec tempus
 excedere, nec transcriptores, vel interpretes corrum-
 pere possunt: neque ullus adeo illiteratus, furdus,
 aut tam remoto loco positus est, quem non attin-
 gat, & recte instruat; cujus etiam Spiritus eviden-
 tia & revelatio ea sola est, quâ difficultatibus illis,
 quæ de Scripturis occurrunt, liberamur: cujus rei
 experientiam indubitatam ipse vidi, testisque sum,
 quæ mihi, admirandi divinum erga liberos suos amo-
 rem,

rem, his ultimis diebus uberrima occasio fuit. Nov enim ex amicis meis aliquos, qui eandem mecum veritatem profitentur, & qui divinâ veritatis scientiâ, sicut intus & immediatè revelatione Spiritûs, & verâ vivacique experienciâ abundè edocti fuerunt, qui non solum Græcæ & Hebraicæ linguæ profus ignari sunt, sed qui etiam vulgarem linguam legere non valent, quos cum adversarii presserunt quibusdam testimoniis ex Britannicâ interpretatione Scripturæ, quæ cum manifestatione veritatis in cordibus suis discordantia senserunt, audacter responderunt, Spiritum Dei nunquam ita locutum esse, sed corruptionem aliquam esse: non enim crediderunt Prophetarum vel Apostolorum dicta illa esse; quæ cum ego diligentius eorum causâ investigârim, reverè esse interpretum errorem vel corruptionem inveni, qui, sicut plerisque interpretationibus fit, non tam simplicem & nudam verborum significationem nobis dant, quam quæ magis eorum opinioni aptissima videtur; & hoc mihi visum est Augustini verbum non dissimile esse, qui, postquam dixerit * *solis eis Scripturarum libris, qui jam canonici appellantur, illud honorem deferre, ut credat authores eorum in scribendo non errasse*, addit, *ac si aliquid in eis (vix canonicis) offendero literis, quod videatur contrarium veritati, nihil aliud, quàm vel mendosum esse codicem, vel interpretem non assequutum esse quod dictum sit, vel me minime intellexisse non ambigam*. Ita præsupponit posse & in transcriptione & interpretatione errores esse.

V. S I quis igitur me interroget, num hoc modo Scripturas incertas reddere consilium sit? Absit: Thesis ipsa declarat quanti eas habeam; & semel concesso Spiritui (a quo provenire) primo loco, quem & illi ipsæ Scripturæ deferunt; illis secundum locum libenter concedo, nihil detrahens de eo, quod ipsæ sibi assumant: quod Paulus Apostolus duobus

* *Epist. ad Hieron. quæ est 19. Tom. 2. fol. 14.*

Nobis præcipue locis declarat : scilicet Rom. xv.

Quæcunque enim scripta sunt, ad nostram eruditionem scripta sunt, ut per patientiam & consolationem scripturarum Spem habeamus ; & 2 Timoth. iii. 15, 16, 17. Sacras literas nosti, quæ te possunt instruere ad salutem per fidem, quæ est in Christo Jesu : omnis scriptura, divinitus inspirata, utilis est ad docendum, ad corripiendum, ad erudiendum in justitiâ, ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus. Nam licet Deus præcipue & principaliter ducat opus per Spiritum, aliquando tamen transmittit consolationem nobis per filios suos, quos suscitât, & quibus inspirat loqui, & scribere verba tempore opportuno, quibus instrumenta facti sunt sancti in manu Domini ad se invicem confirmandos, & animandos ; eoque tendunt ad perfectos faciendos, & ad salutem instruendam ; ac, qui Spiritu aguntur, negligere non possunt, sed quasi naturaliter amant, & mirè delectantur iis verbis vel scriptis, quæ ab eodem Spiritu in alio procedunt ; quia emanationes illæ cælestis vitæ tendunt ad vivificandum Animum, si aliquando nimiam tristitiâ vel fatigatione obruitur. Ipse Petrus declarat hunc fuisse sibi scribendi finem, in Epist. 2. cap. i. ver. 12. *Quapropter non negligam vos de istis semper commonescere, quamvis peritos & stabilitos in præsentē veritate ; ipsum autem duco, quamdiu sum in hoc tabernaculo, pergescere vos per submonitionem.* Et nihil magis expressè dicitur, quàm quod, qui sub novo fœdere sunt, non necesse habent, ut quispiam illos doceret ; fructus tamen Christi ascensionis fuit doctores & pastores mittere ad consummationem Sanctorum : hoc idem opus Scripturis attributum est, quod doctoribus & pastoribus illis, nempe, ut his homo Dei perfectus sit ad consummationem sanctorum. Sicut igitur sub novo fœdere pastores & instructores instructioni Spiritûs non antehabendi, sed postponendi sunt ; nec dantur nobis, ut nos illo privilegio Spiritûs, quod Christus suo sanguine nobis obtinuit, spolient ;

spolient; ita nec Scriptura Spiritus instructionibus anteponeunda est, nec nos illis spoliari oportet.

SECUNDO, Deus voluit, ut in iis conditiones & experientias veterum sanctorum, quasi in speculo videamus, ut, eorum statum nostro respondentem observando, magis inde confirmaremur, &, consolatione roborati, spem auctam haberemus ejusdem finis obtinendi; ut etiam, providentiam illos attendentem intuendo, &, quas obvias habebant, insidias, & quomodo liberabantur, iis omnibus ad salutem instructi opportunè argueremur, & in justitiâ doceremur. Hoc magnum Scripturarum Opus est & erga nos usus, ut in nobis impletas habeamus, ut Dei Spiritus in illis signaturam cognoscamus illam internâ, quam habemus cum eodem Spiritu, communione & quasi necessitudine: Prophetiæ etiam Scripturæ nobis consolabundæ sunt & perutiles, ut eodem Spiritu illuminati impletas illas observemus: nam in his omnibus observandum est, spirituales solummodo hominem illis rectè uti possunt: utiles sunt, ut homo Dei perfectus sit (non igitur est homo naturalis) & quæcunque ante scripta sunt, ad nostram eruditionem scripta sunt; nos qui fideles, nos qui sancti sumus: de iis enim loquebatur Apostolus: nam quoad alios, Petrus aperte declarat, quod indocti & instabiles eis abutantur ad suam ipsorum perditionem: hi indocti fuerunt in divinâ, & cælesti doctrinâ Spiritus, non in humanâ & scholasticâ, cujus bene præsumere possumus ipsum Petrum, Hominem piscatorem, non fuisse edoctum; imo cum magnâ probabilitate affirmare possumus illum Logicæ Aristotelicæ prorsus fuisse ignarum, quam nunc & Pontificii & Protestantis, à simplicitate veritatis degenerantes, Theologiæ ancillam (ut loquuntur) faciunt, & necessariam volunt introductionem carnali, humano, & naturali suo ministerio. Cujus generis homines, innumeris & obscuris laboribus ethnica rudera immiscentes Scripturæ, hodie tam inutiles plebi red-

duntur.

ntur. De quo si Hieronymus suo tempore con-
eritur, jam à mille & ducentis Annis, * dicens,
ad plerisque nimium disertis accidere solet, ut magis
intelligentiæ difficultas in eorum explanationibus,
am in iis, quæ explanare conantur: Quid nunc
ere possumus, cum tot acervi commentariorum,
ulis longè corruptioribus, additi sint?

VI. HACTENUS quo respectu sacrae Scripturae sint
les & necessariae Ecclesiae Dei, nempè, ut ducente
juvante Spiritu iis utatur, ostendimus; ideoq; se-
ndaria regula existimari possunt. Sed præterea,
ia unanimiter (exclusis quæ Apocryphæ dicuntur)
omnibus Christianis recipiuntur, & dictante Spiri-
scriptæ habentur, & si qui errores, injuriâ temporis,
epserint, parvi sunt, præsertim in rebus substantia-
us, ita saltem, ut testimonium amplum & sufficiens
nibus Christianæ Religionis essentialibus relictum
existimamus eas esse aptissimum externum inter
ristianos controversiarum judicem, ita ut, quæcun-
e doctrina iis contraria sit, jure merito negari possit,
quasi hæresis rejici: Et pro nostrâ parte & Doctri-
& mores nostros earum examinationi libentissime
ncedimus; quod nunquam nec recusavimus, nec
culabimus in omnibus cum adversariis controversiis
e judicem, & amussim: volumus etiam ex animo,
e tanquam positivum, & certum principium admit-
tur; ut, quodcunque quis, prædicans se Spiritu
ci, contrarium Scripturis perpetrat, delusio & ma-
inatio diabolica existimetur: nam non ideo Spiritu
ci ambimus, ut in malo aliquo nosmetipsos defen-
mus; cum & certè sciamus, ut, sicuti malum quod-
e Scripturis contradicit, ita etiam primo loco Spiritui
trarium est, à quo Scripturae provenerunt, & cujus
otiones sibi invicem contradicere nunquam possunt,
et contradicere aliquando videantur cæco naturalis
minis intellectui, sicut Paulus & Jacobus sibi invi-
m contradicere apparent. Hucusque ostendimus,
& quæ

& quæ credimus, & quæ non credimus de fac-
literis, quibus locum suum dedisse speramus :
quia ii, qui necessariò volunt eas esse solam ce-
tissimam & principalem regulam, non carent Ar-
gumentis etiam ex Scripturâ (licet illa hoc sibi nulli
vendicet) quibus doctrinam suam probare conan-
tur, ea breviter subjiciam, iisque objectionibus re-
spondebo, priusquam hujus thesisi finem faciam.

VII. PRIMA obiectio frequenter deducitur ex
Esaia cap. viii. ver. 20. *Ad legem & ad testimonium,*
non dixerint juxta verbum hoc, quia non est eis
lucis & tenebræ. Hanc autem legem & testimonium volumus
esse Scripturas : Ad quod respondeo, hoc est quod
testimonium petere, & adhuc in dubio manet ; quia
enim hanc legem & testimonium non possumus in-
ternum vocare, nescio : sed fac, sit externum
nec nobis adversatur, nec illis magis favet ; nam
sine causæ nostræ detrimento, confiteri possumus
externam legem Judæis in Regulam speciali aliquâ
modo datam, & magis principaliter, quam nobis
cum lex iis externa & literalis fuit ; & (sicuti haec
tenus probatum est) lex nobis, qui sub novo fo-
dere sumus, interna & spiritualis est ; ideoque hoc
Scripturæ testimonium nobis non solum non ad-
versatur, sed & multum favet : si enim Judæis
præceptum fuit omnia secundum legem suam, quod
extra erat in lapideis tabulis & membranis, ex-
minare ; si volumus hoc nobis Prophetæ confi-
um adaptare, necesse est adæquatum sit dispensa-
tioni illi Evangelicæ, quâ nos nunc vivimus ; unde
fiet, quod oportet nos omnia primo loco exami-
nare secundum verbum illud fidei nobis prædicatum
quod Apostolus in corde esse affirmat, & secun-
dum legem illam, quam dedit nobis Deus, quam
idem Apostolus expresse affirmat, & annunciat in
corde esse insitam. Denique, si secundum inter-
pretationem Græcam Septuaginta hunc locum inspi-
ciamus, nihil, quod inde carpant, habebunt Ar-
versarii, nobis autem amplius favebit ; illa enim
solu-

lum dicit legem, *eis βοήθειαν* in auxilium, datam
 ē, quod cum sententiā nostrā supra significatā
 optimē quadrat. Secunda obiectio est ex Johan.
 39. *Scrutamini Scripturas.* Respondeo, primò,
 quod Scripturas scrutari debeamus, non negatur;
 sed, quod & per illas examinari parati sumus, su-
 pra diximus. Quæstio autem est, num principa-
 lis & sola regula sint: quod non solum hoc loco
 non probatur, ut & contrarium inde luculenter
 appareat; redarguit enim hīc Christus Judæos pro
 imiā erga Scripturas veneratione, dum illum
 negligerent, qui Scripturis erat anteponendus, &
 de quo testabantur, sicut declarant sequentia verba,
*quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere, &
 illæ sunt, quæ testimonium perhibent de me; & non
 multis venire ad me, ut vitam habeatis:* unde ap-
 paret, quod, dum vitam æternam assequi puta-
 bant in Scripturis, neglegebant Christum adire, ut
 vitam haberent; quod optimē nostro proposito
 respondet, cum adversarii hodiē magnificent Scrip-
 turas, existimantes in illis vitam consequi, dum
 scilicet illas principalem, & unicam regulam, &
 vitæ viam vocant, & interim adire recusant Spi-
 ritum, de quo Scripturæ testantur, imo spiritua-
 lem & internam legem, quæ vitam communicare
 potest: illius igitur populi ignorantia nequaquam
 ex Scripturæ contemptu aut neglectu proveniebat,
 quam licet & scirent & exaltarent, testatur tamen
 Christus in priore versu, quod *vocem Patris nec
 audiverant, nec speciem ejus viderant, nec verbum
 ejus manens in illis habebant, ideoque in filium non
 credabant.* Præterea, locus ille indicativè non secus
 imperativè sumi potest; nam Græcum *ἐπευράτε*
 utrumque significat, quod *Pasor* indicativè inter-
 pretatur; quod etiam sequente redargutione magis
 verum, & verisimile videtur; sic etiam opi-
 natur Cyrillus.

VIII. OBJECTIONEM tertiam ex verbis deducunt
 Act. xvii. 11. *Hi autem erant nobiliores eorum, qui
 sunt*

sunt Theſſalonicæ, qui ſuſceperunt verbum cum aviditate, quotidie ſcrutantes Scripturas, ſi hæc ita haberent: hîc, inquit, laudantur Berœi, quod Scripturas ſcrutabantur. Reſpondeo, non inde ſequitur, quod Scripturæ ſint vel principalis, vel unica regula: nos enim laudamus & approbamus Scripturarum uſum, non inde ſequitur, quod regulam primariam, & unicam exiſtimemus. Secundò obſervandum eſt hos fuiſſe Berœæ Judæos, quibus Scripturæ illæ, nempe Lex & Prophetæ, magis ſpecialiter fuerunt regula; & quæſtio erat, num partus, vita, opera, & paſſio Chriſti, prophetis de illo antecedentibus, reſponderent; ita apertum erat iis, ſcilicet Judæis, Apoſtoli doctrinam ſecundum Scripturas examinare; cum Scripturam impletam eam eſſe prædicarent. Dicitur tamen primò, quod ſuſceperunt verbum cum aviditate & ſecundò, ſcrutabantur Scripturas. Scripturæ enim ad convertendum non valuiffent, niſi prius verbum Dei permanens in ſe habuiſſent, quo intellectus aperti ſunt & illuminati; non magis quam Scribæ, & Pharifæi, qui (ut in priorè objectionè obſervatum eſt) Scripturas ſcrutabantur, & magnificabant, & tamen in incredulitate permanebant quia verbum in ſe permanens non habebant. Sed denique, ſi hæc Judæorum Berœenſium commentatio inferret ſcrutationem Scripturarum eſſe principalem, & unicam regulam ad Apoſtoli doctrinam examinandam, quid de Ethnicis ageretur? quomodo unquam reciperent fidem Chriſtianam, quod Scripturas nec cognoverunt nec crediderunt? In ejuſdem capitis fine videmus, quomodo Apoſtolus Athenienſibus Evangelizans, aliâ methodo uſus eſt, & ad aliquod de Deo in ſemetiſſis adhortatus eſt, & attrectarent eum: non primò conatus eſt diſciplinare eos in Religionem Judaicam, & in incredulitatem Legis & Prophetarum, inde probaturus adventum Chriſti; nequaquam: brevius agebat. Sed certum eſt, primariam & unicam regulam non eſſe differentem

differentem vel disparem, unam Judæis, alteram
 ethnicis, sed universalis est, omnibusque applica-
 bilis; licet secundariæ & subordinatæ regulæ va-
 re esse possint, diversęque ad usum eorum secun-
 dum necessitates & respectivas circumstantias ac-
 commodatæ: Sic enim vidimus Apostolum apud
 Athenienses usum esse testimonio Poëtæ, quod
 æstimabat nonnihil apud illos valere: Et absque
 dubio talia testimonia, quorum Authores veneran-
 tur, majoris ponderis apud illos fuere, quam
 omnia Moyſis vel Prophetarum dicta, quos nec
 agnoscebant, nec æstimabant. Sed quia Apostolus
 ad Athenienses usus est testimonio Poëtæ, num
 inde sequitur, fecisse illud principalem seu unicam
 regulam ad doctrinam suam examinandam? sic
 nec sequitur, licet usus sit Scripturis ad Judæos
 (quasi principio jam ab eis credito) & commenda-
 verit eos, quod secundum Scripturas doctrinam
 examinaverint, Scripturas ideo esse habendas pri-
 mariam seu unicam Regulam.

IX. ULTIMA objectio, & quæ primo aspectu
 gravissima videtur, sic se habet. *Si Scriptura non
 adæquata, primaria, & unica regula, tunc non est
 impletus canon, & si canon non sit impletus, &
 iam homines nunc immediatè ducantur & regulentur
 spiritu, tunc addere possunt novas Scripturas cum
 antiquis auctoritate æquandas, cum, quicumque addit,
 reiterationi subjaceat, imo unusquisque novum Evange-
 lium ad libitum introducere potest.* Quibus periculosis
 consequentiis hac objectione insinuatæ posteriore
 præcedentis theſis parte amplè respondetur; & in
 eo, quod paulo antè diximus, libenter concedi-
 mus omnes pseudorevelationes disclamare, quæ
 Scripturis contrariæ sunt. Sed si urgeatur, *non
 sufficere has consequentias negare, si naturaliter ex
 doctrinâ nostrâ de immediatâ revelatione & de Scrip-
 turis sequantur:* Respondeo, utrasque illas doctri-
 nas veras & necessarias esse probavimus, etiam se-
 cundum ipsas Scripturas; qui igitur ex illis malas

F

Consequentias

Consequentias assumunt, quas non sequi ostendimus non solum nos accusant, sed Christum & Apostolos qui eas prædicabant. Secundò, tales consequentia omnino rescidimus in hac thesi, quâ affirmavimus Scripturas dare amplum, & copiosum præcipuum Christianæ fidei doctrinis testimonium: Nam firmè credimus nullum aliud Evangelium esse prædicandum, nisi illud, quod hætenus traditum est à Apostolis, ideoque illis verbis libenter subscribimus, *quicumque aliud prædicat Evangelium, quod hætenus prædicatum est ab Apostolis, & Scripturis declaratum, sit Anathema.* Ita distinguimus inter revelationem novi Evangelii, & novam revelationem boni antiqui Evangelii, hanc affirmamus illam vero negamus; nam certo credimus aliud fundamentum neminem ponere posse, nisi quod hætenus positum est. Quod autem talis revelatio necessaria sit, hætenus probatum est, & hæc distinctio satis contra illius objectionis periculum nos propugnabit. Quod vero Scriptura sit canon completus, nullam ita credendi necessitatem video; & si illi, qui Scripturam unicam regulam affirmant suæ doctrinæ animadvertant, oportet mecum ita sentiant, cum simpliciter impossibile sit canonem per Scripturam probare: in quo enim Scripturarum libro inveniri potest illos & solummodò illos libros esse canonicos, ut omnes hoc fateri cogantur? Quomodo igitur hoc argumentum evitare possunt? Quod Scripturâ non potest probari, illud non est necessarius fidei articulus: Sed Canon Scripturæ, videlicet quod sint præcisè tot libri, nec plures, nec pauciores, non potest probari Scripturâ: Ergo non est necessarius fidei articulus. Si prætendamus admissionem aliorum librorum nunc scribendorum novorum dogmatum introductionem inferre, hæc consequentiam nego; nam præcipuæ & fundamentales doctrinæ Christianæ Religionis decimâ partem Scripturarum, ne dicam centesimâ, continentur non tamen inde sequitur cæteras omnes frivolas,

inutili

nutes esse, vel à Spiritu non dictatas; si tamen
 Deo placeret aliquos ex iis libris, qui temporis
 injuriâ perditî sunt, & quorum ipsa Scriptura me-
 ninit, sicut *prophetiam Enoch, librum Nathanis,*
et tertiam Pauli ad Corinth. Epistolam, ad manus
 nostras adducere, quare illos non possimus recipere,
 et reliquis annumerare, haud video; hoc solum
 mihi displicet, quod affirmant Scripturam esse
 canonicam, & primariam regulam, & interim mag-
 num fidei articulum illud prædicant, de quo Scrip-
 tura nihil certi affirmare potest; *exempli gratia,*
 quomodo potest Protestans alicui neganti Jacobi
 epistolam esse canonicam, per Scripturam probare?
 Primum, si affirmet, quia cæteris non contradicit
 eam nulla illius mentio fit in cæteris) fortassè hic
 putat, quod Paulo contradicit in doctrinâ de fide
 et operibus: sed, si illud conceditur, non minus
 queretur, quam quod omnis Scriptura humana,
 scripturis Canonicis non contradicens, in canonem
 referenda erat, & sic in majorem longè absurdi-
 tem incidunt, quam nobis imponere conabantur:
 nam hoc modo unusquisque suæ sectæ scripta cum
 cæteris literis æqualia faceret. Non dubito, quin
 confessionem fidei suæ Scripturis non contradi-
 cere autument; num inde sequitur, quod cum Bi-
 bliis simul appingi debeat? & tamen non videtur
 possibile, secundum horum principia, alio modo,
 epistolam Jacobi esse canonicam, probare. Ad
 hanc igitur angustiam necessariò res deducta est,
 ut affirmare, quod novimus eam esse authenticam
 eodem Spiritûs testimonio in cordibus nostris, quo
 scripta erat; vel Romam reverti, dicendo, tradi-
 tionem novimus Ecclesiam eam in Canonem retulisse,
 Ecclesiam infallibilem esse; medium, si quis possit,
 inveniat: Ex hac igitur objectione argumentum
 hominem invincibile nostro proposito deducam.
 Illud, quod me certum facere non potest de articulo
 fidei creditu necessario, non est primaria, adæquata,
 unica fidei regula: Sed Scriptura ita me certum

*facere non potest: Ergo. Assumptionem probo. Illud quod me certum facere non potest de canone Scripturæ de articulo fidei creditu necessario me certum facere non potest: Sed de hoc Scriptura me certum facere non potest, Ergo. Et denique quod ad verba Apocalyp. cap. xxii. ver. 18. Si quis apposuerit ad hæc, apponet Deus super illum plagas scriptas in libro isto. Velim demonstrent mihi, quod aliò referantur hæc verba quam ad singularem illam Prophetiam; non dicunt nunc Canon Scripturæ perfectus est; neminem amplius ab eodem Spiritu scribere oportet. Non omnes fatentur postea fuisse Prophetias, & veros Prophetas? Pontificii non negant; & annon affirmant Protestantes Johannem Hussum prophetasse de Reformatione futurâ, num ideo execrandus fuit vel peccavit? multa alia exempla, quæ ipsi fatentur, producere possem: sed præterea, idem longè antea præceptum est, Prov. xxx. 6. *Ne adjicias verba ejus, ut non corripiat te, neve mendax es.* Quot tamen postea Prophetarum libri scripti sunt? Idem etiam à Moyse dictum est, Deut. iv. 2. *Nec addite ad verbum illud, quod ego præcipio vobis, neque detrahite de eo.* Porro, licet hoc Apocalypseo extendatur singularem illam Prophetiam extendatur, illud tamen intelligi non potest, nisi de novo Evangelio vel novis doctrinis prioribus contrariis, vel de humana spiritu arcendo, quò minus sua verba humana cum divinis conjungat; & non de novâ, seu magis copiosâ antiquorum dogmatum revelatione, ut supra diximus.*

T H E S I S Q U A R T A.

Tota Posteritas Adamica, sive gens humana, cum Judæi, tum Ethnici, quoad primum Adam seu Adamum minem terrestrem, lapsa, degenerata, & mortua, & deprivata sensu vel tactu interni hujus testimonii Seminis Dei, & subiecta est potentiæ naturæ, Semini Satanæ, quod ille sevit in cordibus hominum.

dum in naturali & corrupto statu permanent : unde fit, quod non solum dicta & facta, sed & omnes imaginationes eorum malæ sint perpetuò in conspectu Dei, utpote à depravato hoc & maligno semine provenientes. Homo igitur, quatenus in hoc statu subsistit, nihil rectè potest cognoscere, imò, & cogitationes & conceptus ejus de Deo, rebusque divinis, donec à pravo illo semine disjunctus, divinoque luminis adjunctus sit, & ipsi, & aliis omnibus, omnino inutiles sunt. Hinc rejiciuntur errores Socinianorum & Pelagianorum, qui lumen naturale exaltant; nec non Pontificiorum, ac complurium Protestantium, qui affirmant posse hominem absque verâ Dei gratiâ esse Evangelii ministrum, & animabus prodesse. Non tamen hoc semen infantibus imputatur, nisi quando actualiter ei sese peccando conjungant : Nam ii sunt naturâ filii iræ; qui ambulant secundum principem aëris, & spiritum agentem in hominibus contumacibus, qui conversantur in Cupiditatibus carnis, facientes quæ carni ac cogitationibus libent. *Eph. ii.*

HACTENUS de obtinendâ verâ Dei cognitione diximus, item cujus usus & ministerii sacræ literæ sunt. Nunc ad examinationem status & conditionis Hominis venimus, ut in lapsu at, quæ sit ejus capacitas & vis, & quantum progressum ex se in rebus Dei facere valeat. De hoc paululum egimus in initio thesisi secundæ; sed ejus rei copiosa & perfecta discursio ac scientia ultimum prodest: nam ex ejus ignorantia, & alterationibus quæ de illâ provenerunt, magni & periculosi errores ab utrâque parte exorti sunt; dum quidam tantoperè lumen naturale exaltant, & facultates naturalis hominis, ut eum capacem ex virtute internæ voluntatis, luminis, seu vis ad naturam suam pertinentis, bonum assequi, & reter cælum versus progredi velint. Ex his olim ere Pelagiani, & Semipelagiani; & hodiè Sociniani,

ciniani, & multi inter Pontificios. Quidam autem in alterum extremum ita recedunt (quibus Augustinus, declinante jam ætate, zelo contra Pelagium agitatus, viam primus omnium ex antiquis aperuit ut non solum fateantur homines ex se ad bene agendum ineptos, & ad malum proclives; sed & affirmant, quod homo, dum adhuc in utero matris est, & antequam peccatum ullum actuale perpetrasset, & peccati criminis verè noxius sit, quod æternam mortem meretur: cujus causâ non horrescunt affirmare innumeros infantes sempiternè damnari, & perpetuò inferni tormentis cruciari. Ideo Deus veritatis, cum jam demum veritatem suam revelavit, bonam illam & æquam viam, suo Spiritu docuit nos utrumque extremum fugere; quod nobis nunc tractandum thesisi nostra proponit. Eius primò quidem, qualis sit status hominis in lapsu, & quantopere incapax sit ad res divinas operandas. Secundò, quòd Deus hoc malum infantibus non imputat, donec se illi actualiter peccando conjungant, ut sic, veritatem confirmando, errores ex utràque parte enerventur. Quod ad tertium attinet illud, thesibus inclusum de pastoribus gratiâ carentibus, ad decimam thesin referetur, ubi magis particulariter tractatur.

II. Quod ad primum, curiosas illas notiones quas plerique docent, de statu Adæ ante lapsum prætereo; in hoc omnes consentiunt, quod lapsus magnam foelicitatem amiserit, non solum in iis quæ ad externum hominem spectant, sed etiam respectu propinquæ illius, quam cum Deo habebat, communionis; hoc detrimentum in præcepto illi significatum fuit, *quo die comederis ex eo, utique morieris*. Gen. ii. 17. Hæc mors non fuit externa seu dissolutio exterioris hominis; nam quoad hanc non mortuus est, nisi multos post annos. Ita oportet esse mortem, quoad spiritualem vitam & communionem cum Deo. Hujus lapsus consequentia præterquam quod referat ad terræ fructum, etiam exprimitur.

exprimitur cap. iii. ver. 24. *expulit ipsum hominem,*
statuitque à parte anteriore Hedenis Cherubinos, &
in cruce gladii sese vibrantis, ad custodiendum viam
arboris vitæ. Qualemcunque nunc literalem signi-
 ficationem hæc verba habeant, huic paradiso mysti-
 cam significationem attribuere sine injuriâ possumus,
 & realiter nominare Spiritualem illam communionem,
 & communicationem, quam Sancti cum Deo ob-
 tinent per Jesum Christum, cui soli Cherubini illi
 sedunt, ut & unicuique, qui intrat per illum, qui
 ostium vocat. Sic licet nihil Adæ peccati homi-
 nibus imputemus, donec suum faciunt, talibus ino-
 bedientiæ actibus; ita nec concipere possumus,
 quod homo, qui ex Adamo naturaliter oriundus est,
 bonum aliquod in naturâ suâ habeat, ad illam per-
 tinens, quod ille non habuit, ex quo derivatur.
 Igitur affirmare possumus, quod ille in naturâ
 suâ, ad eam pertinentem, retinuerit nullam volun-
 tatem, nec lumen capax ex se spiritualia mani-
 festandi; ita nec posteritas ejus: quodcunque enim
 bonum homo agit in naturâ suâ, ex ipso minimè
 procedit, sed ex semine divino in illo, quo nova
 creatio vitæ est, ut ex naturali statu redimatur.
 Licet igitur sit in illo, non ex illo est; & hoc
 Deus ipse testatus est, dicens, Gen. vi. 5. *Et vidit*
Deus, omne figmentum, ac cogitationes cordis ejus,
tantummodo malum esse omni tempore. Quæ verba
 tam maximè positiva sunt, & comprehensiva;
 observa emphasin, omne figmentum, id est, cogi-
 tationes cordis ejus, ubi nulla exceptio admitti
 potest; nullum figmentum, nulla cogitatio exci-
 tur. Secundò, *tantummodo malum omni tempore,*
 non est aliquando malum omni tempore, nec tan-
 tummodo malum aliquo tempore, sed & tantum-
 modo malum, & omni tempore malum: quo certè
 non bonum excluditur, ut effectus proprius &
 naturalis humani cordis; quod enim tantummodo
 malum est, & omni tempore, ex naturâ suâ, vel
 ex se, nullum bonum proferre potest; hoc etiam

Dominus paulò post exprimit cap. viii. ver. 21. *quamvis figmentum cordis hominis malum ab adolescentiâ,* quo, quàm naturale & insitum illi sit, apparet: ex quibus sic argumentor.

SI cogitationes cordis humani non solum tantummodo malæ sunt, sed & omni tempore malæ, tunc ut à corde suo proveniunt, nec aliquantulum bonæ sunt, nec aliquo tempore: Sed prius est verum: Ergo & posterius.

ET iterum. Si cogitationes hominis sunt omnes & omni tempore malæ; tunc inutiles & prorsus inefficaces sunt in rebus Dei: sed prius est verum. Ergo & posterius.

SECUNDO, hoc etiam luculenter apparet ex illa Prophetæ Jeremiæ xvii. 9. *Fraudulentum cor ipsum supra omnia, & mortiferum est:* quis enim, cum aliquâ rationis specie, autumare potest, tale cor esse hominem ad justitiam perducendi, cui ipsum naturâ suâ tam oppositum est? Hoc non minus rationi contrarium est, quàm in naturâ impossibile, quod lapis ex suâ naturâ, & proprio motu in aërem evolet, & ascendat: nam sicut lapis ex naturâ sua ad imum inclinatur, & ad centrum proclivis descendit: sic cor hominis naturaliter pronum & proclive est ad malum. Ex quibus sic etiam argumentor.

QUOD fraudulentum supra omnia & mortiferum est, hoc nec aptum est, nec potens hominem gubernare in rebus bonis & honestis: Sed cor hominis tale est. Ergo. Paulus autem Apostolus, in Epistola ad Rom. cap. iii. ver. 10. statum hominis in lapsum copiosè, sicut ex Psalm. extraxerat, describit: *Non est justus quisquam, non est intelligens, non est requirens Deum; omnes declinârunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est usque ad unum sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis dolabatur, venenum aspidum sub labiis eorum, quorum os maledictione & amaritudine plenum est. Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem, contritio & infelicitas*

as in viis eorum, non est timor Dei ante oculos eorum. Quid magis positivum dici potest? Videtur miræ fuisse, ne quid boni naturali homini adscriberetur. Ostendit, quomodo pollutus est in viis ejus omnibus; quomodo expers justitiæ, intelligentiæ, & scientiæ Dei; quomodo declinavit, & denique inutilis factus sit: quo nihil copiosius ad nostram sententiam confirmandam dici potest: nam si hic sit status naturalis hominis, seu ut stat in lapsu & corruptâ naturâ, oportet confiteamur, quod, dum hoc modo stat, omninò incapax sit ad cælum progredi. Si objiciatur, non hoc loco dici de statu hominis (in lapsu) in genere, sed solummodo de quibusdam individuis, vel saltem quod non comprehendat omnes. Contextus contrarium demonstrat in prioribus versibus, ubi Apostolus seipsum & Judæos includit, sicut in naturali statu stetit. Quid ergo? præcellimus eos? nequaquam: causati enim sumus Judæos & Græcos omnes sub peccato esse, sicut scriptum est; & sic procedit; unde apparet, quod de homine in genere loquitur. Objiciunt, quod idem Apostolus ait in secundo capite. ver. 14. scilicet, quod gentes naturâ, quæ legis sunt, faciant, & ideo naturâ faciunt id, quod bonum & acceptum est in conspectu Dei. Respondendo, hæc natura intelligi nec debet, nec potest, de naturâ propriâ hominis, quæ corrupta, & lapsa est; sed de naturâ spirituali, quæ procedit à semine Dei in homine, sicut novam visitationem divini amoris recepit, & eâ vivificatur: quod manifestè apparet ex sequentibus verbis, in quibus ait, *ii legem non habentes* (i. e. externam) *ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis.* Sed Scriptura testatur, opus legis, seu legem, in corde scriptam, partem esse, imò magnam partem dispensationis novi fœderis; & ideo nulla consequentia, seu pars hominis naturæ esse potest. Secundò, si natura, hoc loco dicta, intelligi poterit de naturâ propriâ hominis, quam, ut homo est, habet, tunc necessestariò contradiceret sibi ipsi Apostolus, qui alibi affirmat,

affirmat naturalem hominem non percipere ea, quæ Dei sunt, nec posse ea intelligere; nemo autem negabit legem Dei esse ex iis, quæ Dei sunt, præsertim ut in corde scripta est. Apostolus cap. vii. ejusdem ad Rom. Epistolæ ait, ver. 12. *quod lex sit sancta, justa & bona*; & ver. 14. *quod lex sit spiritualis, sed ipse carnalis*. Quo autem respectu dicendus est Apostolus carnalis, nisi quatenus in lapsus fuit non regeneratus? Quænam autem foret absurditas, dicere hominem esse carnalem, non tamen ex naturâ suâ, cum à naturâ suâ denominetur? Videmus Apostolum contradistinguere legem spiritualem à naturâ carnali & peccatrice hominis. Sicut Christus ait de spinis non colligi uvas, nec de tribulis ficus; Matth. vii. 16. ita neque legis obedientia, quæ spiritualis, sancta & justa est, expectari potest à naturâ hominis, quæ corrupta & lapsa est, & degeneravit. Ita ut benè concludamus, naturam, cujus hoc loco meminit Apostolus, quâ gentes dicuntur facere ea, quæ legis sunt, non esse communem hominum naturam, sed spiritualem naturam, quæ ex opere spiritualis & justæ legis in corde scriptæ procedit: fateor eos, qui alterum extremum tenent, quando hoc testimonio à Socinianis & Pelagianis (ut etiam à nostris, quando hoc testimonio ostendimus, quomodo ex gentibus aliqui lumine Christi in corde salutem adepti sint) premuntur, & ad angustias reducuntur, respondere, quasdam reliquias cœlestis imaginis in Adamo relictas esse. Sed cum hoc absque probatione affirmatum sit, ita & dictis suis alibi contradicit, quo etiam causam suam amittunt: nam si illis reliquiis justam Dei legem adimplere potuerint, vel Christi adventus non fuit necessarius, vel sine illo homines salutem consequi potuerunt; nisi dicant, quod adhuc pessimum est, fuisse illos homines damnatos (licet legem adimpleverint) quod illius singularis scientiæ (de Christo futuro) ignari fuerint, quam scientiam Deus ipsis impossibilem fecit. Sed de hoc postea.

III. ALIO argumento hîc uti possem ex istis Apostoli verbis, 1 Cor. ii. quibus ita præcisè naturalem hominem excludit ab intelligentiâ rerum divinarum: sed quoniam de illo loco locutus sum initio thesise secundæ, repetere hîc nolo. Veruntamen quia Sociniani & alii, qui lumen naturalis hominis, seu naturale aliquod lumen in homine exaltant, contra hæc verba objiciunt, illud, antequam progrediar, removere studebo. Aiunt verbum Græcum hoc loco esse $\epsilon\rho\rho\iota\kappa\omicron\varsigma$, & ideo interpretari volunt animalem hominem, non naturalem: ex quo inferunt animalem solummodo hominem, non rationalem hoc loco excludi à percipiendo res divinas: quæ evasio, non pertando de verbo, facilè refutatur, nam nullo modo cum capitis illius scopo consistit.

NAM primò, animalis vita nulla alia est, quam illa, quam homines cum cæteris animalibus viventibus communem habent: nam sicut merus homo est, non aliter à brutis, quàm rationalitate, differt. Apostolus autem argumentum suum deducit præcedentibus versibus, ab hac similitudine, quod sicut ea, quæ hominis sunt, non cognoscuntur nisi spiritu hominis, ita quæ Dei sunt, non nisi Spiritu Dei noscuntur. Sed puto hos mihi concessuros, quæ hominis sunt non nosci solo animali spiritu, illo scilicet, quem cum brutis communem habet, sed rationali: sic oportet rationalitatem hoc loco intelligi. Præterea, subsumptio abundè demonstrat, Apostolum nequaquam voluisse, quod hi commentantur; *ita quæ Dei sunt, nemo cognovit, nisi Spiritus Dei*: secundum horum sententiam dici oportuit, quæ Dei sunt nemo cognovit animali spiritu, sed rationali: spiritus autem hic Dei, non (absque blasphemia) rationalis hominis Spiritus, dicendus est, quum tam frequenter contradistinguantur: & rursus, cum progreditur Apostolus, non ait, quia rationaliter examinantur, sed quia spiritualiter examinantur.

SECUNDO, Apostolus per totum hoc caput demonstrat, quomodo sapientia hominis incapax sit iudex
in

in rebus Dei, earumque ignara. Nunc hos interrogo, num dicatur homo sapiens ab animalitate, an à rationalitate? Si à rationalitate, tunc non solum animalis, sed etiam homo rationalis, ut adhuc in naturali statu permanet, ab Apostolo excluditur; quem etiam à Spirituali homine contradistinguit, *qui, ver* 15. *omnia judicare dicitur*; hoc enim de nemine, utrum rationali, dici potest; nam homines maximè rationales, si ita liceret eos haberi, quos Scriptura sapientes vocat, quales olim Græci fuere, non solum esse possunt, sed etiam sapissimè fuerunt regno cælorum inimicissimi: *quum & annuntiatio Christi sapientibus stultitia, & sapientia hujus mundi apud Deum stultitia fuisse dicatur.* Num autem verisimile sit, sapientes illos, qui Evangelium stultitiam existimasse dicuntur, intelligendos, non ut rationales, sed solum ut animales fuerunt; vel sapientiam illam, quæ apud Deum stultitia esse dicitur, non de rationalitate, sed tantum de animalitate intelligendam, quilibet homo rationalis, affectibus & passionibus depositis, judicare facile poterit.

IV. AD alteram jam partem venio, nempe, quod malum hoc & corruptum semen non sit imputatum infantibus, donec actualiter sese ei peccando conjungant. Cujus propositionis argumentum ipsa thesaurizatum est ex Eph. cap. ii. *Nam ii sunt naturæ filii iræ, qui ambulant secundum principem aëris, & spiritum agentem in hominibus contumacibus, &c.* Apostolus hoc loco malas actiones, non aliquid ad actum non reductum, pro argumento, quare filii iræ sint, assignat: & hoc toti Evangelii scopo competit, quod neminem condemnet, nec minitetur, qui non actualiter peccaverit: revera, qui in peccato permanent, & ita parentum iniquitates homologant & sequuntur, visitabit Deus patrum iniquitates super filios. Mirumne est igitur, quod opinionem ita absurdam, adeò crudelem, nec non divinæ misericordiæ & justitiæ contrariam foveant homines, de quâ Scriptura omninò silent? Sed apparet, opinionem hanc initium

um trahere ex amore sui, quæ amara illa & acerbior radix est, ex quâ omnes errores oriuntur : nam plerique Protestantium, qui hanc tenent opinionem, cum habeant (ut opinantur) absolutum electionis decretum, quo & illi, & sui, ad vitam præordinati, salutem æternam nequaquam amittere possunt, non dubitant cæteros omnes, & senes & impuberes, ad infernum mittere. Nam, cum amor sui (qui semper, quod cupit, inclinatur credere) spem illis præbeat, partes suas esse firmas, & extra periculum positas, minimè illis curæ est, cæteros omnes mortales, qui maxima longè pars sunt, in difficultatibus illis inextricabilibus derelinquere. Pontificii autem hac opinione, quasi artificio, utuntur ad augendam ecclesiæ suæ auctoritatem, & sacramentorum venerationem ; cum peccatum hoc baptismo ablutum affirmant : in hoc tamen magis misericordes videntur, quod in baptizatos illos infantes, non ad infernum, sed ad limbum quendam relegent, de quo Scripturæ etiam, sicut de altero, omnino silent. Hæc igitur opinio non solum Scripturarum auctoritate caret, sed expresso earum testimonio contraria est. Apostolus ad Rom. iv. 15. disertè affirmat, *ubi non est lex, ibi nec prævaricatio*. Et iterum, cap. v. ver. 13. *peccatum verò esse non putatur, non existente lege* : quibus duobus testimoniis nihil luculentius esse potest. Infantibus enim lex nulla est, siquidem legis omninò incapaces sunt : lex nullos apprehendit, nisi qui secundum aliquam mensuram plus minus rationis usum habent, quem infantes non habent. Ex dictis igitur sic argumentor. Peccatum non imputatur iis, quibus nulla est lex : Sed infantibus nulla est lex : Ergo peccatum infantibus non imputatur. Propositio sunt ipsius Apostoli verba : assumptio sic probatur ; Quibus physicâ impossibilitate sunt vel audiendi, vel cognoscendi, vel intelligendi ullam legem, & ubi hæc impossibilitas non provenit ab aliquo proprio ipsorum actu, sed fit secundum ipsum naturæ ordinem Deo ordinatum, talibus nulla est lex : Sed infantes

tes sub hujusmodi physicâ impossibilitate sunt : Ergo illis nulla est lex.

SECUNDO, quid magis disertum esse potest, quàm illud Ezechielis dictum cap. xviii. ver. 20. *Anima quæ peccat, ipsa morietur ; filius non feret iniquitatem patris.* Hoc enim loco Propheta primò demonstrat quæ sit causa homini æternæ mortis, quam ait peccatum esse : & tunc, quasi ex proposito talem opinionem vitaret, certificat nos, filium non laturum iniquitatem patris : ex quo sic argumentor. Si filius non feret iniquitatem patris, seu immediati parentis, multò minùs feret iniquitatem Adæ. Sed filius non feret iniquitatem patris, seu immediati parentis : Ergo.

V. CUM hucusque ostenderim, quàm absurda hæc opinio, nunc breviter argumenta examinabo quæ afferunt authores, ut eam propugnent. Primi aiunt, Adamum fuisse personam publicam, & ideo omnes in illo peccasse ; cum in ejus lumbis fuerint allegantes illud ad Rom. v. 12. *Propterea sicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertransit, in quo omnes peccaverunt.* Respondeo, quod Adamus sit persona publica non nego, & quod, per illum, semen peccati ad omnes homines propagatum sit, quod ex naturâ sua inquinatum sit, & homines ad iniquitatem inclinet : non tamen inde sequetur quod infantes, qui sese ei non jungant, noxii illius sint. Quod ad verba illa Apostoli attinet, ratio condemnationis est, *in quo omnes peccaverunt*, id est in illo semine, vel occasione illius feminis : nam nemo peccasse dicitur, nisi in suâ personâ. Hæc verba, *in quo*, licet latinè discordent cum antecedente morte, tamen Græca ἐφ' ᾧ optimè referuntur ad Θάνατον, quod est proximum antecedens ; ita demonstrant, quomodo Adamus, per peccatum suum peccato introitum in mundum dedit ; & sic mors per peccatum ingressa est ἐφ' ᾧ, i. e. super quam facta est occasio, vel in quâ sc. morte omnes alii peccaverunt.

ere, i. e. actualiter in personis suis, viz. qui peccandi capaces fuere: de quo numero quòd infantes non potuere esse, Apostolus sequente versu significat; ubi ait, *peccatum non imputari, ubi non sit lex.* Et quia ante probavimus, infantibus non esse legem, sic includi non possunt.

SECUNDA objectio est ex Psal. li. ver. 7. *Et in iniquitate formatus sum, & in peccato fovit me mater mea.* Hinc (inquiunt) apparet, infantes à conceptione peccato contaminatos esse: quomodo hanc consequentiam inferant, ipse certè non video. Iniquitas sic & peccatum mihi videtur, multò magis parentibus, quàm infantibus esse adscribendum. Dicitur enim, in peccato fovit me mater mea, non autem peccantem me fovit mater. Præterea, talis interpretatio antè citatæ Scripturæ directè contradicit, cum infantes immediati parentis peccatorum noxios faciat: (nam de Adamo nulla hîc fit mentio) quod manifestis illis verbis contrarium est, *non feret filius iniquitatem patris.*

TERTIO objiciunt, *quod stipendium peccati mors sit,* cum infantes ægrotationi & mortî sint obnoxii, eo sint etiam peccato contaminati.

RESPONDEO, hanc esse lapsûs consequentiam conditur, sed quòd necessariò inferat iniquitatem in omnibus, qui illis obnoxii sunt, denegatur. Nam ista externa creatio maximum detrimentum, imò, modam respectu, ruinam Adami lapsu passa est, quæ etiam sub vanitate ingemiscit, secundum quod dicitur apud Job, *quod nec cæli puri sint in conspectu dei:* non indè tamen sequitur, herbas, terram, & arbores peccatrices esse. Deindè, licet mors sit lapsûs consequentia humanæ naturæ incidens, non tamen peccati stipendium est in Sanctis, sed potiùs à morte ad vitam migratio, quæ non solùm non mortis & incommoda illis est (sicuti omnia realia supradicta sunt) ut Apostolus eam lucrum existimet. *Tibi mori lucrum est.* Phil. i. 21. Quidam ita sentiunt, ut adhuc objectionem hoc modo forment:

ment: Si peccatum Adæ, non nisi iis, qui actualiter peccarunt, imputatum sit, tunc sequeretur, quod omnes infantes salvandi sint. Sed libenter volumus potius hanc suppositam absurditatem esse doctrinæ nostræ consequentiam, quam quod innumeri infantes sempiternum crucientur, non sui sed solummodo Adæ peccati causâ, quod adversarii videntur non opinari absurdum; ubi & controversiam sistere non recusamus, utrumque illuminato Christiani lectoris intellectui commendantes. Hunc adversariorum errorem negavit & refutavit Zuinglius, idemque nobiscum in hoc negotio censuit, lib. de Baptis. cupiens causâ à concilio Tridentino, Sess. 6. anathematizatur.

CONFITEMUR igitur, semen peccati ab Adamo & omnes homines transmitti (licet nemini imputatum donec peccando sese illi actualiter jungat) in quo semine omnibus occasionem peccandi præbuit, origo omnium malarum actionum & cogitationum cordibus hominum est: *ἡ ὥρα* nempè *ἡ ὥρα*, ut v. Rom. habet, i. e. in quâ morte omnes peccaverunt. Hoc enim peccati semen frequenter in Scripturâ mortis dicitur, & corpus mortiferum, quum reverâ mors ad vitam justitiæ & sanctitatis; ideoque hoc semen & quod ex eo fit, dicitur homo vetus, vetus Adam, in quo omnes peccant. Proindè, hoc nomine significandum peccatum illud utimur, & non originale peccato, cujus phrasis in Scripturâ nulla fit mentio, & sub quâ excogitata, & (ut hoc verbo utitur) in scripturali barbarismo, hæc peccati infantibus imputatio inter Christianos intrusa est.

*De universali redemptione Christi, & salutifero nec
supernaturali lumine unumquemque illuminante.*

T H E S I S Q U I N T A.

Deus ex infinitâ suâ bonitate, qui non delectatur mori improbi, sed ut omnes vivant & serventur, ita
lexit mundum, ut filium suum unigenitum, Lum

dededit; ut quisquis credat in eum, servetur: qui illuminavit omnem hominem venientem in mundum, & omnia vituperabilia manifestat, docetque omnem justitiam, temperantiam & pietatem. Atque hæc lux illucet cordibus omnium pro tempore in ordine ad salutem; & hoc est, quod redarguit peccatum omnium individuorum, perfecturum omnium salutem, ni obstarent; nec minùs universalis est, quam semen peccati; ejus enim mortis beneficium est, qui pro omnibus mortem gustavit: sicut enim in Adamo omnes moriuntur, ita & in Christo omnes vivificabuntur.

THESIS SEXTA.

Undum quam hypothesin, omnes objectiones contra mortis Christi universalitatem facilè solvuntur; nec opus est recurrere ad ministerium Angelorum, ceterosque prodigiosos illos modos, quibus aiunt Deum uti ad manifestandam doctrinam, & historiam passionis Christi (in illis orbis angulis, ubi externa Evangelii prædicatio ignota est, habitantibus) qui primâ & communi gratiâ benè usi sunt: hinc etiam disertè sequitur, quod sicut ex antiquis Philosophis aliqui vitam æternam consequuti sint, ita & nunc possint quidam (quos nativitatis fors posuit in remotis mundi partibus, ubi historię cognitio deest) participes fieri divini mysterii, si gratiam illam, cujus manifestatio unicuique datur ad utilitatem, recipiant: quâ doctrinâ certissimâ receptâ, nempe, Evangelicum & salutiferum lumen, & gratiam omnibus inesse; universalitas amoris & misericordiæ divinæ erga genus humanum (cum in morte filii ejus dilecti Domini Jesu Christi, cum in manifestatione lucis ejus in cordibus) stabilizetur, & confirmatur contra omnes objectiones denegantium. Christus igitur pro omnibus mortem gustavit, non solum pro generibus singulorum (ut quidam garriunt) sed etiam pro singulis generum; cujus oblationis & victimæ beneficium extenditur, non solum ad

eos, qui distinctam externam mortis passionisque habent cognitionem, sicut ea in Scripturis declarata est, sed ad illos etiam, qui ab hujus cognitionis beneficio, casu aliquo inevitabili, necessario excluduntur, quam cognitionem libenter concedimus esse perutilem & consolabundam, sed non absolutè necessariam illis, quibus ipse Deus eam impossibilem fecit: tales enim participes fiunt beneficii mysterii mortis ejus (licet beneficii ignari) si scilicet obtemperent semini & lumine ejus illucenti cordibus suis, in quo lumine communicatio habetur cum Patre & Filio, ita ut ex piis Sancti fiant, & amatores potentiae illius, cum internis & secretis viribus & contactibus se à malis ad bonum converti sentiunt, & doceri, quod sibi fieri nolunt, alteri non facere, in quibus ipse Christus affirmat omnia includi. Sicut igitur falsò & haereticè docuerunt, qui Christum pro omnibus mortuum fuisse denegârunt; ita nec satis abundè veritatem annuñciârunt, qui affirmantes Christum pro omnibus mortuum fuisse, absolutam externae historiae cognitionis necessitatem addiderunt, ad assequendum salutiferum effectum. Inter quos praecipuè Remonstrantes Belgici fuerunt, & alii complures universalis redemptionis affirmatores; eò quod non posuerunt salutis hujus extensionem & exhibitionem, in divino illo & Evangelico principio luminis & vitae, quâ Christus illuminavit omnem hominem venientem in mundum, quod praeclarè & perspicuè exhibetur his Scripturis Gen. vi. 3. Deut. xxx. 14. Johan. i. 7, 8, 9, Rom. x. 8. Tit. ii. 11.

HACTENUS statum hominis lapsum, degeneratum, & corruptum consideravimus. Nunc opus est inquirere, quomodo, quibusque mediis ex miserâ & depravatâ conditione liberetur: quod hactenus duabus thesibus editum & demonstratum est, quae simul tractandas & defendendas, propter materiam affinitatem, censuimus.

Quod ad doctrinam attinet, quam hæ theses maxime expugnant, absoluta reprobatio dicitur; secundum quam aliqui non dubitant affirmare, Deum ad sempiternam damnationem prædestinasse ex hominibus longè maximam partem; idque, non consideratis, ut creati, multò minus, ut lapsi sunt, nullo habito inobedientiæ seu peccati respectu, sed solummodo ad demonstrandam justitiæ gloriam: quodque Deus ad hoc perficiendum destinaverit, ut miseræ hæ animæ necessario in iniquitate versarentur, ut justitiâ suâ eos jure reprehenderet & affligeret: ideoque Deum non solum pati illos huic miseriæ in pluribus orbis locis esse obnoxios, subtrahendo Evangelii prædicationem, & Christi cognitionem; sed etiam in iis locis, ubi Evangelium prædicatur, & salus per Christum oblata est: & licet publicè & apertè invitet, & ostendat propter inobedientiam recusantes & rebellantes condemnari, gratiam tamen ab illis omnem omnino subtraxisse, quâ possibile fuisset Evangelium apprehendere, quia scilicet secretâ voluntate omnibus ignotâ ordinavit & decrevit (non habito inobedientiæ seu peccati illorum respectu) ut non obediant, & Evangelium nunquam ad eorum salutem efficacax futurum sit, sed solummodo ad accumulandam & coacervandam condemnationem.

Quod ad hanc, inquam, horribilem & blasphemam doctrinam negandam attinet, causa nostra cum aliis pluribus communis est, qui & sapienter & doctè, secundum Scripturas, rationem, & antiquitatem, hanc doctrinam refutârunt. Cùm igitur contra illam tantum, & tam benè hætenus dictum sit, ut vix aliquid, nisi quod prius dictum sit superaddi, possit, hoc loco breviter agam. Sed quoniam mihi in hanc doctrinam ingredienti adeò directè opposita sit, omnino silentio transire non duxi.

I. DOCTRINAM hanc meritò novam vocare possumus, quia nulla mentio ejus fit primis quadringentis à Christo annis: sicut enim Scripturis & veteribus Evangelii contraria est, ita veteres omnes

Scriptores & doctores ecclesiæ alto silentio illam transierunt. Prima ejus fundamenta postremis suis scriptis jecit Augustinus in calore zeli contra Pelagium, ubi dicta quædam seminavit, quæ quidam inæliciter assumpserunt, ad hunc errorem ædificandum, quo & veritati, & ipsius Augustini aliorumque haud paucorum dictis & scriptis contradicitur. Illum postea fovit Dominicus & ejus ordinis monachi; & denique hunc errorem perincommodè (proh dolor) assumpsit Johannes Calvinus (vir aliundè multis nominibus commendandus) quo nomen suum multum infecit: & cujus doctrinæ defensione & Christiana Protestantium religio magnoperè defamatur, multisque odiosa reddita est; licet Dordrechtensis Synodus decretis propugnata sit. Exinde tamen minùs invaluit, magisque indies à majore parte doctorum & piorum hominum in omnibus ecclesiis Protestantibus exploditur: non tamen ideo rejiciendam existimamus, quod de eâ veteres siluerunt, vel quod à paucis propugnatur, vel quod à doctis oppugnatur, si nolumus solidum in sacris literis fundamentum haberet, & non *quam maximè injuriosa esset & ipsi Deo, & Christi Salvatori, ac Redemptori nostro, nec non beati Evangelii virtuti ac nobilitati, & denique toti humano generi.*

II. PRIMO, *quàm maximè Deo injuriosa est*; qui illum peccati authorem efficit, quo nihil naturæ suæ magis contrarium esse potest. Fateor hujus doctrinæ affirmatores hanc consequentiam negare; sed hoc nihil est nisi pura illusio, cùm ita disertè ex doctrinæ suâ pendeat, nec minus ridiculum sit, quam si quis pertinaciter negaret unum & duo facere tria. Nam si Deus decrevit prædestinatos illos perituros, nulli habito malorum eorum actorum respectu, sed eum mero suo beneplacito; & si etiam decrevit, diu antequam existerent, vel in aliquâ capacitate sive bonum sive malum agerent, ut in iniquitatibus illis vererentur, quibus secundariò ad illum finem ducendū sunt, quis est hujus primus author & causa, nisi Deus?

ui ita voluit & decrevit, quâ magis necessaria se-
uella esse non potest? & ideo licet plerique hujus
doctrinæ prædicatores varias, raras, & inusitatas di-
inctiones commenti sint, quibus sententiam defen-
erent, & horrendam hanc consequentiam vitarent;
liqui tamen, iique notatissimi hujus dogmatis autho-
es, ita plani in hoc negotio fuerunt, ut procul om-
i dubio & hæsitatione positum sit, ex quorum mul-
s aliqua hîc referam. * Dico Dei ordinatione &
utu lapsum esse Adam. Hominem labi voluit. Vo-
nte & jubente Deo excæcatur homo. In Deum trans-
rimus obdurationis causas. Dei voluntas summa est
el remota causa obdurationis. Sequitur absconditum
dei consilium obdurationis esse causam. (a) Deus non
lum ad damnationem, sed etiam ad causas damna-
tis prædestinavit quoscunque libuerit. (b) A corrupti-
is causis excludi Dei decretum non potest. (c) Certum est,
eum primariam fuisse hujus obdurationis causam. Re-
robati ita tenentur sub Dei omnipotentis decreto, ut non
ssint nisi peccare & perire. (d) Nostrorum doctorum
ntentia est, quod Deus tentationem & lapsum hominis
fallibiliter decreverit. Necessariò quidem & justissimo
ei judicio peccat creatura. Lapsus hominis ex acci-
nte, ob Dei decretum, necessarium & inevitabilem fuisse
ostri certissimè asserunt. (e) Deus inclinât & impellit
oluntates impiorum in gravia peccata. (f) Movet
deus latronem ad occidendum. Deo impulsore occidit.
t inquires, coactus est ad peccandum; permitto, inquam,
actum esse. (g) Piscator ait, reprobatos absolute de-
retos esse, ad duplicem hunc finem, æternam damna-
onem pati, & necessariò peccare, & ideo peccare, ut
stè puniantur.

G 3

Si

* Calv. in cap. 3. Gen. Id. 1. inst. cap. 18. §. 1. Id. lib. de
ad. Id. lib. de provid. Id. Inst. cap. 23. §. 1. (a) Beza lib. de
ad. (b) Id. de præd. ad art. 1. (c) Zanch. de excæcat. q. 5.
em lib. 5. de nat. Dei cap. 2. de præd. (d) Paræus, lib. 3.
amiss. gratiæ, cap. 2. ibid. cap. 1. (e) Martyr in Rom. (f)
uing. lib. de provid. cap. 5. (g) Resp. ad Vorst. Part I. pag.

Si hæc non clarè & luculenter declarant, & prædicant Deum esse peccati authorem, horum virorum sententia, non ex verbis, sed aliundè petenda est; & videntur sibi ipsis assumere monstrosam illam & bifariam voluntatem, quam de Deo finxerunt, alteram, quæ sententiam suam apertè & manifestè declarat, alteram verò planè contrariam, secretiorem & obscuriorem. Nihil tamen indè evincunt, quod homo libenter & volens peccat, cùm ea proclivitas, & ad peccandum propensitas, secundum illos, ei adeo necessariò imposita sit, ut non possit non esse pronus, quia Deus ita voluit & decrevit illum fore. Hoc perinde est, ac si ego infantem, resistere omninò incapacem, arriperem, & ex sublimi rupe in imum deicerem; corporis gravitas & pondus per se descendere efficit; & violentiâ lapsus in saxum prolabentis viscera & cerebra effunduntur, vitæque expirat, & amittitur. Nunc autem rogo, quia corpus infantis ex se grave, & ut omne ponderosum, per se & citò in imum proclive descendit, vel quia corporis gravitas, non autem immediatus aliquis manus meæ ictus, qui fortè pluribus ulnis disto, lethale vulnus infligit, utrum ego, vel infans causa ejus mortis est? Judicent igitur æqui, si Dei pars tanta sit, imo magis immediata, ut secundum supra dicta illorum testimonia apparet, in hominum factis, non solum peccati author factus est, sed etiam injustissimis hominibus longè injustior.

III. SECUNDO, hæc doctrina Deo injuriosa est, ut pote quæ efficit illum delectari morte improborum, & velle multos in peccatis suis mori, quod iis Scripturis expresse contradicit, Ezech. xxxiii. 11. 1 Tim. ii. 3. 2 Pet. iii. 9. nam si hominem in hunc finem creaverit ut justitiam suam in illis hoc modo demonstraret, (sicut hi affirmant) eaque causâ gratiam, quæ bonum facere possit, abstraxit; & malum, ut peccaret, præordinaverit; & si inclinet & impellat voluntates eorum in gravia peccata, necessariò oportet illum

lum delectari morte eorum, & velle illos mori, cum
virtus Deus nihil agat.

IV. TERTIO, *hæc doctrina quam maximè injuriosa*
est Christo Mediatori nostro, & efficaciæ, nec non ex-
cellentiæ Evangelii: ejus enim mediationem ineffica-
em reddit, quasi passionibus suis medium parietem
non solvisset, nec iram Dei leniisset ad omnes homi-
nes, si antea decretum fuit inutilem mortem ejus fore
majori hominum parti; hîc nihil juvat allegare mor-
tem Christi ex se sufficientem fuisse ad omnes homi-
nes salvandos, si virtus ejus non exhibeatur & exten-
datur, quâ omnes capaces salutis redduntur, vel quâ
in omnibus possibilitas salutis facta est.

QUARTO, *hæc doctrinâ prædicatio Evangelii ludi-*
rium & mera illusio evadit, si multi ex iis, quibus
prædicatur, irrevocabili decreto seclusi sint à recipi-
endo per illud beneficium aliquod. Prædicationem
dei & poenitentiae omninò inutilem reddit, totum-
que scopum promissionum & minarum Evangelii,
cum omnia referantur ad prius decretum, & media
actenus ordinata; quæ cum fallere minimè possint,
a hominum est solummodo attendere irresistibilem
eorum impetum, qui veniet, vel ipsâ mortis horâ,
in decreto electionis sint: è contrâ, quem nemo
sequi potest quâvis diligentia, patientia, & labore,
ad decretum reprobationis pertineat.

QUINTO, *adventum Christi, & propitiatorium ejus*
sacrificium, quod Scriptura declarat fuisse, erga mun-
dum, Dei amoris fructum, & pro peccatis, & sa-
tisfactione omnium oblatum, *divinæ iræ testimonium facit,*
& maximum nec non acerbissimum severæ Dei indig-
nationis, adversus genus humanum, judicium, cum so-
lum ad paucos quosdam salvandos institutum fuerit;
sed ad plurimorum longè obdurationem, condemna-
tionemque augendam, & accumulandam, qui verè
non credunt in illum: cum hujus incredulitatis causa
est theologi illi suprà dixérunt) à secreto Dei con-
silio & inevitabili necessariò proveniat; his certè
Christi adventus nunquam divini amoris testimonium

fuit, sed iracundiæ implacabilis. Et si pro mundo major pars inhabitantium in eo sumi possit, Deus nunquam mundum dilexit secundum hanc doctrinam, sed semper maximo odio habuit, dum filium suum crucifigendum in mundum miserit.

V. SEXTO, hæc doctrina quàm maxime injuriosa est generi humano: pejorem enim hominum conditionem facit, quàm diabolorum; his enim aliquando fuit standi possibilitas, & proprio peccato jure puniuntur; cùm, secundum hanc doctrinam, plurima hominum millia, quibus nunquam fuit salutis opportunitas, Adamici peccati causâ perpetuò crucientur, quem nunquam cognoverunt, nec cujus criminis unquam focii fuerunt. Bestiis & brutis eos multùm deteriores reddit, à quibus domini non ultra possunt requirunt; & si trucident, mors iis dolorum finis est: cùm homo perpetuò crucietur, quia id non fecit, quod facere nunquam potuit. Longè magis hoc modo vexantur, quam à Pharaone olim Judæi, licet enim stramen abstraxerit, labore & industriâ inveniri potuit. Ab hominibus autem, hoc modo, Deus omnino, ad salutem conducens, abstrahere fingitur, in quo ut nullo modo acquiri possit. Genus humanum hæc doctrina eâ conditione locat, quam Poëtæ olim Tantalus affinxerunt, qui sitiens mento tenus in Aqua stat, quam tamen linguâ attingere nullo modo potest; & esurie cruciatus, poma, in ipsis fere labiis dependentia, habet, quæ dentibus apprehendere nunquam valet: hæc illi apposita sunt non ad nutriendum, sed cruciandum. Sic hi doctores aiunt, opera creationis & providentiæ, conscientiæ stimulos, solummodo ad ethnicos de peccato arguendos, & ideo condemnandos conducere, sed nullatenus ad salvandos. Sic etiam ferunt prædicationem Evangelii, oblationem salutis per Christum, Sacramentorum, precum, & bonorum operum usum ad condemnandos reprobos, qui in visibili Ecclesiâ versantur, sufficere, dum his erudantur ad fidem fictitiam, & spem inanem assequendam: Sed ob secretam impotentiam, quam ab in-

antiâ ipsâ habuere, hæc omnia omnino inefficacia
tura sunt, ad vel minimum salutis progressum du-
endi illos, sed solummodo conducunt, ut majore
ficiantur condemnatione, & vehementius crucien-
r. Paucis igitur sic remotâ falsâ hâc, quæ nobis
obiabatur, doctrinâ, cum qui plura de hâc videre
piunt, piè & doctè in aliorum scriptis refutatam
dere possint, ad thesî nostræ materiam progredior,
z. quod *Deus ex infinitâ suâ bonitate, qui non de-*
statur morte improbi, sed ut omnes vivant & sal-
entur, filium suum unigenitum in mundum miserit, ut
cunquē in illum credat, salvetur. Quod rursus etiam
firmatur thesî sextâ, his verbis; *Christus igitur pro*
omnibus mortem gustavit, non solum pro generibus sup-
plorum, sed pro singulis generum. Talis est hujus
eritatis evidentia in ipsis ferè Scripturæ verbis ex-
pressa, ut longâ probatione non egeat. Et quia pro-
positio hæc nostra cum pluribus aliis communis est,
i enixè & religiosè secundum Scripturas pro uni-
versali hâc redemptione scripserunt, brevius hoc loco
am, ut ad ea perveniam, quæ nostra magis pe-
liariter videri possint.

VI. HÆC, de universali, seu de Christi pro om-
bus morte, doctrina ex se ita evidens est, ut vix
us religionis Christianæ articulus inveniatur, qui
m frequenter, disertè & luculenter à Sacris literis
nfirmetur. Inde prædicatio Christi verè dicitur
εὐαγγέλιον seu annunciatio bonorum omnibus. Sic An-
dus adventum & partum Christi pastoribus annun-
abat, Luc. ii. 10. *Ecce, evangelizo vobis gaudium*
magnum, quod erit omni populo; non ait, paucis ex
populo. Si autem adventus iste Christi omnibus fa-
tis possibilitatem non attulisset, potius dicendus fu-
et, annunciatio magni doloris plerisque populis,
que fuisset Angelorum turbæ occasio laudandi &
cendi, *in terrâ pax, & erga homines nuncium bonum*
bona voluntas. Si hominum major pars neces-
siò excluderetur, ut ex illo nullum beneficium re-
dere possent, quomodo potuisset Christus ministros
suos

suos emittere, ut *omni creaturæ* evangelizarent, Marc.
 xvi. 15. Commissio, quam maxime comprehensiva,
 i. e. unicuique filio & filiæ hominum absque omni
 exceptione; jubet eos salutem omnibus, pœnitentiam
 omnibus, & remissionem peccatorum omnibus præ-
 dicare, *hortantes omnem hominem, & docentes unum-*
quemque, ut ait Paulus ad Col. i. ver. 28. Quomo-
 do autem omnibus prædicare Evangelium potuissent,
 sicut decebat ministros Christi, in persuasione certâ,
 si salus per illud Evangelium omnibus non fuisset
 possibilis? Quod si ex iis aliquis interrogâset illos,
 vel hodiè interrogaret doctores illos (qui Christum
 pro omnibus mortuum esse negant, interea dum Christum
 omnibus promiscuè salvatorem prædicant) num
 Christus pro me mortuus est? Quàm certum huic
 quæstioni responsum dare possunt? Si conditionali-
 ter responderent dicentes, si resipueris, Christus pro
 te mortuus est? Quæstio adhuc recurrit hoc modo,
 num Christus pro me mortuus est, ut mihi pœni-
 tentiam possibilem faceret? Huic nihil respondere
 possunt, nisi in circulum redeant. Cùm autem pe-
 des eorum, qui bonam Evangelii pacis annunciationem
 adducunt, dicantur esse pulchri & speciosi, quod
 communem & catholicam salutem prædicent, pœni-
 tentiam omnibus, misericordiæ januam omnibus of-
 ferentes per Jesum Christum, qui dedit semetipsum
 redemptionem pro omnibus. Evangelium omnes in-
 vitat, & certe per Evangelium noluit Christus illu-
 dere & decipere maximam hominum partem, quando
 invitat & vocat, dicendo, *venite ad me omnes vos,*
qui defessi estis & onusti, & vobis requiem dabo. Si
 igitur omnes illum quærere debeant, & per illum
 salutem expectare, oportuit eum fecisse illis salutem
 possibilem: nam quis tenetur impossibile persequi
 hominibus illudere procul dubio esset, hoc illis im-
 ponere. Et qui negant Christi morte salutem om-
 nibus possibilem factam esse, blasphemè Deum mun-
 do illudere faciunt, cum ministris suis mandet Evan-
 gelium salutis omnibus annunciare, dum ipse ab
 æterno

eterno decreverat, iis non possibile fore illud recipere. Nonne sic ministros suos cum mendacio inire (quod & blasphemia est cogitare) Deus emitteret, dum præcipit illis, ut unumquemque & singulos jubeant credere Christum pro se mortuum, & vitam ac salutem pro illis consequutum esse, cum reverà nihil tale sit verum quoad plerosque secundum hanc doctrinam. Sed cum Christus, postquam resurrexit & redemptionis opus perfecit, mandatum apostolis & discipulis suis dedit, ut poenitentiam, peccatorum remissionem, & salutem omnibus prædicerent, manifestum est pro omnibus illum esse mortuum; qui suis enim mandavit ita prædicare, Deus veritatis est, & nullo modo generis humani illusor, neque ab aliquo requirit, quod illi impossibile factum est: *nam quod nemo teneatur ad impossibile, veritatis axiomata est in omnium animis inscriptum.* Et cum Dominus sit, & justissimus & clementissimus Deus, nec cum justitiâ, nec cum clementiâ ejus stare potest, ab eis poenitentiam vel fidem requirere, quibus credere & poenitere suo decreto impossibile fecerit.

VII. PRÆTEREA, si Scripturarum testimonium hæc re animadvertamus; ne unus invenietur locus, quem memini, quo affirmatur Christum pro omnibus non esse mortuum, cum multi luculenter & disertè affirmant illum pro omnibus esse mortuum, 1. Tim. ii. 1, 3, 4, 6. *Adhortor igitur ante omnia, ut fiant deprecationes, preces, interpellationes & gratiarum actiones pro omnibus hominibus. Nam hoc bonum est, & acceptum in conspectu Servatoris nostri Dei, qui omnes homines vult servari, & ad agnitionem veritatis venire.* Qui sese ipse dedit redemptionis pretium pro omnibus. Nisi volumus Apostolum hoc loco planè contrarium, quam verba exprimunt, sensisse, nihil luculentius ad confirmandam propositionem nostram esse potest. Quod etiam testimonium optimè respondet illi argumentandi generi, quo hactenus usi sumus. Nam primò, jubet illos Apostolus *pro omnibus orare*; ut tali objectioni obviet, ne quis cum adversariis nostris

nostris dixisset; *Christus pro Mundo non precatus est, nec vult nos pro omnibus precari, qui non vult omnes servari, sed decrevit, quod multi damnarentur, ut justitiam suam in illis demonstret.* Tali, inquam, objectioni ut obviet, dicit, *bonum & acceptum esse in conspectu Salvatoris, qui omnes homines vult salvari.* Velim audire quid magis expressum dici possit, vel si duæ propositiones in terminis magis contradictoriis poni possint, quàm hæduæ; *Deus non vult aliquos servari; & Deus vult omnes servari, vel Deus vult nullos perire.* Si postremam credimus, sicut affirmat Apostolus, prior destruitur; *cum ex propositionibus contradictoriis, posita unâ, altera cadat.* Et denique, dat nobis rationem, quare vult omnes servari, *qui sese ipse dedit redemptionis pretium pro omnibus, quasi dixisset, cum Christus pro omnibus mortuus sit, cum pro omnibus sese redemptionis pretium dederit: ergo vult omnes salvari: hanc dat ipse Christus rationem divini amoris erga mundum, his verbis: Joh. iii. 16. Ita Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum dederit, ut quisquis credat in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Confer cum 1 Joh. iv. 9. *Quisquis, hîc est terminus indefinitus, quia nemo excluditur: ex quibus omnibus sic argumentor.*

PRO quocunque licet orare, illi salus possibilis est: sed licet orare pro unoquoque & singulis homine totius orbis: ergo unicuique salus est possibilis. Assumptionem hoc modo probo. Nemo tenetur, neque alicui licet orare pro impossibili: sed unusquisque tenetur, imò præcipitur pro omnibus orare: ergo non est impossibile. Iterum, nemo tenetur orare nisi in fide: sed qui orat pro impossibili, non potest in fide orare: ergò. Rursus, quod Deus vult, non est impossibile: sed Deus vult omnes servari: ergo non est impossibile. Et denique, illis, pro quibus Christus sese redemptionis pretium dedit, salus est possibilis: sed Christus sese dedit redemptionis pretium pro omnibus; ergo salus omnibus est possibilis.

VIII. SECUNDO, hoc disertè affirmatur in epist. ad Heb. his verbis: cap. ii. ver. 9. *Sed Jesum illum cernimus gloriâ & honore coronatum; qui pauper fuit inferior Angelis factus propter mortis perpersionem, ut beneficio Dei pro omnibus mortem gustaret.* Si pro omnibus mortem gustavit, tunc certè nemo est, pro quo mortem non gustavit; & ideo nemo est, qui beneficii mortis ejus particeps esse non possit; *non enim venit ut mundum damnaret, sed ut servetur mundus per eum:* Joh. iii. 17. *non venit, ut damnaret mundum, sed ut servaret,* Jo. xii. 47. Nam, secundum adversariorum doctrinam, oportuit illum ad condemnandum mundum, non ad servandum venisse; nam, si non venit ad salutem maxime hominum parti adducendam, sed adventus ejus, nec illis bonum nullum adferat, condemnationem necessariò auget, necessariò sequitur, quòd non ad servandum, sed eo animo, ut condemnaret maximam hominum partem venit; quod ipsis expressis verbis contrarium est. Et sicut Paulus in verbis præ citatis affirmativè declarat Deum omnium salutem velle; sic etiam Petrus negativè asserit Deum nolle neminem perire: 2 Pet. iii. 9. *non tardat Dominus promissionem (ut nonnulli tarditatem hanc esse dicunt) sed patiente est animo erga nos, nolens ullos perire, sed omnes ad resipiscentiam reverti.* Et hoc simile est illi Ezechielis, cap. xxxiii. 11. *ne vivam, inquit, dictum Domini Jehovæ, si delector morte improbi, delector, quum revertitur improbus à viâ suâ, ut vivat.* Si salvum sit confidere in Deum, non existimandum est, voluisse illum verba nobis dare (ut est adagium) omnibus illis, per ministros suos, dicere, sed realiter & ex animo, quo voluit, dixisse; quòd voluntas ejus non effectum habet, à nostra causa est, ut postea dicitur: quòd esse non posset, si nos nunquam salutis capaces fuerimus, & Christus pro nobis nunquam mortuus fuisset, sed à physicâ salutis impossibilitate deseruisset. Quid si volunt invitationes illæ adeò vehementes, ex-

postulationes

postulationes illæ ita ardentes, querimonie illæ æccerrimæ, quibus sacræ literæ scatent? *Nonne perditio vestra ex vobismetipsis est?* Totâ die vocari videtur. Si, qui hoc modo invitantur & rogantur, in nullâ salutis possibilitate positi sint, & si salus iis impossibilis sit, an hoc non est fingere Deum in hoc negotio fabulæ authoris similem, vel comœdiæ magistri, qui varios spectatorum affectus & passionnes movet, & diversè agitat, variis & multifariis casibus, dum aliquando spe elevat, aliquando desperatione deprimit, cum interim realiter mera illudusio est, omnium enim conclusionem jam certè præordinavit.

TERTIO, doctrina hæc abundè confirmatur in lo Apostoli Johannis, 1 Joh. ii. 1, 2. *Si quis peccaverit, Advocatum apud Patrem habemus Jesum Christum justum, & ipse est propitiatio pro peccatis nostris, nec pro nostris solum, sed etiam pro totius mundi peccatis.* Hoc testimonium adversarii ineptissimè evadere conantur; *mundus* hoc loco, aiunt, est *mundus fidelium*, sive sanctorum. Sed ostendant mihi si possint, in totâ Scripturâ, ubi totus *mundus* pro solis fidelibus usurpatur; ego ostendam, ubi pro contrario frequentissimè sumitur, ut, *mundus me non novit: mundus me non recipit: ex hoc mundo non sum.* Præterea loca illa inspiciantur, Ps. xvii. 14. Isa. xiii. 11. Matth. xvi. 26. xviii. 17. Jo. vii. 7. viii. 26. xii. 19. xiv. 17. xv. 18, 19. xvii. 1. xviii. 20. 1 Cor. i. 21. ii. 12. vi. 2. ad Gal. vi. 1. Jac. i. 27. 2 Pet. ii. 20. 1 Joh. ii. 15. iii. 1. iv. 4. v. 19. & quam plurima alia. Deinde Apostolus hoc ipso loco contradistinguit mundum à fidelibus, nec *pro nostris solum, sed etiam pro totius mundi peccatis.* Quid sibi vult Apostolus per hæc verba *pro nostris*? hæcne sunt peccata fidelium? nonne illa ex istis fidelibus fuit? & fuitne hæc epistola catholica omnibus, qui tunc erant, fidelibus scripta? Secundum verò horum commentarium superflua inutilis admodum redundantia erit in Apostoli vo-

is, quasi dixisset, *est propitiatio pro peccatis non solum omnium fidelium, sed omnium fidelium.* Talem loquendi methodum in Scripturis nequaquam invenimus, & hoc modo certè Apostoli verba boni sensus inania fuerunt. Quo unquam loco sacrarum literarum auctores primò fideles cum semetipsis in concreto nominant, & tunc à toto alio aliquo fidelium mundo contradistinguunt? Oportet totum illum mundum, si fidelium sit, non esse eum, in quo nos vivimus: sed meliore interprete non opus est quàm ipso Apostolo, qui iisdem verbis, & dicendi modo, & phrasi, in eadem Epistolâ utitur: ap. v. ver. 19. *Novimus, quod ex Deo sumus: & totus mundus in malo jacet, vel positus est.* In toto Bibliorum volumine vix invenientur sententiæ duæ magis adæquatæ, cum ambæ, ab eodem Apostolo, in eadem epistolâ, ad easdem personas, scriptæ fuerint, ubi ipsum & fideles, quibus scribebat, à toto mundo contradistinguit. Secundum horum interpretationem, mundus hic totus de fidelibus esset dicendus, quasi dixisset Johannes, nos pauci singulares fideles ex Deo sumus, sed totus mundus fidelium in malo jacet & positus est. Quam ineptè est hoc modo scripturam torquere & abuti? non minus tamen ex his verbis, quam altera illa interpretatio ex iis deducitur. Cum igitur nos apertè moneat Johannes Apostolus, quod Christus non solum pro ipsomet, illisque, qui tunc erant ecclesiæ membra, mortuus, & pro eorum peccatis propitiatio sit, sed pro toto mundo, illam doctrinam quasi indubitatam & certissimam veritatem agnoscemus, non obstantibus adversariorum cavillationibus. Hoc etiam probari potest ex multis iis Scripturæ testimoniis, si hoc tempore necessarium foret. Patres omnes (ut dicuntur) & doctores ecclesiæ, primis sexcentis annis, hanc doctrinam annuntiabant; secundum quam audactè prædicarunt Evangelium Christi & efficaciam mortis ejus, gentes omnes invitantes & adhortantes, ut venirent, & beneficii huius participes fierent, nullatenus dicentes, Deum ullos

ex

ex iis ad damnationem prædestinasse, aut salutem impossibilem fecisse, subtrahendo vim, vel gratiam ad credendum necessariam; & ex multis, ad hoc propositum, eorum dictis, pauca hoc loco, brevitatis causa, subjungam. Augustinus in Psalmum 95. *Sanguis Christi pretium est. Tanti quid valet? Quid, nisi totus orbis.*

Prosper ad Gal. cap. ix. *Redemptor mundi dedit pro mundo sanguinem suum, & mundus redimi noluit, quia lucem tenebræ non receperunt: Qui dicit, quod non pro totius mundi redemptione Salvator sit crucifixus, non ad Sacramenti virtutem, sed ad infidelium respicit partem, cum sanguis Domini nostri Jesu Christi pretium totius mundi sit, à quo pretio extranei sunt, qui aut delectati captivitate, redimi noluerunt, aut post redemptionem ad eandem sunt servitutem reversi. Idem, responsione ad primam objectionem Vincentii: Cum itaque propter unam omnium naturam, & unam omnium causam, à Domino nostro in veritate susceptam, rectè omnes dicantur redempti, & tamen non omnes à captivitate sunt eruti, redemptionis proprietas haud dubiè penes illos est, de quibus princeps mundi missus est foras, & jam non vasa diaboli, sed membra sunt Christi: cuius mors ita impensa est humano generi, ut ad redemptionem ejus etiam, qui regenerandi non erant, pertinerent: Sed ita ut, quod per unicum exemplum gestum est pro universis, per singulare Sacramentum celebraretur in singulis. Poculum quippe immortalitatis, quod confectum est de infirmitate nostrâ, & virtute divinâ, habet quidem in se, ut omnibus prodest; sed si non bibitur, non medetur.*

SCRIPTOR de vocatione Gentium, lib. ii. cap. vi. *Nulla igitur dubitandi ratio est, Jesum Christum Dominum nostrum pro impiis ac peccatoribus mortuum: à quorum numero si aliquis liber inventus esset, non est pro omnibus mortuus Christus: redemptio universo se intulit mundo.*

CHRYSTOSTOMUS

CHRYSOSTOMUS in Johan. cap. i. ' Si illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, quoniam patio tot homines sine lumine permanent? Neque enim omnes Christum agnoscunt. Quomodo ergo illuminat omnem hominem? Illuminat profecto quantum in ipso est. Si qui autem sponte sua mentis oculis conniventibus ad hujus lucis radios aciem dirigere noluerint, non ex luminis natura in tenebris perstiterunt, sed malitia sua, qui sponte tanto se dono indignos reddiderant. Cur non crediderunt? quia noluerunt. Ipse autem Jesus, quod suarum erat partium, fecit. "

SYNODUS Arelatensis, habita circa annum 490. Anathema sit ille, qui dixerit, quod Christus non pro omnibus mortuus sit, nec omnes homines salvos esse velit. "

AMBROSIUS in Psalm. cxviii. Serm. 8. ' Mysticus sol ille justitiae omnibus ortus est, omnibus venit, omnibus passus est, & omnibus resurrexit. Ideo autem passus est, ut tolleretur peccatum mundi. Si quis autem non credit in Christum, generali beneficio se defraudat: ut si quis, clausis fenestris, radios solis excludat, non ideo sol non ortus est omnibus, quia calore ejus ipse se fraudavit: Sed quod solis est, prerogativam suam servat: quod imprudentis est, communis a se gratiam lucis excludit. libro II. de Cain & Abel, cap. iii. ' Ideo omnibus opera sanitatis detulit, ut quicumque perierit, mortis suae causas sibi adscribat, qui curari noluit, cum remedium haberet, quo posset evadere. " Cum igitur doctrina haec de universalitate mortis Christi ita nota sit, & scripturarum testimonio, nec non purioris antiquitatis consensu consentanea, mirum forsan videbitur, quomodo tot & tam docti & pii (ut existimantur) viri in tantam & tam gravem errorem cecidere. Hujus causa ex hoc luculenter apparet, quod vel modus, quo virtus & efficacia hujus mortis omnibus communicatur, non recte jam pridem intellectus est; sed & qui priorum veritatem defenderunt, de hoc haereticè & obscurè docuerunt.

rè docuerunt. Pelagiani hominum arbitrio & naturæ totum attribuerunt, negantes homines ab Adamo malum ullum semen trahere. Semipelagiani quasi ex merito rectè naturæ suæ viribus utentis donum esse autumabant; secundum tritum illorum axioma, *facienti quod in se est Deus non denegat gratiam.*

Hæc Augustino, Prospero, & aliis quibusdam ex veteribus occasionem præbuere, cum enixè contra Pelagianos laborarent gratiam divinam magnificantes, & naturæ humanæ innatas corruptiones declarantes, dum, ut fert adagium, curvum baculum detorquere studebant, ad aliud extremum inclinandi. Reformatores autem, Lutherus, & alii, dum Pontificiorum errores de libero arbitrio, & de naturâ & gratiâ refutarent, Augustini cæterorumque illorum dictis freti, eosque imitati, in eundem errorem, eâdem occasione, prolapsi sunt; quem tamen postea Lutherani, cum observarent Calvinum hanc rem prosequentem (qui cum esset vir subtili & profundo judicio, prospiciens quâ appulerit, apertè declarat media, & indè peccata à Deo ordinata esse sicut finem, & ad hunc finem prosequendum, Deum homines ad peccandum & ordinare & excitare, quod enixè probare conatur) & cum nullo modo evitari posse Deum hoc modo peccati authorem fieri animadverterent, hujus opinionis falsitatem videntes, deseruere, ut ex posterioribus Philippi Melancthonis scriptis apparet. Et in Colloquio Mompelgartensi Lucas Osiander, ex colloquutoribus unus, ** hanc doctrinam impiam, quâ Deus peccati author fit, & horribilem horrendamque blasphemiam, vocat*

SED quia, qui hanc universalem redemptionem affirmârunt à reformationis tempore, nec distinctum nec clarum testimonium dedere, quomodo hujus mortis beneficium omnibus communicatum sit, ideo defuerunt in copiosè & amplè evangelicæ dispensationis perfectionem declarando, aliique in erroribus suis hoc defectu magis corroborati sunt; quod uno hoc exem-

* *Epist. Hist. ecclesiast. Luca Osiand. cent. 16. lib. 4. cap. xxxii*

plo, notatu digno, ostendam. Remonstrantes Belgici hoc quasi præcipuo argumento utuntur. Quod unusquisque tenetur credere, illud est verum: Sed unusquisque tenetur credere Christum pro se mortuum: Ergo illud est verum. Pars adversa hujus argumenti assumptionem negant, dicentes, qui de Christo nunquam audiêrunt, in illum credere non tenentur. Et cum ipsi Remonstrantes affirmant, quòd sine Christi cognitione nulla sit salus, hoc parti adversæ adhuc argumentum validius præbet, ad præcisum suum de reprobatione decretum propugnandum. Dicunt enim, cum omnibus appareat, quòd Deus realiter & effectivè jam multis sæculis, & à multis gentibus illam scientiam, quæ saluti omninò necessaria est, abstraxerit, & sic salutem illis simpliciter impossibilem fecerit: cur non etiam possit gratiam illam, salutiferæ applicationi hujus cognitionis necessariam, à quibusdam ex illis, qui hanc cognitionem habent, subtrahere? Hoc enim injustitiæ sive partialitatis non magis in Deo erit, quàm quòd alios in profundâ hujus scientiæ ignorantia relinquerit: cum illud sit non communicare gratiam ad objectum apprehendendum; hoc abstrahere ipsum objectum.

U t huic respondeant, conclusiones coguntur inferre ex priore hypothese de Christi pro omnibus morte, & divinâ misericordiâ & justitiâ, dicentes, quod si gentes illæ, quæ in remotis istis locis habitabant, communi cognitione benè usi fuissent, quibus externa creatio est quasi fidei objectum, quâ colligi possit esse Deum; tunc Dominus singulari aliquâ providentiâ vel Angelum mitteret, qui Christum illis annuntiaret, vel Scripturas eis transmitteret, vel aliquam opportunitatem præberet, quâ cum quibusdam, qui declarare & communicare illis cognitionem Christi possent, occurrerent. Quæ omnia ut nimis viribus virtutisque humanæ voluntatis & naturæ tribuere videntur, & non nihil Socinianismum, Pelagianismum, vel saltem Semipelagianismum olent & sonant; ita, cum solummodo probabilibus conjecturis innitantur, non habent

evidentiæ satis ut quempiam contrariâ sententiâ contaminatum convincerent, neque æquitatem, & mirabilem divinæ misericordiæ nec non justitiæ harmoniam, erga omnes sufficienter commendant. Idèd crebrò observavi universalis redemptionis istos affirmatores multò validiùs, & magis nervosè, falsam adversariorum doctrinam oppugnare, quam suam propugnare. Eliget ex Scripturis testimonia complura habeant, ad universalitatem mortis Christi confirmandam, & ad præcisum aliquod decretum, quo quidam ad damnationem dicuntur præordinari, debellandum; cum tamen huc adducantur (ut suprâ observatum est) nimium, ut ostendant, quomodo hujus mortis beneficium ad omnes extenditur & exhibetur, quo sufficiens hujus participandi medium habeant, nonnihil hæsitant, & plus conjecturas suas ex priore præsuppositâ veritate tradunt, (scilicet cum certum sit Christum pro omnibus esse mortuum, & Deum salutem nemini impossibilem fecisse, ideo oportet aliquod esse medium, quo illi salutem assequi possint, quod est vel communi aliquâ gratiâ bene utendo, vel ex operibus creationis & providentiæ colligendo, &c.) quàm realiter & secundum Scripturas demonstrationibus evidentibus & certis argumentis, quid sit illud medium, ostendunt.

X. FIT igitur, quod, quemadmodum tenebræ & magna apostasia in Christianum orbem non simul unâ ætate diffusa fuit, sed certis gradibus, dum alius alii locum fecit, donec crassum illud & densissimum velum nationes obnubilâset & obumbrâset, quo, sextâ vel septimâ usque ad decimam sextam ferè centuriam, obscuratæ sunt, sicut noctis tenebræ in æternam creationem non in instanti, sed gradatim superveniunt, & sicuti sol in unoquoque horizonte declinat, sic etiam nec amplum & clarum lumen & scientia Evangelicæ dispensationis Christi omnibus simul apparuit. Primorum testium opus fuit magis contra apostaseos abusus testificari, quàm veritatem rursum stabilire, & ad primitivam puritatem restaurare. Quam novam civitatem vult ædificare, oportet primò veterem

rudem

rudera remove, antequam novum fundamentum jaccere valeat: & qui ædes maximè fœdatas, & omni stercore genere pollutas habitaturus ingreditur, pollutiones illas primò removet, antequam novam & speciosam suam suppellectilem in ordinem per domum disponat. Diei aurora tenebras aliquâ ex parte dispellit, resque maximè conspicuas oculis nostris subjicit: sed distincta & certa rerum omnium visio & perceptio, ut observationes indubitatas & perfectas faciamus, ad solis ortum & meridianam lucem reservatur: & quidem ex certâ experientiâ audacter affirmare possumus, quòd Protestantes plerique in quamplurimos errores, maximaque pericula sese injecerint; quoniam, non expectantes pleniorē & clariorem solis ortum & lucem, citius quàm par fuit, non solum inter antiqua Papistia rudera, sed ex ipsis rudibus ædificare incepere.

ITAQUE Dominus Deus, qui, secundum beneplacitum suum, hominibus communicat ampliorem & luculentiorē sempiternæ suæ veritatis scientiam, hujus gloriosæ admodum & beatæ evangelicæ dispensationis abundantiorē revelationem ad nostram usque ætatem reservare voluit: (licet quædam de illâ testimonia omnifere seculo ab uno vel alio perhibita sint, ut postea apparebit) &, ad ampliorem gratiæ suæ gloriam, nemini gloriandi occasio præberetur, paucos quidem despicabiles & illiteratos homines exsuscitavit, eorumque pauperes mechanicos, qui hujus Evangelii dispensatores forent, quo omnes scrupuli, dubitationes, hesitationes, & objectiones suprâ dictæ faciliè & luculentè explicantur & solvuntur, & justitia, nec non misericordia Dei, secundum divinam ac cælestem eam harmoniam, exhibentur, stabiliuntur, & confirmantur. Secundum quod lumen & Evangelium, sicut hæc cognitio nobis manifestata est per revelationem Jesu Christi in nobis, & sensibili nostrâ experientiâ confirmata, internoque in cordibus nostris Spiritûs sancti testimonio consignata, *has tres sequentes propositiones* certò affirmare, & secundum Scripturarum testimonium probare nequaquam dubitamus.

XI. PRIMO, quod Deus, qui ex infinito suo amore filium suum in mundum misit, qui pro omnibus mortem gustavit, unicuique, sive Judæo, sive Gentili, sive Turcæ, sive Scythæ, sive Indo, sive Barbaro, cujuscunque gentis, nationis, seu generis sit, vel ubicunque terrarum degat, certum diem & visitationis tempus dederit, quo die & tempore possibile est illis servari, & beneficii Christi mortis participes fieri.

SECUNDO, quod in eum finem Deus communicaverit, & unicuique homini dederit mensuram quandam luminis filii sui, mensuram gratiæ, seu manifestationem aliquam Spiritûs, quæ in Scripturis sub diversis appellationibus frequenter nominatur; nempe, semen regni, Matth. xiii. 18, 19. Lux omnia patefaciens Eph. v. 13. Verbum Dei, Rom. x. 18. Manifestatio Spiritûs unicuique data. 1 Cor. xii. 7. Talentum, Matth. xxv. 14. Evangelium omni creaturæ prædicatum, Col. i. 23.

TERTIO, quod Deus per hoc lumen & semen invitet omnes, & singulos vocet, redarguat, & hortetur illos, cumque iis quasi disceptet in ordine ad salutem id si recipitur, & non resistitur, omnium salutem operatur, etiam eorum, qui & Adæ lapsus, & Christi adventus & mortis ignari sunt; quia & sensibiles illos facit miseriæ suæ, & Christi passionum introrsum participes facit, imò etiam resurrectionis ejus participes puri & justī ab illo facti evadunt; quo etiam illi salutem adipiscuntur, qui habent externam Christi scientiam, cum hoc intellectus eorum aperiantur ad rectè utendum & applicandum quæ in Scripturis traduntur, ut salutiferum illorum usum accipiant. Potest tamen obfisti & rejici in utrisque; & illo Deus dicitur resisti & premi, & Christus dicitur denuò crucifigi, inter, & in hominibus, & ignominia exponi; & illis, qui hoc modo resistunt & rejiciunt fit condemnatio.

PRIMO, secundum hanc doctrinam Dei misericordia optimè exhibetur, in eo quod nemo necessarius excluditur à salute; & justitia ejus demonstratur

quod nullos condemnet nisi illos, quibus realiter obtulit salutem, communicans iis media ad illam sufficientia.

SECUNDO, hæc doctrina bene ponderata fundamentum Christianitatis & salutis esse apparebit.

TERTIO, toti Evangelii promissionum & minarum scopo optimè respondet, nec non naturæ ministerii Christi, secundum quod Evangelium, salus & poenitentia jubentur prædicari omni creaturæ; nullâ habitâ gentium, generum, vel linguarum ratione.

QUARTO, magnificat & commendat hæc doctrina merita & mortem Christi, quod non solum ea sufficere ad omnes servandos efficiat, sed declaret ita omnes attigisse, ut in proximâ salutis capacitate positi sint.

QUINTO, super omnia gratiam Dei exaltat, cui attribuit vel minima opera bona; cuique adscribit primos ad bonum motus, sicut & integram & continuam conversionem, præservationem & salutem animæ.

SEXTO, contradicit & enervat falsam Pelagianorum, Semipelagianorum, & Socinianorum doctrinam; qui naturæ lumen exaltant & liberum hominis arbitrium; dum omninò naturalem hominem à vel minimâ in salute suâ parte excludit, ullo opere, actu vel motu suo, quoad primò vivificetur, suscitetur, & actuetur Spiritu Dei.

SEPTIMO, sicut totam hominis salutem ex Deo solummodo pendere facit, ita condemnationem ejus ex seipso totaliter & omni respectu efficit, quia restitit & recusavit illud, quod à Deo illi communicatum fuerat, adeoque cogit hominem justum Dei judicium agnoscere in deferendo & derelinquendo illum.

OCTAVO, omnem removet desperationem, quòd unicuique spei fundamentum & certam fiduciam, quòd possint servari, præbeat; neque quempiam in securitate foveat, cum nemo certus sit, quàm citò dies visitationis ejus expirabit; ideoque perpetuum incitamentum & provocatio omnibus est, malum fugere & derelinquere, & ad illud, quod bonum est, attendere.

NONO, mirificè commendat non minùs Christianæ religionis certitudinem in fidelibus, quàm innatam suam veritatem omnibus manifestat; quod omnium experienciâ confirmatur & stabilitur; quum nemo adhuc inventus sit ubicunque terrarum, utut Barbarus & sævus, qui non confessus est, quod aliquando plùs minùs senserit aliquid in corde suo redarguens, & ei quædam esse mala significans, & horrorem quendam incutiens & minitans, si in malo permaneat, nec non pacem quandam, requiem & suavitatem delectabilem promittens & communicans, prout locum & aditum recipiebat, & non resistebatur.

DECIMO, excellentem Dei sapientiam mirè demonstrat, quâ medium salutis ita catholicum & comprehensivum fecit, ut non sit opus recurrere ad miraculosos & mirabiles modos; quum, secundum hanc verissimam doctrinam, Evangelium omnes attingat quâcunque conditione, ætate, vel natione sint.

UNDECIMO, realiter & effectivè, licet non totidem verbis, tamen actis, stabilitur & confirmatur ab omnibus prædicatoribus, promulgatoribus & doctoribus Christianæ Religionis, qui unquam fuêrunt, vel nunc sunt, etiam ab iis, qui hanc doctrinam rejiciunt & negant; in eo quòd omnes illi, ubicunque fuêrunt, vel sunt, ad quemcunque populum, quocunque loco, vel regione, prædicent omnibus & singulis, quod servari possint: rogant & persuadent, ut in Christum credant qui pro iis mortuus est: sic quod in genere negant de unoquoque individuo fatentur, quod nemo sit, cui Christum nolint prædicare in ordine ad salutem, dicendo singulis, quòd Jesus Christus vocat & vult illos credere & servari, & si recusent, ideo condemnabuntur, & quòd condemnatio eorum ex seipsis est. Talis est veritatis evidentia & vis, ut adversarios suos etiam invitos aliquando concedere cogat.

Denique, secundum hanc doctrinam, argumentatur illud, à Remonstrantibus productum, & à Calvinistis evitatum, nempe, quod unusquisque tenetur credere Christum pro se mortuum, mutando assumptionem

invincibil

invincibile redditur, hoc modo ; Quod unusquisque
tenetur credere, illud est verum : Sed unusquisque
tenetur credere Deum sibi misericordem esse : Ergo.
Hanc assumptionem nemo negare potest, quum mi-
sericordia sit super omnia opera ejus ; & in hoc
Scriptura ubique declarat misericordiam Dei, quod
peccatores ad poenitentiam invitet & vocet, & illis
salutis viam aperiat. Sic quamvis hic non tenetur
credere Christi historiam, quam nunquam audivit,
nec scit ; tamen tenetur credere fore Deum sibi mi-
sericordem, si vias ejus sequatur, & Deum in hoc
illi misericordem esse, quod redarguat de malo, &
ad bonum moveat. Neque ullus tenetur credere
Deum sibi non esse misericordem, vel ab initio præ-
ordinasse illum in mundum venire, ut, suis pravis
inclinationibus derelictus, & mala perpetrans, quasi
medio à Deo instituto, ad æternam condemnationem
educatur : quod si verum esset, non video, cur non
liceret alicui credere illud, quod verum est.

Sicut ex re ipsa luculenter apparet, excellentes
as & optimas consequentias ex hujus doctrinæ fide
pendere ; ita, ex ampliore ejus probatione, postea
magis apparebit. Sed antequam ad eam veniam, ne-
cessarium est de statu controversiæ quædam præfari,
quod nonnihil luminis nobis adferet : nam ex statu
controversiæ, non rectè intellectæ, fit sæpius, ut &
argumenta ex unâ, & objectiones ex alterâ parte fre-
quenter adducantur, quæ prorsus extra controversiam
sunt. Hoc modo etiam sensus & sententia nostra ma-
gis distinctè & clarè intelligetur & aperietur.

XII. PRIMO, per hunc diem & tempus visitationis,
quod Deum omnibus impertire dicimus, quo servari
unusquisque possit, non intelligimus totam uniuscujusque
omnis vitam, licet quibusdam extendatur etiam ad ip-
sum mortis horam, ut in exemplo poenitentis furis in
cruce conversi apparet : sed tale tempus duntaxat, quo
suis exoneratur Deus a singulorum condemnatione ;
quod quibusdam diuturnius, quibusdam brevius esse po-
test, sicut Deo secundum sapientiam suam videtur. Ita

ut

ut multi ultra hunc diem vivere possint, post quem nulla illis est salutis possibilitas, & obdurari illos patitur Deus, ut justum pro incredulitate iudicium; & tunc suscitatur tales, quasi iræ suæ instrumenta, & ad invicem virgam suam facit. Hominibus igitur, in hoc statu positis, rectè applicantur illa Scripturarum testimonia, quibus alii abutuntur, ut probent Deum homines ad peccandum necessariò impellere; quod optimè ab Apostolo ad Romanos exprimitur: cap. i. a versu 17. ad finem. Sed præsertim ver. 28. *Et sicut illis non placuit Deum habere in notitiâ, tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant ea, &c.* Quòd multi ultra hunc diem vivere possint, apparet exemplo Esau ad Heb. xii. 16, 17. *qui vendidit jus primogeniti; aliquando igitur habuit, & servasse potuit; sed postea hereditare cupiens benedictionem, reprobatus est.* Hoc etiam apparet Christi de Hierosolymis lamentatione, Luc. xix. 42. *Quia si cognovisses tu, Et quidem in hac die, hæc, quæ ad pacem tibi, nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis.* Hinc apertè infertur, fuisse tempus, quo cognoscere potuissent, quod nunc remotum erat, licet illi adhuc viverent: sed de hoc fusiùs postea.

XIII. SECUNDO, hoc semine, gratiâ, verbo Dei, & lumine, quo unumquemque illuminari dicimus, ejusque mensuram aliquam habere in ordine ad salutem, & quod hominis pertinaciâ & voluntatis ejus malignitate resisti, extingui, vulnerari, premi, occidi & crucifigi potest, minimè intelligimus propriam essentiam & naturam Dei in se præcisè sumptam, quæ in partes & mensuras non est divisibilis; cum purissima & simplicissima sit, omnis compositionis & divisionis expers, & ideo nec extingui, nec vulnerari, nec crucifigi, nec occidi omnibus hominum viribus potest: sed intelligimus Spirituale, cœleste, & invisibile principium & organum, in quo Deus, ut est Pater, Filius, & Spiritus, habitat; cujus divitiarum & gloriosæ vitæ mensura omnibus inest, sicut semen, quod ex natura suâ omnes ad bonum invitat & inclinât, & hoc vocamus vehiculum Dei, Spirituale

uale Christi corpus, carnem & sanguinem Christi, quæ ex cælo venere, & de quibus omnes Sancti comedunt, & nutriuntur in vitam æternam. Et sicut contra omnia facta mala hoc lumen & semen testatur, ita ab eis etiam crucifigitur, extinguatur, & occiditur; & à malo fugit & abhorret, veluti caro humana fugit & abhorret, quod naturæ suæ noxium & contrarium est. Et quum hoc nunquam separetur à Deo & Christo, sed ubi est, ibi etiam Deus, & Christus est in illo involutus & velatus: eo igitur respectu, ubi illi resistitur, Deus dicitur resisti & deprimi, & Christus crucifigi & occidi; & sicut etiam recipitur in corde, & effectum suum naturalem & proprium producere non impeditur, Christus formatur & suscitatur in corde, de quo Scriptura frequenter mentionem facit, *qui novus homo*, scil. *Christus in Sanctis, spes gloriæ dicitur*. Hic ille Christus internus est, de quo nos tantum & tam sæpè loqui & declarare audimur, ubique prædicantes illum, & omnes hortantes, ut in lumen credant, illique obediant, ut Christum in semetipsis natum & exsuscitatum noscant, ab omni peccato illos liberantem.

PER hoc nec volumus nec cupimus nosmetipsos æquare sancto illi viro, Domino Jesu Christo, qui ex Mariâ Virgine natus fuit, in quo habitabat omnis plenitudo divinitatis corporaliter, neque præsentis ejus existentiae realitatem destruimus, sicut quidam nos falsò calumniati sunt. Nam licet affirmemus Christum in nobis habitare, tamen non immediatè, sed mediatè, ut est in illo semine, quod in nobis est; cum ille, nimirum verbum æternum, quod erat apud Deum, & ipse Deus erat, & immediatè habitabat in sancto illo homine: sic ille quasi caput est, nos quasi membra; ille vitis, nos quasi palmites: & sicut anima multò aliter & magis immediatè existit in capite, & in corde, quam in brachiis vel pedibus; & sicut sapor, vis, vitæque vitis existit aliter & magis in trunco & radice, quàm in palmitibus; sic etiam

etiam Deus habitat aliter in homine Jesu Christo quàm in nobis.

QUINEX animo rejicimus Apollinariï hæresin, qui negabat eum habuisse animam, sed corpus solummodo divinitate actum; & etiam Eutychetis errorem, qui naturam virilem à divinitate prorsus absorptam voluit. Nam sicuti credimus fuisse illum verum & realem hominem; ita credimus sic illum adhuc remanere in cœlis, cùm in corpore, tùm in animâ glorificatum, per quem Deus judicabit mundum in novissimo & extremo die judicii.

XIV. TERTIO, non intelligimus hanc gratiam, hoc lumen, & semen esse accidens, ut plerique ineptè faciunt, sed credimus esse realem, spirituales substantiam quam anima hominis apprehendere & sentire potest; & ex quâ realis ille & spiritualis partus, in fidelibus vocatus nova creatura, novus homo in corde, provenit & oritur. Hoc mirum videtur carnalibus hominibus, qui hisce peregrini & alieni sunt; sed nos novimus, & huius sensibiles sumus verâ & certâ experientiâ, licet hoc difficile sit intellectu homini naturali, suâ & mundana sapientiâ, donec in seipso sentiat; & quamvis in merâ notione teneret, parum illi proderit. Possumus tamen hanc veritatem demonstrare, quòd fides nostra hæc de re solidissimo fundamento innitatur: hoc interno & substantiali semine in cordibus nostris, prout radicem in nobis obtinet, & partum sive genituram accipit, spirituales illos sensus assequimur, quibus gustare, odorari, videre, contrectare, quæ Dei sunt, possumus. Hæc enim nemo attingere potest naturali suo spiritu, & sensibus humanis, ut supra demonstravimus.

PRÆTEREA, novimus hoc esse substantiam, quæ subsistit in cordibus impiorum, dum in impietatibus maneat, ut postea fusiùs probabitur. Sed nullum accidens in subiecto esse potest, nisi subiectum de nomine ab illo, sicut ubi albedo est in subiecto denominat subiectum album. Distinguimus igitur inter sanctitatem, sicut accidens est, quâ denominatur homo, ut hoc semen locum in corde suo obtinet

& inte

inter hoc sanctum & substantiale semen, quod sæpè hominum cordibus jacet, veluti nudum granum terrâ petrosâ ; sicuti distingui possit inter sanitatem & medicinam ; sanitas non potest esse in corpore, nisi corpus denominetur sanum, quia sanitas est accidens : sed medicina potest esse in corpore maxime infano, quoniam substantia est. Et veluti quum incipit medicina operari, corpus quodam respectu possit dici sanum, alio verò ægrotum. Sic fatemur, quod, ubi divina hæc medicina locum obtinet in hominum cordibus, denominet eos ex parte sanctos & bonos, licet pars aliqua adhuc remaneat corrupta, non mortificata, & quidam ex malis humoribus non sint expurgati. Nam ubi duo contraria accidentia in uno subjecto sunt, sicut sanitas & ægrotatio in uno corpore, subjectum denominatur ab illo accidente, quod magis prævalet ; ita multi dicuntur sancti, pii, & viri boni, idque verè, quando sanctum hoc semen nonnihil in illis operatum est, & aquantulum naturâ suâ fermentavit illos, licet multis infirmitatibus, & imbecillitatibus, imò nonnullis iniuriis adhuc obnoxii sint : nam sicut semen peccati, & corruptionis radix, inque illam cadendi capacitas, virum bonum & pium non denominat immundum ; ita nec semen justitiæ in malis, & possibili fermentandi cum illo, impios & pravos denominat bonos.

XV. QUARTO, per hoc nullo modo intelligimus, quæque volumus minuere, nec derogare à sacrificio & propitiatione Jesu Christi, sed è contrâ magnificamus & exaltamus illam ; nam sicut credimus ea omnia, quæ in sacris literis de conceptione, partu, vitâ, miraculis, passione, morte, resurrectione & ascensione Christi consignata sunt, verè & realiter fuisse transmissa ; ita sentimus omnes obligari ea credere, quia Deus illorum scientiam adfert : imò putamus omnabilem incredulitatem fore, si quis non crederet sibi allata, quoniam divinum illud semen omnes credere inclinaret, & licet unicuique non revelet explicitam

explicitam & externam eorum scientiam, semper tamen veritati assentitur, ubi declaratur. Nihilominus sicut firmiter credimus necessarium fuisse Christum advenire, ut morte & passione suâ semetipsum Deo pro peccatis nostris sacrificium offerret, qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum crucis, ita credimus, quicumque remissionem peccatorum habet, non aliundè, nisi virtute sacrificii illius quâ satisfactorii, habet; nam hujus solùm obedientiâ donum gratuitum in omnes supervenit ad justificationem: credimus enim, quod, sicut omnes participes sunt mali fructûs Adæ lapsûs, cùm malo illo semine quod per eum illis communicatum est, proni & ad malum proclives sint, licet millies mille Adæ sint ignari, & quomodo prohibitum fructum ederit; multi possint sentire divini hujus & sancti seminis virtutem, eâque à malo ad bonum converti, licet ante Christi in terram adventu, per cujus obedientiâ & passionis beneficium hoc fruuntur, prorsus ignari sint. Et sicut credimus omninò necessarium esse historiam externam Christi credere, quibus Deus ejus scientiam voluit aliquo modo communicare; ita ingenuè fatemur, hanc externam scientiam esse consolabundam illis, qui subjecti sunt, & hoc interno semine & lumine acti: nam non solùm sensu mortis & passionum Christi humiliantur, sed & iis confirmantur, & ad sequendum præstantissimum ejus exemplum animantur; qui, ut ait Petrus, 1 Pet. ii. 21. *passus est pro nobis, relinquens nobis exemplum, ut sequamur vestigia ejus*; nec non sæpissimè reficiuntur & recreantur gratiosissimis sermonibus, qui ex ore ejus procedebant. Historia igitur prodest, & consolabunda est cum mysterio conjuncta, sed non sine illo; mysterium est, & prodesse potest, sine explicitâ & externâ cognitione historiæ.

QUINTO, hoc autem ad aliam quæestionem non adducit, nempe, *num Christus in omnibus sit?* hoc sæpè interrogamur, & argumenta contra affirmativum adducuntur, quia in quibusdam scriptis non

ris invenitur, quod Christus in omnibus sit, & sæpè
videtur in publicis conventibus, & concionibus ex-
hortantes unumquemque, ut Christum in se noscant,
& ad illum veniant, qui in ipsis est. Libet igitur,
hoc loco, hac de re aliquid dicere, ut omnes scru-
puli removeantur. Hactenus affirmavimus divinum,
spirituale, supernaturale lumen omnibus inesse, etiam
illud lumen vel semen esse Dei vehiculum, in quo Deus
& Christus semper habitant, & à quo separari neque-
unt; & quòd, prout locum in corde obtinet, cumque
conjungitur, Christus formatur & oritur. Porro
nunquam diximus, nec intelligimus Christum hoc mo-
do in omnibus, vel in impiis esse formatum; nam hoc
magnum in spiritualitate incrementum est, propter
quod Apostolus laborabat, ut in Galatis produceretur.
Neque est Christus in omnibus per unionem, vel strictè
loquendo, ratione inhabitationis, quia inhabitatio, ut
epiùs sumitur, unionem significat, sive modum, quo
Christus in sanctis est, sicut scriptum est, 2 Cor. vi. 16.
habitabo in eis, & inambulabo. Sed quoniam Christus
in omnibus est, veluti in semine, quia nunquam sepa-
ratur à puro illo & sancto semine & lumine, quod in
omnibus est; igitur sensu latiore dici potest, Christum
esse omnibus, sicut antea observavimus. Scriptura
testatur, Hamos ii. 13. *Premitur Dominus sicut plaustrum
in manu manipulis:* & Christus crucifigitur in iniquis,
scilicet, strictè loquendo, nec possit Deus premi, nec
Christus, quia Deus est, denuò crucifigi. Hoc igitur re-
spectu, veluti in semine, est, quod in omnibus Christum
esse diximus, & omnibus prædicavimus, & invitavi-
mus, ut ad Christum in se, crucifixum iniquitatibus &
peccatis eorum, veniant, ut inspicientes illum, quem
transfixerunt, poenitentiam agerent: quo is, qui nunc
sæcet quasi sepultus in illis, suscitetur, & omnia in cordi-
bus eorum gubernet & dominium exerceat: hoc modo
etiam prædicavit Paulus Corinthiis & Galatis, 1 Cor.
2. *Christum in illis crucifixum, & vñ;* hunc Jesum
Christum cupiebat Apostolus cognoscere in illis, &
manifestare, ut sensibiles facti, quomodo Christum
cruci-

crucifixerint, resipiscerent & fervarentur : & quoniam Christus dicitur esse illud lumen, quo unusquisque illuminatur, lumen mundi, ergo lumen pro Christo sumitur, qui reipsa omnis luminis fons est, & in lumine in æternum habitat. Sic lux Christi aliquando Christus dicitur, i. e. illud, in quo Christus habitat & à quo nunquam separatur.

XVI. SEXTO, ex suprà dictis abundè apparebit nos hoc divinum principium minimè intelligere esse partem aliquam hominis naturæ, neque reliquum quasdam esse alicujus boni, remanentis in Adamo post lapsum, quum hoc, ab animâ ejusque omnibus facultatibus quid distinctum & separatum, statutum sit, ea tamen est adversariorum malitia, ut non desinamus nos calumniari, quasi lumen aliquod naturale, seu naturalis conscientia lumen prædicaremus. Sunt etiam, qui, non tamen injuriandi consilio, Socini & Pelagii doctrinæ faventes, falsò sibi met ipsis persuadent, illud, quod nos prædicamus, esse aliquod naturale ; quasi non realiter, sed solum verbis & logicomachiâ ab illis differremus ; quum re ipsâ hæc majus esse possit, quàm inter nos & illos hac in re constat, discrimen ; cùm hoc lumen, de quo loquimur, ab hominis animâ ejusque facultatibus non solum differens quid, sed planè alienum & diversæ naturæ certò compererimus. Fatemur quidem hominem, sicut est animal rationale, habere rationem, quâ veluti naturali facultate animæ suæ discernit, intelligit quæ rationalia sunt : hæc enim est proprietas illi naturalis & essentialis, quâ cognoscere, discere plurimas artes & scientias potest, quas nolumus aliud animal merâ animali proprietate potest, neque negamus, quòd hæc rationalitate capax homo in cerebro apprehendere quasdam notiones scientiæ Dei, & rerum spiritualium ; sed, cùm hoc non sit aptum & rectum organum (ut thesi secundæ fusius significatum est) nihil illi ad salutem prode potest, sed potius impedit : & reverà magnæ apostasie causa fuit, quòd homo res Dei comprehendere

re conatus est per rationalem hanc & naturalem proprietatem, inque eâ religionem ædificare, dum non hoc & principium divinum negligeret & con-
tineret: quo factum est maximè universaliter, ut
Antichristus in unoquoque exaltatus sit, & *sedeat in templo Dei, quasi Deus, & supra omne quod dicitur*
us. Nam cùm homines sint sancti Spiritus templa,
ait Apostolus, 1 Cor. iii. 16. quando principium
proprietas rationalis ibi sese exaltat super semen
Dei regnare & gubernare in rebus spiritualibus, dum
Dei premitur & vulneratur, ibi Antichristus in
unoquoque est, vel aliquid exaltatum super & contra
Christum. Non hinc affirmamus, quasi homo rece-
dit rationem suam in nullum finem, vel prorsus
utiliter; nequaquam: rationem datam & concessam
hominibus existimamus, ut illum in rebus naturali-
& mundanis gubernaret: nam sicut Deus duo
signa luminaria creavit ad externum orbem guber-
andum, solem & lunam, majus lumen ad diem,
& minus verò ad noctem regendam: Ita hominibus de-
dit lumen filii sui, spirituale & divinum lumen, ad
gubernandum illum in rebus spiritualibus; & lumen
rationis ad gubernandum illum in rebus naturalibus.
Sicut luna lumen suum à sole mutuatur; ita de-
bent homines, si in rebus naturalibus rectè & benè
gubernari vellent, habere rationem suam illumina-
tam divino hoc & puro lumine: quam rationem il-
luminatam illis, qui obediunt & sequuntur verum
principium, fatemur utilem esse in rebus spiritualibus,
quando priori semper subservit, & sequitur; veluti
lumen animalis in homine juvat illum ea, quæ ratio-
nis sunt, agere, ut ratione reguletur & ducatur.
Unde, rectè hoc distinguimus a naturali hominis
scientiâ; nam, cùm conscientia illud sit in ho-
mine, quod ex naturalibus animæ facultatibus ori-
tur, corrumpi & pollui potest. Disertè dicitur de
his ad Tit. i. 15. *Sed inquinatæ sunt eorum mens*
conscientia. Hoc lumen autem nunquam corrup-
ti nec pollui potest; neque unquam peccato aut

iniquitati consentit. De illo enim disertè dicitur quòd *omnia reprobanda manifestet*. Eph. v. 13. & fidelis est Dei testis contra omnem hominum injustitiam. Conscientia autem, ut rectè definitur, à *conscire* provenit, & illa cognitio est, quæ in hominis corde operatur, illius, quod aut consentaneum est, aut quod contrariatur, & contrarium est fidei ejus, quâ sibi conscius, quod transgreditur faciendo id, quod persuadetur facere non debere. Sic si animus semel cæcatus sit, vel falsâ fide deceptus, tunc etiam operatur conscientia hujus fidei, quâ vexatur, cùm contrarium agat: e. g. Si Turca vinum bibat; quoniam jam, falsâ fide deceptus, credit hoc sibi non licere, ergo conscientia stimulis vexatur: si autem concubinas plures foveat, vel mœchetur, quia jam concupiscentia quinquatus est animus, hoc sibi licere, conscientia non premitur; lumen autem Christi in illo, si animus converteretur, non solum pro mœchatione illum argueret; sed etiam, si locus ei daretur, annuntiaret lumen esse Mahometum nequam; sicut Socrati persuasum de falsitate ethnicorum deorum.

PRÆTEREA, si Pontificius in quadragesimâ carnem edat, vel in adoratione Sanctorum & Imaginum negligens sit, aut si etiam imagines contemnat, conscientia stimulis affligeretur; quia jam de his falsam fidem imbibit. Lux autem Christi talibus abominationibus nunquam consensit. Hoc modo naturalis hominum conscientia satis ab hoc lumine diffinguitur: conscientia enim judicium sequitur, non destruit: sed lumen hoc, prout recipitur, cæcitatem removet, judicii intellectum aperit, & judicium conscientiam dirigit. Confitemur etiam esse conscientiam quid præstantissimum, si rectè illuminetur, & que edoceatur; & ideo ex nostris quidam aptè compararunt conscientiam laternæ, & lumen Christi candelæ in illâ lucenti; laterna utilis est, cùm illâ clara candela luceat, sed hâc extinctâ nulli utilis est. Lumen igitur Christi in conscientiâ, non tantum naturalem hominis conscientiam nos omnibus

efinenter commendamus, &, ad vitam æternam, certissimum ducem annunciamus.

DENIQUE, hoc non aliqua vis, seu facultas hominis animæ est; quia homo in sanitate potest, quando placet, movere & exercere animæ suæ facultates, earumque ipse dominus est; &, si non impediat naturalis aliquis defectus, illis ad libitum uti potest. Sed hoc lumen & semen Dei nemo potest, quando vult, suscitare; sed movet, & afflat, & disceptat cum homine, sicut Domino videtur bonum: nam, licet omnibus possibilitas salutis sit per diem visitationis ejus, non potest tamen homo, quando vult, vel aliquem miseriæ suæ sensum habet, ita hoc lumen & semen excitare, ut sibimet cordis molliem & teneritatem procuret; sed oportet, hoc attendat, quod omnibus superveniat certis temporibus, quibus mirum in modum cor mollicat & concalefacit, & operatur in illo; quo tempore, si homo non resistat, sed cum eo jungat, salutem per illud adipiscitur. Sicut lacus Bethsaidæ non omnes, qui sese illo abluere, navit, sed qui primò abluti sunt post motum Ananiam super aquas; ita in corde movet Deus, in amore erga genus humanum, per hoc semen, quibusdam singularibus temporibus, disponens peccata eorum in ordine ante oculos, ad poenitentiam invitans, remissionem peccatorum & salutem offerens, quod si non recuset homo, servari potest. Nullus autem homo vivit, & certus sum neminem hanc chartam lecturum, qui, si fideliter & honestè cum animo suo in conspectu Dei agere velit, his acquiescere non cogatur; quique hujus sensibilis secundum aliquam mentem plus minus non fuerit. Hocque illud est, quod homo in seipsum inducere, omni suo labore & industria, non potest. Hic igitur, ô homo, qualiscunque sis, est pretiosus Dei erga te dies visitationis; si si non resistas, sælix in æternum futurus es. *Hic est dies Domini, qui, ut ait Christus, est sicut fulgur, lucens ab oriente ad occidentem; & sicut ventus, vel*

Spiritus, spirans in animam, & vox ejus auditur, nescimus unde veniat, aut quo vadat.

XVII. Et nunc denique ducor quædam dicere modo hujus feminis operandi in cordibus omnium quo adhuc luculentius apparebit, quomodo ab omnibus longè differamus, qui naturale lumen, vim in homine exaltant; & quomodo doctrinâ nostrâ præ omnibus ducimur, integram nostram salutem, unicæ Spiritûs & gratiæ Dei virtuti, attribuerem. Qui nos hoc modo interrogant, quomodo Pelagianis vel Arminianis differtis? nam si duo æqualem seu sufficientem gratiam habeant, & alter servetur, alter pereat, nōne causa est, quia alter beatus utitur gratiâ, alter non? Et nōne voluntas hominis alteri causa salutis est? ita, inquam, interrogantibus sic respondemus. Gratia & lumen omnibus datum sufficit omnes servare, & ex naturâ suâ vult omnes servare; & ita cum omnibus disceptat operatur, ut illos servet. Qui resistit, suæ condemnationis causa est; qui non resistit, fit illius salutis causa. Qui servatur, opus ex gratiâ est, non ex homine, quod hominis est, passio est potius, quàm actio. licet postea, dum nonnihil operata est gratia, oritur in homine voluntas nova, quâ cum gratiâ cooperatur, secundum illud Augustini, *qui nos fecit sine nobis, nos non salvat sine nobis*. Primus igitur progressus non est cooperando, sed non contra opponendo aut operando. Ad hæc etiam credimus, quod specialiter illo tempore uniuscujusque visitationis, (de quo supra) sicut homo ex se totaliter impotens est ad operandum cum gratiâ, ita nè vel minimum progressum ex naturali statu, movere potest, donec gratia illum apprehendat. Ita possibile est illi pati & non resistere, sicut etiam possibile est multis resistere.

DICIMUS igitur, gratiam Dei in & super naturam humanam operari, quæ, licet ex se totaliter corrupta, polluta, & ad omne malum prona sit, capacitas tamen est, in quâ gratia divina operari potest; sicut ferrum, ex se metallum durum & frigidum, igitur

men calore calefieri & emolliri potest: item cera
lis calore liquefieri. Et sicut ferrum, aut cera,
quando ab igni vel sole remota est, ad pristinum
ritatis & frigiditatis statum revertitur; sic cor ho-
minis, ubi resistit, vel à gratiâ recedit, ad pristinam
conditionem redit. Hujus, Dei erga omnes ad fer-
randos eos, operationis modus mihi frequenter uno
et altero exemplo illustratus est, quæ hoc loco, alios
struendi gratiâ, apponere libet.

PRIMUM exemplum est hominis graviter ægrotan-
tis; huic comparo hominem in degenerato & naturali
statu; Deum, ut magnum & eximium medicum,
non solum puto huic medicinam offerre, postquam
viderit illum suâ industriâ omnibus modis ad sanita-
tem acquirendam usum esse, sicuti aiunt; quod, si
homo ratione & naturalibus viribus benè utitur, Deus
gratiam superaddet; vel quod Deus veniens reme-
dium huic offert, libertati voluntatis ejus relinquens,
ut si vult, recipiat, vel si non vult, rejiciat, ut alii
dicunt: sed ille etiam Dominus eximius hic medicus
venit, & hanc medicinam in os hominis infundit, &
quasi in lecto eum ponit; quòd si ægrotus solum
passivus sit, necessariò effectum operabitur, sed si
seò pertinax & refractarius sit, ut datâ operâ velit
argere, ac frigori se exponere, & fructus illos, qui
proxii sunt, edere, dum deberet operari medicina,
ne illa ex naturâ suâ tendat ad sanandum illum,
sed destructiva ei & mortifera sit, quia interpo-
sitis obstaculis naturam violare cogitur. Sicut igitur
homo, qui hoc modo periclitatur, certè suæ ipsius
salutis causa est; ita quis ausit dicere, quod is, qui
sanatur, sanitatem suam non ex medico, vel medi-
cina, sed ex seipso habeat; cum partes ejus non actio,
sed mera passio, fuerint.

ALTERUM exemplum est plurimorum in tenebrosâ
avernâ jacentium, ubi sensus eorum ita stupefacti
sunt, ut vix suæ miseriæ sensibiles sint; his comparo
hominem in corrupto suo & naturali statu; non
solum ex iis aliquos, enixè laborantes semetipsos li-

118. THESIS QUINTA & SEXTA.

berare, aliquem spectantem & redimere capacem, hoc modo, ad misericordiam & auxilium præbendum provocare: quasi dixerit, video ex istis quosdam volentes redimi, &, quod in se est, facientes, ut liberentur, ergo auxilium merentur, ut aiunt Pelagiani Sociniani & Semipelagiani. Neque puto liberatorem ad summam cavernæ accedentem, scalam demittere, dicentem, si quis vult ascendere, ascendat; ut oporteat propriis viribus ad ascendendum uti sicut Jesuitæ, Arminiani, & alii statuunt: qui tamen prædicant se totum gratiæ attribuere. Sed puto liberatorem certis temporibus manifestè declarare illis miseriam, in quâ versantur; periculum, quod & quantum sit, annunciantem, si in pestifero illo loco remaneant; quinimò quendam hujus miseriam sensum illis imprimit: (nam etiam nequissimi homines aliquando Dei visitatione miseriam suam sensibilem sunt) & non illud solum, sed apprehendit illos, et trahit & evellit, ut ex miseriam exprimat, & educat cui si non resistunt, servabuntur; certum est autem quòd resistere possint. Hoc, ut alterum applicatum eodem modo rem nostram illustrabit; non tamen gratia Dei frustratur, sed effectum suum operatur viz. Dei gloriam, licet effectus varius sit quoad obiectum: ministratio misericordiæ & amoris est in illis qui non rejiciunt, sed recipiunt: *Et, quotquot receperunt illum, dedit eis potestatem filios Dei fieri.* Ministratio iræ & condemnationis iis, qui rejiciunt & resistunt. *Hæc est autem condemnatio, quia venit in mundum, Et dilexerunt homines magis tenebras quam lucem.* Sic sol uno eodemque actu ceram emollit, lutum indurat. Natura solis est reficere & recreare mundum; vivi igitur ejus radiis recreantur, & flores odorem bonum emittunt, dum sol in illos splendescit, & arborum fructus maturescunt. Sed, si quid daver aliquod, vel vitâ carens, solis radiis obijciatur, ejusdem reflexio putorem & fætores emittit non tamen proprii effectus frustratur sol. Sic in unumquemque, durante die visitationis ejus, *sol iustus* illucescit.

lucescit, ut bonos ferrent fructus & bonum odorem; & radiis ejus molliri & calefieri corda eorum possint. Sed, si diem illum præterire sinant, tunc semel sol obdurat eos sicut lutum, & iniquitates eorum magis manifestat; ac putrescere atque perolere incipit.

XVIII. DENIQUE, sicut certè & verè affirmamus, Deum neminem perire velle, & ideo omnibus gratiam ad salutem sufficientem dedisse: ita minimè negamus, quin speciali aliquo modo in quibusdam operetur; in quibus gratia ita prævalet, ut necessario salutem obtineant, neque patitur illos resistere Deo. Absurdum enim erit dicere, quòd non longè aliter erga Mariam virginem & B. Paulum Deus se extenderit, quàm erga multos alios: neque affirmare possumus, Deum æqualiter Johannem dictum Discipulum, & Judam traditorem amasse. In eo tamen, quòd nemo caruerit eâ gratiæ mentis, quâ servari potuit, jure inexcusabiles sunt; & Deus etiam in illis operando, quibus hæc gratiæ prævalentia datur, ita se abscondit, ad omnem ferocitatem & præsumptionem excludendam, quo ipsi humiliantur, & libera Dei gratia magnificatur, & ex gratuito dono omnia reputantur, ex sui ipsius meritis nihil; etiam qui pereunt, dum tempora illa divinæ erga illos visitationis meminere, quibus Spiritu & lumine suo cum illis disceptabat & luctatus est, coguntur confiteri fuisse tempus, quo illis annua misericordiæ aperta erat, & quòd justè condemnentur, quoniam salutem suam rejiciebant. Hoc modo & misericordia & justitia Dei stabiliuntur; & voluntas & vires hominis abjiciuntur, & deprimuntur. Condemnatio ejus ex se ipso fit, & salus solùm ex Deo pendet. Hisce etiam positis, duæ maximæ objectiones, quæ sæpiùs contra hanc doctrinam afferuntur, optimè solvuntur.

OBJECTIO prima ex istis Scripturæ locis deducitur, quibus Deus videtur præcisè destinasse, decre-

viffe & prædestinâsse quosdam ad salutem, eoque fine specialia ordinâsse media, quæ cæteris non accidunt, sicut in vocatione Abrahæ, Davidis, & cæterorum; & in conversione Pauli: nam si hi referantur inter illos, quibus hæc prævalentia tribuitur, objectio optimè solvitur.

SECUNDA ex istis locis deducitur, quibus Deus videtur destinâsse iniquos quosdam ad perditionem, ideoque obdurâsse corda eorum, & in gravia peccata impellere, & ad demonstrandam virtutem & vim suam in illis, exsuscitâsse: qui si referantur ad homines post transactum diem visitationis illorum, ista objectio etiam solvitur, ut volenti figillatim eorum applicationem facere, luculentiùs apparebit; quod ego brevitatis causâ hac vice prætermittendum duxi.

XIX. QUUM statum controversiæ hoc modo clarè & luculenter ostendimus & aperuimus, ut & multæ objectiones præventæ sunt, ita facilior & brevior erit nobis probatio illarum trium propositionum, quas suprà probandas suscepi; quod sic aggredior.

PRIMA Propositio, quæ probari debet, est, quòd *Deus unicuique diem & tempus visitationis dederit, quod possibilis eis salus est.* Si probare possumus diem eis datum esse, qui realiter pereunt, rem habemus. Nam nemo dubitat, quin illi, qui salvantur, diem habeant: illud manifestum est ex conquestibus & querimoniis, quibus per totas Scripturas Spiritus Dei utitur contra illos, qui peribant; increpans & acriter reprehendens, quod divinam visitationem & amorem rejecêrunt, & misericordiam recusârunt; sic se Deus declarat primò adversus Cajinum, Gen. iv. 6, 7. *Tum dixit Jehova Cajino, quare accensa est ira tua? & quare cecidit vultus tuus? nōne si bene egeris, remissio; si verò non benè egeris, præ foribus est peccatum excubans?* Hoc dictum est Cajino, antequam occideret fratrem suum. Deinde, cùm inciperet semen malum tentare illum, & in corde ope-

rari, apparet, quomodo Deus monuerit Cajinum opportunè, & diem visitationis illi dederit, promittens illi remissionem, si benè ageret. Ita ut, si Deo omnis veritatis fonti credere fas sit, possibile fuit Cajino aliquando servari. Neque potuisset Deus proponere illi istud benè agere, tanquam conditionem salutis, nisi vires ei ad bene agendum sufficientes dedisset. Dominus etiam ostendit, quòd diem visitationis veteri mundo ante diluvium dederit, Gen. vi. 3. *Quapropter dixit Jehova, non disceptabit Spiritus דבר in homine in æternum.* Quo aperte infertur, Spiritum aliquo tempore cum hominibus disceptasse; quo tempore transacto, cessat cum illis disceptare ad salutem. Nam Spiritus Dei non potest dici disceptare cum hominibus post præteritum visitationis diem, cum tunc fortiter & irresistibiliter in iudicium operatur, viz. semper judicando & condemnando illos. At hoc die visitationis, quem unicuique Deus dedit, dicitur *expectare, gratus esse erga homines*: Isa. xxx. 18. & *esse longanimis*, Exod. xxxiv. 6. Num. xiv. 18. Psal. lxxxvi. 15. Jer. xv. 15. Hoc loco Propheta Jirmeja in Oratione sua longanimitatem Dei apprehendit, & in expostulatione cum Deo adversariorum objectionem elidit, versu 18. *Quare esset dolor meus æternus, plaga & persecutio mea mortifera? si renueret curari, omninò esses mihi similis fallaci, aquis instabilibus.* Cum, secundum illorum sententiam, dolor plurium est, & semper fuit æternus, & plaga mortifera; imò Evangelii illis prædicatio fallax est, & veluti aquæ instabiles, nimirum nunquam salutis causâ proposita. Petrus Apostolus exprobrat incredulitatem veteris mundi, *quoniam expectabat pro iis longanimitas Dei in Diebus Noachi.* 1 Pet. iii. 20. quod, si conferatur cum illo Gen: antè citato, vi. 3. nostram propositionem satis illustrat. Et nè quis objiceret hanc Dei longanimitatem & luctationem (ut hoc verbo utar) non fuisse ad salutem, idem Apostolus disertè ait: 2 Pet. iii. 15. *Longanimitatem Dei esse salutem, Dominique nostri tarditatem*

tarditatem ad iram & longanimitatem salutem arbitramini. Dixerat paulò antè versu 9. *nolle Deum ullos perire.* Si igitur Petro utimur pro suorum dictorum interprete, quod maximè convenit, sic opinatus est, quod illi, quibus Deus longanimis est, (qualiter fuit veteri mundo, & omnibus hodiè, nolens ullos perire) debeant æstimare hanc Dei longanimitatem esse sibi salutem. Quo autem respectu salutem æstimare possunt, nisi eâ salutis possibilitas illis communicata sit? minimè iis esset salus, nisi servari eâ possent. Et hâc in re Petrus ad Pauli scripta respicit, insinuans hanc fuisse catholicam & communem Ecclesiæ doctrinam: & notatu dignissimum est, quod hoc præsertim loco advertit, in epistolis Pauli quædam intellectu difficilia esse, quæ indocti & instabiles detorquent ad suam ipsorum perditionem; apertè ostendens hoc de illis dici in Pauli epist. ad Rom. cap. ix. & aliàs, - quæ instabilibus & indoctis in rebus spiritualibus, huic doctrinæ de amore & longanimitate Dei erga omnes, contradicere videntur. Utinam complures, magis quàm fecere, huic admonitioni obtemperâssent! Illud Pauli, ad quod imprimis videtur Petrus hoc loco collimare, huic rei nonnihil luminis affert, nempe Rom. ii. 4. *An divitias benignitatis ejus & patientiæ, & longanimitatis contemnis, ignorans quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit?* Paulus hîc irregeneratos & impios alloquitur, quos sequente versu ait, *thesaurizare sibi iram in die iræ:* & his commendat divitias patientiæ & longanimitatis Dei; ostendens quomodo benignitas ejus ducat ad pœnitentiam; quomodo igitur iis divitiæ vel benignitas dici poterit, nisi tempus esset, quo per illam pœnitentiam agere possent, & participes fieri divitiarum, quæ in illo tempore exhibitæ sunt? ex quibus omnibus sic argumentor. Si Deus argumentatur cum peccatoribus à possibilitate salutis illis traditâ; si Spiritus Dei disceptat cum illis ad tempus, ad servandos illos, qui postea pereunt; si expectat illis gratosus esse; si est erga illos

illos longanimis, & si longanimitas ejus salus est illis dum permanet, quò tempore non vult Deus illos perire, sed dat eis divitias benignitatis & patientiæ suæ, ut ad pœnitentiam adducantur; tunc dies datur visitationis, quo illi potuissent, & nunc multi possent servari, qui periêrunt, & perire possunt, nisi pœnitentiam agant: Sed verum est prius: Ergo & posterius.

XX. Hoc porrò apparet ex hisce Prophetæ verbis, nempè Jeschajæ, v. 4. *Quid faciendum amplius vineæ meæ, quod non fecerim in eâ?* nam versu 2. ait, *quod eam circummuniavit & elapidavit, & tamen, cum expectâisset ut proferret uvas, protulit labruscas, ideoque vocat Jeruschalaimanos, inquiens: Judicate inter me & vineam meam, quid faciendum amplius fuerit vineæ meæ?* Hoc multis in Israël applicatum est qui misericordiam divinam rejecêrunt. Eodemque exemplo utitur Dominus, Matth. xxi. 33. Marc. xii. 1. Luc. xx. 9. ubi declarat Christus, quibusdam vineam fuisse commissam, & omnia ad fructum Domino præbendum necessaria tradita: pro quibus expectabat dominus misericors, multa delicta condonans, & ministrum post ministrum ad colligendum fructum mittens, antequam destinârit ejicere & delere illos. Primò igitur, per hos sancti non possunt intelligi, neque ii, qui pœnitentiam agunt, & servantur; quum disertè dicatur, quòd perdet illos; neque parabola fuisset ullo modo iis, quibus annuntiata est, apposita, nisi potuissent cultores illi fructum reddere: ea fuit illis possibilitas, ut Christus per Prophetam dicat, *Quid faciendum amplius vineæ meæ fuerit, quod non fecerim in eâ?* Abunde igitur patet, quod, hâc parabolâ, à tribus Evangelistis repetitâ, Christus longanimitatem suam erga homines demonstret, & eorum malitiam, qui, salutis capacitatem sibi concessam habentes, tamen ad suam ipsorum condemnationem resistunt. His similia sunt & alia Scripturæ testimonia, videlicet, Prov. i. 24,

25,

25, 26. Jer. xviii. 9, 10. Matth. xviii. 32, 33, 34. Act. xiii. 46.

DENIQUE, quòd sit dies visitationis malis datus, quo possint fervari, eoque expirato à salutis possibilitate omninò excludantur, luculenter apparet ex Christi lamentatione super Hierosolymis, tribus locis significata; Matth. xxiii. 37. Luc. xiii. 34. & xix. 41, 42. *Et ut appropinquavit, visâ urbe, flevit super eâ, dicens: Si vel tu nôsses hoc saltem tuo die, quæ ad pacem tuam pertinent: Sed ea nunc occulta sunt oculis tuis:* quo nihil luculentius ad nostram sententiam confirmandam esse potest: nam primò significat fuisse diem, quo habitatores Jeruschalaimorum potuissent cognoscere quæ ad pacem eorum pertinebant. Secundò, quòd die illo voluit congregare liberos ipsorum, quemadmodum gallina congregat pullos sub alas. Exemplum equidem valdè familiare, significativum tamen hoc loco, quo ostenditur salutis exhibitionem à parte Dei minimè inanem esse, & non minore alacritate & voluntate Christum perditos homines congregare & servare velle, quàm gallina congregat & tuetur pullos suos. Tertiò, sed noluiistis, nunc autem abscondita sunt ab oculis vestris, nempè, quæ ad pacem vestram spectant. Quare sunt abscondita? quia noluiistis à me congregari; noluiistis ea videre, quæ ad bonum vestrum & salutem pertinebant, dum divinus amor erga vos exhiberetur; & ideo, quia dies iste nunc expiravit, non potestis videre: jure augetur condemnatio vestra, & incredulitate obduramini.

Post misericordiam igitur & salutem reverà oblatam & exhibitam, atque ab homine recusatam & rejectam, cor ejus obduratur; tuncque verificatur dictum illud, *omni habenti dabitur & abundabit; ei autem, qui non habet, & quod videtur habere auferetur ab eo.* Hoc paradoxum videri possit, sed secundum hanc doctrinam facilè solvitur. Non habet, quia tempus utendi amisit, ei igitur jam quasi nihil est: nam hoc dicto utitur Christus Matth.

xxv. 29. de talento ablato à servo pigro, & dato diligenti; quod talentum ex se minimè insufficiens erat, sed ejusdem generis, quo cætera, aliis data, erant. Jure igitur Dominus postulabat usum ejus proportionaliter, sicuti ex cæteris; & eodem igitur jure post rejectum visitationis diem, obdurationis pœna infligitur, sicut Christus pronunciat in Judæos ex Isaiâ, cujus meminere omnes quatuor Evangelistæ; Matth. xiii. 14 Marc. iv. 12. Luc. viii. 10. Joh. xii. 40. Et postremus omnium Paulus Apostolus, postquam Judæis, qui Romæ erant, Evangelium salutis obtulisset, idem pronunciat: Act. xxviii. 26. postquam quidam non credebant, *bene loquutus est Spiritus sanctus per Isaiam Prophetam patribus nostris, dicens; vade ad populum istum, & dic ad eos; auditu audietis, & non intelligetis: & videntes videbitis, & non cernetis: Incrassatum est enim cor populi hujus, & auribus gravitèr audièrunt, & oculos suos compresserunt, ne forte videant oculis, & auribus audiant, & corde intelligant, & convertantur, & sanem eos.* Hinc apparet, quod voluerit Deus eos videre, sed compressere oculos; & ideo jure obdurantur. Hac de re igitur optimè agit Cyrillus Alexandrinus in Johannem, lib. vi. cap. 21. dum huic objectioni respondet. *Sed quidam dicere possint, si Christus in mundum venit, ut, qui videant, excæcentur, hæc cæcitas non illis imputanda est, sed potius Christus videtur esse cæcitatis causa; qui ait, se ideo in mundum venisse, ut, qui videant, excæcentur. Sed (ait ille) non rationaliter loquuntur, qui hæc Deo objiciunt; & non timent illum mali authorem esse affirmare. Nam sicut sol sensibilis super nostrum horizonta vebitur, ut claritatis suæ donum omnibus communicet, & lumen in omnes vibret, sed si quis cilia occludat, vel spontè se à sole avertat, luminis ejus beneficium recusans, illuminatione caret, & in tenebris remanet, non solis defectu, sed suâ culpâ. Ita verus ille sol, qui venit illuminatum illos, qui sedebant in tenebris, & in regione umbræ mortis, hac causâ terram visitavit, ut omnibus communicet do-*
num

num scientiæ & gratiæ, & internos omnium oculos illuminet spirituali splendore; sed multi rejiciunt donum hoc cælestis luminis gratis illis datum, & mentis oculos compresserunt, ne tam excellens illuminatio seu irradiatio æterni luminis illis illucesceret. Non igitur veri solis defectu occæcati sunt, sed solummodo propria iniquitate & obduratione. Nam, ut sapiens ait, (Sapient. ii.) excæcavit eos malitia eorum. Ex quibus sic argumentor: Si dies fuit, in quo obstinati Judæi potuerunt cognoscere, quæ ad pacem suam pertinebant, & quia rejecerunt, abscondita sunt ab oculis eorum: & si tempus fuit, quo voluit Deus congregare eos, qui reverà perire; tunc illis divinæ visitationis adfuit dies, quo converti potuerunt & servari: Sed prius est verum: Ergo & posterius.

XXI. SECUNDA Propositio, quæ secundo loco probanda venit, est, quod Deus offerat hanc salutem operari, durante omnium visitationis die, id est, quod unicuique dederit mensuram aliquam salutiferi, sufficientis, & supernaturalis luminis & gratiæ. Hoc quibusdam luculentis Scripturæ testimoniis, Deo annuntente, facturum sum.

PRIMO, ex illo Johannis, i. 9. *Hic erat illa lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in mundum.* Hic locus nobis ita favet, ut à quibusdam Quakerorum textus nuncupetur; luculenter enim nostram propositionem demonstrat, ut vix vel consequentiâ vel deductione egeat; quum ipse ex duabus propositionibus, prioribus versibus affirmatis, quasi conclusio in ipsis fidei nostræ terminis sequatur: nam primò ait, quòd vita, quæ in illo erat, erat lux hominum: deindè, quòd hæc lux in tenebris luceat; & denique ex eo concludit, lucem hanc veram illuminare omnem hominem venientem in mundum.

Ex quibus breviter observo, primò; quod divinus hic Apostolus Christum hominum lumen appellat: hancque specialem ejus proprietatem esse erga nos, vel nobis saltem ponderandam & imprimis observandam, hoc respectu, sc. quâ lux est, & sicut ambulamus

bulamus cum illo in luce eâ, communionem ad invicem habemus; & sanguis Jesu Christi filii ejus emundat nos ab omni peccato. 1 Johan. i. 7. Secundò, quod hæc lux in tenebris lucet, licet tenebræ eam non comprehendant. Et tertio, quod hæc lux vera illuminet omnem hominem venientem in mundum; quo loco Apostolus divino Spiritu ductus eorum cavillationem evitat, qui certo cuidam numero hanc illuminationem restringerent: ubi omnes sunt, ibi nemo excluditur. Præterea, licet ita obstinati fuerint (quemadmodum aliquando sunt) ut [per omnes] omnes electos tantummodo intelligi contendant: hæc verba sequentia, omnem hominem venientem in mundum; tali subterfugio obviabunt. Manifestè igitur patet, neminem in mundum venire, quem Christus non illuminavit, & cujus cordi hæc lux non illuceat; & licet tenebræ eam non comprehendant, tamen ibi lucet, & ex naturâ suâ tenebras dispellit, ubi homines oculos suos non occludunt. In quem finem hæc lux data sit, dicitur versu septimo, ubi Johannes dicitur *testimonium perhibere de lumine, ut omnes per illud crederent, viz.* per lumen *δι' αὐτοῦ*, quod benè concordat cum *φωτὸς*, quod proximum antecedens est; licet interpretes, ut suæ doctrinæ adaptarent, frequenter ad Johannem referant, quasi omnes per Johannem credere deberent. Sed ut nihil in textu huic interpretationi favet, ita contextus scopo contradicit: nam, cum Christus omnes hoc lumine illuminârit, annon hoc fit, ut per illud credant? Omnes per Johannem credere non potuerunt, quia ad omnes Johannis testimonium non pervenit: omnes autem, lumine illuminati, per illud credere potuerunt. Johannes minimè in tenebris lucet, sed hæc lux lucet in tenebris, ut discussis & dissipatis tenebris fidem generet. Et denique, per illud credere, vel per illud fideles fieri oportet, in quo communio cum Deo obtinetur, ut suprà observatum est. Sed ambulando in lumine hanc communionem obtinemus, non in Johanne ambulando, quod ineptissimum esset dictu.

Hoc

Hoc igitur relativum *si dicitur ad quod* i. e. lumen referendum est, de quo Johannes testimonium perhibebat, ut per illud lumen, quo Christus omnes homines illuminavit, unusquisque crederet.

Cum igitur hoc lumen sit lumen Christi, per quod omnes debent credere, non dubitandum esse opinor, quin sit supernaturale, salutiferum & sufficiens: Nam primò, si non esset supernaturale, non propriè dicendum esset Christi: quia, licet, omnia ejus, ex eo, & per illum sint, ea tamen, quæ communia & naturæ nostræ peculiaria sunt, ut pars ejus, non dicimur ita specialiter à Christo habere. Præterea Evangelista hoc loco Christi officium, quæ mediator est, declarat, & beneficia, quæ ab illo nobis, quæ tali, redundant.

SECUNDO, non potest esse ex dotibus seu naturalibus animæ facultatibus, quò hoc loco dicimur illuminari, quia hoc lumen dicitur *in tenebris lucere, & ab illis non comprehendi*; hæ autem tenebræ nihil aliud sunt, nisi naturalis hominis status, in quo naturali statu facilè comprehendere potest, & comprehendit, quæ sibi quæ tali communia & peculiaria sunt. Quòd autem homo in naturali statu dicatur tenebræ apparet, Eph. v. 8. *eratis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino*. Vide Act. xxvi. 18. Col. i. 13. 1 Thess. v. 5. ubi status hominis naturalis tenebræ dicitur. Ideo dico hoc lumen non esse naturale aliquod donum, siye facultatem hominis animæ, sed supernaturale donum & gratiam Christi.

TERTIO, salutiferum & sufficiens est. Quod datur, ut omnes per illud credant, oportet esse sufficiens & salutiferum: illud, in quo ambulando communicio cum sanctis, & sanguis Jesu Christi ab omni peccato mundans, obtinetur, est sufficiens & salutiferum: Sed tale est lumen. 1 Johan. i. 7. Ergo. Præterea illud, in quod jubemur credere, ut fiamus filii lucis, est principium supernaturale, sufficiens & salutiferum: Sed jubemur credere in lumen. Ergo.

Ergo. Propositio negari non potest. Assumptio sunt ipsa Christi verba, Johan. xii. 36. *Dum lucem habetis, credite in lucem, ut filii lucis sitis.* Hoc loco contendunt, per lucem intelligi externam Christi personam, in quam volebat illos credere. quod debebant credere in Christum, i. e. quod fuit Messias, non negatur; sed quomodo probent, illud hoc loco præcipi, non video: nam textus ipse contrarium demonstrat illis verbis, *dum lucem habetis, & præcedente versu, ambulate dum lucem habetis, ut non comprehendant vos tenebræ.* Quibus verbis aperte infertur, quòd remotâ illâ luce, in quam debebant credere, tunc tempus credendi amitterent. Hoc autem intelligi non potuit de personâ Christi: potuerunt Judæi credere, & multi ad salutem credidèrunt in illum, sicut hodiè omnes veri Christiani, quamvis persona ejus longè removeatur. Oportet igitur lucem hanc, in quam jussi sunt credere, internam & spiritualem lucem esse, quæ in omnium cordibus illucet pro tempore, imò durante die singulorum visitationis, quæ dum continuat vocare, dicuntur homines invitari & admoneri, eamque habere, & in eam credere posse. Sed quando nolunt homines in eam credere, & rejiciunt, tunc desinit lux eis lux esse ad salutem, sed relinquit incredulitatis sensum in conscientiis, quasi stimulum, qui illis est sicut horror, & tenebræ, in quibus quò ire nesciunt, nec aliquid utiliter ad salutem operari possunt: ideoque talibus rebellantibus *dies Domini tenebræ & non lux est.* Amos v. 18.

Ex his apparet, quòd, licet multi non recipiant lucem, & tenebræ non comprehendant illam, tamen in omnibus hæc lux salutifera lucet, ut servet illos. De quâ etiam Cyrillus Alexandrinus super Johan. lib. 1. cap. ix. optimè agit, nostramque sententiam propugnat. *Cum magnâ diligentia & vigilantia* (inquit) *laborat* (scilicet Johannes) *anticipare & prævenire vanas hominum cogitationes: nam mira & sublimium rerum methodus est, & objectionum everso.*

jam vocavit filium lumen verum, à quo affirmavit
 numquamque hominem venientem in mundum esse illu-
 minatum; etiam illum in mundo fuisse, mundumque ab
 illo factum. Potest igitur quis objicere; Si verbum Dei
 lumen est, & si hoc lumen corda hominum illuminat,
 pietatemque & rerum intelligentiam hominibus suggerit,
 si semper in mundo fuit, & mundi creator seu ædifi-
 cator fuit, quare tamdiu mundo ignotus mansit? Vide-
 tur potius sequi, quia ignotus fuit mundo, ergo mundum
 ab illo non fuisse illuminatum, & non esse totaliter
 lumen. Ne quis hoc objiceret, divinè infert, & mun-
 dus non novit illum: ne accuset, inquit, mundus ver-
 bum Dei, & æternum ejus lumen, sed imbecillitatem pro-
 priam; nam filius illuminat, sed creatura repellit gra-
 tiam sibi datam, & intelligentiæ acumine sibi concessa
 abusa est, quo naturaliter Deum cognoscere potuisset.
 & quasi prodigus visum suum ad creaturas convertit,
 ultra progredi neglexit, & per pigritiam & negligen-
 tiam illuminationem sepelivit, & gratiam hanc contemp-
 sit. Quod ne discipulus Pauli pateretur, vigilare ju-
 sus est; ideo eorum malitiæ, qui illuminati sunt, non
 justè luci imputabitur: nam licet sol in omnes assurgat,
 tamen qui cæcus est, non indè beneficium habet; nemini
 ideo jure potest solis splendorem accusare, sed non vi-
 dendam culpam cæcitati ascribit. Sic (ut opinor) intelli-
 gendum est de unigenito, nam ille lux vera est, & splen-
 dorem suum in omnes emittit, sed Deus hujus seculi
 ut ait Paulus, excæcavit mentes infidelium, 2 Cor.
 iv. ut non fulgeat illis illuminatio Evangelii. Dis-
 cimus enim supervenisse hominibus cæcitatem, non quia
 omninò luce priventur, nam retinet natura semper in-
 telligentiae vim divinitus datam; sed quia malo habito
 hebescit homo, & in deterius vergit, & mensuram gra-
 tiæ quodam respectu languescere facit. Quando igitur
 hujusmodi accidit homini, jure orat Psalmista, claman-
 retege oculos meos, ut intuear mirabilia ex lege
 tuâ. Lex enim data erat, ut ea lux in nobis accen-
 deretur, lippitudine mentis oculorum abstersâ, exclusâque
 cæcitâ, quæ in priore ignorantia nos detinebat.

ergo verbis accusatur mundus, quasi ingratus & insensibilis, auctorem suum nesciens, neque bonum illuminationis fructum producens; ut nunc videatur verè de omnibus dici posse, quod per Prophetam de Judæis dicebatur, expectabam ut produceret uvas, produxit autem abruscas; nam bonus illuminationis fructus erat scientia ingeniti, quasi uva ex fructifero palmitè dependens, &c.

Ex quibus apparet, credidisse Cyrillum illuminationem omnibus salutiferam traditam fuisse. Quod autem de naturâ ait, de merâ & communi hominum naturâ ex se minimè intellexit, sed de naturâ, quæ habet vim intelligentiæ sibi divinitus datam: nam hanc universalem illuminationem ejusdem generis esse censuit cum illâ gratiâ, cujus Paulus ad Timotheum meminit, dicens, *Noli negligere gratiam quæ in te est*; neque credendum est, Cyrillum adeò ignarum fuisse, ut existimaret hanc gratiam naturale aliquod donum fuisse.

XXII. SECUNDO, quod salutiferum hoc lumen & semen, vel saltem quædam mensura ejus, omnibus data sit, declarat Christus in parabolâ seminantis, Matth. xiii. Marc. iv. & Luc. viii. ver. 11. ait, *semen hoc*, quod satum est in diversis his terris, *esse verbum Dei*, verbum regni, quod vocat Apostolus *verbum fidei* ad Rom. x. & Jac. cap. i. 21. vocat *ἐμψυχον λόγον*, i. e. *verbum insitum, quod animam vivare potest*. Verba ipsa satis declarant, semen hoc naturâ suâ fuisse salutiferum, nam in terrâ bonâ abundanter fructum ferebat.

OBSERVANDUM est igitur hoc regni semen salutiferum, hoc supernaturale & sufficiens verbum, rearsatum esse in terrâ petrosâ, spinosâ, & secus flumen, ubi fructum nullum protulit, sed, quoad terram illam, inutile fuit. Idem (inquam) semen fuit, quod in bonâ terrâ seminatum est. Est igitur perfectionis vel tribulationis timor, & fallacia divitiarum, (ut ipse Christus parabolam interpretatur) quæ impediunt, quo minùs crescat semen in plurimorum cordibus. Non quasi illud ex naturâ suâ esset in-

sufficiens, cùm planè idem sit cum illo, quod in cordibus eorum, qui recipiunt, fructum fert. Ideo, licet omnes per illud non salventur, semen tamen salutis in omnibus est, quod cresceret, & animam redimeret, nisi impeditum & suffocatum esset. De hac parabolâ Victor Antiochenus (in cap. iv. Mar. ut à Vossio citatur Hist. Pelag. lib. 7.) ait, *Dominum Christum liberaliter, nullâ habitâ personarum ratione, divinum illud verbum semen seminâsse, & omnibus proposuisse. Et sicut, qui seminant, inter tetram & terram non distinguunt, sed semen simpliciter & absque distinctione injiciunt; sic Salvatorem nostrum, quod suarum erat partium, omnibus promiscuè divini verbi vitum obtulisse, licet non ignoraret, quid de pluribus eventurum esset. Denique ita se gessit, ut meritò dicere posset, quid mihi faciendum esset, quod non feci.* Et huic similis est parabola talentorum, Matth. xxv. qui duo talenta habebat acceptus fuit, non minus, quàm qui habebat quinque, quia ad Domini utilitatem usus est. Et qui unum habuit, idem fecisse potuit: talentum ejusdem generis cum cæteris fuit, & usum suum proportionaliter, sicut cætera, producendi capax. Licet igitur non eadem gratiæ mensura omnibus tribuatur, quibusdam quinque talenta, quibusdam duo, & quibusdam unicum tantum; quod tamen sufficit omnibus tribuitur, & amplius à nemine postulatur, quam secundum quod datur. Nam ab omni, cui multum datum est, multum quæretur, Luc. xii. 48. Qui duo talenta habuit, acceptus fuit, quòd quatuor reddiderit, non minùs quàm qui decem reddidit. Acceptus etiam fuisset qui unum habebat, si duo reddidisset; & proculdubio, duo ex uno potuissent, non secùs quàm decem ex quinque, & quatuor ex duobus, produci.

XXIII. TERTIO, salutiferum hoc lumen Evangelium est, quod Apostolus disertè ait prædicatum esse *ἐν πάσῃ τῇ κτίσει*, in omni creatura, quæ sub cælo est, etiam illud ipsum Evangelium, cujus erat Paulus Minister: Coloss. i. 23. Nam Evangelium non est nudè

decla

declaratio bonorum, quum sit *virtus Dei in salutem omni credenti*, Rom. i. 16. Licet externa Evangelii declaratio aliquando pro Evangelio sumatur; Hoc solum figurativè & per Metonymiam fit: nam, propriè loquendo, Evangelium est interna illa vis, virtus & vita, quâ bonorum annunciatio in omnium cor-
dibus prædicatur, salutem illis offerens, & ab iniquitatibus eorum volens redimere eos, ideoque dicitur prædicari in omni creaturâ; cum plurima sint hominum millia, quibus externum Evangelium nunquam prædicatum est. Igitur Paulus Apostolus primo capite ad Rom. ubi ait *Evangelium esse virtutem Dei in salutem*, addit, *in eo non solum revelari justitiam Dei ex fide in fidem*, sed etiam *iram Dei super omnes, qui meruitatem Dei in injustitiâ detinent*, propter hanc causam sc. quia, *quod notum est Dei manifestum est in illis, Deus enim illis manifestavit*. Quod autem notum est Dei, per Evangelium notum est, & hoc in illis manifestum erat: nam hi, de quibus loquitur Apostolus, externum Evangelium non habebant. Internâ igitur manifestatione, scientiâ Dei intus revelatâ, quod verè est Evangelium in hominibus prædicatum, *justitia Dei ex fide in fidem revelatur*. i. e. revelatur animæ, quod bonum, justum & æquum est; & prout anima recipit ac credit divinæ illi justitiæ, magis magisque revelatur ex fidei unâ mensurâ ad gloriam: nam licet (sicut fert sequens versus) externa creatio Dei virtutem declaret; quod tamen Dei notum est, introrsum revelatur; quâ internâ revelatione apti facti sumus æternam virtutem Deitatis in æternâ creatione videre & discernere. Nam, si non esset interna hæc revelatio, non magis poterit homo invisibilia Dei per visibilem & externam creationem intelligere, quàm cæcus colorum varietatem discernere, & visibilis creationis pulchritudinem percipere potest.

PRIMO igitur ait, *quod notum est Dei, vel notitia Dei manifesta est in illis*; & postea, *in & per illam manifestationem intus concessam & receptam, vir-*

tutem Deitatis in visibilibus legere & intelligere valent. Et si quis contenderet externam creationem ex se, sine ullâ internâ, supernaturali, & salutiferâ gratiâ, vel semine, naturali homini declarare, quòd Deus sit: Quid quæso talis scientia proderit, si mihi non etiam communicet, quæ sit Dei voluntas, & quomodo, quod illi acceptum est, faciam? Nam licet externa creatio generet conjecturam, aut persuasionem, esse quandam æternam vim, & virtutem à quâ hic orbis initium habet; non mihi tamen annunciat, quid sit bonum, sanctum & æquum, quomodo temptationibus & malis affectibus liberer, & iustitiam assequar; necesse est hoc fiat internâ aliquâ manifestatione. Ethnici autem illi, de quibus loquebatur Apostolus, internâ lege & manifestatione cognitionis Dei, sciebant inter bonum & malum distinguere, ut ex sequenti capite apparet, de quo postea dicetur. Et Micah in genere vel indefinitè ait, cap. vi. ver. 8. *Indicavit tibi, ô homo, quid sit bonum, quid Jeshova requisivit abs te, nisi ut exerceas jus, & ames benignitatem, & modestè ambules cum Deo tuo.* Non ait Dominum requirere, donec primo affirmaret quod indicavit. Quoniam autem hoc omnibus manifestum est, & in illis indicatum, ergo, ait Apostolus, *ira Dei revelatur contra illos, qui veritatem in iustitiâ detinent.* i. e. mensuram veritatis, lumen, & gratiam in ipsis; quia talentum in terrâ, i. e. in terrenâ, mundanâ, & injustâ parte in cordibus abscondunt, & fructum ferre non sinunt, sed sensualibus hujus vitæ sollicitudinibus suffocari patiuntur. Hoc adhuc fusiùs illustrat Apostolus, ad Rom. ubi declarat *verbum à se prædicatum*, (verbum autem quod prædicabat, & Evangelium quod prædicabatur, & cujus erat minister, unum planè idemque erat) *non longinquum esse, sed propè, in ore & in corde:* tunc quasi adversariorum objectionem proponit, ver. 14, 15. *quomodo credent ei, quem non audiêrunt, quomodo autem audient sine prædicante?* Huic respondit versu 18. *Sed (inquam ego) an non audiêrunt?*

verò in omnem terram exiit sonus eorum, & ad ultima orbis terrarum verba eorum. Ex quibus liquet, divinum hunc Prædicatorem in omnium aures & corda sonuisse : nam de Apostolis & eorum discipulis dictum illud minimè fuisset verum. Nam nec tunc, nec multa post secula, imò, non certum est, quin adhuc magnæ & spatiosæ nationes & regna sint, quæ nunquam nec de Christo, nec de Apostolis ejus audivere. Internum hoc potens Dei verbum adhuc copiosius describitur, in Epist. ad Heb. cap. iv. 12, 3. *Vivum enim est verbum Dei & efficax, & penetrantius omni gladio ancipite, & pertingens usque ad divisionem animæ & Spiritûs, compagum quoque ac membrullarum, & discretor cogitationum & intentionum cordis.* Hoc loco hujus spiritualis verbi virtutes enumerantur. *Vivum est*, quia scrutatur & penetrat omnium corda : nullius cor eximitur, nam hanc vivacitatis ejus rationem dat Apostolus sequente versu ; *omnia autem nuda & aperta sunt oculis ejus, quicum nobis est negotium : & non est ulla creatura invisibilis in conspectu ejus* : licet hoc mediâtè ad Deum referatur, immediâtè tamen & proximè ad verbum & lumen refertur, quod (ut antè probatum est) in omnium cor-ribus est, alioquin improprie hoc loco adductum fuisset. Denotat Apostolus, quomodo omnes cogitationes & conceptus cordis dijudicantur per verbum Dei, quia omnia coram Deo nuda sunt : quod apertè innuat, in & per hoc verbum, Deum cogitationes hominum videre & discernere ; ideoque omnibus inesse portet, cùm (ut ait Apostolus) *nulla creatura in conspectu ejus invisibilis sit.* Hic igitur fidelis testis Dei est, qui pro Deo, & pro justitiâ ejus in omnium cor-ribus dat testimonium : nam *constituit eum Deus testis gentibus* : Isa. lv. 4. & sicut hic testis est pro Deo, non datur hominibus solum ad condemnandos illos ; sed veluti in testem constituit eum, sic etiam ait propheta, *ducem & præceptorem illum esse gentibus.* Quæ data est, ut omnes per illam credant. Joh. i. 7. *nam fides fit ex auditu, auditus autem per verbum Dei,*

quod in hominum cordibus positum est, ut sit pro Deo testis, & medium, quo homines ad Deum adducantur per fidem & poenitentiam; ergo efficax est, & gladio ancipite penetrantius, ut dividat inter animam & Spiritum, inter pretiosum & vile; &, quia cor hominis frigidum & durum ex naturâ suâ est, sicut ferrum, ideo posuit hoc verbum in illo Dominus, quod dicitur *esse quasi ignis & quasi malleus*. Jer. xxiii. 20. Sicuti enim ignis calore ferrum, ex naturâ suâ frigidum, calefactum est, & mallei vi mollescit, & secundum operantis animum figuratum & impressum est: sic etiam frigidum & durum hominis cor, vi & virtute hujus divini verbi, prope & in corde, si ei non resistitur, calefactum est, & mollescit; nec non cælestem ac divinam imaginem, & impressionem accipit. De hoc verbo, semine, lumine, & voce salutiferâ omnes ad salutem vocante & servare potente, plerique patres fusè locuti sunt. Clemens Alexandrinus lib. 2. Stromatum ait. *Divinum verbum clamavit, omnes vocans, bene sciens, qui non obtemperaturi sint.* Et tamen quia in potestate nostrâ est, vel obedire, vel non obedire, ut nemo habeat ignorantiae prætextum, justam vocationem fecit; sed requirit, quod secundum uniuscujusque potestatem & vires est. Idem in admonitione ad gentes; Nam ut ait cælestis ille Dominus Apostolus, *salutifera Dei gratia illuxit omnibus, &c.* Hic est novus cantus, adventus & manifestatio verbi, quod nunc in nobis illuxit, quod in principio erat, & primum omnium erat. Ibidem. *Audite igitur qui longe abestis, audite qui propè adestis, verbum à nemine occultum est, lumen omnibus commune est, splendet omnibus: in verbo nullæ sunt tenebræ, ad salutem acceleremus & ad regenerationem, ut multi existentes in unicum amorem congregemur.* Ibid. ait. *in omnibus, præsertim in iis, qui in doctrinâ exercitati sunt, infusum esse divinum quendam influxum.* τὸς ἀπόρροια θεῖα. Ibid. etiam loquitur, de teste innato fide digno, qui ex se apertè eligit, quod optimum est. Ibid. etiam ait. *non impossibile esse ad veritatem venire, & apprehendere*

dere illam, cum proxima nobis sit, in domibus nostris, sicut sapientissimus Moyses declarat, in tribus nostri corporis partibus, viz. in manibus, in ore, in corde, hoc, inquit, verissimum veritatis symbolum est, quæ etiam in tribus impleta est, viz. in consilio, in actione, in loquutione. Ibid. Etiam ad infideles gentes ait: Christum recipe, visum recipe, lumen recipe, ut rectè noscas & Deum & hominem. Verbum, quod illuminavit nos, est dulcius auro, & lapide pretioso. Rursum ait, recipiamus lumen, ut recipiamus Deum; recipiamus lumen, ut discipuli Domini simus. Ibid. Gentibus illis infidelibus ait, cælestis Spiritus juvat te, voluptatem repelle & fuge. Rursus lib. Strom. 5. ait. Absit ut homo non sit particeps divinæ notionis, *δέας ἐννοίας*, qui in genesi dicitur inspirationis esse particeps. Et Pæd. lib. i. cap. 3. amabile (inquit) & desiderabile quid in homine est, quod vocatur inspiratio Dei *ἐμπνεύματα Θεοῦ*. Idem lib. 10. Strom. Homines ad lumen & aquam in semetipsis dirigit, qui oculum animæ obscuratum habent, vel malâ educatione & doctrinâ obtusum: ad domesticum suum lumen ingrediantur, seu ad lucem, quæ in domo suâ est, *πρὸς τὸ οἰκίον ὧς βαδίζω*, ad veritatem, quæ graphicè, & clarè ea manifestat, quæ scripta sunt.

JUSTINUS Martyr in primâ apologiâ ait, verbum, quod erat & est, omnibus inesse, etiam illud ipsum verbum, quod per Prophetas prædixit quæ futura erant.

SCRIPTOR de vocatione Gentium. lib. 1. cap. 2. Secundum ipsam (Scripturam) credimus & piissimè confitemur, quod nunquam universitati hominum divinæ providentiæ cura defuerit: quæ licet exceptum sibi populum specialibus ad pietatem duxerit institutis, nulli tamen nationi hominum bonitatis suæ dona subtraxit, ut propheticas voces & præcepta legalia convincerentur in elementorum obsequiis ac testimoniis accepisse, cap. 7. Credere se, ait, nullis hominibus opem Gratiae in totum fuisse subtractam. lib. 2. cap. 1. Quoniam, etsi longè à peccatoribus est salus, præsentia tamen salutis ipsius ac virtute nihil vacuum est. cap. 2. Sed cum in illo populo,

populo, cui utraque eruditio præfuit, nemo nisi gratiâ justificatus sit per Spiritum fidei, quis ambigat eos, qui de quibuscunque nationibus quibuscumque temporibus Deo placere potuerunt, Spiritu gratiæ Dei fuisse directos : quæ, etsi parcius antea atque occultior fuit, nullis tamen seculis se negavit, virtute unâ, quantitate diversâ, consilio immutabili, opere multiformi.

XXIV. TERTIA propositio, quæ probari debet, est : quod hac gratiâ, lumine & semine Deus omnium salutem operatur, & quod per hoc mortis Christi beneficii sunt participes, & salutis per illum acquisitæ. Hujus etiam internis & efficacibus operationibus Ethnici plerique promissionum participes facti sunt, qui ex femine Abraham non fuere : ita & nunc possunt aliqui, quibus Deus historiæ scientiam impossibilem fecit, per Christum salutem adipisci. Cùm hætenus probaverim Christum pro omnibus esse mortuum, & diem visitationis omnibus esse datam, in quâ servari possint ; & Deum omnibus realiter dedisse mensuram gratiæ, & luminis, Evangeliumque in iis prædicasse, nec non fidei verbum in corda eorum posuisse, propositionis hujus substantia jam probata videri potest ; hoc tamen paulò fusiùs probabo eorum causâ, qui veritatem scire & credere cupiunt, sicut in Jesu est, idque ex duobus vel tribus luculentissimis Scripturæ testimoniis ; communesque & fortiores, quæ produci solent, objectiones removebo.

THEMA igitur nostrum duas habet partes ; Primò, quòd ii, quibus Evangelium externum prædicatum est, non salvantur, nisi hujus luminis & gratiæ internis operationibus.

SECUNDO, Quod operationibus ejus plerique fuerunt, & quidam nunc possunt salvari, quibus Evangelium externum nunquam prædicatum est, & historiæ Christi prorsus ignari sunt.

QUOD ad primam attinet, licet à plerisque concessa sit, sed magis ore quam more, & copiosior ejus discussio in sequente de justificatione thesi occurrat, paucis tamen probabo, & primò ex Christi ad Nicodemum

demum verbis. Joh. iii. 3. *Amen, amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit desursum, non potest videre regnum Dei.* Hic autem partus non fit externâ prædicatione Evangelii, seu scientiâ Christi, vel historicâ in illum fide, quam multi habent & firmiter credunt, qui tamen nunquam hoc modo renati sunt. Eousque procedit Apostolus Paulus, dum excellentiam & necessitatem novæ creationis commendat, ut quodam respectu externam Christi cognitionem secundum carnem deponere videatur, his verbis, 2 Cor. v. 16, 17. *Itaque nos ex hoc neminem novimus secundum carnem: quod si etiam novimus Christum secundum carnem, nunc tamen non amplius novimus. Siquis igitur est in Christo, nova creatura est, ecce facta sunt omnia nova.* Unde apparet, Apostolum cognitionem Christi, quasi rudimenta, quibus utuntur pueri, facere, quibus, postquam eruditiores facti sunt, minùs utuntur; tunc enim ipsam primorum istorum præceptorum substantiam in animis possident. Sicut omnis comparatio claudicat, ita neque hanc per omnia quadrare contendam: in hoc tamen quadrat, quod sicut qui præter rudimenta non procedit, nunquam eruditus existimandus est; & qui doctus fit, minùs iis utitur: sic etiam qui præter externam Christi cognitionem non progreditur, regnum cælorum nunquam possidebit. Qui autem novum hunc partum cognoscunt, & quid sit reverà esse in Christo, & novam creaturam habere, & quibus omnia fiunt nova, ii tutò cum Apostolo dicere possunt, *si Christum cognovimus secundum carnem, nunc jam non novimus.* Hæc autem nova creatio ab hujus luminis & gratiæ opere in corde provenit. Verbum illud, de quo loquuti sumus, est vivum, & penetrans ac insitum. i. e. verbum animam salvare potens, quò partus hic generatur: nobis igitur procuravit Christus sanctum hoc semen, quo partus hic in nobis produceretur, quod ideo appellatur *manifestatio Spiritûs unicuique ad utilitatem data*; scriptum est enim, *quod uno Spiritu omnes in unum corpus baptizati sumus.* Et huic semini hunc partum
Petrus

Petrus attribuit, 1 Pet. i. *Regeniti non ex semine corruptibili, sed incorruptibili, id est, per sermonem Dei vivi, & permanentis in æternum.* Licet igitur semen hoc parvum sit in primâ manifestatione, ut à Christo grano sinapis, quod minimum quidem est omnium seminum, comparetur, Matth. xiii. 31, 32. & licet abscondatur in terrenâ parte hominis cordis, in illo tamen vita & salus erga filios hominum abscondita & velata est, quæ revelatur, prout ei cedunt : & in semine hoc in omnium cordibus regnum cælorum potentialiter latet, producendum vel potius exhibendum, prout profunditatem accipiat, & nutriatur, & non suffocetur. Hinc Christus ait, *regnum cælorum fuisse in ipsis Phariseis*, Luc. xvii. 20, 21. qui opugnabant & rejiciebant illum ; & jure dicebantur serpentes & progenies viperarum : regnum autem cælorum non aliter in illis esse potuit, quàm in semine ; sicut enim tricena, quadrageña, & centena parvo semini insunt, quod in sterili agro jacet ; & ideo non producuntur, quia non fovetur granum, nec profunditatem terræ habet : & sicut integer truncus magnæ arboris potentialiter latet in semine, & tempestivè producitur ; & quemadmodum homo non solum potentialiter est in infante, sed & in embryone ; sic etiam regnum Jesu Christi, imò ipse Jesus Christus, Christus interhus, *spes gloriæ, qui fit sapientia, justitia, sanctificatio & redemptio*, omnium cordibus inest in parvo illo & incorruptibili semine producendus & oriturus, sicut fovetur & recipitur in amore ejusdem. Nemo enim pejor rebellantibus illis & infidelibus Phariseis esse potest, & nihilominus hoc regnum sic illis inerat, ibique illud quærere jussi sunt ; non ecce hîc, aut ecce illic petendum est, in hac vel illâ observatione ; sed ut hoc semen in corde animadvertitur & recipitur. Et procul dubio, quia hoc semen & lumen in corde revelatum tantoperè negligitur & contemnitur, tam pauci Christum intus in se natum sentiunt. Ex unâ parte Calvinistæ gratiam, vim quandam irresistibilem, esse putant,

ideoque parvum hoc regni semen negligunt & contemnunt, tanquam vile quid & insufficiens, & ad salutem inutile. Ex alterâ parte Pontificii, Sociniani, & Arminiani naturales vires, & arbitrium hominis nimium exaltant, omnes unanimiter negligentes & negantes parvum hoc semen, & tenuem luminis manifestationem esse supernaturalem illam & salutiferam Dei gratiam omnibus ad salutem datam. Sic verificatur in istis dictum illud Domini Jesu: *Hæc est condemnatio, quia lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quàm lucem*: hæc additur ratio, *quia sunt illorum opera mala*. Omnes enim fatentur hoc se sentire, sed tantæ efficaciz & virtutis nolunt esse. Quidam rationem illud esse censent; quidam conscientiam naturalem; quidam aliquas reliquias imaginis Dei in Adamo post lapsum relictas; adeoque sicuti Christus à professoribus omnis generis oppugnabatur in externâ suâ manifestatione, sic etiam nunc rejicitur in internâ; exterioris ejus hominis paupertas, & (ut hominibus videbatur) indignitas, & ignobilitas, multis contemnendi illum occasio fuit. *Nonne hic est fabri filius? nonne mater ejus & fratres & sorores apud nos sunt? nonne Galilæus hic est? nunquid à Galilæâ venit Christus?* & tales ratiocinationes. Nam externum salvatorem expectabant, qui veluti Princeps eos ab eorum hostibus externis liberaret, non autem eum Messiam, qui turpiter crucifigendus erat, & in varias tribulationes & adversitates ducebat illos. Sic etiam prima hujus luminis in corde manifestatio subtilibus Jesuitis, rationalibus Socinianis, doctisque Arminianis nimis abjecta videtur, & non sufficit, in quâ subtilitatès suas, eruditionem & ingeniorum acumina, sapientiamque hanc mundanam exercent; voluntatis enim libertatem nimis reprimunt & coercet. Securi autem Calvinistæ talem servatorem volunt, qui omnia ferè extra, nihil aut parùm intus repareret, quò etiam in peccatis viventes, quasi salutis certi & securi, remanent. Omnibus igitur rectè perquisitis, eadem planè causa apparet;

paret; quia mala eorum sunt opera, ideo uno ore
 lumen rejiciunt; nam sapientissimos arguit, doctissi-
 mos secretè stimulat; nec omnibus suis subtilitatibus
 & syllogismis huic silentium imponere valent; imo
 maximè securi vocem ejus intùs clamantem & expro-
 brantem, fortissimà in Christi exteriores passionēs fide,
 impedire non possunt. Nam (ut sæpius dictum est)
 cum omnibus tempore quodam disceptat, & luctatur,
 & natura prima adhuc vivit & viget in sapientissi-
 mis, in doctissimis, & in maximè zelotibus pro ex-
 ternâ Christi scientiâ, quæ hanc lucem negat, con-
 temnit, & ad suam ipsorum perditionem negligit;
 & sic uno omnes prædicamento comprehenduntur:
quisquis enim, quæ mala sunt, agit, odit lucem, nec
venit ad lucem, nè arguantur opera ipsius, Johan. iii.
 20. ita ut nunc dici possit, quod & in Scripturis
 toties inculcatum est, Psalm cxviii. 22. Matth. xxi.
 42. Marc. xii. 10. Luc. xx. 17. Act. iv. 11. *Lapis,*
quem reprobârunt ædificantes, hic factus est in caput
anguli; à Domino factum est istud, & est mirabile in
oculis nostris. Hoc certâ & verâ experienciâ dicere
 possumus, lapidem illum, quem omnis generis ædi-
 ficantes reprobârunt, nobis factum esse in caput an-
 guli. Gloria Deo in æternum, qui vocavit nos esse
 primitias sibi in die hoc, quo resurrecturus & dis-
 ceptaturus est cum gentibus: nos itaque emisit, ut
 sempiternum hoc Evangelium multis annunciemus,
 Christum prope omnes, lumen in omnibus, semen
 in cordibus omnium seminatum, ut homines animos
 suos ad hoc applicent. Et gaudemus, quod hujus
 causâ sapientes sapientiam suam, & eruditos erudi-
 tionem, & subtiles subtilitatem & ratiocinationem
 carnalem deponere voluerit Deus, & à Jesu discere,
 ad pedes Jesu in cordibus nostris, illumque audire,
 qui ibi omnia manifestat, luce illâ, à quâ mala om-
 nia arguuntur. Eph. v. 13. Multi enim sapientes &
 docti sunt in notione, in literâ Scripturæ, ut erant
 olim Pharisei, & de Christo multa loqui possunt,
 & acutè contra infideles, & Turcas, & forsan etiam
 contra

contra quosdam hæreticos disputare, dum interea Christum in parvo ejus semine in cordibus suis crucifigunt. Melius esset his omnibus spoliari, & quasi detrimentum, imò & stercus arbitrari, & stultum pro Christo fieri; ut illum hoc modo noscas, te in corde tuo instruere & docere, & illum ibi suscitatum, ac crucis ejus virtutem sentias, ita ut cum Apostolo dicere possis: *A me absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mundus mihi crucifixus est, & ego mundo.* Hoc præstantius est quàm mille commentaria scribere, & conciones multas declamare, & hoc modo Christum prædicare: ad purum ejus in corde lumen omnes dirigere Deus nos exsuscitavit, cujus causâ à sapientibus hujus mundi stulti dicimur, quia crucis istius Christi in corde operatione sapientiam nostram abnegavimus, & voluntatem nostram in multis, & varios hujus seculi cultus, mores & habitus deseruimus: nam non paucis seculis abundavit mundus sterili, aridâ, & infructiferâ Christi scientiâ, umbram prosequens, substantiæ ignarus, & iniquis pastus, carens verò nucleis. Diabolus autem, cui minimè curæ est quantum ista scientia abundet, dum ille cor possideat, voluntati dominatur, Christi manifestationem in corde crucifigit, & semen regni radicando ibi impedit: homines hoc modo eduxit, ut & illic quærere Christum, eosque falso zelo quotidie ad contendendum & altercandum inter se invicem animavit pro hac & illâ observatione; Christum in his & illis rebus exterioribus quærentes, nempe, in pane & vino, & inter se invicem disceptantes quomodo illic sit, dum alii eum hoc modo, alii aliter esse volunt, etiam in Scripturis, in libris, in societatibus, in peregrinationibus, in meritis. Quidam etiam, in externam fidem confidentes, firmiter credunt eum pro eorum peccatis præsentibus, præteritis & futuris mortuum esse, quod si credere possint, efficere contendunt: dum interea Christus in omnium eorum cordibus, secundum manifestationem suam, quotidie contradictus, crucifixus & occisus jaceat.

ceat. Hujus igitur cæcitatæ & ignorantie, quæ per Christianum orbem venit, sensu ducti & à Deo acti & moti sumus, frequenter & constanter vocare omnes, invitare omnes, rogare omnes, ut ad lucem in se convertantur, & in Christum, ut in illis effundantur. Ideoque in nomine, virtute, & auctoritate omnipotentis Dei obtestamur, jubemus, imperamus, suademus, & præcipimus eis (quâ causâ ab hujus mundi sapientibus stulti & insani æstimamur) sapientiam suam deponere, & ex superbâ illâ, inani, & cerebroscâ scientiâ descendere, osque illud, ut in mundo facundum videatur, occludere, silere, & quasi in cinere sedere, & lumen Christi in conscientiis suis audire: ad id si attenderint, sentient quasi gladium ancipitem in cordibus suis, & quasi ignem & maleum; quæ contudent & exurent acervata illa, hypocritica & carnalia rudera, ac omnium audacissimos & impavidissimos contremiscere facient, ut verâ Quakers, i. e. tremuli fiant. Quod qui nunc non sentiunt, neque filium, donec dies maneat, exosculantur, sed semetipsos obdurant, certissimam esse veritatem, sed nimis serò, sentient; & ut finem faciam, ut ait Apostolus, *omnes debent semetipsos explorare, an sint in fide, & semetipsos probare: nam nunc Christus Jesus in illis sit, certè reprobi sunt.* 2 Cor. xiii. 5.

XXV. SECUNDO, quod nunc restat probandum est nimirum, *hujus luminis & seminis operationibus quoddam fuisse servatos, & adhuc posse servari, quibus Evangelium externè nunquam prædicatum fuit, nec historia Christi externa unquam nota.* Ad hoc facilitandum hactenus ostendimus quòd omnes, & per consequens etiam illi, à Christo illuminati sint & salutis feræ gratiæ & luminis mensuram habeant, imò quòd Evangelium (licet non externa ejus dispensatio) illis & in illis prædicatum sit, quo in salutis possibilitate positi sint. Ex quibus sic argumentari possum: Quibus Evangelium, virtus Dei ad salutem, manifestatum est, ii servari possunt, quacunque externa scelerata

ntia careant. Sed hoc Evangelium in omni creaturâ prædicatum est, quo numero certè comprehenduntur etiam illi, qui externam scientiam non habent. Ergo servari possunt.

SED ad ea argumenta, quibus hætenus probatum est, omnes mensuram salutiferæ gratiæ habere, unum addam, idque observatu dignissimum, quod eximium illud Apostoli Pauli ad Titum dictum est, ii. 11. *Illuxit gratia illa salutifera omnibus hominibus, erudit nos, ut abnegatâ impietate, & mundanis cupiditatibus, temperanter & justè & piè vivamus in præsentis seculo*; quo luculentius nihil esse potest, nam utramque controversiæ partem comprehendit. Primò, declarat hanc non esse naturalem gratiam, seu vim, cum planè dicat esse salutiferam. Secundò, non ait paucis illuxisse, sed omnibus. Fructus etiam ejus, quàm efficax sit, declarat, cum totum hominis officium comprehendat; erudit nos primò abnegare impietatem & mundanas cupiditates; & deinde totum nos docet officium, primò, temperanter vivere, quod comprehendit temperantiam, castitatem, & modestiam, & ea, quæ nostra peculiariter intersunt. Secundò, justè, quod comprehendit æquitatem, justitiam & honestatem, & ea, quæ ad proximum spectant. Et denique, piè, quod comprehendit sanctitatem, pietatem & devotionem, eaque omnia, quæ ad Dei cultum, & officium hominis erga Deum spectant. Nihil igitur ab homine requiritur, vel ei necessarium est, quod hæc gratia non doceat: publicum tamen concionatorem, qui & vir zelotes æstimatur, audiivi, ut hujus testimonii vim elideret, negare hanc gratiam esse salutiferam, sed solum commune donum, quasi esset calor ignis, & lux ex terra solis. Ea est eorum cæcitas, qui veritatem oppugnant, cum textus planè affirmet salutiferam esse: alii, qui non negant esse salutiferam, per vocem [omnibus] non comprehendi singulos generum, sed solummodo genera singulorum, contendunt: sed mera negatio non sufficit positivæ affirmationis vim elidere.

dere ; si liceat ita Scripturis abuti, quid tam absurdum, quod ab iis non affirmari, & quid ita manifestum, quod non negari possit ? Non igitur est quod vacillemus negationibus illis, dum fides nostra in ipsis Scripturæ terminis reperitur ; non minùs possent affirmare, nos non velle quod affirmamus, quamvis contrarium certè scimus, quàm nobis persuadere, quòd, quando Apostolus nostram doctrinam planis verbis significat, tamen vult illorum, quæ planè contraria est, significare. Nunquid magis absurdum esse potest, quam affirmare, ubi dicitur aperte de omnibus, de paucis solùm intelligi ? nam per vocem [omnibus] nolunt hoc loco intelligi majorem partem : reverà per figuram [omnibus] aliquando intelligitur ex duobus numeris maximus : sed ostendant nobis, vel in Scripturâ, vel in scriptore aliquo ecclesiastico, vel etiam in scripti profanis, ubi aliquis, qui capax fuit conceptu bonos formare, eosque clarè & distinctè exprimere, ex duobus numeris ad minimum significandum hâc voce [omnibus] usus est. Hi autem affirmant paucissimos quidem gratiam salutiferam accepisse, & tamen paucissimos hos volunt Apostolum per vocem [omnibus] significare. Et licet hoc sufficiat ad tales ineptias refellendas, tamen ut extra dubitationem res posita sit, aliud ejusdem Apostoli dictum producam, eoque pro suo interprete utemur, ad Rom. v. 18. *Sicut per unius offensam malum venit in omnes homines ad condemnationem, sic per unius justificationem beneficium redundavit in omnes homines ad justificationem.* Nemo ratione utens, nisi obstinatè ignarus sit, negare potest priorem vocem [omnes] & posteriorem vocem [omnes] ejusdem speciei & latitudinis esse. Vel si non, ostendant nobis exemplum in Scripturâ, vel aliquo alio probato scriptore, ubi aliter fit. Oportet igitur, vel affirmemus hoc malum, quod ad condemnationem tendit, in omnes non venisse, vel fieri beneficium etiam hoc per Christum in omnes venisse. Ex quibus sic argumentor : Si omnes per

Adamum

Adamum malum receperunt ad damnationem ducens, tunc omnes etiam receperunt beneficium per Christum ad justificationem ducens: Sed prius est verum: Ergo & posterius. Ex dictis disertè sequitur, omnes, etiam ethnicos, potuisse servari: nam *Christus in lucem gentium constitutus est*, Jes. xlix. 6.

Si quis autem dixerit, *licet potuerint servari, tamen nullus eorum salutem adeptus est*: Id verò sentire, contra omnem charitatem pugnat; neque video quomodo suam hanc opinionem stabilire possint. Imò licet concederetur, quod tamen falsum est, neminem ex illis fuisse servatum; non inde sequeretur, non potuisse, vel, qui in eorum conditione stant, non posse servari, quia, à *non esse ad non posse non datur sequela*. Sed si objiciatur, quæ quidem maxima objectio est, *non in aliquo alio esse salutem, nec aliud nomen esse sub celo datum hominibus in quo oporteat nos salvos fieri, nisi in nomine Jesu Christi: qui igitur hoc non nōrint, non posse servari*. Respondeo, licet non externè noscant, si tamen sentientes vim & virtutem ejus, intus noscant nomen Jesu realiter (quod Servatorem significat) redimens illos in cordibus à peccatis & iniquitatibus eorum, per illud salvi fiunt. Fateor nullum aliud nomen ad salutem esse datum: sed salus non in literali scientiâ, sed experimentalī jacet. nam si scuti, qui literalem scientiam habent, non eâ serventur, sine internâ hac reali & experimentalī scientiâ: Sic etiam, qui realem scientiam habent, absque externâ servari possunt, ut argumentis postea adducendis adhuc magis apparebit. Nam si distincta & externa cognitio Christi necessaria mihi est, antequam beneficium ullum per eum haberem, tunc etiam contrariorum regulâ sequeretur, nec damnum aliquod sustinere me posse, nisi etiam distinctam illius, à quo derivatur, haberem cognitionem, cū experientia contrarium abundè demonstrat; quot Adæ lapsu damnum capiunt, qui unquam talem fuisse hominem non nōrunt, & de ejus esu prohibiti fructūs prorsus ignari sunt, quare non etiam possint servari & sanari

dono & gratiâ Christi in illis, efficiente illos justos & sanctos, licet distinctè non sciant, morte & passione ejus, qui Hierosolymis crucifixus est, hoc sibi procuratum, præsertim si hanc scientiam Deus eis simpliciter impossibilem fecerit. sicut multi veneno in victum infuso pereunt, licet nec quale sit venenum, nec à quo infusum sciant: Sic ex aliâ parte multi sanantur ab infirmitatibus bonis medicamentis, qui, quomodo medicina præparata, vel ex quibus pharmacis composita sit, & quis ea præparavit, sæpe nesciunt: idem obtineri in spiritualibus potest, ut postea probabo.

XXVI. PRIMO, si hæc externa scientia adeò necessaria est, ut de essentialibus salutis existimanda sit, tunc nemo absque illâ servari posset; sed adversarii non negant, imò faciliè fatentur, multos infantes & surdos absque eâ servari: hinc igitur generalem hanc regulam transgrediuntur, & salutem sine illâ possibilem faciunt. Neque allegare possunt hos infantes servari, quia innocentes & peccato non contaminati sunt, cum omnes infantes, Adæ peccati causâ, æternæ damnationis reos sentiant. Et de surdis nequam dubitandum est, imò experientia quotidie ostendit, eos criminibus & peccatis, ut sunt alii homines, esse obnoxios. Si dicatur, infantes illos esse fidelium parentum liberos; quid indè? Non dicent fidelium infantibus à parentibus gratiam transmitti. Nonne hos etiam Adæ iniquitatis reos fatentur, & originali peccato contaminatos, sicut alii declarant? Si dixerint, surdos signis Evangelii sensibiles fieri posse, ista omnia signa non sufficiunt, explicitam historiam mortis, passionis & resurrectionis Christi communicare. Quibus enim signis surdo significari potest filium Dei naturam hominis assumpsisse, à virgine natum fuisse, sub Pontio Pilato passum esse? Et licet adhuc allegarent, esse hos in gremio ecclesiæ & de Sacramentis participare, hæc omnia certum salutem titulum minimè tribuunt. Sacramenta, ipsimet Protestantes fatentur, gratiam *ex opere operato*

ratio non conferunt; neque negabunt, multos esse de ecclesiâ, qui visibiliter ejus membra non sunt. Sed hæc charitas extendatur ad tales, qui sunt ubi Evangelium prædicatur, ut dicantur salutis capaces, quia sub simplice impossibilitate sunt distinctè cognoscendi media salutis: quâ ratione fit, quòd eadem charitas iis non exhibebitur, qui possunt quidem audire, sed sunt sub simplice impossibilitate audiendi, quia nemo eis distinctè declarat? Nonne aliquis in Chinâ vel Indiâ æquè excusabilis est, quod non novit id quod nunquam audivit, ac furdus qui non potest audire, licet annuncietur ei? Nam sicut non est accusandus furdus, cùm Deus patiatur illum sub tali infirmitate esse; nonne Chinenſis & Indus etiam excusandi sunt, à quibus Deus oportunitatem audiendi abstraxit? Qui aliquid audire nequit, cùm necessario absens sit, & qui non potest audire, quia naturaliter furdus est, in eodem prædicamento habendi sunt.

SECUNDO, Hoc manifestè apparet ex dicto illo Petri: *Acts x. 34. In veritate comperi, quia non est personarum acceptor Deus; sed in omni gente, qui timet eum, & operatur justitiam, acceptus est illi.* An Petrus, sicuti cæteri Judæi, putabat omnes præter eos damnari, neque aliquem servari potuisse, nisi religionem eorum & circumcisus esset: sed Deus aliter Petrum edocuit in visione, ex quâ didicit neminem communem aut immundum vocare: & quum Deus respicit preces Cornelii, qui legi & Jesu Christo obnoxius extrâ peregrinus erat, vidit tamen Petrus Deum accepisse illum, ideoque concludit, *in omni gente de respectu personarum, qui timet Deum & justitiam operatur, acceptum fore.* Timorem igitur Dei, & operationem justitiæ, non externam aliquam scientiam, qualificationem necessariam facit, quâ homines salutem assequuntur. Hactenus autem probavimus, unicuique illam gratiam esse datam, quâ temperanter, justè & piè vivere possent. Et videmus hæc præcipientia Cornelium ita fecisse, & acceptum fuisse, &

preces ejus exauditas esse, antequam externam Christi cognitionem habuerit. Præterea, nonne Job erat *vir perfectus, & rectus; timens Deum & recedens à malo*? Quis hæc Jobum edocuit, quomodo Adam lapsum cognovit, & ex quâ Scripturâ hausit excellentem illam, quam habebat, scientiam & fidem quâ dicebat se scire, redemptorem suum vivere? (nam plerique eum Moyfi coævum faciunt.) Nonne hæc internâ gratiâ in corde ejus? Nonne interna hæc gratia docuit Jobum à malo recedere & Deum timere, & nonne operationibus ejus factus est perfectus & rectus? Quomodo coarguit hominum iniquitates, cap. xxiv. & postquam multas numerasset, nonne condemnat eos, vers. 13. *Quod contra lucem hanc rebellent, non agnoscentes vias ejus, nec sedentes in semitis ejus*? Apparet Jobum credidisse, quod habuerit homo lucem, & qui contra eam rebellant, ideo non cognoscere vias ejus, nec in semitis ejus sedere, sicut Pharisei, qui habebant Scripturas, dicuntur errare non scientes Scripturas. Ad hæc amici Jobi licet in quibusdam erraverint, quis tamen edocuit illos excellentia omnia ea dicta, & scientiam quam habuere? Nonne ad salutem dedit illis Deus, vel solum ad damnandos illos? Quis docuit Elihu, inspirationem omnipotentis dare intelligentiam, ac Spiritum Dei fecisse illum, & spiraculum omnipotentis vivificasse illum? Cum Dominus pro illis accepit sacrificium, quis audet affirmare damnatos fuisse? Sed deinde Paulus Apostolus hoc extra controversiam ponit, nam, si verbis ejus credendum sit, affirmat, Rom. ii. gentes ea, quæ legi sunt, fecisse. Ex quo igitur sic argumentor: In omni gente, qui timet Deum & operatur justitiam, acceptus est: Sed ex gentibus multi timebant Deum & operati sunt justitiam: Ergo accepti fuerunt. Minor ex exemplo Cornelii probatur. Sed adhuc probabo hoc modo: Qui, quæ legis sunt, vel quæ in lege sunt, facit, is timet Deum, & operatur justitiam: Sed gentiles, quæ in lege sunt, fecerunt. Ergo

Ergo timebant Deum & operati sunt justitiam. Nunquid luculentius esse potest? nam si, quæ legis sunt facere, non sit timere Deum, & operari justitiam, quid est, ea, quæ in lege sunt, facere? cum Apostolus legem spiritualem, sanctam, justam & bonam vocet. sed hoc manifestè apparet ex alio medio ab eodem capite sumpto, vers. 13. verba hæc sunt: *Factores legis justificabuntur.* Ex quibus sic argumentor, nihil ex meis addendo: Factores legis justificabuntur: Sed gentes ea, quæ legis sunt, faciunt: Ergo justificabuntur. Nihil disertius concludi possit, cum utraque propositio ipsa Apostoli verba sint: & certè ille per totum caput, veluti cum adversariis nostris disceptans, hanc doctrinam confirmare studet, ver. 9, 10, 11. ait, *tribulatio & angustia in omnem animam hominis operantis malum, Judæi primum & Græci: Gloria autem & honor, & pax omni operanti bonum, Judæo primum & Græco: non enim est acceptio personarum apud Deum.* Quibus verbis Apostolus apertè confirmat sententiam Petri antedictam, & ostendit, & Judæum & Græcum, i. e. qui externam legem habent, & qui non habent, (sic enim ipse sequentibus versibus explanat) quando malum operantur, condemnatum iri. Sic etiam Judæus & Græcus, sine acceptione personarum, hoc est, qui externam legem habent, & qui non habent, quando bonum operantur, justificabuntur. Et ut res extraneum sit, sequentibus versibus affirmat, *quod factores legis justificabuntur,* & gentiles aliquos ea, quæ legis sunt, fecisse; ideo nisi opinemur Apostolum aliter quàm senserit locutum esse, tutò concludere possumus istos gentiles justificados fuisse, & participasse gloriæ, honoris, & pacis, quæ omnibus bonum operantibus adest, etiam Græcis lege carentibus, quando bonum operantur: cum apud Deum non sit acceptio personarum. Sic videmus, nec externam hanc scientiam sine internâ quempiam ferre, neque defectum ejus quempiam condemnare, qui internam habet; multosque, qui externâ caruere,

internæ hujus sensum habuisse, virtute internæ gratiæ, & luminis unicuique dati, operantis in illis, quod à malo recesserunt, & justî & pii facti sunt, ut suprà probatum est; qui, licet Adæ lapsum ignorarent, in se ipsis tamen sensibiles erant damni per illum transmissi, dum pravæ in semetipsis inclinationes & mortiferum peccati corpus sentirent; & licet adventum Christi non cognoscerent, sentiebant tamen internam illam vim & salutem per illum communicatam etiam tam verè ante quàm post ejus in carne manifestationem: dubito enim, num adversarii probare possint, omnes Patriarchas & Sanctos ante Moysen distinctam vel hujus, vel illius scientiam habuisse, vel num historiam arboris boni & mali cognoverint, & quomodo Adamus fructum prohibitum ederit; multò minùs quòd Christus ex virgine nasciturus erat, crucifigendus, & eo modo, quo tractabatur, futurus. Credendum est, Moysen, quæ de primis illis temporibus scripsit, non traditione sed revelatione scripsisse; imò videmus non solum post Moysen scripta, sed etiam post Davidis, cæterorumque Prophetarum, qui de Christo multò luculentius prophetarunt, quomodo Judæi, qui expectabant & optabant Messiam, ex istis omnibus, illum discernere non potuerunt; sed tanquam blasphemum illum crucifixèrunt, non quasi Messiam, sed Prophetias de eo non intelligebant; nam Petrus expressè Judæis ait, Act. iii. 17. *Quòd & illi & principes eorum id per ignorantiam fecerunt*; Et Paulus, 1 Cor. ii. 8. ait, *Si cognovissent, nunquam Dominum glorificavissent crucifixissènt*. Imò ipsa Maria, cui annunciaverat Angelus, & quæ miracula omnia Christi partum comitantia in corde reposuerat, non intellexit quomodo, quando cum Doctoribus disputabat, Patriarcharum negotium prosequeretur. Et Apostoli, qui credebant in illum, quotidie cum illo versabantur, & miracula ejus videbant, nec intelligebant, nec credebant, quæ ad mortem & resurrectionem ejus spectabant, sed ferè scandalizabantur in illo.

XXVII. Sic apparet, internam operationem, & non externam historiam, seu Scripturam, veram scientiam communicare. Quo interno lumine plerique ex Græcis Philosophis, damni, quod per Adamum venit, sensibiles erant, licet externam historiam non cognoscerent. Hinc Plato dicebat, *hominis animam in obscuram cavernam incidisse, ubi cum umbris solum versabatur.* Et Pythagoras dixit, *hominem in mundo errare, quasi peregrinum, à Dei præsentia exulem.* Et Plotinus, *hominis animam comparat carboni, in quo ignis extinctus est.* Quidam dicebant, *animæ alas esse resectas, vel abreptas, ut ad Deum evolare non posset.* Quæ omnia & multa alia in scriptis eorum loca satis declarant, hoc damnum eos non omnino ignorasse: Jesum Christum etiam intus cognoscebant, quasi remedium ad liberandos eos à malo isto semine, & pravis inclinationibus, licet non sub denominatione illâ.

QUIDAM vocabant eum *Sanctum Spiritum*, ut Seneca, Epist. 41. Qui dicebat *in nobis esse Sanctum Spiritum, qui docet nos, prout illum recipimus.* Cicero, *innatum lumen* vocat in lib. de republicâ à Lactan. citat. 6. Instit. 8. ubi *hanc rectam rationem* vocat omnibus datam, constantem & æternam, ad officium præcipiendo vocantem, à fraude vetando deterrentem, hanc abrogari non posse: neque ab ullo Senatu vel populo quempiam liberari; hanc unam sempiternam, immortalem, omnibus nationibus semper eandem, ut non sit alia Romæ, alia Athenis: qui huic non parebit, ipse se fugiet, atque hoc ipso luet maximas pœnas, etiamsi cætera supplicia quæ putantur effugerit. Plotinus, *lumen* hoc vocat, dicens, quod, sicut non videtur sol, nisi suâ luce, sic nec Deus, nisi suâ luce cognoscitur: & sicut oculus non videt solem, nisi imaginem ejus recipiens, ita oportet etiam hominem ad puritatem cordis venire, antequam Deum noscat. Frequenter etiam Sapientiam illum vocabant, nomen Christo sæpè in Scripturâ datum. Vide Prov. i. 20. ad finem. & Prov. viii. 9, 34. ubi *sapientia* vocat & invitat omnes, ut eam sequantur.

internæ hujus sensum habuisse, virtute internæ gratiæ, & luminis unicuique dati, operantis in illis, quod à malo recesserunt, & justî & pii facti sunt, ut suprà probatum est; qui, licet Adæ lapsum ignorarent, in se ipsis tamen sensibiles erant damni per illum transmissi, dum pravas in semetipsis inclinationes & mortiferum peccati corpus sentirent; & licet adventum Christi non cognoscerent, sentiebant tamen internam illam vim & salutem per illum communicatam etiam tam verè ante quàm post ejus in carne manifestationem: dubito enim, num adversarii probare possint, omnes Patriarchas & Sanctos ante Moysen distinctam vel hujus, vel illius scientiam habuisse, vel num historiam arboris boni & mali cognoverint, & quomodo Adamus fructum prohibitum ederit; multò minùs quòd Christus ex virgine nasciturus erat, crucifigendus, & eo modo, quo tractabatur, futurus. Credendum est, Moysen, quæ de primis illis temporibus scripsit, non traditione sed revelatione scripsisse; imò videmus non solum post Moysen scripta, sed etiam post Davidis, cæterorumque Prophetarum, qui de Christo multò luculentius prophetarunt, quomodo Judæi, qui expectabant & optabant Messiam, ex istis omnibus, illum discernere non potuerunt; sed tanquam blasphemum illum crucifixerunt, non quasi Messiam, sed Prophetias de eo non intelligebant; nam Petrus expressè Judæis ait, Act. iii. 17. *Quòd & illi & principes eorum id per ignorantiam fecerunt*; Et Paulus, 1 Cor. ii. 8. ait, *Si cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent*. Imò ipsa Maria, cui annunciaverat Angelus, & quæ miracula omnia Christi partum comitantia in corde reposuerat, non intellexit quomodo, quando cum Doctoribus disputabat, Patri negotium prosequeretur. Et Apostoli, qui credebant in illum, quotidie cum illo versabantur, & miracula ejus videbant, nec intelligebant, nec credebant, quæ ad mortem & resurrectionem ejus spectabant, sed ferè scandalizabantur in illo.

XXVII. Sic apparet, internam operationem, & non externam historiam, seu Scripturam, veram scientiam communicare. Quo interno lumine plerique ex Græcis Philosophis, damni, quod per Adamum venit, sensibiles erant, licet externam historiam non cognoscerent. Hinc Plato dicebat, *hominis animam in obscuram cavernam incidisse, ubi cum umbris solum versabatur.* Et Pythagoras dixit, *hominem in mundo vagari, quasi peregrinum, à Dei præsentiâ exulem.* Et Plotinus, *hominis animam comparat carboni, in quo ignis extinctus est.* Quidam dicebant, *animæ alas esse resectas, vel abreptas, ut ad Deum evolare non poterit.* Quæ omnia & multa alia in scriptis eorum loca satis declarant, hoc damnum eos non omninò ignorasse: Jesum Christum etiam intùs cognoscebant, quasi remedium ad liberandos eos à malo isto semine, & pravis inclinationibus, licet non sub denominatione illâ.

QUIDAM vocabant eum *Sanctum Spiritum*, ut Seneca, Epist. 41. Qui dicebat *in nobis esse Sanctum Spiritum, qui docet nos, prout illum recipimus.* Cicero, *innatum lumen* vocat in lib. de republicâ à Lactan. citat. 6. Instit. 8. ubi *hanc rectam rationem* vocat omnibus datam, constantem & æternam, ad officium præcipiendo vocantem, à fraude vetando deterrentem, hanc abrogari non posse: neque ab ullo Senatu vel populo quempiam liberari; hanc unam sempiternam, immortalem, omnibus nationibus semper eandem, ut non sit alia Romæ, alia Athenis: qui huic non parebit, ipse se fugiet, atque hoc ipso luet maximas pœnas, etiamsi cætera supplicia quæ putantur effugerit. Plotinus, *lumen* hoc vocat, dicens, quod, sicut non videtur sol, nisi suâ luce, sic nec Deus, nisi suâ luce cognoscitur: & sicut oculus non videt solem, nisi imaginem ejus recipiens, ita oportet etiam hominem ad puritatem cordis venire, antequam Deum noscat. Frequenter etiam Sapiéntiam illum vocabant, nomen Christo sæpè in Scripturâ datum. Vide Prov. i. 20. ad finem. & Prov. viii. 9, 34. ubi *sapiéntia* vocat & invitat omnes, ut eam sequantur.

quantur, & ab illâ doceantur. At quid est hæc sapientia, nisi Christus? Hinc, qui inter gentiles malum derelinquebant, & ad bonum & justitiam conversi sunt, Philosophi dicebantur i. e. sapientiæ amatores. Hæc sapientia propè eis erat: quod autem optima scientia Dei, & divinorum Mysteriorum sapientia, inspiratione obtinebatur, Phocylides affirmavit. Verba ejus fuere, τῆς ἡ θεογνωστὴ σοφίας λόγος ἐστὶν ἀπὸ θεοῦ. Adhuc multa hujusmodi produci possent, ex quibus apparet, quòd Christum cognoverint opere ejus in illis operante, quo ab injustitiâ ad justitiam conversi fuere, & amatores potentiae illius facti, quod se a malo liberari sentiebant: ita, ut ait Apostolus, ostenderunt opus legis inscriptum in cordibus suis; ideoque quemadmodum omnes factores legis sunt, proculdubio justificabantur. Et ut hæc erat Apostoli sententia, ita & primitivorum Christianorum. Sic Justinus Martyr ait, Qui cum Verbo vivebant, Christianos fuisse, licet Ethnici existimarentur; quales inter Græcos Socrates & Heraclitus, & eorum similes, & inter Barbaros Abraam, &c. Quòd qui cum Verbo vivunt, Christiani sunt sine timore, vel anxietate.

CLEMENS etiam Alexandrinus Strom. lib. 1, ait, banc sapientiam vel Philosophiam gentibus fuisse necessariam, iisque pædagogum ad Christum adducendis, quod olim justificabantur Græci.

AUG. de civitate Dei lib. 18. cap. 47. ait, Non audere Judæos affirmare neminem ad Deum pertinuisse nisi Israëlitas. In quem locum Ludovic. Vives ait, hoc modo gentes non habentes legem sibi ipsis fuisse legem, & lumen ita vivendi esse donum Dei, & à Filio provenire: de quo scriptum est, quod illuminet omnem hominem venientem in mundum.

AUG. Confess. lib. 7. cap. 9. testatur, quòd in Platonicorum libris legisset, licet non his verbis, sed hoc idem omninò multis & multiplicibus rationibus persuaderi, quod in principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, hoc erat in principio apud Deum, omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil, quod factum

lum est. in eo vita erat, & vita erat lux homi-
um, & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non
comprehenderunt. Et quia hominis anima, quamvis tes-
timonium perbibeat de lumine, non est tamen ipsa lumen,
sed verbum Dei, Deus enim est lumen verum, quod
illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.
& pergit recensere verba usque ad 14 Versum i. cap.
10. addens, hoc ibi legi.

ESTQUE liber Arabicâ linguâ scriptus de quodam
Hai Ebn Jokdan ab Abi Jaaphar Ebn Tophail,
qui ait hunc Jokdan in insulâ quadam vixisse, &
absque ullâ cum hominibus communicatione profun-
dam de Deo scientiam assequutum esse, & cum illo
immediatè admodum communionem habuisse, ita ut
affirmeret optimam & certissimam Dei scientiam, non il-
lam esse quæ præmissis & conclusionibus deductis ac-
quiritur, sed quæ possidetur conjunctione hominis animi
cum supremo intellectu, quando purificatus est a cor-
ruptionibus suis, & in altum silentium vel quietem in-
troversus.

XXVIII. QUUM igitur interno hoc dono, gratiâ,
& lumine, quibus Evangelium prædicatur, Jesum
in se productum & natum habeant, & salutiferum
nec non sanctificatum usum externæ cujuslibet sci-
entiæ, ipsis applicatum, possideant, & etiam eodem
lumine omnes possint fervari, quo mediante vocat,
invitat, disceptat & luctatur Deus cum omnibus
die quodam visitationis, & plurimos salvat, quibus
noluit externam scientiam communicare: quumque
hujus interni luminis in cordibus nostris vim & vir-
tutem experti simus, quod Jesus in nobis revelatus
est, filere nequaquam possumus, sed diem Domini
oportet nos promulgare & annunciare, qui jam or-
tus est, clamantes cum muliere Samaritanâ; *venite*
& *videte hominem, qui dixit mihi omnia quæcunque*
feci: nunquid ipse est Christus? ut alii omnes idem
in semetipsis sentiant: sic cognoscent, parvum illud
semen, quod redarguit eos in corde, quanquam id
ipsum contempserunt & hucusque neglexerunt, esse
nihil

nihil aliud, nec minus quid, quàm ipsum Evange-
 lium Dei illis prædicatum, si quidem Christus, De-
 sapientia & virtus, in eo & per illud semen & lu-
 men animas eorum servare nititur. De hoc lumine
 loquitur August. Confess. lib. 11. cap. ix. *In hoc prin-*
cipio, Deus, fecisti cælum & terram: in verbo tuo, in
filio tuo, in virtute tuâ, in sapientiâ tuâ, miro modo
dicens, & miro modo faciens, quis comprehendet, qui
enarrabit, quid sit illud quod interlucet mihi, & per-
culit cor meum sine læsione, & inborresco, & inardesco.
inborresco in quantum dissimilis ei sum, inardesco in
quantum similis ei sum. Sapientia, Sapientia est quæ
interlucet mihi, discindens nubilum meum, quod me
rursus cooperit deficientem ab eâ, caligine atque aggera-
pænarum mearum. Ibid lib. 10. cap. xxvii. Serò ama-
vi te, pulchritudo tam antiqua & tam nova, serò te
amavi, & ecce intus eras & ego foris, & ibi te qua-
rebam. vocâsti & clamâsti, & rupisti surditatem meam,
corruscâsti, splenduidisti & fugâsti cæcitatem meam. De
 hoc etiam compatriota noster Georgius Buchananus
 in schedis de jure regni apud Scotos optimè ait: Ego
 profectò nihil aliud in præsentia intelligi volo, quàm
 lucem animis nostris divinitus infusam: nam cum Deus
 formavit hominem, non modò corpori ejus oculos dedit,
 quibus ducibus, adversa quæ essent suæ conditioni fuge-
 ret, quæ commoda sequeretur: Sed animo etiam velut
 lumen quoddam prætulit, quo turpia ab honestis secer-
 neret: hanc vim alii naturam, alii naturæ legem vo-
 cant, ego profectò divinam existimo, planèque illud per-
 suasum habeo, quod nunquam aliud natura, aliud sa-
 pientia dicat. Ejus porro legis velut compendium, quod
 totam paucis complecteretur, Deus nobis tradidit, ut ip-
 sum scilicet ex animo diligeremus, ac proximos velut
 nos ipsos. Hujus legis omnes sacròrum voluminum libri,
 qui ad mores formandos pertinent, nihil aliud quàm
 explicationem continent. Hoc illud Catholicum & E-
 vangelicum principium est, in quo & per quod
 Christi salus exhibetur omnibus, & Judæo & Græco,
 & Turcæ, & Scythæ, & Barbaro, cujuscunque na-
 tionis

onis seu generis sint. Quocirca sibi suscitavit Deus
 c ætate & seculo fideles testes & Evangelistas,
 hoc sempiternum Evangelium denuò prædicent,
 omnes hortentur, non minus magnos Professores,
 ai de suâ in lege & Scripturis scientiâ gloriantur,
 externam Christi cognitionem jactitant; quàm
 fideles & Ethnicos, ut omnes ad hoc lumen in
 metipsis veniant. Quod etiam erat Pauli ministe-
 um Act. xxvi. 18. Hoc animadvertant & atten-
 ant, & Christum in se cognoscant, *justum illum,*
Staxov, quem occiderunt, & qui non restitit illis,
v. 6. utque & iniquitates & peccata sua, nec non
llam fidem & professionem, & externam justitiam
rucis Christi in se crucifigendas tradant, & Chris-
um in se spem gloriæ noscant, ac in ejus lumine
mbulent, & ferventur, qui verum illud lumen est,
od illuminat omnem hominem venientem in hunc
undum.

THESIS SEPTIMA.

quoque non obstant hujus lucis illuminationi, sed Re-
 ligiosè eam recipiunt, fit in illis Sanctus, Purus &
 Spiritualis partus, pietatem, justitiam, puritatem, cæ-
 terosque præclaros illos fructus Deo gratissimos pro-
 ducens: per quem Sanctum partam, videlicet Chris-
 tum Jesum intus formatum, opera sua in nobis pro-
 ducentem, ut sanctificamur, ita et justificamur in
 conspectu Dei, secundum Apostoli verba; Sed abluti
 estis, sed sanctificati estis in nomine Domini Jesu
 & per Spiritum Dei nostri. Ideo non fit nostris
 operibus, nostrâ voluntate productis; nec item bonis
 operibus per se consideratis, sed per Christum fit,
 qui est donum & donator ac causa producens effec-
 tus in nobis: qui, cùm reconciliavit nos, dum ad-
 versarii fuimus, secundum sapientiam suam, hoc modo
 nos salvat & justificat, sicut alibi idem Apostolus,
 ex misericordiâ suâ salvavit nos per lavacrum re-
 generationis & renovationis Spiritûs Sancti.

DOC-

I. **D**OCTRINA hæc de justificatione benè sequitur disquisitionem de universalitate mortis Christi, & gratiâ, quæ indè communicatur; quia acerbiores de hâc controversiâ ab illâ proveniunt. Quamplurimæ extant inter eos, qui Christiani dicuntur, hâc de re disputationes; & reverà si seriò omnes ad id, quod justificat, animadverterent, minor de justificationis notionibus foret cavillatio. Hanc controversiam breviter notabo, sicut inter alios se habet, & ut ipse frequenter seriò observavi; proinde etiam paucis controversiæ statum quoad nos ponam, & sensum nostrum aperiâ, & denique (annuente Deo) sententiam nostram Scripturarum quibusdam testimoniis, certissimâque omnium quorumcunque, qui realiter justificati fuerint, experientiâ confirmabo.

II. Nobis minimè dubium est, doctrinam hanc fuisse, & adhuc esse in Ecclesiâ Romanâ magnopere vitiatam; licet adversarii nostri, quibus, melioribus argumentis carentibus, sæpissimè mendacia refugium & asylum sunt, non dubitârunt hoc respectu nobis Papismi stigma inurere, sed quàm falsò postea apparebit. Nam ut silentio transigam meritum eorum de condigno dictum, quæ (proculdubio) erat doctrina communis Papalis Ecclesiæ, præsertim ante Lutheri tempora; licet moderni eorum scriptores plerumque nunc partim negent eam, & partim minuant, præsertim in controversiis cum Protestantibus, & nunc studeant in hoc rem ponere, quasi essent bonorum operum propagatores & propugnatores contra eorum denegatores. Si tamen hujus de justificatione doctrinæ effectus consideremus, uti apparet in plerisque populorum eorum, qui fidem Papalem profitentur, in rebus maximè approbatis, & ab ipso Papâ ejusque clientibus summopere commendatis, (illud nimirum quod maximè ad fisci ejus implementum contingit) certè apparet, non sine gravi causâ Lutherum se Romanis hâc in re opposuisse

opposuisse; si ipse in aliud extremum non abiisset, (de quo postea) opus ejus diutius stetisset: nam in hoc, sicut in multis aliis, magis laudandus est in iis, quæ ex Babylone evertit, quam quæ ipse ædificavit. Quicquid igitur prætendant Pontificii, vel etiam viri boni inter eos aliquando opinati sint, experientia manifestat, imò patet ex universali & approbatâ populorum illorum praxi, quod justificationem suam ponant non tam in operibus verè & moraliter bonis, inque verâ & reali mentis renovatione & sanctificatione; quàm vel in rebus, quæ ex se nec bonæ nec malæ sunt, vel in eis, quæ verè malæ dici possint, nec aliâ causâ bonæ dici possint, quàm quia Papæ placet ut ita existimentur. Sic, si res propius examinetur, apparebit justificationem eorum plerumque magis ex bullarum ejus auctoritate pendere, quàm ex vi, virtute, aut gratiâ Christi in mente revelatâ, eamque renovante, ut patet, primò, doctrinâ Papali de sacramentis suis, quæ prædicant gratiam conferre ex opere operato, ita ut si quis eorum particeps fiat, inde peccatorum remissionem obtineat, quamvis, sicut erat, remaneat, virtus sacramenti hominis defectum supplet. Hic igitur hominis fides & submissio ecclesiæ legibus facta, non realis aliqua cordis mutatio, illum justificat: exempli gratiâ; si quis utitur illo, quod vocant poenitentiae, sacramento, enumerando sacerdoti peccata, licet careat contritione, quam poenitentibus peccatoribus necessariam Deus voluit, si habeat attritionem, figmentum eorum, id est, si poeniteat illum peccasse, non ex amore Dei & legis ejus, quam transgressus est, sed è formidine poenæ, attamen virtus Sacramenti (ut asseverant) tali peccatorum remissionem conciliat, adeo ut à sacerdote absolutus in conspectu Dei acceptus & justificatus habendus sit, non quia realiter contritus est, seu aliquo respectu intus mutatus & renovatus gratiæ Dei in corde operatione, sed solummodo sacerdotis auctoritate & sacramenti virtute,

virtute, quoniam pronunciatus est absolutus, sic justificatio ejus fit propter quid externum, non internum.

SECUNDO, hoc magis patebit in indulgentiis, ubi remissio omnium peccatorum non solum præteritorum, sed & per annos quosdam futurorum, promittitur visitantibus hæc vel illa templa aut sepulchra, & dicentibus quasdam preces: quo fit, ut hæc faciens ipso facto à peccatorum reatu eximatur, & in conspectu Dei justificetur, sicut unicuique in magno jubilæo ante fores Petri & Pauli se præsentanti, ibique Papæ benedictionem recipienti, vel alicui Jacobi in Hispaniâ sepulchrum, vel Mariæ de Loretâ domicilium visitanti, talibus inquam hæc perficientibus, remissio peccatorum offertur. Si verò interrogemus unde fit, quod talia, quæ ex se minimè moraliter bona sunt, hanc virtutem habeant? Respondent, propter ecclesiæ & Papæ auctoritatem, qui, cum sit meritorum Christi custos, talibus propositis conditionibus ea dispensat. Sic etiam inventio & usus missarum fit præcipuum justificationis instrumentum: hæc enim prædicant Christum quotidie Patri propitiatorium sacrificium offerri pro peccatis vivorum & mortuorum, ita ut aliquis pecuniâ Christum hoc modo pro se oblatum habere possit ad libitum, quâ oblatione remissionem peccatorum se habere, & justificationem in conspectu Dei confidit. Multa alia hujusmodi sunt, quæ hoc loco repetere non necesse habeo. Ex quibus omnibus patet, Pontificios justificationem suam non tam in reali Sanctitatis opere & peccati abnegatione sistere, quàm in merâ quârundam ceremoniarum actione, & cæcâ credulitate, quâ à doctoribus suis persuadentur, papam & ecclesiam esse solum meritorum Christi dispensatorem, & potestatem ea applicandi habere, ad remissionem peccatorum & justificationem illorum, qui tales ceremonias observant. Hæc equidem est vera & realis methodus justificationis in Romanâ ecclesiâ prædicata, quæ sæpissimè à publicis prædicatoribus, sed præsertim monachis

nachis

hæc commendatur, quod & ipse frequenter audivi, & oculatus testis sum, utcumque quidam ex modernis eorum scriptoribus laborârunt evitare in controversiis suis. Hanc igitur doctrinam Lutherus & Protestantes meritò negârunt, & restitêrunt, licet multi in aliud extremum abiêrint, denegando bona opera ad justificationem esse necessaria, & prædicando tum remissionem peccatorum, cum justificationem per solam fidem absque omnibus operibus, utut bonis; ita ut nemo justificationem obtineat, quatenus intus sanctificatus & renovatus est, sed judicare se perfectè justificatum potest, solummodo credendo, Christum pro se mortuum esse, licet in gravibus iniquitatibus jaceat; ut patet in exemplo Davidis, quem plenè & perfectè justificatum fuisse contendunt, dum in gravissimis adulterii & homicidii sceleribus jaceret. Sicut igitur Protestantes benè & rectè Pontificios condemnârunt & confutârunt, quod tot abusus in justificatione introduxerunt, & Christi doctrinam vitiavere & contaminavere, præcepta Dei negligentes, dum vanas & inutiles suas traditiones, & numerosas, nec non superstitiosas ceremonias multiplicant, quibus animæ inutiliter onerantur: quinetiam quod à pretiosissimo & præstantissimo Christi sacrificio, quo remissio peccatorum obtinetur, derogant, dum quotidianum sacrificium à Deo minimè ordinatum instituunt, & ad lucrandum pecuniam confingunt: ita ex alterâ parte Protestantes, quoniam non rectè stabiliunt & statuunt justificationis doctrinam, sicut in sacris literis edita est, Pontificiis occasionem præbuerunt eos accusandi, quasi bonorum operum neglectores, & mortificationi ac sanctitati inimicos; quippè qui se justificados prædicant, dum in gravissimis peccatis remanent. Quibus accusationibus (quarum causam scripta rigidiorum quorundam Protestantium nimio plus præbuerunt) reformatio magnoperè defamata & impedita fuit, & animæ non paucæ illaqueatæ. Qui strictè tamen & propiùs vult rem hanc inspicere,

M

oblivare

observare potest, has disceptationes magis esse in specie, quàm in genere, & in unam ripam tandem appellere, & quasi duo in circulo circumeuntes, qui, licet contrariò progredi videantur, tamen in unum idemque centrum conveniunt. Pontificii enim aiunt se remissionem peccatorum consequi, & justificados esse meritis Christi, sicuti eis applicata sunt in usu Sacramentorum ecclesiæ, & distributa sunt in peragendis talibus ceremoniis, peregrinationibus & precibus, ac licet nec interna adsit animæ renovatio, seu Christi intus formati cognitio, tamen condonantur & justificantur virtute Sacramentorum, &c. ex opere operato, propter auctoritatem & potestatem ecclesiæ & ministrorum ejus. Protestantes aiunt, * se consequi remissionem peccatorum & justificari in conspectu Dei, virtute Christi meritorum & passionis, non quidem justitiam iis infundendo, sed eorum peccata condonando, personasque pro justis reputando atque acceptando, neque id certè propter quicquam aut in iis productum, aut ab iis præstitum, eisque ad justitiam non fidem ipsam, non credendi actum imputari. Sic neutrius justificatio hîc posita est in reali aliquâ internâ animæ renovatione, seu virtute spiritualis partûs & formationis Christi in illis, sed solummodo merâ applicatione mortis & meritorum Christi ab illo in mundo actorum; quæ hi apprehendunt, iis innitentes, & sperantes se justificari per fidem solam: illi verò peragendo externas quasdam ceremonias & preces, quibus existimant Christi merita sibi applicari. Hinc excipio (cùm neminem libens injuriâ afficere velim) quæ dicta vel scripta fuerunt de necessitate internæ sanctitatis, vel à modernis quibusdam Pontificiis, aut moderatis Protestantibus, qui in eo, quòd laborârunt medium inter hæc duo extrema sistere, veritatem aliquantùm attingere, sicut quibusdam testimoniis ex suis ipsorum scriptis citatis apparebit: licet doctrina hæc apostasica

apostaseos tempore (quatenus saltem mihi observandi
opportunitas fuit) ita distinctè & luculenter secun-
dum manifestum Scripturarum testimonium non ex-
hibita fuerit, sicut Deo placuit revelare & prædicare
illam die hoc per testes illos, quos in hunc finem
suscitavit: quam doctrinam, licet breviter ipsâ thesi
includatur & exhibeatur, paulò fusiùs explanabo,
& controversiæ statum ostendam, prout inter nos,
& illos, qui nobis hodiè adversantur, se habet.

III. PRIMO igitur, sicut in prioris theses expla-
natione apparet, omnem vim naturalem, & po-
testatem à nobismetipsis renunciamus, repudiamus &
abducamus, ad redimendos nos, seu liberandos à statu
nostro perduto & lapso, & à primæ nostræ naturæ
iniquitate; & confitemur, quod ut ex nobismetipsis
ne vel minimum bonum agere possimus, ita nec
remissionem peccatorum, vel justificationem obtine-
re, seu ullo nostro opere mereri valemus, aut Deum
nobis debitorem reddere, sed fatemur totum ab ip-
sius amore provenire, qui & originalis & fundamen-
talis acceptationis nostræ causa est.

SECUNDO. Manifestavit Deus amorem suum erga
nos, quòd miserit filium suum dilectum in hunc mun-
dum, qui tradidit semetipsum pro nobis oblationem
& victimam Deo in odorem bonæ fragrantiae, pa-
cificans per sanguinem crucis suæ, ut nos sibi re-
conciliaret; & per Spiritum æternum seipsum ob-
tulit inculpatum Deo, & pro peccatis passus est,
ustus pro injustis, ut nos ad Deum adduceret.

TERTIO. Quoniam omnes homines, qui ætatem
virilem adepti sunt (Jesu homine solùm excepto)
peccârunt, igitur omnibus salvatore hoc opus est,
ad Dei iram, peccatis eorum debitam, amovendam.
hoc igitur respectu verè dicitur omnium peccata
soluisse in corpore suo super lignum, ideoque solus
Mediator est, iram divinam amovens, ut peccata
præterita nobis non obviant, cùm virtute sacrificii
nobis condonentur. Neque judicamus remissionem pec-
catorum aliò ullo modo expectandam, inquirendam,

aut obtinendam esse aliis quibuscunque operibus vel sacrificiis (licet ut antè dictum est, hujus remissionis participes fieri possint, qui historiæ ignari sunt:) sic igitur Christus morte & passione suâ nos Deo, dum inimici essemus, reconciliavit, id est, nobis reconciliationem offert, nosque capaces reconciliationis facit. Deus pronus est peccata nostra condonare, nosque acceptare, sicut optimè exprimit Apostolus, 2 Cor. v. 19. *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, non reputans illis delicta ipsorum, & posuit in nobis verbum reconciliationis;* ideoque Apostolus, sequente versu, Christi vice exhortatur eos, dicens, *pro Christo ergo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos, obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo.* Quibus verbis insinuat, quòd, cum ira Dei Christi obedientiâ remota sit, Deus paratus est reconciliari eis & peccata eorum præteritis remittere, si resipiscant.

REDEMPTIONEM igitur nostram duplici respectu consideramus, quorum uterque naturâ suâ perfectus est, licet in applicatione quoad nos se invicem inter habeant, ut separari nequeant.

— PRIMA est redemptio à Christo peracta in corpore suo crucifixo extra nos. Altera est redemptio, quam Christus in nobis operatur, quæ non minus propriè & dicitur & æstimatur redemptio, quam præcedens. Prior igitur illa est, quâ homo, prope in lapsu stat, in salutis capacitate ponitur, & in se transmissam habet mensuram aliquam efficacis virtute spiritûs vitæ, & gratiæ istius, quæ in Christo Jesu erat, quæ quasi donum Dei potens est superare & eradicare malum illud semen, quo naturaliter, ut in lapsu stamus, fermentamur.

SECUNDA illa est, quâ possidemus & cognoscimus puram & perfectam hanc redemptionem in nobis ipsis, nos purificantem, liberantem & redimentem à potestate corruptionis, & in favorem, unitatem gratiam & familiaritatem cum Deo inducentem. Priore illâ redemptione nos, qui in Adamo perdidimus

eram

era
non
dun
&
Spi
reco
ram
num
amu
invi
tura
cit,
ne n
ipse
& pr
Sa
tum
mort
grati
fiden
pote
verè
bilen
+ sic
omni
refurn
figura
sequit
à pro
uit p
ore fr
ustific
& effi
Qu
imè i
nus à

* Epl
18.

eramus, in amaro & corrupto semine immerfi, & non solum ex nobismetipsis ad omne bonum agendum incapaces, sed etiam naturaliter malo adhærentes, & ad omnem iniquitatem proclives, potestatis & Spiritus tenebrarum servi, nihilominus hucusque Deo reconciliati sumus Filii ejus morte, dum inimici eramus, ut in salutis capacitate positi simus, & bonum Evangelii pacis nuncium nobis oblatum habeamus; & Deus quasi nobis in Christo reconciliatus invitat, & vocat nos ad se: & hoc respectu hæc Scripturæ loca intelligimus, * *inimicitias in semetipso interfecit, & ipse prior dilexit nos, & cum videret nos in sanguine nostro, dixit nobis, vivite, & qui peccatum non fecit, ipse peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum, & pro peccatis nostris mortuus est, justus pro injustis.*

SECUNDA hæc cognoscimus potentiam hanc in actum reductam, quâ, non resistentes sed recipientes mortis ejus fructum, videlicet lumen, Spiritum & gratiam Christi in nobis revelatam obtinemus, & possidemus veram, realem & internam redemptionem à potestate & prævalentiâ iniquitatis, ficque evadimus verè & realiter redempti, & justificati, unde ad sensibilem cum Deo unionem & amicitiam venimus. Et sic dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, & tunc cognoscimus eum & virtutem resurrectionis ejus, & societatem passionum illius, configurati morti ejus. Postrema hæc priorem in ordine sequitur, & consequentia ejus est, quasi effectus à causa procedens. Sicut igitur (ita volente Deo) nemo potest posteriore frui absque priore, sic etiam nemo prior frui absque posteriore potest: nobis igitur utraque justificationis causæ sunt. Prior est causa procurans & efficiens: secunda causa formalis.

QUARTO, per hanc justificationem Jesu Christi minimè intelligimus simpliciter bona opera, etiam quando à Spiritu Sancto fiunt; ea enim (ut verè affirmant

M 3

mant

* Eph. ii. 15. 1 Johan. iv. 10. Ezech. xvi. 6. 1 Pet. ii. 22, 24. 18. † Tit. ii. 14. Phil. iii. 10.

mant Protestantes) effectus potius justificationis, quàm causa sunt. Sed intelligimus formationem Christi in nobis, Christum natum & productum in nobis, à quo bona opera naturaliter procedunt, sicut fructus ab arbore fructiferà : internus iste partus in nobis, justitiam in nobis producens & sanctitatem, ille est, qui nos justificat, quocum contraria & corrupta natura, quæ nobis dominabatur, & nos in condemnationem induxit, remota & superata est, ipse primus omnium & super omnia in nobis regnat, & gubernat. Qui igitur hoc modo Christum in ipsis formatum habent, integrum eum & indivisum possident, qui *Jehova justitia nostra est*, Jer. xxiii. 6. hoc est, Christo vestiri, eumque induere, quos eà de causâ Deus acceptat & justificat. Tantum abest, quòd hæc sit doctrina Pontificiorum, ut sicut plerique ex illis minimè intelligunt, ita doctissimi inter eos oppugnant & contra illam disputant, præsertim Bellarminus. Hic igitur (ut ita dicam) est formalis causa justificationis, non opera, propriè loquendo, ea solum effectus sunt ; sed partus hic internus, Jesus hic in corde productus, in quo Patri cælesti bene complacitum est, quem Pater non potest non acceptare, & quotquot hoc modo Jesu sanguine conspersi sunt, & lavati : & hoc modo fit illa communicatio bonorum Christi nobiscum, *quo simus divinæ naturæ participes*, ut ait Petrus, 2 Pet. i. 4. & unum cum illo facti sumus, sicut rami cum vite : & jus habemus ad omnia, quæ pro nobis fecit & passus est. Sic obedientia ejus nostra est, justitia ejus nostra est, mors & passionibus ejus nostræ sunt. Et hâc propinquitate sensum passionum ejus adipiscimur, & in & cum semine ejus patienti patimur, ubi adhuc oppressum & crucifixum jacet in cordibus impiorum, & cum illo laboramus, & propter redemptionem ejus & earum animarum poenitentiam & conversionem, qui in illo crucifigunt adhuc Dominum gloriæ, sicuti Apostolus Paulus, de quo dicitur, *quod passionibus suis adimplebat ea, quæ deerant passionum Christi, in carne suâ pro corpore ejus, quod est ecclesia*. Col. i. 24. licet mysterium hoc

sit illis omnibus, etiam sapientibus absconditum, quibus hujus seminis in semetipsis ignari sunt, eique resistunt; quidam tamen Protestantes loquuntur de hac justificatione per Christum hoc modo indutum, ut postea suo loco patebit.

DENIQUE, licet remissionem peccatorum colloce-
mus in justitiâ & obedientiâ à Christo in carne suâ
peractâ, quod ad ejus Causam procurantem attinet,
& licet nos ipsos formaliter justificados reputemus
per Jesum Christum intus formatum, & in nobis
productum, non possumus tamen, sicut quidam Pro-
testantes incautè fecere, bona opera à justificatione
excludere; nam licet propriè propter ea non justi-
ficemur, tamen in illis justificamur, & necessaria sunt,
quasi causa *sine quâ non*. Nam qui hoc negant,
sicuti Scripturæ contradixerunt, ita etiam non par-
vum scandalum in religionem Protestantem induxê-
runt, & Pontificiis contra eam clamitandi occasio-
nem præbuere, & quàm plurimi, doctrinæ eorum
credentes, illinc securi nimis facti sunt, dum puta-
rent se justificari absque bonis operibus. Prætereâ,
licet non expediat dicere, quòd meritoria sint, quia
tamen Deus ea remuneratur, patres ecclesiæ, ita
dicti, non dubitârunt verbo [*meritum*] uti, quo etiam
fortè nostrum quidam usi sunt sensu moderato, sed
nullatenus Pontificiorum figmentis suprà nominatis
faventes. Et denique, si eandem cum Protestantibus
de bonis operibus notionem haberemus, facilitè
confiteremur ea non solum haud esse necessaria, sed
etiam noxia: ii enim affirmant optima & præstan-
tissima Sanctorum opera esse inquinata & corrupta.
Nam licet ita judicemus de operibus præstantissimis,
quæ ab homine, conformitatem ad externam Dei
legem annitente suo robore & naturali potestate,
propriâ voluntate facta sunt, credimus tamen ea
opera, quæ naturaliter procedunt à spiritali hoc
partu, & formatione Christi in nobis, esse pura &
sancta, sicut & radix est à quâ proveniunt, ideoque
Deus ea opera acceptat, & nos in illis justificat, &

propter ea remuneratur ex suâ propriâ & liberâ gratiâ. Posito, hoc modo, controversiæ statu, sequentes hæ propositiones inde proveniunt nobis sequente loco probandæ.

IV. PRIMO, quòd obedientia & passio Christi illud est, quo anima remissionem peccatorum obtineat, cum sit causa procurans istius gratiæ & seminis, cujus internis operationibus Christus intus formatur, & anima illi conformis fit, ideoque justus & justificatus, & quod respectu hujus capacitaris & gratiæ oblationis Deus dicitur reconciliari, non quasi actualiter reconciliatus esset, aut quempiam justificaret, vel justificatum teneret, dum interea realiter in peccatis impius, impurus & injustus permanet.

SECUNDO, quòd interno hoc partu Christi in homine, homo fit justus, ideoque justificatus à Deo, idcirco, si necesse sit hoc verbo uti, hoc (& non nisi hic productus sit in nobis) formaliter justificamur in conspectu Dei, quia justificatio & magis propriè & frequenter in Scripturâ in propriâ suâ significatione sumitur, quo scilicet significat justum facere, non justum aliquem reputare, & tunc idem est cum sanctificatione.

TERTIO, cum bona opera necessariò & naturaliter procedant à partu hoc, sicut calor ab igne, ideò absolutè necessaria sunt ad justificationem, quasi *causa sine quâ non*, licet non illud *propter quod*, tamen id *in quo* justificamur, & *sine quo* non possumus justificari: & quamvis non sint meritoria, neque Deum nobis debitorem reddant, tamen necessariò acceptat & remuneratur ea, quia naturæ suæ contrarium est quod à Spiritu suo provenit denegare. Et quia opera talia pura & perfectâ esse possunt, cum à puro & sancto partu proveniant, ideoque eorum sententia falsâ est, & veritati contraria, qui aiunt, sanctissima Sanctorum opera esse polluta & peccati maculâ inquinata: nam bona illa opera, de quibus loquimur, non sunt ea opera legis, quæ Apostolus à justificatione excludit.

V. QUOD

V. Quod ad primam, probo ex Rom. iii. 25. *Quem proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius ad ostensionem justitiæ suæ propter remissionem præcedentium delictorum in sustentatione Dei.* Hoc loco exhibet Apostolus mortis Christi efficaciam, ostendens, quòd eâ, & per fidem in illam, remissio præcedentium seu præteritorum peccatorum obtinetur, quum illud sit, *in quo, & propter quod*, longanimitas Dei erga homines exercetur; ideo licet homines pro quotidianis peccatis mortem æternam mereantur, & iræ divinæ obvii sint, tamen virtute Sacrificii illius Jesu Christi gratia & semen Dei movent eos in amore, durante illorum visitationis die, non quasi malo non adversaretur, illud enim consumi oportet, sed ut homo à malo redimatur.

SECUNDO, Si Deus totaliter reconciliatus esset hominibus, eosque justos reputaret, dum actualiter injusti sint; * undè fit, quòd tam frequenter conqueritur, quòd tam crebrò per totam Scripturam expostulat cum iis, qui ex populo suo & ecclesiâ erant, dicens eis, quòd *iniquitates eorum dividerunt inter illos* & se, Isa. lix. 2. Nam ubi perfecta & completa reconciliatio est, ibi nulla adest separatio; imò ex hac doctrinâ necessariò sequitur, vel eos, pro quibus Christus mortuus est, & quos hoc modo patri reconciliavit, nunquam peccare; vel quòd, quando peccant, semper tamen reconciliati remanent, & peccatis nullo modo separantur à Deo, imò quòd in peccatis, id est, dum peccant, justificantur. Indè etiam sequeretur abominanda hæc consequentia, quòd & bona opera, & pessima peccata talium prorsus eadem sint in conspectu Dei, cum nec illa ad Justificationem

* Non solum loquor de hominibus ante conversionem, qui postea convertuntur, quos tamen quidam nostrorum adversariorum, qui Antinomiani dicuntur, ab initio justificados affirmant, sed etiam de iis, qui secundum communem Protestantium sententiam conversi sunt; quos tamen semper in quibusdam peccatis, aliquando in gravibus, ut de Davidis adulterio & homicidio patet, remanere fatentur, & tamen perfectè & totaliter justificados esse affirmant.

ficationem conducant, neque hæc reconciliationem impediunt, aut condemnationem adducant : quod nimis securos homines facit, & peccandi libertatem præbet.

TERTIO, Evertit hæc sententia totam practicam Evangelii doctrinam, & fidem ipsam inutilem facit; nam si fides & pœnitentia, cæteræque illæ conditiones, quas requirit Evangelium, sint qualificationes necessariae à nostrâ parte peragenda, tunc ante hæc peracta (vel quando incepimus ita agere, si postea in vitia fidei & pœnitentiæ contraria incidimus) vel totaliter & perfectè reconciliati & justificati sumus *in facto esse*, vel solummodo *in fieri*, id est in capacitate reconciliationis, cùm Deus nobiscum reconciliari, nosque justificare paratus & promptus & pronus sit, prout eæ conditiones peractæ sunt; & si hoc concedatur, nobiscum consentitur; vel jam hætenus perfectè & totaliter reconciliati & justificati sumus ante has conditiones peractas (quæ conditiones ejus naturæ sunt, ut eas non semel unâ horâ perfici, sed per totum vitæ curriculum peragi oporteat) & tunc non possunt dici absolutè necessariae; quod contrarium expresso Scripturarum testimonio est, quod omnes Christiani fatentur. Heb. xi. ver. 6. Joh. iii. 18. Luc. xiii. 3. Apoc. ii. 5. Rom. viii. 13. *Nam sine fide impossibile est Deo placere. Qui vero non credit, jam condemnatus est, quia non credidit in nomen unigeniti filii Dei. Nisi pœnitentiam habueritis, omnes simul peribitis;* & de iis qui conversi fuerant, *Movebo candelabrum tuum de loco suo, nisi pœnitentiam egeritis. Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini.* Si omnia Scripturæ testimonia hoc disertè & luculenter probantia adducerem, totam Scripturæ partem doctrinalem transcriberem. Nam cùm dixit, *consummatum est*, & opus suum perfecit mille & sexcentos & plus abhinc annos, si tunc ita perfecit redemptionem, & omnes actualiter reconciliavit, qui salvandi sunt, non aperiendo eis januam misericordiæ, sacrificio corporis sui, quo obtinere possint peccatorum remissionem, quando

quando verè pœnitentiam agunt, & communicando illis mensuram gratiæ ejus, quâ & peccata sua videant, & pœnitentiam agere potentes fiant, sed realiter efficiendo illos justificatos, vel antequam credunt (ut dicunt Antinomiani) vel postquam historiæ Christi veritati concedunt, vel aquæ baptismate aspersi sunt, dum tamen adhuc actualiter injusti sint, ita ut nihil redemptionis eorum per Christum nunc agendum sit, quoad reconciliationem & justificationem, tunc tota doctrinalis & præceptiva Bibliorum pars, inutilis & frivola est; frustra & incassum emissi sunt Apostoli ad pœnitentiam prædicandam & peccatorum remissionem: inutiliter nunc prædicatores navant operam, voces elevant, scripta edunt, & multò inutiliùs populus pecuniam impendunt, iisque prædicatoribus elargiuntur, cùm nihil sit nisi *actum agere*, imò vanus & impotens impetus est illud efficere, quod jam perfectum est sine iis. Sed denique, licet humanos eorum labores præteriverimus, quasi indignos, de quibus disputatur, num necessarij sint necne, cùm (ut postea dicitur) ipsi fateantur præstantissimos esse coinquinos; hoc tamen inanem & frustraneam redderet præsentem pro nobis Christi intercessionem. Actum erit de magno illo fidei articulo, *quo affirmamus, quòd ad dexteram Dei sedet, pro nobis quotidie intercessionem faciens, & quo fine Spiritus ipse postulat pro nobis, gemitibus inenarrabilibus.* Christus minimè orat pro illis, quibus salus omninò est impossibilis; hoc absurdum est, adversarii nolunt eum pro mundo orare. Si autem oret pro iis, qui jam reconciliati & perfectè justificati sunt, & pro remissione peccatorum, quorum peccata jamdudum & præterita & futura remissa sunt, hoc minus necessarium est, & hoc equidem solidè solvi non potest, nisi secundum veritatem confitendo Christum morte tantum removisse iram Dei, ut obtineat remissionem peccatorum omnibus recipientibus gratiam & lumen, quod ille iis communicat, & eorum causâ acquisivit sanguine suo, in quod ut credunt, remissionem

remissionem præteritorum peccatorum inveniunt, & potestatem liberandi illos à peccato, & mundandi eos, quoties negligentia & invigilantia in peccatum incidunt, si serio eos poeniteat, & rursus ad hanc gratiam revertantur: nam *omnibus illum recipientibus dat potestatem filios Dei fieri*. Sic ex unâ parte nulli filii sunt, nulli justificati, nulli reconciliati, donec hoc modo receperint illum in parvo illo semine in corde suo. *Et iis, qui secundum patientiam boni operis gloriam & honorem & incorruptionem quærunt, vita æterna offertur. Nam si justus à justitiâ recedat, justitia ejus non amplius commemoratur*; ideoque ex alterâ parte nulli diutius filii Dei & justificati sunt, quàm qui patienter in justitiâ & benè operando remanent. Christus igitur intercessionem facit, durante die cujusque visitationis, ut convertantur: & cùm secundum aliquam mensuram conversi sint, orat, ut pergant & procedant, & non retrocedant, aut deficient. Per plurima alia dici possent ad hanc veritatem confirmandam, sed progredior ad communes contra hanc doctrinam objectiones, quæ sunt illa argumenta quibus utuntur ad contrariam sententiam propugnandam.

VI. PRIMA & principalis deducitur ex illis Apostoli verbis suprâ citatis, 2 Cor. v. 18, 19. *Deus reconciliavit nos sibi per Christum: Deus erat in Christo mundum sibi reconcilians, non reputans illis delicta illorum*. Hinc inferre conantur, Christum reconciliationis opus totaliter perfecisse, dum in terris versaretur. *Respondeo*, si per *reconciliationem* intelligant, quod removeat iram, & gratiam nobis præbeat, quâ reconciliari possimus, concedimus: sed, quod nihil amplius dicitur, ex ipso loco patet; nam ubi Apostolus in præterito perfecto tempore loquitur, dicens, *reconciliavit nos*, de seipso & sanctis loquitur, qui, cùm recepissent gratiam Dei per Christum eis procuratam, fide in illum actualiter reconciliati erant. Quod ad *mundum*, ait, *reconcilians, non reconciliatus*, & licet *reconcilians* habeat conjunctum verbum,

bum,

bum, erat, quod est tempus præteritum, at est imperfectum tantum, & non perfectum, denotans rem perficientem, sed non perfectam. Hoc opus enim incepit Christus perficere in diebus carnis suæ, & diu antea. Nam *mediator erat ab initio, & agnus à jactamine mundi interfectus*. Sed in carne suâ, postquam legem & justitiam ejus adimpleverat, & velum disciderat, viam ad ampliorem & universaliorem revelationem Evangelii & Judæo & Gentili aperuit, seque sacrificium præstantissimum pro peccato obtulit, quod sit efficax ad salutem omnibus illum recipientibus, secundum internam ejus apparitionem in lumine suo in corde. Deinde, hic locus demonstrat, nullam aliam reconciliationem intelligi, nisi oblationem ex parte Dei, & significationem voluntatis ejus, recipiendi & condonandi pœnitentibus delicta præcedentia, ita ut homines, non obstantibus peccatis, in salutis capacitate positi sint. Nam Apostolus sequente versu ait, *pro Christo ergo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos, obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo*. Nam si reconciliatio jam perfecta fuisset; quid opus obsecrandi eos reconciliari: non emittuntur legati post pacem jam perfectam & finitam, reconciliationem factam, & pro reconciliatione oratum, hoc enim contradictionem implicat. Secundo objiciunt versum 21. ejusdem capituli, *eum, qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur justitia Dei in ipso*. Unde argumentantur; quod sicut peccatum nostrum Christo imputatur, qui nullum peccatum habuit, ita justitia Christi imputatur nobis, licet nos non simus just; ille peccator erat solummodo imputatione, & sic nos justi sumus solummodo imputatione. *Respondeo*, talis interpretatio facilè rejicitur & refutatur; nam, licet Christus dicatur & sustulisse peccata nostra, & pro nobis passus esse, & inter homines peccator reputatus, & inter transgressores numeratus; quòd Deus illum peccatorem reputavit, nondum probatum est. Dicitur enim, Heb. vii. 26. 1 Pet. ii. 22. *quòd sanctus,*

us, innocens, & impollutus fuit, nec inventus est dolus in ore ejus. Quod nos meriti sumus pro peccatis nostris, non renuo, ipsum in obedientiâ ad Deum fuisse secundum patris consilium. Sed, quòd Deus unquam eum peccatorem æstimavit, nego. Neque unquam mortuus est, ut nos æstimaremur justi, licet non ampliùs realiter justi, quàm ipse injustus fuit, ut postea patebit. Nam, si hoc argumentum validum esset, urgeri posset ad doctrinam impiis acceptissimam defendendam : Si enim nos justi simus, sicut Christus factus peccator merâ imputatione, tunc, sicut nullum erat peccatum in Christo, nè vel minimum, sequeretur nullâ nobis opus esse justitiâ, puritate, nec internâ sanctificatione. Intelligi oportet igitur, illum factum fuisse pro nobis peccatum tantummodo, quatenus inenarrabilem illam animæ anxietatem & corporis poenam pro nobis sustinuit, quæ quidem nostris peccatis debita fuerunt, ut nos gratiæ illius, quam ipse nobis patiendò nactus est, participes fieremus, cujus operationibus efficimur justitia Dei in ipso. Quod enim Apostolus hoc loco voluit de reali justitiâ animæ infusâ, & non de imputativâ solum intelligi, apparet ex eo, quod sequitur in 14, 15, & 16. versibus sequentis capitis. Abundè contendit contra suppositam concordiam luminis cum tenebris, justitiæ cum injustitiâ, quod necessariò admitti oportet, si homines dicendi sint in Christo justi, & realia ejus membra, solùm justitiâ imputativâ simpliciter extra illos, dum illi ipsi actualiter injusti sint. Et mirum certè videri possit, quomodo aliqui hoc tam fundamentalem fidei suæ articulum fecerint, quod universo Evangelio & communi stylo adeo contrarium est, cui Christus in nullâ ipsius prædicatione, aut gratiosis sermonibus, unquam voluit homines inniti, semper bona opera eis commendans, quasi instrumenta justificationis ; & hoc magis mirum est, sententiam illam, quæ tam frequenter in oribus eorum est, & quam adeò assiduè & diligenter urgent, quasi basin fidei & spei, videlicet, *imputativam Christi justitiam*, in sacris literis

ris nullibi inveniri, saltem quoad observationem meam. Sic primam propositionem absolvi, idque brevius, quia multi, affirmantes hanc imputativam justificationem, nihilominus fatentur, etiam electos non justificari, donec convertantur, id est, donec hæc imputativa justitia illis Dei Spiritu applicetur.

VII. Ad secundam igitur propositionem venio, scilicet, quod interno hoc partu, seu Christo intus formato (*si hoc verbo uti oporteat*) *formaliter* justificamur in conspectu Dei. Satis suprà (ut spero) dixi ad demonstrandum, quanti facimus mortem & passionem Christi, cum eâ affirmemus & Deum pacatum, & remissionem peccatorum obtineri, & gratiam eam & semen, à quo hic partus provenit, acquiri. Nunc restat probandum, quòd Christo sic in nobis formato justificamur & justi facti sumus. Notandum est, me justificatione hac pro acceptatione hoc loco uti.

PRIMO igitur hoc probabo illo Pauli Apostoli ad Corinth. I Cor. vi. II. *Et tales quidem fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis in nomine Domini Jesu, & per Spiritum Dei nostri.* Primò, oportet justificationem hoc loco intelligi de efficiendo realiter justum, & non solum de ita reputando eos, alioquin & ablutionem & sanctificationem imputativè, & non realiter accipiendum esset, quod everteret totum contextus scopum. Nam Apostolus præcedentibus versibus ostendens, quomodo injusti regnum cælorum non possidebunt, subsumit, dicens, *tales fuisse illos quondam, sed nunc ablutos, &c.* Et quia nunc abluti & sanctificati sunt, ideo etiam justificati: nam si hæc justificatio non esset realis, tunc dici posset, Corinthios non deseruisse mala illa, sed permanentes in iis justificari; quod sicut absurdissimum est, ita luculenter scopum loci evertit & destruit, quasi conversio Corinthiorum ad fidem Christianam nullam realem in cordibus operata fuisset mutationem, sed merum assensum quibusdam notionibus infructiferis & sterilibus, quo affectiones, voluntates

luntates & methodus eorum vivendi non fuisset mutata. Pro meâ parte nec unquam legi, nec vidi, neque ullâ rationis specie aliquid concipere potui, quo, hoc loco, justificationem imputativè sumi posse evincitur. Et ad clariorem hujus rei intelligentiam observetur, hoc verbum *justificare* derivari vel à substantivo *justitia*, vel ab adjectivo *justus*. Ambobus autem istis verbis utuntur ad verè & realiter, non suppositivè, significandam virtutem illam animæ, quæ verbo *justitia* exprimitur; etiam adjectivum *justus*, ut applicatur, significat hominem, in quo illa virtus est: nam non solum magna est improprietas, sed & mendacium, hominem justum pronunciare, solummodo suppositivè, licet realiter non ita sit. Hoc autem verbum *Justifico*, à *justitiâ* formatum, procul omni dubio significat eum, qui justus factus est, cum nihil sit, nisi compositio verbi *facio* & adjectivi *justus*, quod nihil aliud est, quàm *justifico*, id est, *justum facio*; & *justificatus*, id est, *justus factus*. Et sic fiunt alia id genus verba, ut *sanctifico*, à *sanctitate*; *honorifico* ab *honor* & *facio*; *sacrifico* à *sacer* & *facio*; quæ omnia semper intelliguntur de subjecto realiter imbuto & affecto istâ virtute, à quâ proveniunt. Ideo nemo dicitur sanctificatus, qui reipsâ profanus est, &c. Ita nec potest quis justificatus dici, nisi realiter justus sit. Solum hoc verbum *justifico* aliquando figurativo sensu usurpatur, scilicet, forensi usu, utpote cum aliquis peccati realiter reus à poenâ delicto debitâ liberatur, dicitur justificari, id est, loco illius, qui justus est, poni. Nam hic usus verbi processit ex istâ suppositione, quod nulli debeant liberari, nisi innocentes. Hinc etiam ille loquendi modus, *talem justificabo, hoc vel illud justificabo*. Quod fit ex suppositione, quod talis, & hoc vel illud realiter justificabile sit. Et uti error & abusus est in re, ita fit etiam in expressione. Hoc ita manifestum est, quod Paræus, ex Protestantibus vir insignis, imò & Calvinista etiam quoad opinionem suam hâc in re, hoc tamen fatetur, de Just. contra Bell. lib. 2. cap. 7.

pag. 469. *Nobis imputari Christi justitiam, ut per eam formaliter justi nominemur & simus, neque diximus unquam, neque sentimus, ut aliquoties jam ostendimus; id enim non minùs sanè cum rectâ ratione pugnaret, quàm si reus in judicio absolutus diceret, se clementiâ judicis donantis sibi vitam formaliter justum esse.* Mirum est igitur, homines ita faciles esse in rebus tanti momenti, ut spem suam & fiduciæ fundamentum super figurativum verbi usum ædificent, dum illud excludant, vel saltem non necessarium existiment, sine quo Scriptura disertè affirmat neminem Deum visurum. Nam si sanctitas necessaria sit, de quâ dicitur, quòd *absque illâ nemo Deum videbit*, tunc etiam oportet bona opera esse necessaria, nisi possint adversarii nostri nobis unum sanctum ostendere sine bonis operibus. Sed præterea vox [*justifico*] cùm Scriptura in hoc sensu figurativo eâ utitur, pro *approbare* sumitur, & ideò sæpiùs, si non semper, quando [*justifico*] utuntur scriptores sacrorum voluminum, in pessimam partem sumitur, id est, cùm hic usus verbi sit usurpatio, de iis etiam dicitur, qui justitiam sibi usurpant, licet propriè ad eos non pertineat, ut iis apparebit, quibus hæc loca revolvere placet, Exod. xxiii. 7. Job ix. 20. xxvii. 5. Prov. xvii. 15. Isa. v. 23. Luc. x. 29. xvi. 15. Joh. xi. 2. iii. 22. Jer. iii. 11. Ezech. xvi. 5. xv. 2. Quæ omnia dicuntur de hominibus impios justificantibus, vel de impiis semetipsos justificantibus, i. e. semet in impietatibus suis approbantibus. Si aliquando in hoc sensu figurativo sumitur in bonam partem, id fit rarò comparativè, & tamen quando fit, ita obviū & perspicuum ex contextu est, ut nullus sit scrupulis locus. Sed quæstio est non tam de usu verbi, ubi transeuntè vel accidentalitè dictum est, quàm ubi ipsa justificationis doctrina tractatur, ibi non rectè intelligi, ita ut contenti simus imaginariâ & suppositivâ justificatione, quum Deus realem requirat, periculosum certè est, ad cujus plenioris disquisitionem perpendatur, quòd in iis locis

ad Rom. Corinth. Gal. & alibi, ubi Apostolus doctrinam hanc tractat, verbum sumi potest propria & genuinâ suâ significatione absque ullâ absurditate: ut, ubi frequenter affirmatur in suprâ citatis Pauli epistolis, hominem non posse justificari lege Moyseos, nec operibus legis, nihil absurdi nec incommodi sequitur, si ibi intelligimus secundum propriam verbi significationem, videlicet, quod homo non potest fieri justus lege Moyseos, cum tam benè concordet cum alterâ illâ ejusdem Apostoli sententiâ, quod lex nihil perfectum facit. Etiam ubi dicitur, quod fide justificamur, intelligi potest, quod justus factus sumus fide, quia etiam dicitur, quod fides cor purificat; & proculdubio puri corde justus sunt, & justus per fidem vivunt. Et ubi dicitur, quod justificamur gratiâ, quod justificamur Christo, quod justificamur Spiritu, nihil absurdi est, si justos nos factos esse iis locis intelligamus, cum Christus, gratia, & Spiritus ejus homines justos efficit. Sed si universaliter sensu figurativo de solâ imputatione intelligemus, multa absurda sequerentur, quod amplè probari potest, sed quia vix denegatur, nunc brevitatis causâ omitto. Sed præterea, in locis illis præcipuis, ubi Scriptura utitur hoc verbo in negotio justificationis, sensu proprio potius quàm forensi utitur, ut primo hoc loco antè citato, 1 Cor. xi. 6. *Sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis*, sicut hætenus probatum est; & hunc sensum huic verbo hoc loco non pauci & insignes Protestantes fateri coguntur. Thysius disp. de Just. Thesi 3. *Neque tamen diffitemur propter summam & artissimam connexionem, justificationem quoque sanctificationem ipsam, ut consequens, videri nonnunquam completi*, Rom. viii. 30. Tit. iii. 7, &c. ad Cor. i. cap. vi. ver. 11. *& hæc quidem fuistis, sed abluti, &c.* Zanchius in cap. 2. ad Eph. ver. 4. loco de Just. postquam de priore justificationis sensu loquutus est, addit. *Altera* (inquit) *verbi significatio est, hominem ex injusto justum fieri, sicut etiam sanctificari est, ex profano*
Sanctum

Sanctum fieri. Quâ significatione dixit Apostolus (loco jam citato) & hæc eratis quondam, &c. id est, ex immundis mundi, ex profanis sancti, ex injustis justi facti estis per Spiritum sanctum, propter Christum, in quem creditis. Ad quam significationem illud etiam, Apoc. 22. spectat; Qui justus est, justificetur adhuc, id est, fiat reipsâ ex justo magis justus, nempe, sicut etiam ex injusto factus est justus. Atque juxta hanc significationem patres, ac imprimis Augustinus, verbum hoc interpretati sunt. hæc ille. H. Bullingerus in eundem locum, 1 Cor. vi. ita loquitur, diversis verbis eandem rem significat Apostolus, cum ait, abluti, sanctificati, & justificati estis.

SECUNDO. Hic verbi usus est in notando illo Apostoli dicto ad Rom. viii. 30. Quos autem prædestinavit, hos & vocavit, & quos vocavit, hos & justificavit, quos autem justificavit, illos & glorificavit. Hæc catena aurea dicitur, cum breviter comprehendat ordinem & methodum salutis. Et si justificatio hoc loco non intelligeretur proprio suo sensu, sanctificatio excluderetur ex hâc catenâ. Et certè observatu dignissimum est, quod Apostolus succinctâ hâc narratione verbo [justificationis] comprehendit quicquid est inter vocationem & glorificationem, quo abundè significatur realis justitia, illud solum esse medium, per quod à vocatione ad glorificationem transimus. Omnes fermè fatentur, verbum, hoc modo hoc loco sumi; imò plerique Protestantes, licet aliter de doctrinâ justificationis sentientes, coguntur fateri, hunc & proprium & frequentem esse verbi usum negotio justificationis. D. Chamierus, Tom. 3. de sanctificatione, lib. 10. cap. 1. Non sumus tam inepti vocabulorum æstimatores, ut nesciamus, aut tam importuni sophistæ, ut nolumus justificationis sanctificationisque voces permutari, imò sanctos hâc præcipue ratione scimus appellari, quod in Christo habent remissionem peccatorum: & legimus in Apoc. Qui justus est, justificetur adhuc; quod nisi de profectu inharrentis justitiæ nequeat intelligi. Et aliis fortè locis

' non negamus promiscuè venire in usum, apud patres
 ' maxime. Beza in cap. iii. ad Titum, ver. 7. justifi-
 ' cationis nomen, inquit, latè accipio, ita ut complectatur,
 ' quicquid à Christo consequimur, tum per imputa-
 ' tionem, tum per Spiritus in nobis sanctificandis efficaci-
 ' am. Sic quoque accipitur justificandi verbum. Rom.
 viii. 30. Hæc ille. Melancthon in Apol. Confess. Aug.
 ' ait, justificari fide in Scripturâ non tantum significare
 ' justos pronunciarî, sed & ex injustis justos effici. Etiam
 sententiam nostram, quâ morti Christi remissionem
 peccatorum, gratiæ autem Spiritus per mortem ejus
 acquisitæ, justificationis opus attribuimus, quidam
 præcipui Protestantes, licet non tam perspicuè, par-
 tim tamen attigisse videntur. *Martinus Boræus* in
 Gen. cap. xv. ad verba credidit Abraham Deo, Pag.
 161. explicans locum illum Apostoli, Rom. iv. ver.
 ult. ' Qui traditus est propter delicta nostra, & resur-
 ' rexit propter justificationem nostram, ait: Duo cer-
 ' nuntur in Christo, quæ ad justificationem nostri neces-
 ' saria sunt; alterum, mors est; alterum, excitatio ex
 ' mortuis, &c. Morte ejus expiari mundi peccata oportuit.
 Per excitationem vero ex mortuis Sp. S. tribu-
 ' ere eidem bonitati Dei placuit: per quem & Evange-
 ' lio creditur, & amissa justitia primi Adami vitio resti-
 ' tueretur. Et postea utramque hanc partem Apostolus
 ' his verbis expressit, qui traditus est propter peccata
 ' nostra, &c. In morte ejus spectatur satisfactio pro
 ' peccato. In resurrectione donum Spiritus Sancti, quo
 ' nostri justificatio ad vitam conficiatur. Et rursus in
 ' lib. 3. Reg. cap. 9. ver. 4. pag. 681. utraque ergo
 ' justitiæ ratio in justificatione continetur, & neutra ab
 ' alterâ separatur. Atque ita in definitione justificationis
 ' meritum sanguinis Christi cum remissione delictorum,
 ' atque cum dono Spiritus sancti justificationis & rege-
 ' nationis includitur. *Martinus Bucerus* in Rom. ad
 ' verba ver. 16. Non sicut per unum, ait; Cum ex
 ' uno Adæ peccato orbis perditus sit, gratia Christi non
 ' solum hoc peccatum, & mortem, quam intulit, abolevit,
 ' sed simul infinita illa sustulit peccata, inque plenam
 ' justifica-

justificationem, quotquot ex Christo sunt, adduxit, ut
 Deus jam illis non solum & Adæ, & sua ipsorum pec-
 cata remiserit, sed Spiritum simul donaverit solidæ ac
 perfectæ justitiæ, qui conformes n's reddat imagini pri-
 mogeniti. Et ad verba per Christum Jesum. Hoc
 quoque semper cogitamus (inquit) totum Christi benefi-
 cium hac pertinere, ut justitiæ dono polleamus rectè &
 ordine viventes, omni virtute ornati, hoc est, ad ima-
 ginem Dei restituti. Et denique, Gul. Forbesius Com-
 patriota noster, Edinburgensis Episcopus, in conside-
 rationibus suis modestis de Justifica. lib. 2. cap. 4.
 Sect. 8. ait. Imo quodcumque Scriptura facit men-
 tionem de justificatione impii coram Deo, ut loquitur B.
 Paulus, & ex illo passim, præter alios, Augustinus,
 justificandi verbum necessariò significare non tantum
 justum pronunciare more forensi, sed & reverà & in-
 hærentèr justum facere, ex eo patet, quòd Deus aliter
 justificet impium, quàm terreni judices. Ille enim quando
 impium injustumque justificat, pronunciat quidem illum,
 quod & hi faciunt, sed pronunciando justum, quia ejus
 judicium est secundum veritatem, simul facit illum ex
 injusto reverà justum, quod hi facere non possunt.
 Et rursus ibid. respondens rigidioribus Protestantibus,
 dicentibus, quod Deus priùs justificat, post justos
 facit, subjungit. Sed viderint, ne nimia istà imò in-
 ani subtilitate, Scripturis & Patribus planè incognitâ,
 pondus & dignitatem tanti divini beneficii, & tantopere
 in Scripturis celebrati, justificationis scilicet impii mi-
 nuant & elevent. Si enim ad justificationis impii for-
 malem rationem non omninò spectat, ut ita loquar, ju-
 stificatio, in peccatoris igitur justificatione, quamvis justi-
 ficatur, inquam, non tollitur peccati macula, sed eadem
 in illius animâ adhuc inhæret, sicut ante justificationem.
 Atque sic, non obstanti justificationis beneficio, manet,
 sicut antea, injustus & peccator, nihilque aliud tolli-
 tur, quàm reatus, sive obligatio ad pœnam & offensa,
 atque inimicitia Dei per non imputationem. Scripturæ
 tamen, ut & patres, in justificatione peccatoris, non so-
 lum peccata remitti, condonari, tegi, non imputari af-

‘firmant; sed & tolli, deleri, mundari, ablui, purgari,
 ‘longissimè à nobis removeri, ut ex plurimis S. Scrip-
 ‘turæ locis constat. Idem Forbesius sequente capite
 ostendit, hanc fuisse patrum opinionem, ex scriptis
 eorum id fatentibus, qui contrariam sententiam te-
 nent, quorum pauca ex illo transcribam. Calv. Inst.
 lib. 3. cap. 11. sect. 15. ait. ‘Augustini quidem sen-
 ‘tentia, vel saltem loquendi ratio, per omnia recipienda
 ‘non est: tametsi enim egregiè hominem omni justitiæ
 ‘laude spoliet, ac totum Dei gratiæ transcribat; grati-
 ‘am tamen ad Sanctificationem refert, quâ in vitæ novi-
 ‘tatem per Spiritum regeneramur. Chemniius in exam.
 concil. Trid. de Just. pag. 129. ‘Patribus, licet ple-
 ‘rumque verbum justificare accipiant pro renovatione,
 ‘quâ efficiuntur in nobis per Spiritum opera justitiæ, non
 ‘movemus liam. & pag. 130. & patres quidem ver-
 ‘bum justificare hâc significatione (justum scilicet fa-
 ‘ciendi) sæpè usurpare non ignoro. Zanch. in cap. 2.
 ad Ephes. ver. 4. loco de Just. Thes. 15. ‘& juxta
 ‘hanc significationem (justum scilicet faciendi) patres,
 ‘atque imprimis Augustinus, verbum justificandi inter-
 ‘pretati sunt: ut justificari illis nil aliud fuerit, quàm
 ‘ex injusto justum fieri per gratiam Dei propter Christum.
 Plura ille refert, sed hæc ad nostrum propositum hoc
 tempore sufficient.

VIII. CUM jam satis probatum sit, per *justifica-
 tionem* intelligi debere, realiter effici justum: confi-
 denter affirmo, idque non solum scientiâ notionali, sed
 secundum realem experientiam, & rei sensationem,
 quod causa immediata, proxima & formalis (si hoc
 verbo uti oporteat) quâ homo justificatur in con-
 spectu Dei, sit *revelatio Jesu Christi in animâ*, qui
 convertit & renovat animum, quo, qui hujus operis
 author est, sic formato & revelato, verè justificamur
 & acceptamur, in conspectu Dei: nam hoc modo
 Christo operti & induti sumus, in quo Patri benè
 complacuit, ut Deo appropinquare, & ante illum
 stare, confidenter possimus; cum tunc purgati si-
 mus, mundante Jesu sanguine in animis nostris infuso,
 & vitâ

& vitâ ejus & justitiâ induti. Estque hic ordo iste & methodus salutis, quam exhibet Apostolus divinâ illâ sententiâ ad Rom. v. 10. *Si enim, cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem filii ejus, multò magis reconciliati, salvi erimus in vitâ ipsius.* Nam Apostolus primò significans reconciliationem per mortem Christi factam, cujus causâ Deus pronus est hominem recipere & redimere, justificationem, id est, salutem affirmat esse in vitâ Christi. Quòd autem vita hæc sit quid internum & Spirituale in corde revelatum, quo renovatur, & ex morte, ubi naturaliter degebat, educitur, & rursus suscitatur, & vivificatur ad Deum, idem Apostolus ostendit ad Ephes. ii. 5. *Et cum essemus mortui peccatis, convivificavit nos in Christo (cujus gratiâ estis salvati) & conresuscitavit, &c.* Nemo autem negabit hoc esse internum renovationis opus, ideoque dat rationem, quòd *gratiâ salvati sumus*, quæ est interna vis, & virtus Christi in corde; Sed de hoc loco fusiùs postea. De hujus internæ vitæ revelatione idem Apostolus loquitur, 2 Cor. iv. 10. *ut & vita Jesu manifestetur in carne nostrâ mortali.* Hæc autem interna Jesu vita illud est, quo, ut supra observavimus, dixit nos justificari.

SECUNDO. Quòd hæc Jesu Christi revelatione, & novâ in nobis creaturâ justificemur, luculenter apparet ex præclarâ illâ Apostoli sententiâ, ipsi thesi inclusâ, ad Tit. iii. 5. *ex suâ misericordiâ servavit nos, per lavacrum regenerationis & renovationis Spiritûs Sancti, &c.* Quo autem salvati sumus, eo etiam (procul dubio) justificati sumus. Et hæc duo verba hoc respectu synonyma sunt. Hic Apostolus apertè adscribit immediatam justificationis causam interno regenerationis operi, id est, Jesu Christo in animâ revelato, quo formaliter statuti sumus in acceptatione cum Deo, lavacrum enim regenerationis interna illa vis & virtus est, quâ anima mundatur, abluatur, & Christi justitia induitur; ideoque præparatur ante Deum apparere.

TERTIO, *Hæc doctrina probatur ex secundâ ad Cor. xiii. 5. Vos ipsos tentate, an sitis in fide, vos ipsos explorate; an non cognoscitis vosmetipsos? videlicet, Christum in vobis esse? nisi rejectanei estis.* Primò, hic apparet, quàm enixè voluit Apostolus, ut cognoscerent Christum in illis, ita ut triplici exhortatione hoc eis inculcet. Secundò, causa reprobationis, sive non justificationis, defectus hujus inhabitationis Christi in animâ revelati: undè sequitur contrariorum regulâ, ubi paritas respondet, ut evidenter fit hoc loco, quod ubi Christus intùs cognoscitur & revelatur, ibi, qui illi subjecti sunt, approbati & justificati sunt. Nihil luculentius esse potest, nam si cognoscere Christum in nobis oportet, nisi rejectanei, id est, injustificati sumus, tunc, si cognoscimus illum ita, non sumus rejectanei, & consequenter justificati sumus. Huic simile est illud ejusdem Apostoli ad Gal. iv. 19. *Filioli mei, quos iterum parturio, usque quo formetur Christus in vobis*, ideoque Apostolus nominat hunc Christum internum *spem Gloriæ*, ad Col. i. 27, 28. Quod autem est spes gloriæ, illud esse oportet, cui proximè & quàm immediatè innitimur ad justificationem nostram, & quo realiter & verè justifi sumus; & sicut non negamus, originalem & fundamentalem justificationis nostræ causam esse amorem Dei, uti sese declaravit in manifestatione Jesu Christi in carne, qui vitâ, morte, passionibus, & integrâ suâ obedientiâ ad reconciliationem nostram viam aperuit, & sacrificium fuit pro remissione præcedentium delictorum, & nobis procuravit hoc semen & gratiam; indè hic partus oritur, & per quam Jesus Christus intùs recipitur, & formatur in nobis, in purâ suâ & sanctâ justitiæ imagine, quâ animæ nostræ ad Deum vivunt, & eo vestiti & induti, ut Scriptura loquitur, Eph. iv. 23, 24. Gal. iii. 27. *Justificamur & servamur per illum & per Spiritum & gratiam ejus.* Rom. iii. 24. 1 Cor. vi. 11. Tit. iii. 7. Et sic reciprocè his participes sumus meritorum ejus, & sanguis ejus purificans propè est ad omne peccatum & infirmitatem

tatem abluendam, & averfiones nostras curandas, quodocunque ad illum revertimur sincerâ poenitentia. Et qui Christum hoc modo in se suscitatum & regnantem sentiunt, verum spei fundamentum habent credendi, quòd justificati sunt sanguine ejus. Neque hallucinentur aliqui vanâ spe confidentes & inani expectatione credentes, quòd morte & passionibus Christi justificati sunt, quamdiu peccatum excubans præ foribus est, Gen. iv. 7. & dum iniquitas prævalet, & adhuc remanent irrenovati & irrogeniti. Næ dicetur eis, non novi vos. Nec oblivioni tradatur illa Christi sententia, non omnis, qui dicit mihi Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum, sed qui facit voluntatem Patris mei. Matth. vii. 21. Cui addantur præclara illa Johannis dicta, 1 Joh. iii. 7. & 20. Filioli, nemo vos seducat, qui facit justitiam, justus est, sicut & ille est justus. Qui facit peccatum, ex diabolo est, quoniam si reprehenderit nos cor nostrum, major est Deus corde nostro, & novit omnia. De hac etiam justificatione per internam revelationem Christi insignes Protestantes etiam loquuntur. M. Borhæus in Genes. p. 162. In imputatione (inquit) quâ Christus credentibus adscribitur ac imputatur pro justitiâ, pariter & meritum sanguinis ejus, & Spiritus Sanctus, vi meritorum nobis donatus, includitur. Atque ita Christum tum à merito, tum à satisfactione, & impetratâ remissione peccatorum, & à dono Spiritus justitiæ, nostram justitiam fatebitur esse; atque hoc si facimus, in justificatione nostrâ totum Christum ad salutem nobis propositum, non unam aliquam ejus partem, considerabimus. Idem, p. 169. In justificatione igitur nostrâ Christus consideratur, qui in nobis spiret & vivat, nimirum per Spiritum suum à nobis indutus. De quo indumento Apostolus, Christum induistis. Et pag. 171. nos in justificatione nostrâ non partem Christi, sed hunc totum, quatenus ex omni parte nostra justitia est, tractare elaboramus. Et paulò infra, ut igitur B. Paulus in justificatione nostrâ, cum ait, quos justificat, eos glorificabit, comprehendit omnia, quæ ad reconciliandos nos Deo Patri & ad renovationem nostrâ aptam asse-

assequendæ gloriæ pertinent, ut sunt fides, justitia, Christ-
us, & donum justitiæ à Christo exhibitum, quo regene-
remur ad implendam justificationem, quam lex requirit,
ita etiam nos omnia in hac causâ, quæ recuperatione
justitiæ & innocentiae continentur, completi volumus.
Et pag. 181. forma, inquit, justificationis nostræ est
ipsa divina justitia, quâ & justî & probi formamur.
Hæc Christus Jesus est, qui partim à condonatione pec-
catorum, partim à renovatione & instauratione ad in-
tegritatem, vitio primi Adami amissam, justitia nostra
habetur: eo, ut novo & cælesti Adamo, à nobis indu-
to, de quo Apostolus, Christum induistis, induistis, in-
quam, tanquam formam, sic justitiam, sapientiam &
vitam Dei. Sic etiam affirmat Claudius Alberius In-
uncunanus. Vide orat. illius apodeicticas Lausaniae
excus. 1587. orat. 2. pag. 86, 87. Zuinglius in
epist. ad Principes Germaniæ, ut ab Himelio cita-
tur cap. 7. pag. 60, ait, *Sanctificatio Spiritûs est vera
justificatio, quæ sola ad justificationem sufficit.* Effius
in 1 Cor. 6. 11. *At nè (inquit) in solâ ablutione, id
est, peccatorum remissione consistere putaretur justitia
Christiana, addit alterum gradum, vel partem, sed
sanctificati estis, id est, puritatem consequuti, ita ut jam
verè & coram Deo sancti sitis.* Denique summam be-
neficii accepti uno verbo, quod utramque includit par-
tem, exprimendo, sed justificati estis, & subjungit A-
postolus, in nomine D. N. I. C. Dei nostri, id est, Sp. S.
à Deo nostro procedentis & nobis per Christum com-
municati. Et denique Richardus Baxterus Anglus,
prædicator magni nominis inter suos, qui adhuc vi-
vit, in libro quem Anglicâ linguâ scripsit, dicto,
Aphorismata de Justificatione, pag. 80, ait, quosdam
ignaros dentes contra hanc doctrinam stridere, quasi
ipsum Papismum audirent, minimè intelligentes naturam
justitiæ novi fæderis, quæ tota est extra Christum in
nobis, licet vi Spiritûs sancti in nobis peractæ.

IX. TERTIA nobis consideranda propositio fuit
de necessitate bonorum operum ad justificationem.
Satis suprâ dictum existimo, ad nos ab imputatio-

ne aut suspicione Papismi vindicandos. Sed si quaeratur, Num unquam diximus vel dicimus, hominem operibus justificari? *Respondeo*, nemini causa jurgii esse debet, si in hoc negotio ipsis Scripturae verbis utimur, quæ diserte affirmat, Jac. ii. 24. *Videtur quoniam ex operibus justificatur homo, & non ex fide tantum.* Ego hujus sententiæ veritatem probare non aggredior, quum, quod eo capite ab Apostolo dictum est, sufficiat eum convincere, qui id legere, & credere volet. Ex quo tantum hoc unum argumentum deducam. Si nemo absque fide justificari possit; & si nulla fides viva sit, aut ad justificationem valens absque operibus; tunc opera necessaria sunt ad justificationem. Sed verum est prius: Ergo & posterius. Hoc ita ex Scripturis patet & lucet, ut probationis causâ pleraque Evangelii præcepta transcribere possemus. Pauca notabo, quæ rem controversam ita luculentè demonstrant, ut commentario aut ampliore confirmatione egere non videantur, & tunc contra hanc sententiam objectionibus respondebo, quibus ad hanc debellandam adversarii utuntur. * *Sine sanctitate nemo videbit Deum. Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum, sed qui facit voluntatem patris mei, qui in cælis est. Si hæc scitis, beati eritis, si feceritis ea. Circumcisio nihil est, & præputium nihil est, sed observatio mandatorum Dei. Beati, qui præstant ejus præcepta, ut sit iis jus in arborem vitæ, & per portas ingrediantur in civitatem: & alia multa quæ adduci possent; Ex quibus omnibus sic argumentor: Si ii soli in regnum intrabunt, qui patris voluntatem agunt; si solummodo sapientes ædificatores dicantur, & beati, qui faciunt Christi dicta; si omnes observationes nihil Sint nisi observatio mandatorum; & si beati sint, qui præstant præcepta, eoque jus habent in arborem vitæ, & per portas ingredientur in civitatem; tunc opera bona necessaria*

* Heb. xii. 14. Mat. vii. 21. Johan. xiii. 17. 1 Cor. vii. 19. Apoc. xxi. 14.

cessaria sunt ad salutem & justificationem. Sed priora vera sunt: Ergo. Antecedentis consequentia tam vera & perspicua est, ut nemini dubium fore putem, nec ratione utentibus confirmatione egere.

X. SED *objiciunt*, opera ad justificationem non esse necessaria. Primò, propter illud Christi dictum, Luc. xvii. 10. *Cùm feceritis omnia, quæ præcepta sunt vobis, dicite, servi inutiles sumus, &c.* Respondeo, quòd ad Deum inutiles reverà simus, nam nihil desiderat, nec ei quid addere possumus, sed quòd ad nosmetipsos minimè inutiles simus, alioquin dici posset, inutile homini esse Dei præcepta observare, quod erit absurdum, & Christi doctrinæ contrarium. An non ille, Matth. xxv. per omnes istas beatitudines, homines pronunciat beatos, ob puritatem, misericordiam, &c. Annon illud igitur, cujus causâ Christus homines beatos nominat, iis utile est? Prætereà, Matth. xxv. 21, 23. Nonne eos bonos & fideles servos pronunciat Christus, qui talentis probè usi sunt, illudne iis utile erat, necne? & versu 30. de illo dicitur, qui talentum abscondit, *inutilem servum ejicite in tenebras exteriores*; si igitur, quia non usus est talento, hic inutilis dictus, & ideo in tenebras ejectus sit, sequitur id saltem contrariorum regulâ, quòd, quia alii usi sunt, ideo utiles fuerunt; cùm, si velint adversarii Christi verbis credamus, hæc causa instrumentalis est, quare approbati fuerint. *Euge serve bone & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam, intra in gaudium Domini tui.*

SECUNDO, *objiciunt* ea Apostoli dicta, quibus excludit opera legis à justificatione; sicuti primò Rom. iii. 20. *quia ex operibus legis non justificabitur omnis caro coram illo*, & versu 28. *arbitramur enim justificari hominem per fidem sine operibus legis, &c.* Respondeo; hætenus ostendimus, quem locum operibus, imò præstantissimis operibus, concedimus in justificatione, & quomodo immediatam & formalem ejus causam adscribimus operatori in nobis producto, non autem operibus. Sed quod ad hanc objectionem, respondeo, multum interesse inter opera legis & gratiæ seu Evan-

gelii. Priora excluduntur, non autem posteriora. Priora ea sunt, quæ aguntur propriâ hominis voluntate, & suis viribus, dum se externæ legis literæ conformare studet, ideoque imperfecta hominis opera sunt opera legis, quæ nihil perficit. Et huc pertinent omnes ceremoniæ, purificationes, ablutiones & traditiones Judæorum. Posteriora opera sunt Spiritûs gratiæ in corde, quæ secundum internam & spirituales legem facta sunt, quæ nec in hominis voluntate, nec viribus ejus fiunt, sed per vim Spiritûs Christi in nobis, ideoque pura & perfecta sunt in genere suo, ut postea probabitur. Item, quæ Christi opera dici possint, qui ipse immediatus eorum auctor & actor est, ejusmodi opera esse omninò ad justificationem necessaria affirmamus, ita ut absque illis justificari homo non possit, & omnis fides absque illis mortua & inutilis est, sicuti affirmat Jacobus Apostolus. Quod autem talis operum distinctio admitti debeat, & quòd opera prioris generis ea sunt, quæ excludit Apostolus, patebit, si occasionem, quâ sic loquutus est Apostolus, consideremus hoc loco & per totam illam ad Galatas epistolam, ubi fusè de justificatione tractat. Cùm enim ex gentilibus quamplurimi, qui non erant ex semine Abrahamæ secundum carnem, recepissent fidem Christianam, quidam ex profelytis Judaïcis fideles & credentes gentiles legalibus ceremoniis & observationibus subicere volebant, quasi eæ fuissent ad justificationem eorum necessariæ. Quâ occasione Paulus Apostolus sæpius in Epistolis ad Rom. Gal. & alibi, usum & naturam legis & operum ejus aperit, & à fide Christi justitiæque ejus contradistinguit, ostendens, illam cessasse & inefficacem esse; hanc autem remanere & esse necessariam. Et quòd hujusmodi legis opera Apostolus excludat, apparet ex toto scopo epistolæ ad Gal. cap. i, ii, iii, & iv. nam postquam cap. iv. eos objugaverat, quod ad dierum & temporum observationes reversi sint, cap. v. stultitiam eorum ostendit illis & malam consequentiam adhærendi circumcisionis ceremoniæ, tunc addit versu 6. *Nam in Christo Jesu*
neque

neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed fides, quæ per charitatem operatur; sicque etiam concludit cap. vi. ver. 15. *In Christo enim Jesu neque circumcisio aliquid valet neque præputium, sed nova creatura.* Ex quibus locis distinctio illa antè dicta operum apparet, quorum quædam excluduntur, quædam autem necessaria sunt ad justificationem. Hoc loco enim ostendit Apostolus circumcisionem (quo verbo sæpè comprehenduntur omnes ceremoniæ, & legis observationes) non esse necessariam, nec valere. Hæc igitur opera excluduntur: fides autem, quæ per charitatem operatur, nova videlicet creatura, hoc illud est, quod valet, hoc omninò necessarium est; fides enim, quæ per charitatem operatur, sine operibus esse non potest. nam, ut eodem capite v. ver. 22. dicitur, *Charitas est opus Spiritûs.* Et si nova creatura necessaria sit, ea absque operibus esse nequit, cùm naturaliter opera justitiæ producat. Et quòd hujusmodi opera minimè voluit Apostolus excludere, apparet, cùm in eâdem epistolâ ea Galatis commendat, eorumque utilitatem & necessitatem eis inculcet, idque luculenter, cap. vi. ver. 7, 8, 9. *Nolite, inquit, errare, Deus non irridetur, quæ enim seminaverit homo, hoc & metet: quoniam qui seminat in carne suâ, de carne & metet corruptionem; qui autem seminat in Spiritu, de Spiritu metet vitam æternam. Bonum autem facientes non deficiamus, tempore enim suo metemus non deficientes.* Nunquid indè clarè patet, notum Galatis voluisse Apostolum, quàm necessaria ipse existimaverit bona opera, scilicet non externas ceremonias & traditiones Legis, sed fructus Spiritûs, quos paulò ante meminerrat, quo Spiritu voluit eos agi, & in bona illa opera duci. Apparet etiam, quantum istis operibus adscribat, quibus vitam æternam consequi putat. Hoc homini non potest quin sit quàm necessarium, quo tantam & tam beatam messem metit. Sed denique, ad ampliorem hujus objectionis responsionem, & ut uberiorius hæc de bonis operibus doctrina stabiliatur, alio hujus Apostoli dicto utar, quo & in cæcitate animo-

rum suorum contra nos utuntur adversarii, videlicet Tit. iii. 5. *non ex operibus justitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit per lavacrum regenerationis & renovationis Spiritûs Sancti.* Omnes autem communiter concedunt, quòd, qui salvi facti sunt, itidem justificati sint; ideoque quando dicit, salvos nos fecit, non secus est, ac si dixisset, justificatos. Duo autem hoc loco sunt operum genera, alterum, quo non salvi facti seu justificati sumus, alterum, quo salvi fimus, seu justificamur. Piora opera justitiæ sunt, quæ nos fecimus, id est, in lapsò nostro statu, viribus nostris, vel propriis nostris observationibus, eaque rectè dicuntur nostra, qualemunque habeant æquitatis speciem, & quòd hoc modo intelligendus sit locus, ex alterâ parte apparet; *sed per lavacrum regenerationis & renovationis Spiritûs sancti*; cùm regeneratio sit opus multa bona opera complectens, imo ea omnia, quæ fructus Spiritûs dicuntur. Si autem *objiciatur*, hæc etiam nostra vocari posse, quia in nobis & à nobis velut instrumentis sæpe facta sunt: *Respondeo.* Longè aliter quàm in prioribus tamen fit, in illis enim nos sumus adhuc vivi in statu proprio & irrenovato, ex nobismetipsis operantes, nos ipsos servare studentes, imitando & legis externæ literæ confectando conformitatem, sicque laborantes & pugnantes in carnali mente, quæ Deo inimica est, & in voluntate maledictâ, nondum Deo subditâ. In his autem Christo concrucifixi sumus, & ei commortui, passionum ejus participes facti, morti ejus configurati, & primus noster homo, vetus homo cum omnibus ejus operibus, cùm apertè profanis, tum apparenter piis, legalibus observationibus, & propriis luctationibus, cum illo sepultus, crucique Christi affixus est, & non amplius nos, sed Christus in nobis vivit, secundum illud Apostoli ad eosdem, Gal. cap. ii. 20. *Vivo autem jam non ego, vivit verò in me Christus, non ego, sed gratia Christi in me;* ideoque ea opera specialiter attribuuntur Spiritui & gratiæ Christi in nobis, quia ab eo immediatè ducimur

cimur in illis agendis, ejusque vi agimus. Et hæc loquendi ratio non barbara & inusitata est, sed Apostolo familiaris, ad Gal. ii. 8. *qui enim operatus est in Petro ad Apostolatam circumcissionis, operatus est in me inter gentes.* Phil. ii. 13. *Deus est enim, qui operatur in vobis & velle & perficere, &c.* Ex hoc loco igitur apparet, cum lavacrum regenerationis necessarium sit ad justificationem, & cum regeneratio complectatur opera, opera esse etiam necessaria, & illa quidem opera, quæ excludit Apostolus, ab iis, quæ necessaria sunt, discrepare.

XI. TERTIO, *objiciunt*, nulla opera, imò nè vel opera Christi in nobis locum habere in justificatione, quia nihil impurum utile esse potest; omnia autem opera in nobis, imo ea, quæ Christus per Spiritum operatur, esse impura. Ad hoc probandum allegant Isa. lxiv. 6. *quasi pannus menstruatus universæ justitiæ nostræ.* Addunt autem, quia nos impuri sumus, ita etiam oportet sint opera nostra, quæ, licet ex se bona, ut à nobis tamen peracta, impuritatis tincturam recipiunt, veluti aqua pura, si per impuros & putridos canales transcurrat, putrefacta est. *Respondeo.* quod opera impura non valeant ad justificationem, confiteor, quod autem opera omnia, quæ in suis operatur Christus, impura sint, nego: & huic per priorem distinctionem respondetur, quod prioris generis opera antè dicta impura sint, quia in statu irregenerato fiunt: sed posterioris non sunt. Quod ad illud Isa. ad priora referendum est; nam licet perhibeat, universam justitiam nostram esse quasi pannum menstruatam, non sequitur, hîc comprehendi opera, quæ Christus operatur in nobis, sed solum quæ nos operamur ex nobismetipsis. Si enim ita concludere liceat, sequeretur, quod abjicienda esset omnis sanctitas & justitia, quum, quod est sicut pannus abjectissimus, abjiciendum sit; imò sequeretur, omnes eos fructus Spiritûs, ad Gal. iv. numeratos, quasi panniculum remotionum esse; cum è contrario quidam

dam fructus Spiritûs dicantur habere odorem bonæ fragrantiae in naribus Domini, & esse cum eo ornamentum magni pretii, & cum eo prævalere, illique placere, quod de panno menstruato dici nequit, ideoque haud pauci, iique insignes Protestantes, confessi sunt, hanc Scripturam non ita intelligendam esse. Joh. Cal. in hunc locum: *hic locus* (inquit) à quibusdam citari solet, ut probent adeo nihil esse meriti in operibus nostris, ut coram Deo putida & fœtida sint; sed hoc mihi videtur alienum à prophetæ sententiâ, cum de toto genere humano non loquatur. Musculus in hunc locum. Solenne erat huic populo, ut de justitiis legalibus plurimum præsumeret, quasi per illas in conspectu Domini mundarentur: verum nibilo plus habebant illæ munditiæ, quam vestimentum immundum hominis. Exponunt alii de omni justitiâ carnis nostræ: vera equidem est hæc sententia; puto tamen prophetam ista magis ad populi hujus impuritatem legalibus vocibus accommodasse. Author (vulgò existimatus Bertijs) epistolæ præfixæ differt. Ann. de vero sensu cap. vii. ep. ad Rom. de hoc Isaïæ, digressionem habet, dicendo, *hic locus* vulgò perniciosâ torsione corrumpitur: allegatur enim perpetuò, ac si sensus illius inferret excellentissima præstantissimorum Christianorum opera, &c. Jacobus Coretus Gallus, Minister in ecclesiâ Gallicâ Basil. in apol. de justif. contra Alescalem. Impres. Paris. anno 1597. pag. 78. Interea tamen &c. ex quorundam bonorum virorum consilio. Jam mihi est admonendus Lector, nobis nunquam in mentem venisse eâ sententiâ, quæ extat cap. lxiv. ver. 6. abuti adversus bona opera, in quâ dicuntur omnes justitiæ nostræ similes esse sordidissimo panno, quasi id, quod bonum est in bonis nostris operibus, & à Spiritu sancto proficiscitur, vellemus pro re sordidâ & immundâ haberi, &c.

XII. QUOD ad alteram partem, videlicet, cum optimi homines semper sint impuri & imperfecti, oportet ita esse illorum opera. Hoc est petere quæstionem, & pendet ex propositione à nobis negatâ, quæ

quæ uberiore discursione tractabitur sequente thesi: sed, quid si supponamus hominem non omni modo perfectum, non indè sequitur, non posse bona & perfecta opera in illo per Spiritum Christi produci, saltem *pro hic & nunc*, ut multi ex Protestantibus fatentur. Comparatio illa de purâ aquâ per impuras canales ductâ multùm claudicat; licet enim aqua capax sit, quæ impuritatis labe afficiatur, verùm enimverò Spiritus Dei, per quem perficimus ea opera, quæ ad justificationem valent, omnis labis incapax est; ideoque Jesu Christi opera in filiis suis pura & perfecta sunt, & per purum & perfectum illud propriæ formationis & creationis operatur. Si hoc enim teneret secundum adversariorum hypothesein, videlicet nullum opus esse immaculatum & perfectum, nè vel ea quidem, quæ Christus in suis operatur; sequeretur indè, ipsa Apostolorum miracula & opera, quæ in illis operatus est Christus, & illi per Christum & Spiritum nec non gratiam ejus operati sunt, impura & imperfecta fuisse, qualia fuerunt conversio gentium ad fidem Christianam, congregatio ecclesiarum, imò & scriptio sacrarum literarum, & denique, amor ille, & sui resignatio, quâ vitam pro Christo obtulerunt; viderint adversarii quali argumento utuntur, quo etiam sacras Scripturas, quas tantoperè exaltant & magnificant, impuritatis & imperfectionis insimulant, quòd scilicet per impura & imperfecta vasa transiére. Operibus tamen hujusmodi naturæ, quam antea diximus, partem hanc instrumentalem in justificatione tribuere (licet ignari quidam Papismum esse clamitent) ex Protestantibus, consentientibus frequentem fuisse apud Patres sententiam, patet; ita etiam per plures, iique insignes, Protestantes sunt confessi, ut Amandus Polanus in suâ symphonîâ catholicâ cap. xxvii. de remissione peccatorum pag. 651. hanc ponit thesin, tanquam communem omnium Protestantium sententiam, doctrinæque Patrum maximè consentaneam; *remissionem peccatorum resipiscentiâ, confessione,*

sessione, precibus, lachrymis ex fide profectis impetramus: sed non meremur propriè loquendo, ac proinde impetramus remissionem peccatorum non merito pœnitentiæ & precationis nostræ, sed misericordiâ & benignitate Dei. Innocentius Gentiletus, jurisconsultus magni nominis inter Protestantes, in examine concilii Tridentini Genevæ excuso anno 1586. pag. 66, 67. de justif. paulò antè de fide & operibus differens hæc addit verba. *Nam cum una sine alterâ esse nequeat, ambas conjunctim causas instrumentales dicere possumus.* Zanchius lib. 5. de naturâ Dei. *Non simpliciter negamus bona opera esse causam salutis, nempe instrumentalem potius quàm efficientem causam, quam vocant sine quâ non.* Et postea. *Bona opera causa sunt instrumentalis possessionis vitæ æternæ: per hæc enim tanquam per media & legitimam viam ducet nos Deus in possessionem vitæ æternæ.* G. Amesius in medullâ S. Theologiæ lib. 2. cap. 1. thesi 30. *obedientia (inquit) nostra, licet non sit principalis aut meritoria causa vitæ æternæ, est tamen causa aliquo modo administrans, adjuvans, & promovens versus possessionem hujus vitæ.* Richardus Baxter etiam in libro supra citato, pag. 155. ait, *nos justificari operibus eodem genere causalitatis quam fide, videlicet quasi per causas sine quibus non, seu conditiones novi fœderis à nostrâ parte requisitas ad justificationem.* Et pag. 195. ait, *non necesse esse doctum aliquem instruere, qui Pontificiorum scripta legit, quomodo hæc doctrina ab iis dissidet.*

SED denique, quia expedit hoc loco aliquid dicere de merito seu mercede operum, quædam addam de sensu & fide nostrâ hâc in re; neque enim existimamus, neque credimus, hominem aliquid operibus suis à Deo mereri, cum totum sit ex merâ ejus gratiâ, ideoque negamus Papale meritum ex condigno; negare autem non possumus, quin Deus ex infinitâ suâ bonitate (quâ genus humanum dilexit) postquam communicaverit ei gratiam & Spiritum suum, etiam secundum beneplacitum ipsius remuneratur bona filiorum suorum opera: itaque hoc me-

*ritum congruentiæ seu remunerationis negare non possumus, neque verbum meriti omnino rejicere, quousque eo utitur Scriptura. Nam idem $\alpha\epsilon\iota\sigma$ significat meritum, ideoque intelligi poterit, ubi interpretes Digni verbo utuntur, ut Matth. iii. 8. 1 Theff. ii. 12. 2 Theff. i. 5, 8. de quo Richardus Baxter libro suprâ citato, pag. 8. *Largiore autem sensu* (ait) *sicut promissio est obligatio, & res promissa dicitur debitum, sic præstatores conditionum dicuntur digni, & quod præstant, meritum: licet propriè totum sit ex gratiâ & non ex debito.* Hoc etiam meriti verbo frequenter usi sunt, qui Patres Ecclesiæ dicuntur; quorum dicta de hâc re, quia in dubio non est, hoc loco proferre non necesse habeo; sed quod ab hoc verbo, sensu quo nos utimur, etiam non abhorreant quam plurimi Protestantes, patet ex Apologiâ Confess. Augustanæ, Art. 20. *Concedimus operâ verè esse meritoria, non remissionis peccatorum, aut justificationis, sed sunt meritoria aliorum præmiorum corporalium & Spiritualium, quæ redduntur, tum in hac vitâ, tum post hanc vitam.* Et paulo infra, *Cùm igitur opera sint quædam impletio legis, rectè dicuntur meritoria, rectè dicitur eis deberi merces.**

IN actis colloquii Aldeburg. Theol. Electorales pag. 110. & pag. 265. *Hoc sensu ecclesiæ quotquot nostræ à meriti vocabulo Patribus usitato non abhorrent, nec tamen eæ propterea patrocinantur Pontificiorum dogmati de merito.*

G. VOSSIUS Thes. Theolog. de bonorum operum meritis: *Nos merendi vocabulum non in totum quidem damnari ausi sumus, ut quo tum veterum plurimi utuntur, tum Ecclesiæ reformatæ usæ sunt in confessionibus suis. Quod autem Deus judicat & acceptat homines secundum eorum opera, nemini dubium esse potest, qui hasce Scripturas seriò perlegere voluit, Mat. xvii. 26. Rom. ii. 6, 7, 10. 2 Cor. v. 10. Ja: i. 2, 5. Heb. x. 35. 1 Pet. i. 17. Rev. xxii. 12.*

ET ut hujus thematis finem faciam; ne quis nimis audacter Deum irrideat, judicans se justificari & acceptum

ceptum esse in conspectu Dei virtute mortis & passionis Christi, dum impurus & non justificatus in corde suo, & in iniquitatibus pollutus sit; ne fiat spes ejus sicuti spes hypocritarum, quæ fallitur. Neque aliquis stultè opinetur, quòd suis operibus, vel ceremoniarum seu traditionum observatione, vel auri argente erogatione, sive corporis membra affligendo, aut voluntariâ humilitate, aut cultu excogitato, aliisque id genus, Deum sibi debitorem reddere, aut coram illo se mereri, vel quòd homo aliquis potestatem habeat faciendi ea ad justificationem efficacia, ne stulti jactatores, & Deo justitiæque ejus peregrini inveniuntur. Sed in sempiternum beati sunt illi, qui indignitatis suæ sensibiles facti, & omnia sua facta & conatus inutiles videntes, suamque inanitatem, & inanem spei vanitatem pensitantes, & conscii, dum intus percutiebantur & condemnabantur Dei sancto in cordibus ipsorum teste, ideoque se ad lumen illud applicantes, gratiamque illam in se operari patientes, sic mutati & renovati sunt in Spiritibus suis, & à morte ad vitam transiére, & Jesum in se suscitatum habent, & voluntatem & actum producentem, & ita Jesum Christum induerunt, eoque amicti & induti, justitiæ ejus participes fiunt; hi ante Deum confidentèr stare possunt, & ad illum appropinquare, atque acceptationem cognoscunt per illum, in quo Pater benè sibi complacuit, & in omnibus, qui in illo inveniuntur.

THESIS OCTAVA.

In quibus sancta hæc & immaculata genitura plenè producta est, corpus peccati & mortis crucifigitur, & amovetur, cordaque eorum veritati subiecta evadunt & unita: ita ut nullis Diaboli suggestionibus & tentationibus pareant, & liberentur ab actuali peccato & legem Dei transgrediendo, eoque respectu perfecti fiunt: ista tamen perfectio semper incrementum admittit, remanetque semper, aliquâ ex parte, possibilitas peccandi, ubi animus non diligentissimè & vigilantissimè ad Deum attendit.

I. **C**UM justificationem posuerimus in revelatione Jesu Christi in corde formati, & producti, ac ibi opera justitiæ operantis, fructusque Spiritus producentis, quæstio est, quousque, dum in hac vitâ sumus, in nobis prævalere, vel nos virtute ejus contra animarum nostrarum inimicos defendere, possit. Qui pro justificatione omninò externâ imputativâ sunt, necessitatem internæ & realis justitiæ denegantes, exindè affirmant impossibile esse, sanctissimos à peccato liberari, imo hoc aliquem adeptum fuisse negant, è contra prædicantes, * *neminem posse vel à seipso, vel ex gratiâ quavis in hac vitâ recepta (ô impium dictum contra divinæ gratiæ vim!) mandata Dei perfectè implere, verum ea quotidie violare cum cogitationibus, tum dictis factisque.* Hinc etiam affirmant, ut paulò ante observatum est, optima sanctorum facta, preces scilicet, cultus, &c. impura & polluta esse. Nos autem è contra, tametsi hoc libenter fatemur de naturali lapso homine in statu suo degenerato, dum irregeneratus utquid profiteatur verbis, nihilominus credimus eos, in quibus Christus sit formatus, & novus homo productus, & natus ex semine incorruptibili, sicuti partus ille & homo ei unitus naturaliter voluntatem Dei agit, ita possibile esse homini eousque ei adhærere, ut non sit quotidie legis Dei transgressor. Et ad clariorem controversiæ statum aperiendum consideretur,

II. PRIMO, non ponimus hanc possibilitatem in hominis propriâ voluntate & capacitate, quâ homo est filius lapsi Adami, neque quâ consideratur in statu naturali, utut sapiens & sciens, vel notionali & literali cognitione Christi imbutus, eâque studens conformitati cuidam ad legem, sicuti externa est.

SECUNDO, hoc totaliter adscribimus homini, prout renatus & renovatus est per Christum, quem in se novit regnantem, ducentem per Spiritum suum, & intus legem Spiritus vitæ revelantem, quâ peccatum non

solum

* Catech. Westmonasteriensis verba.

solum redarguitur, & manifestum fit, sed quâ ad liberandum è peccato vis obtinetur.

TERTIO, per hanc perfectionem, seu à peccato liberationem, nil tale intelligimus, quod quotidie incrementum admittere non possit, neque ita volumus, quasi æquè purus, justus & perfectus homo esset ac Deus in divinis suis attributis sapientiæ, scientiæ & puritatis, &c. Sed solum intelligimus perfectionem proportionalem, & mensuræ uniuscujusque respondentem, quâ homines à transgrediendo legem Dei servantur, & ad voluntatem ejus implendam corroborantur, sicuti, qui duobus talentis benè usus est, opus suum perfecit, Domino acceptus fuit, & boni & fidelis servi nomen obtinuit, non secus quam qui decem ex quinque produxit; velut modicum auri verè aurum est in specie suâ, non minùs quàm ingens massa; & infans corpus integrum & perfectum habet, non minùs quàm adultus, quanquam quotidie crescat. sic Luc. ii. 52. de Jesu dicitur, quod *proficiebat sapientiâ & ætate, & gratiâ apud Deum & homines*, licet nunquam peccâset, ideoque sensu vero & proprio ab initio perfectus fuit.

QUARTO, licet hanc à peccato liberationem consequi quis possit, ideoque omnes illuc niti debeant, non tamen negamus, quin, qui eam adeptus sit, postea Satanæ tentationibus amittere possit, & in iniquitatem relabi, saltem pro tempore, nisi diligenter attendat & sequatur lumen Dei in corde: Neque dubitamus, quin pii non pauci homines, qui vitam æternam adepti sunt, diversas hasce conditiones cognoverint; nam licet unumquodque peccatum hominem quoad spiritua-lem conditionem debilitet, non tamen omninò destruit, vel ad resurgendum incapacem reddit.

DENIQUE, licet affirmem, quòd postquam aliquis talem statum adeptus sit, in quo possit non peccare, item & possit; non tamen affirmabo statum non esse in hac vitâ obtinendum, in quo justitiam agere sit ita naturale animæ regeneratæ, ut in istius statûs stabilitate peccare non possit: alii forsan certius de hoc statu loqui possint, si illum adepti sunt; quod ad me

attinet, modestè loquor, quia & ingenuè fateor me illum statum nondum adeptum esse, negare autem dari eum nequeo, cùm tam disertè videtur ab Apostolo affirmari, 1 Joh. iii. 9. *Omnis, qui natus est ex Deo, peccatum non facit, quoniam semen ipsius in eo manet, & non potest peccare.*

STATU controversiæ hoc modo aperto, quo non paucis frivolis objectionibus obviabitur, procedam primò doctrinæ illius, quæ perpetuam in hac vitâ etiam sanctis peccandi necessitatem affirmat, absurditatem ostendere.

SECUNDO, hanc nostram doctrinam quam plurimis evidentibus sacrae Scripturæ testimoniis probabo: Et denique, argumentis & objectionibus adversariorum respondebo.

III. PRIMO, Doctrina ista, videlicet, *Sanctos nec posse, neque unquam à peccato in hac vitâ liberatum iri*, pugnat cum Dei sapientiâ & gloriosâ ejus virtute & majestate, Hab. i. 13. *qui purioribus est oculis, quàm ut aspiciat malum*, qui, cùm in seipso voluit populum sibi ipsi congregare, qui illum adorarent, & ejus testes in terris forent, proculdubio etiam sanctificat, & puros efficit; non enim delectatur iniquitate, sed ab omni peccato abhorret; & licet hominem, qui in iniquitate versatur, respiciat, ita ut misereatur ejus, & relinquendi eam vires ei communicet; atqui nec amat, nec delectatur homine, uti peccato jungitur, & si homo semper peccato jungendus esset, tunc semper à Deo disjungeretur, sicut scriptum est, Isa. lix. 2. *Iniquitates vestrae diviserunt inter vos & Deum vestrum, & peccata vestra absconderunt faciem ejus à vobis*; cùm è contra sancti dicantur divinæ naturæ esse participes, 2 Pet. i. 4. *& unus Spiritus cum illo esse*, 1 Cor. vi. 17. nihil autem impurum ita esse potest. Disertè scribitur *nullam esse societatem inter lucem & tenebras*, 2 Cor. vi. 14. Sed Deus lux est, & omne peccatum est tenebræ; quid magis absurdum igitur contra Dei sapientiam dici potest, quasi defuisset in præparando viam, quâ sui eum

eum perfectè adorare & inservire possent, & quasi nullam ordinâset eis methodum, quâ ipsi servirent, quin &, eodem facto, diabolo etiam non minùs, imò magis, quàm Deo servirent: *qui enim peccat, peccati servus est*, Rom. vi. 16. & omne peccatum actum quoddam est obedientiæ diabolo. Si ideo quotidie peccent sancti & cogitationibus & actis & factis, quidni, si cultus & preces eorum peccata sint, plùs diabolo serviunt, quàm Deo? nam diabolo quam plurima integra ministeria præstant, nihil, ne vel granum, Deo tribuentes; Deo autem nihil tribuunt, nisi ubi etiam multum diabolo tribuitur, ubicunque enim peccatum est, ibi partem suam diabolus habet; & si preces sanctorum, omniaque eorum ministeria spiritualia peccaminosa sint, ibi diabolus non minùs adoratur, quàm Deus, &, in quam pluribus, longè magis; cùm ex istis actionibus plurimas ipsi fateantur sine divini Spiritus motu aut influxu peragi: Quis autem illum stultum inter homines dominum non agnoscat, qui, cùm vellet liberos suos sibi & voluntati ipsius obedire, & etiam potens esset eos tales efficere, nihil iis ita faciendi potestatis tribuat, quin etiam hostibus suis non minùs quàm sibi inserviant, & contra tantum incommodum non providerit, an non talem imprudentem & improvidum homines dicerent, qui rerum suarum tam malè satageret? Quid igitur de istâ doctrinâ dicendum est, quæ omnipotenti & sapientissimo Deo hanc stultitiam attribuit?

IV. SECUNDO, Doctrina ista Dei justitiæ repugnat: nam cùm requirat à suis puritatem, & jubeat ita frequenter & disertè eos ab omni iniquitate abstinere, ut postea patebit; & cùm *ira ejus reveletur super omnem impietatem & injustitiam hominum*, necessariò sequitur, Deum, ad voluntati ejus obediendum, capacem fecisse hominem; aut saltem quod requirat plus, quàm dat potestatem præstandi, quod est Deum injustum facere, & dominum durum cum pigro servo nominare. Hactenus loquutus sum de injustitiâ, quam ii Deo adscribunt, dum illum iniquos dam-

dannare volunt, quibus nunquam assequendi virtutem media tribuerit. Sed hoc adhuc multò pejus & absurdius est, affirmare scilicet Deum non tribuere electis suis (quos fatentur illum amare) media, quibus ei rectè servire possint. Quid igitur ex tam prodigiosa doctrinâ sequitur? Hæc in sanctis imperfectio vel à Deo est, vel ex ipsis sanctis. Si ab ipsis sanctis fit, indè fit, quòd non utuntur potestate aliquâ, quâ possint obedire, & tunc possibile est, (uti reverà est virtute Dei suis tributâ) sed hoc nolunt antagonistæ, ideoque non culpandi sunt, quod in peccatis remanent, si impossibile sit eis aliter esse. Si autem ex ipsis non fiat, necessariò ex Deo est, qui non dedit eis illam gratiæ mensuram, quâ à peccato purgari & mandata ejus præstare potuerint, & an hoc non est maximam injustitiam Deo attribuere, perindè ac si suis peccare interdixerit, gratiam autem, quâ non peccarent, non tribuerit. Hoc modo Deus iniquissimis hominibus injustior fit, *qui, ut ait Christus, si filii petiverint panem, non porrigent lapidem: aut si piscem, non porrigent serpentem.* Sed hi fatentur, quod oporteat nos petere à Deo potestatem, ut à peccato liberemur, & tamen talem potestatem nunquam expectandam esse. Tales igitur preces in fide minimè possunt esse, sed inanes sunt. Nonne hoc modo Deus non minùs injustus fit suis, quam fuit olim Pharaoh populo Israelitico, qui lateres postulavit, stramen autem non dedit. Sed gratia Deo, non ita agit cum iis, qui reverà confidunt in illum, sicut isti vanè imaginantur: Fideles verè sentiunt gratiam Dei sufficere iis, & quod vi & virtute ejus malum superare possunt.

V. TERTIO. Doctrina ista summè injuriosa est in Jesum Christum, & magnoperè derogat virtuti sacrificii ejus, & adventum ac ministerium ejus, quoad præcipuum finem, inefficacia facit. Christus enim præcipuè in hunc finem manifestatus est, ut peccatum removeret, & gentem justam sibi congregaret, qui Deo famularentur in animi puritate, co-

ram

ram illo in timore ambulantes, & ut sempiternam justitiam introduceret, scilicet Evangelicam illam perfectionem, quam non potuit lex efficere. Dicitur, Tit. ii. 14. *Dedisse semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret sibi populum acceptum, sectatorem bonorum operum*: hoc procul dubio de sanctis, dum in terrâ sunt, loquitur Apostolus. Sed huic contrarium affirmant repugnantes, in hac vitâ nullam esse talem redemptionem, ideoque Christi pro nobis deditionem & adventum inefficacem reddunt, Paulumque hoc loco mendacem faciunt, apertè denegantes Christum mundâsse sibi populum ab omni iniquitate; quippè qui indies peccant, & ore & more assiduè, imò perseverenter, iniquitatem & scelus perpetrant. Quomodo dicendi sunt bonorum operum sectatores, qui in malis operibus indies versantur? & quomodo existimandi sunt populus purus, qui semper in impuritate sunt, nisi peccatum impuritas non dicatur? Præterea disertè affirmatur, 1 Johan. iii. 5, 8. *hoc sine apparuisse Filium Dei, ut peccata nostra tolleret, & diaboli opera dissolveret*: sed hoc totum isti frivolum reddunt; nolunt enim quod dissolvat opera diaboli in filiis suis per hujus vitæ curriculum, neque credunt apparuisse illum, ut peccata ipsorum tolleret, cùm necessitatem jugiter in peccato vivendi vendicent. Ne quis autem hunc Apostoli locum detorqueat, quasi dictum fuisset solum de removendo reatu peccati, & quasi ad hanc vitam non spectâset, Apostolus, quasi ex consilio, addit sequentibus versibus, *omnis, qui in eo manet, non peccat, &c.* Non igitur violent legem Dei cùm cogitationibus, tùm dictis & factis. *Nemo vos seducat: qui facit justitiam, justus est, sicut & ille justus est; qui facit peccatum, ex diabolo est.* Sed qui assiduè peccat cùm dictis, tùm factis, &c. facit peccatum, quomodo ergo fit talis filius Dei? Sicut igitur addit Apostolus sequente versu, apparuisse Filium Dei, ut peccatum tolleret: quàm mirificè institutionem Christi pervertunt, qui refragantur peccatum

tum in hac vitâ tolli, & quàm nocentes sunt Christi apparitionis virtuti & efficacîæ? Nonne Deus ideo misit Christum, ut populum ex peccato ad justitiam converteret, è regno Satanæ in regnum charissimi sui Filii? Et qui ita conversi sunt, nonne sunt servi ejus, filii ejus, fratres ejus, amici ejus? *Qui, sicut ipse erat, sic & illi sunt in hoc mundo, sancti, puri, immaculati*; & Christus nonnè semper vigilat super illis, attendit eis, orat pro illis, salvans eos virtute & Spiritu suo, ambulans in illis, & inter eos habitans? sicut è contrâ diabolus inter reprobos & perditos suos versatur? Quid igitur, an servi Christi minùs ejus sunt, quàm servi diaboli, nisi Christus dicatur nolle suos perfectos esse, quod non sine blasphemîâ asseritur, & Scripturis contradicit? vel quòd non potens sit virtute suâ suos præservare in justitiâ, quod non minùs blasphemum foret, quum de illo Scripturæ testentur, quòd peccatum superavit, & in infernum apertè triumphavit; & quòd omnis potentia, tùm in cælis, tùm in terris, ei tributa sit. Sed certè, si sancti assidue cùm cogitationibus tùm dictis factisque peccant, ut isti affirmant, magis diabolo, quàm Deo deserviunt, illiusque (videlicet diaboli) potestati subjecti sunt; idcirco ille magis prævalet in Christi filios, quàm ipse Christus, eosque in servitute tenet, etiam invito Christo; sed quàm est hoc contrarium Christi adventûs fini, sicut exprimitur ab Apostolo ad Ephes. v. 25, 26, 27. *sicut Christus dilexit ecclesiam, & seipsum tradidit pro eâ, ut illam sanctificaret, mundans lavacro aquæ in verbo vitæ, ut exhiberet ipse sibi ecclesiam non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid hujusmodi, sed ut sit sancta & immaculata.* Si verò Christus hæc realiter perfecerit, membra hujus ecclesiæ non semper peccant & factis & dictis, &c. Sin autem ita sit, vel huic testimonio contradicitur, vel necessariò affirmatur, nihil esse discriminis inter sanctificatos & profanos, mundos & immundos, sanctos & insanctos, maculatos & immaculatos.

VI. QUARTO. Doctrina ista reddit opus ministerii, prædicationem verbi, Scripturarum editionem, & preces piorum, inutilia & inefficacia; cum quoad primum, Eph. iv. 11. *pastores, &c. dicantur dari ad consummationem vel perfectionem sanctorum, &c. donec occurramus omnes in unitatem fidei, &c. in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi*: si autem necessitas sit quotidie peccandi & in omnibus, tunc talis perfectio dari non potest, tales enim non dici possunt perfecti. Et si ad hanc consummationem perficiendam pastores in ecclesiâ ordinati & dispositi sint, nonne, qui hoc impossibile prædicant, ministerium inutile reddunt, cum nullus alius verus finis eis assignatus sit, quàm quod homines è peccato ad iustitiam educant. Quocirca si (ut isti ministri asseverant) non expectanda sit nobis à peccato liberatio, nonne opus suum inutile faciunt? quid opus est prædicatione, si peccatum, ad quod arguendum omnis prædicatio fit, removeri non possit, nec ab hominibus separari? Adversarii magni Scripturarum æstimatores videri volunt, has autem *utiles* esse declarat Apostolus, 2 Tim. iii. 17. *ut perfectus sit homo Dei*. Quod si hoc impossibile in hac vitâ sit, tunc inutiles omninò Scripturæ sunt, nam in vitâ futurâ non opus iis erit. Preces sanctorum inutiles reddit; ipsi autem fatentur oportere se quotidie orare, ut Deus liberet eos ab omni malo; peccatum autem malum est. Preces autem illæ nonne sunt inutiles & fidei expertes, si eodem tempore credant Deum illud, pro quo orant, non daturum eis, quippe cum impossibile sit hoc acquiri in hoc mundo, etiam Dei Spiritûs & gratiæ auxilio; licet autem hæc absurditas sequeretur, videlicet quoad preces eorum absque fide, hoc parum esset, nisi idem inferretur de precibus sanctorum Apostolorum, qui hoc enixè exorabant, ideoque (procul dubio) possibile credebant, Col. iv. 12. *semper sollicitus pro vobis in orationibus, ut stetis perfecti, &c.* 1 Thess. iii. 13, & v. 23, &c.

VII. SED

VII. SED quintò: Doctrina ista communi sensui & rationi repugnat; duo enim illa opposita principia, quorum alterum in filiis tenebrarum, alterum in filiis lucis regnat, peccatum & justitia sunt. Et sicut respectivè homines vel hoc vel illo fermentantur, vel justificati, vel reprobati dicendi sunt, cum sit *æquè abominationi Jehovæ, improbum absolvere, & justum condemnare*, Prov. xvii. 15. Qui autem urgeret, non posse aliquem ità altero fermentari, ut ab altero liberetur, planè affirmaret peccatum & justitiam coincidere, & posse hominem verè dici justum, licet quotidie in omnibus actionibus peccet, & tunc quid interest inter bonum & malum? Nomen hoc est in abominandum illud delirium prolabi, & occasionem sumere ponendi tenebras pro luce, & nominandi bonum, malum; & malum, bonum: cum dicant optima sanctorum opera pollutā & corrupta esse, & tamen eos, qui quotidie cum cogitationibus tum factis dictisque peccant, esse viros bonos, imò sanctos & pios Dei servos; nunquid magis sanæ & rectæ rationi contrarium esse potest? subjectum enim semper denominatur ab accidente, quo afficitur, sicut paries dicitur albus, ubi multa albedo est, &c. Sed ubi plus injustitiæ in aliquo homine invenitur, quàm justitiæ, is potius denominandus est injustus, quàm justus. Certè tunc si unusquisque quotidie peccet in omnibus suis factis, dictis & cogitationibus, & ubi peccat, nihil habet justitiæ; si quid autem justus agat, habet id mixturam injustitiæ, ibi plus injustitiæ quàm justitiæ est: quamobrem nemo dicendus est justus, nullus sanctificatus, nullus ablutus invenendus est. *Ubi igitur sunt filii Dei? ubi purificati illi, ubi ii, qui aliquando polluti erant & impuri, sed nunc sancti & puri facti? ubi ii, qui quondam erant tenebræ, sed nunc sunt lux in Domino?* Utique secundum istam doctrinam tales non extant, nisi injustitia ita existimetur; nonne hoc est in horrendam illam *Rantorum* blasphemiam illabi, dicentium nihil interesse inter bonum & malum, utrumque idem esse

esse in conspectu Dei. Multa alia absurda ostendere possem, & pessimas consequentias, manifestasque contradictiones, quæ ex perniciosâ hâc doctrinâ exoriantur, sed hoc pro tempore sufficiat, quo etiam probatio veritatis doctrinæ nostræ implicatur. Sed, ad uberiores ejus evidentiâ, pergâ ad secundum illud à me propositum, videlicet, doctrinam nostram quam plurimis Scripturæ sacræ testimoniis probari posse.

VIII. PRIMO, probatur positivo illo Christi præcepto, nec non Apostolorum, quum hoc sit axioma naturaliter omnium insitum cordibus, *neminem teneri ad impossibile*: nam cum Christus & Apostoli ejus præceperint nobis omnia mandata præstare, possibile nobis est ita facere. Quod autem hoc præceptum sit absque omni commentario, seu interpretatione, luculenter apparet ex his disertis verbis, quæ lector inspicere poterit, Matth. v. 48. vii. 21. Joh. xiii. 17. 1 Cor. vii. 19. 2 Cor. xiii. 11. 1 Jo. ii. 3, 4, 5, 6. & cap. iii. vers. 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10. quæ loca & præcisè præcipiunt, & absolutè necessarium declarant, & quasi expressè scripta fuissent ad objectiones adversariorum respondendas, eorum stultitiâ manifestant, qui filii vel amici Dei reputari volunt, dum aliter agant.

SECUNDO, Possibile est, quia hoc sine Evangelium & Evangelii legem recepimus, & disertè promittitur nobis, sicuti sub gratiâ sumus, ut ex istis locis apparet, Rom. vi. 14. *Peccatum vobis non dominabitur, non enim sub lege estis, sed sub gratiâ*: & Rom. viii. 3. *nam quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus filium suum, &c. ut justitia legis impleretur in nobis, &c.* Si enim hæc non esset conditio requisita & necessaria & possibilis sub Evangelio, tunc nihil esset discriminis inter Evangelium & legem, quæ nihil perfectum faciebat, cum Apostolus per integrum sextum illud ad Rom. cap. possibilitatem hanc, imò & necessitatem redemptionis à peccando indè evincat, quia sub Evangelio & non sub

sub Lege erant ; idcirco & seipsum & Romanos, ad quos scribebat, in hâc conditione ponit, versibus 2, 3, 4, 5, 6, 7 ; & vers. 11, 12, 13, 16, 17, 18. urget hanc possibilitatem & necessitatem liberationis à peccato penè eo modo, quo nos suprâ fecimus ; & vers. 22. declarat, eos hanc conditionem aliquantulum attigisse, his verbis, *nunc verò liberati à peccato, servi autem facti Deo, habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem vero vitam æternam* : nam sicut hæc à peccando libertas acquiritur & possibilis fit, ut Evangelium & lex Spiritûs recipitur & noscitur, ita hujus ignorantia contrarium errorem & peperit & fovit. Homo enim, cùm non attendat lumen & legem Dei in corde suo (quâ peccatum non solum manifestatur sed eradicatur, ideoque alienus & ignarus novæ vitæ & partûs, qui ex Deo oritur, & libenter voluntatem ejus agit, & ex naturâ suâ legem Dei violare nequit) in naturali suo statu præceptum respicit sicut externum est in literâ, & cum se ita condemnatum & convictum sentiat (*litera occidit, non vivificat*) sic semet vulneratum, non intus ad illud, quo sanaretur, convertit, sed legis externæ, prout extrâ est, conformitatem consecratur, quam impossibilem sentit : quo plûs autem contendit, eò magis hæret. hic autem est adhuc Judæus cum carnali suo præcepto & lege externâ in foederis antiqui statu, *quo servientes non fiunt juxta conscientiam perfecti*, Heb. ix. 9. quanquam notionem Christianitatis, vel externam in Christum fidem habere possint ; & hoc modo excœcati laborârunt Scripturas detorquere ad quærendam justitiam imputativam totaliter extrâ, quâ iniquitates suas operirent ; imaginantur etiam acceptationem apud Deum possibilem, quamvis impossibile judicantes Christi mandatis obedire : Sed eheu ! ô animæ ineptientes, hallucinatæ & delirantes ! Hoc minimè sufficiet die illo, *quo Deus quemque judicabit secundum opera eorum, sive bona sive mala*. Non defendet te dicere necessariò tibi impositum fuisse quotidie peccare & dictis & factis ; qui enim ita fecere, certò

certò iniquitati obedientes fuerunt, quibus præparata sunt ira, indignatio, tribulatio & angustia; sicut gloria, honor, pax & vita æterna iis, qui in bene operando patienter permansere. Quapropter, si hanc perfectionem & à peccato liberationem tibi possibilem cognoscere cupis, converte cor tuum ad lumen illud & spirituales Christi legem in te; argutiones ejus patere, & judicium nec non indignationem Dei in partem in te injustam sustine, sicut ibi revelatur, quam Christus pro te tolerabilem fecit; & sic sine iudicio in te proferri ad victoriam, & hoc modo particeps fies passionis Christi, & morti ejus conformis, ut temet mundo crucis ejus virtute crucifixum senseris, ut vita illa, quæ quondam spirabat & nutriebatur in te, huic mundo & amoris nec non cupiditatibus ejus nunc moriatur, nova exfusetur vita, quæ deinceps vivas Deo, non autem tibi ipsi, & cum Apostolo dicere possis, Gal. ii. 20. *non te amplius vivere, sed Christum in te*; tunc autem eris non nomine tantum, sed reipsa Christianus, & tùm dignosces quid sit, *deposuisse veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris, & certè, assidue & indefinenter peccat & dictis & factis: & induisse novum hominem, qui secundum Deum creatus est in justitiâ & sanctitate veritatis*, Eph. iv. sicque noveris teipsum esse Dei facturam, creatum in Christo Jesu in bonis operibus, Eph. ii. 10. ideoque non semper peccare; & huic novo homini jugum Christi suave est, & onus ejus leve, Matth. xi. 30. & mandata ejus non sunt gravia, 1 Joh. v. 3. Hujus enim quasi cibus & potus est Dei voluntatem adimplere.

DENIQUE, hæc perfectio seu à peccando libertas possibilis est, quia multi eâ potiti sunt, sicut sacra volumina fusè declarant, etiam quidam ante Legem, quidam Legis tempore, & plurimi sub Evangelio, ut primò de Enocho scribitur, Gen. v. *quod cum Deo ambulavit*; quod nemo, dum peccat, facere potest. De Noah dicitur, Gen. vi. 9. de Jobo, i. 8. & de Zachariâ & Elizabeth, Luc. i. 6. *quod perfecti fuerint.*

rint. Sed sub Evangelio præter ea, quæ dicit Apostolus, sexto ad Rom. antè citato, vide quod de pluribus ait in communi, Eph. ii. 4, 5, 6. *Cùm essemus mortui peccatis, convivificavit nos in Christo & conresuscitavit, & considerare fecit in cælestibus in Christo, &c.* Non credendum est, quod, dum in cælestibus illis locis considerent, quotidie & cogitationibus & dictis & factis Dei legem violabant. Vide quod amplius dicitur ad Hebræos, xii. 22, 23: Et ut finem imponam, perlegatur illud Apocalypseos, xiv. 1, 2, 3, 4, 5: de quibus, tempore præterito, scilicet, dum in terris versarentur, disertè dicitur, *quod in ore eorum non est inventus dolus*: sed accelero, loco tertio, respondere objectionibus, quæ quidem sunt adversariorum argumenta.

IX. PRIMO, à magnâ illâ *objectione* exordiar, quam ex istis Apostoli verbis deducunt, 1 Joh: i. 8. *Si dixerimus, quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est.* Resp. Annon mirum est, homines adeò excæcatos esse & partiales, quod Scripturæ testimonia longe luculentiora rejiciunt, & huic tenaciter adhærent, cùm multifariè responderi possit? ut primò [*si dixerimus, &c.*] non probat Apostolum ipsum ibi includi: aliquando Scriptura hoc loquendi modo utitur, cùm persona loquens minimè includatur, quem loquendi modum Grammatici figuram *Metaschematismos* nuncupant: Hoc modo, Jac: iii. 9, 10. de linguâ loquens, ait, *in ipsâ benedicimus Deum, & in ipsâ maledicimus homines; non oportet fratres mei hæc ita fieri.* Quis inde affirmabit ex maledictoribus istis fuisse Apostolum? Sed secundò, hæc objectio rem minimè attingit: non ait, quotidie violamus Dei mandata & dictis & factis, &c. multò minùs omnia opera nostra bona, quæ operatur in nobis Spiritu suo Deus, esse mala & peccaminosa; sequens versus contrarium demonstrat, ubi *confitentibus dicitur & remitti peccata, & eos ab omni iniquitate emundari.* Hic & remissio reatûs, & mundatio inquinamenti seu pollutionis est; nemo enim

fine

sine manifestâ verborum violentiâ potest contendere, & remittere & emundare ad remissionem reatûs ambo pertinere; nam ut hoc minimè ex textu patet, sic & inutilem tautologiam implicat: nam Apostolus ibi ostendens, quomodo & remissio & mundatio obtinetur, subsumit tempore præterito, versu 10. dicens, *si dixerimus quoniam non peccavimus, mendacem facimus eum, &c.* Tertiò, ut rectè observat Augustinus expos. epist. ad Gal. *aliud est non peccare, aliud non habere peccatum*: non ait Apostolus, si dixerimus quoniam non peccamus, sed quoniam peccatum non habemus. Certè inter hæc multum jacet discriminis: nam quoniam omnes peccavere, ut libenter fatemur, de omnibus dici potest quodam modo, quod peccatum habeant. Præterea, peccatum sumi potest pro semine peccati, quod in iis aliquando remanet, qui ab actualiter peccando redimuntur; quod autem ad eas tentationes & provocationes ab isto semine provenientes, cùm à servis Dei resistantur, diaboli tentantis, non sancti resistentis, peccata sunt. Quartò, his omnibus consideratis, & quàm luculentè idem Apostolus eâdem epistolâ semel & iterum, ut in quamplurimis locis antè citatis, perfectionem hanc, ac non peccandi & possibilitatem & necessitatem affirmat, num æquum, num rectæ rationi consentaneum est, hunc unum locum, quem ipsis sequentibus verbis explanat, & paulò pòst tempore præterito subsumit, ita torquere ad contradicendum non solùm aliis quam plurimis ejusdem Apostoli sententiis, sed & universo hujus epistolæ scopo, nec non totius Scripturæ præceptis ac mandatis?

SECUNDO, *objiciunt* duo Scripturæ loca ejusdem ferè significationis. Alter est, 1 Reg. viii. 46. *Nemo est, qui non peccat*; alter est, Eccles. vii. 20. *quamvis homo justus non sit in terrâ, qui faciat bonum, & non peccat.* Respondeo, primò; Hic nihil agitur de quotidie peccando, & nunquam ab eo liberando: sed tantum quod omnes peccavere, vel nullum esse, qui non peccat, licet non semper, ut nunquam non peccet, &

hic jacet controversia ; imò eo loco Reg. post duos versus loquitur de iis, qui *revertuntur ex toto corde suo, & ex toto animo suo*, quo possibilitas relinquendi peccatum abundè insinuat. Secundò, respicienda sunt tempora & diversæ dispensationes, nam licet concederetur, isto temporis punctulo nullum non peccantem fuisse, non indè sequitur, nullum nunc vel esse, vel impossibile esse, ut talis nunc sit, nam à *non esse ad non posse non omninò valet sequela*. Sed denique, tota hæc objectio ex falsâ interpretatione pendet ; verbum enim Hebraicum **לֹא** modo potentiali legi & potest & debet, videlicet, *qui non peccet*, id est, *qui non possit peccare* : sic & vetus interpretatio, & Vatablus & Junius ac Tremellius interpretantur, idemque verbum ita se habet, Psal. cxix. 11. *In corde meo abscondi-eloquium tuum*, : **לֹא אֶחְטֶא לְפָנֶיךָ**, id est, *ne peccem tibi*, in modo potentiali. quod, cùm sit magis adæquatum universo Scripturarum scopo, veritatis testimonio, omniumque fermè interpretum sensui, ita proculdubio intelligi debet, & alteram interpretationem tanquam spuriam rejici.

TERTIO, *objiciunt* quædam Apostoli ad Rom. cap. vii. dicta, nempe versu 19. *non enim quod volo bonum, hoc facio, sed quod nolo malum, hoc ago*. Et ver. 24. *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus ! Respondeo ;* Hic nihil probatur, nisi pateret Apostolum hoc loco de suâ propriâ & præsentî conditione loqui, & non potius in personâ aliorum : vel de suo statu, in quo aliquando ipse fuerit, quod Scripturis familiare est, sicut de maledicendo, in epist. Jacobi, hætenus observavimus. Sed in textu nihil est, evidenter significans, Apostolum de semetipso, vel de suâ conditione propriâ præsentî, multò minus semper futurâ, ibi loqui ; sed è contrario, in præcedenti capite, ut suprà manifestum est, contrarium declarat, dicens, vers. 2. *qui enim mortui sumus peccato, quomodo adhuc vivemus in illo ?* Secundò apparet, Apostolum quasi agere partes cujusdam, qui nondum adhuc

huc ad statum spiritualem pervenerit, quoniam versu 14. dicit, *ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato*. Sed quis tam insanus est, ut dicat Paulum Apostolum quoad propriam suam conditionem, quando illam epistolam scribebat, fuisse virum carnalem, qui in primo capite testatur, *quòd segregatus fuerit ad dignitatem Apostolicam, Romanis spiritualia dona impertiturus*? & de seipso ait capite sequenti, *quòd lege Spiritus vitæ in Christo Jesu liberatus sit à lege peccati & mortis*, tunc igitur non erat carnalis. Et cùm sint in hâc vitâ viri spirituales, ut non abnegant adversarii, & per totum hoc octavum caput copiosè significatur, nemo negabit ex horum numero fuisse beatum Apostolum Paulum; sicut igitur, etiamsi ipsum carnalem vocet isto capite, non illic de seipso locutum intelligendum est, ita nec quid aliud eodem loco de se dicit; imò post vers. 24. ubi ut suprâ exclamat, *gratias Deo reddens*, & sequenti capite, quomodo victoriam obtinuit, abundè significat, ut versu 35. *Quis ergo nos separabit à Charitate Christi?* & vers. 37. *Sed in his omnibus superamus.* & vers. ult. *nihil poterit nos separare, &c.* Sed ubicunque peccatum est & remanetur in eo, ibi quædam separatio est, cùm omne peccatum sit Deo contrarium, ἀνομία, id est, *legis transgressio*, 1 Joh. iii. 4. & quicumque vel minimum malum agunt, ab eo separantur. Hic igitur superandi status, quem apertè declarat se cum aliis quibusdam consequutum esse, cum perseverantè & usquequaque peccando consistere non poterat.

QUARTO, *objiciunt*, delicta & peccata quorundam sanctorum, sicut Noachi, Davidis, &c. *Respondeo*, hoc nihil ad rem: Controversia enim non est, num viri boni *non possint peccare*, quod non negatur, sed, ut suprâ, num possint *non peccare*: non sequitur, quia peccaverint, quòd ideò non potuissent non peccare, sed semper necesse sit, ut peccent. Secundum hunc modum argumentandi urgeri possit per hanc regulam, *contrariorum par ratio*, nempe quia bonus aliquando, id est semel vel iterum, peccavit, ergo

neceſſe eſt, quotidie & per integram vitam peccet; igitur ſi malus aliquando, id eſt ſemel vel iterum bonum & juſtum egit, ergo neceſſe eſt, quotidie & per integram vitam bonum & juſtum agat, quod ſicut eſt maximè abſurdum, ita & Scripturæ teſtimonio plane contrarium, Ezech. xxxiii. à verſu 12. ad 18.

DENIQUE *objiciunt*, ſi hæc à peccando libertas poſſibilis ſit, tunc mortificatio peccati inutilis erit, quia nullum erit peccatum mortificandum, imò ſanguis Chriſti, & quotidiana pro remiſſione peccatorum oratio, nugatoria & non neceſſaria redditur. *Reſpondeo*, Hanc, propter ejus abſurditatem, ferè omiſi; num poſſit enim mortificatio peccati inutilis eſſe, ubi finis ejus obtinetur, cùm perfectio hæc non acquiratur niſi per mortificationem? num fides & ſpes ſuperandi prælium parùm neceſſarium reddat? judicent æqui & ſapientes, utrum rationi magis conſentaneum ſit; vel, ut adverſarii aiunt, neceſſarium eſſe, ut pugnemus, & nunquam de ſuperando cogitemus, ideoque neceſſe eſſe, ut ſemper ſuperati & debellati ſimus: vel, ut nos dicimus, pugnemus, quoniam pugnando datur ſpes ſuperandi; utrum ii, qui ſe mundari poſſe, vel qui ſe nunquam poſſe credunt, ſanguinem Chriſti magis efficacem reddunt? quis magis medicum ejuſque medicinam commendat, is, qui credit ſe illo ſanari poſſe, & ſicut ſe ſaniorẽ ſentit, fatetur & agnoſcit, ideoque reverà dicere poſteſt, hic peritus eſt medicus, hoc bonum medicamentum, ecce ſanatus ſum per illum; vel is, qui nunquam ſanatur, qui nunquam ſe poſſe ſanari credit, dum vivit. Quod ad orationem pro remiſſione peccati, minimè negamus, quoniam omnes peccavere, ideoque opus habent oratione, ut peccata præterita remittantur, & quotidie à peccando præſerventur: & ſi ſpes vel fides hujus redimendi à peccato poſſibilitatis impediret orationem pro remiſſione peccati, eodem modo inferretur, neminem vitare debere homicidium, pellicatum, vel cætera ea horrenda peccata,

cata, cùm, quo plus homines peccatores sunt, eo magis orandi occasio pro remissione peccati, plus ibi mortificationis usus. Sed satis refutavit Apostolus tales pro peccato patronos & cavillatores, his verbis, ad Rom. vi. 1. *Permanebimus in peccato, ut gratia abundet? Absit.* Sed denique ad urgentes hoc de oratione pro remissione peccatorum ex oratione Dominicâ, facilè respondetur per retorsionem. Hoc non minus militat contra perfectam justificationem, quàm contra perfectam sanctificationem; si enim omnes sancti, minimi, non secus ac maximi, ab eâ ipsâ horâ, quâ convertuntur, perfectè justificentur, ut adversarii volunt, habent, longè antequam moriuntur, remissionem omnium peccatorum; dicine iis igitur possit, quid opus vobis orandi pro remissione peccatorum, qui jamdudum justificati estis; quibus diu omnia peccata, cùm præterita tùm futura, remissa sunt?

X. SED his fatis dictum sit; de hâc possibilitate satis luculenter testatus est Hieron. lib. 3. adver. Pelagium, *hoc est, nos dicimus posse hominem non peccare, si velit, pro tempore, pro loco, pro imbecillitate corporeâ, quamdiu intentus est animus, quamdiu chorda nullo vitio laxatur in cytharâ, & rursus eodem libro, quod est quod dixeram in nostrâ esse positum potestate, (per gratiam scilicet adjutâ) vel peccare, vel non peccare*: hic enim erat Pelagii error, quem nos reverà respuimus & averfamur, & cui patres omnes justè restiterunt, dicere scilicet, posse hominem viribus naturalibus absque Dei gratiâ non peccare. Sed quod ab hac possibilitate, divinæ gratiæ ope, non abhorruerit Augustinus, Pelagianæ hæreseos acerrimus oppugnator, ex multis ipsius operum locis apparet, ut lib. de Spiritu & literâ, cap. ii. & lib. de naturâ & gratiâ contra Pel. cap. xlii. 50, 60, & 63. de gestis concilii Palæstini, cap. vii. & xi. & de peccato originali, lib. 2. cap. xi. Gelasius autem in disput. contra Pelag. *Sin verò quispiam (inquit) non possibilitate facultatis humanæ, sed per gratiam divinam, hoc*

asserat in hac vitâ quibuscumque sanctis (posse) conferri, benè quidem facit (nam Dei dono cuncta possibilia sunt) talia confidenter opinari & sperare fideliter. Communis autem hac in re patrum sententia ex verbis Concilii Afsanfic. videri potest, can. ult. Hoc etiam secundum fidem Catholicam credimus, quod, acceptâ per Baptismum gratiâ, omnes Baptizati, Christo auxiliante & cooperante, quæ ad salutem pertinent, possint & debeant, si fideliter laborare voluerint.

XI. BEATI igitur qui credunt in illum, qui & potest & vult liberare ab omni peccato, quotquot ad illum veniunt per veram pœnitentiam, & quibus non est animus, diaboli per vitam totam esse servi, sed quotidie procedunt de relinquendo injustitiam, & quæ retro sunt, obliviscentes, Phil. iii. 14. ad ea verò, quæ sunt priora, extendentes seipsos, ad destinatum persequentes bravium supernæ vocationis Dei in Christo Jesu; tales equidem sentient, nec fidem, nec spem suam esse inanem, sed tempore opportuno victores futuri sunt per vim ejus, in quem crediderunt, *victores enim facit columnam in templo Dei sui, & foras non amplius egredientur.* Apoc. iii. 12.

T H E S I S N O N A.

Licet donum hoc, & interna Dei gratia sufficiens sit ad perficiendam salutem, illorum tamen, in quibus resistitur, & fieri potest & fit condemnatio; præterea, in quorum cordibus nonnihil operata est, ad purificandos & sanctificandos illos, ultra ad eorum perfectionem tendens, inobedientiâ ab illâ regredi possunt, & in concupiscentiam reverti, fidei naufragium facere, & post gustatum donum cœleste & participes factos Spiritûs sancti, denuò prolabi; ejusmodi tamen incrementum in hac vitâ & in veritate stabilitas acquiri potest, à quâ nulla datur apostasia.

I. PRIMAM hujus positionis sententiam in expositione thesæos quintæ & sextæ hæctenus tractavimus, ubi abunde demonstratum est, *lumen illud, quod*
pro

pro vitâ & salute datum est, eorum fieri condemnationem, qui obstant ac recusant; ibique etiam ostendimus possibilitatem hominis resistendi divinæ gratiæ & Spiritui; & hoc ita certè patet ex Scripturâ, ut vix negari possit, cui hæc loca revolvere serió libet, Prov. i. 24, 25, 26. Joh. iii. 18, 19. 2 Thess. ii. 11, 12. Act. vii. 51. & xiii. 46. Rom. i. 18. Quod autem ad alteram partem, videlicet, posse aliquos, in quorum cordibus gratia Dei nonnihil operata est, ad purificandos & sanctificandos illos, ultra ad eorum perfectionem tendens, inobedientiâ ab illâ regredi, &c. Testimonia Scripturæ, quæ thesi ipsâ inclusa sunt, sufficiunt ad confirmandam sententiam nostram hominibus alienâ opinione non imbutis, sed quoniam, quoad hanc partem, causa nostra communis est cum plerisque aliis Protestantibus, brevius hoc loco agam. Non enim est cōsiliū meum, actum agere, sed breviter orbi Christianostrarum doctrinarum narrationem exhibere, itidem & quibus eas argumentis propugnamus.

II. Ex Scripturis igitur thesi inclusis (omissis multis aliis quæ urgeri possent) sic argumentor. Si quidam gratiam Dei in luxuriam transferant, tunc aliquando habuerunt: Sed prius est verum: Ergo & posterius. Si quidam fidei naufragium fecerunt, tunc aliquando habuerunt: Sed habere fidem absque Dei gratiâ non potuerunt: Ergo &c. Si quidam post gustatum donum cœleste, & participes factos Spiritûs sancti, denuò prolapsi sunt, tum necessariò secundum aliquam mensuram aliquando senserunt salutiferæ Dei gratiæ & Spiritûs Operationem, sinè quâ nemo potest gustare cœleste donum, & Spiritûs sancti participes fieri: Sed prius est verum: Ergo & posterius.

SECUNDO, Cū hæc doctrina falsâ istâ hypothesi nitatur, videlicet gratiam nemini ad salutem dari, nisi selecto cuidam numero, qui eam amittere non potest, cū reliquum totum genus humanum absoluto decreto à salute excludatur; subrutâ & exfundatâ hypothesi moles corrui. Sicuti doctrina ista pugnat cum quotidianâ

dianâ praxi eorum, qui illam prædicant, quoniam hortantur multos ad credendum, & salutem adipiscendam, cùm interim, si ad decretum reprobationis pertineant, impossibile sit iis, vel credere, vel servari: & si ad decretum electionis, prædicatio frivola est & inutilis, quia aberrare nequeunt: sic etiam hâc in re perseverantiæ doctrina praxi repugnat, nam quotidie auditores hortantur, ut ad finem fideles sint, declarantes, quòd, si non perseverent, excidentur & mercedem perdent: quod quidem verum est, sed maxime contradictorium doctrinæ affirmanti impossibile esse à minimâ veræ gratiæ mensurâ recedere. Si enim ita sit, quid opus hortandi eos perseverare, quos decrevit Deus, ut persistant, & quibus impossibile fecit non perseverare? Huic probationi non amplius insistam, quàm hoc ad consilium meum sufficiat, resque abundè aliàs probetur. Quod hæc fuerit primitivorum Protestantium sententia, inde apparet, quod confessio Augustana condemnet, quasi errorem Anabaptisticum, dicentes, *qui semel justificati sunt, non posse sanctum Spiritum amittere.* Huic multa similia loc. com. Philippi Melanch. reperiuntur. Vossius Pelag. lib. 6. contestatur, communem hanc fuisse Patrum opinionem: in confirmatione thesios 12. pag. 587. hæc habet verba, *communem fuisse antiquitatis sententiam, quam diximus, soli hodie negare possunt, qui cæterum fortasse viri sunt non ineruditi, sed in antiquitate tamen planè hospites &c.* His ita observatis, ad adversariorum objectiones venio.

III. PRIMO *objiciunt*, ea Scripturæ loca de naufragio fidei &c. non de verâ fide intelligi, sed solum de falsâ fide, speciem veri habente &c. *Resp.* Hæc obiectio perquam infirma & imbecillis est & textui contraria, 1 Tim. i. 19. ubi Apostolus ait, *fidem & bonam conscientiam*; si autem fides fuisset solum hypocritica, non fuissent culpandi, quòd repulissent; meliores enim absque, quàm cum tali fide & conscientia fuissent, ideoque ad talem interpretationem refutandam disertè loquitur de bonâ (non de hypocriticâ) conscientia,

scientiâ, quâ apparet realem fuisse, cujus hoc loco fit mentio. Neque concedi potest, acquisivisse illos bonam conscientiam (quam postea amiserunt) sine operatione salutiferæ Dei gratiæ; multò minùs existimandum est, bonam conscientiam cum fide falsâ & hypocriticâ consistere. Et, cùm iis locis conqueratur Apostolus, patet istos, de quibus conqueritur, à bonis & realibus fidei initiis prolapsos fuisse, alioquin minimè illi lamentationis causa fuisset, ideoque verbis luculentis ait, *post gustatum donum cæleste, & cùm participes facti sint Spiritûs sancti &c.* non dicit, quod solùm apparebant ita fuisse; ex quibus equidem abundè apparet, frivolum esse hanc objectionem:

SECUNDO, *objiciunt*, Phil. i. 6. *Confidens hoc ipsum, quia, qui cæpit in vobis opus bonum, perficiet usque in diem Christi: & 1 Pet. i. 5. qui in virtute Dei custodimini per fidem in salutem &c.* Resp. Hæc Scripturæ loca, sicut nihil nobis contrarium positivè affirmant, ita non aliter intelligi possunt, quàm quatenùs conditio à nostrâ parte præstatur, cùm salus non aliter proponatur, quàm peractis à nobis quibusdam necessariis conditionibus, sicuti antè probatum est, & non possunt adversarii negare, Rom. viii. 13. *Si secundum carnem vixeritis, moriemini: si autem Spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis.* & Heb. iii. 14. *Participes enim Christi effecti sumus, si modo initium substantiæ ejus ad finem usque retineamus.* Si enim absque istis conditionibus testimonia illa sumenda essent, omnes eorum exhortationes, quibus alibi scripta illorum abundant, everterent. Quibusdam aliis ejusdem farinæ objectionibus utuntur, quæ eâdem facilitate solvi possunt, & quas, quia, ut antea observavi, alii abundè tractârunt, omisi, ut ad postremam partem, quæ magis peculiariter nostra est, perveniam, quæ posteriore thesisi parte sic se habet, *ejusmodi tamen incrementum in hac vitâ, & in veritate stabilitas acquiri potest, à quâ nulla datur apostasia.*

IV. SICUT in dilucidatione quintæ & sextæ thesios observavi, quosdam, qui aliorum errores de reprobatione negaverint, tamen defuisse, quia non satis abundè

dè veritatem annuntiârunt, ideoque parti adversæ illinc occasionem remanendi in erroribus suis dedisse, ita etiam hoc respectu dici potest; sicut ex unâ parte errant, qui affirmant, non posse hominem à minimâ veræ gratiæ mensurâ decidere, eamque amittere; sic ex alterâ falluntur, qui negant, istam stabilitatem hâc in vitâ consequendam, à quâ apostasia totalis & finalis non datur: & inter hæc duo extrema jacet veritas, Scripturarum testimoniis confirmata, quam nobis revelavit Dominus Spiritûs ipsius testimonio, cujus etiam certi facti sumus sensibili nostrâ experientiâ. Et sicut in priore controversiâ observavi, ita hâc veritatis apologia facilè apparebit rem serio ponderantibus: nam utriusque partis argumenta, si benè applicentur, hanc confirmabunt, & objectiones, quæ valent non parùm, prout respectivè urgentur contra opiniones falsas ad invicem oppositas, hâc facile solvuntur, veritatem stabiliendo: omnia enim argumenta & Scripturæ testimonia, quæ adducunt affirmantes nullam dari apostasiam, facilè recipiuntur ex unâ parte, si de iis, qui ad hanc stabilitatem & incrementum proveniunt, loquantur, & objectiones eorum hâc concessione solvuntur. Ex alterâ autem parte, argumenta & Scripturæ testimonia, quæ adducunt affirmantes apostasiæ possibilitatem, etiam recipiuntur, si de eis, qui ad hanc stabilitatem & incrementum nondum accesserunt, loquantur, licet aliquam veræ gratiæ mensuram habeant. Sic igitur contrariæ & diversæ adversariorum verberationes, dum se invicem destruunt, dum veritatem transeunt, eo fortius ad confirmandam eam concurrunt. Ne tamen hoc videatur minus sufficere iis, qui judicant semper possibile esse perfectissimos in hac vitâ sanctos divinam gratiam amittere, ad veritatis nostræ corroborationem, considerationes quasdam è Scripturâ deductas breviter subjungam.

V. Et primò libenter fateor, quod expediat omnibus humiles esse, & non hoc respectu, hâc fiducia, ita fretos, ut semet in iniquitate, aut nimia securitate ponant, quasi hanc conditionem jam acquisivissent

quisivissent ; cùm vigilantia & diligentia mortalibus omnibus omnino necessaria sunt, dum hoc orbe spirant ; vult enim Deus hanc esse perpetuam Christi-ani praxin, quâ ad cultum suum aptior, & ad diaboli tentationes resistendas magis munitus sit, *peccati enim stipendium mors est.* Nemo est dum peccat, qui non justè se capacem perditionis sentire debeat. hinc ipse Paulus Apostolus ait, 1 Cor. ix. 27. *Sed castigo corpus meum, & in servitutem redigo, ne fortè, cùm aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar.* Hic Apostolus supponit possibile esse se reprobum fieri, & tamen judicare possumus eum longè majores progressus fecisse in interno regenerationis opere, quando hanc scripsit Epistolam, quàm multos, qui hodiè præsumptuosè nimis impossibile sibi esse apostasiam facere jactitant, quia sentiunt se mensuram aliquam veræ gratiæ adeptos esse ; hâc autem suppositione (ut antea animadverti) utitur Apostolus, quasi ad vigilantiam incitamento. *Sed castigo corpus meum &c. ne fortè &c.* Alio autem tempore idem Apostolus sensatione sanctæ Dei virtutis raptus, & in Domino suo se sentiens, dum in iniquitates suas animæque inimicos superator existit, non dubitat exclamare, Rom. viii. 38. *certus sum enim, quia neque mors, neque vita &c.* Quo loco abundè apparet, se statum illum adeptum fuisse, à quo se non potuisse prolabi cognovit.

SECUNDO, Apparet hunc statum possibilem esse, quia ad illum hortatur nos Apostolus, 2 Pet. i. 10. *Quapropter, fratres, potius studete vocationem & electionem vestram firmam facere.* Et licet conditio hoc loco proponatur, cùm hætenus probavimus, possibile esse conditionem implere, posset igitur & promissio conditioni subnexa attingi, & cum, ubi hæc certitudo deest, semper detur locus dubitandi & desperandi, si hanc nunquam consequi sanctos diceretur, sequeretur etiam eos in hac vitâ semper dubitationibus & desperationibus obvios esse, quod & Scripturæ & millium experientiæ repugnat.

TERTIO

TERTIO, dedit igitur Deus compluribus suis filiis, & omnibus paratus est dare, hanc certitudinem, quâ nōrunt se ejus esse, quôdque è manu ejus rapi non possunt. Sed hæc certitudo non esset certitudo, si qui hoc modo certi sunt, non confirmarentur & stabilirentur ultra omnem hæsitationem & dubitationem, & si ita sit, tunc impossibile est illo carere, quod Deus iis certum fecit. Quòd autem talis certitudo in hac vitâ acquiri possit, abundè declarat Scriptura & in generali & particulari, ut primò Apoc. iii. 12. *qui vicerit, faciam illum columnam in templo Dei mei, & foras non egredietur amplius &c.* quod continet communem omnibus promissionem. Hinc Apostolus de quibusdam signatis, 2 Cor. i. 22. *Qui signavit nos, & dedit pignus Spiritus in cordibus nostris* : signatura igitur Spiritus dicitur esse pignus hæreditatis nostræ, Eph. i. 13. *In quo & vos signati estis Spiritu promissionis sancto* ; ideoque Apostolus non solum illo ad Rom. supra citato ait, se hunc statum adeptum fuisse ; sed 2 Tim. iv. 7. affirmat his verbis, *Bonum certamen certavi, &c.* quod etiam alii complures boni de seipsis testantur. Quum ideo nihil magis manifestum esse possit, quàm quod hujus seculi luculentâ experientiâ declaratur, congruente cum priorum seculorum experientiâ, videmus & olim & hodie fuisse, qui gratiam Dei in luxuriam transtulerunt, & qui à fide & integritate suâ prolapsi sunt, ideoque tutò concludere possumus talem apostasiam esse possibilem ; vidimus etiam & olim & hodiè indubitatâ certitudine potitos esse, antequam ex hoc mundo exierint, quòd vitam æternam assequuturi essent, & prorsus mortui sint bonâ illâ spe imbuti, de quibus etiam Dei Spiritus testatus est, quod ad coelos ascenderunt. Quâ ratione etiam vidimus hunc statum in hac vitâ possibilem, à quo non datur apostasia, nam cum Spiritus Dei ita testatus sit, non possibile fuit eos perire, de quibus ille, qui mentiri nequit, ita pronunciaverit.

THESIS DECIMA.

Sicut dono hoc & gratiâ seu lumine Dei omnis vera cognitio in rebus spiritualibus recipitur & revelatur; ita & illo, prout manifestatur & in intima cordis receptum est, per ejus vim & potentiam unusquisque verus Evangelii minister constituitur, præparatur & supplebitur in opere ministerii: & hoc movente, ducente & trabente, oportet Evangelistam, pastorem Christianum, duci & mandari in labore & ministerio suo Evangelico; & quoad loca, ubi, & quoad personas, quibus, & quoad tempora, quando ministraturus est. Porro, qui hujus habent auctoritatem, possunt & debent Evangelium annunciare, licet humanis mandatis carentes, & humanæ literaturæ ignari. E contra verò, qui hujus divini doni auctoritate carent, quanquam eruditione & scientiâ præditi, & ecclesiarum mandatis & hominum auctoritate ut plurimum pollentes, Impostores tantum & fraudatores, non veri Evangelii ministri seu prædicatores habendi sunt. Præterea, qui sanctum & immaculatum donum acceperunt, sicut gratis acceperunt, ita & gratis distributuri sunt, absque mercede vel pacto stipendio; absit, ut eo utantur, sicut arte ad lucrandam pecuniam; si autem Dominus aliquem advocaverit à negotio seu arte suâ, quâ solitus est sibi & familiæ comparare panem, licet ei secundum libertatem sibi in Domino concessam recipere temporalia (videlicet quæ ad victum & amictum pertinent) ab illis, quibus spiritualia communicavit, quæ liberè & ex animo data sunt.

I. **H**ACTENUS ea tractavi, quæ ad fidem Christianam pertinent, & ad Christianos, prout unusquisque in privatâ suâ conditione & statu consideratur, videlicet, quibus mediis unusquisque possit & fieri reverâ Christianus & in Christianitate perseverare. Nunc autem ordine ad ea quoque procedam,

cedam, quæ ad Christianos pertinent, prout Societate & visibili communione congregantur, quæ societas ecclesia Dei nominatur, & in Scripturis frequenter corpori comparata, & corpus Christi dicta est. Cum igitur in corpore naturali hominis diversa sint membra, quæ omnia tamen simul concurrunt ad communem finem componendum & præservandum integrum corpus; sic in spirituali & mystico hoc corpore varia etiam membra sunt, secundum diversas gratiæ & Spiritus mensuras, variè administratas singulis membris; & ex hac diversitate oritur illa distinctio personarum in visibili societate Christianorum, videlicet, Apostolorum, Pastorum, Evangelistarum, Ministrorum &c. Hanc thesi autem disquiritur, quid sit, quod facit sive constituit aliquem ecclesiæ ministrum; quænam debeant esse ejus qualificationes, & quomodo se gerere debeat. Sed quia fortè præposterum videretur, de diversis ecclesiæ officiis disquirere, antequam aliquid de ecclesiâ generaliter dictum sit, licet nihil de ea disertè in thesi dicatur, quia tamen hoc loco subauditur, antequam de distinctis ejus membris loquar, quædam de ecclesiâ ipsâ præfari visum est.

II. MINIME mihi animus est prolixis istis alterationibus, quibus hanc de re se dilacerant Pontificii & Protestantes, me immiscere, sed solummodo, secundum veritatem mihi manifestatam à Spiritu Dei, & secundum dispensationem sapientiæ mihi à Deo distributæ, breviter exhibere, quæ & ipse & fratres mei hanc de re credimus, quasi necessariam, ad hanc de ministris, & sequentem de cultu, thesin, introductionem.

ECCLESIA igitur, si grammaticalem vocabuli significationem respiciamus, sicut eo utitur S. Scriptura, significat conventionem vel congregationem multorum in unum locum: substantivum enim ἐκκλησία venit à verbo ἐκκαλέω evoco, & à radice καλέω voco: & sicut hæc est significatio grammatica, sic etiam est realis & proprius rei sensus; cum ecclesia nihil aliud

ud sit, quàm congregatio seu conventus eorum, quos Deus ex hoc mundo evocavit, ut in *luce* ejus & *vita* ambulent. Ecclesia igitur sic definita consideranda est, Primò, sicut comprehendit eos omnes & singulos, qui sic verè à Deo vocati sunt, & eos, qui adhuc in inferiore hoc orbe versantur, & eos, qui deposito terrestri hoc tabernaculo ad cælestia domicilia transiére, qui simul unam catholicam ecclesiam (de qua tanta fit controversia) constituunt, extra quam ecclesiam libenter fatemur nullam dari salutem, quia intra hanc ecclesiam & sub denominatione ejus omnes comprehenduntur, cujuscunque nationis, generis, linguæ vel familiæ sint, (licet externè remoti, & peregrini iis, qui Christum profitentur & Christianitatem verbis, & Scripturarum beneficio fruuntur) qui obsequuntur divino lumini & Dei testimonio in cordibus suis, ita ut per illud sanctificentur & à malo abluantur. Hic enim est universalis seu catholicus Spiritus, quo multi vocantur ab omnibus quatuor orbis angulis, & sedebunt cum Abrahamo, Isaaco & Jacobo; & hoc modo secreta vita & virtus Jesu ad multos etiam remotos fluit, sicut sanguis, qui per venas & arterias corporis naturalis transmittitur, à capite & corde ad extremas partes. Possint igitur hujus catholicæ ecclesiæ membra esse & inter gentiles, & Turcas & Judæos, & ex omnibus Christianorum sectis, homines scilicet bonæ integritatis & simplicitatis cordis, & licet in quibusdam intellectu occæcati, & fortasse superstitionibus & formalitatibus sectarum earum, quibus involvuntur, gravati, existentes tamen justis cordibus suis in conspectu Domini, & potissimum studentes & laborantes à peccato liberari, & justitiam sequi amantes, ii (inquam) arcanis divinæ hujus lucis contactibus à Deo vivificantur, & sic illi secretò conjuncti, & catholicæ ejus ecclesiæ membra facti: Ecclesia autem hoc respectu omni seculo & ætate fuit, nunquam enim carebat Deus quibusdam testibus, quamvis crebrò despiciati, & à mundo haudqua-

Q

quam

quam observati fuerint. Itaque ecclesia hæc, quamquam semper extabat, sæpè quasi invisibilis fuit, quòd hujus seculi hominum observationibus non obvia fuerit, dispersa quippe, ut ait Scriptura, Jer. iii. 14. *unum ex civitate & binos ex familiâ.* Et licet ecclesia hoc respectu ab impiis abscondi possit, quòd non in visibilem aliquam externè conjunctam societatem congregata, imò & à quibusdam ipsius membris non satis observata sit; non pauci tamen ad eam pertinere possunt; ita fuit, quando conquestus est Elias se unicum relictum fuisse, 1 Reg. xix. 18: Cui respondit Deus, *reliquos autem feci ex Israele septies mille, quorum omnia gēna non curvaverunt Babeli:* & hinc etiam arguit Apostolus, Rom. xi. *fuisse suo tempore residuum.*

III. SECUNDO, consideranda est ecclesia, prout significat certum fidelium numerum, vel fideles quosdam, Dei spiritu & quorundam ejus ministrorum testimonio congregatos, quos ipse eo fine suscitavit, in fidem verorum principiorum & doctrinarum fidei Christianæ adductos, quorum corda eodem amore unita, & intellectus eadem veritate illuminati congregantur & simul conveniunt, ut Deo attendant, illumque adorent, & unanimiter pro illo testimonium perhibeant contra errorem, ejusque causâ libenter persecutionem patiantur; & hanc societate, quasi unâ familiâ, conjuncti & facti, alii alios docent, instruunt, & pro animis suis invicem vigilant, secundum uniuscujusque mensuram & gratiam: tales fuerunt primitivorum temporum ecclesiæ ab Apostolis congregatæ, quarum meminere sacræ literæ. Quod autem ad *ecclesiæ visibilitatem* attinet, hoc respectu magna fuit interruptio à diebus Apostolorum ob apostasiam, ut postea patebit.

IV. IDCIRCO, ut sit aliquis membrum ecclesiæ catholicæ, necessaria est interna vocatio Dei lumine suo in corde, & ut cor fermentetur naturâ & Spiritu hujus, ita ut injustitiam deferat, & ad justitiam convertatur, & ut interiore animæ parte exci-

sus sit homo ex oleastro naturali & corrupto suæ naturæ, & in Christum inferatur verbo & Spiritu ejus interno; & hoc fieri potest in iis, qui historiæ ignari sunt (cùm non placuerit Deo illos ejus participes facere) sicut thesi quintâ & sextâ hæctenus probatum est.

UT autem aliquis sit membrum particularis aliqujus Christianæ ecclesiæ, sicut internum hoc opus omninò necessarium est, sic etiam est externa professio, & fides in Jesum Christum, & sacras eas veritates Spiritu suo Scripturis traditas, cùm internum Lumen, & Spiritus testimonium naturaliter inclinabit & coget sibi subjectos & obsequentes ad assentiendum & credendum veritatibus in Scripturâ traditis: nam testimonium Spiritûs in Scripturis declaratum respondet testimonio ejus Spiritûs in corde, ceu facies faciei in speculo. Ex dictis sequitur, internum sanctitatis opus, & iniquitatis depositionem omni respectu necessariam esse, ut sit aliquis membrum ecclesiæ Christi; externam autem professionem necessariam esse, ut sit aliquis membrum ecclesiæ particularis congregatæ, licet non catholicæ ecclesiæ; omninò tamen necessaria est, ubi dat Deus opportunitatem cognoscendi eam: & externum testimonium credendum est, ubi revelatur & exhibetur, quorum summa hæctenus probata fuit.

V. SED contra hæc diabolus, qui operatur & operatus est in mysterio iniquitatis, docuit sequaces suos affirmare, neminem, utut sanctum, membrum ecclesiæ Christi esse sine externâ professione, & nisi quibusdam externis ceremoniis initiatus sit. Et rursus, quod, qui externam hanc professionem habent, licet intûs impii & irregenerati, possint membra esse veræ Christi ecclesiæ, & tales haberi debeant. Hoc reverà est lucem pro tenebris, & tenebras pro luce ponere, perinde ac si Deus magis respiceret verba, quàm opera; aut quasi magis accepta ei esset vana hominum professio, quàm realis sanctitas: sed hæc satis suprâ refutavi. Hinc ta-

men observatur, quod super falsum hoc & foetidum fundamentum ædificaverit Antichristus Babylonicam suam structuram, & ecclesia Antichristiana apostasiæ tempore se hoc modo ad splendorem illum & summitatem, quam adepta est, evexerit, ita ut exalterit se supra omne quod dicitur Deus, ac sederit in templo Dei, quasi Deus.

PARTICULARES enim illæ ecclesiæ, Apostolorum tempore congregatæ, paulò post incipientes degenerare quoad internam illam vitam & virtutem Christianæ Religionis, multis erroribus obduci cœperunt, & corda professorum fermentari veteri Spiritu & conversatione hujus mundi. Placuit tamen Deo, per aliquot sæcula, vitam illam in multis præservare, quos zelo sustinuit pro nomine ejus stare per decem persecutiones. Sed his peractis mansuetudo, benignitas, charitas, longanimitas, bonitas & temperantia Christianitatis cœpit amitti. Postquam enim Principes terræ professionem illam assumpsere, & Christianitas cessavit contumeliæ causa esse, sed potius fuit mundanæ acquisitionis occasio, facti sunt homines Christiani nativitate & educatione, non conversione, & renovatione Spiritûs; tunc nemo adeò vilis, nec adeò impius, nec prophanus fuit, qui non ecclesiæ membrum evaserit. Ejus doctores & Pastores Principum & Regum socii facti, eorum benevolentia magnos proventus & thesauros acquirere, vanâ pompâ & gloriâ hujus mundi inflati, & quasi inebriati evaserunt, ideoque diviserunt se in multiplices ordines & gradus, non sine multis contentionibus & altercationibus de præcedentiâ. Sic igitur virtus, vita, vis, & substantia Christianæ Religionis evanuit, & nihil nisi umbra & imago remansit; quæ (ut melius adaptaretur supersticiosæ Paganorum multitudini, professionem Christianam assumentem, non internâ aliquâ conversione cordium, vel minùs iniqui & superstitiosi evadendo, sed parvâ solum mutatione in objecto superstitionis) mortua, inquam, hæc imago & Christianitatis cadaver, carens

rens interno ornamento & vitâ Spiritûs, depictum fuit & adornatum innumeris externis & visibilibus ordinibus, & decoratum auro, argento, gemmis, cæterisque istis splendidis hujus perituri orbis ornamentis; non tamen magis existimanda erat vera Religio Christiana & ecclesia, quamvis externam professionem habebat, quàm corpus hominis demortuum dicendum est vivus homo, quod, utcunque artificiosè aromatibus conditum, aut auro, argentovè, vel pretiosissimis gemmis ornatum, semper corpus mortuum remanet, absque sensu, vitâ aut motu. Apostolica enim illa Romana ecclesia non minores ceremonias & superstitiones in Christianam professionem introduxit, quàm antea inter Ethnicos, vel Judæos fuere; & quod doctores & præcipui ejus Pontifices quodlibet hominum vel religionum genus, superbiâ, avaritiâ, luxuriâ, impurâ libidine, & adulteriis, profanitate & atheiâ non tantum æquaverint, sed & superârint, nemini dubium esse potest, qui proprios ejus authores, Platinam scilicet & alios, legerit. Licet autem in quibusdam absurdioribus dogmatibus ab eâ se separârint Protestantes, dolendum tamen est, quòd in plerisque, de ecclesiâ & ministerio, gravibus doctrinis ramos tantum amputaverint; sed eandem radicem retinent & defendunt, ex quâ abusus isti processere, ita ut etiam inter eos, licet integra illa massa superstitionum, ordinum & ceremoniarum non reservetur, tamen eadem superbia, avaritia & sensualitas inveniatur ecclesias eorum & ministerium cæmentâsse; vita, vis, ac virtus veræ religionis inter eos multum periit, eademque, ut plurimum, quæ in ecclesiâ Romanâ, mors, sterilitas, siccitas, & acarpia in ministerio eorum reperitur, ita ut reipsâ solum à Pontificiis formâ & ceremoniis quibusdam differre videantur, cum æquè ac illi abscesserint à vitâ & virtute veræ primitivæ ecclesiæ & pastorum ejus, ita ut de utrâque & Pontificiâ & Protestante (ut plurimum) dici possit (absque charitatis læsione) quòd solummodo habeant speciem pietatis,

tatis, (plerique autem & illâ carent) virtutem autem ejus non tantum abnegantes, sed inimici. Et hoc non solum eo fit, quod suis doctrinis infideles sunt, & sic degenerârunt (quod etiam verum est) sed quod pejus est, quia sibi met posuerunt quædam dogmata, iisque adhærent, è quibus naturaliter quasi ex malignâ radice amari isti fructus proveniunt: quæ dogmata postea discutientur, sicuti oppositæ veritatis positiones thesi inclusæ explanandæ & propugnandæ veniunt. Nam quod ad naturam & constitutionem ecclesiæ (omissis, de constante ejus visibilitate, infalibilitate, & Romanæ ecclesiæ primatu, disputationibus) Protestantes nec doctrinâ, nec praxi à Pontificiis differunt, nam intra eorum ecclesiæ limites integras nationes comprehendunt, & infantes asperzione aquæ membra efficiunt, ita ut nemo adeò nequam sit aut profanus, qui non sit membrum ecclesiæ; sanè invitantur nationes Protestantes, & nihil in vitâ generalium populorum apparebit à Pontificiis discriminis, sed is, qui in filiis inobedientiæ regnat, utrique dominatur, ita ut hoc defectu reformatio solum sit in notione, minores errores tenendo, non autem in cordis reformatione, quâ præsertim posita est Christianitatis vita.

VI. SED errores de ministris & pastoribus, quos retinent Protestantes, præcipuè causa lamentandi sunt, quibus potissimum vitam & virtutem Christianitatis à semet excludunt, in sterilitate & siccitate permanentes: nihil enim magis perniciosum est, quàm errores hujus generis; nam cum falsi & corrupti ministri ingrediantur, secum omnia alia mala inducunt, secundum illud Scripturæ adagium, *ut sacerdos, ita populus*. Hi enim non vitam & justitiam, sed mortem potius & iniquitatem ministrabunt. Omnes fere Judææ congregationis defectus huic adscribuntur. *Erratores populi hujus errare eos faciunt*. Talibus quærimoniis abundant Prophetarum scripta; & hujus causâ scriptis Evangelistarum & Apostolorum adeo frequenter hortatur nos Scriptura, *cavere à falsis Do-*
ctoribus

Floribus & Prophetis, &c. Quid igitur sentiendum est; ubi omnia ad hæc pertinentia in confusione sunt, ubi & fundamentum, & vocatio, & qualificationes, & sustentatio ac integra disciplina diversa, & planè opposita est primitivæ ecclesiæ ministerio, imò necessariò tendit ad spirituale ministerium excludendum, & carnale inducendum ac stabiliendum.

VII. Quod primum hoc loco inquirendum videtur, est de *vocatione Pastoris*, seu Doctoris in ecclesiâ Christi. *Respondemus*, internâ vi & virtute Spiritûs Dei in corde suo instructus esse debet; nam, ut ait thesis, cùm vera cognitio in rebus Spiritualibus hoc dono & gratiâ recipiatur, qui eodem purificatur & sanctificatur, eo tandem vocatur, & aliis ministrare movetur, & capax factus est aliis annunciare, quæ reali experienciâ ipse sensit, & verus testis est, & *sciens timorem Domini hominibus suadere potest*, 2 Cor. v. 11. & verba atque ministerium ejus, procedentia ab internâ vi & virtute, auditorum corda penetrant, & approbationem eorum & subjectionem obtinent. Necessariò fatentur adversarii hoc desiderandum esse, & optimum, sed nolunt necessarium. Primò, ejus necessitatem probabo; exindè errorem eorum, qui, hoc prætermisso, alia necessaria constituunt, ostendam.

PRIMO, Quod necessarium est ad faciendum aliquem Christianum, sine quo quippè Christianus esse nequeat, id multò magis necessarium est ad constituendum illum Christianitatis ministrum, cùm hic sit gradus altero superior, quo prior includitur, non secùs, quàm qui dicit magistrum, supponit jam talem cognitionem & capacitatem discipuli obtinuisse. Qui non Christiani sunt, non possunt esse ministri inter Christianos: sed interna hæc vocatio, vis & virtus Dei Spiritûs necessaria est ad faciendum hominem Christianum, sicut antea thesi secundâ abundè probavimus secundum eas Scripturas, *Qui non habet Spiritum Christi, hic non est ejus. Quicumque Spiritu Dei aguntur, filii Dei sunt.* Ergo hæc vocatio, & motus Spiritûs multò

multò magis necessarius est ad ministrum constituen-
dum. Secundò, omnes novi testamenti ministri de-
bent esse *ministri Spiritûs, & non literæ*, secundum
illud, 2 Cor. iii. 6. & ut vetus interpretes habet, *non
literâ, sed Spiritu*. Sed quomodo potest aliquis Spi-
ritûs minister esse, qui intûs Spiritu non vocatur,
quique operationem & testimonium Spiritûs vocationi
suæ essentialia non judicat? ut minirnè potuerit li-
teræ esse minister, qui indè vocationis suæ causam
non haberet, ita neque potest Spiritûs esse minister,
qui ei peregrinus & motionum ejus ignarus est,
neque novit se ab illo agi & moveri, & Spiritum
illum in opere ministerii præcedere. Libenter cog-
noscerem, quomodo ii, qui fiunt Evangelii (ut opi-
nantur) ministri vocatione merâ externâ, nullo mo-
do sensibiles operis Spiritûs vel internæ vocatio-
nis, quomodo [inquam] vel ipsis vel aliis satisfacere
possint, quòd sint ministri Spiritûs, & quomodo à
ministris literæ differant.

TERTIO, si testimonium Spiritûs non esset essentialiale
atque necessarium ministro, tunc ministerium Evan-
gelii non solùm non esset præferendum ministerio
legis, sed pluribus rationibus longè postponendum:
nam sub Lege certa erat tribus ad ministerium as-
signata, & ex tribu illâ quædam familiæ in sacer-
dotium separatæ immediato Dei præcepto Mosi tra-
dîto, & sic nullum relictum fuit populo dubium,
quinam forent sacerdotes & rerum sacrarum ministri:
imò & præter hos Deus frequenter immediato Spi-
ritûs sui testimonio nonnullos vocavit ad redarguen-
dum & instruendum populum, videlicet Samuelem,
Nathan, Eliam, Elîsa, Jeremiah, Amos & plures
alios: sed nunc sub novo fœdere, ubi ministerium
magis spirituale, via certior, aditus faciliior esse de-
bet, adversarii, hujus internæ & spiritualis vocationis
necessitatem negantes, contrarium planè declarant;
cùm enim nulla nunc certa familia aut tribus sit, cui
ministerium assignatur, in incerto positi sumus, &
pastores

pastores absque omni divinæ voluntatis certo assensu habere oportet, cum nec internam, nec externam regulam hâc in re habeamus; quod enim Scriptura in hoc negotio nihil certi determinet, hætenus thesi tertiâ de Scripturis ostendimus.

QUARTO, declarat eos omnes Christus *fures & latrones esse, qui per ostium in ovile non intrant, sed aliquo alio modo, quos audire non debent oves*: sed qui intrant absque vocatione & motu Spiritûs Christi, quo ducit suos in omnibus, certè non per Christum, qui ostium est, intrant, sed aliquo alio modo, ideoque veri pastores non sunt.

VIII. His omnibus *objiciunt* successionem ecclesiæ, dicentes, quod, cum Christus Apostolis & discipulis suis vocationem dederit, illi hanc vocationem successoribus suis transmiserint, qui habent potestatem ordinandi pastores & doctores, quâ potestate auctoritas ordinandi & constituendi ministros & pastores successivè ad nos transmittitur, ita ut, qui ordinantur & vocantur à Pastoribus ecclesiæ, veri & justî ministri sint, & alii, qui non ita vocantur, intrusores habendi sint. Huic etiam quidam Protestantes addunt necessitatem, licet non quasi aliquid essentialè, quod, præter hanc ecclesiæ vocationem, unusquisque vocatus habere debeat internam Spiritus vocationem, illum ad opus inclinantem; sed hoc volunt esse per operationem solùm subjectivam, non objectivam, de quo suprâ. *Resp.* Quod ad illud, quod subjungitur de internâ Spiritus vocatione, cum non essentialè veræ vocationi judicent, sed tantummodo quid quasi supererogatorium, indè patet, quam levitè id transeunt, cum, quos ad ministerium admittunt, in examinationibus, num hanc habeant necne, non interrogent. Et, quia hujus sæpè mentio facta sit, præsertim à primitivis Protestantibus in suis hâc de re tractatibus, indè saltem patet, quantum secretò conscientis convicti erant, hanc internam Spiritûs vocationem fuisse per excellentem, cæterisque omnibus præponendam; ideoque in nobilioribus & heroicis reformationis actis hanc sibi

sibi vendicabant, ita ut nonnulli primitivorum Protestantium non dubitarent rejicere & respuere hanc externam vocationem, cùm eam contra illos urgerent Pontificii. Nunc autem Protestantes, Spiritus testimonium deferentes, eandem urgent successionem, & cùm ab iis premuntur, quos hodiè Deus suscitavit reformare multos istos, qui inter eos inveniuntur, abusus, urgentes exemplum patrum eorum, nunc non erubescunt omninò negare patres suos vocatos fuisse internâ & immediatâ vocatione Spiritus, eam vocationem vendicantes, quam aiunt patres suos habuisse, ut erant ecclesiæ Romanæ cleri: Hoc enim affirmat * Nicolaus Arnoldus in libello, quem *Exercitationem Theologicam* vocat sect. 40. affirmans, *eos actum Spiritus sancti immediatum non prætendisse, sed vi vocationis ordinariæ, quam habebant in ecclesiâ, qualis tunc erat, reformasse, &c.*

IX. MULTA sibi absurda imponunt Protestantes, dum ministerium suum hoc modo ab ecclesiâ Romanâ derivant. Primò enim oportet fateantur, eam esse veram ecclesiâ Christi, licet quibusdam erroribus maculatam, quo patribus contradicunt, qui eam frequenter & verè Antichristum nuncupabant. Secundò, oportet fateantur, sacerdotes & episcopos Romanæ Ecclesiæ fuisse veros ministros & pastores Ecclesiæ Christi quoad essentialem partem, alioquin non potuissent esse subjecta apta, in quibus vis illa, & authoritas resideret, neque aliter capaces fuissent vel recipiendi illam potestatem, vel ad successores transmittendi. Tertiò, sequeretur, sacerdotes & episcopos Romanæ Ecclesiæ adhuc realiter esse veros pastores & doctores: si enim pastores Protestantes nihil autoritatis habeant, nisi quam ab iis receperant, & cùm Ecclesia Romana eadem sit, quæ eo tempore fuit, doctrinâ & moribus, & eandem, quam tunc habebat, adhuc habeat autoritatem, & si potestas in successionem jaceat,

* Qui S. S. Theolog. Doctorem & Professore Franequera se prædicat.

jaceat, tunc ii sacerdotes Romanæ Ecclesiæ hodiè, qui derivant ordinationem suam ab iis episcopis, qui primitivos reformatores ordinârunt, eandem auctoritatem habent quam reformatorum successores, & consequenter non minùs ministri Ecclesiæ quam ipsi sunt. Sed quomodo hoc concordabit cum illâ opinione, quam primitivi Protestantes habebant in Romanorum Sacerdotum & Clericorum causâ, de quibus non solum negavit Lutherus, quòd quicquam auctoritatis haberent, sed è contrâ affirmavit, eos impiè agere, quòd sibi solis hanc auctoritatem docendi, &c. assumpserant. Ipse enim dixit, *unumquemque bonum Christianum (non solum virum sed & mulierem) prædicatorem esse.*

X. SED contra inanem hanc successionem, sicuti vel Protestantes vel Pontificii eam vendicant, quasi ad vocationem ministri quid necessarium, *Respondeo*, quod illinc satis declarant ignorantiam suam de naturâ Christianitatis, & quàm peregrini sint vitæ & efficaciæ Christiani Ministerii, quod successione non acquiritur, sicut externa hæreditas: hîc enim, ut sæpius antè observatum est, non solum Evangelium nihilo lege præstantius faciunt, sed etiam multò vilius; Jesus enim Christus sicut singularem aliquam familiam aut nationem minimè respicit in vocatione filiorum suorum, sed tantùm eos, qui inveniuntur semini suo puro juncti atque fermentati, ita nec meram externam successionem, ubi pura ejus & immaculata vita deest; hoc enim idem esset. Non ideo gentes novi fæderis participes fecit, ut prioribus Judaicis erroribus imbui pateretur, vel ut eos in istis erroribus approbaret, sed ut sibi congregaret populum purum; hic autem magnus erat Judæorum error, quod se Dei populum & ecclesiam existimabant, quoniam externam successionem ab Abrahamo deducere poterant, undè se filios Dei putabant, quia Abraham semen erant, qui pater fuit fidelium: sed quàm severè arguit Scriptura nugatorium hunc & vanum prætextum dicens, *posse Deum ex lapidibus filios Abrahamo suscitare,*

tare, & quod non semen externum, sed qui inveniuntur in fide Abrahæ, veri filii sint fidelis Abrahæ. Multò minùs igitur talis prætextus inter Christianos valere potest, cùm omnem talem externam affinitatem rejiciat Christus; Matth. xii. 48. hic, ait, mater mea, fratres & sorores meæ sunt, qui fecerint voluntatem Patris mei, qui in cælis est. Et rursus, Marc. iii. 33, 34. hi fratres mei sunt, qui fecerint voluntatem Dei. Qui igitur non servant mandata Christi, qui justitiâ ejus non sunt induti, discipuli ejus non sunt: & quod aliquis ipse non habet, communicare alteri non potest; & manifestum est, nullum hominem, nec ecclesiam, licet reverâ à Deo vocatam, diutius retinere authoritatem illam, quàm vitam, virtutem & justitiam Christianitatis retinent; forma enim sequitur virtutem & substantiam, non autem substantia formam. Cùm igitur homo intùs in corde suo desinit esse Christianus (ibi enim Christianitas posita est) revertendo ad satanam, & reprobatus evadendo, non diutius Christianus est, licet formam & nomen retineat; non magis quàm homo mortuus homo est, licet hominis imaginem & speciem retineat, vel statua aut figura hominis est homo; & quamvis ex statuâ aut figurâ pictor repræsentationem quandam, licet perfectam, hominis aliquando viventis pingere possit, & sic ex unâ picturâ altera pingi possit, hæc omnia tamen hominem verè vivum facere non possunt, neque istis modis vita & Spiritus hominis transmitti potest: Deus solùm, qui primò hominem fecit, eum rursus vivificare potest. sicut igitur mors talem interruptionem externæ naturalis successionis facit, qualem nulla ars nec forma externa reparare potest; & sicut homines mortui, postquam mortui sunt, successionem nullam transmittere possunt, neque possunt mortuorum hominum imagines vivos homines efficere, & vivi solummodo sibi invicem succedere possunt, & qui moriuntur, quam primum moriuntur, succedere desinunt, vel successionem transmittere; sic etiam est in rebus spiritualibus: est vita Christi-

Christianitatis, prout in corde locum accipit, quæ Christianum facit, & sic plures Christiani vivi, in vitâ Christianitatis uniti, catholicam Christi ecclesiam constituunt : ubi igitur hæc vita desinit in aliquo, ibi is desinit esse Christianus, & omnem virtutem, vim & auctoritatem, quam habebat ut Christianus, amittit ; ita ut, si antea minister aut prædicator fuerit, desinat amplius talis esse ; & licet formam retineat, & auctoritatem verbis vendicet, illud tamen non magis valet, aut plus veræ virtutis & auctoritatis habet, quam mera imago hominis mortui : & sicut hoc rationi maximè consentaneum est, sic etiam scripturarum testimonio : nam de Judâ dicitur, Act. i. 25. *prolapsum fuisse Judam à ministerio suo.* Peccatum ejus igitur detraxit illum à munere apostolico ; si autem Apostolatus personæ ejus ita annexus fuisset, ut peccato amitti non potuisset, donec formaliter ab ecclesiâ degradatus fuisset (quod Judas, dum viveret, non erat) Judas fuisset non minus Apostolus, postquam tradiderit Christum, quàm antea : & sicut de uno, sic & de pluribus, imò de totâ ecclesiâ ratio se habet ; nam sicut nihil est, quòd aliquem Christianum facit, nisi vita Christianitatis intus in corde regnans, ita nihil constituit ecclesiam, nisi plurimorum Christianorum in unum corpus congregatio. Ubi autem omnia ista membra vitam amittunt, ibi ecclesia desinit esse, licet formam & nomen diutius retineant ; cessante enim illo, quo ecclesia fiebant, & cujus causâ ecclesia erant, tunc & illi etiam ecclesia esse desinunt : itaque Spiritus ad Ecclesiam Laodicensem de tepiditate ejus loquens, Apoc. iii. 16. *minatur evomere illam ex ore suo.* Fac nunc, quod Ecclesia Laodicensis in istâ tepiditate permansisset, & sic condemnationem & judicium istud subiisset, licet retinuisset nomen & formam ecclesiæ, & pastores & ministros suos habuisset, ut (procul dubio) eo tempore habebat, certè tamen non fuisset vera ecclesia, neque auctoritas pastorum & doctorum ejus respicienda fuisset ob externam aliquam successionem, quam

quam fortasse ab ipsis Apostolis derivabant. Ex quibus omnibus infero, cum authoritas Christianæ Ecclesiæ & pastorum ejus semper uniatur & nunquam separetur ab internâ vi, virtute & justâ vitâ Christianitatis, quod cessante hâc, illa quoque cessat. Sed adversarii fatentur, complures, si non omnes, per quos hanc authoritatem derivant, fuisse omninò inanes hujus vitæ & virtutis Christianitatis. Non potuerunt igitur nec recipere, nec habere, nec transmittere talem Christianam Authoritatem. Sed si *objiciatur*, quòd, licet plerique, vel pars maxima Episcoporum & Presbyterorum Romanorum, apostasiæ tempore, fuerint impii, Protestantes tamen affirmant, & tu ipse videris fateri, fuisse inter eos viros bonos, quos respiciebat Deus, & qui membra fuerunt veræ catholicæ ecclesiæ: annon igitur illi potuissent hanc authoritatem transmittere? *Respondeo*: Hoc nihil urget, quoniam Protestantes minimè vocationem suam justam volunt eo respectu, quasi ab illis deducta fuerit lineâ aliquâ directâ talium piorum hominum, quam reverà ostendere nunquam possunt, neque hoc igitur vendicant, sed successionem hanc ponunt generaliter in pastoribus ecclesiæ apostaticæ; neque igitur volunt vocationem suam esse bonam & validam, quia derivant eam per lineam aliquam virorum bonorum, à cæteris Romanæ ecclesiæ Episcopis observabiliter distinctorum, sed derivant eam, ut authoritas est in omnibus residens; hæresin enim putant affirmare, qualitatem sive conditionem administratoris opus ullo modo invalidum reddere.

VANA hæc & falsa successio non tantum militat contra manifestum consilium & institutum Christi, in vocando & congregando sibi ecclesiam, sed (ut ita loquar) magis cæcum illum & minus prudentem efficit, quam homines naturales sunt in transmittendo, & stabiliendo externas suas hæreditates: ubi enim hæreditas aliqua relinquitur cuidam nomini & familiæ, quando familia illa extinguitur, & non invenitur successor legalis, qui justum titulum demonstrare potest,

potest, nempe quòd ex consanguinitate & affinitate familiæ sit? non licet cuilibet aliis affinitatis & consanguinitatis, qui hujus familiæ nomen vel insignia usurpat, hæreditatem possidere & superioritates ac privilegia familiæ sibi assumere, sed jure gentium hæreditas in Principem, ut ultimum hæredem, devolvitur, qui eam rursus immediatè dat, cui voluerit, illisque familiæ nomen imponit & insigniis adornat, qui hunc Privilegiis familiæ titulum habent. Sic etiam verus titulus & jus Christiani, quo in cælestem hæreditatem jus habet, & membrum est Jesu Christi, interna justitia & sanctitas est, & animus à vanitatibus, cupiditatibus & iniquitatibus hujus mundi redemptus, & talium membrorum conventus seu congregatio ecclesiam constituit. ubi hoc amittitur, jus etiam amittitur, & sic verum semen, cui promissio est, & jus hæreditatis, in iis extinguitur, & illi ei mortui fiunt, sicque recedit, & devolvit se in Christum, qui justus vitæ hæres est, & ille titulum & jus rursus immediatè tribuit, quibus libet, qui, ad puram ejus in conscientiis suis lucem conversi, denuò ambulare incipiunt in justâ & innocente vitâ ipsius, & sic vera fiunt membra corporis ejus, quòd ecclesia est. Sic autoritas, virtus, & hæreditas non personis annexa est, prout nomen & formam præ se ferunt, meram umbram & corticem Christianitatis retinentes: Sed promissio est Christo, & semini, in quo inhæret autoritas, & quotquot cum eo inveniuntur uniti puritate, sanctitate vitæ, internâ renovatione & regeneratione spirituum suorum.

PRÆTEREA, falsa hæc successio pugnat cum naturâ ecclesiæ, & Scripturæ, ejus, & membrorum definitione. *Ecclesia enim est domus Dei, columna & firmamentum veritatis*, 1 Tim. iii. 15. Sed secundum hanc doctrinam domus Dei nidus pollutus esse potest, omnis generis iniquitatis & omnigenarum abominationum, ex lapidibus maximè impolitis, perversis & pollutis, qui in orbe sunt, ubi regnat diabolus in

in omnigenâ injustitiâ: nam fatentur adversarii, & historia declarat, Romanam Ecclesiam sic fuisse, sicut quidam ipsorum historiographorum agnoscunt; & si hæc verè domus Dei sit, quam vocabimus domum Satanæ? vel an ideo vocabimus eam domum Dei, non obstante omni hâc impietate, quia meram formam eamque multùm vitiatam habebant, & quia nomen sibi Christianum vendicabant, licet ipsi antichristiani, diabolici & atheistici erant in communi praxi & spiritu, & in compluribus eorum dogmatibus? Hoc nonnè erit absurdissimum, quasi æstimandi essent propter hypocrisin & dolum, cum Scriptura hoc reatûs accumulationem judicet, & blasphemiam nominet? Apoc. ii. 9. E duobus impiis ille magis execrandus est, qui impietatem suam vano Dei & justitiæ prætextu obtendit; sic etiam horrenda ista monstra, qui se Episcopos prædicabant in ecclesiâ apostaticâ, num ideo meliores erant, quod falso concionabantur se successores sanctorum Apostolorum, nisi mendacium aliquem commendet, & hypocrisis sit ad cœlum aditus! Nonne hoc erit in malum istud, inter Judæos condemnatum, incidere? Jer. vii. 4. *Ne habetote fiduciam vestram in rebus falsis, dicendo, templi Jehovæ, templi Jehovæ, templi Jehovæ ista sunt, sed omnino bonas efficitote vias vestras, &c.* quasi externa nomina, & id genus alia, respiceret Dominus, & non internam sanctitatem; vel possit illud esse columna & firmamentum veritatis, quod impietatis sentina & latrina est, à quâ tot errores, superstitiones, & idololatria, omnisque abominatio oritur: nunquid magis contrarium & Scripturæ & rationi esse potest? Secundò, *Ecclesia definitur esse regnum dilecti Dei Filii, in quod transferuntur sancti à potestate tenebrarum. Redempti vocantur corpus Christi, cujus ille caput est, ex quo totum corpus per nexus, compages, & conjunctiones subministratum & constructum crescit in augmentum Dei, Col. ii. 19.* Sed num possint talia membra, talis congregatio, qualem demonstravimus illam ecclesiam & ea membra esse, inter

inter quæ volunt suppositam istam authoritatem præservatam fuisse, & per quam vocationem derivant, num talis, inquam, corpus Christi esse potest, vel membra ejus? aut Christus, num caput tam corrupti, mortui, foetidi, putridi, abominandi cadaveris? Nisi possemus, invito Apostolo, dicere, 2 Cor. vi. 14. *participationem justitiæ esse cum iniquitate, societatem luci esse ad tenebras, conventionem Christi ad Belial, & partem fidei cum infidei, & consensum templo Dei esse cum idolis.* Præterea, nemo dicitur templum Spiritus sancti, nisi quando vas suum purificatum est, & sic ille præparatus & adaptatus est, in quo Deus habitet, & multi, hoc modo parati, fiunt corpus Christi, inter & in quibus habitat & ambulat, sicuti scriptum est, *inhabitabo in illis, & inambulabo inter eos, & ero illorum Deus, & ipsi erunt mihi populus.* Ut igitur ita fiamus templum Christi & populus Dei, Apostolus sequente versu hortatur, dicendo ex prophetâ, *propter quod exite de medio eorum, & separamini, dicit Dominus, & immundum ne tetigeritis, & ego recipiam vobis; & ero vobis in patrem, & vos eritis mihi in filios & filias, dicit Dominus omnipotens.* Sed quo fine tota hæc exhortatio, & quare separabimus nos ab immundo, si mera externa professio, & nomen sufficiat ad constituendam veram ecclesiam, & si impuri & polluti & ecclesia & legitimi successores Apostolorum erant, eorum authoritatem hæreditantes, aliisque trasmittentes? imò quomodo potest ecclesia esse regnum Filii Dei, contradistinctum à regno & potestate tenebrarum, & quid opus, imò quomodo possibile est, ab hoc in illud transferri, si, qui regnum tenebrarum constituunt, realia membra sint veræ Christi ecclesiæ, & non communia membra solum, sed & pastores & doctores ejus? Sed quomodo crescunt in augmentum Dei, & nutrimentum à capite trahunt, qui illi cordibus suis inimici sunt, & per opera mala in perditionem abeunt? Certum, sicut tales metaphysicæ & subtil-

les ac commentæ & frivolæ distinctiones (quasi, licet quoad praxin & privatum suum statum inimici Deo, & Satanæ servi erant, tamen virtute officii membra & ministri ecclesiæ erant, & sic successionem transmittendi capaces) Domino Deo minimè placebunt; neque iis deludi vult, neque gloriosum est ecclesiæ suæ corpus hypocriticis talibus externis speciebus ædificare, neque picta talia sepulchra corporis sui membra esse patitur, sed quod sanum, purum & immaculatum est; ita corruptis istis membris non indiget ad supplendos defectus ejus, neque tales distinctiones satisfacient conscientiis verè Christianis, præsertim cùm Apostolus non solum velit, nos non sequi, sed disertè præcipiat, eos devitare, *qui speciem habent pietatis, sed virtutem abnegant.* Optimè enim his objicere possumus, quod rusticus superbo Prælato, qui vanum & antichristianum suum apparatus defendere volebat, quoniam scilicet splendorem illum mundanum habuit, non quà Prælatus erat, sed quatenus Princeps, sapienter respondisse dicitur, Si Princeps in infernum abit, quid fiet de Prælato? Nam certè hoc modo supponeretur corpus Christi defectivum esse, & quod defectus istos, non realibus vivis membris, sed fictitiis & mortuis ruderibus suppleat; ac si quis oculos, brachia vel crura amiserit, & vitreos vel lignea supponat. Sed ita de Christo existimare non possumus, neque credere possumus ob rationes suprà allatas, quòd vel nos debemus existimare, vel Christus existimat, aliquos eo magis corporis sui membra esse, quia quanquam reverà impii sint, hypocriticè & dolosè sibi nomen & prætextum Christi assumunt, quoniam doctrinæ ejus contrarium est, ubi disertè ait, Joh. xv. 1, 2, 3, 4, 5, 6, &c. *ipsum esse vitem, discipulos autem palmites, quod, nisi maneant in illo, fructum edero non possunt, quod, si infructiferi sint, mittentur foràs sicut palmites, & arescent.* Judico autem, excæcotos & aridos palmites non amplius vitis membra esse, neque diutius saporem aut nutrimentum à vite trahere

here posse, ideoque non amplius saporem aut vitam habere. Quid igitur habent authoritatis, undè superbiant aut gloriantur, cùm vitâ illâ, virtute & nutrimento careant, à quo authoritas omnis provenit? Sic talia Christi membra, quæ ei mortua facta sunt per injustitiam, & ab eo non amplius vitam aut virtutem derivant, iniquitatibus ejecta sunt & ficta, nec ullam amplius veram authoritatem habent, & eorum jactitationes sunt reatûs accumulatio hypocrisis & dolo. Sed præterea, nonne hoc modo foret Christi corpus mera umbra & phantasma? imò nonne illum facerent caput mortui & fætidæ cadaveris, externam aliquam speciem, eamque falsam solum habentis, sed intus fætore & putore pleni? & quale monstrum, hoc modo, facerent corpus Christi, dum caput vivax, purum, reale, immaculatum ei assignant, sed annexum mortuo corpori, qualia hæcenus ea membra fuisse ostendimus, quæ dicunt fuisse ecclesiam Dei. Sed rursus membra ecclesiæ Christi hac definitione designantur, scilicet, *quod sint sanctificata in Christo Jesu*, 1 Cor. i. 2. At hæc successionis notio non solum quædam corrupta membra supponit, sed ferè omnia esse polluta, imò, apertos veneficos, & sathanæ ministros fuisse verò Apostolorum successores, in quibus residebat authoritas Apostolica, cum ii sint vasa, per quæ successio hæc transmittitur, quorum plerique, ut omnes astruunt Protestantes, & quidam fatentur etiam Pontificii, istas ecclesiæ (sic dictæ) dignitates non solum iis mediis, quibus voluit Simon Magus ascendere, sed pejoribus, nempè veneficio, homicidio, traditionibus, pecuniis comparârunt, quod ipse * Platina fatetur de nonnullis Romanorum Episcopis.

R 2

XI. SED

* In vitâ Benedicti 4. In vitâ Job. 16. In vitâ Silv. 3. Bonifacii octavi vita. In vitâ Steph. sexti. Johan. octavi. etiam Onuphr. de hoc Papâ annot. finem versus.

XI. SED qui hanc ecclesiæ Romanæ successionem non obijciunt, (quod tamen plerique Protestantium nunc agere incipiunt) hac in re distinguunt, dicentes, quod in magnâ apostasiâ, qualis erat illa ecclesiæ Romanæ, Deus suscitavit quosdam modo singulari per Spiritum suum, qui, à testimonio Scripturarum errores eorum, qui Christiani nomen ferebant, observantes, instruere & docere eos possint, & postea populi consensu & acceptatione, qui eos sequuntur, auctoritatem habent. Plerique etiam horum volunt operationem Spiritûs etiam hoc respectu esse subjectivam, & non objectivam. Sed ubi ecclesia reformata est, quales volunt Protestantes ecclesias suas esse, ibi ordinariam vocationem necessariam esse dicunt; vocationem autem Spiritûs, quasi extraordinariam, minimè esse expetendam; *affirmant enim quòd res aliter se habeat in ecclesiâ constituendâ quàm in ecclesiâ constitutâ. Respondeo*, Imbecillis hæc objectio quoad nos nihil habet ponderis, quia nos accusamus, & parati sumus secundum Scripturas probare, Protestantes multorum errorum esse reos, non secus quàm illi accusant Pontificios; itaque justè, si velimus, eandem extraordinariam vocationem vindicare possemus, cùm eadem sit ratio, & eadem, quam illi habuerunt, evidentiam producere possimus. Quod autem ad illam sententiam, videlicet, rem aliter se habere in ecclesiâ constituendâ quàm in constitutâ, non nego, ideoque largior gratiæ & virtutis mensura requiritur, & Deus sapientia suâ, prout opus est, distribuit, sed quòd eadem immediata Spiritûs revelatio, & virtus, non sit necessaria in ecclesiâ congregatâ vel constitutâ, non minus quam in congregandâ vel constituendâ, nihil adhuc solidi allatum observavi. Christus certè pollicitus est cum suis esse usque ad consummationem sæculi; & eo indigent non minus ad præservandam & gubernandam ecclesiam & filios suos, quam ad congregandos & generandos eos. Hujus axiomatis veritatem natura gentes docuit, videlicet, *Non minor est virtus, quam quærere,*
paria

parta tueri ; immediatâ enim hac & internâ Spiritûs operatione (quo pollicitus est Christus, quod vellet ducere suos in omnibus & docere eos omnia) Christiani ducendi sunt in omnibus (& in principio & fine) quæ ad Dei gloriam & animarum suarum salutem pertinent, sicut antea satis probavimus. Et certè hæc est diaboli inventio, quâ persuasit hominibus, ut immediatam Spiritus operationem, quasi quid extraordinarium & inusitatum respicerent, quod quidem Patres habuerunt, sed illi nunc nec expectare illam, nec attendere debent, quæ est crescentis apostasiæ non parva occasio in quamplurimis congregatis ecclesiis, & magna quidem causa est, quòd tam aridum, mortuum, siccum & sterile ministerium, quo populi eâ sterilitate fermentantur, hodiè tantoperè abundat, & in nationibus etiam Protestantibus diffunditur, ita ut & prædicatio & cultus eorum, sicut & integra conversatio, à Pontificiâ vix discerni possit interno aliquo vivaci zelo, aut Spiritûs virtute eos comitante, sed merè differentiâ quarundam notionum, & ceremoniarum externarum.

XII. ALIQUANDO imprudentes quidam & incauti Protestantes nobis *objiciunt*, quod si immediatam vocationem vendicemus, eam miraculis confirmare debeamus. *Respondeo*, cùm hæc sit objectio sæpè primitivis Protestantibus à Pontificiis jactitata, sufficiet breviter eorum ad Pontificios responsionem repetere, videlicet, quòd, quia non novum Evangelium prædicamus, sed illud solum, quod hætenus miraculis Christi & Apostolorum confirmatum est, igitur miraculis non sit nobis opus, & nihil offerimus, nisi quod parati sumus Scripturarum testimonio, quas veras agnoscunt, confirmare. Et prætereà, quòd Johannes Baptista & quidam Prophetæ nullum, quod audimus, miraculum fecere, qui tamen immediatè & extraordinariè missi fuerunt. Hæc communis est Protestantium responsio, quam hoc loco meminisse sufficiet, licet, si opus sit, plus dicere possim, sed brevitati studeo.

XIII. Est & aliud Protestantium genus, videlicet Anglicani Independentes, qui, à Calvinisticis Presbyterianis differentes, hujusque successionis necessitatem, vel rationalis alicujus ecclesiæ auctoritatem denegantes, aliam viam sumunt, affirmantes, quod, qui Scripturarum beneficium habent, si simul in doctrinis veritatis, quam ibi inveniunt, concordant inter se, ecclesiam constituere possint, sine alicujus aliis auctoritate, & sibi pastorem eligere, qui, ab ecclesiâ sic constituenta & assentiente, auctoritatem assumit, tantummodo concursus, & quasi benevolentiam proximorum pastorum petentes, si tales ullæ ecclesiæ propè inveniuntur, idque non tam necessitatis causâ ad authorizandum, quàm ordinis gratiâ ad decorandum; imo eò procedunt etiam, ut perhibeant, quod in ecclesiâ sic constitutâ * *fratres donati* (ut ad idioma Anglicanum orationem meam accomodem) si se capaces sentiant, instruere, exhortari, & in ecclesiâ prædicare possint, sed, cùm non habeant officium pastorale, nequeunt (secundum illos) quæ vocant Sacramenta administrare. *Respondeo*, aliquantulum hoc fuisse ex tenebris Babyloniciis (procul dubio) commendandum progressum, & processisse non dubito à sensu abusûs, qui in promiscuis istis nationum congregationibus ortus est, quinimò prædicatio illa fratrum donatorum (ut vocantur) è sensibilibus quibusdam divini Spiritûs influxibus provenit. Sed (proh dolor!) quia non processerunt, hæc multum nunc inter eos obsoleta sunt, & divini Spiritûs motus hodiè non minus, quam alii, rejicere & negare incipiunt. Sed quod attinet ad vocationem, quam à Scripturis accipere se prædicant, *Respondeo*: Scriptura meram verorum declarationem, nullam autem dat particularibus vocationem, ita ut, licet credam, quæ ibi lego, vera, erroresque ibi condemnatos esse, negem tamen, quoad particulare meum officium, quicquam inveniri, ideoque Scriptura mihi nunquam resolvere possit,

num.

* *Gifted Brethren, Anglici vocant.*

nūm scilicet ego A. B. debeam minister esse: Ad hujus igitur dubitationis resolutionem quod attinet, oportet recurrere ad internum & immediatum Spiritūs testimonium, ut in thesi de Scripturâ fufius declaratur.

XIV. Ex his igitur omnibus firmiter concludimus, quòd non solum in generali quâdam apostasiâ necesse sit, homines extraordinariè vocari, & Spiritu Dei suscitari, sed etiam quando conventus seu ecclesiæ virtute Dei congregatæ sunt, non solum ad verarum doctrinarum fidem, & errorum denegationem, sed etiam ad vitam, Spiritum & virtutem Christianitatis, ita ut sint domus & corpus Christi, & apta ei sponsa, ut, qui congregat eos, etiam præservet illos conditione & statu vivaci & virtuoso agere, movere, & suscitare inter illos internâ & immediatâ Spiritus sui operatione Ministros, Pastores & Doctores ad instruendum & docendum. Atque, qui hoc modo vocati sunt, in fratrum suorum animis manifesti fiunt, & vocatio eorum in illis verificatur, qui sensatione vitæ & virtutis illius, quæ per eos emanat, in sanctissimâ fide quotidie ædificantur, & apostolatus eorum signa fiunt, & hoc alteri ejusdem Apostoli dicto respondet, 2 Cor. xiii. 3. *An experimentum quæritis ejus, qui in me loquitur Christus, qui in vobis non infirmatur, sed potens est in vobis*, hoc illud est, quod veram & substantialem ministro vocationem & titulum dat, quo realis est successor virtutis, vis, & potestatis, quæ in Apostolis fuit, & non meri nominis; ac talibus ministris ordinationis ceremoniam, vel manuum impositionem minimè necessariam existimamus, cujus usum non videmus, cum & adversarii, qui eâ utuntur, fateantur, virtutem & vim communicandi Spiritum sanctum inter eos cessasse. Nonne stultum igitur & ludicrum iis est, quasi simiæ cacozele, umbram imitari & fingere, ubi carent substantiâ? & possuntne eâ regulâ, ubi cæcos & claudos vident, imitandi Christum & Apostolos, præcipere iis, ut videant & ambulent? nonne ergo illi & Deum &

homines irrident, manus suas imponendo & jubendo eos Spiritum recipere, cum, quod videntur facere, impossibile factu credant, & cum ceremoniam illam nullum realem habere effectum fateantur? Quum igitur hactenus de vocatione actum sit, de qualitatibus & opere veri ministri nunc inquirendum restat.

XV. QUEMADMODUM posui veram vocationem in motione Spiritus Sancti, sic etiam vis, virtus & vita Spiritus & gratiæ, ab eo procedens, principalis ejus & maximè necessaria qualificatio est, sine quâ munere suo fungi, nec Deo acceptè, neque hominibus utiliter, potest. Adversarii autem hîc tria affirmant ad constituendum ministrum concurrere, videlicet, partes naturales, quod idiota non sit; partes acquisitas, quod edoctus sit linguis, Philosophiâ & Theologiâ Scholasticâ; & denique, gratiam Dei. Priora duo ad essentiam ministri necessaria volunt, ultimum verò ad benè esse, sed non ad esse ejus pertinere autumant; ita ut sine duobus prioribus nemo possit esse omnino minister; sine ultimo verò, licet non bonus, verus tamen & legitimus minister esse potest. Nos autem (suppositâ naturali capacitate, quod quis non idiota sit) gratiam Dei omninò etiam ad esse ministri necessariam judicamus, ut sine quâ nec verus, nec legitimus, uti nec bonus minister quispiam esse queat. Quoad literaturam humanam, nihil ad essentiam ministri pertinere putamus; accidentaliter quidem quibusdam respectibus aliquando concurrere potest, sed sæpius plus nocet, quam juvat, & hoc in Tauleri exemplo manifestum fuit, quem, cum vir doctus esset, & elegantem prædicationem facere posset, à paupere laïco in viam Domini instrui oportebat. Primo de gratiæ necessitate loquar, & tunc aliquid addam de literaturâ illâ, quam adeò necessariam putant.

ITAQUE primò, quemadmodum in vocatione diximus, sic, hoc loco, multo magis dicere possumus. Si gratia Dei necessaria sit ad faciendum aliquem verum Christianum, oportet sit multo magis necessa-

ria ad verum ministrum constituendum. Quod gratia necessaria sit ad faciendum Christianum, non dubitabitur, cum gratiâ salvati simus, Eph. ii. 8. gratia Dei docet nos abnegare impietatem, & hujus mundi cupiditates, & piè & justè vivere, Tit. ii. 11. & Christus disertè ait, quod sine illo nihil agere possumus, Joh. xv. 5. & gratia sua, quâ nos juvat & nobiscum operatur. Hinc inquit Paulo, gratia mea tibi sufficiat. Christianus reverà sine gratiâ non est Christianus, sed hypocrita. Hinc arguo, Quod si gratia necessaria sit privato Christiano, multò magis prædicatori Christiano, qui quasi pater & aliorum instructor est, cum hæc dignitas iis tribuatur, qui majorem, quàm fratres, mensuram consequuti sunt. Natura enim nos docet plus in doctore, quàm in iis, qui docentur, requiri, & quod oporteat magistrum supra discipulum esse in illâ arte & scientiâ, quam alios docet. Cum igitur Christianitate frui, neque quivis Christianus esse possit sine gratiâ Dei, ergo neque quispiam verus & legitimus Christianitatis doctor & prædicator absque illâ esse potest.

SECUNDO, nemo potest esse minister ecclesiæ Christi, quæ corpus ejus est, nisi membrum corporis sit; Sed qui gratiâ Dei caret, nec membrum corporis esse potest, nec à capite vitam & nutrimentum trahere: Quapropter multò minùs potest esse minister ad ædificationem corporis. Quod non possit esse minister, qui non est membrum, apparet, quoniam qui membrum non est, excluditur, exciditur, neque ullum locum habet in corpore, cum ministri inter membra corporis præcipua numerentur; Sed nemo membrum esse potest, nisi vitam, virtutem & nutrimentum capitis accipiat: qui enim hoc nutrimentum non recipiunt, illa membra arescunt & moriuntur, & tunc excinduntur: quòd autem unumquodque membrum hoc modo alimentum à capite trahat, disertè affirmat Apostolus ad Eph. iv. 16. *ex quo totum corpus compactum, & connexum per omnem juncturam subministrationis, secundum operationem in mensuram*

ram uniuscujusque membri, augmentum corporis facit in ædificationem sui in charitate. Quod autem hoc modo communicatur, & quod hoc modo totum unitur, nil aliud est, nisi gratia Dei, ideoque Apostolus, eodem capite, ver. 7. affirmat, unicuique autem nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi, & ver. 11. ostendit, quomodo hanc gratiâ & dono & Apostoli & Prophetæ & Evangelistæ & Pastores & Doctores dati sunt in opus ministerii & in ædificationem corporis Christi. Certè igitur nemo, hujus gratiæ expers, aptus est ad hoc opus, quum omnes, quos dat Christus, ita qualificati sint; & qui non ita imbuti sunt, à Christo nec mittantur nec dentur. Qui ab illo non dantur & mittuntur, nec audiendi, nec recipiendi, nec agnoscendi sunt quasi Evangelii ministri, quia oves ejus nec debent, nec volunt peregrini vocem audire. Hoc etiam patet ex 1 Cor. xii. per totum caput, quo Apostolus de diversitatibus donorum & membris Christi tractat, ostendens, quomodo per operationem ejusdem Spiritûs in variis manifestationibus & mensuris diversorum membrorum totum corpus ædificetur, narrans, ver. 13. in uno Spiritu omnes nos in unum corpus baptizati sumus. & ver. 28. percentet diversas dispensationes, quæ à Deo in ecclesiâ per varias operationes hujus Spiritûs positæ sunt ad ædificationem totius. Si igitur nullum sit verum corporis membrum, quod non, hoc modo, hoc Spiritu baptizatur, neque aliquis operetur ad ædificationem ejus, nisi secundum mensuram gratiæ à Spiritu acceptam, certè tunc sine gratiâ nemo admitti debet ad operandum in corpore, quia labor & opus eorum sine hac gratiâ & Spiritu inefficacia & inutilia futura sunt.

XVI. TERTIO, quòd hæc gratia necessaria qualificatio sit ministro, patet ex illo Apostoli Petri, 1 Pet. iv. 10, 11. unusquisque, sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrantes, sicut boni dispensatores multiformis gratiæ Dei, si quis loquitur, quasi eloquia Dei, si quis ministrat, tanquam ex virtute, quam

quam administrat Deus. Indè patet, quòd, qui ministrant, id debeant facere secundum donum & gratiam acceptam, sed qui gratiâ carent, ministrare non possunt secundum illud, quod non habent. Secundò, sicut boni dispensatores multiformis Dei gratiæ, sed quomodo potest aliquis illius bonus dispensator esse, quod non habet? Num possunt impii homines, qui gratiæ expertes sunt, Dei gratiæ boni dispensatores esse? ideoque sequentibus versibus exclusivam limitationem eorum addit, qui sic non sunt, dicens, *si quis loquitur, &c. si quis ministrat*, quod idem valet, quasi dixisset, qui ita loqui, & ita ministrare non possunt, filere debent. [Si] etenim necessariam conditionem denotat. Quænam autem sit hæc virtus, verba præcedentia declarant, scilicet, donum acceptum & gratia, cujus sunt dispensatores, sicut ex contextu abundè apparet: neque de virtute aliquâ merè naturali intelligi potest; hæc enim homo dicitur spiritualia minime intelligere, & sic aliis ea ministrare nequit. Sequentia etiam hoc ostendunt, videlicet, *ut in omnibus honorificetur Deus*, sed certè Deus non honorificatur, sed è contrà magnoperè vilificatur & dedecoratur, quando viri naturales merâ potestate naturali in res divinas se intrudunt, quas nec cognoscunt nec intelligunt.

QUARTO, gratiam quàm necessariam ministro qualificationem esse, apparet ex iis qualitatibus, quas expressè in illis postulat Apostolus, 1 Tim. iii. 2. Tit. i. &c. ubi ait, *oportet episcopum irreprehensibilem esse, sobrium, pudicum, doctorem, benignum, iustum, sanctum, continentem, sicut Dei Dispensatorem*. Ex alterâ autem parte, *nec superbum, nec iracundum, nec vinolentum, nec turpis lucri cupidum*. Quæro autem, num non sit impossibile, posse hominem virtutes eas omnes habere, & vitiis istis omnibus carere, sine gratiâ Dei? Si autem eæ virtutes, ad quas in homine producendas gratia omninò necessaria est, sint necessariae ad aliquem verum Evangelii ministrum

strum faciendum secundum Apostoli sententiam, hanc certè gratiam necessariam esse oportet.

HAC de re etiam vir doctus, & antiquitatis peritus, sub reformationis tempus, sic scribit, *Quicquid autem agitur in ecclesiâ, sive ad ornamentum, sive ad ædificationem Religionis, tam in deligendis magistratibus, quàm instituendis ministris ecclesiæ, nisi id fiat divini Spiritûs instinctu, qui quasi anima est ecclesiæ, vanum est & impium. Quicumque enim ad magnum Dei officium, & Apostolatûs dignitatem à Spiritu Dei vocatus non fuerit, sicut Aaron; & qui non ingressus fuerit per ostium qui est Christus, sed aliundè in ecclesiam ascenderit per fenestram, per favores hominum, certè hic non est Christi vicarius & Apostolorum, sed fur & latro & vicarius Judæ Iscariotis, & Simonis Samaritani. Hinc ab antiquis Patribus de electione Prælatorum (quod sacer Dionysius vocat nominationis sacramentum) tam arctè statutum est, quod Pontifices & Apostoli, qui præessent ministeriis in ecclesiâ, nominarentur viri moribus & vitâ integerrimi, potentes in doctrinâ sanâ de omnibus rationem reddere. Sic etiam * alter eodem tempore scribit. Quandoquidem fieri nunquam potest, ut quispiam per linguas & eruditionem sanum de Scripturis sanctis ac veritate Dei judicium proferat. Denique (inquit ille) ovis Christi non quærit nisi vocem Christi, quam novit ex Spiritu sancto, quo plenus est: non respicit eruditionem, linguas, aut quicquam externum, ut propter illud credat hoc aut illud esse vocem Christi veri pastoris sui; scit quod nullâ re aliâ opus sit, quàm testimonio Spiritûs Dei.*

XVII. CONTRA hanc absolutam gratiæ necessitatem objiciunt, quòd si omnes ministri haberent salutiferam Dei gratiam, tunc omnes salvarentur, cum nemo à salutiferâ gratiâ prolabi, aut eam amittere possit. Respondeo, sed hoc super falsam illam hypothefin

* Franciscus Lambertus Avenionensis, lib. de Prophetiâ, eruditione; linguis & Spiritu. Argentorati excus. anno 1516. de pro. cap. XXIV.

pothesin ædificatur, quam nos purè negamus, & priore, de *Perseverantiâ*, thesi hæcenus refutavimus.

SECUNDO, *obicere* possunt, quòd cùm nos affirmemus, unumquemque hominem mensuram salutiferæ gratiæ habere, non necesse sit, ut singularis aliqua in ministris qualificatio fiat, neque ut quis à ministerio, hujus defectu, abstineat. *Respondeo*, jam demonstratum est, ad constituendum ministrum, necessariam esse specialem & singularem vocationem per Dei Spiritum, quod est quid amplius, quàm universalis illa gratiæ dispensatio omnibus tributæ, secundum illud Apostoli, *Nemo hanc sibi dignitatem vendicat, nisi qui à Deo vocatus sit, sicut Aaron*. Præterea, per gratiam intelligendum est, sicut ministri qualificatio est, non mera & nuda gratiæ & Lucis mensura, sicut ad arguendum, & ad justitiam convertendum, distribuitur: sed hoc loco gratiam intelligimus, sicut animam convertit, & fortiter in eâ operata est, ut postea de opere ministrorum fusius declarabitur. Non igitur intelligimus homines, prout gratiam in se quasi semen habent (quam quidem fatemur omnes secundum aliquam mensuram habere) sed homines gratiosos intelligimus eâ fermentatos in naturam illius, & bonos illos fructus temperantiæ, justitiæ, pietatis, &c. producentes, quos Apostolus in vero Christiano Episcopo necessarios judicat.

TERTIO, * *obiciunt* exemplum falsorum Prophetarum, Phariseorum & Judæ. Sed *Respondeo*, quod attinet ad falsos Prophetas, nihil ineptius allegari potest, quasi verò, quia fuere falsi Prophetæ, imò verè falsi erant absque Dei gratiâ, ergo non opus est eâ in ministerio vero Christiano. Si verò probaverint, veros Prophetas gratiâ caruisse, aliquid dixerint. Sed quid habent falsi Prophetæ cum veris ministris commune? nisi quod falsò sibi vendicant, quod non habent. Et quia falsi prophetæ verâ Dei gratiâ carent, num inde sequetur, veros Prophetas non

* Sic Nic. Arnold Sect. 32. in thesin quart.

non debere eam habere, vel non opus habere, ut fiant veri, & non sicuti falsi sunt? Phariseorum & sacerdotum sub lege exemplum hîc non valet, nec temporibus Evangelicis respondet, quia Deus singularem tribum pro eo ministerio seposuit, & singulares familias, ad quas lineali successione sacerdotum pertinebat; & opus eorum non erat purè spirituale, sed solummodo externarum quarundam observationum perpetratio, quæ tantùm erant umbra futuræ substantiæ, ideoque non faciebat ministerium illud venientes perfectos quoad conscientiam, cùm ordinati fuerint sacerdotes illi solùm secundum legem carnalis præcepti, & non secundum vitæ permanentis virtutem. Sicut tamen oportebat eos in figurâ integros esse, & sine defectu in homine exteriori, & dum ministerium præstabant, abluti, & ab externis pollutionibus purificati; ita etiam nunc sub Evangelio oportet ministros in antitypo esse absque defectu, inculpato in animis & Spiritibus suis, &, ut vult Apostolus, irreprehensibiles, ac in opere & ministerio suo puros, atque impollutos ab internis pollutionibus, sicque sanctos & puros, *ut offerant spirituales hostias, acceptas Deo per Jesum Christum*, 1 Pet. ii. 5. Quod ad Judam attinet, commissio ejus non erat purè evangelica, sed, antequam opus consummatum erat, data, dum Christus ipse, & discipuli ejus Judaicis observationibus subiecti erant, ideoque commissio ejus, nec non illa, quam cæteri cum illo accipiebant, erat *soli domui Israël*, Matth. x. 5, 6. ideoque commissione illâ potestatem non habebant cæteri, ut exirent & prædicarent post resurrectionem, donec Hierosolymis expectâssent Spiritûs effusionem. Ita ut appareat, Judæ ministerium magis legale, quàm evangelicum fuisse. Secundò, omnes fatebuntur, Judæ casum fuisse singularem, & extraordinarium, quoniam ab ipso Christo immediatè vocatus fuit, & ab illo ad prædicandum, & miracula etiam operandi potestate imbutus, quam immediatam vocationem adversarii sibi nullo modo vendicant;

vendicant, & sic Judâ inferiores sunt, qui Christi verbis credidit, ideoque ad prædicandum exivit, sine auro aut pecuniâ, aut perâ ad viam suam, gratis distribuens, sicut gratis acceperat, quod nolunt adversarii facere, ut postea patebit; & quod Judas tempore illo ne vel minimâ divinæ gratiæ mensurâ imbutus fuerit, nondum probatum audivi. Sed nonne luctuosum est, quod Protestantes, prætermis-
 missis undecim bonis & fidelibus Apostolis, cæterisque omnibus sanctis Jesu discipulis & ministris, hunc solum sibi pastorem & ministerii sui patronum vendicent, de quo significatum est, quod diabolus erat? reverâ nimis apparet, plerosque eorum pastores huic patrono perfimillimos esse.

DENIQUE * *objiciunt*, quòd, si gratia ita necessaria esset, indè sequeretur, quod ii, qui eâ carent, sacramenta administrare non possint, & per consequens populus in dubiis & innumeris scrupulis relictus esset, ignorans, num rectè accepissent, quia infallibiliter non cognoscerent, utrum administratores verè essent gratiosi. *Respondeo*, hæc objectio nos non tangit, quia ejus spiritualis & Christiani cultûs natura, quâ nos utimur, ea est, quæ non necessariò externis istis institutionibus attenditur, ad quarum administrationem talis objectio oritur, ideoque talem absurditatis sequelam non habet, uti clariùs postea patebit.

* *Arnoldus. ibid.*

XVIII. LICET igitur humanam literaturam necessariam non judicemus, non tamen veram eruditionem excludimus, illam scilicet eruditionem, quæ ab internis Spiritûs instructionibus & operationibus provenit, quibus discit anima secreta vias Domini, & internos animi labores & exercitationes novit, & vivaci experientiâ discit, quomodo peccatum & tentationes mali superet, etiam Dominum discit sequi & in lumine ejus ambulare, ibique sapientiam & scientiam ab illo immediatè per revelationem ejus expectare, & tunc cœlestem hanc scientiam & bonam eruditionem bono animi thesauro abscondere, sicut

sicut beata Maria reposuit dicta, quæ audiebat, & facta, quæ observabat; & ex thesauro animæ, sicut scriba bonus, res novas & antiquas expromit, ut movet Spiritus, & dat libertatem, & ut gloria Dei postulat, in cujus gloriam anima, quæ templum Dei est, omnia discit agere. Hæc est bona illa eruditio, quam ministro necessariam judicamus, quâ eruditione imbutus possit benè instruere, docere, & tempore opportuno admonere, & à certâ experienciâ pro Deo testari, sicut olim fecere David, Solomon & sancti Prophetæ, nec non beati Apostoli Domini nostri Jesu Christi, *qui, quod viderant, audiverant, & de verbo vitæ contræctaverant, illud annuntiârunt*, 1 Johan. i. *Donum, sicut acceperant, ministrantes, veluti boni dispensatores multifariæ Dei gratiæ*, & non aliorum rumores incertos prædicabant, quæque in comprehensione colligebant, dum ipsi in experienciâ suâ peregrini essent: ut qui docerent alios credere, dum ipsi infideles & increduli essent, vel qui docerent alios peccatum superare, dum ipsi peccati servi sint, ut sunt omnes homines gratiæ divinæ expertes; vel qui alios, ad credendum & expectandum sempiternam mercedem, hortantur, dum ipsi hanc non habeant fidem, nec spem.

XIX. SED examinemus hanc literaturam, quam ad eò necessariam judicant ad ministerii essentiam; ut, primo loco, linguarum scientiam, saltem Græcæ, Latinæ & Hebrææ. Hujus ratio est, ut Scripturas, quas solam suam regulam fatentur, originalibus linguis legant, eoque capaciores fiant ad illas interpretandas &c. Hæc autem linguarum scientia eò magis primitivis Protestantibus commendanda fuit, propter obscuram illam barbariem, quâ Christianus orbis obnubilabatur, in seculis reformationem immediatè præcedentibus; siquidem linguarum cognitio eo tempore, donec tunc restaurata est per Erasmus & alios quosdam, ferè amissa & extincta fuit. Hæc barbaries eò magis abominanda erat, quod totus cultus, & populi præces linguâ latinâ fiebant,

fiabant, &, inter innumeros illos sacerdotes, monachos & presbyteros, vix unus ex centum, ne dicam mille, breviarium suum vel missam, quam quotidie legebat & repetebat, intellexit. Scripturæ autem non solum populo, sed & clerorum maximæ parti, imo quoad literalem & externam partem, erant quasi liber obsignatus. Minimè igitur primitivorum Protestantium zelum contra Babylonicas tenebras, nec pios eorum conatus in Scripturis interpretandis condemnamus, sed hoc candidè eos secundum ipsorum cognitionem fecisse ex animo credimus, ideoque, ad satisfaciendum justis desideriis eorum, qui eas legere cupiunt, & multis aliis de causis, scilicet, ob mutuum inter nationes, linguis diversas, commercium conservandum, necessarium & laudabile judicamus, ut sint scholæ publicæ, ad juventutem, has linguas appetentem, edocendum. Interim licet jure abominanda & horrenda fuerit ista Papatûs ignorantia, videmus tamen in istâ cognitione veram reformationem positam non esse, quia, quamvis ab isto tempore plerique Pontificii, Protestantium æmulatione adducti, se magis ad literaturam applicarint, & illa multo magis, quàm olim, in eorum academiis & cœnobiis, præsertim in sectâ Ignatianâ vel Jesuiticâ, vigeat, nunc tantum à verâ reformatione, quantum unquam, absunt, & in perniciosis suis doctrinis magis obdurati sunt, ideoque hoc necessitatem hujus scientiæ ad ministerium non evincit, ne dicam qualificationem magis necessariam, quam Dei gratiam & Spiritum ejus, quia Dei Spiritus & gratia hunc defectum in maximè rusticis & ignaris supplere potest: Sed hæc eruditio defectum gratiæ nusquam supplere potest in eruditissimis & eloquentissimis. Quicquid enim homo suâ industriâ in linguis, eruditione, & in Scripturis, invenire potest, totum nihil est sine Spiritu, absque quo nihil certum, semper fallibile judicatum est; sed vir rusticus, hujusque eruditionis ignarus, qui nè vel elementum nôrit, quando Scripturam lectam audit,

eodem Spiritu, hoc esse verum, dicere potest, & eodem Spiritu intelligere, & si necesse sit, interpretari potest: quando enim conditionem suam conditioni & experientiæ Sanctorum respondere observat, veritates ibi traditas verè possidet, quia signavit eas & verificavit Spiritus in corde ipsius. Et hujus rei sufficientem experientiam habemus in illiteratis istis hominibus, quos suscitavit Deus, ut ecclesiæ suæ hanc ætate ministri sint, ita ut horum aliqui errores interpretum correxerint, quemadmodum thesi tertiâ de Scripturâ observatum est. Imò ipsemet novi calcearium quendam, qui nè literam quidem cognoscit, quem cùm Professor quidam publicus Theologiæ falsâ Scripturæ citatione urgeret coram urbis magistratibus, ubi, quibusdam, qui ad illum audiendum venerant, prædicans, captus est; talem, inquam, novi, & adhuc vivit, qui, licet professor, qui & vir doctus habetur, constanter affirmaret dictum suum esse Scripturæ sententiam, tamen, non certâ aliquâ literæ cognitione, quam non habebat, sed certissimo Spiritûs in semetipso testimonio fretus, affirmare non dubitavit, hallucinari professorem, & Spiritum Dei, quod alter affirmabat, nunquam dixisse, & adductis Bibliis secundum calcearii sententiam res inventa est.

XX. SECUNDA literaturæ eorum pars est *Logica* & *Philosophia*, ars vero ministro ita inutilis, ut, si quis verus minister illam habuerit, tutius illi fuerit oblivisci & amittere eam; est enim radix & origo omnis contentionis & altercationis, & quâ aliquid magis obscurum fit, non luculentius. Nam sub prætextu regulandi hominis rationem in certum ordinem, ut veritatem inveniatur, in tantum altercationis labyrinthum ducit, ut ad Scepticum potius quàm Christianum faciendum apta sit, multò minus ecclesiæ minister; imò sæpè abstrahit homines à clarâ illâ rerum intelligentiâ, quam ipsa ratio iis suppeditaret, ideoque multifariis ejus regulis & variis inventionibus, qui modicam rationem habent, multa inutiliter

inutiliter & stultè loquendi occasionem tribuit. Qui enim non admodum sapiens nec bonus est, perfectus dialecticus esse potest, & si stultescere eum velis, qui non admodum sapit, doce eum Logicam & Philosophiam, & si antea quibusdam aptus fuerit, tunc nihilo utilis futurus est, sed ad omnia ineptus, nisi ad ineptè garriendum & blaterandum; notiones enim illæ in cerebro ita natabunt, ut mirè illum de nihilo occupatum effecerint. Sed hac arte utuntur solidi & sapientes, ut ejus vanitatem videant; ideoque de eâ sic loquitur vir quidam doctus; *Ipsa quidem non nisi contentionis ac tenebrarum artificium est, per quam reliquæ omnes scientiæ obscuriores, ac cognitu difficiliiores, redduntur.* Si urgeatur, hac arte veritatem defendi & confirmari & hæreticos refutari: *Respondeo*, veritatem, quæ est in hominibus verè rationalibus, hujus auxilio non egere, & obstinatos hanc minimè convincere, imò hâc multa artificia & distinctiones discunt, quibus veritatem oppugnant; veritas autem ab honesto corde proveniens, & virtute Spiritûs edocta, plus valebit, & citius penetrabit, quàm mille demonstrationes Logicæ, sicut confessus est Ethnicus ille Philosophus, qui, cum Christianis Episcopis in Concilio Nicæno disputans, tam argutus erat, ut ab eis superari non posset, sed tamen pauca quædam verba, ab illiterato quodam rustico dicta, eum continuò ad fidem Christianam adduxerunt; & interrogatus, quomodo seni illi ignaro tam citò concesserit, & non Episcopis, respondit, ** dum verbis cum illo contenderent, verba verbis dare potuit, sed processisse à sene illo secretam quandam vim, cui resistere non valebat.* Hæc autem vis & virtus debet esse illa Logica & Philosophia, quâcum Christianus minister edoctus esse debet, ad quam acquirendam, nihil Aristoteli debere necesse habet. Quod autem ad Logicam naturalem, qua viri rationales, sine illâ arte & regulis, vel sophi-

* Lucæ Osiandri epit. hist. eccles. lib. 2. cap. v. cent. 4.

ficâ eruditione, naturaliter ex propositionibus veris certam conclusionem deducunt, quâ vix invenitur homo carere, qui mentis compos est, illius usum minimè negamus, & eâ in hoc tractatu aliquando usus sum, quæ & omnibus sufficere sine arte dialecticâ possit. Philosophiæ autem ea pars, quæ Moralis seu Ethica dicitur, non necessaria Christianis est, qui sacras Scripturæ regulas, & divini Spiritûs donum, quo multò melius instrui possunt, habent. Physica verò & Metaphysica ad alias, medicinæ scilicet & Mathematicæ, artes reduci possunt, quæ cum Christiani ministri officii essentiâ nihil commune habent, ideoque Paulus Apostolus, qui benè novit, quid Christianis ministris utile, quid nocivum esset, Colossenses hoc modo hortatus est, Col. ii. 8. *videte, ne quis vos decipiat per Philosophiam & inanem fallaciam.* Et dilecto suo discipulo Timotheo sic etiam scribit, 1 Tim. vi. 20. *O Timothee, depositum custodi, profanas vocum novitates & oppositiones falsi nominis scientiæ devitans.*

XXI. TERTIA & præcipua pars eorum literaturæ est Theologia scholastica, quæ quidem monstrum est, ex scripturalibus quibusdam veritatis notionibus, & ethnicis terminis & axiomatibus productum; & est quasi Paganica Philosophia Christianizata, vel potius externa literalis Christi scientia Paganizata; est homo in primo lapsæ naturæ statu cum diabolicâ suâ sapientiâ, sibimet quibusdam veritatis notionibus placens, easque serpentinâ suâ & mundanâ scientiâ adornans, qui veritatis simplicitatem nimis abjectam ex se & humilem autumat, ideoque illam simplicitatem, ubicunque invenitur, contemnit, & seipsum, hoc suo monstruoso partu inflatum, magnificat; diabolus equidem est obscurans & obnubilans Dei cognitionem sensuali suâ & carnali sapientiâ, ut eo tutius simplicia corda decipiat, & veritatem, sicuti in se est, despicabilem & cognitu difficilem efficiat, mille frivolas & inutiles quæstiones multiplicando, ac infinitas & innumeras contentiones

contentiones & altercationes fuscitando, quas omnes qui exactè noscit, nihilo minus diaboli servus est, quàm antea fuit, sed decies magis, quòd superbus & iniquitate inflatus est, & ab ediscendâ vel intelligendâ veritate, prout in suâ simplicitate est, longius multò remotus, quia suâ opinione plenus, doctus & dives est; ideoque, qui hujus artis peritissimi sunt, dies suos & pretiosum tempus conterunt cum innumeris istis & infinitis quæstionibus, quas de eâ confixerunt & invenerunt. De hac enim scientiâ vir quidam doctus, imò & Pontificius, ita loquitur, *quod à Parisiense Sorbonâ, mixtione quadam ex divinis eloquiis, & Philosophicis rationibus, tanquam ex Centaurorum genere, biformis disciplina conflata est.* Fatentur, mille eorum quæstiones ad salutem nullo modo necessarias esse, & de multis aliis inter se concordare nunquam potuerunt, sed & sunt & semper futuri sunt in continuis altercationibus. Quæ de ea scripta sunt volumina, totâ ætate, licet ad senectutem progressus, vix legere quis valet; quibus omnibus perlectis, solummodo sibi majorem, quàm antè habebat, animi perturbationem conciliat. Hæc procul dubio sunt *verba sine cognitione multiplicata, quibus consilium obnubilabatur,* Job xxxviii. 2. Scripturam totius hujus massæ textum faciunt, de cujus sensu voluminosæ illæ altercationes oriuntur. Sed vir integri cordis magis discere potest sesquihorâ, & certior esse attendendo Deo & Spiritui ejus in corde, quàm millia eorum voluminum legendo, quibus caput multis inutilibus notionibus impletur, & fides ejus sæpè vacillat, nunquam confirmari potest; & qui quidem huic se maximè dedidit, ut in errorem prolaberentur, procliviores fuerunt, quod patet Origenis exemplo, qui ex primis fuit, qui se hâc arte Scripturarum interpretationi dedit, & tot volumina, totque in iis errores scripsit, quibus multum turbata est ecclesia. Hac etiam curiositate & humano scrutinio, simplicitatem Evangelii contemnens, ductus Arius

in errorem suum prolapsus est. Hæc enim istius horrendæ hæreseos, ecclesiæ adeo perniciosæ, occasio fuit; & mihi videtur simplicitas & brevitæ Scripturarum sufficiens adversus istos & talem scientiam reprehensio esse; & cum Apostoli boni, honesti, & illiterati homines fuerint, melius a talibus, quales ipsi fuerint, hominibus intelligi possunt, quam per scholasticam illam artem, quam neque Petrus nec Johannes nec Paulus unquam excogitavit.

XXII. Hæc Satanæ inventio, quâ apostasia incipit, perniciosæ consequentiæ fuit; hæc enim primo veritatis simplicitatem infecit, literaturam ethnicam præservando, quâ tot dubitationes, incertitudines & contentiones, inter ipsos Patres exortæ sunt, ut non pauci eorum inveniantur, qui, propter hanc mixturam, non solum alii aliis, sed sibi invicem contradicunt. Quando verò invalescebat apostasia, veritatem quasi sepelivit, hoc tenebrarum velamine populum omnino à verâ cognitione excludens, & efficiens, ut docti, ita æstimati, se futilibus & inutilibus quæstionibus darent, iisque occupati sint, quibus veritates Dei graves & ponderosæ neglectæ fuere & in desuetudinem abiire. Et licet horum abusu absurdiores à Protestantibus rejiciantur, radix tamen adhuc nutritur & præservatur; imò ad ministrum, quasi necessaria qualificatio, habetur, dum pura Spiritûs veritatis eruditio contemnitur & negligitur, & lapsa hominum sapientia stabilitur, in quâ cum Scripturis laborat & operatur, expers istius vitæ & Spiritûs, quo scriptæ fuerunt, & per quem solummodo rectè intelligi possunt. Sic, qui futurus est minister, oportet, hanc artem cum Scripturis cauponandi ediscat, & Scripturæ caupo fiat, quod fieri noluit Apostolus, 2 Cor. ii. 17. Quâ arte, scilicet, discit, quomodo ab uno vel altero Scripturæ versu, steriles suas notiones & incertas conjecturas addendo, & quod ex libris (quorum, eâ gratiâ, non paucos habere illum in musæolo oportet) plagiariè furatur, die quoque septimo sermonem pos-

fit facere per horam, & hoc nuncupatur prædicationis verbi, dum gratia, donum & Spiritus Dei, ad instruendum, loquendum, & verba tempore opportuno faciendum, negligitur; & sic hominum artes & partes & scientia & sapientia, quæ ab infra sunt, stabiliuntur, & in templo Dei supra parvum regni semen exaltantur: & hoc reverà Antichristus est in mysterio operans; diabolus enim potest esse hac regulâ minister potens Evangelii, non secus quàm eorum doctissimus, cùm majorem in linguis, logicâ, philosophiâ & theologiâ scholasticâ, scientiam habeat, & veritatem, quoad notionem, melius cognoscat, & eloquentiùs fermocinari possit, quàm omnes illi concionatores. Sed quanti sunt & quid valent hæc omnia? nonne quasi mors, tanquam sepulchrum pictum & cadaver sine vi, virtute, vitâ & Spiritu Christianitatis, quæ substantia & essentia Christiani ministerii est, & qui hanc habet, & per eam loqui potest, licet pauper, pastor, vel piscator aut arator sit, supradictæ eruditionis, quæstionum item & notionum ignarus, per Spiritum tamen loquens, ministerium ejus magis valebit ad conversionem peccatoris, quàm omnes isti secundum carnem eruditi, sicut exemplo istius senis in concilio Nicæno constabat.

XXIII. Si ullâ ætate, ab Apostolorum temporibus, voluit Deus virtutem suam per imbecillia instrumenta ostendere, ad carnalem illam & ethnicam sapientiam evertendam & prosterndam, & ad restaurandam antiquam veritatis simplicitatem, hæc illa ætas est; die enim hoc nostro suscitavit sibi Deus testes, sicut olim pisces, quorum plerisque ab aratro & vulgaribus mechanicis artibus evocavit, qui sine hac mundanâ eruditione, per virtutem & Spiritum Dei, Babylonis radicem & fundamentum percusserunt, & in fortitudine, vi & virtute hæc mille collegerunt & congregârunt ad eandem vitam & virtutem, conscientias eorum penetrando, qui, quoad partem externam, longè iis eruditiores

& literati magis, non tamen ad resistendum illi vi & virtuti, quæ ex illis emanabat, capaces fuerunt. Cujus rei ego ipse testis sum, certaque experientiâ testari possum, qui cor meum sæpè mollescere virtuosâ & energeticâ illâ vitâ, quæ ab eorum illiteratorum ministerio divino processit, sensi; ita ut vultu eorum, non secus ac verbis, malum in me sæpè depressum, & bonum suscitatum & excitatum noverim. Quid igitur vobis dicam, eruditionis amatores & admiratores? nonne ipse ego ejusdem amator & admirator fui, eamque enixè secutus sum pro ætate & capacitate meâ? Sed vanis his meis conatibus opportunè equidem & maturè inenarrabili suo amore obstitit Dominus, dum annum ætatis decimum octavum tantùm agerem, & mihi (quod utinam vobis omnibus ita fiat) considerandi seriò occasionem præbuit, absque pietate & regeneratione neminem Deum videre posse; *quum timor Jehovæ sit initium sapientiæ, & recedere à peccato bonus intellectus*. Cognitio autem inflat, & ab internâ illâ animi quiete & humilitate divertit, cui apparet Deus, & cœlestem suam sapientiam revelat. Hæc si mecum consideretis, dicetis omnem hanc scientiam & eruditionem, quæ in primo degenerato statu acquiritur, quasi scoriam & stercus esse, respectu crucis Christi, præsertim ubi caret virtute illâ, vi & vitâ, quâ observavi præstantes illos, licet despicabiles, illiteratos testes repletos esse; quia tamen ego cum multis aliis inter eos cœleste animæ alimentum reperi, quærat anima mea hanc eruditionem, & attendat ad illam in æternum.

XXIV. Cum jam hætenus de vocatione & qualitatibus Evangelici ministri loquutus sim, loco sequente considerandum venit, quodnam ejus opus sit, quomodo & quâ regulâ progredi debeat. Adversarii semper externis hærent, ideoque certas præscriptas regulas & methodos habent, secundum humanam eorum & carnalem sapientiam exaratos. Nos è contrâ in eodem semper fundamento ambulamus

lamus, & vias Spiritûs, ejusque immediatum auxilium & influxum sequimur, quem Spiritum dedit suis Deus, ut doceret eos omnia, & in omnibus ducat eos; qui Spiritus, cùm sit Spiritus ordinis & non ataxiæ, ducet nos, & quotquot sequuntur illum, eo ordine & methodo, quæ decet ecclesiam Dei: Opponentem autem, cùm se ab hujus Spiritûs consilio & immediato auxilio excluderint, in multas confusiones & tumultus se iniecêrunt, quærentes in hoc negotio ordinem stabilire. Quidam enim volunt summum Pontificem seu Papam habere, qui in cæteros omnes quasi princeps sit, & sub illo gradatim cardinales, patriarchas, archiepiscopos, episcopos, sacerdotes, presbyteros, diaconos, subdiaconos; &, præter hos, acoluthos, tonsuratos, ostiarios &c. In theologiâ autem, ut vocant, professores, baccalaureos, doctores, &c. Alii autem volunt unumquodque regnum ex alio independens esse, proprium suum metropolitanum, sive patriarcham habens, cæterosque gradatim sub illo, ut suprâ. Alii autem omnem inter pastores præcedentiam negant, & subordinationem non personarum sed conventuum volunt, ut primò consistorialem, deinde classicalem, tunc provincialem, hincque nationalem synodum. Hoc modo se invicem dilacerant, & inter se contendunt in distinguendo & regulando diversos & varios suos ordines & officia, de quibus non minor contentio facta est, non solum verbali disputatione, sed etiam præliis, tumultibus, vastationibus & humani sanguinis effusione, quàm in subjugando, expugnando & stabiliendo regna. Et postremorum seculorum historiæ non minus scatent tragædiis, quæ hujus spiritualis monarchiæ causâ transactæ sunt, quam veteres historiæ, quæ eventus Assyriaci, Persici, Græci & Romani imperii tractant. Et licet postremæ hæ sint inter eos, qui se Christianos nominant, non minus tamen sanguineæ & crudeles fuerint, quàm priores istæ inter ethnicos, pro externis suis imperiis contententes. Hæc autem omnia,

omnia, & inter Pontificios & inter Proteſtantes, indè proveniunt, quod formam & umbram in imitatione ſtabilire nituntur, etiamſi virtute, vi & ſubſtantiâ careant, quanquam plurimorum iſtorum ordinum nè vel nomen in Scripturâ inveniatur; ſed, in oppoſitione totius huius formalitatis maſſæ & gubernationum, ordinum ac regularum congeriei, dicimus, ſubſtantiam præſertim inquirendam, & virtutem, vitam, & Spiritum cognoscendum & attendendum eſſe, qui unus eſt in omnibus iſtis differentibus nominibus & officiis, quorum meminit Scriptura, ut liquet ex 1 Cor. xii. ſæpius antè citato verſu 4. *diviſiones verò gratiarum ſunt, ſed idem Spiritus.* Et poſtquam per integrum illud caput oſtendit Apoſtolus, quomodo unus idemque Spiritus operetur, & unumquodque membrum vivificet, tunc verſu 28. oſtendit, quomodo eo Spiritu Deus in eccleſiâ conſtituerit primò Apoſtolos, ſecundò Prophetas, &c. Sicque ad Eph. iv. eodem modo demonſtrat, *quomodo iis donis dederit quosdam Apoſtolos, quosdam Prophetas, quosdam Paſtores, & doctores.* Nunquam autem fuit aut Chriſti aut Apoſtoli conſilium, ut Chriſtiani horum umbram & formam ſtabilirent, & ſic, diverſos ordines & gradus faciendo, carnalem hierarchiam conſtituerent, abſque vi, virtute & Spiritu Chriſti: hoc illud opus Antichriſti & myſterium iniquitatis eſt, tenebroſâ apoſtaſiæ nocte erectum, ſed in verâ Chriſti eccleſiâ, quæ à Deo, non ſolum in doctrinam veritatis, ſed etiam in vitam, virtutem & Spiritum Chriſti, congregata eſt, Spiritus Dei eſt gubernator & regulator, ſicut in ſingulis individuis, ita & in generali: ac quando ſimul conveniunt, ut Deum adorent & colant, tunc, quos Spiritus divinâ ſuâ virtute & influxu ad miniſterium ſeparat, aperiens ora eorum, & dans iis, ut in virtute & Spiritu Domini hortentur, redarguant & inſtruant, non poſſibile eſt, quin illos, qui eo modo à Deo ordinati & in miniſterium admiſſi ſunt, fratres illorum audiant, recipiant & operis gratiâ in honore habeat ;

habeant; & hoc modo non fit hujus monopolium singulari hominum generi, clero videlicet (qui eâ causâ educati sunt, & ad hanc artem, sicut alii carnales artifices, edocti) ut scilicet cæteri omnes quasi laïci spernantur & excludantur: sed libero Dei dono relictum est, ut, quos velit, vocet, sive pauperes, sive divites, sive servos, sive Dominos, sive senes, sive juniores, imò sive mares, sive fœminas. Et qui hanc habent vocationem, verificant Evangelium, *prædicando non in sermone tantum, sed in virtute, & in Spiritu sancto, & in plenitudine multâ*, 1 Thess. i. 5. & fieri non potest, quin recipiantur, & ab ovibus Christi audiantur.

XXV. ATQVI si *objiciatur*, videri me nullam hîc distinctionem inter ministros, & alios facere, quod contrarium est Apostolo, dicenti, 1 Cor. xii. 29. *Nunquid omnes Apostoli, nunquid omnes Prophetæ, nunquid omnes Doctores?* indè insinuant, omnes non tales esse; & quod etiam contradicam comparationi ecclesiæ Christi cum corpore humano, illo capite adductæ, ubi versu 17. ait, *Si totum corpus oculi, ubi auditus? Si totum auditus, ubi odoratus?* &c. Et præterea, quòd Apostolus non solum ministros ecclesiæ hoc modo in generali à cæteris membris distinguat, sed etiam eos ministros inter se, nominans eos separatim Apostolos, Prophetas, Evangelistas, Pastores & Doctores &c. Quod attinet ad postremam hujus objectionis partem, cui primò *respondebo*, apparet, hanc nominum diversitatem minimè distincta officia designare, sed solummodo differentes & varias Spiritûs operationes denotare, loquendi formulâ Apostolo familiari, quâ aliquando exspatiatur Paulus, ad illustrandam gloriam & laudem divinæ gratiæ, sicut præsertim Rom. xii. 6. *habentes autem donationes secundum gratiam, quæ data est nobis, differentes, sive prophetiam secundum rationem fidei, sive ministerium in ministrando, sive qui docet in doctrinâ, qui exhortatur in exhortando.* Nemo autem indicet diversa hæc esse officia, vel quod in

in unâ personâ coincidere non possint, sicut etiam possint cætera illa omnia, quorum mentionem facit, subsequenter versibus, videlicet, *diligendi, fraternæ charitatis, Spiritu fervoris, & hospitalitatem sectandi* &c. Quæ tamen quasi diversa dona numerat, &, secundum hanc objectionem, quasi distincta & separata officia locari possint, quod foret absurdum. Secundò, iis ipsis locis liquet, non esse realem distinctionem separatorum officiorum, quia omnes fatentur, Pastores & Doctores, quos non secus separat & distinguit ibi Apostolus, quàm Pastores & Prophetas vel Apostolos, unum & idem esse, & in uno officio & persona coincidere, & ideo sic de cæteris dici potest. Prophetia, sicut rerum futurarum declarationem significat, est quidem donum distinctum, sed non distinctum officium, itaque non ponunt hanc adversarii inter varios suos ordines, neque negabunt & dari posse & datam à Deo fuisse, non solum Pastoribus & Doctoribus, & consequenter ibi cum cæteris iis ordinibus in unâ personâ incidisse, sed etiam quibusdam laicis, ibique, secundum concessionem eorum, inventam esse extra cleri limites. Prophetia autem alio sensu, videlicet, sicut significat loqui à Spiritu veritatis, non solum Pastoribus & Doctoribus, qui ita prophetare debent, peculiaris est, sed est commune sanctorum privilegium: licet enim instruere, docere & exhortari talibus proprium sit, qui magis particulariter ad opus ministerii vocati sunt, non tamen iis ita peculiare est, ut, quando sancti congregati sunt, & quis ex iis Spiritu movetur, non sit iis commune: quidam enim actus ad omnes in tali relatione pertinent, sed non iis solum, qui in istâ relatione sunt; *competunt omni, sed non soli*; sic videre & audire proprii hominis actus sunt, quia de homine rectè prædicatur, quod videt & audit, tamen aliis etiam creaturis communia sunt. Sic prophetare, hoc sensu, est equidem proprium ministris & doctoribus, non ita tamen ut non sit commune & legitimum aliis sanctis, quando

ad

ad illud moventur, licet non proprium iis sit relative, quia, non obstante illâ motione, peculiari-
ter ad opus ministerii non vocantur, ut constat ex
1 Cor. xiv. ubi Apostolus fusè tractat ordinem &
communem ecclesiæ methodum, ait enim ver. 30, &
31. *Quod si alii revelatum fuerit sedenti, prior taceat: potestis enim omnes per singulos prophetare, ut omnes discant & omnes exhortentur*; unde apparet neminem excludi. Quod autem sit subordinatio secundum varias mensuras doni accepti, sequens ostendit versus, & *Spiritus Prophetarum Prophetis subiecti sunt, non enim est diffensionis Deus, sed pacis*. Quod autem prophetia sit, hoc sensu, sanctis omnibus communis, patet ex ver. 33. ejusdem capituli, ubi [omnes] indefinite alloquens ait, *itaque, fratres, æmulamini prophetare*: Et versu 1. hortatur eos etiam, dicens, *æmulamini spiritualia, magis autem ut prophetetis*. Secundò, quod ad Evangelistas attinet, idem dici potest; quisquis enim Evangelium prædicat, realiter Evangelista est, & sic consequenter, omnis verus Evangelii minister talis est, si quidem id officium sibi propriè vendicare possunt, nisi ita stolidi sint, ut velint affirmare, nullos Evangelistas esse, nisi Matthæum, Marcum, Lucam & Johannem, qui Christi vitæ & passionum historiam conscripserunt; tunc nec esset peculiare officium, cùm Johannes & Matthæus fuerint Apostoli, & Marcus & Lucas Pastores & doctores, ibi igitur in uno coinciderunt, & absurdum est putare, hoc mero respectu verbo Evangelistæ usum fuisse Apostolum. Fatetur Calvinus, eos, qui Evangelium in puritate prædicant, post aliquod Apostasiæ tempus, Evangelistas esse; ideoque fatetur, Apostolos, vel saltem Evangelistas suo tempore fuisse; & hinc primitivi Protestantes se Evangelicos nominabant. Quod ad Apostolum attinet, si verbi etymologiam spectemus, significat aliquem missum, & cùm omnis verus minister missus sit, eo respectu Apostolus est, licet duodecim illi, quia peculiariter à Christo missi fuerant, idcirco

circo Apostoli, καὶ ἐξουίην, vel per eminentiam dicti sunt. Quod autem nulla fuerit limitatio ad talem numerum, sicut quidam stultè opinantur, patet, quod postquam numerus ille impletus fuerit, Paulus quoque vocatus sit; & ideo judicamus, hæc non esse distincta officia, sed nomina solum, quibus diverse utuntur sacræ literæ, ad exprimendum eminentiores divinæ gratiæ emanationes & influxus, ita ut, si quis hodiè Evangelii minister gentem aliquam ethnicam ad fidem Christianam converteret, licet nullum aliud distinctum officium haberet, Pontificii & Protestantis tolerabile judicarent, talem istius gentis Apostolum nuncupare, vel Evangelistam. Hinc Ignatiani, vulgò Jesuitæ dicti, è gregalibus suis Indorum & Japoniæ Apostolos nuncupant; & Calvinus, reformationis respectu, ut antea observatum est, Apostolos aut Evangelistas fuisse suo tempore testatur, eoque respectu Johannem Knox Scotiæ Apostolum frequenter vocatum esse cognovimus; ideoque concludimus, ministros, pastores, doctores, unicum tantum officium comprehendere, & in omnibus istis unum solum officium esse, neque inter eos virtute distincti alicujus officii ullam præcedentiam dari; ad quod probandum non insistam, quia jam satis factum est ab aliis, qui diocæsanum episcopatum (ut vocant) negârunt.

XXVI. Quod ad primam objectionis partem, nimirum, quasi viderer inter populum & ministros nihil facere discriminis: *Respondeo*, Si intelligatur de libertate loquendi & per Spiritum prophetandi, omnes hoc facere posse affirmo, quando eo moventur, ut antea demonstratum est; sed & credimus & affirmamus, quosdam magis peculiariter ad opus ministerii vocatos, ideoque à Deo huic ministerio magis aptatos & suppeditados esse, quorum opus est magis constanter & particulariter instruere, hortari, admonere, & in fratres vigilare; & sicut plus iis, eo respectu, incumbit, quàm communi unicuique fideli, ita illis, prout in tali relatione, à grege debetur talis

talis obedientia & subiectio, qualis iis Scripturæ testimoniis notatur, Heb. xiii. 17. 1 Theff. v. 12, 13. 1 Tim. v. 17. 1 Pet. v. 5. Etiam præter eos, qui hoc modo peculiariter ad ministerium & constantem in verbo laborem vocantur, sunt & seniores vel presbyteri, qui, licet ad frequentem in verbis declarationem non moveantur, attamen cum tales sint, qui in experienciâ beati operis veritatis in cordibus suis incrementum adepti sunt, invigilant, & privatim juniores hortantur, pro viduis, pauperibus & orphanis curant, & vident ne quid desit, ut pax, charitas, unitas, concordia & sanitas in ecclesiâ Christi præserventur, & hoc respondet diaconis illis, Act. vi.

Quod autem recusamus, est distinctio illa *Laïci & Cleri* (quæ in Scripturâ non invenitur) quâ nemo admittitur ad opus ministerii, nisi qui eâ causâ in scholis educati, & in Logicâ, & in Philosophiâ, &c. instructi sunt, & sic artem prædicandi discunt, sicut quis aliam aliquam mechanicam artem discit; undè fit, quòd omnes alii honesti mechanici, qui hanc paganam artem non edidicerunt, excluduntur ab hoc privilegio; adde, quod, qui literatus & hoc modo edoctus est, honestam aliquam artem minimè oporteat exercere ad comparandum sibi panem, si ad ministerium aspiret, sed providet, ut sibi beneficium aliquod comparet, & tunc habet mercedem securam ad sustentandum, & est quod ab aliis distinguatur colore vestium, & nigro solummodo vestiri, & magistrum artium esse: sed de his fusius postea.

XXVII. UT hic modus separandi homines ad opus ministerii ordini primitivæ ecclesiæ Apostolorum temporibus similis non est, sic indè etiam multa mala sequuntur; nam primo parentes, videntes honorem & utilitatem cleros comitantem, liberos suos aliquando ab ipsâ infantiâ huic muneri assignant, ideoque ex consilio ad hanc artem eos educant: aliique, ad adultam ætatem provecti, eâdem causâ, ad hoc munus se applicant, & naturalibus illis & acquisitis partibus studentes, quæ necessariae ministerii qualificationes

ficationes creduntur, eâ causâ admittuntur, & sic in
 voluptate, desidiâ, & inertia educti, existimant po-
 stea dedecori sibi esse manibus suis laborare, quip-
 pè quod sufficiat iis, ex libris suis tantum expro-
 mere, quantum per horam semel vel bis hebdomade
 fermocinari possint. Gratia autem, donum & Spi-
 ritus Dei, ad vocandum, qualificandum & instituendum
 opus ministerii, minimè observatur, sed negligitur.
 Atque multi avari, corrupti, carnales homines, me-
 ram speciem, & formam habentes, sed internæ gratiæ
 in cordibus suis operationis prorsus ignari & pere-
 grini, introducuntur, seque intrudunt, & per eos
 mors, sterilitas, siccitas & tenebræ, ac consequenter
 superstitio, error & idololatria intravit, & ecclesiam
 fermentavit; & qui seriò volunt intendere, perspi-
 cient hoc pacto apostasiam locum obtinuisse, cujus
 rei veritatis plura exempla dare possem, quæ bre-
 vitatis causa omitto. Sic enim officium, & honor, ac
 reverentia ei debita, annectitur mero nomini; nam
 simul ac aliquis episcopus vel sacerdos ordinatus est,
 confestim audiebatur & talis credebatur, licet vitâ,
 Spiritu & virtutē, quâ imbuti fuerunt veri Apostoli,
 prorsus caruerit. Ita ut brevi tempore successio facta
 sit nominis & tituli, eisque officium annecteretur, non
 autem naturæ virtutis & vitæ. Undè reverâ factum
 est, quòd cessavit illud ministerium Christianum, &
 illi ministri Christi esse, sed solummodo umbra &
 imago ejus fuit, quæ etiam forma & species interiit,
 & quibusdam seculis transformata, ut non tantum
 substantia amissa, sed & forma omninò vitiata & de-
 pravata fuerit, ut multo verius de ecclesiâ Christianâ
 dici possit, quod de Thesei naviculâ olim in scholis
 disputari solebat, quæ tot novi ligni additionibus cre-
 brò refarta & restaurata fuit, ut nihil primæ materiæ
 relictum fuerit. Nam, quamvis de robustâ quercu
 ædificata esset, cum autem, corruptâ modò abiecte,
 refarta & postea etiam ita mutata esset forma, ut
 posterior priori nullo modo assimilis fuisset, tunc pu-
 to, quod absque disputatione omnibus concessum fu-
 isset.

isset, planè alteram navem fuisse, nomen tantum, & nihil amplius, cum priore commune habentem. Secundò, ex hac distinctione *Laici & Cleri* hic etiam abusus sequitur, quia boni & honesti homines mechanici, aliique, qui hanc prædicandi artem non didicerunt, & ideo non sunt secundum præscriptas istas regulas licentiati, falsà hac opinione imbuti, illicitum sibi esse ad ministerium aspirare ob istius literaturæ defectum, ideo donum in seipsis negligunt, & frequenter extinguunt puras Spiritûs Dei inspirationes in cordibus suis, quibus si non resisterent, forent ad ædificationem ecclesiæ longè utiliores, quàm multi illi literatorum exarati sermones. Et hoc modo Apostoli consilium & præceptum spernitur & negligitur, qui hortatur, 1 Thess. v. 19, 20. *non extinguere Spiritum, nec prophetias spernere*: & totum hoc factum est ab hominibus se Christianos indignantibus, qui gloriantur, primos prædicatores, suæque religionis propagatores, fuisse mechanicos & illiteratos. Verùm enimvero Protestantes non minus quàm Pontificii tales excludunt à ministerio suo, & hoc modo Spiritum & donum Dei limitant, & præfiniunt, quamvis patres eorum, opponendo se Pontificiis, contrarium affirmarent, & historiæ eorum declarent, quomodo ex illiteratis istis hominibus non pauci, sine istâ eruditione, vi divini Spiritûs, in nonnullis locis reformationi nonnihil contribuerint & contulerint.

Hiscæ constat, quomodo, ut in vocatione & qualificationibus, ita etiam in prædicando, orando, cæterisque ministerii partibus, unusquisque verus minister Spiritum Dei, virtute & vi suâ eum comitantem & auxiliantem, cognoscere debet. Sed quia hæc ad cultum pertinent, sequente thesi, de cultu, ea fusiùs tractabo. Postremum nunc inquirendum & considerandum est de sustentatione & alimento ministri Evangelici. Sed antequam ad illud procedam, libet paucis de mulierum prædicatione dicere, & quid de hac re sentiamus, breviter declarare.

T

Cum

Cum mas & foemina idem sint in Jesu Christo, & cum uni non minùs quàm alteri det Spiritum suum, igitur, quando in muliere movet Deus Spiritu suo, nullo modo illicitum iis esse in conventionibus populi Dei prædicare judicamus; neque putamus illud Pauli, 1 Cor. xiv. 34. ad redarguendas inconsideratas & garrientes inter Corinthios mulieres, quæ ecclesiam Christi inutilibus suis quæstionibus molestabant, vel quod ait, *mulieres in omni silentio discere debere, non usurpantes in hominem auctoritatem*, 1 Tim. ii. 11. quicquam huic doctrinæ repugnare, quia patet mulieres prophetasse vel prædicasse in ecclesiâ, alioquin illud Jôelis malè applicatum fuisset à Petro, Act. ii. 17. & cum ipse Paulus, in eadem ad Corinthios epistolâ, det regulas, quomodo se gerere debeant mulieres in publicis suis prædicationibus & orationibus, manifesta erit contradictio, si alter ille locus fumeretur sensu latiore; idemque Paulus loquitur de muliere quâdam, quæ secum laboraverit in opere Evangelii: & scriptum est, habuisse Philippum quatuor filias, quæ prophetabant; & denique observatum est, Deum in hoc die efficaciter multorum animos ad ipsum, mulierum ministerio, convertisse, quibus etiam frequenter filiorum ipsius animos consolatus est, quæ manifesta experientia nobis rem extra omnem controversiam ponit: sed nunc ad ministrorum sustentationem pergam.

XXVIII. LIBENTER fatemur, ut ipsa thesis declarat, debere eos, ad quos Deus mittit, vel inter quos suscitatur ministros, si opus sit, necessitates eorum supplere. Secundò, quod legitimum sit iis quod necessarium est accipere. Ad hoc probandum, nihil est quod insistam, cum in controversiâ non posita sit; hoc autem, & nihil magis, affirmamus iis Scripturæ testimoniis includi, Gal. vi. 6. 1 Cor. ix. 11, 12, 13, 14. 1 Tim. v. 16. In hoc negotio igitur non oppugnamus necessario alimento, sed, primò, limitato & coactivo. Secundò, superfluo & sumptuoso. Tertiò autem,

autem, hujus rei manifesto abusui, de quibus etiam breviter agam.

Quod ad primum, coacti sunt adversarii recurrere ad exemplum Legis, quo utuntur refugio ad plurimos suos errores, & superstitiones defendendas, quæ naturæ & puritati Evangelii contrariæ sunt; dicunt, decimas Levitis destinatas esse, ergo etiam ad eos pertinere, qui sacra sub Evangelio ministrant. *Respondeo*; nihil indè colligitur, nisi quod, sicuti sacerdotes sub Lege habebant alimentum assignatum, ita etiam debent ministri & prædicatores sub Evangelio habere, quod non negatur: sed comparatio minimè extendi potest, quasi tantum idem habere deberent, cùm, primò, nullum expressum Evangelii præceptum, hoc jubens, invenitur, nec à Christo, nec ab Apostolis ejus. Secundò, paritas nullo modo tenet inter Levitam sub Lege, & præconem sub Evangelio, quia Levitæ constituebant unum de tribubus Israël, sicque titulum habebant ad partem hæreditatis in terrâ, non secus ac fratres sui, quam, cùm nullam habebant, hoc ejus loco recipiebant. Præterea, decimæ decimarum modò assignabantur sacerdotibus ad altare ministrantibus, reliquum autem Levitis cedebat, cujus pars etiam ad sustentandas vi-
duas & peregrinos seposita erat. Hi autem prædicatores, licet, quod à parentibus habent, hæreditent, sicut alii, decimas tamen omnes sibi vendicant, nihil nec viduæ, nec peregrino attribuentes. Quod autem ad decimas, hæc sufficiant; plurimi enim & fusè & doctè hac de re seorsim tractârunt, & multi Protestantes fatentur, jure divino eas sibi non esse assignatas, & paritatem non in *quotâ*, sed in *obligatione dandi alimentum consistere*. Quòd autem alimentum, licet auditores præstare debeant, si tamen illi munere deficient, à ministris nec recipi nec cogi debeat, probo, quia Christus, cum Apostolos suos prædicatum miserit, jussit eos, dicens, *gratis accipistis, gratis date*, Matth. x. 8. & tamen liberum iis fuit, cibum & potum ab iis, qui libenter ipsis ad

supplendam necessitatem offerebant, accipere. Unde liquet, eos non debere aliquid petere, seu vi aut coercionem efflagitare, & primò fœdus inire, sicut prædicatores tam Protestantes quam Pontificii nunc faciunt, qui nemini volunt prædicare, donec primò certiorati sint, tantum quotannis accipere; illi autem è contra munere suo iussi fuerant fungi, &, sicut gratis acceperant, sic gratis distribuere, non petendo vel expectando aut deposcendo mercedem. Quam dat huic responsionem *Nic. Arnoldus*, exercitationis suæ Sect. 42, 43. minimè oblivisci libet, sed in scriptis præservanda est ad perpetuam ipsius & fratrum suorum memoriam, ex animo enim hoc modo respondet, *nos gratis non accepimus, ergo nec gratis dare tenemur.* Responsionem ingenuam fateor & bonam. Si enim qui gratis accipiunt, gratis dare teneantur, videtur verè contrariorum regulâ sequi, quòd qui gratis non accipiunt, nec gratis dare teneantur, & totum concedam. Oportet autem mihi quoque concedant, quod non per neque secundum gratiam & donum à Deo acceptum prædicent, neque possint boni dispensatores esse multifariæ Dei gratiæ, qualis verus unusquisque minister esse debet, vel donum hoc pecuniâ adepti sunt, prout acquirere illud volebat Simon Magus, cum absque pecuniâ non teneri se illud rursus dare existiment. Sed, ut ipse puto, ea mens est *Arnoldi*, quasi dicat, si verum dicere velimus, nostri Ministri, & Professores non à gratiâ aut dono prædicant & docent, sed ab acquisitis artibus & studiis, quæ non sine labore & pecuniâ in academiis nacti sunt; ideoque, sicut qui pecuniam publico collybo apponit, fœnus expectat; sic hi scholastici, cum pecuniam impenderint, artem prædicandi discentes, verè dicere possunt, quod gratis non habeant, cum & pecuniâ & labore emerint, ideoque sine pecuniâ & otio vendere nolunt. Sicut igitur pecuniam acquirit *Arnoldus*, docendo studiosos suos artem prædicandi, ita vult iisdem resolvi, antequam aliis distribuant. Olim dictum est, *Omnia venalia Roma*,
sed

sed nunc potest hoc adagium ad *Franequeram* transferri. Cum igitur prædicaturi sint *Arnoldi* discipuli, tatò mercedem requirere possunt ab auditoribus, repetentes iis magistri axioma, *nos gratis non accepimus, ergo neque gratis dare tenemur*. Sed nonne possunt, quæso, auditores iis rursus respondere, novimus inde, nec vos, nec magistrum vestrum ejus ministros esse, qui, cum discipulos suos ad prædicandum emisit, eis hoc mandatum dedit, *gratis accepistis, gratis date*, ideoque prædicationem vestram nolumus, propterea quod ex iis vos esse videmus, qui lucrum suum à termino suo expectant.

XXIX. SECUNDO, Scripturæ testimonia, hoc urgentia, ejusdem naturæ sunt cum iis, quæ liberalitatem & beneficentiam erga pauperes urgent, sed hoc ad specialem aliquam portionem non est limitandum, quia facta ultronea sunt, ubi obedientia præcepti non in re datâ, sed in voluntate dantis jacet, ut ostendit Christus in viduæ nummulo. Quamvis ergo Christiani teneantur externa ministris suis dare, nullâ tamen potest quantitatis definitio esse, nisi proprio distribuentis consensu, & ab uno modicum magis, quàm ab altero multum, præcepto satisfacere potest. Ut igitur liberalitatis & hospitalitatis acta nec limitari, nec præscribi, nec cogi possunt, ita nec hæc.

Si *objiciatur*, ministros posse & debere hortari, suadere, & Christianos urgere (modo deficientes videant) ad actus liberalitatis & hospitalitatis, & sic etiam ad sustentationem ministris concedendam. *Respondet*. Hoc nihil ad limitatam & coactivam sustentationem adfert, quæ nullis Scripturæ testimoniis nititur; fateor quidem, posse ministros in hac re, sicut in aliâ, aliquâ hortatione uti, sicut hortatus est Corinthios Paulus, officium eorum iis demonstrans, sed expediret ministris hoc facientibus, ut testimonium suum magis valeret, ab omni avaritiæ suspicione & sui quæsitone liberos esse, ut cum Apostolo in conspectu Dei verè dicere possint, 1 Cor. ix, 15. *Ego*

autem nullo horum usus sum, non autem scripsi hæc, ut ita fiant in me. Et vers. 18. Quæ est ergo merces mea? ut Evangelium prædicans, sine sumptu ponam Evangelium, ut non abutar potestate meâ in Evangelio.

TERTIO, Sicut nec præceptum nec exemplum habet in Scripturis limitata aut coactiva sustentatio, sic Apostolus, in solenni suâ senioribus ecclesiæ Ephesinæ valedictione, hæc illis interdixit, Act. xx. 33, 35. Sed si hoc vel legitimum fuit, vel tunc temporis usitatum, potius hortatus fuisset eos Apostolus, ut limitatâ suâ mercede contenti essent, & non amplius quærerent; sed verò exemplo suo iis præcipit, *nullius argentum, nec aurum, nec vestem concupiscere.* Secundò, *manibus suis necessitatibus ministrare,* sicut ille fecerat. Et denique, ad hoc illos hortatur à verbis Christi, *quia beatiùs est dare, quàm accipere;* indè ostendens, hoc non debere verum ministrum concupiscere, vel expectare, sed potius, quando necessitate eò ductus est, ut accipiat, quasi afflictionem, & onus existimare.

XXX. QUARTO, si limitata & coacta sustentatio supponeretur, similes Christi ministros faceret mercenariis istis, quos Prophetæ tantoperè redarguebant. Si enim aliquis conducatur, populo prædicare tali vel tali quotannis mercede, ita ut absque illâ nolit prædicare, & recusantes vi urgere quærat, negari non potest, talem pro mercede prædicare, & lucrum suum ab extremis suis expectare, bellumque illis indicare, qui ori ipsorum non indunt: sed hæc peculiaris falsorum prophetarum signa sunt, ideoque veris Christi ministris minimè competere possunt.

DEINDE, quòd sustentationem superfluam, id est, plus quàm opus est, non deceat Christianos ministros accipere, probatione longâ non eget, cùm hoc & moderatiores tùm Protestantium, tùm Pontificiorum fateantur, qui unâ voce contra immoderatos clericorum redditus exclamant: quòd autem probatione Scripturæ non egeat palam est. quid luculentius esse potest illo Apostoli, 1 Tim. 6. 7, 8, 9, 10. ubi ostendit,

ostendit, quo debemus contenti esse, & periculum eorum, qui multum concupiscunt; & cum necessitas ministrorum causa & occasio sit obligationis iisdem sustentationem tribuendi, & qui laborandi opportunitatem habent, magis, si id faciunt & nihil recipiunt, commendantur, ideo nullo modo iis legitimum esse potest, magis, quàm sufficit, accipere, & si reverà pii essent, licet pauperes & egeni, potius modicum acciperent, quàm multum concupiscerent.

XXXI. QUOD autem magni sint hâc in re abusus & excessus inter Christianos, vasti illi redditus, quos possident episcopi & cæteri cleri, & inter Pontificios & inter Protestantes, satis ostendunt, cùm posse me absque hyperbole dicere existimem, multos hodiè cleros plùs singulis quibusque annis possidere, quàm per totam vitam & Christus & Apostoli ejus omnes impenderunt, qui tamen, quod necesse fuit ad sustentationem externi hominis, non caruerunt, & procul dubio, digniores fuerunt, quàm qui hodiè abundantia illâ fruuntur. Sed abundè patet, episcopos, & hodiernos clericos ita pingua sua beneficia amare, hujusque mundi voluptates & luxuriam diligere, ut nolint nec Christi, nec Apostolorum ejus exemplum nec consilium in hoc negotio sequi.

SED frequenter *objicitur*, Christianos adeò obdurate evasisse, & rerum Spiritualium insolicitos, ut, si ministri certam & stabilitam sustentationem non haberent, illi & familiæ eorum fame perirent. *Respondeo*, Ponderis aliquid in hac objectione esse quoad ministerium carnale, ex hominibus naturalibus consistens, qui nullam vitam, vim, nec virtutem habent, & sic talem sustentationem tali ministerio necessariam insinuat; sed nihil dicit, quoad eos, qui à Deo vocati & missi sunt, *qui neminem ad militandum propriis stipendiis mittit*, & illius ergò egrediuntur in auctoritate & virtute Dei, ut convertant populos ad lumen è tenebris; tales enim Deo credere & in illum confidere possunt, qui eos mittit, ideoque non dubitant, quin iis provisorius sit Deus, qui à nemine requirit,

rit, cujus non dat vim præstandi, & reversi respondere possunt, se nihilo caruisse. Et tales etiam, si in loco aliquo permaneant (cùm immediatè à Deo suppeditati sint, nec opus habeant libris ad prædicandum & tempus studendo conterere) ad laborandum manibus suis se comparant, sicut fecit Paulus, quando ecclesiam Corinthiorum plantavit: & quidem, si admittenda esset quasi alicujus momenti hæc objectio, nunquam ad convertendas nationes egressi fuissent primitivi pastores esurie metu. Annon docet nos doctrina Christi omnia experiri & omnia abnegare, ut Deo serviamus? Num possint igitur illi Christi ministri haberi, qui timent illum prædicare, ne forte pecuniâ careant, vel qui nolunt prædicare, donec certi sint pecuniam accipiendi? Quò usus ministerii, nisi ad sanctos perfectos faciendos, & ab istâ cordis obduratione convertendos? Sed dices, sic laboravi, prædicavi, & adhuc obdurati manent, nec mihi aliquid dare volunt. Certè igitur ad eos, vel à Deo non emissus es, & ideo ministerium tuum & prædicatio non fuit in vi, virtute & vitâ Christi, & proinde nihil mereris: vel rejecerunt testimonium tuum, & indigni sunt, & à talibus nihil expectare, imò nec recipere debes, etiamsi dare vellent, sed excutere pulverem de pedibus tuis debes, eosque deferere. Sed quàm nugatoria & frivola sit hæc objectio, indè patet, quod notum sit, temporibus maximè caliginosis & superstitiosis cleri redditus magis crevisse, & largiùs auctos esse, quamvis minimè meriti sint. Qui igitur verè à Deo delegatus est, ne prorsus quidem famis seu inopiæ timidus erit, nec quidem debet, dum tam bono Domino servit, neque unquam munus suum obire eâ causâ absistat. Itaque qui hanc objectionem movent, ostendunt, quòd non Christo Domino, sed ventri suo serviant, ideoque tam solliciti sunt, ne cibus ventri desit.

XXXII. SED denique, quod attinet ad hujus alimonii abusus, qui eos sigillatim peragere velit, facile

illè volumen integrum faceret, tot & tanti sunt. Hic enim, sicut in aliis, abusus cum magnâ apostasiâ irrepsit, cùm nihil tale fuerit primitivis temporibus; tunc sibi non decimas, neque limitatum & certum stipendium vindicabant ministri, sed eorum, quibus opus erat, necessitatibus suppeditabat ecclesiæ, alii manibus laborabant. Sed transactis persecutionibus, cùm Imperatores & Principes Christianitatis professionem & nomen assumpserunt, magnatum illorum zelo jamjam abusus est clerus avaritiâ suâ, qui discebat citò domunculas & mansiunculas suas cum principum palatiis mutare, neque cessarunt, donec gradatim eorum quidam ipsi Principes facti sunt, in splendore, luxuriâ & magnificentiâ vivendi illis nullo modo cedentes: methodus equidem vivendi, quam nec Paulus scenofactorius, nec Petrus & Johannes piscatores unquam concupiverant. Neque forte putabant, quod ulli, eorum successionem prætendentes, ad talia proveherentur; & quam primùm episcopi isti illo modo stabiliti & constituti fuerunt, tunc, vitam Christianam obliviscentes, frequenter inter se contendere cæperunt de præcedentiâ & redditibus, unusquisque principale & pinguius beneficium ambiens; & perluctuosum est consideratu, quàm citò impietas hæc inter Protestantibus irrepsit, ac quàm citò cleri cæperunt veteri uti stilo, & apertè ostendere, quòd, licet Romanum Pontificem deseruerint, antiqua beneficia amittere nolebant; ideoque, simulac principes aliqui vel status jugum Papale abjecissent, & abbatias, monasteria, cæteraque superstitionis monumenta demoliri cæpissent, cæpit etiam clerus reformatus magistratum hortari, ne ecclesiæ patrimonium tangeret, contra legitimum eorum bonorum, quæ superstitionis olim ecclesiæ (ut dicebatur) data fuere, usum ad reipublicæ utilitatem severè exclamantes, & sacrilegium vocantes.

SED hoc alimenti genus pro cleris & ministris præservando, primò, proponitur quasi avaritiæ ille-

cebra,

cebra, quæ idololatria est, & omnium rerum periculosissima: nam avaritiæ gratiâ, lucri cupiditate ducti, plerique se ad ministerium applicant, ut indè annonam trahant; ut si quis plures filios habet, unum ministerio destinabit, quem si admissum habere possit, non secus quàm patrimonium judicat, & pingua beneficia semper plures expectantes habent; & qui ambitus, qualis industria, & pudendæ actiones ad ea acquirenda fiunt, fatis notum est, & probatione non eget.

Quod scandalum hoc pacto inter Christianos fuscitatum est, indè patet, quod in adagium seu proverbium venit, *ecclesiam semper avaram esse*. Neglecto enim dono & gratiâ Dei, non aliâ ferè regulâ utuntur, ad hanc potiùs vel illam ecclesiam eligendam, quàm opimiorè redditu. Nam licet hypocriticè simulent, quando ecclesiam aliquam intrant & pro grege acceptant, nihil ante oculos habere, quàm Dei gloriam, & animarum salutem; si tamen pinguius beneficium illicò se offerat, magis ad Dei gloriam facere inveniunt, deferere priorem, & illuc abire, & sic non dubitant frequenter è loco ad locum circumire: dum interea nos accusant, quod ministros foras proficisci permittimus, quod nos approbamus, non lucrandæ pecuniæ causâ, sed Dei motui obediendi; si quis enim in particulari aliquo loco ministrare evocatus sit, illinc remove non debet, donec denuò revocaverit illum Deus, & tunc morigerari debet; Dei enim voluntatem, & non majoris pecuniæ & lucri amorem, removendi causam facimus.

SECUNDO, Ab hoc abusu provenit illa luxuria & inertia, in quibus plerique clericorum vivunt, imò inter Protestantes non minùs quàm Pontificios, ad magnum Christianitatis scandalum; legitimas enim artes, ut manibus laborent, non habentes, & ita superfluè & abundanter suppeditati, in inertia & luxu vivunt: & superbia, vanitas, & hujus mundi gloria in uxoribus, liberis & apparatibus suis non minùs

minùs apparet, quàm in alio ullo hominum genere, quod omnibus manifestum est.

TERTIO, Hoc modo ita pecuniæ amorì conglutinati fiunt, ut nullos pares habeant in malitiâ, rabie & crudelitate; si merces eorum iis denegetur, debacchantur, furunt, infaniunt, sæviuntque; Creditori severissimo citius satisfacere quivis potest, quàm iis; universus pauperum clamor hoc confirmat, multò enim diligentiores in decimandis ovibus, anseribus, porcis & ovis sunt, quàm in gregem invensendo; minimum nummulum hîc desiderabunt, & pauperrima vidua avaras eorum manus evadere nequit: viginti mendacia audire volunt sine redargutione, & totidem juramenta possit quilibet coram eis jurare absque eorum scandalo, & pejora his multò transire possunt. Sed si quid iis debeas & nolis solvere, tunc nihil nisi bellum tonitruant in te, & horribili sacrilegii titulo stigmatizabunt, & ad inferos sine misericordiâ te mittent, quasi peccatum in Spiritum sanctum perpetrâsses. Nos omnium hujus rei maximè experti testes sumus: cùm enim demonstraverit nobis Deus corruptum hoc & Antichristianum ministerium, & ex eo evocaverit, ac ad suam virtutem & vitam converterit, ut populus separatus essemus, ideo nec oribus illorum indere, aut eos fovere possumus. O quantum malitiæ, invidiæ & rabiei fuscitatum est hinc in illis contra nos! nam licet merces eorum emere nolimus, tamen laborant nos cogere pecuniam iis dare, & quæ passi sumus hoc respectu, penè inenarrabilia sunt. Qui crudelitatis eorum, & inhumanitatis, quâ usi sunt, historiam perscriberet, volumen magnum foret. Eo invidiæ & rabiei processerunt avari isti mercenarii, ut malitiâ eorum permulti pauperes agricolæ, sæpè centum milliaribus à domibus suis, carcere inclusi fuerint, ubi quidam duos, quidam tres, imo quidam septem annos mansere viginti assibus, & minoris. Ipse viduam novi, quæ pro decimis anserum, non ad quinque asses æstimatis, quatuor annos, triginta à domo suâ

suâ milliariibus, incarcerationata est. Quinimo vi quorundam bona ad centuplum super decimarum valorem diripuere, & non paucorum hac causâ innocuus sanguis effusus est, qui foetidis & putidis carceribus mortui sunt, & clericorum quorundam talis fuit rabies, ut, non bona diripiendo contenti, ipsi furiosi manibus suis innocentes homines verberarint, concusserint & vulnerarint, quia in ora eorum ponere, conscientiae causâ, non potuerunt.

Ad omnes igitur hos abusus removendos & reformandos, necesse erit, fundamentum & occasionem remove, nempè omnem limitatam, coactam & certam sustentationem & stipendium : &, cùm redditus illi olim à populo dati sint, ut in publicam gazam revertantur, quo pacto populus multis publicis quæstibus & vectigalibus exonerari possit. Qui autem vocant aliquem ad prædicandum, & sibi doctores & instructores assumunt, etiam eos sustentent & alant. Quod ad eos, quos Deus vocat & movet ad opus ministerii Spiritu suo, qui recipiunt eos, & ministerii eorum bonum sentiunt, proculdubio pro iis curabunt quod necesse iis erit, neque lege opus erit ad cogendam pro iis mercedem ; qui enim emittit illos, providebit, & illi etiam victum & amictum habentes contenti erunt.

XXXIII. DICTORUM igitur hæc summa est. Ministerium illud, quod nos defendimus, tuemur & volumus, per omnia simile esse ministerio Apostolorum & primitivæ ecclesiæ. Quod autem defendunt & cui patrocinantur adversarii, per omnia simile esse falsis Prophetis & doctoribus, quos condemnat Scriptura, quod breviter hoc modo illustrari possit.

I. MINISTERIUM & ministri, quos nos defendimus, in patrocinium suscipimus & volumus, tales sunt, qui vocati & divino Spiritu missi sunt ad opus ministerii, quales fuerunt olim sancti Prophetæ & Apostoli, ut constet ex omnium Prophetarum scriptis, Matth. x. 1, 5. Eph. iv. 11. Heb. v. 4.

1. *SED* illud, quod adversarii tuentur & defendunt, Ministerium, & ministri tales sunt, qui nullam immediatam à Christo vocationem habent, quibus missio & motio Spiritus minime necessaria habetur: sed qui vocati sunt, missi, ordinati ab impiis & iniquis hominibus, tales olim fuere falsi Prophetæ & Apostoli, ut liquet ex Jer. xiv. 14, 15. item cap. xxiii. 21. & cap. xxvii. 15.

2. *QUOS* nos defendimus & volumus ministros, tales sunt, qui Dei Spiritu acti, & ducti vi & operatione gratiæ ejus, secundum mensuram aliquam, conversi & regenerati sunt, adeoque pii & gratiosi homines sunt, quales olim fuere sancti Prophetæ & Apostoli, ut patet ex 1 Tim. iii. 2, 3, 4, 5, 6. Tit. i. 7, 8, 9.

2. *SED* quos defendunt & quibus patrocinantur adversarii, tales sunt, quibus Dei gratia est qualificatio minimè necessaria; igitur secundum eos veri ministri esse possunt, licet impii & profligati viri sint, quales olim fuere falsi Prophetæ & Apostoli, ut patet, Mic. iii. 5, 11. 1 Tim. vi. 5, 6, 7, 8. &c. 2 Tim. iii. 2. 2 Pet. ii. 1, 2, 3.

3. *QUOS* ministros defendimus & quibus patrocinamur nos, tales sunt, qui agunt, movent & laborant in opere ministerii non à merâ suâ naturali vi & potentiâ, sed sicut aguntur, moventur & suffulciuntur Spiritu Christi, secundum donum receptum ministrantes, ut boni dispensatores multifariæ Dei gratiæ, tales fuere sancti Prophetæ & Apostoli, 2 Pet. iv. 10, 11. 1 Cor. i. 17. 1 Cor. ii. 3, 4, 5, 13. Act. ii. 4. Matth. x. 20. Marc. xiii. 11. Luc. xii. 12. 1 Cor. xiii. 2.

3. *SED* quos defendunt & quibus patrocinantur adversarii, tales sunt, qui nec expectant nec opus habent Spiritu Sancto, ad agendos & movendos eos in opere ministerii, sed quod agunt & faciunt ex merâ vi naturali, videlicet quod collegerunt & furati sunt ex literâ Scripturæ, pronunciantes illud etiam vi sapientiæ suæ & eloquentiæ, & non in evidentiâ Spiritus & virtutis: tales

tales fuere olim falsi Prophetæ & Apostoli, ut patet ex Jer: xxiii. 31, 32. 34. &c. 1 Cor. iv. 18. Jud. 16.

4. *Ministerium*, & quos nos tuemur & patrocinamur ministros, cum sint humiles, præcedentiam & prioritatem non ambiunt, sed potius sibi invicem in amore serviunt, neque colore vestium ab aliis distinguere cupiunt, nec diffusis phylacteriis utuntur, nec salutationes in foro, nec primas cathedras in synagogis affectant, nec primos recubitus in cænis, nec ab hominibus D O M I N I dici volunt, &c. quales volebant & qualiter faciebant falsi Prophetæ & Apostoli, ut patet, Matth. xxiii. 8, 9, 10. & xx. 25, 26, 27.

4. *S E D* quos volunt adversarii, pro superioritate inter se velitantur, & supra dicta omnia ambiunt & affectant, sicut olim fecere falsi Prophetæ & Apostoli, Matth. xxiii. 5, 6, 7.

5. *Q U O S* nos defendimus & volumus ministros, cum gratis acceperint, gratis distribuunt, nullius aurum, argentum, aut vestes concupiscentes, non hominum bona sed ipsos quærunt, & animarum salutem, pro sustentatione suâ laborantes, adeoque necessitatibus suis suppeditantes: & si ministerii opere à labore manuum suarum necessariò impediuntur, quod gratis iis datur ab eis, quibus spiritualia communicaverint, id accipiunt, & vitum & amictum habentes contenti sunt; tales fuere olim sancti Prophetæ & Apostoli, ut constat ex Matth. x. 8. Act. xx. 33, 34, 35. 1 Tim. vi. 8.

5. *S E D* quos tuentur & volunt adversarii ministros, tales sunt, qui, cum gratis non acceperint, nec gratis dare volunt, sed avari sunt, quæ non decent facientes, turpis lucri gratiâ; mercede prædicant, & pecuniâ divinant, & in eos bellum intendunt, qui in ora eorum non indunt, &c. canes avidissimi, qui non possunt satiari, pastores qui seipso, non gregem pascunt, adipem comedentes, & lanam induentes, sequentes viam Balaam, qui mercedem iniquitatis amavit. Sic fuere olim falsi Prophetæ & Apostoli, Isa. lvi. 11. Ezech,

Ezech. xxxiv. 2, 3, 8. Mic. iii. 5, 11. Tit. i. 10, 11. 2 Pet. ii. 1, 2, 3, 14, 15.

ET ut verbo dicam, nos volumus & propugnemus ministerium spirituale, purum & vivum, ubi ministri vocantur, qualificantur, ordinantur, aguntur, ducuntur & moventur in omnibus ministerii sui actionibus per Spiritum Dei, absente quo Spiritu & ministerium & ministros Christi abesse judicamus.

SED illi, hanc vitam, gratiam & Spiritum essentialem sui ministerii partem non existimantes, tuentur & defendunt ministerium humanum, carnale, siccum, sterile & mortuum; cujus, eheu! vidimus fructus in plerisque eorum ecclesiis, de quibus certè verificatur, Jer. xxiii. 32. Cum ego non miserim eos, neque præceperim eis, & omnino non possint prodesse populo huic, dictum 7 EHOVAE.

THESIS UNDECIMA.

Omnis verus cultus, & Deo gratus, oblatuſ est Spiritu suo movente internè, ac immediatè ducente, qui, nec locis, nec temporibus, nec personis præscriptis limitatur: nam licet semper nobis colendus sit, quòd oporteat indefinenter timere coram illo, tamen, quoad eternam significationem in precibus, elogiis aut prædicationibus, non licet ea perficere nostrâ voluntate, ubi & quando nos volumus; sed ubi & quando eò ducimur motu & secretis inspirationibus Spiritûs Dei in cordibus nostris; quæ Deus exaudit & acceptat, qui nunquam deest, nos ad precandum movere, quando expedit, cujus ille solus est iudex idoneus. Omnis ergo alius cultus, elogia, preces sive prædicationes, quas propriâ voluntate suâque tempestivitate homines peragunt, quas & ordiri & finire ad libitum possunt, perficere vel non perficere, ut ipsismet videtur, sive formæ præscriptæ sint, sicut Liturgia, &c, sive preces extempore per vim facultatemque naturalem conceptæ, omnes ad unum sunt cultus superstitiosus, Græce ἰδωλοθυσία, & idololatria abominabilis

in

in conspectu Dei, quæ nunc in die Spiritualis resurrectionis ejus deneganda & rejicienda sunt, à quibus separare nos oportet, utcunque illi placuerit (qui temporibus ignorantiae connixit, habito respectu ad simplicitatem & integritatem quorundam, causâ innocentis sui seminis hominum cordibus, quasi sub superstitionis illius massâ, sepulti) istis afflare, & suspiria aliqua sua suscitare & exaudire; idque tantisper, dum dies clariùs illucesceret & exoriretur.

I. **H**OMINIS erga Deum officium præcipuè stat in his duobus generalibus. Primò, in sanctâ conformitate cum purâ lege & lumine Dei, malum deferendo, & perpetua & moralia illa justitiæ & æquitatis præcepta observando. Secundò autem, in reddendo Deo illam venerationem, honorem & adorationem, quam requirit, & à nobis postulat, ideoque cultus dicitur. De priore hætenus loquutus sum, & etiam de variis inter Christianos conditionibus, prout distinguuntur secundum diversas mensuras gratiæ unicuique tributas, & diversas suas stationes, quas habent in corpore Christi, quod est ecclesia. Nunc progredior, ut de cultu, vel de illis actis, sive privatis, sive publicis, sive generalibus, sive particularibus, dicam, quibus homines Deo reddunt illam officii sui partem, quæ ad Deum immediatè spectat; & sicut *obedientia sacrificio præstat*, ita nullum gratum sacrificium est, nisi illud, quod est secundum ejus voluntatem, cui offertur. Sed homines, cum facilius esse viderent, suis voluntatibus satisfacere, quàm Dei voluntati obtemperare, sine obedientiâ sacrificia multiplicârunt, & putantes Deum decipere, quemadmodum sibi invicem agunt, illi reverentiæ, honoris & cultûs speciem tribuunt, dum intûs à sanctâ ejus & justâ vitâ alienati, & omnino peregrini sint puris inspirationibus Spiritûs ejus, in quo sacrificium & cultus acceptus tantummodo offertur. Indè factum est, quòd nihil, ad hominis officium erga Deum pertinens, magis, inter universum

sum hominum genus, vitiatum sit, & in quo magis prævaluerit diabolus, & hominum animis abusus sit; & sicut inter alios multos, ita etiam inter eos, qui se Christianos profitebantur, nihil magis corruptum, & in deterius vergebat, ut quidam Pontificii, & omnes Protestantes fatentur; sicut libenter approbo, quicquid hac in re à Pontificiis reformârunt Protestantes, sic hâc vice non iis controversiis, quas de hoc habent, me immisceo; sufficiet solum me cum illis abnegare, tanquam nullam divini cultûs partem, abominandam illam superstitionem & idololatriam, *missam* nempe *Papalem*, *adorationem sanctorum* & *Angelorum*, *venerationem reliquiarum*, *visitationem sepulchrorum*, cæterasque illas superstitiosas ceremonias, *confraternitates*, & *peregrinationes Romanæ synagoga*. Quibus omnibus, Protestantibus manifestum est, Antichristum magis in hoc negotio, quàm in ullâ aliâ Christianæ religionis parte, operatum esse, ideoque expedire & decere eos propius considerare, num hîc perfectam & veram reformationem fecerint, de quo stat inter nos & illos controversia. Videmus enim, quòd ex ramulis & rivulis aliquot absciderint, radicem tamen & fontem retinent, cultum *scil.* in hominis voluntate & spiritu, non Dei Spiritu, peractum; verus enim & spiritualis Dei cultus tam citò amissus fuit, & sapientia ac voluntas hominis ita maturè se illi immiscebat, ut apostasia hoc respectu & prima & maxima, & ab illâ reformatio, quoad radicem, difficillima fuerit. Ne igitur subito suboffendatur Lector ad thesîs nostræ narrationem, patienter attendat, quoad sensum nostrum hâc in re explanemus, tunc (juvante Deo) speramus, ut, licet loquendi ratio & doctrina nostra hoc loco maximè singularis, & ab aliis Christianitatis professoribus differens sit, illam tamen maximè conformem puræ religioni Christianæ, & ut observatu quàm necessariam, ita & creditu & actu dignissimam esse agnoscat; & ne detur fallaciæ locus (quoniam necesse nobis fuit breviter, ideoque magis obscurè &

dubiè, thesi ipsâ loqui) expedit primo loco sensum nostrum exhibere & enodare, & controversiæ statum aperire.

II. *Et* primo, consideretur, quod hîc affirmatur, solummodo de Dei cultu, temporibus his evangelicis, dici, & non de cultu, qui vel antè vel sub Lege fuit. Particularia enim præcepta, tunc hominibus data, non sufficient, ut nos eadem nunc agamus; alioquin liceret nobis hodie, quæ offerebant illi, sacrificia mactare, quæ omnes cessasse haud diffitentur. Quod igitur tempore Legis & commendatum & acceptum fuit, hodiè superstitionis imo & idololatriæ accusari potest. Quocirca ineptissimè hoc respectu fuit *Arnoldus* contra hanc thesin, *Exercit. suæ sect. 44.* dicendo, *me omnem cultum Dei publicum proscribere, illosque idololatriæ condemnare, qui tempore Enoschi publicè nomen Dei invocare ceperunt, & qui ad mandatum Dei ter Hierosolymis cultus divini gratiâ confluebant, & Annam, Simeonem, Mariam, &c. publica sacra frequentantes.* Talis, inquam, consequentia à dictis meis ineptissima est, nec minùs absurdè, quàm si dicerem, Paulum Apostolum Moysen & Prophetas inscitiae & stultitiae accusasse, quia Galatas, ad Mosaïcas ceremonias & ritus revertentes, ignaros & stultos appellat: impetuosus homo, temporum dispensationes non advertens, in hanc ineptiam prolapsus est. Licet potuerit cultus spiritualis præstari, & proculdubio à plerisque sub Lege in multâ simplicitate præstaretur, non inde sequetur, nihil hodie superstitionis fore omnibus illis ceremoniis uti, quæ à Deo Judæis dispensatæ fuerunt, non quasi ad verum cultum essentielles, aut necessariae ex seipsis, vel ad transmittendam & præservandam, inter Deum & populum suum, communionem, sed in concessione ad imbecillitatem illius populi, qui ad idololatriam pronus erat: licet enim hîc, sicut in plerisque aliis, etiam sub lege, possiderent substantiam spirituales, velata tamen & plu-

ribus

ribus ritibus circumfusa erat, quibus non licet nobis uti nunc sub Evangelio.

III. SECUNDO, licet dicam, hunc cultum nec locis, nec temporibus, nec personis limitatum esse, nollem tamen ita intelligi, quasi proscriberem præscripta tempora & loca ad colendum. Absit talem me fovere sententiam. Non ex iis sumus, qui deserunt congregationes nostras, sed & certa tempora & loca habemus, in quibus diligenter congregamur, (neque ab iis expelli possumus vel minis, vel persecutionibus hominum) ut Deo attendamus, illumque expectemus & colamus. Convenire igitur populo Dei necessarium judicamus, quia, dum externis his tabernaculis vestimur, necessarium est, ad communem & visibilem societatem fovendam, & testimonium pro Deo externum gerendum, ut corporibus concurramus, non minùs quàm spiritibus, videndo alter alterius faciem. Si etiam adsit internus amor, & spirituum unitas, magnoperè sanctos animat & reficit. Sed quam condemnamus limitationem, illa est, quòd, cùm Spiritus Dei debeat esse immediatus actor, motor, impulsor & auxiliator hominum in particularibus cultûs actibus, quando conveniunt sancti, Spiritus hic limitetur in operationibus suis.

ET ideo condemnamus eos, qui particularem hominem, vel homines ad prædicandum in humanâ voluntate evehunt, ita ut cæteri omnes excludantur, imò vel à credendo quòd debeant attendere Spiritui Dei ad eos in talibus movendos; & sic illud negligunt, quo in semetipsis vivificari deberent, & non expectando puras spirationes Dei Spiritûs sentire, eumque sequi, ducuntur solummodo ex prædicatore pendere, illumque loquentem audire.

CONDEMNAMUS etiam, quòd illi prædicatores non illuc veniant, ut cum Domino conveniant, & internos motus & operationes Spiritûs attendant, & tunc orent, aut prædicent, sicut in illis Spiritus movet, spirat, & elocutionem dat, ac sic verbum opportunè, ad reficiendam animam languentem, & ut præ-

sens populi conditio & status postulat, loquantur, patiēdo Dei Spiritum populi corda præparare, & prædicatori eloqui dare, quod expedit, & iis opportunum est. Sed ille, *scil.* orator, non attendens, nec internam Spiritus influentiam sentiens, quod in musæolo humanâ sapientiâ & literaturâ, secundum voluntatem suam propriam, commentus, & è sacris veritatis Scripturis, aliorumque scriptis suffuratus est, colligendo & consuendo, eorum verba, quantum sufficiat illum per horam, dum effluit clepsammidium, loquentem sustinere, declamat, utrum populi conditioni conveniat necne; & quando orationem absolvit, etiam in propriâ voluntate preces fundit, & *sic finitur*. Hic autem de more cultus, sicut Deo nullo modo plausibilis est, sic etiam quàm inutilis & infructiferus sit iis, qui eo utuntur, hodiernus nationum status abundè demonstrat, Apparet igitur, nos minimè præscriptis pro cultu temporibus contradicere, licet hoc *Arnold.* contra hanc thesin *sect.* 45. non minùs ineptè asseveret, illud probare offerens, quod nos minimè negamus: quamvis autem tempora illa, externæ convenientiæ causâ, præscripta sint, attamen cum Pontificiis non putamus dies illos sanctos esse, nec sic populum in superstitiosam eorum observationem ducimus, quandoquidem exploratum & compertum habemus, omnes dies æquè sanctos esse in conspectu Dei. Et quamvis minimè consilium meum sit longâ digressionē de controversiis, quæ etiam inter Protestantes sunt de die, vulgò *Dominico* dicto, agere, quoniam tamen hoc loco non incongruum est, sensum nostrum eâ de re breviter subjungam.

IV. QUUM nihil tale in sacris literis reperiamus, adeò superstitiosi esse non possumus, ut credamus vel Judaicum sabbathum nunc continuare, vel primam feriam antitypum, vel verum sabbathum Christianum esse, quod cum Calvino sensum magis spiritualem habere existimamus, ideoque nullum morale præceptum, virtute quarti mandati vel alibi, novimus ad primam

primam feriam observandam, neque ei ullam sanctitatem inhærere putamus. Quia tamen, primò, per necessarium est, ut tempus quoddam seponatur, quo ad Dei cultum Christiani convenient. Secundò, quia expedit, ut illo tempore ab aliis externis negotiis liberentur. Tertiò, quia ratio & æquitas indulget servis & bestiis tempus aliquod, quo à constante labore levantur. Et quartò, quia patet Apostolus & primitivos Christianos primâ hebdomadæ feriâ ad colendum convenisse. His argumentis nos satis adductos judicamus, illud etiam facere, non superstitiosè, ut plerique Protestantes faciunt, Scripturas detorquendo, ad aliam rationem confingendam, quorum ineptias alii Protestantes, imò ipse Calvinus, in quartum mandatum abundè demonstrârunt. Et licet illo die conveniamus & à labore abstineamus, habemus tamen alia tempora, quibus etiam congregamur.

V. TERTIO, licet, secundum scientiam Dei, nobis à Spiritu revelatam, per clariorem Lucis dispensationem, quam credimus nobis Deum hac ætate manifestam fecisse, officium nostrum esse judicamus, Spiritualem illum & purum cultum, qui & Deo acceptus, & testimonio Christi & Apostolorum magis est consentaneus, exhibere, quinimò & superstitionem illam manifestam ac idololatriam denegare, nec non formalem illum, ad libitum humanum, cultum, qui non stat in virtute Dei, & quem Apostolus *ιδεολατρικία*, nuncupat, condemnare; non tamen ita negamus integrum cultum eorum omnium, qui nomen Christianitatis gerebant apostasiæ tempore, quasi Deus nullas eorum preces exaudiverit, nec ipsos acceptos habuerit. Absit à nobis, ita charitatis expertes esse; postrema pars thesæos contrarium ostendit; & licet ex unâ parte non tam absurdi simus, ut concludamus, propter errores & tenebras, quibus multi in Babylone cooperti & circumsepti fuerunt, nullas eorum preces exauditas, aut Deo acceptas fuisse, ita nec ex alterâ parte adeò incauti erimus, ut concludamus, quia Deus eos exaudivit, & commiseratus est,

est, debere nos in istis erroribus & tenebris permanere, & ex Babylone non exire, cum Deus nobis eam patefecerit. Papalem missam, & vespervas, quoad substantiam, abominandam idololatriam & superstitionem esse credo, & sic etiam credunt Protestantes; num ideo vel ego, vel illi audent affirmare, tempore tenebroso Papatûs, nullum justum & rectum hominem, licet abominationum earum zelotem, à Deo exauditum, illique acceptum fuisse? Quis denegabit, & *Bernardum*, & *Bonaventuram*, & *Thaulerum*, & *Thomam à Kempis*, cæterosque complures de divino amore gustasse, & divini Spiritûs virtutem in seipsis ad salutem suam operantem sensisse? Debemusne igitur istas superstitiones non abnegare, repudiare & derelinquere, quibus ii utebantur? Calvinistici Presbyteriani multum exprobrant (& quidem non sine causâ, ut existimo) formalitatem & ariditatem Episcopaliû & Lutheranarum liturgiarum, non tamen negabunt inter eos homines bonos fuisse, neque audent recusare, cum ille ex apostasiâ progressus factus est convertendi publicas preces in linguas vulgares, licet per liturgiam continuatas, quin Deo illud acceptum fuerit, & nonnunquam virtute & præsentia ejus comitatum: nolunt indè tamen Presbyteriani concludere, communes illas preces continuandas esse; sic etiam, licet confiteamur, misericordiâ & mirabili Dei condescensione, justos corde & inter Pontificios & inter Protestantes extitisse, non ideo tamen professiones & singulas eorum praxes approbare possumus, vel ad spiritualem illum cultum, ad quem nos evocavit Dominus, prosequendum non procedere; ideoque contra omne, quicquid ei oppugnat & obstat, nobis testificandum est.

VI. QUARTO, ut ad statum controversiæ veniamus, quod ad cultum publicum attinet, omnium munus esse judicamus, diligentes esse in simul congregando (quomodo autem fuerimus nos hac in re, adversarii nostri in magnâ Britannîâ, qui omnibus, quibus potuerunt, modis usi sunt, ut innocentes nostram

conventiones ad Deum colendum impedirent, testari possunt) & cum congregantur, uniuscujusque opus esse debet, Deo attendere, & ex propriis cogitationibus & imaginationibus egredientes, vel eas potius ex se pellentes, Dei præsentiam sentire, & in nomen ejus reverâ congregationem cognoscere, ubi ipse in medio est secundum pollicitationem ipsius; & sicut unusquisque hoc modo congregatus est, & intus in Spiritu, non minus quam extra in corpore simul conveniunt, ibi secreta virtus, & vis vitæ noscitur animam reficere, & puros motus, & respirationes Dei spiritus sentiunt emanare, à quibus, sicut verba declarationis, orationis vel laudis exsurgunt, cultus acceptabilis præstatur, quo ecclesia ædificatur, & Deo placet, & nemo hinc Dei Spiritum limitat, nec commentos suos & confictos sermones producit, sed unusquisque illud producit, quod ponit Dominus in cordibus eorum, & eloquuntur non in hominis voluntate, & sapientiâ, sed in evidentiâ & demonstratione Spiritus & virtutis. Imò, licet ne vel verbum pronunciatur nec audiatur externè, tamen verus Spiritualis cultus præstatur ac exercetur, & Christi corpus ædificatur; imò sæpè accidit integras quasdam conventiones sine verbo transactas fuisse, attamen animæ nostræ magnoperè satiatae, & corda mirè secreto divinæ virtutis & Spiritus sensu repleta fuerunt, quæ virtus sine verbis de vase in vas transmissa fuerit. Hoc quidem mirum & incredibile est homini merè naturali & carnali, qui aptus est judicare tempus omne amissum, quo aliquid non dictum est externis sensibus obvium; ideoque insistam aliquantulum de hac re loqui, quasi unus, qui, quod hoc in negotio scribo, illud certâ experientiâ, non aliorum rumore, scribo de hac mirabili & gloriosâ dispensatione, quæ eo plus sapientiæ & gloriæ Dei habet, quo contraria est naturæ, voluntati, & sapientiæ spiritus hominis.

VII. Sicuti nihil magis oppositum naturali voluntati & sapientiæ hominis esse potest, quàm tacitè hoc modo Deo attendere, ita nec acquiri nec compre-

hendi aliter potest, quàm ubi sapientiam & voluntatem suam abnegat & deponit homo, & contentus est omninò Deo subjici, ideoque nec illud adepti sunt, nec præstiterunt, nisi qui sentiunt, nihil externum, nullas ceremonias, nullas observationes, nulla verba, licet optima verba, ne quidem Scripturarum verba, animis suis defessis & languentibus satisfacere, quia præsentibus omnibus istis, vis, virtus & vita, quæ ista omnia efficacia faciunt, abesse possunt. His, inquam, ab omnibus externis abstractis esse necesse fuit, & ante Deum silere, & ad internum illud in semetipsis principium convertere, quasi ad doctorem excellentissimum, qui nunquam in angulum removeri potest; illinc edocti sunt, ad Deum attendere in mensurâ vitæ & gratiæ ab eo receptæ, & sic a suis verbis & actis in naturali voluntate & comprehensione cessare, & internum hoc vitæ semen sentire, ut, movente illo, ii etiam moveantur, & virtute ejus agantur, sive ad orandum, sive ad prædicandum, aut cantandum. Et ex hoc dogmate, quod homo silere, & in rebus spiritualibus ex seipso non agere debeat, donec, hoc modo, divino lumine & gratiâ in corde actus sit, naturaliter initus est modus ille sedendi simul silenter & attendendi ad Dominum. Multi enim sic edocti, unâ congregantes in puro Dei timore, non se continuò applicarunt ad loquendum aut orandum, &c. timentes, ne nimis festinanter, in propriis voluntatibus agentes invenirentur; sed unusquisque connitebatur introrsum ad mensuram gratiæ in seipso se convertere, non solum quoad verba silentes, sed & jam à cogitationibus suis & imaginationibus & cupiditatibus abstinentes, adeoque vigilantes in sanctâ dependentiâ ad Dominum, & simul convenientes non extrorsum solum in uno loco, sed introrsum in uno Spiritu, in uno nomine Jesu, quod est virtus ejus. Sic sentire & possidere surrectiones vitæ, quæ, ut in unoquoque prævalet, sicut flumen refectionis in totam congregationem defluit, homine enim & hominis parte & sapientiâ denegatâ & in singulis depre-

sa, & Deo exaltato, & gratiâ ejus in corda dominante, nomen ejus fit unum in omnibus, & gloria ejus erumpit & effluit, omnesque cooperit, & reverentia talis & sancta divinæ præsentiae veneratio singulos possidet, ut, si pars naturalis in aliquo surgeret, vel sapientia humana, vel quicquid quod cum vitâ non unum est, continuò deprimeretur & condemnaretur: Et cùm aliquis per virtutis hujus spirationes ad sententiam exhortationis vel laudis eloquendam impellatur, vel ad Domino in oratione respirandum, cæteri omnes sensibiles sunt; eadem enim vita, quæ in illis, respondet, veluti facies faciei in speculo. Hic ille divinus & spiritualis cultus est, quem nec novit nec intelligit mundus, neque vidit eum impurus oculus. Sed multa & magna sunt beneficia, quorum anima mea cum multis aliis indè particeps facta est, quod & omnes sentient, qui se illi seriò applicabunt. Quando enim congregantur homines, non merè ad audiendo homines, & ex illis pendendum, sed omnes introrsum animis Deo innitentes, & apparitionem ejus in cordibus suis expectantes, præceps & sollicitè operans eorum Spiritus impeditur, ne se divino cultui immisceat; & hujus cultûs forma ita nuda est & omni mundanâ & externâ gloriâ expers ut omnem occasionem abscindat, quâ hominis sapientia exercetur, neque ibi superstitio & idololatria locum habet; & cum ibi etiam interna animi quies, & introversio sit, Dei testis in corde exurgit, & lux Christi lucet, undè anima conditionem suam videt. Et cùm multi eodem hoc opere purgentur, ibi fit internus labor & luctatio, & si in mensurâ gratiæ permanetur, etiam superatio (ut hoc verbo utar) & victoria in vim & spiritum tenebrarum obtinetur; & sic frequenter corroborati, & in spiritibus mentis nostræ renovati sumus, & possidemus sanctam & spiritualem communionem & societatem corporis & sanguinis Christi, quo internus noster homo nutritur & fovetur. Undè fit, ut externo pani, vino & aquæ in rebus nostris spiritualibus minimè adhæreamus. Sicut autem plu-

rimi

rimi hoc modo congregati, vi, virtute & vigore veritatis, crescunt, & prout veritas hoc modo victoriam & dominium obtinet in animas, tunc elocutionem recipiunt, & stabiliter ad fratrum ædificationem loqui possunt, & pura vita inter illos aditum reperit; & quod hoc modo dicitur, corpus realiter ædificat. Ea est evidens certitudo divinæ illius vis, quæ, hoc modo simul conveniendo, & ad Deum tacitè attendendo, communicatur; ut, si fiat aliquando, quòd quidam ingrediatur, qui non vigilans fuerit, & animo vagans, vel subito ex frequentia & confusione externorum negotiorum, & ideo non cum cæteris introversus, non citiùs in talem conventum intrabit (si virtus hæc in toto conventu aliquantulum exsuscitata est) quàm subito illum ut minime introversum corripiat, & mirè concurrere ad suscitandum in illo bonum, & generare in illò sensum ejusdem virtutis, ad cor mollicandum & calefaciendum, non secus ac calor frigidum aliquem in hypocaustum ingressum apprehenderet, vel flamma combustibilem aliquam materiam propè jacentem accenderet; imò si contingat, quòd complures, qui simul conveniunt, in animis suis vagantur, licet quoad externum silentes, à mensurâ gratiæ tamen extroversi, & in imaginationibus suis aberrantes (quod adversarii operationibus, & quorundam negligentia accidere potest) & si quis ingrediatur, vel cum illis sit, qui vigilans est, & in quo vita multum suscitata est, sicut unus iste locum suum tenet, pro cæteris laborem sentiet, compatiens cum semine, quod in cæteris opprimitur, & cogitationibus eorum deprimitur; & sicut talis fidelis attendit in lumine, & in divino opere persistit, Deus sæpè exaudit secretum laborem & seminis sui spirationes per talem, ita ut cæteri se secretò compunctos sentiant, quanquam sine verbis, & unus ille quasi obstetrix futurus est, per arcanum animæ suæ laborem, ad vitam in illis producendam; sicut paululum aquæ, in sentinam injectæ, reliquum exantlat, undè vita in omnibus suscitabitur, vanæque

imaginationes deprimuntur, & sic cæteri Spiritum
 sentiunt iis vitam ministrantem sine verbis; imò ali-
 quando, licet ne verbum sit in congregatione, sed
 omnes sint silenter vigilantes, si quis rudis & im-
 pius ingreditur, & in quo potestas tenebrarum mul-
 tum prævalet, forsan eo consilio, ut derideat, vel
 malum aliquod perpetret, si tota congregatio in vi-
 tam introversa, & nonnihil fuscitata sit, tali terrorem
 injiciet, & seipsum resistere incapacem sentiet, sed
 secretâ hujus vi & virtute vis tenebrarum in illo de-
 primetur, & si dies visitationis ejus non expiraverit,
 ad mensuram gratiæ in illo penetrabit, eamque fuscitabit
 ad redemptionem animæ suæ; cujus rei sæpè
 testes fuimus, ita ut hoc respectu frequens nobis fu-
 erit occasio, dictum illud antiquum de pluribus re-
 novandi, *num Saul etiam inter Prophetas est?* Haud
 pauci enim, hoc modo, veritatis convicti fuere, cu-
 jus & ipse etiam ex parte verus testis sum, qui, non
 vi argumentorum, nec particulari uniuscujusque do-
 ctrinæ disquisitione, & intellectûs convictione, veri-
 tatem recipere & pro eâ testificari adductus sum,
 sed secretò hâc vitâ compunctus, ita ut, quando in
 silentes Dei populi conventiones veni, secretam vim
 senserim inter eos, quâ tactum est cor meum, &
 prout ei cessi, malum in me debilitari, bonum autem
 suscitari observaverim, & hoc modo eis conjunctus
 & unitus fui magis & magis, hujus virtutis & vitæ
 incrementum quærens, quâ meipsum perfectè redemp-
 tum sentirem: & reverà hoc modo certissimè sit
 Christianus; talibus enim in vitam Christianitatis in-
 gredientibus cognitio & intelligentia doctrinarum non
 deficit, sed, quantum necesse est, crescet, quasi
 fructus naturalis bonæ hujus radice, & talis scientia
 nec sterilis nec infructifera erit. Secundum hunc mo-
 dum igitur velimus omnes ad nos venientes profe-
 lytos fieri, scientes, quod, si millia quam plurima
 hominum in intellectibus suis convincerentur de omni-
 bus, quas nos credimus, veritatibus, si tamen sensi-
 biles non essent internæ hujus vitæ, & animæ eorum
 non

non conversæ essent ab injustitiâ, nobis nihil addere possent; hoc enim fermentum illud est, quo Domino & illis invicem unimur, & sine hoc nemo Deum nobiscum colere potest; imò si quidam ad nos transfiret, & ab hac intellectus convictione utut vera loqui, & qualibet elocutionis excellentiâ profari posset, si hoc defuerit, nos nullo modo ædificaret: *Sed erit instar æris sonantis & cymbali tinnientis.* 1 Cor. xiii: 1.

VIII. Opus igitur nostrum & cultus, quando convenimus simul, est, ut unusquisque vigilet, & Deo attendat in illo Dei (i. e. in semine Dei) in semetipso, & ab omnibus visibilibus introvertatur. Et sicut unusquisque hac conditione stat, bonum supra malum, & purum supra impurum suscitari sentiet, ubi Deus se ipsum revelat, & singulis appropinquat, & sic in medio omnium est. Unde fit, ut unusquisque non solum particeps fiat singularis illius gaudii & virtutis, quæ à bono in semetipso provenit, sed totius corporis, cum sit corporis membrum vivum, cum omnibus communionem & societatem habens; & sicut cultus hic seriò præstatur, & homines in illo stabiliter persistunt, fit facilis, licet initio admodum difficilis sit homini naturali, cujus evagantes imaginationes, & aberrantes cupiditates non facile ad silentium adducuntur; ideoque Deus advenientibus ad ipsum corde sincero & illum attendere cupientibus, quamvis propter animorum instabilitatem difficultatem sentientibus, secundum amorem & benevolentiam suam sæpè indulget, & virtutem suam uberius & fortius effundit; & quando animus introvertitur, & vitæ apparitionem expectat, & quod vis tenebrarum in animâ disceptat & contrà operatur, tunc, cum bonum semen exurgit, quasi medicina operari sentitur, præsertim si infirmus ille sit in plurimorum conventu, in quibus vita ad magnum dominium suscitata est, & per contrarias mortis & tenebrarum operationes sentietur in animâ interna disceptatio, non minus realiter in mysterio, quàm Esau & Jacob olim disceptabant

tabant in utero Rebeckæ. Et ab interno hoc partu, dum tenebræ lucem obscurare disceptant, & lux per tenebras erumpit (quod semper fiet, si anima vires suas tenebris non tribuat) gravissimus adeo erit in animâ labor, ut etiam externum hominem affectet; ita ut per has operationes corpus frequenter mirè agitetur, & gemitus multi & suspiria emittantur, imò quasi parituræ angustiae sentiantur, & hoc non solum in uno aliquo, sed si fortè adversarius (qui sæpè, quando se sistunt coram Deo filii ejus, etiam advenit, ut consolationem eorum, si possit, impediat) aliquantulum in tota congregatione prævaluerit, & fortiter in eam operetur, tenebrosam suam potestatem obumbrando & propagando, & animos eorum, qui congregati sunt, à vitâ in semetipsis extravertendo, sicut sensibiles fiunt hujus ejus potestatis, qui contra eos operatur, & cum illâ disceptant vi & armaturâ luminis, virtus Dei in totam conventionem effundetur, & talis internus erit labor, dum unusquisque malum in seipso superare studet, ut impetuosius contrariis operationibus oppositarum illarum potestatum, quasi contrariorum refluxuum motus, singuli magnopere exercebuntur, quasi in die prælii; & sic tremor, & corporis motus plerisque, & aliquando omnibus, superveniet, & prout vis veritatis prævalet, à gemitibus & suspiriis in dulcem harmoniam & laudis melodiam transibit; & hinc nomen *Quakerorum*, id est, *Tremulorum*, nobis ironice impositum est, quod, licet nobis ipsis non eligamus, non tamen nos pudet hoc respectu, sed potius gaudemus, quòd hujus virtutis sensibiles facti sumus, quæ sæpè adversarios nostros apprehendit, & nobis cedere, seque nobiscum jungere ac veritatem confiteri coëgit, antequam distinctam aliquam aut discursivam doctrinarum nostrarum scientiam habebant, ita ut aliquando plurimî unâ congregatione hoc modo convicti fuerint, & virtus hæc aliquando affectaret, & mirificè operaretur etiam in puerulis, ad multorum admirationem.

IX. MULTÆ beatæque sunt experientiæ, quas, de hoc silentio & colendi modo, referre possem; non ita tamen silentium commendo, quasi lege aliquâ nos ei adstringeremus ad excludendam externam orationem aut elocutionem, nullo modo; nam sicut cultus noster in verbis non consistit, ita nec in silentio, quâ silentio, sed in sanctâ, & humili animæ in Deum dependentiâ, ex quâ dependentiâ silentium necessariò oritur primo loco, donec verba produci possint per Spiritum Dei, & non deest Deus filios suos movere ad exhortationem vel orationem, si hoc necessarium sit, ita ut ex frequentibus illis conventionibus, quæ ad veritatem adductæ sunt, paucae inveniantur, in quibus Deus unum vel alterum non suscitât, ut fratribus ministret, ideoque paucae omninò silentes reperiantur. Ubi enim multi simul conveniunt in unâ hac vitâ & nomine, frequentissimè & naturaliter excitât eos ad orandum, & laudandum Deum, & se invicem provocandum mutuis exhortationibus & instructionibus; judicamus tamen, primo loco, aliquo ad silentium spatio opus esse, ut & qui ministrat, vim ad producendum, quod ministrat, recipiat, & ut qui audiunt, sensum habeant discernendi inter pretiosum & vile; non autem in divinarum illarum rerum exercitium prorumpere oportet, quam primum sonuerit campana, ut alii Christianitatis professores agunt; neque dubitamus, sed certò scimus, posse conventionem bonam & fructiferam esse, licet, ab initio ad finem, nec verbum externè dictum sit; vita tamen in singulis affluere potuit, & internum in illâ incrementum acquiri, ita ut verba etiam benè dici potuissent idque per vitæ influentiam: & tamen, quia nemini necessariò impositum fuit, potuerunt omnes potius pro tempore eligere quietè & libenter possidere Dominum, quod & dulcissimum & peroptabile est animæ, quæ hoc modo didicit omnes suas cogitationes & proprias operationes deponere & abjicere, & solummodo Dominum sentire & voluntatem & actum producentem, ut multi testari experientialiter

liter possunt, licet certè & durum & difficile naturali homini sit doctrinam hanc credere; & tales igitur potius sensibili experienciâ, remque sentiendo, quàm argumentis, convinci oportet, cum non sufficiat credere, nisi etiam possideant & fruantur; eorum tamen gratiâ, qui forsân magis proni erunt ad hujus rei praxin & experientiam semet applicare, si prius intellectus suos convictos senserint, & hunc cultum Scripturæ inniti, & rationi consentaneum observaverint, libet quasdam hujus generis considerationes à Scripturâ & rectâ ratione subungere, ad uberiores sententiæ nostræ confirmationem, præter hæc quæ hætenus dicta sunt ab experienciâ nostrâ.

X. QUOD Deum attendere & coram illo vigilare, officium omnibus incumbens sit, nemo inficias ibit; & quod hoc sit cultus pars, neminem negaturum autumo, quum vix aliquid aliud adeò frequenter in sacris Scripturis mandatum sit, ut patebit, Ps. xxvii. 14. xxxvii. 7, 34. Prov. xx. 22. Isa. xxx. 18. Hoseæ xii. vi. Zach. iii. 8. Matth. xxiv. 42. xxv. 13. xxvi. 41. Marc. xiii. 33, 35, 37. Luc. xxi. 36. Act. i. 4. xx. 31. 1 Cor. xvi. 13. Col. iv. 2. 1 Theff. v. 6. 2 Tim. iv. 5. 1 Pet. iv. 7. Hoc etiam officium sæpenumero commendatur compluribus iisque pretiosis promissionibus, ut Psal. xxv. 3. xxxvii. 9. lxix. 6. Isa. xl. 31. xlii. 23. Lam. iii. 25. Quomodo autem est hæc expectatio Domini vel vigilantia coram illo, nisi silentio illo, de quo loquimur? quod ut in seipso magnum & præcipuum est officium, sic & ordine naturæ & temporis alia omnia præcedit. Sed, ut clariùs intelligatur, non solum ut est externum corporis silentium, sed etiam internum animæ ab omnibus suis imaginationibus & cogitationibus, observetur, quod secundum veritatem & doctrinas suprâ affirmatas & probatas homo considerandus est duplici respectu, viz. statu naturali, & regenerato & lapso; & statu spiritali & renovato; unde oritur illa distinctio *naturalis & spiritalis hominis*, quâ tantum utitur Apostolus, & de quâ satis suprâ,

suprà, etiam duo illi partus animæ à binis in homine seminibus procedunt respectivè, viz. à bono & malo. Et à malo semine non solum emergunt abominandæ illæ & manifestæ impietates, sed & *iniquitates* istæ, quas Scriptura *spirituales* indigitat, quia est serpens operans per hominem naturalem in rebus spiritualibus, quæ, cum boni speciem & formam habeant, eò magis perniciosæ & periculosæ sunt, quod est Satan *seipsum transformans in speciem Angeli luminis*; ideoque Scriptura tam crebrò & seriò (ut hætenus observatum est) naturalem hominem excludit à rebus divinis, ejus in iis conatus abnegans, licet eminentissimis & perfectissimis ejus partibus peractos, viz. sapientiâ & eloquio ejus.

SPIRITUALIUM *hujus iniquitatum* species duæ sunt, licet genere eadem, & ab eadem radice provenientes, gradu tamen & subjecto aliquanto etiam differentes. Species una est, cum homo naturalis in rebus ad religionem spectantibus operans & agens à suis conceptibus & divinationibus affirmat vel proponit opiniones & notiones erraticas de Deo & rebus divinis, & comminiscitur ac introducit superstitiosas & ceremoniales observationes & ritus in cultu, undè exortæ sunt omnes hæreses & superstitiones, quæ inter Christianos sunt. Altera est, quando homo naturalis à merâ intellectûs convictione, in voluntatis suæ propensitate & naturali vi, sine gubernaculo aut influentiâ Dei Spiritûs, vel in intellectu concipit, vel cogitat de rebus Dei, vel actualiter illas peragit prædicando aut orando. Prior & formæ & materiæ vitium est. Secunda est forma absque vitâ & substantiâ Christianitatis & cultûs Christiani, quia non consistit religio Christiana in merâ verarum doctrinarum creatione, vel in peragendis actis in se bonis, alioquin mera Scripturæ litera, licet a temulento imò à diabolo dicta, vita & Spiritus dici posset, quod omne absurdum fatebuntur: indè etiam sequeretur, ubi forma pietatis est, ibi virtutem necessariò esse, quod est diversum

disertis Apostoli verbis contrarium: Ibi enim forma pietatis esse dici non potest, ubi vel notiones & opinioniones sunt erroneæ & impiæ, vel actus facti mali & iniqui, tunc enim foret forma impietatis, & non pietatis (sed de hoc fusiùs postea, quando de prædicatione & oratione dicemus) licet autem postremum hoc non sit adeò malum ac prius, tamen ad illud viam sternebat; homines enim primò deferentes vitam & substantiam veræ religionis & cultûs, viz. internam potestatem & virtutem Spiritûs, ut in illo agerent, & actiones suas indè vivificatas haberent, formam solam ac speciem retinuerunt, viz. vera verba & apparitionem, & sic in naturalibus suis & irregeneratis voluntatibus agentes in hac formâ; indè forma citò etiam degeneravit & vitiata est, activus enim & operativus hominum spiritus, intra simplicitatem & nuditatem veritatis se continere non potens, sed numerosis suis inventionibus & cogitationibus dans locum, in formâ etiam variare, eamque inventionibus suis adaptare coepit, donec gradatim etiam forma pietatis æquè ac virtus coepit amitti. Hoc enim idololatriæ genus, quo homo amat, idolizat & amplectitur conceptus, inventiones, & cerebri sui producta, ita ei incidens & in lapsâ suâ naturâ insita est, ut, dum naturalis ejus spiritus ductor ejus & præcipuus gubernator est, & dum illo agitur, ducitur, & movetur in cultu erga Deum, ita ut non attendat ad alium ductorem, nunquam possit purum spiritualem cultum præstare, neque aliquid producere, nisi primæ illius & corruptæ naturæ fructum. Quum igitur hætenus advenerit tempus, quo voluit Deus per Jesum Christum restaurare cultum verè spiritualem, & quo finem statuit imponere externo illi cultui, quem Judæis peculiariter præceperat, & cuius & modus & tempus præstandi præcisè determinatum erat à Deo ipso, non invenimus, quod Jesus Christus, Christianæ religionis author, ullam præscripti cultûs formam suis præscribat sub puriore

novi foederis administratione ; * sed solum declarat cultum, nunc praestandum, esse spirituale, & in Spiritu ; &, ut observatu dignissimum est, in toto novo Testamento nullus nec ordo, nec praecipuum hac in re datur, nisi ut revelationes Spiritus sequantur ; praeter illud unum, ut simul convenient, & congregationes non deserant, quod nos & libentissime fatemur, & diligenter sequimur ; verum equidem de officiis orandi, praedicandi & cantandi fit mentio, sed quo ordine vel methodo in iis utentur (nisi illa sola ante dicta) vel quod continuo se ad ea applicare debeant, cum sancti congregati sunt, ne vel verbo significatur ; imò ea officia (ut postea apparebit) semper praecipuntur agi Spiritus adjumento & motu. Cum igitur homo in statu suo naturali hoc modo excludatur ab agendo vel movendo in rebus spiritualibus, quomodo ergo exercebit primum hoc & praeivum officium attendendi Deum, nisi silendo, & naturalem illam partem ad silentium reducendo, quod non aliter fit, nisi à cogitationibus suis & imaginationibus abstinendo & ab omnibus motibus & operationibus animae suae, cum in rebus materialiter bonis, tum in malis, ut, illo silente, Deus

in

* Siquis hoc loco objiciat, orationem Dominicam esse praescriptam ad orandum, ideoque cultus formam à Christo suis praescriptam. Resp. Primò hoc à nullo Christianorum genere, quod novi, objici posse, quia nulli sunt, qui non aliis orationibus utantur, aut qui cultum suum huic limitent. Secundò, hoc jussum est discipulis adhuc infirmis, antequam Evangelii dispensationem acceperant, non ut ea solum in orando uterentur, sed ut exemplo iis ostenderet, quomodo orationes eorum breves esse deberent, & non sicut proluxa Phariseorum preces ; & quod hic fuerit hujus usus, patet ex omnibus orationibus, quibus plerique Sancti postea usi sunt, quarum meminit Scriptura ; nullus enim hac usus est, nec repetit, sed aliis verbis secundum rei necessitatem, & sicut Spiritus suppeditavit. Tertiò, quod hoc ita intelligi debeat, patet ex Rom. viii. 26. postea fusus memorando, ubi ait, nescire nos, quomodo oporteat orare, nisi ut juvat nos Spiritus, sed si oratio ista fuisset ecclesiae praescripta forma orandi, illud verum non fuisset, neque enim ignorassent illi, quid orarent, nec Spiritus adjumento ad docendos eos opus habuissent.

in illo loquatur, & bonum semen exurgat. Hoc, licet naturali homini durum, adeò tamen rationi & experientiæ naturali consentaneum est in rebus aliis, ut negari nequeat. qui à magistro docendus venit, si magistrum audire & ab illo instrui expectat, non oportet semper loqui de re, quam disciturus est, & nunquam filere, alioquin, quando dabitur magistro locus illum instituendi? imò licet discipulus ad ediscendam scientiam ardentissimus esset, tamen meritò redargueret illum præceptor, quasi indocilem & irregularem, si semper ex seipso loquens & agens, & non patienter in silentio magistrum velit attendere, eumque loquentem & docentem audire, neque os aperire, donec à magistro approbatus & iussus fuerit. Sic etiam, si quis magnum aliquem Principem attendere vellet, impertinens admodum & imprudens servus diceretur, qui, dum patienter & paratè attendere debeat, ut Regi, quando loqueretur, responderet, & etiam diligente oculo motiones ejus vel minimas inclinationes observare, ut juxta faceret, semper Principi illi loqueretur, & aures ejus continuo verbis & loquacitate suâ, licet in Principis laudem, obtunderet, vel semper sine jussu, aut particulari mandato, hinc & illinc excurreret, licet, quæ faceret, in se bona essent, vel aliis alio tempore mandata; num Principes hujus seculi tales servos, vel tale ministerium acceptarent? Cùm igitur jubeamur Dominum diligenter attendere, illumque expectare, & in sic agendo renovatio virium promittatur, attentio hæc præstari non potest sine silentio, aut cessatione partis naturalis ex nostrâ parte, cùm Deus non se manifestet tam exteriori homini aut sensibus, quàm interiori, animæ scilicet & spiritui; si anima semper cogitet & operetur in sua voluntate, & sedulò exerceatur in imaginationibus suis, licet, quæ cogitat, in se bona sint & de Deo, illis tamen incapax fit discernendi vocem illam tenuem Spiritûs, & sic sibi magnoperè nocet, quia præcipuum suum negotium attendendi negligit; quasi sedulò & solici-

citè occupatus essem de re aliquâ loquendo & exclamando, dum interea illum audire negligam, qui quietè in aurem mihi infusurrat, & annunciat mihi, quæ in illâ re cognitu & auditu quàm necessaria sunt; & cùm præcipuum Christiani opus sit, ut noscat voluntatem naturalem in propriis suis operationibus crucifixam, ut Deus & in actu & in voluntate moveat, præcipuè respicit Deus profundam hanc subjectionem & sui abnegationem; quidam enim sibi non minus & sensualibus suis voluntatibus & humoribus placent in sublimibus & curiosis speculationibus religionis, vel affectando illinc nomen & famam, vel quòd ea, habitu, educatione, vel aliter, iis jucunda facta sunt, licet nullo modo regenerati, aut intùs in spiritibus suis sanctificati, quam alii sibi placent in sensualibus suis cupiditatibus satisfaciendis; ideo & uterque hic appetitus hominibus æquè perniciosus & in conspectu Dei peccaminosus est, cùm uterque sit nil nisi fructus & effectus naturalis & irre-generati hominis voluntatis & spiritûs. Imò si quis (ut multi procul dubio faciunt) sensu peccati ductus & pœnæ rigore semet à peccato deterrere studeret, multiplicando cogitationes mortis, inferni & judicii, & imaginationibus suis præsentando fælicitatem & gaudia cœlorum, nec non etiam preces aliasque religiosas exercitationes multiplicando, sicut ea quempiam ne ab uno peccato liberare possent sine secretâ & internâ divinæ gratiæ virtute, ita non aliter forerent nisi quasi confuta ficûs folia, quibus nuditatem suam Adam operire voluit; & cùm sit solùm naturalis hominis voluntatis fructus, à sui amore proveniens, seipsum salvare quærens, & non procedens à divino illo justitiæ semine, quod hominibus à Deo datum est ad gratiam & salutem, ab illo rejicitur, nec illi acceptum fit, quum homo naturalis, quâ naturalis, dum in illo statu permanet, cum omnibus suis artibus & partibus & actis ab illo reprobatus est. Hoc igitur magnum officium attendendi ad Deum exerceri oportet in abnegatione sui, & intùs & extrâ
in

in solâ & merâ Dei dependentiâ, in abstrahendo ab omnibus operationibus, imaginationibus & ejaculationibus animi sui, ut, sui ipsius quasi vacuus factus, & suis naturalibus productionibus totaliter crucifixus, recipere Deum aptus fiat, qui nullum participem gloriæ & virtutis suæ nec corrivalem admittet. Et cum in hoc statu est homo, tunc parvum justitiæ semen, quod in corde plantavit Deus, & quod pro homine procuravit Christus, mensura *scil.* gratiæ & vitæ, (quæ opprimitur & crucifigitur naturalibus hominis cogitationibus & imaginationibus) accipit locum exurgendi, & fit sanctus partus, & genitura in homine. Et divinus ille aër est, quo fermentatur hominis spiritus, & in quo attendendo in Dei conspectu gratus fit, in præsentia ejus stare, vocem illius audire, sanctique ejus Spiritûs motus observare; ideoque hominis statio est, in hoc attendere, & quando per hoc objecta aliqua animo suo præsentantur de Deo vel rebus ad religionem pertinentibus, potest anima ejus in illis exerceri sine periculo & magnâ cum utilitate, & suâ & aliorum, quia ea oriuntur non in suâ voluntate, sed à Dei Spiritu. Ideoque sicut in hujusurrectionibus & motibus animus ejus exercetur in cogitando aut meditando, sic etiam in actibus istis magis obviis prædicandi & orandi. Unde patet, nos meditationi non adversari, ut quidam falsò ex doctrina nostrâ inferre studuerunt; sed sumus contra cogitationes & imaginationes hominis naturalis in suâ voluntate, à quibus omnes etiores & hæreses, quæ in orbe sunt, processerunt. Sed si ita Deo placet temporibus quibusdam, quando unus vel alter ad illum attendit, ut non præsentet objecta illa, quibus exerceant animos suos in cogitationibus & imaginationibus, sed tantummodo requirat puram illam & simplicem dependentiam, &, sicut in illâ persistunt, secretis gaudiorum suorum & vitæ influxibus irrigat eos, tunc habent certè, ut contenti sint; hoc modo enim (ut certâ & beatâ experienciâ novimus) magis corroboratur anima, renovatur & confirmatur,

quam ullo alio. Hæc enim est prægustatio sensibilis illius fruitionis, quâ sancti in cœlis quotidie fruuntur, quam filiis suis sæpè indulget Deus, ad consolationem eorum & incitamentum, præsertim cùm congregati sunt ad illum attendendum.

XI. SUNT autem duo contrarii Spiritus aut potestates, videlicet potestas & spiritus hujus mundi, in quo Princeps tenebrarum regnat, & in iis, quotquot ab illo aguntur & ducuntur; & Spiritus seu potestas Dei, in quo agit & operatur Deus, & in iis, quotquot operantur in illo & per illum aguntur. Quicquid igitur sit, de quo homo cogitat vel agit, utut Spirituale aut religiosum quoad notionem vel formam, dum agit & movet in naturali ac corrupto spiritu, & voluntate, & non per virtutem Dei, per omnia peccat, neque à Deo approbatur. Hinc enim arando non minùs quàm orando peccat impius: sic etiam quicquid agit homo à virtute & Spiritu Dei, sive actiones ejus sint religiosæ, civiles, imò vel naturales, acceptatur per omnia in conspectu Dei, & beatus in illis est. Hinc patet, quàm frivola & inepta eorum objectio sit, qui aiunt, se Deum attendere in oratione & prædicatione, cùm attendere ex se potius passivam dependentiam, quam actionem ullam denotet; & cùm demonstratum sit, ac adhuc fusiùs demonstrandum fuerit, orare & prædicare sine Spiritu esse Deum offendere, non ad illum attendere; orare autem & prædicare per Spiritum præsupponit necessariò silenter primo attendere, ut sentiantur Spiritûs motus ad ea ducentes. Denique autem in plerisque iis locis, ubi oratio præcipitur, ut Mat. xxvi. 41. Marc. xiii. 33. Luc. xxi. 26. 1 Pet. iv. 7. vigilatio particulariter præfigitur, ut prævia, & ad illam præparatoria. Igitur tutò & certè concludimus, cùm attendere & vigilare adeò præcisè & frequenter præcipiatur & commendetur, & cùm hoc verè præstari nequeat, nisi interno hoc animi silentio à propriis suis cogitationibus & imaginationibus

bus, silentium hoc necessario esse partem & specialem & principalem divini cultus.

XII. SECUNDO. Hujus silentii excellentia apparet in eo, quod impossibile sit adversario, *scil.* diabolo, illud simulare, ideoque anima nulla in hujus exercitio ab illo deludi potest: in rebus autem aliis omnibus immiscere se potest cum naturali hominis animo, & sic, seipsum transformando, animam decipere potest, dum illam occupet in rebus forsan ex se innocentibus, sed interea impedit à puro Dei lumine spectando, & sic à cognoscendo distinctè officium suum, ut agat illud; invidiosus enim ille felicitatis humanæ spiritus benè novit se accommodare, & insidias suas frueri ad varias dispositiones & inclinationes hominum; si aliquem gravioribus peccatis aut cupiditatibus sensualibus non inclinatum, sed potius ab iis aversum, & ad religiosiora primum observet, ad talem seducendum adaptare seipsum potest, patiando illum cogitationes & imaginationes suas exercere in rebus spiritualibus, & sic præcipitando illos agere & operari in propriis voluntatibus: benè enim novit, quamdiu *ipseitas* (ut hoc verbo utar) regnat, & Spiritus Dei non principalis & primus actor est, intra suos limites hominem adhuc esse; ideoque sacerdotem ad altare, prædicatorem ad cathedram, Zelotem ad oratorium, imò Theologiæ Doctorem & Professorem ad musæolum comitari potest, nec non juvare illum ad commentandum, & inveniendas subtiles distinctiones & quidditates, quibus & animus ipsius & aliorum per illum, ab attendendo ad divinum Dei lumen in conscientiis suis, impediuntur; imò nullum est exercitium, in quo intrare & præcipuum locum habere non possit, ita ut sæpè non percipiat anima, nisi in hoc solo; operari enim solummodo potest in & per hominem naturalem, & facultates ejus secretè agendo, & in imaginationibus & cupiditatibus ejus operando; ubi igitur naturalis ille homo fileat, ibi & illum etiam consistere oportet. Cum igitur anima ad hoc silentium pervenit, &

quoad proprias operationes, quasi ad nihilum adducitur, tunc excluditur diabolus, puram enim Dei præsentiam tum orientem, & lucis ejus claritatem ferre non potest; dum enim homo ex se cogitat, non certus est, quod à diabolo non actuetur, sed quando fit omnino silens, ita ut ei illucescat pura Dei lux, tunc certus est excludi diabolum, extra enim imaginationes ire non potest, quod sæpè sentimus sensibili experientiâ. Qui enim olim dicebatur conventum filiorum Dei attendere, non deest nostras etiam congregationes invisere, & certè etiam intrare, & in congregatione, quæ solùm quoad verba fileat, operari potest, vel animos variis cogitationibus & imaginationibus occupando, vel stupefaciendo eos & spiritu somnolento & negligente possidendo; sed, cum ab omnibus recedimus & introvertimur, ex unâ parte diligentia & vigilantia, ex alterâ non cogitando nec vagando, sicut in hoc tuto loco consistimus, extra ejus potestatem nos esse sentimus; imò sæpè erumpet & apparebit gloria & virtus Dei, sicut sol per multas nebulas illucescens ad vim illam tenebrarum dispellendam, quæ aliquando sensibilibus animos obumbrare & obnubilare nititur, ne Deum prorsus attendant.

XIII. TERTIO, Hujus cultûs excellentia apparet, quòd nec impediri, nec interrumpi potest hominum aut diabolorum malitiâ, sicut omnes alii possunt; cultûs autem interruptiones duobus modis intelligi possunt, vel ut impedimur à conveniendo, cum violentia ab invicem separemur, vel, quando convenimus, interrumpimur tumultu, clamore & confusione, quibus, qui malitiosi sunt ad molestandos nos uti possunt, utroque autem hoc respectu cultus hic cæteris omnibus longè præcellit; nam utut separati sumus, prout unusquisque ad mensuram vitæ in seipso introvertitur, secreta unio & communio possidetur, quam nec diabolus, nec omnia ejus instrumenta aut dissolvere aut impedire possunt. Sed deinde, optimè hoc apparet in iis molestationibus, quæ

occurrunt, quando congregati sumus, & videtur beneficium, quod nobis inde redundat præ omnibus aliis, nam, cum earum una sufficeret omnes aliorum cultus suppressere, nos tamen, per hujus cultus naturam, eum quoad Deum non interruptum continuavimus, eodemque tempore patientiæ nostræ erga omnes præclarum exemplum præstitimus ad opponentium frequentem convictionem; nullum enim aliud cultus genus, quo alii utuntur, subsistere potest (licet convenire tolerantur) si non vel Magistratus autoritate & protectione muniantur, vel semetipsos brachio seculari & carnali tueantur; nos autem eodem tempore cultum erga Deum exercemus, & patienter etiam eas injurias, convicia & ignominias ferimus, quæ Christianis ita frequentia & incidentia fore ipse Christus prophetavit; nam quomodo Missam suam dicere Pontificius potest, si quis adsit volens illud impedire & interturbare? abstrahere solum missalem calicem, hostiam, vel sacerdotis vestimenta; imò, si aquam aut vinum quispiam effunderet vel lumina extingueret, quod facile fieri potest, tota res perdita est, nullumque offerri potest sacrificium. A Lutheranis vel Episcopalibus abstrahere liturgiam, vel communium precum librum, & ministerium eorum præstari non potest. A Calvinistis, Arminianis, Socinianis, Independentibus aut Anabaptistis remove cathedram & Biblia, vel ita obstrepe, ut prædicatoris vox non audiat, vel ipse disturbetur antequam conventum ingrediatur, vel Bibliis aliisve libris spoliatur, & obmutescet: omnes enim unâ voce hæresin volunt, attendere, donec Spiritus det elocutionem; & sic facile omnes eorum cultus impediuntur. Cùm autem aliqui conveniant, quorum cultus non consistit in externis talibus actionibus, neque ex alicujus locutione pendet, sed qui omnes simul confident, ut ad Deum attendant, & à visibilibus omnibus abstrahantur, ac introrsum ad sentiendum Deum in Spiritu convertantur, eos nihil ex suprâ dictis impedire potest; cujus rei veritatis

ritatis verè dicere possumus nos certos testes esse; cum enim Magistratus, adversariorum malitia incitati, nullum non moverunt lapidem, sed frustra, ut nos à congregando deterrent, idque non surreptitiè, sed apertè & publicè in conductis nostris domibus, &, ut hoc præstarent, morte, exilio, carceribus, mulctis, verberibus & castigationibus, cæterisque omnibus diabolicis inventionibus usi sunt: Quæ omnia cum inefficacia ad finem propositum fuerint, & è contrariò sæpè hoc modo passionibus gravibus libertatem conveniendi adepti simus, alio modo usi sunt adversarii, in nos immittendo pessimam & rudissimam plebeculam, qui omni brutalitatis genere provocare nos, lacerare & molestare, sed frustra, tentârunt. Incredibile erit dictu, & reverà pudendum inter homines, se Christianos profitentes, quæ hujus generis oculis ipse meis vidi, & quæ ego cum aliis passi sumus; ibi verberare nos, & aquam & lutum nobis injecerunt; ibi saltârunt, tripudiârunt, & verba obscœna eloquuti sunt, violentiam offerentes, impudicè erga gravidas fœminas & mulieres se gerentes, illudentes, iridentes & quærentes, *an nondum venerit Spiritus?* & alia complura, nimis prolixa hoc loco enumeranda; & hæc omnia, dum silenter & seriò federemus, & ad Deum attendere-mus, ita ut his omnibus interna nostra & spiri-tualis communio cum Deo & ad invicem in purâ justitiæ vitâ nullo modo impediretur, Sed è contra, Dominus, noscens passiones nostras & testimonii sui gratiâ contumelias, gloriam suam & virtutem magis effudit, & mirè refecit nos sensu amoris sui, quo repletæ sunt animæ nostræ eo abundantius, quod nosmet congregatos sentiamus in nomine Domini, quod est fortissimum justorum præsidium, quo nos circummunitos sensimus, ne malitiâ adversariorum periculi aliquid interni sustineremus; & etiam quod liberaverit nos Dominus à vano isto nomine & professione Christianitatis, sub quâ non erubescabant adversarii maledictos illos & abominandos fructus pro-ducere;

ducere; imo aliquando in medio hujus tumultus & turbæ volebat Deus unum vel alium potenter movere Spiritu suo, & de gaudio illo, quo, non obstante eorum malitiâ, fruebamur, testari, & ita virtuosè in evidentiâ & demonstratione Spiritus contra eorum nequitiam & impietatem declarare, ut virtute veritatis aliquando ad quandam quietem & silentium reduxerit eos, & impetuosum & sævum eorum furorem & rabiem compescuerit: sicut olim Moyses virgâ suâ maris rubri fluctus divisit, ut transirent Israëlitaë, ita etiam nobis viam fecit Dominus per medium furentis istius impietatis, ut quietè & pacificè illum possideremus, cultumque ei præstaremus. Hinc sæpè factum est, ut ex opponentibus & interruptoribus quidam veritatis convicti fuerint, ita ut ex persecutoribus patientes nobiscum fierent. Ac, ne in oblivionem veniat, sed in sempiternam rei memoriam inscribatur & permaneat, quod in brutalibus istis & bestialibus perpetrationibus, ad nos in spiritualibus nostris conventionibus molestandos, excogitatis, nemini cesserunt juniores Academicarum studiosi, qui Philosophiæ, & Theologiæ, sic dictæ, studebant, quorum plerique ad ministerium ecclesiæ se præparabant. Si scriptis traderemus abominatones omnes, hoc respectu ab hoc clericorum spermate perpetratas, non parvum volumen foret, sicut ecclesiæ Christi, in hunc purum cultum congregatæ civitatibus Oxoniæ, & Cantabrigiæ in Angliâ, & Edinburgi ac Abredoniæ in Scotiâ, ubi sunt Academicæ, abundè testari possunt.

XIV. PRÆTEREA, hinc novimus, quod participes facti sumus dispensationis novi fœderis, & verè Christi discipuli, & quod cum eo sortiti sumus spirituales illum cultum, qui in Spiritu & veritate est, quia, sicut ille erat, sic sumus in hoc mundo. Veteris enim fœderis cultus habebat externam gloriam, templum & ceremonias, & plenus erat externo splendore, & majestate, habens externum tabernaculum, & altare auro argento & gemmis exornatum, ac sacrificia

sacrificia particulari externo loco erant annexa, *nempe*, externo Zionis monti, atque orantes oportebat versus illud externum templum orare, ideoque hæc omnia externo brachio defendi necesse fuit, neque pacificè iis fungi poterant Judæi, nisi quando securi erant à violentiâ externorum hostium; quando autem in illos aliquando prævalebant adversarii, gloria eorum obnubilabatur, sacrificia impediabantur, & cultus interpellabatur; hinc lugent, dolent, & conqueruntur templi sui destructionem, quasi damnum irreparabile. Sed Jesus Christus, novi foederis cultus author & institutor, testatur, Deum nec hic nec illic coli, sed in Spiritu & veritate; &, quia regnum ejus ex hoc mundo non est, neque in eo consistit cultus ejus, vel opus habet sapientiâ, gloriâ, divitiis & splendore hujus mundi, ut iis adornetur, neque externâ hac potestate aut carnali brachio ad defendendum, protegendum aut stabiliendum illum, sed ab iis, qui spirituales sunt, & præstatur & præstari potest, non obstante hominum violentiâ & malitiâ; quia, cum sit purè spiritualis, naturales homines eum attingere aut interrompere non possunt; & sicut Jesus Christus, ejus author, possidebat & fruebatur spirituali suo regno, dum ab hominibus oppressus & rejectus esset, & sicuti, non obstante diaboli malitiâ, principatus spoliavit, in illos triumphans, & per mortem, illum, qui mortis potestatem habebat, *id est*, diabolum, destruxit; sic etiam sequutores ejus illum & colunt & colere possunt, non solum sine brachio carnis ad protegendos eos, sed etiam quando opprimuntur. Cultus enim eorum, cum spiritualis sit, virtute Spiritus defenditur & munitur: sed cultus qui carnales sunt & in carnalibus & externis ceremoniis & observationibus consistunt, opus habent carnali & externo brachio ad defendendos eos, alioquin stare & subsistere non possunt. Undè apparet, adversariorum nostrorum & Protestantium & Pontificiorum cultus hujus generis esse, & non verum spiritualem Christi & novi foederis cultum

cultum; quia, ut supra observatum est, stare non possunt, nisi externo magistratu protegantur, neque præstari possunt, ubi vel minima fit oppositio: non enim sunt in patientiâ Jesu, ut illi serviant & eum colant expositi ignominii & calumniis; & hinc exorta sunt omnia illa bella & prælia, sanguinisque effusio, quæ inter Christianos fuit, dum unusquisque carnali brachio suum cultum & professionem defendere conatus est; & hinc etiam portentosum illud persecutionis dogma, de quo fusiùs postea dicemus.

XV. SED quartò. Natura hujus cultûs, qui fit filente homine naturali & operante Spiritu, patet ex istis Christi verbis, Johan. iv. 23, 24. *Sed venit hora & nunc est, quando veri cultores adorabunt Patrem in Spiritu & veritate, nam & pater tales quærit, qui adorent illum. Spiritus est Deus, & eos qui adorant eum, in Spiritu & veritate oportet adorare.* Testimonium hoc eò magis observandum est, quia & primum & præcipuum & amplissimum testimonium est, quod dat nobis Christus Christiani sui cultûs, quo differt & contradistinguitur à cultu sub Lege. Primò enim ostendit, nunc tempus esse, quo oportet adorationem esse *in Spiritu & veritate*, nam *pater tales quærit* Pater, qui adorent illum: tunc non amplius est cultus in externis observationibus consistens, sed ab homine in suâ voluntate & propriâ vi præstantis, certis & statis temporibus & constitutionibus, quin non materialiter, sed solummodo secundum aliquas circumstantias differret à cultu sub Lege. præterea, quod ad cultûs hujus rationem attinet, non opus est aliam dare, & certè nemo præstantiorem reddere potest, quàm illam, quam dat ipse Christus, quæ omni Christiano sufficere debet, viz. *Deus est Spiritus, & qui adorant eum, in Spiritu & veritate oportet adorare.* Sicut hoc recipi debet, quia verba Christi sunt, ita tam evidenti rationis demonstrationi innititur, ut veritatem suam satis abunde testetur. Optimè enim hîc arguit Christus ab analogiâ

analogiâ, quæ debet esse inter objectum & cultum ei tributum. *Deus est Spiritus. Ergo in Spiritu adorandus est.* Hoc ita clarum est, ut contradictionem non patiatur; & hæc analogia necessariò animadvertenda est; sub Lege, quando instituit Deus ceremonialem illum cultum Judæis, quia externus erat ille cultus, necessarium habuit Deus, ut analogia esset, speciali modo condescendere, & inter Cherubinos intra tabernaculum habitare, & postea templum Hierosolymitanum quodam modo domicilium suum facere, & aliquid externæ gloriæ & majestatis manifestare, ignem de cœlo emittendo ad sacrificia consumenda, & templum nube implendo; per quæ media, externo oculo visibilia, se manifestavit proportionaliter externo illi cultui, quem eos præstare præceperat. Sic etiam nunc sub novo fœdere, cum secundum cœlestem suam sapientiam visum illi sit, filios suos ducere in viâ magis spiritali, cœlesti, faciliore & magis familiari, carnales quoque & externas expectationes frustrari volens, ut sui internam gloriam & regnum internum potius quàm externum affectent, nobis, in hujus rei exemplum, dilectum suum filium dedit Dominum nostrum Jesum Christum, qui (cùm Moyses Israëlitas ex externâ captivitate, externo brachio & vi, liberârit, externos eorum hostes excidendo) suos liberavit & liberat patiendos & hostium suorum manibus moriendo, adeoque in diabolum & suos eorumque hostes internos triumphando, & eos ab istis liberando: sic etiam instituit internum & spiritualem cultum, ita ut nunc populum suum non limitet templo Hierosolymitano, neque externis ceremoniis & observationibus, sed cuiuslibet Christiani sibi in templum assumit, ibi que immediatè apparet, & instruit, quomodo vult coli in externis aliquibus actionibus. Cùm enim sicut arguit Christus, *Deus sit Spiritus*, nunc in Spiritu vult coli, ubi semet revelat, & cum contrâ corde habitat: cùm igitur nunc cor hominis factum sit Dei templum, in quo vult adorari, & non

plius in peculiaribus externis templis (ut dicit beatus Stephanus ad Judæos olim, *Excelsus in manufactis non habitat*) sicut antequam descendit gloria Dei ad externum templum implendum, oportebat purificari, & ab omni pollutione mundari, & ubi stabat tabernaculum, auro operiebatur, quod est metallorum pretiosissimum & nitidissimum; sic etiam, antequam colatur Deus in interno cordis templo, oportet purgari, & à pollutionibus suis permundari, nec non ab imaginationibus & cogitationibus suis, ut aptum sit Dei Spiritum recipere, eoque agi, & hoc nos ad internum illud silentium ducit, de quo loquuti sumus, idque disertè denotat. Et præterea, oportet, *sit in veritate*; quo significatur, spiritualem hunc cultum hoc modo præstitum solummodo esse verè & propriè cultum verum, cùm is sit, quem (ut argumenta antè producta ostendunt) nec adversarius simulare, nec hypocrita præstare potest.

XVI. E T licet hic cultus multùm differat à variis commentitiis inter Christianos Cultibus, ideoque multis mirus videri possit, de eo tamen testati sunt, eumque commendârunt, & aliquantulum præstare conati sunt ex omnibus piissimi, etiam omni seculo, ut quamplurimis testimoniis probari posset, ita ut ex hujus professione & praxi nomen *Mysticorum* exortum sit, quasi particularis sectæ ab omnibus commendatæ, quorum scripta hujus cultûs explanatione & commendatione scatent, ubi abundè affirmant hanc internam introversionem & abstractionem animæ ab omnibus (ut vocant) imaginibus & cogitationibus, quod *orationem voluntatis* nuncupant; hoc enim Christianæ perfectionis summum volunt, ita ut ex iis quidam, licet profitentes se Pontificios & ecclesiæ Romanæ devotos ac morigeros filios, non dubitant affirmare, quod, qui hanc orandi methodum assueverunt, vel ad eam aspirant, * *nec necesse habent,*
nec

* *Augustini Bakeri, Benedictini ordinis, congregationis Anglicæ, monachi sancta Sophia, vel directiones ad orationem contemplativam, lingua Anglicanâ edita, excusa Duaci, an. 1657. Tract. 1. §. 2. cap. 7.*

nec debent semet vexare aut occupare frequentibus & parum necessariis confessionibus, corporales labores & austeritates exercendo, vocalium orationum usu, numerosas missas audiendo, vel præscriptis devotionibus aut exercitiis ad sanctos, vel precibus pro vivis & mortuis, vel sollicitis & anxius curis ad lucrandas indulgentias, particularia templa visitando, confraternitatibus se jungendo, vel semet votis & promissionibus vexando, quia hujusmodi impediunt animam ab observatione divini Spiritus, qui in illâ est, & à libertate sequendi Spiritum, quò duceret illam. Et tamen quis nescit, quòd in his observationibus Pontificiæ religionis substantia consistit? * Hinc tamen apparet & multis aliis locis, quæ ex Mysticis eorum scriptoribus adduci possent, quomodo hunc cultum omnibus aliis præcellere opinabantur, & quòd, qui hunc adepti essent, aliis non opus habuerunt; imò qui-cœlestem hunc cultum præstabant, fatebantur alias ceremonias & cultus formas iis inutiles fuisse, neque ut necessarias agebant eas, sed tantummodo ordinis gratiâ; & licet plurimi eorum ita communibus professionis suæ tenebris obscurati fuerint, affirmabant tamen spirituales hunc cultum semper retinendum esse & quærendum, licet indè necessarium foret externas suas ceremonias omittere. Hinc Bernardus, ut in multis aliis locis, sic in epistolâ ad Gulielmum ejusdem ordinis abbatem, ait, attendite ad regulam Dei, regnum Dei in vobis est: & postea, agnoscens debere patris eorum Benedicti regulas & ordines observari, addit, sed alioquin si ita accadat, quod ex istis alterutrum omitti oporteat, hoc casu, externa multò magis omittenda sunt, quàm interna; quo enim Spiritus corpore excellentior est & nobilior, eò spiritualia exercitia utiliora sunt corporalibus. An non igitur ille cultus, quem hominum præstantissimi & optimi cujuscun-

* Vide in sanctâ Sophia, Tract. 3. sect. 1. cap. vii. Balhazaris Alvaris vitam & Apologiam pro hoc cultu, ad quem, relicto ordinis sui observationibus & regulis, interni & divini luminis motu ductus, se convertit.

que sectæ & ætatis commendârunt, & doctrinæ Christi maximè consentaneus est, præstandus & agendus est? Et eò magis, quoniam suscitavit Deus populum, ut pro eo testarentur, &, ad inenarrabile eorum gaudium, utantur eo in ipso mundi conspectu, non obstante multâ oppositione, & non ut *Mystici* ii volunt, ut sit mysterium quibusdam tantummodo qui cellarum mœniis inclusi sunt, præstandum, vel, ut illi decepti judicabant, post longas & tædiosas externas observationes quasi earum fructus obtinendum. Sed ii, inquam, testes hodierni, cùm sentiant Deum (qui non est personarum acceptor, sed qui semetipsum revelavit non secus Cornelio centurioni Romano, ac Simeoni & Annæ; & qui gloriam suam manifestavit Mariæ ancillæ, & pauperibus pastoribus potius quàm sacerdotibus & devotis Judæorum profelytis) secundum liberum ejus amorem revelantem & stabilientem hunc cultum, & quamplurimos mechanicos, imò pueros & puellas, testes ejus suscitantes, rogant & exorant omnes, ut, depositis suis voluntariis cultibus, & actionibus suâ voluntate & naturali vi factis, à propriis imaginationibus se non abstrahendo, neque purum Dei Spiritum sentiendo in ipsis movere, ad hunc acceptabilem cultum peragendum veniant, qui in Spiritu & veritate est. Sed contra hunc cultum *objiciunt*,

XVII. PRIMO, inutilem videri laborem, aliquem nihil nec agere, nec cogitare, & multò melius occupari de bonis quibusdam meditando, vel Deum orando aut laudando. *Respondeo*, illud minimè inutile est, quod est absolutè necessarium, antequam ullum aliud officium acceptabiliter præstatur, sicuti ostendimus hanc attentionem esse. Præterea, carnalem solummodo & obscuram Dei apprehensionem habent, qui putant homines Deo placere propriis operationibus & actionibus, quum jam ostensum sit, primum hominis progressum ad Deo placendum, consistere in cessatione à propriis suis imaginationibus, ut Dei Spiritum in illo operari patiatur: à malo

à malo cessare prius oportet, quàm bonum agere ; & hoc modo in rebus divinis naturali suà vi agere, est ex perniciosissimis & gravissimis malis hominibus incidentibus, cum illud ipsum sit, quo primi parentes lapsi sunt, viz. propensitas desiderii ad cognitionem & actionem absque & contra Dei præceptum.

SECUNDO obijciunt, si cultus noster consistat merè in introvertendo ad Dominum, & Spiritum ejus in nobis operari sentiendo, tuncque externos actus agendo, quando eo ducimur, quid opus habetis publicis conventibus, præscriptis & certis temporibus & locis, quum unusquisque hoc domi possidere possit, vel debetne unusquisque domi manere, donec particulariter moveatur ad hunc vel illum locum adire, cum certis temporibus & locis convenire videatur esse externa observatio & ceremonia contraria iis quæ alibi affirmantur? *Respondeo* primò. Certis temporibus & locis convenire non est religiosus aliquis actus, aut pars cultûs, sed tantummodo externa convenientia necessaria ad nos invicem invisendos, dum externo hoc tabernaculo vestimur, ideoque non illud est pars cultûs nostri, sed solum præparatoria accommodatio exterioris hominis in ordine ad publicum visibilem cultum, cum minime nos, quamprimum convenimus, ad visibiles cultûs actus applicemus, donec Dei Spiritu ad eos vocemur. Secundò, placuit Deo, quousque filii sui in hoc mundo sunt, non modo externis sensibus uti, quasi, ad spiritualem vitam communicandum, mediis, ut loquendo, orando, laudando &c. quæ fieri non possunt ad mutuam ædificationem, nisi quando nos invicem audimus & videmus, sed etiam ad præservandum externum visibile testimonium pro nomine suo in mundo : internam suam vitam (quæ externis sensibus non communicatur) magis in suos effundit & abundare facit, quando simul conveniunt ad illum attendendum ; ita, sicuti ferrum ferro acuitur, aliorum invicem visio, quando ambo introvertuntur

ad vitam, dat occasionem vitæ secretè exurgere, & de vase in vas transire; & sicut plures candelæ uno loco accensæ lumen magnoperè augment, magisque elucescere efficiunt; ita, cùm plurimi in eadem vitâ congregati sunt, gloria Dei & virtus ejus magis apparet ad singulorum refectionem, quoniam unusquisque participat non solum luminis & vitæ, quæ in se est, sed quæ in cæteris omnibus est; ideoque Christus disertè benedictionem pollicitus est iis, qui in nomine ejus conveniunt, dicens, quod futurus sit *in medio eorum*, Matth. xviii. 20. & author ad Hebræos præcisè prohibet hujus officii neglectum, quasi periculosissimum & peniciosissimum, his verbis ad Heb. x. 24. *Et consideremus invicem in provocationem charitatis Et bonorum operum, non deserentes congregationes nostras, sicut consuetudinis est quibusdam* --- *voluntariè enim peccantibus nobis, post acceptam notitiam veritatis, jam non relinquitur pro peccatis hostia;* ideoque demonstravit Dominus particulariter respicere se eos, qui hoc modo conveniunt, quia sic externum testimonium pro eo in terrâ stabilitur, & nomen ejus glorificatur; ideoque qui recti sunt Spiritus, naturaliter ducuntur adire Dei populi conventiones, neque unquam deerit iis ad illos ducendos influentia. Si quis autem in merâ consuetudine agat, procul dubio condemnationem propterea sentiet. Non indè tamen locorum & temporum certorum ad conveniendum constitutio dici potest ceremonia & observatio hominis voluntate in cultu divino facta, cùm non sit actus cultus, sed solummodo præsentatio nostrum in ordine ad cultum. Quod autem à primitivâ ecclesiâ & sanctis agebatur & observabatur, adversarii non negabunt.

DENIQUE *objiciunt* quidam, silentem hunc colendi modum in Scripturis non inveniri. *Respondeo*, non constituimus silentium quasi solam cultus nostri substantiam, quum, ut suprà dictum est, paucae sint congregationes, quæ omninò silent, sed frequenter unus vel alius ad prædicandum vel orandum movetur,

vetur, ideoque conventiones nostræ similes sunt primitivæ ecclesiæ, cùm fateantur adversarii, quod illi prædicabant & orabant per Spiritum. Et cùm ita sit, quid absurdi sequeretur, si supponeremus Spiritum aliquando eos ad externos istos actus non movisse, & tunc siluisse, cùm benè concludere possimus, eos non locutos esse, nisi quando movebantur, ideoque procul dubio aliquando silentium habuisse, Act. ii. 1. Antequam Spiritus supervenit illis, *dicuntur omnes uno loco fuisse*, & tunc additur, *repente Spiritum advenisse*: sed de aliquo tunc temporis loquente nulla fit mentio, & velim cognoscere, quid absurdi possint inferre adversarii, si concluderemus fuisse eos ante hunc adventum Spiritus pro tempore quodam silentes. Sed si *urgeatur*, conventionem totaliter silentem in Scripturâ ostendi non posse: *Respondео*, quod, si tale scriptis non mandatum est, non indè sequeretur legitimum non esse, si naturaliter ab obedientiâ aliorum Scripturæ præceptorum consequitur, uti hoc fieri ostendimus, cùm nos convenire præcipiat Scriptura, & congregatos nos prohibeat orare vel prædicare, nisi ut movet Spiritus; si congregati Spiritu non moveantur, necessariò sequitur debere eos silere. Sed præterea, tales silentes congregationes potuissent esse inter antiquos, licet earum non meminerit Scriptura, & tamen habemus in Scripturâ, quod sufficit, ad ostendendum tales aliquando fuisse. Dicitur enim de Jobo & amicis suis, quod septem dies & noctes simul tacite confidebant, hæc erat longa silens conventio. Vide etiam Ezram cap. ix. 4. & Ezechiel xiv. 1. & xx. 1. Demonstratâ igitur hoc modo hujus cultus excellentiâ, & à Scripturâ & rectâ ratione probatâ & adversantium objectionibus obviatis, licet hæc sufficerent ad thesis nostræ explanationem & probationem, quædam tamen breviter addam magis particulariter de prædicando, orando, & cantando & tunc ad sequentem propositionem procedam.

XVIII. PRÆDICATIO, sicut eâ utuntur & Pontificii & Protestantes, sic fit; unus aliquis locum quendam vel versum Scripturæ assumit, & in eum per horam vel diutius loquitur ea, quæ antea in musæolo studuerit & præmeditatus sit, & conges- serit vel à propriâ inventione, vel ab aliorum scrip- tis & observationibus, & tunc memoriæ, sicut pu- erulus lectionem, mandat sermonem suum, & coram populo recitat: & quo fertilior & copiosior alicu- jus inventio est, vel ille enixior in tales observati- ones colligendo, easque effari potest sermonis excel- lentiâ & humanâ eloquentiâ, eo excellentior & præ- stantior prædicator existimatur.

Huic autem opponimus, quod, quando sancti conveniunt, & unusquisque ad donum & gratiam Dei in semetipso introvertitur, is, qui ministrat, eâ gratiâ in seipso actus loqui debet quod dat & sup- peditat illi Spiritus, non sapientiam & verborum e- loquentiam affectans, sed demonstrationem & vir- tutem Spiritûs, idque vel in interpretando aliquem Scripturæ locum, si ad illud Spiritus bonus comme- morator ducat eum, vel aliter exhortando, coargu- endo, vel instruendo, vel sensum spiritualis alicujus experientiæ eloquendo, quæ omnia Scripturæ con- sentanea futura sunt, licet forsan particulari alicui capiti vel versui, quasi textui, non relativa. Exa- minemus igitur & consideremus, utrum horum ma- gis consentaneum sit præceptis & praxi Christi, Apostolorum & primitivæ ecclesiæ, sicut testatur eadem iis Scriptura. Primò autem, quod ad eorum in- textum certum prædicationem attinet, si non esset ex merâ consuetudine factum, sed è divini Spiritûs cultu & motu, non ideo contenderemus cum iis, sed, ut illi utuntur, nec præceptum nec exemplum, quod unquam observavi, in toto novo Testamento invenitur, quasi pars aliqua instituti ejus cultus. Sed aiunt, accepisse Christum librum Prophetæ Isaïæ, ex illo legisse, & exindè loquutum fuisse; atque prædicasse Petrum à sententiâ Joëlis. *Respondeo,*
Quod

Quod neque Christus neque Petrus hoc fecerint, nisi acti & immediatè Spiritu Dei moti, idque absque præmeditatione, non abnegabunt adversarii; quo casu libenter approbamus: sed quid hoc ad præmeditationes communes eorum conciones sine attendendo vel expectando Spiritus motiones? Præterea, quòd neque Christus, neque Petrus hæc fecerint, quasi forma constituta & præscripta à ministris ecclesiæ semper facienda, apparet, quia in plerisque prædicationibus Christi & Apostolorum, quarum meminit Scriptura, hæc methodo non usi sint, ut patet è Christi in monte sermone, Matth. v. 1. &c. Marc. iv. 1. &c. & Pauli ad Athenienses & Judæos, &c. Cùm igitur hæc prædicandi methodus nullum habeat in Scripturâ exemplum nec fundamentum, ita etiam contraria est naturæ Christianæ prædicationis sub novo fœdere, sicut Scriptura de eo testatur: cùm enim emisserit discipulos suos ad prædicandum Christus, dixit eis, quòd ex seipsis non loquuturi essent, ideoque non deberent præmeditari antè, quid dicturi erant, *sed in ipsâ hora, inquit, docebit vos Spiritus, qui dicetis*, sicut particulariter ejus fit mentio in tribus Evangelistis, Matth. x. 20. Marc. xiii. 11. Luc. xii. 12. Si autem hoc mandatum dedit Christus discipulis, antequam ab iis discederet, multò magis ita facere deberent post ejus discessum, quando Spiritus majorem mensuram acceperant, eumque datum sibi habebant, ut eos in omnibus duceret: & si in facere eos oporteret, dum coram Magistratibus & Principibus terræ adducerentur, multò magis in cultu divino, quando coram Deo stant, quoniam cultus ejus, ut suprâ ostensum, in Spiritu peragendus est, ideoque post Spiritus sancti effusionem, Act. ii. dicuntur loquuti fuisse, prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis, non quod studebant, ex libris collegerant, & antea in musæolis præcogitabant. Contra hoc humanum & excogitatum prædicandi genus optimè differit, & talium prædicatorum hypocritam ostendit, Franciscus Lambertus, suprâ citatus, Tract.

5. de Prophetiâ, cap. iii. Ubi jam sunt, qui gloriantur inventis suis, qui dicunt pulchrum inventum, pulchrum inventum! inventum autem vocant id, quod à seipsis confinxerunt, sed quid fidelibus & hujusmodi figmentis? non figmenta, non inventa, sed solida, invicta, æterna cælestiaque volumus, quæ non homines adinvennerunt, sed quæ Deus revelavit; si enim Scripturæ credimus, nostris adinventionibus nihil proficimus, nisi ad Deum in nostram perniciem irritandum. Et postea, Vide autem, ne unquam definias, quod præcise loqueris, quæ prius meditatus sis, quodcunque illud sit, tametsi de textu, quem expositurus es, definire licet, de interpretatione verò ejus minimè; ne, si id facis, auferas Spiritui sancto, quod suum est, nempe dirigere sermonem tuum, ut nudus omni eruditione, meditatione, & experientiâ, & quasi nihil prorsus studuisses, accedas ad prophetandum in nomine Dei; illius Spiritui committes cor, linguam & teipsum totum, priori studio aut meditationi nihil penitus fidens, sed dicens apud te, in magnâ divinæ professionis fiduciâ, Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multâ. Summè autem devota, ne sequaris morem hypocritarum, qui ferme de verbo ad verbum, quicquid dicturi sunt, scripserunt, & quasi recitaturi aliquot versus in theatro cum tragædis totam concionem didicerunt, & postea, cum sunt in prophetandi loco, orant Dominum, ut linguam eorum dirigat: sed interim, claudentes viam Spiritui sancto, definiunt se nihil dicturos præter id, quod scripserunt. O infelix Prophetarum genus, imo verè maledictum, quod à suis scriptis aut meditatione, non à Dei Spiritu pendet! Quid pseudopropheta oras Dominum, ut Spiritum det, quo loquaris utilia, & interim Spiritum repellis, cur præfers tuam meditationem aut studium Spiritui Dei, alioqui cur ipsi Spiritui non te committis?

XIX. SECUNDO, hic modus prædicandi, sicut eo tuntur hodierni prædicatores, cum etiam affirmant, quod & possit præstari, & sæpè ab impiis gratiâ vacuis præstetur, ecclesiam non solum non ædificare potest, vel veram fidem generare aut nutrire, at

ipsi certè destructivus sit, cùm directè contrarius sit naturæ Christiani & Apostolici ministerii, de quo Scriptura mentionem fecit: *Prædicabant enim Evangelium Apostoli non in verborum sapientiâ, ne evacuaretur crux Christi*, 1 Cor. i. 17. Sed hæc prædicatio, cum non fit motu & actu Spiritûs, sed hominis inventione & eloquentiâ in voluntate suâ, & per naturales vires, & acquisitam eruditionem, est in sapientiâ verborum, ideoque crucem Christi vacuum facit. Apostoli sermo & prædicatio non erat in *persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostentatione Spiritûs & virtutis, ne fides auditorum esset in sapientiâ hominum, sed in virtute Dei*, 1 Cor. ii. 3, 4, 5. Sanè hæc prædicatio, cùm nihil habeat Spiritûs & virtutis Dei, quia & prædicatores & auditores fatentur, quod tale nec expectant nec sentiunt, oportet stet in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, cùm merâ hominis sapientiâ quærat, & merâ humanæ eloquentiæ vi producat, ideoque non mirum est, si fides eorum, qui audiunt & è talibus prædicatoribus & prædicationibus pendent, sit in sapientiâ hominum, & non in virtute Dei. Declarabant Apostoli, *quod non loquerentur in doctis humanæ sapientiæ verbis, sed in iis, quæ Spiritus sanctus docet*, 1 Cor. ii. 13. Sed hi prædicatores fatentur se Spiritui sancto ejusque motionibus & operationibus peregrinos esse, neque ad sentiendum illum attendere, ideoque loqui in verbis, quæ suppeditant iis naturalis eorum sapientia & eruditio, eis immittentes & addentes, quæ è Scripturâ & aliis libris furantur; & ideo non loquuntur, quæ docet sanctus Spiritus.

TERTIO, contrarium hoc est ordini & methodo primitivæ ecclesiæ, sicut exprimit Apostolus, 1 Cor. xiv. 30. &c. *ubi in prædicando unusquisque suam revelationem attendere præcipitur, & sic sibi invicem cum dare, prout revelationes adsunt*. Sed hic neminem revelationem expectat, sed oportet unum loqui, non

autem illud, quod revelatum est, sed quod antea præparavit & præmeditatus est.

DENIQUE, hęc prædicationis genere Spiritus sanctus, qui debet præcipuus & principalis ductor & Instructor esse populi Dei, & cujus influentia illud est, quo duntaxat omnis prædicatio efficax & beneficialis redditur ad ædificationem animarum, excluditur, & naturalis hominis sapientia & eruditio exaltatur, quæ (procul dubio) inter alia præcipua & magna causa est, quare prædicatio inter plerosque Christianos adeò infructifera & sterilis est; imò secundum hanc doctrinam diabolus prædicare possit, & audiri debet, cum & veritatis notionem nōrit, & eruditione & eloquentiā nulli eorum prædicatorum cedat. Sed quid prodest notio veritatis, ejusque cum maximā elocutionis excellentiā declaratio, si *demonstratio* & *virtus Spiritūs* desit, quæ conscientiam penetrat? Videmus, quando veritatem confessus est diabolus, rejecisse Christum testimonium ejus. Et sicut luculenta illa Scripturæ testimonia probant, hanc prædicandi methodum Christi doctrinæ contrariam esse, ita etiam probant hanc nostram ante significatam iis conformem esse.

XX. SED si quis *objiciat*, hunc prædicandi modum multis utilem fuisse, & plerosque ministerio eorum, qui prædicationes præmeditati sunt, conversos & ædificatos fuisse, imò & Spiritum Dei sæpius concurrisse divinā influentiā prædicationibus hoc modo præcogitatis, ita ut potenter in auditorum corda penetraverint ad eorum utilitatem. *Respondeo*, licet hoc concedatur, quod minimè abnegabo, indè tamen non sequetur, praxin istam fuisse in se bonam, non magis, quàm, quia Paulus Damascum ad persequendos sanctos iter faciens Christum obvium habuit ad animæ suæ conversionem, ideo benè egisse illud iter suscipiendo; neque particulares actiones nec integræ congregationes (ut suprà observatum est) secundum actus divinæ condescensionis ponderandæ sunt, qui temporibus ignorantiae connixit. Præterea,
sæpè

sæpè accidit, quòd Deus, simplicitatem & integritatem vel prædicatoris vel auditorum respiciens, virtute suâ prædicatoris cor tetigerit, eumque duxerit ad loquendum, quæ in præmeditato suo sermone non erant, & quæ forsàn antea in mentem non venissent; & ejaculationes illæ transitoriæ & non præmeditatæ, sed vivæ exhortationes, utiliores & efficaciores & prædicatori & auditoribus sæpius factæ sunt, quàm omnes ejus præmeditatæ conciones. Sed hoc nullo modo indulget iis, in istis prædicationibus continuare, quæ in se approbatæ non sunt, sed Apostolorum praxi contrariæ, quando Deus suscitavit populum servitutum ei secundum primitivam puritatem & spiritualitatem; imò ii actus divinæ condescensionis, tenebrarum & ignorantiae temporibus, nunc potius omnes provocare debent illum sequi, prout revelat perfectionem suam & dispensationem magis spiritualem.

XXI. HACTENUS de prædicatione, nunc de *Oratione* dicendum est, de quâ similis oritur controversia. Adversarii, quorum integra religio plerumque externa est, & cujus actus sunt merè naturalis voluntatis & viribus producti; nam ut prædicare, ita & orare possunt, quando volunt; ideoque certas suas & præscriptas orationes habent. Non hîc me immisceo iis, quas inter se de hoc habent, controversiis, cùm quidam pro liturgiâ sint, quidam pro orationibus extempore conceptis; sufficit mihi, quòd in hoc conveniant, motiones & inspirationes Dei Spiritûs nec necessarias, nec prævias iis esse debere; ideoque certa & præscripta tempora habent, viz. ante & post prædicationem, in privatâ devotione manè & vesperi, & ante & post cibi degustationem, quibus præcisè ad orationes suas se applicant, verba Deo loquendo, sive sentiant motus aut influxum divini Spiritûs, sive non; ita ut nonnulli confessi sint, se frequenter orâsse hoc modo absque motu & influentiâ Spiritûs, quod peccatum esse agnôrunt, & tamen eodem tempore affirmârunt, velle
se

se certis istis temporibus sine interruptione precari, etiamsi absit Spiritus, licet sic faciendo, adhuc peccarent. Nos libenter fatemur, orationem esse & perutilem & necessariam, officium nempè à Deo mandatum, & ab omnibus Christianis crebrò peragendum; sed sicuti nihil absque Christo agere, ita nec orare sine Spiritûs adjumento & auxilio possumus. Ut autem status controversiæ meliùs intelligatur, consideretur, orationem duplicem esse, externam & internam. Interna oratio est secreta illa animæ introversio, quâ secretè factâ, & lumine Christi in conscientiâ experrecta, & sic sensu iniquitatum & indignitatis humiliata ad Deum aspirat, & cum secretis illis divini seminis spirationibus jungens ad illum suspirat, & constanter secreta sua desideria & aspirationes ad eum emittit. Hoc sensu adeò frequenter in Scripturâ jubemur *indefinenter orare*, ut Luc. xviii. 1. 1 Thess. v. 17. Eph. vi. 18. Luc. xxi. 36. quæ de externâ oratione intelligi non possunt, quia impossibile esset hominibus semper externè orare, & hoc modo ab aliorum officiorum, quæ etiam non minùs præcepta sunt, praxi impedirentur. Externa autem oratio est, quando anima (in hoc exercitio introversionis sistens, & divini Spiritûs inspirationem sentiens) potenter influentem vim & libertatem, Spiritûs superadditâ motione & influentiâ, accipit, vel sibi in corde, licet non audibili voce distinctas, ejaculationes emittendi, vel eas verbis effandi, aut suspiriis, idque vel in publicis conventibus, vel privatim, vel sub degustationem. Sicut igitur omni tempore interna oratio necessaria est, ita nemo durante visitationis die caret influentiâ plùs minùs ad ejus praxin. Non enim citius introvertitur anima, & se in Dei præsentia considerat, quàm hanc orationem aliquâ ex parte agit. Externa orationis exercitatio, cùm majore & superadditâ influentiâ & motu Spiritûs egeat, & sicut perpetuò agi non possit, ita nec tam subito efficaciter præstari potest, donec animus aliquantulum internam exper-

tus

tus sit; qui igitur diligentes & vigilantes sunt, & sæpè introverſi & in uſu internæ orationis magis idonei ſunt, externa frequentius uti poſſunt, quia ſancta hæc influentia conſtantiùs eos concomitatur, & cum meliùs nôrint & percipiant motus divini Spiritûs, eos facilè diſcernere poſſunt: & ſicut ii, qui diligentiores ſunt, ad Deum propinquiorem adiutum habent, ita maximè delectatur eos Spiritu ſuo trahere, ut ad eum appropinquent, eumque invocent. Ita ubi multi ſimul congregati ſunt in hoc vigilante animo, frequenter inter eos effundit Deus Spiritum orationis, eoſque ad eandem excitat, ad mutuam eorum in amore ædificationem. Quia igitur externa hæc oratio ex internâ pendet, eamque ſequitur, nec præſtari poteſt ſine ſuperadditâ influentiâ & motione Spiritûs, ideo certa tempora præſcribere non poſſumus ad externam orationem, adeò ut neceſſitatem nobiſmet imponamus talibus præfixis temporibus verba orationis pronunciare, ſive ſentiamus Spiritûs influentiam ſive non; hoc enim, ut iudicamus, erit Deum tentare, & ad eum ſine debitâ præparatione appropinquare. Neceſſarium igitur exiſtimamus, primò, nos coram illo præſentare hâc animi introverſione, & tunc procedere, ſicut nos juvabit & trahet Spiritus, & hoc acceptare Deum ſentimus; & aliquando ſi videatur illi nos in ſilenti hoc loco exercere ad patientiæ noſtræ experimentum, non permittendo nos loqui, ut nos doceat non externis actionibus inniti, & nobiſmet ſatisfacere, ut plerique faciunt, dicendo orationes; &, ut dependentia noſtra in illum firmior & conſtantior ſit, attendendo ſceptri ſui exhibitionem & libertatem ab eo, ad appropinquandum ei cum maiore animorum libertate & propenſitate; non tamen negamus, quin Deus aliquando quàm ſubitò, imò ad primam animi introverſionem, det virtutem & libertatem verba orationis producendi, ita ut vix diſcernere præviam aliquam motionem anima poſſit, ſed & influentia & orationis emanatio ſimul & ſemel erit; veriffimum

verissimum enim est illud Bernardi, *Tepida est omnis oratio, quam non prævenit inspiratio.* Licet affirmemus, debere neminem orare sine hoc motu, non tamen negamus, quin graviter peccent, qui orare negligunt; peccatum autem eorum in illo prius jacet, quod ad illum locum non se convertant, ubi illud sentire possent, quo ad orationem ducantur; ideoque non dubitamus, quin plerique internæ hujus introversionis & vigilantiae neglectu multis pretiosis orandi opportunitatibus careant; ideoque rei sunt in conspectu Dei, peccarent tamen, si agerent, antequam influentiam sentiant. Sicut enim justè Dominum offendit, qui lecto jacet & dormit, dum Domini negotia peragere debeat; si tamen talis subito exurgeret, & sine vestibus & necessariis illis instrumentis, absque quibus nullo modo laborare possit, ad agendum furiosè curreret, non ita priorem culpam expiaret, sed potius in recentem noxam illaberetur; & sicut contingere potest, quod, qui non intentus sit, sed aliter occupatus, aliquem, etiam illum propè alloquentem, non audiat, imò nec observet horologii sonantem campanam; ita fit, quod plerique negligentia Deum, sæpè eos vocantem, & ad orationem invitantem, non audiant, non indè etiam sequetur, quod sine Spiritûs ejus motu aut ductu in voluntatibus suis se ad orandum applicare debeant.

Et denique, licet hæc sit sola, vera & propria orandi methodus, & ea, quæ Deo solùm grata est, non tamen negabimus, quin sæpè Deus indulserit, & quorundam preces & supplicationes exaudiêrit, præsertim tenebrarum temporibus, qui in hoc magnoperè errârunt, ita ut quidam, qui in orationibus formalibus se prostraverint, forsan in materiâ non secus quàm methodo vitiosis, illum tamen indè occasionem arripere senserint, animas suas molles reddere & mirè reficere; tamen, ut de prædicatione & alibi antea observatum est, hoc neminem in tali praxi justificabit, vel impedire eos debet, ne ad puram spiritualem & acceptam orationem se applicent, quam Deus nunc restau-

restauraturus est, educens populum suum ab omni superstitione & nudâ formalitate. Statu controversiæ & sensu nostro hoc modo explanato, & multis objectionibus præoccupatis, cæteris responsio brevior & facilior erit : hanc spirituales orationem primò probabo brevibus quibusdam è Scripturâ considerationibus, & tunc adversariorum objectionibus respondebo, quo etiam eorum orandi methodus & forma refutabitur.

XXII. PRIMO autem, quòd necessaria sit hæc animi introversio orationi prævia, ut Spiritus ducere sentiat, apparet, quoniam plerisque iis locis, quibus oratio præcipitur, vigilantia præfigitur uti præcedere necessaria, ut Matth. xxiv. 42. Marc. xiii. 33. xiv. 38. Luc. xxi. 36. ex quibus luculentum est, vigilantiam hanc orationem præire. Quo autem fine est hæc vigilantia, vel quid est, nisi animi attentio ad Dei Spiritum, ut eum ad orationem ducere sentiat, quo utiliter præstetur? cùm enim in Spiritu orare semper debeamus, & sine illo è nobismet ipsis orare non possimus, hæc vigilantia hoc fine nobis commendatur, ut attendamus & vigilemus, opportunum tempus ad orandum observare, videlicet, quando movet Spiritus. Secundò, hæc necessitas motuum & adjumenti Spiritus abundè apparet ex illo Pauli Apostoli ad Rom. viii. 26, 27. *Similiter autem & Spiritus adjuvat infirmitatem nostram : nam quid oremus, sicut oportet, nescimus, sed ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Qui autem scrutatur corda, scit, quid desideret Spiritus ; quia secundum Deum postulat pro Sanctis.* Quo exhibetur hominis incapacitas ex se ad orandum, vel Deum invocandum in voluntate suâ, imò etiam eorum, qui fidem Christi receperant & secundum aliquam mensuram sanctificati sunt, sicut erat ecclesia Romana, cui tunc scribebat Apostolus. Porro, hic locus illud denotat quo solummodo juvari homines ad orandum possunt videlicet Spiritum, sine quo nec acceptabiliter Deo nec sibi utiliter, orare possunt. Deindè, modum & methodum

methodum Spiritûs intercessionis, gemitibus inenarrabilibus. Postremò, quòd Deus gratiosè accipiat orationes eorum, quæ illi à Spiritu hoc modo offeruntur, & quæ secundum voluntatem ejus sunt. Nunc autem certè putandum est, hunc orandi ordinem, ab Apostolo hoc loco affirmatum, non inconsistentem esse cum iis aliis Scripturæ testimoniis, quibus orationis usus & officium nobis præcipitur & mandatur; è quibus sic argumentor. Si homo nescit, quomodo oret, neque orare potest absque adjumento Spiritûs, tunc ille sine utilitate absque illo orat: Sed prius est verum: Ergo & posterius. Tertiò, hæc Spiritûs necessitas ad veram orationem patet, Eph: vi. 18. & Jud. ver. 20. ubi Apostolus jubet, *orare omni tempore in Spiritu, vigilantes in illo*; quod æquè est, ac si dixisset, quòd nullo tempore orandum fit absque Spiritu, nec sine vigilantia in illo. Et Judas demonstrat, quod orationes in Spiritu sancto eæ sunt, quibus in sanctissimâ fide ædificamur. Quartò, Paulus Apostolus disertè ait, 1 Cor. xii. *neminem posse dicere Dominum Jesum, nisi Spiritu sancto*. Si igitur Jesus ne vel nominari possit nisi Spiritu, multò minùs acceptabiliter invocari potest absque illo. Hinc idem Apostolus testatur, 1 Cor. xiv. *quod Spiritu orabit*, in evidens testimonium, quod absque illo orare non solebat. Quintò, *omnis oratio absque Spiritu est abominationi*, tales sunt orationes impiorum, Prov. xxviii. 9. & fiducia, quam habent sancti ad eum, illa est, quia, *quodcunque petierint secundum voluntatem ejus, audit eos*, 1 Joh. v. 14. Si autem petunt non secundum voluntatem ejus, non habent causam fiduciæ, quod audiat eos. Fatebuntur autem adversarii, preces sine Spiritu non esse secundum voluntatem Dei; qui igitur sine illo orant, non habent causam responsionem expectandi: jubere enim aliquem orare absque Spiritu, idem est, ac jubere aliquem videre sine oculis, operari sine manibus, vel ambulare absque pedibus. Et qui urget aliquem ad orandum incipere, priusquàm Spiritus secundum aliquam

quam mensuram plus minus moveat illum, est quasi urgeret aliquem videre, antequam oculos aperiat, vel ambulare, antequam surgat, vel manibus operari, priusquam eas moverit.

XXIII. SED denique, à falsâ hac opinione orandi absque Spiritu, & motus ejus parùm necessarios judicandi, provenit tota illa superstitio & idololatria, quæ inter eos, qui Christiani dicuntur, invenitur, nec non omnes illæ abominationes, quibus vexatur Dei Spiritus, ita ut multi se hodiè decipiant, sicut olim Judæi, existimantes sufficere, si quotidiana solverent sacrificia, & usitatas suas & traditionales obligationes offerrent. Hinc semet beant, falsamque sibi pacem creant, sicut in Proverbiis Meretrix, quia matutinas & vespertinas orationes obtulerunt; & abunde manifestum est, illum usum minimè conversatione eorum & vitas emendare, cùm plerumque nihilominus non meliores, sed peiores potius indies evadant. Imò nonne est frequentissimum, & inter Pontificios & Protestantés, è profanâ & levi conversatione certis suis & statis horis in orationem, & solitas devotiones quasi saltare, quas vix peractas, verbaque ad Deum vix ex ore emissa, prior profana fermocinatio sequitur, ita ut pateat, eodem profano hujus mundi Spiritu in utroque eos agi. Si igitur aliquid nunc si quod vana oblatio dici potest, quam nolit Dominus, sicut testatur Scriptura, Isa. lxvi. 3. Jer. xiv. 12. certè eas orationes, quæ in hominis voluntate & naturalibus viribus sine Dei Spiritu actæ sunt, ex illarum numero esse oportet.

XXIV. AD probationem hæc sufficient; nunc ad objectiones eorum respondendas procedam, si prima quædam breviter de nos jungendo cum aliis in oratione dixerim: qui simul & communi consensu orant illi non solum animis, sed etiam corporis gestu concurrere solent, quod etiam nos libenter approbamus decet enim eos, qui coram Deo ad orandum accedunt, & flexis genibus & aperto capite illud agere quæ nostrorum praxis est. Sed hinc *oritur* contro-

versio

versia, num liceat cum aliis, pro formâ & more o-
 rantibus, & Spiritûs motum nec attendentibus, nec
 necessarium judicantibus, quamvis non mente, tamen
 externis istis reverentiæ signis concurrere. *Responde-*
mus, Nequaquam : & propter nostrum hac in re
 testimonium nonnihil passi sumus. cùm enim vel casu,
 vel ad testificandum contra eorum cultum, accidat,
 nos præsentem esse durante eorum cultu, nec licuit
 cum iis ad cultum eorum flectere, nos sæpissimè non
 convitiis solùm, sed etiam verberibus, & crudelibus
 plagis persequuti sunt ; hac causâ nos superbiæ, pro-
 fanitatis & insanix insimulare solent, quasi nullum
 divino cultui respectum aut contuitum haberemus, ac
 si neminem præter nos ipsos posse orare, vel à Deo
 audiri arbitraremur. Quibus omnibus multisque aliis
 hujus generis convitiis breviter & modestè *responde-*
mus, sufficere nobis, quòd neque superbiâ, neque in-
 saniâ, nec profanitate acti hoc agamus, sed merè ne
 conscientiam lædamus : ratio autem facti plana &
 evidens est, quia cùm sententia nostra & doctrina nos
 inducat credere orationes eorum, quæ, fatentibus ip-
 sis, sine Spiritu aguntur, abominationes esse, quomo-
 do salvâ conscientia cum iis concurrere possumus ? Si
 urgeant, hoc summum incharitatis esse & arrogan-
 tiæ, quo *scil.* judicamus nos semper motu Spiritûs
 orare, eos autem nunquam, quasi vero nos nunquam
 recepti essemus absque Spiritûs motu orando, ii au-
 tem nunquam Spiritu suffulcirentur ; cùm, licet non
 judicent motionem Spiritûs semper necessariam, fa-
 tentur tamen perutilem & consolabundam, iisque sæ-
 pè afflantem sentiunt, & hoc aliquando fieri, nos non
 posse negare. Quibus omnibus distinctè *respondeo*, si
 nota eorum & manifesta doctrina esset, non ora-
 re sine Spiritûs motu, & , eam seriò tenentes se
 præcisè certis quibusdam temporibus orare non li-
 citarent (quibus determinant orare licet absque Spi-
 ritu) tunc quidem incharitatis & superbiæ accusandi
 essemus, si nunquam cum iis nos jungeremus ; & si
 ea docerent & agerent, non dubito quin liceret
 nobis

nobis ita agere, nisi evidens aliqua & omnibus manifesta hypocrisis & delusio appareret; sed cum profiteantur, se orare sine Spiritu, & cum nobis certè persuaserit Deus, tales orationes abominabiles esse, quomodo cum abominationibus nos jungere, salvâ conscientîâ, possumus? Quòd Deus iis aliquando indulgeat, minimè negamus (licet hodiè, cum spiritualis hic cultus apertè proclametur, omnesque ad illum invitentur, res aliter se habeat, quàm veteribus illis apostasiæ & tenebrarum temporibus) ideoque licet Spiritûs motum quispiam nobis præsentibus non expectans orare cœperit, & apertè manifestum fieret, indulgentiâ Deum cum tali concurrere Spiritûs sui virtute, tunc, cum Dei voluntate concurrentes, etiam nos jungere externis istis signis non recusaremus; sed hoc rarò fit, ne in falsâ eorum sententiâ inde confirmarentur: & licet hoc in professione nostrâ durum videatur, ita tamen & Scripturarum & rectæ rationis autoritate confirmatur, ut plerique convicti hanc partem ante alias veritates, quæ faciliores, & ut quibusdam videretur, clariores erant, amplexi sint, quorum inter alios multos ante paucos annos memorandus est *Alexander Skeinæus*, Aberdonensis urbis magistratus, vir admodum modestus, ab aliorum scandalo maximè abhorrens, qui tamen, vi veritatis hac in re victus, hâc de causâ à publicis conventionibus & orationibus separare, nobisque se adjungere necesse habuit, qui conversionis suæ rationem & quidem totam hanc de cultu controversiam quibusdam quæstionibus, quas publicis civitatis concionatoribus obtulit, breviter sed nervosè comprehendit, quas hoc loco subungere libet.

1. *NUM debet ullus actus divini cultûs fieri absque sancti Spiritûs motu aut ductu?*

2. *SI motus Spiritûs ad unumquodque officium necessarii sint, oportetne ad illum attendere, ut & omnia nostra facta & verba fiant, prout ille influentiâ sua dat loqui & agere?*

3. *NUM*

3. *NUM unusquisque, qui dicitur Christianus, vel profitetur se esse Protestantem, talem continuatam & constantem Spiritus mensuram habet, ut quolibet tempore, sine attendendo, statim ad cultum se applicare possit?*

4. *SI animus aliquando fiat indispositus & ineptus ad ea officia præstanda, saltem quoad spirituales & vivacem præstationem, num in hoc casu & hoc tempore præstari debeat cultus?*

5. *SI aliquod officium peragatur sub prætextu obedientiae externo præcepto absque spirituali vitâ & motu necessario, num in fide expectari possit officium, hoc modo peractum, Deo acceptum fore, & nonne potius habendum est quasi peregrini ignis coram Domino oblatio, cum (ad præstantissimum) naturalibus & acquisitis viribus præstetur, & non virtute & assistentiâ divini Spiritus, quem figuravit ignis de cælo descendens, quo solo, & non alio oportebat sacrificia consumi?*

6. *NUM ea officia, quæ præstantur meris viribus naturalibus & acquisitis naturali industriâ, minus realiter sint imago humanæ inventionis, quàm cultus Pontificius (licet non adeò crassus quoad externam apparitionem) ideoque nonne ejusdem superstitionis est, cultum ul- lum hujus naturæ frequentare, vel ei annuere, quàm cultui Pontificio, licet quoad gradum sit differentia?*

7. *NUM causa offensæ aut justi scandali est, eorum cultum frequentare & adire, quorum manifestum est dogma, nec ad ædificationem loqui nec orare, nisi ut Spiritu sancto plùs minùs adjuvantur secundum aliquam mensuram, cujus adjumentum cum non sentiant, potius filebunt, quàm absque ejus influentiâ loquentur?*

His illi, sed frigidè admodum & tepidè, responderunt, quas responsiones ille etiam jam diu abundè refutavit. Cùm autem nos vocaverit Deus ad spirituales cultum, & ad testificandum contra humanos & voluntarios apostasiæ cultus, si nos hoc modo ad veritatem revelatam immobiliter non staremus, sed cum eis nos jungeremus, testimonium nostrum pro Deo debilitaretur & amitteretur, & cultum hunc in mundo stabiliter propagare impossibile esset, cujus progressum

gressum tardare vel impedire aliquo nostro actu, licet ejus causâ non solùm honores, sed etiam vitam perderemus, nobis minimè licet. Et certè Protestantes plerique, hac in re vacillantes, & Pontificiis abominationibus, politicis de causis, præsentia suâ blandientes, & professioni suæ scandalum & reformationi nonnihil detrimenti attulerunt, ut patet in exemplo Electoris *Saxoniae*, qui in conventu *Ausburgi*, Anno 1530. jussus ab Imperatore *Carolo* quinto *Missæ* interesse, ut ante eum, secundum locum occupans, gladium gereret, cum meritò dubitavit hoc agere, prædicatores ejus, magis honori Principis quàm conscientiae consulentes, licitum esse contra propriam conscientiam persuaferunt; quod & pessimum exemplum & reformationi scandalum fuisse, necnon plerisque multum displicuisse, author hist. concil. *Trident.* lib. 1. rectè observat. Sed nunc ad objectiones adversariorum contra hanc nostram in orando methodum propero.

XXV. PRIMO. *Objiciunt*, quòd, si particulares illi motus necessarii sint ad externos cultus divini actus, tunc etiam necessarii erunt ad internos, veluti attendere, expectare, amare Deum: Sed hoc absurdum: Ergo & illud. *Respondeo*, quod in statu controversiæ dictum est, hoc solvit, quoniam ad generalia illa officia nunquam deest motus seu influenza durante die alicujus visitationis, quo tempore Deus semper adest, imò disceptans cum homine Spiritu suo, ut convertat se ad illum, ita ut, si solùm sistat, & à malis suis cogitationibus abstrahatur, propinquus est Dominus, ut juvet illum. Quod autem ad externos actus attinet, hi majore & magis particulari influenza egent, ut suprà demonstratum est.

SECUNDO. *Objiciunt*, hinc etiam argui posse, non oportere homines moralia officia præstare, videlicet filios parentes honorare, unumquemque erga proximum se justè gerere, nisi Spiritus moveret eos. *Respondeo*, multum differre inter officia generalia, quæ inter hominem & hominem sunt, & particulares ex-

pressos

pressos actus cultûs erga Deum. Hæc merè spiritualia sunt, & à Deo suo Spiritu præstari jussa; illa fini quodammodo respondent quoad eos, quos immediatè spectant, licet à mero naturali sui amoris principio peracta, sicut bruta se invicem naturali instinctu amant, ideoque hoc modo præstari possunt; quanquam non negabo etiam ea opera Deo non grata esse, nec animæ utilia, nisi ut in timore Domini aguntur, & in benedictione ejus, in qua filii ejus omnia faciunt, ideoque accepti sunt & benedicti in quocunque agunt.

TERTIO. *Objiciunt*, quod si impius orare non debeat sine Spiritûs motu, quia oratio ejus sine Spiritu peccatum est, ita nec arare sine Spiritûs motu eadem ratione debet, quia impii arando non minùs quàm orando peccant. *Respondeo*. Hæc objectio ejusdem est naturæ cum priore, eodemque modo respondetur, cùm longè differant actus naturales, sicut edere, bibere, dormire, & pro exteriori homine sustentationem quærere, quæ omnia homo cum belluis communia habet, ab actibus spiritualibus; non sequitur, quia actus spirituales sine Spiritu peragi non debeant, ideo actus naturales sine eo agi non debere. Analogia meliùs hoc modo fit ad affirmationis nostræ probationem; quod, sicut ad naturales actus agendos opus est homini spiritu naturali, ita ad agendos actus spirituales, opus est ei Spiritu Dei. Quod actus naturales impiorum & irregeneratorum peccaminosi sint, non negatur, non in semetipsis, sed quia homo in statu illo in omnibus, quæ agit, reprobatus est.

QUARTO. *Objiciunt*, quòd secundum hanc doctrinam possint impii per annos integros orationem negligere, causantes motûs & influentiæ defectum. *Respondeo*, falsi impiorum prætextus hujus doctrinæ veritatem nullo modo enervant aut invalidant, alioquin nulla est Christi doctrina, quam hoc modo enervare impii non possent. Quod sine Spiritu orare non debeant, affirmatur, sed debent ad illum locum vel statum venire, ubi Spiritum ipsos ducentem sentiant;

In non orando quidem peccant, sed hujus peccati causa est, quod non vigilent; eorum igitur neglectus non ab hac doctrinâ provenit, sed ab eorum ad hanc doctrinam inobedientiâ; si sine Spiritu orarent, duplex committerent peccatum, & non illius præcepti, quo jubentur orare, implementum esset, neque iis utiles forent orationes eorum absque Spiritu; & hoc in re aliâ coguntur fateri adversarii; officium enim Christianis incumbens affirmant esse sacramentum (quod sic vocant) cœnæ Dominicæ sumere. Dicunt tamen neminem indignè illud sumere debere, imò volunt, qui se imparatos sentiunt, abstineant, ideoque communiter tales à mensâ excommunicant. Licet igitur secundum eos necesse sit, hujus sacramenti participare, necessarium etiam est, ut semet probent, ne sibi iudicium manducent & bibant. Et quamvis peccatum putent abstinere, majus peccatum esse absque hac examinatione participare fatebuntur.

QUINTO *objiciunt*, Act. viii. 22. ubi *Petrus præcipit Simoni Mago impio illi divinatori, ut oraret. Respondeo*, in hujus loci citatione, ut sæpè observavi, adversarii frequenter primam & præcipuam versûs partem omittunt, quæ sic se habet, Act. viii. 22. *Pœnitentiam itaque age ab hac nequitia tuâ, & roga Deum, si fortè remittatur tibi hæc cogitatio cordis.* Hic autem primò jubet illum resipiscere, minima autem veræ pœnitentiæ mensura esse non potest absque aliquâ introversione illâ animi, de qua loquimur, & quidem ubi primò fit vera pœnitentia, non dubitamus, quin aderit Spiritus, qui concurret tales ad orandum juvare.

DENIQUE *objiciunt*, quod orationes multæ, sine Spiritu inceptæ, efficaces factæ sunt, itidem & impiorum orationes exauditæ & acceptabiles fuerunt, sicut Achabi, &c. *Respondeo.* Hæc antea solvebatur objectio: nam divinæ indulgentiæ actus, quibusdam temporibus & quibusdam personis ad singulares quoddam occasiones, non est regula actionum nostrarum. Si enim hoc obedientiæ nostræ mensuram faceremus,

magna

magna pericula sequerentur, ut omnibus obvium & confessum est. Deinde, non negamus impios frequenter motionum & influentiæ Spiritûs sensibiles esse, priusquam expiret dies ipsorum, à quibus aliquando acceptè orare possunt, non penitus impii manentes, sed pietatis initium hoc modo ingredienti, à quo postea decident.

XXVI. Quid attinet ad *Psalmore cantationem*, longo sermone non opus erit, quia eodem modo, sicut in duobus præcedentibus, res se habet. Partem divini cultûs fatemur esse, & quidè dulcem & jucundam, quando à vero divini amoris in corde sensu provenit, & oritur à divinâ influentiâ Spiritûs, qua ducuntur homines ad dulcem harmoniam & verba præsentì conditioni consentanea spiranda & emittenda, sive ea verba, quibus antea sancti usi sunt, ut Davidis psalmis, vel aliis; tales erant hymni & cantationes Zachariæ, Simeonis, & beatissimæ virginis Mariæ. Quod autem ad communem formalem cantandi modum, in Scripturâ nullum vestigium habet: & prætereà, quòd habet eosdem abusus cum eorum prædicatione & oratione, hunc magis peculiariter habet, quòd indè frequenter horrenda & abominanda mendacia in conspectu Dei confidenter dicantur, dum omne genus profanorum & impiorum personare beati Davidis conditionem & experientias non dubitant, quæ, quoad eos, falsa sunt, neque quoad eos solùm, sed & quoad alios magis sobrios & mundos in exteriore homine, sicuti quando cantant, Psal. xxii. 15. *sicut aqua effundor, & disparant se omnia ossa mea: est cor meum simile ceræ, liquecit in visceribus meis.* & Psal. vi. 7. *Defatigor in gemitu meo, facio ut natet totam noctem lectus meus, lachrymis meis spondam meam liquefacio,* & innumera alia, quæ loquentes, quoad se, falsa esse cognoscunt. Et aliquando immediatè post psalmum fatebuntur in orationibus se eorum vitiorum reos esse, pro redemptione à quibus cum Davide jamjam laudabant Deum. Quis judicet Deum talem hypocrisin acceptare? & quidem cantationes illæ ma-

gis hominum carnalibus quàm Dei puris auribus placent, qui hypocrisin omnem & mendacium abominatur? Talis igitur illi laus placet, quæ à PURO (nempè à *verbo vitæ*) in corde procedit, quò rectè nos ducente spirituales psalmi & hymni Deo redduntur, secundum Col. iii. 16.

QUOD autem ad *musicam eorum artificialem*, sive organis, aliisve instrumentis, sive voce editam, nullum nec præceptum nec exemplum invenitur in novo fœdere.

XXVII. DENIQUE hæc magna hujus veri cultûs, quem nos profiteamur & præstamus, excellentia est, quod in hominis sapientiâ & artibus non consistat, & gloriâ, pompâ, divitiis & splendore hujus seculi ad ornandum eum non egeat, cùm sit coelestis & spiritualis naturæ, ideoque nimis simplex & contemptibilis naturali spiritui & voluntati hominis, ita ut in eo persistere non delectetur, quia ibi inventioni suæ & imaginationi locum & spatium non invenit, ibique opportunitatem gratificandi externis suis & carnalibus sensibus non habet; igitur hæc forma, si in simplicitate præservetur & non vitiata sit, sine virtute subsistere vix potest, quia in illâ nihil invenitur, quo in eâ persistere eique adhærere homo invitetur, nisi quâ cum virtute jungitur: è contrâ autem, cùm adversariorum cultus propriis voluntatibus peragantur, & plerumque aliquid externæ & carnalis gloriæ & splendoris, carnalibus & mundanis sensibus delectabilis, habeant, in iis persistere & sibimet satisfacere possunt, licet absque Spiritu & virtute Dei, quam minimè essentialem ad cultum suum præstandum constituunt, ideoque ad eam non attendunt, neque eam expectant.

XXVIII. ET ut finem faciam, cultus ille, prædicatio, oratio & cantatio, quam nos defendimus, tuemur & volumus, talis est, quæ à Dei Spiritu provenit, & semper ejus influentiam habet comitem; cùm & motu ejus incipiat, & vi & virtute ejus continuetur & præstetur, ideoque cultus sit purè spiritualis, qualem postulat

postulat Scriptura, Joh. iv. 23, 24. 1 Cor. xiv. 15. Eph. vi. 18, &c.

SED cultus, prædicatio, oratio & cantatio, quam defendunt & volunt adversarii, quamque nos abnegamus, talis est, quæ & incipitur & continuatur & præstatur in hominis naturali voluntate & vi, sine Spiritus motu aut influentiâ, quem nec attendere nec expectare necesse habent, ideoque cultus eorum verè præstatur, & secundum materiam & formam, ab impiis: talis erat cultus & vanæ oblationes, quas semper rejecit Dominus, ut patet ex Isa. lxvi. 3. Jer. xiv. 12, &c. Isa. i. 13. Prov. xv. 29. Joh. ix. 31.

THESIS DUODECIMA.

Sicut unus est Deus, & una fides, ita & unum Baptisma, non quo carnis sordes abjiciuntur, sed stipulatio bonæ conscientiae apud Deum per resurrectionem Jesu Christi, & hoc Baptisma est quid sanctum & Spirituale, scilicet Baptisma Spiritus & ignis, per quod consepulti sumus Christo, ut, à peccatis abluti & purgati, novam vitam ambulemus: cujus Baptisma Johannis erat figura, quod pro tempore fuit, & non ad perpetuum mandatum. Quoad Baptisma infantum, mera traditio humana est, cujus nec exemplum nec præceptum in universâ Scripturâ invenire est.

I. IN superioris theseos explanatione & probatione satis demonstratum est, quantum Professores Christianitatis, tam Pontificii quam Protestantes, degenerârunt quoad cultum, & quàm peregrini & alieni sint à vero illo & accepto cultu, qui in Spiritu & veritate præstatur, propter naturalem illam hominis propensionem ad inventiones suas in statu degenerato exaltandas, & opus & productum suum divino cultui immiscendum; & ab hac malâ radice in nomine provenerunt omnes illi cultus, idololatriæ, numerosæque superstitiones & inventiones gentilium; exempli gratiâ, Deus, indulgendo dilecto suo populo Judaico,

Judaico, præscripsit eis, ministerio Moyseos, plurimas ceremonias & observationes, uti typos & umbras substantiæ suo tempore revelandæ, quæ ceremoniæ ut plurimum constiterunt in ablutionibus externis, purificationibus & mundationibus, & continuandæ erant usque ad tempus reformationis, & usque dum cultus Spiritualis stabiliretur, quando Deus, ampliore Spiritûs sui effusione & ejus unctionis ductu, ducere deberet filios suos in omnem veritatem, & eos instrueret adorare ipsum modo magis spirituali, eique accepto, licet carnalibus & externis sensibus minùs grato. Non obstante tamen hac Dei erga Judæos indulgentiâ, videmus partem illam in homine, quæ delectatur suas inventiones sequi, omnes istas observationes nec retinere nec satisfacere posse, sed quod identidem vel ad superstitiones gentium declinabant, vel novas aliquas observationes & ceremonias addebant, quibus ita dediti erant, ut eas semper Dei præceptis antepondere prout essent, idque sub prætextu Zeli & pietatis. Hoc abundè patet in exemplo Phariseorum, quæ inter Judæos secta strictissima erat, quos adeò sæpè redarguit Christus, Matth. xv. 6, 9. *quod irrita fecerint mandata Dei per traditiones.* De multis, hodiè se Christianos dicentibus, hoc modo conqueri meritò possumus, qui hujus generis multa, quædam à Judæis, quædam à gentilibus mutuata, introduxerunt, quibus improbè adhærent, pro iis acriùs contendentes, quàm pro gravioribus Christianitatis dogmatibus, quia *ipseitas* (parce verbo) adhuc vivens & regnans in illis, magis proprias inventiones, quàm divina præcepta diligit, & si quolibet modo Scripturæ exemplum aliquod, aut conditionale præceptum, sive promissionem quorundam imbecillitati aptatam, vel pro tempore particulari cuidam dispensationi appropriatam, torquere possunt ad aliquas suas inventiones colorandas, tunc adeò tenaciter eis adhærent, & violentè contendunt, ut fortissima Christiana argumenta in contrarium audiri non patiantur. Qui Zelus, si serio

examina-

examinaretur, inveniretur magis esse educationis præjudicium, & sui ipsius amor, quàm vel Dei vel puri ejus cultus. Hoc verificatur in iis, quæ *Sacramenta* dicuntur; & in controversiis religiosis perignari sunt, qui nesciunt, quot contentiones, disputationes, & altercationes inde ortæ fuere inter eos, qui Christiani dicuntur; adeò ut tutò dicere possim de hac re, nempe de eorum numero, naturâ, virtute, efficacîâ, administratione, cæterisque id genus, majorem controversiam fuisse, quàm de ullâ aliâ Christianâ doctrinâ, sive inter Pontificios & Protestantes, sive inter ipsos Protestantes; & quantum hæ controversiæ Christianis mali attulerunt, satis latè patet, & abundè obvium est, dum interim illa, pro quibus fit contentio, plerumque sint meræ umbræ resque omninò externæ, quod, ut spero, postea patienti & æquo lectori manifestum faciam.

II. QUOD primò fit obvium, est nomen *Sacramenti*, cui mirum est præsertim Protestantes adeò inherere, cùm *terminus* sit in Scripturâ nullibi invenendus, sed à militantibus ethnicorum juramentis deductus, undè Christiani, postquam declinare cœperint, plerosque superstitiosos terminos & observationes traxerunt, ut sic se magis iis gratos redderent, & ad religionem suam attraherent; quod, licet bono instituto fecerint, cùm tamen secundum humanam sapientiam & non divinum mandatum factum sit, perniciosas adduxit consequentias. Non, inquam, video, cur Protestantes, neque etiam quare Pontificii nos redarguant, quia hunc terminum negamus, quem apparet Spiritum Dei noluisse inspirare sacrarum literarum scriptoribus, ut nobis relinquerent. Sed si dicitur, quod non de nomine, sed de re contendatur: *Respondeo*, Deponatur igitur illud nomen, quod in Scripturâ non sit; & videbimus quantum boni in ipso limine redundabit, hunc traditionalem terminum deponendo, & nosmet ad planam Scripturæ elocutionem convertendo; statim enim magna illa contentio de numero Sacramentorum evanescet, cùm nullus inveniat

veniatur in Scripturâ terminus, quo uti possumus, five ea instituta, mandata, præcepta, leges, statuta &c. nominemus, qui tali controversiæ portam aperiat, cum nec dicant Pontificii, quod sint solum *septem*, vel Protestantes, quod sint tantum *duo* eorum, quæ supra nominata sunt. Si *dicetur*, oriri hanc controversiam à rei definitione non minùs quàm à nomine: *Respondeo*, aliter invenietur; nam quoquo modo definitionem *Sacramenti* accipiamus, five velut externum signum, quo interna gratia vel conferatur, vel solummodo significetur, hæc definitio pluribus aliis rebus conveniet, quas nec Pontificii nec Protestantes *Sacramenta* agnoscunt; si sub nomine *ordinationum consignantium* exprimentur (ut nonnulli loquuntur) nunquam mihi constabat, quomodo vel secundum rationem, aut Scripturam hic illis approprietur titulus, magis quàm alicui alii officio Christiano: illud enim propriè *ordinatio consignans* dicendum est, quo quis recipiens id infallibiliter certus est promissionis vel rei consignatæ. Si *dicetur*, sic fore fidelibus: *Respondeo*, sic etiam sunt oratio, prædicatio & uniuscujusque boni operis præstatio; & quid hæc sacramenta peculiare tunc habent, cum nec horum participatio vel præstatio alicui certorem ad cœlos titulum det, & quibusdam respectibus non tantum, quàm illorum.

NIHIL aliud *hæreditatis nostræ signaturam* & *arrhabonem* nominat Scriptura præter *Spiritum Dei*, hoc dicimur signari, quod & dicitur hæreditatis nostræ pignus, & non externâ ablutione, vel manducando, aut bibendo, quod ut iniquissimi facere possunt, sic nemini dubium est, quin plerique ita agentes in perditionem abeant; non enim externâ lotione aut baptismo aquæ mundatur cor, quo homines ad cœlum præparantur; & sicut, quod in os intrat hominem non polluit, quia rursus egreditur, & in sterquilinum abit, ita neque purificatur homo illo,

* Eph. i. 14. iv. 30. 2 Cor. i. 22.

illo, quod manducat, quoniam eodem modo abit. Quod hoc loco generaliter dictum est, non modo ad hanc thesin, sed etiam ad sequentem *de cænâ*, introductionis loco erit. Horum *Sacramentorum* baptismus semper primo loco numeratur, qui & præsentis thesis thema est, & in ejus explanatione sententiam nostram primò demonstrabo, & probabo, & tunc aliorum objectionibus respondebo, eorumque opiniones refutabo. Quod ad primam partem attinet, hæc sequentes *propositiones*, ipsâ thesi comprehensæ, proponendæ & probandæ primo loco veniunt.

III. PRIMO, quòd solummodo unus sit baptismus, sicut unus Dominus, una fides &c.

SECUNDO, quòd unus hic baptismus, qui & Christi baptismus est, non sit lotio, vel ablutio aquæ, sed baptismus Spiritûs.

TERTIO, quod baptismus Johannis hujus figura fuerit, & ceu figura cedat substantiæ; licet hoc permaneat, illud tamen cessat.

Quod ad primam, scilicet, unum tantum esse baptismum, non opus est aliâ probatione, quàm ipsis textûs verbis, Eph. iv. 5. *unus Dominus, una fides, unus baptismus*; ubi disertè & planè affirmat Apostolus, quòd eodem modo, quo datur unum corpus, unus spiritus, una fides, unus Deus, sic etiam datur unus baptismus. Scio quidem quòd communiter explanant hunc textum, scil. baptismum aquæ & baptismum Spiritûs unum baptismum facere virtute unionis sacramentalis. Sed respondeo, hæc explanatio jamdiu locum habuit, non quòd Scripturæ testimonio innitatur, sed quia derorqueat Scripturam eorum opinioni favendum, qui baptismum aquæ volunt, cui non alio opus est responso quàm negatione, cùm planis textûs verbis repugnet, qui non duos baptismos, aquæ scil. & Spiritûs, unum baptismum perficere, sed disertè quòd unus sit baptismus, sicut una est fides, & unus Deus &c. Non item dantur duo Dei, duæ fides, duo Spiritus, duo corpora

corpora, quorum unum externum est & elementarium, aliud autem spirituale & purum, ad perficiendum unum Deum, unam fidem, unum corpus, & unum spiritum; neque dicendum est, duos esse baptismos ad constituendum unum baptismum. Sed secundò, si *dicetur* unum tantum baptismum esse, cujus aqua est pars una, *viz.* signum, & Spiritus altera pars, *viz.* res significata: *Resp.* Hoc adhuc magis nostram sententiam confirmat; si enim aqua solummodo sit signum, non est unius baptismi materia, ut postea patebit definitione ejus; & unus baptismus sumendus est pro materiâ, non pro figurâ, typo, aut signo; illud anteibat, sicuti ubi Christus dicitur in Scripturâ *una oblatio*, licet figurarent illum multa illa sacrificia & oblationes sub Lege: per unam autem oblationem solummodo intelligimus suiipsius in cruce oblationem, cujus licet omnia illa sacrificia essent signa, non idè dicimus ea simul cum illâ oblatione Christi unam eam oblationem constituere; ideoque licet baptismus aquæ signum esset Christi baptismi, non indè sequeretur, eum nunc Christi baptismi partem esse. Cæterum si quis ita absurdus foret, ut dicat unum baptismum hoc loco dictum aquæ baptismum, & non Spiritûs; hoc esset contradicere constanti & manifesto Scripturæ testimonio, ut ex dicendis postea fusiùs patebit.

SECUNDO, quòd unus hic baptismus, qui Christi baptismus est, non sit aquæ ablutio, constat, primò, testimonio Johannis, qui baptismatis aquæ proprius & peculiaris minister fuit, Matth. iii. 11. *Ego qui-
dem baptizo vos aquâ in pœnitentiam; qui autem post
me venturus est, fortior me est, cujus non sum dignus
calceamenta portare, ipse vos baptizabit Spiritu sancto
& igne.* Hic de duobus baptizandi modis mentionem facit Johannes, & de duobus differentibus baptismis, uno aquæ, altero Spiritûs, uno cujus ipse minister erat, altero cujus Christus administrator erat, qui priore baptizati erant, non ideo etiam posteriori
baptizabantur

baptizabantur, *Ego quidem baptizo vos, --- ipse vos baptizabit &c.* Licet tempore præfenti baptizati essent baptismo aquæ, adhuc non erant, sed solummodo baptizandi erant baptismo Christi: ex quibus omnibus sic argumentor: Si qui baptizati erant baptismo aquæ, non ideo baptizati erant baptismo Christi, tunc baptismus aquæ non est baptismus Christi; Sed prius est verum: Ergo. Et rursus; Si qui verè & realiter administrabant baptismum aquæ, nihilominus declarabant, quòd nec baptizabant, nec baptizare poterant baptismo Christi, tunc baptismus aquæ minimè est baptismus Christi: Atqui, &c. Ergo. Et reverà, si non hoc modo intelligimus verba Johannis, boni sensûs inania forent; si enim iidem fuissent baptismi eorum, cur adeò præcisè eos contradistinxisset, & quare dixisset, eos, quos jam baptizaverat, adhuc baptizandos fuisse alio baptismo? Si urgeatur, baptismum aquæ unam partem fuisse, Spiritûs autem baptismum alteram partem, sive prioris effectum: *Resp.* Hæc expositio planis textûs verbis contradicit, non enim ait, *Ego baptizo vos aquâ, & qui venturus est post me, producet in vobis huius baptismi fructum aut effectum, vel perficiet nunc baptismum in vobis, sed baptizabit vos:* Si igitur verbum *baptizo* verè & propriè intelligendum sit, quando ait, *ego vos baptizo, scil.* quod ibi verè & realiter significat illum eos aquâ baptizasse, oportet nos, nisi vim verbis afferamus, alteram sententiæ partem eodem modo intelligere, cum statim addat, *sed ille baptizabit vos, scil.* quod realitèr & verè baptizandi erant alio baptismo, quo eos ipse Johannes non baptizavit. Igitur minimè bono sensui fuisset hæc contradistinctio consentanea. *Secundò.* Hoc adhuc magis confirmatur ipsius Christi dicto. Act. i. 4, 5. *Sed exspectate promissionem Patris, quam audistis per os meum, quia Johannes quidem baptizavit aquâ, vos autem baptizabimini Spiritu sancto non multis dies.* Vix duo Scripturæ testimonia magis adæquatè & similiter sonant, quam hoc cum priori,

priori, ideoque eodem modo concludunt. Amplè enim hîc concedit Christus perfecisse Johannem baptismum suum, quoad ejus substantiam & materiam: *Johannes quidem baptizavit aquâ*, quod æque est, ac si dixisset, Johannes verè & amplè baptismum aquæ administravit, *Sed vos baptizabimini*. Hoc demonstrat eos baptizandos esse alio quodam baptismo, quàm baptismo aquæ: & licet antea baptizati essent baptismo aquæ, nondum tamen illo, quo baptizandi erant. *Tertiò*, eandem distinctionem observat Petrus, Act. xi. ver. 16. *Recordatus sum autem verbi Domini, sicut dicebat, Johannes quidem baptizavit aquâ, vos autem baptizabimini Spiritu sancto*. Hoc applicat Apostolus, cùm in eos supervenerit Spiritus sanctus. Unde infert, quòd tunc baptizabantur baptismo Spiritûs. Quod autem urgent, postea illum aquam advocasse, suo loco de hoc dicetur. Ex quibus omnibus tribus sententiis ejusdem significationis, *primò* Johannis, *secundò* Christi, *tertiò* Petri, abundè patet, quòd, qui verè & realiter baptizati erant baptismo aquæ, non ideo baptizati erant baptismo Spiritûs, qui Christi baptismus est, & quòd, qui verè & realiter administrabant baptismum aquæ, non ideo administrabant baptismum Christi; ita ut, si nunc solummodo sit unicum baptisma, ut hætenus jam probatum est, tutò concludere possimus, unicum illum baptismum esse baptismum Spiritûs, & non aquæ; alioquin sequeretur, unicum baptismum, qui nunc remanet, esse baptismum aquæ, *id est*, Johannis, & non baptismum Spiritûs, *id est*, Christi, quod absurdum esset. Si adhuc *dicetur*, licet baptismus Johannis, antequam administrabatur baptismus Christi, differet ab illo, quia figura solum erat, nunc tamen illum, quasi figuram, & Spiritûs baptismum, quasi substantiam, necessarium esse ad unum illum baptismum perficiendum. *Resp.* Hoc nihil inurget, nisi consideretur, utrumque ad essentiam baptismi pertinere, adeò ut baptismus non existimetur verè administratus, ubi ambo non adsunt

& ut nemo habeatur baptizatus, nisi qui utrumque habeat: sed hoc nulli adversariorum nostrorum fatebuntur; sed è contrà, non modò eos omnes volunt esse verè baptizatos baptismo Christi, qui aquà baptizati sunt, tametsi minimè constet eos baptizatos esse Spiritu, sed etiam eos Christi baptismo baptizatos dicunt, quia aquà aspersi sunt, quos abundè liquet & certissimum est Spiritu non esse baptizatos, cum apertè puro illi Spiritui hostes malis operibus se esse ostendant. Hic igitur, fatentibus adversariis, baptismus aquæ est absque Spiritu, ideoque nos multò tutiùs concludere possumus, baptismum Christi aliquando esse absque aquà, ut apparet illo Act. xi. ubi testatur Petrus, viros illos baptizatos fuisse Spiritu, licet nondum aquà; & reverà hac in re, sicut in plerisque aliis, inter nos & adversarios stat differentia, quod frequenter nedum formam & umbram substantiæ & virtuti præponunt, sed umbram sæpè oppositè ad substantiam stabiliunt, denominantes eos quasi rei possessores, quia formam habent, licet reverà substantiâ & virtute careant, & nolentes eos ita denominari, qui virtutem & substantiam habeant, si modò formâ & umbrâ careant. Hoc luculenter patet, quòd eos verè baptizatos uno Christi baptismo æstiment, qui Spiritu non baptizati sunt (qui in Scripturâ disertè dicitur Christi baptismus) si modò solum aquà baptizati sint, quem aquæ baptismum tamen ipsi fatentur esse figuram tantùm. Et præterea eos, qui reverà baptizati sunt baptismo Spiritûs, baptizatos non æstiment, nec ita eos denominari volunt, nisi etiam aquà aspersi aut immerfi sint. Nos autem è contrà semper virtutem formæ, substantiam umbræ, præponimus, &, ubi adest virtus & substantia, non dubitamus eos, qui iis imbuti sunt, baptizatos nominare, licet absit forma; ideoque primo loco semper quærimus & sequimur substantiam & virtutem, cognoscentes hæc omninò necessaria esse, licet possit aliquando forma abesse, & figura & typus cessare, quando substantia & anti-

typus possidetur, sicuti hac in re fit, ut postea ostendetur.

IV. QUARTO, quod unicus Christi baptismus non sit aquæ lavatio, constat ex 1 Pet. iii. 21. *cujus antitypus nunc nos salvat baptisma, non corporis ablutio à sordibus, sed conscientiæ bonæ responsio in Deum per resurrectionem Jesu Christi.* Vix alia baptismi definitio in Scripturâ adeò expressa reperitur, quæ, cum ita plana sit, benè præfertur confictis Scholasticorum distinctionibus. Primò, nos monet Apostolus negativè, quid non sit, *viz. non corporis ablutio à sordibus*, tunc certè non est aquæ asperio, cum id sit corporis ablutio. Secundò, affirmativè instruit, quid sit, *viz. responsio bonæ conscientiæ in Deum per resurrectionem Jesu Christi*: ubi affirmativè definit eum esse bonæ conscientiæ responsionem, vel *confessionem*, ut Syriaca versio habet: hæc autem responsio aut confessio esse nequit, nisi ubi purificavit animam Dei Spiritus, & ignis judiciorum ejus corruptam naturam consumpsit; ideoque, in quibus hoc opus peractum est, ii verè Christi baptismo baptizati habendi sunt, *id est*, baptismo Spiritus & ignis. Quocunque modo hanc Apostoli definitionem de Christi baptismus sumamus, sive primam vel negativam partem, *viz.* quod non sit corporis à sordibus ablutio, tunc frequetur hunc baptismum non esse illud aquæ, qui est corporis ablutio à sordibus. Si autem secundam & affirmativam partem sumamus *viz.* bonæ conscientiæ responsionem aut confessionem, tunc etiam non est aquæ baptismus; cum, ut fatentur adversarii, hoc baptismum aquæ non semper sequatur, neque ejus necessaria est consequentia. Deindè videtur hoc loco Apostolus præcipuè cavere ne quis existimaret aquæ baptismum esse verum Christi baptismum; quia (ne propter inductam ab illius comparisonem, in versu præcedente, inter eos, qui in arcâ salvati erant, & nos, qui nunc salvamur per baptismum, hinc citius, quàm par fuit, quis inadvèrtentè conclusisset, quòd, quia priores illi salvi facti

facti sunt aquâ, hoc loco de baptismi aquâ etiam intelligendum esset) ad talem errorem tollendum disertè affirmat, non esse illum baptismum, quo corporis sordes abluuntur, sed quid aliud, *scil.* bonæ conscientiae confessionem &c. Non ait, quod sit aquæ ablutio, sicut eam comitatur bonæ conscientiae confessio, cuius una pars, *viz.* aqua, est elementum sacramentale à ministro administratum, & pars altera, gratia, seu res significata, à Christo collata. Sed planè ait, non esse illum baptismum, de quo hîc loquitur, abluionem, quo nihil luculentius viris non præjudicatis & verè sagacibus esse potest. Præterea, illud, quod salvat, Petrus hoc loco *antitypum* vocat, quod propriè rem figuratam significat, & non figuram, sicut frequentius interpretes hoc loco perperam posuerunt, quasi simili figurâ nunc salvi facti essemus, illud insinuantes, quod, sicut ii olim salvabantur in arcâ per aquam, sic nos nunc per baptismum aquæ. Sed, quod hæc perversa interpretatio sit, indè patet, quia Apostoli sensui, sequentibus verbis, contrarium est, ut suprà observatum est; quidni & adversariorum omnium opinioni contradiceret? Protestantes enim negant aquæ baptismum ad salutem omninò necessarium esse. Et licet neminem absque eo servari Pontificii dicant, admittunt tamen exceptionem, *nempè* martyrum &c. neque dicent omnes, qui eum habent, indè salvari, quod tamen oportet illos dicere, si volunt intelligere per *baptismum*, quo ait Apostolus nos salvos fieri, baptismum aquæ: cum enim hoc baptismo salvi facti simus eodem modo, quo illi salvi facti erant, qui in arcâ fuere; cum omnes ii, qui in arcâ fuere, salvarentur aquâ; sic etiam sequeretur omnes eos, qui hunc baptismum habent, illo salvos fore. Hæc autem consequentia falsa erit, si de baptismo aquæ intelligeretur; quia multi, secundum omnium sententiam, qui aquâ baptizati sunt, non salvantur: sed hæc consequentia optimè tenet, si intelligatur, ut nos intelligimus, de baptismo Spiritûs,

cùm nulli hanc bonæ conscientiæ responsionem aut confessionem habere possint, qui, ut in illâ permanent, non indè salvantur.

QUINTO, quod unicus Christi baptismus non sit aquæ ablutio, sicut hætenus probatum est unius baptismi definitione, etiam manifestum fit necessariis ejus fructibus & effectibus, quos ter exprimit Paulus Apostolus. Rom. vi. 3, 4. ubi ait, quòd *quotquot baptizati fuerunt in Christo Jesu, in morte ejus baptizati fuerunt, consepulti cum illo per baptismum in mortem, ut in novitate vitæ ambulant.* Secundò, ad Gal. iii. 27. disertè ait, *Quicumque enim in Christo baptizati estis, Christum induistis.* & Tertio, ad Col. ii. 12. dicit *consepultos eos fuisse Christo in baptismo, in quo & resurrexerant per fidem operationis Dei.* Observandum est, his locis Apostolum generaliter loqui sine ullo termino exclusivo, sed omnes comprehendere: non ait quosdam è vobis, qui in Christo baptizati fuistis, induistis Christum, sed quotquot, quicumque baptizati fuerant; quòd idem est, ac si dixisset, unusquisque vestrum, qui baptizatus fuit in Christo, induit Christum. Quo apparet, hoc non de aquæ baptismo intelligi, sed de baptismo Spiritûs; nam alioquin sequeretur, quòd, quicumque baptizatus fuerit baptismo aquæ, Christum induisset, & cum Christo resurrexisset in novitate vitæ, quòd omnes fatebuntur absurdissimum fuisse. Fac autem omnia visibilia membra (ut dicuntur) ecclesiarum, quæ tunc Romæ, Colossis, Galatiæ fuerant, externè aquâ baptizatos fuisse (cave putes me affirmare eos ita fuisse) quòd non solùm concedent adversarii, sed etiam contendunt: fac ita fuisse, non dicent tamen, eos omnes Christum induisse, cùm pleraque in iis ad illos epistolis contrarium ostendant, ita ut hoc loco minimè intelligere possit Apostolus aquæ baptismum; & tamen, quòd intelligat Christi baptismum, id est Spiritûs, negari nequaquam potest: vult quòd hic baptismus, quo eos baptizatos fuisse hoc loco testatur Apostolus, fuerit ille unus baptismus

nemini dubium fore puto. Fac autem (ut contendunt adversarii) plerosque in illis ecclesiis, qui aquâ baptizati fuerint, Christum non induisse, apertè sequetur, non obstante illo aquæ baptismo, nondum baptizatos eos fuisse in Christo, vel baptismo Christi, cum quotquot eorum, & quicumque eorum baptizati fuerint in Christo, vel baptismo Christi, Christum induissent: ex quibus omnibus sic argumentor: Si baptismus aquæ erat unus ille baptismus, *id est*, baptismus Christi, tunc, quotquot baptizati erant baptismo aquæ, Christum induerunt; Sed falsum posterius; Ergo & prius. Et rursus: Cum quotquot baptizati fuerant in Christo, *id est*, unico baptismo, qui & Christi baptismus est, Christum induant, tunc baptismus aquæ non est unicus baptismus, *viz.* baptismus Christi: Sed prius est verum: Ergo & posterius.

V. TERTIO, cum *Johannis baptismus figura fuerit, & cum figura cedat substantiæ, licet res figurata maneat, viz. unicus baptismus Christi, alter tamen cessat.* Quod Johannis baptismus fuerit Christi baptismatis figura, neminem dubitaturum reor. Si quis contrâ affirmat, facilè probabitur ex naturâ ejus; baptismus Johannis aquæ baptismus erat, Christi autem Spiritûs. Si autem aquæ baptismus sit Spiritûs baptismi figura, tunc Johannis baptismus Christi figura erat. Deinde, quod baptismus aquæ erat Johannis baptismus, non negabitur: quod aquæ baptismus non sit Christi baptismus, hætenus probatum est. Undè propositionis nostræ probatio oritur, hoc modo; Nullus continuandus est baptismus nunc, nisi unicus baptismus, Christi *scil.* Ergo aquæ baptismus non est continuandus; quia non est Christi baptismus. Quod Johannis baptismus cessaverit, adversariorum nonnulli fatentur: sed si quis aliter contenderet, probari facilè potest ipsis Johannis verbis, non modo supra citatis, ubi suum à Christi baptismo distinguit, sed adhuc magis disertè, ubi ait, Joh. 30. *Oportet Christum crescere, se autem minui;*

undè clarè constat, quod Christi baptismi incrementum est Johannis baptismi diminutio & abolitio; ita ut, si baptismus aquæ specialiter erat pars Johannis ministerii, & nulla pars est baptismi Christi, ut jam probavimus, necessariò sequitur non esse permanentem. Secundò, si aquæ baptismus fuisset continuandus, quasi statutum perpetuum Christi in ecclesiâ suâ, vel ipse eo usus fuisset, quosdam baptizando, vel præcepisset Apostolis suis ita agere. Quod autem ipse eo non usus fuerit, disertè affirmat Scriptura, Joh. iv. 2. Quòd præceperat discipulis aquâ aliquos baptizare, nunquam legere potui. Quod autem contendant, Matth. xxviii. ubi præcipit Apostolis baptizare, de aquâ intelligi, est precaria petitio principii, & de hoc loco fusiùs postea; Ergo baptizare aquâ non est perpetuum Christi ad ecclesiam suam statutum. Hoc magis apud me valet, quòd nullum permanens statutum, sive mandatum Christi, necessarium Christianis, inveniam, pro quo Christi vel exemplum, vel præceptum non habeamus, uti omnibus præceptis obtemperare, quibus officium erga Deum & proximum comprehenditur, & ubi Evangelium plùs, quàm Lex, requirit, quod fusè significatur in v. & vi. capitibus Matthæi & alibi. Præterea, quoad cultûs officia, hortatur nos ad convocationes, promittens præsentiam suam; præcepit orare, prædicare, vigilare; dat iterum præceptum pro rebus quibusdam temporaneis, veluti pro ablutione invicem pedum, pro fractione panis postea discutiendâ; hoc unum solùm, viz. aquæ baptismum, Christi præcepto faciendum non invenimus.

VI. PORRO, qui baptismum aquæ necessariam Christianæ religionis institutionem faciunt, quæ præter naturalis & spiritualis est, & minimè ceremonialis, novis dispensationi derogant, & rursus pro partibus gales ritus & ceremonias constituunt, quarum baptismus, seu aquæ lavatio una erat, ut patet epist. ad Heb. ix. 10. ubi author, de cultu illo

vetere loquens, ait, quòd steterit in cibis & potibus, & variis baptismatibus, & carnalibus institutis, ad tempus reformationis impositis. Si autem nunc advenit reformationis tempus, seu Evangelii dispensatio, quæ talibus umbris finem imponit, tunc non amplius imponenda sunt talia baptismata & carnalia instituta. Quomodo enim aquæ baptismus nunc fit institutum spirituale, magis quàm legis tempore, non patet, cum adhuc aqua solùm fit, & exterioris hominis ablutio; & sicut antea, qui sic abluebantur, non inde perfecti fiebant quoad conscientiam, ita nec adhuc, ut ipsi fatentur adversarii, & abundè demonstrat experientia. Cùm igitur & materia ejus, quæ est aquæ ablutio, & effectus ejus, qui est externa mundatio, semper eadem sint, (si enim dicatur, aliquando internam gratiam in eos, qui nunc aquâ baptizantur, à Deo conferri. *Resp.* sic procul dubio fiebat quibusdam, baptismatibus istis Judaïcis tentibus) undè igitur aquæ baptismus nunc fit minus statutum carnale quàm antea? Si dicetur, quia nunc sub Evangelio à Christo præcipitur: *Resp.* Hoc est quæstionem petere. Sed præterea, nunquam observavi, quod, ubi institutionum eadem est materia, author idem, finis idem, illæ magis vel minus spirituales existimantur propter diversa tempora. Nonne autem Deus earum purificationum & baptismatum sub Lege author? Nonne aqua materia, quæ & nunc est? Nunquid finis eorum, significare internam purificationem externâ ablutione? Et nonne hic etiam hodie finis assignatur? Suntne autem necessariæ consequentiæ, & effectus meliores nunc quàm antea, cum non hodiè aquæ baptismo homines necessariò quasi ejus naturali effectum magis solvantur ab iniquitatibus, quàm antea? Et si quidam divinâ gratiâ, qui aquâ baptizati sunt, intus purificantur, sic etiam purificabantur quidam sub Lege, quod nec hujus nec illius baptismi necessaria consequentia est, ita ut planè repugnet non minùs etiam rationi, quàm Scripturæ testimonio, affirmare, illud

illud nunc Spirituale statutum esse, quod antea carnale fuit. Si prorsus idem sit quoad authorem, materiam, & finem, utcunque variationem faciant in quibusdam minoribus circumstantiis novi foederis & cultus ejus, spiritualitas non stat in superficialibus talibus circumstantiarum alterationibus, sed longè aliter; ostendant, si possint, adversarii (sine precaria petitione quaestionis, vel suis ipsorum dogmatibus, à nobis denegatis, non innitendo) ubi unquam ordinavit institutum, vel mandatum sub novo foedere Christus, quasi ad illud pertinens, vel quasi talis necessaria pars ejus, ut continenter remansura sit, quod, licet idem sit, & quoad substantiam, & quoad effectus (de necessariis, non accidentalibus, effectibus loquor) propter parvas quasdam formae circumstantias, licet antea carnale fuerit, nihilo minùs quia à Deo sub Lege praeceptum, nunc spirituale fit, quia à Christo praeceptum sub Evangelio. Quòd si hoc facere nequeant, ideo, si aquae baptismus erat institutio carnalis sub Lege (ut disertè affirmat Apostolus) adhuc remanet esse institutio carnalis, & si institutio carnalis, tunc nulla pars Evangelii, seu novi foederis dispensatio est, itaque neque agenda aut necessariò præstanda ab iis, qui sub hac dispensatione vivunt & ambulant. Sed in hoc, sicut in plerisque aliis, Judaizant adversarii, &, gloriosa nec non spiritualia novi foederis privilegia abnegantes, veteris rudimentis, cum in doctrinà tum in cultu, adhærent & sectantur, cum illud magis gratum & adæquatum sit carnalibus eorum apprehensionibus & naturalibus sensibus. Nos autem è contrà super omnia laboramus, ut lumen gloriosi Evangelii nobis revelati apprehendamus; & illius, quam profitemur, veritatis harmonia indè apparere potest, breviter observando quomodo per omnia sequamur spirituale Christi Evangelium, ut à carnalitate legalis dispensationis contrahatur, dum adversarii hoc Evangelium rejiciendo, semper sub illo onere laborantes eunt, quod non possunt, nec patres eorum sustinere potuerunt.

LEX enim & regula Judæorum sub veteri fœdere externa erat, lapideis tabulis & scriptis membranulis insita, externis scriptis. Sic etiam est adversariorum Lex & regula. Sed lex novi fœderis est interna, cordi insita & inscripta ; sic est nostra.

JUDÆORUM cultus externus erat & carnalis, certis temporibus, locis & personis limitatus, & secundum certas præscriptas formas & observationes peractus ; talis est adversariorum cultus. Sed cultus novi fœderis nec temporibus certis, nec locis nec personis limitatur, sed in Spiritu & virtute peragitur, non secundum præscriptas formas, sed sicut Spiritus dat agere & loqui motibus & ductu ejus, sive orare, sive prædicare, sive cantare ; & talis etiam est cultus noster.

SIC etiam baptismus inter Judæos sub Lege erat externa ablutio aquâ externâ solum ad figurandam vel significandam internam purificationem animæ, quam non necessariò assequebantur, qui ita baptizati erant ; talis etiam est adversariorum baptismus. Sed unicus Christi baptismus sub Evangelio est baptismus Spiritus & ignis, non ablutio sordium carnis, sed bonæ conscientie confessio erga Deum ; talis est baptismus, quo baptizari avemus, & pro quo contendimus.

VII. PRÆTEREA, si baptismus aquæ fuisset Evangelii institutio, tunc ad eum administrandum missus fuisset Paulus Apostolus ; sed ipse disertè affirmat, 1 Cor. i. 17. quòd Christus non miserit eum baptizatum, sed evangelizatum. Consequentiae ratio negari nequaquam potest, quia non minor, quàm cæterorum, fuit Pauli commissio ; & cùm speciali modo fuerit Gentilium Apostolus, si baptismus aquæ, ut contendunt adversarii, esset Christianitatis signum, tunc magis ei opus fuisset, ad baptizandum aquâ mitti, ut gentiles conversos illo signo signaret. Sed quidem vera ratio multò magis tenet ; nam cùm Paulus Gentium Apostolus fuerit, & in ministerio suo, ut per omnes suas epistolas patet, laboraret eos à Judaïcis ceremoniis & observationibus abducere, licet ita faciendo aliquando displicuerit aliis ipsius fratribus, qui eas ceremonias deponere

deponere nolebant, ideo certè ministerium ejus, quamquam, quoad prædicationem Evangelii, & novi fœderis administrationem, non minus aut arctius fuerit quam cæterorum Apostolorum, non tamen postulabat ab illo, ut profelytos suos in Judaïcas tales observationes & baptismos duceret, utcunque talia permittebantur & peragebantur à cæteris Apostolis inter Judaïcos profelytos; ideoque Deo gratias agit, quòd tam paucos baptizaverat, significans illud, quod fecerat, non fecisse virtute missionis Apostolicæ, sed potius eorum imbecillitati indulgendo, sicut & alio tempore circumcidebat Timotheum. Adversarii, ut hujus testimonii vim eludant, communiter allegant, hoc solummodo intelligendum esse, quòd non principaliter missus fuerit baptizatum, non quòd omninò non missus fuerit. Sed, cùm hæc expositio planis textûs verbis contradicat, nec melius fundamentum habeat, quàm meram affirmantium asseverationem, eam quasi spuriam meritò rejicimus, usque dum aliam probationem adferant. Non ait, non ad baptizandum principaliter missus fui, sed ad baptizandum non missus fui. Quòd autem hanc expositionem urgent ab aliis Scripturæ locis, ubi vox, *non*, ita sumitur, quippe ubi dicitur, *Delector benignitate, non autem sacrificio*, quòd intelligi potest, Deum principaliter delectari benignitate, non autem sacrificia excludendo; sed hic locus sequentibus verbis satis explanatur, quæ sunt, *Et cognitione magis quàm holocaustis*, ubi latè & apertè patet, holocausta, quæ & eadem sunt cum sacrificiis, non excludi. Sed ne verbum hujusmodi additur in isto Pauli, ideoque paritas non est æqua, neque sufficit tale exemplum, nisi probare possint hunc locum etiam ita intelligi debere, alioquin eâdem regulâ alia Scripturæ loca eodem modo interpretari possimus, nempe, 1 Cor. ii. 5. *ut fides vestra non sit in sapientiâ hominum, sed in virtute Dei*, dici possit, quòd non principaliter sit in sapientiâ hominum, &c. Quomodo perverti possit Evangelium hac interpretationis libertate? Si dicetur, hujus baptis-

rimini inter Corinthios abusus (quia se dividebant secundum eos, à quibus baptizabantur) Apostolo occasionem ita loquendi præbuisse, sed quod rei alicujus abusus non tollat eam. *Resp.* Verum est, abusus non tollit rem licitam & necessariam, & procul dubio ab abusu cœpit Apostolus occasionem ita scribendi. Sed hinc consideretur, quomodo Apostolus excludat baptismum aquæ, non autem prædicationem, quamvis abusus ille proveniret non minùs ab hac quàm illo: denominabant enim se isti Corinthii ab iis, quorum prædicatione, non secùs quàm quia ab eis baptizati erant, conversi fuerant, ut, 4, 5, 6, 7, & 8 versibus, cap. iii. apparet. Ad hunc tamen abusum tollendum non ait Apostolus, quod ad prædicandum missus non erat, neque gaudet, quòd paucis prædicaverit; quia, cùm prædicatio sit permanens institutio in ecclesiâ, non propter ullum abusum hominum, diaboli suggestionibus eâ abutentium, est removenda, vel ab iis abjicienda, qui ad illam præstandam divino Spiritu vocantur, ideoque, quoad hanc, Apostolus cap. iii. vers. 8, 9, instruit eos, quomodo hic abusus removeatur. Quod autem ad aquæ baptismum, cùm non fuerit permanens institutio Christi, sed per indulgentiam solùm Judæis concessus, & à quibusdam Apostolis quibusdam gentilibus administratus, Apostolus, quamprimùm observavit ejus abusum, mandavit Corinthiis, quàm parvi momenti fuerit, significando eis, gaudere se, quòd tam paucis ceremoniam istam administrâset, & planè iis annunciando, quòd missionis ejus pars nulla esset. Quidam *interrogant*, quomodo novimus baptizare hoc loco de aquâ intelligi, & non de Spiritu: quod si de Spiritu intelligendum sit, tunc baptismum Spiritûs non minùs quàm aquæ inde excludi? *Resp.* Qui hoc interrogant, non ideo, ut opinor, agunt, quòd ipsi dubitent, num de baptismo aquæ hoc loco agatur, quod certè abundè patet: cùm enim Paulus Apostolus missus fuerit, ut gentes à tenebris ad lucem & Deum converteret; qui autem

tem hoc modo verè conversi sunt, ita ut bonæ conscientiae confessionem habeant & Christum induant, & cum illo surgant in novitate vitæ, baptizati sunt baptismo Spiritûs. Sed quis dicat solùm paucos eos, qui ibi dicuntur à Paulo baptizati fuisse, ad statum hunc pervenisse? Vel eratne (etiam positâ adversariorum interpretatione) minùs principalis pars, quàm ulla alia ministerii Pauli, ut ad hunc homines adduceret; & cùm adversarii hoc loco baptismum aquæ intelligant (sicut & reverà debent) ita jure eum contra illos urgere possumus. Quare verbum *baptismus* & *baptizo* ab Apostolo usurpatur, cùm aquæ baptismus solummodo intelligatur, postea dicitur. Nunc ad eorum argumenta procedo, qui pro aquæ baptismo contendunt, quæ & objectiones sunt contra ejus abrogationem.

VIII. * PRIMO quidem *objiciunt*, Christum, qui Spiritum supra mensuram habebat, aquâ baptizatum esse. *Resp.* itidem & circumcisus est, non inde sequetur continuandam esse circumcisionem: oportebat enim Christum omnem justitiam implere; non solùm Johannis ministerium, sed & legem Mosaicam; ideoque festa Judaïca & ritus observavit, & Pascham servavit; non inde tamen sequetur oportere Christianos hodie ita agere: & ipse hanc rationem dat, quare à Johanne baptizabatur, Matth. iii. 15. *Sine modo, sic enim decet nos implere omnem justitiam*, significans, quòd non inde voluit perpetuare baptismum istum, quasi institutionem inter discipulos suos.

SECUNDO, *objiciunt*, Matth. xxviii. 19. *euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, Filii & Spiritûs sancti*. Hæc est præcipua objectio super quam totas vires ædificant.

PRIMA & generalis & tamen sana *responsio* est, concedendo totum, eosque remittendo ad probandum, quòd hoc loco significetur, ut baptizent aquâ, cùm de eâ sileat textus; & licet hoc sufficiat, donec illi

* Sic Nic. Arnold. in hanc Thesin Exerc. Theolog. Sect. 46.

probaverint, quasdam tamen rationes producā, quare nos aquam non includimus, & tunc eorum rationes, quibus volunt includi, considerabo. *Primò*, est illud axioma ab omnibus concessum, proprietatem verborum Scripturæ relinquendam non esse, nec ad figuram fugiendum, nisi urgente necessitate: Sed nulla nos hoc loco urget necessitas: Ergo verbis adhærendum est. *Secundò*, ille baptismus, quem præcepit Christus Apostolis, erat unus baptismus, *id est*, eius baptismus: Sed unus baptismus, qui est Christi baptismus, non est aquæ baptismus, ut hætenus probatum est: Ideoque baptismus hic, à Christo Apostolis mandatus, non est aquæ baptismus. *Tertiò*, ille baptismus, quem præcepit Christus Apostolis, talis erat, quo, quotquot baptizati erant, Christum induebant: Sed hoc non est verum de aquæ baptismo: Ergo. *Quartò*, Baptismus, quem præcepit Christus Apostolis, non erat Johannis baptismus: Sed baptismus aquæ est Johannis baptismus: Ergo. Sed *primò affirmant*, Christi baptismum, licet aquæ baptismus fuerit, à Johannis differre, quia Johannes solummodo baptizabat aquâ ad pœnitentiam; mandavit autem Christus discipulis suis, ut in nomine Patris, Filii & Spiritûs baptizarent, æstimantes, propter diversam hanc formam, discrepantiam magnam inter Johannis & Christi baptismum. *Resp.* quod baptismus Johannis fuerit ad pœnitentiam, non ibi est discrimen; quia talis est etiam Christi: non enim negabunt adversarii, adultos, si baptizentur, debere, priusquam admittantur, pœnitentiam agere, peccata confiteri, imò quòd & infantes, cum receptu ad baptismum suum, debeant & pœnitentiam agere & peccata confiteri. In hoc igitur nihil est discriminis, cùm pœnitentia & peccatorum confessio non minùs Christi, quàm Johannis baptismo quadret: neque in hoc dissentiunt adversarii. *Calvinus* enim Johannis & Christi baptismum eundem esse contendit, *Inst. lib. 4. cap. 15. Sect. 7, 8.* Ideoque oportet discrimen in hoc sit, quòd unum fit aquâ, alterum Spiritu,

Spiritu. Secundo, quod Christus eis mandet baptizare in nomine Patris, Filii & Spiritus sancti, in illo fateor jacere discrimen, & quidem magnum, sed quod sit solummodo in administrando aquæ baptismum in diversâ hac formâ, merâ eorum verborum repetitione, ut hoc non affirmat textus, ita neque video quomodo inde deducatur; præcepit enim eos baptizari *ἐν τῷ ὀνόματι*, id est, *in nomen*, non in nomine. *Nomen* autem Domini frequenter in Scripturâ aliter accipitur, quàm pro mero verborum sono, vel expressione literali, nempè pro *vi* & *virtute*, ut patet ex Psal. liv. Cant. i. 3. Prov. xviii. 10. & multis aliis locis. Quod autem debebant Apostoli nationes baptizare in hoc nomen & virtutem, & quod ita fecerunt, patet ex illis Pauli testimoniis antè citatis, ubi ait, *quotquot estis vobis baptizati fuistis, induistis Christum*. Hoc factum esse oportuit baptizandis illis in nomen, id est, *virtutem* & virtutem, & non merâ formali verborum expressione cum aquæ baptismo conjunctâ; quia, ut supra observavi, illud non sequitur quasi naturalis aut necessaria talis baptismi consequentia: Velim eos, qui cupiunt fidem suam non alii fundamento inniti, quam revelationi divini Spiritus & Scripturæ testimoniis, seriò considerare, si quid pro tali interpretatione agere possint, præter educationis præjudicium & traditionis influentiam; fortassè offendet incauto & inconsiderato lectori, quasi ipse Christianitatis character abscissus fuerit, cum moneam illum, hunc locum Scripturæ de aquæ baptismo minimè intelligere, quod hæc forma baptizandi aquâ in nomine Patris, Filii & Spiritus sancti, Matth. xxviii. 19. nullum mandatum habeat; sed quod hoc verum sit, ut mirum, & à communi hominum traditionali sententiâ alienum, præter rationem sumptam à significatione nominis, quod scilicet sit *vis* & *virtus*, & non merum *nomen literale*, consideretur, quod, si hæc fuisset forma à Christo discipulis suis mandata, verisimillimum est, ut usos fuisset eos hac formâ in administrando iis baptismum aquæ, quibus eum administrabant. Sed, in Christo

particularis fiat mentio in plerisque actorum Apo-
 stol. locis, & quos & quomodo baptizabant, & licet
 particulariter exprimat, quod aquâ quosdam bap-
 tizabant, Act. ii. 41. viii. 12. xiii. 38. ix. 18. x. 48:
 xvi. 15. xviii. 8. de hac formâ ne quidem vocula est;
 duobus autem locis, scil. Act. viii. 16. & xix. 5.
 de quibusdam dicitur, quod *in nomine Domini Jesu*
baptizati erant. Unde adhuc magis apparet, quod
 vel author hujus historiæ negligens admodum fuerit,
 qui, cum adeò frequenter de baptizando mentionem
 faciat, tam substantialem ejus partem omiserit, &
 hoc erit sanctum Spiritum accusare, cujus ductu Lu-
 cas eam scripsisse constat; vel quod minimè intel-
 lexerint Apostoli, Christum per illud Matth. xxviii.
 junxisse eis talem aquâ baptizandi formam, quoni-
 am eâ formâ non usi sunt; ideoque tutius est con-
 cludere, quod, quid fecerint in administrando aquæ
 baptismum, non fecerint virtute illius commissionis,
 alioquin eâ forma etiam usi fuissent. Non enim du-
 bito, quin adversarii magnam hæresin judicarent,
 baptismum administrare sine illâ forma, vel solùm in
 nomine Jesu, non faciendo mentionem Patris aut
 Filii, sicut de iis exprimitur in duobus locis supra
 citatis. Secundò *aiunt*, si hoc non intelligeretur de
 aquâ baptismo, foret tautologia, idem quippe cum
 docendo. *Resp.* Nequaquam: baptizare enim Spiritu
 quid aliud, quàm docere, vel intellectum instru-
 ere; importat enim corda mollificare & attingere,
 ut illa convertuntur non minùs, quàm capita per-
 vadantur: sed sæpiùs in Scripturâ reperimus *docere*
instruere simul posita, sine absurditate aut tauto-
 logiâ, quæ tamen majorem & proximiorẽ affini-
 tatem habent, quàm docere & Spiritu baptizare.
 Tertio *aiunt*, baptismum hoc loco per aquam intel-
 ligendum esse, quia est actio Apostolorum bap-
 tizantium eos, &c. ideoque non esse baptismum Spi-
 ritus, quod opus Christi & gratiæ ejus est, & non
 hominis. *Resp.* Licet baptismus Spiritus non fiat sine
 Christo & gratiâ ejus, instrumentaliter tamen ab ho-
 minibus

minibus confertur, quos Deus ad illud opus suppeditavit, ideoque nihil absurdi sequitur, licet baptismus Spiritus exprimatur, quasi actio Apostolorum licet enim Christus sit, qui gratiâ sua dat *dona spiritualia*, loquitur tamen Apostolus ad Rom. i. ii. de *impertiendo iis dona spiritualia*, & Corinthios monet quod eos *per Evangelium genuerat*: 1 Cor. iv. 15. generare autem homines ad fidem est opus Christi & gratiæ ejus; cor convertere est propriè Christi opus & tamen hoc Scriptura non rarò hominibus, cum instrumenta sint, attribuit. Et cum Pauli commissum fuerit, ut homines *à tenebris ad lucem converteret*, licet illud non agatur nisi cooperante Christo per gratiam suam, sic etiam baptismus Spiritus exprimi potest, quasi per homines, ut instrumenta, agendum licet opus gratiæ Christi necessarium sit illic concurrere, ita ut nihil absurdi sit, dicere Apostolum administrâsse baptismum Spiritus. Denique aiunt quod hoc loco dicat Christus se esse *cum suis ad consummationem seculi*, ideoque baptismum aquæ, eousque permanere. *Respondeo*. Si hoc loco loquutus fuisset de baptismo aquæ, tunc id urgere poterant, sed cum hoc negetur, imò & falsum esse probatum sit, inde nihil colligi potest; de baptismo Spiritus loquitur quem ad consummationem seculi, imò quousque presentia Christi cum suis est, remanere lubenti animo concedimus.

IX. TERTIO, *objiciunt* constantem Apostolorum praxin in primitivâ ecclesia, quos aiunt semper administrâsse aquæ baptismum eis, quos ad fidem convertebant; & hinc etiam adhuc urgent illud Marc. xxviii. de baptismo aquæ intelligi, alioquin, dicitur sequeretur, Apostolos non rectè intellexisse illum cum, quoniam in baptizando usi sunt aquâ, vel eam absque commissione aut mandato hoc egere. Respondetur quod fuerit constans Apostolorum praxis, negatur imo & contrarium ab exemplo Pauli ostenditur cum absurdissimum esset existimare, convertisse eum solum paucos eos, vel de ecclesiâ Corinthi, quos lo-

loco ait se solummodo baptizasse ; & non minus absurdum erit credere, constantem illam fuisse Apostolorum praxin, quâ ille tam parùm usus est, qui præcipuis Apostolis non inferior erat, & de seipso testatur, quod plùs quàm omnes laboraverit. Sed deindè, illa conclusio ex Apostolorum praxi deducta (quia scilicet illi baptizabant aquâ, ideo intellexerunt illud Matth. xxviii. de aquæ baptismo dictum) non tenet ; licet illi baptizarent aquâ, non idèò necessariò sequitur, quòd vel virtute illius cõmissionis id fecerint, vel quòd locum illum non rectè intellexerint, neque adduci possit ullum medium, quo talis conclusio inferatur. Quod attinet ad aliud illud, quod clamitant, absurdum fecisse illos tunc absque mandato, planè nullum est ; potuerunt enim fecisse permissione ad tempus, cum in ejus usu fuerint ante Christi mortem, & quia populus, in externis ceremoniis educatus, eisque usitatus, ab iis non tam citò totaliter amoveri posset ; sic etiam aliis usi sunt, viz. circumcissione & legalibus purificationibus, ad quæ agenda nullum à Christo habebant mandatum, sed de his etiam fusiùs in sequente, de Cænâ, thesi dicetur. Sed si propter identitatem verbi, cum præceperit eis Christus baptizare, & ii postea in usu aquæ dicuntur baptizare, probabile videatur, quod, mandato Christi, Matth. xxviii. intellexerint se juberi aquâ baptizare ; ideoque aquæ baptismo usos esse.

Resp. Licet concederetur, quòd pro tempore mandati istius substantiam & spiritualement interpretationem ita non attigerint, ut aquam ad baptismum ibi nominatum pertinere senserint (necessitatem autem hoc concedendi nullam sentio) non tamen video, quòd multum absurdi indè sequeretur ; patet enim, Apostolos ad tempus mandatum illud, Matth. xxviii. non rectè intellexisse, imò quoad præcipuam ejus partem, ut ubi missi sunt docere omnes gentes, illi aliquandiu pòst illud judicabant, gentiles docere ; imò ipse Petrus scrupulum fecit, donec visione ad illud quasi coactus fuerit ; propter quod etiam fratres ejus, usque dum

rectiùs instruebantur, condemnabant illum. Si autem Apostolorum educatio, dum Judæi existerent, eorumque propensitas Judaicæ religioni adhærendi, ita cæmentaverit eos, etiam post Christi resurrectionem & Spiritûs effusionem, ut gentium admissionem & receptionem ferre vix possent, licet Christus disertè eis mandâisset ut gentes docerent, quare [magis absurdum foret, si judicaremus, quòd eodem errore ducti, cùm præcipui eorum fuerint Johannis discipuli, & baptismus ejus inter Judæos tantoperè æstimaretur, Christi baptismum, ab ipso de Spiritu intellectum, illi de aquâ dictum fenserint, quod Baptisma Johannis erat, ideoque pro tempore aquâ usi sint. Sufficit nobis, quòd si in tali errore fuerint (cave, putes me affirmare, quòd fuerint) non semper in eodem manserint; alioquin Petrus non dixisset, baptismum, *quo nunc salvi facti sumus*, non esse *ablutionem sordium carnis*, quod certè aquæ baptismus est. Sed præterea, in hoc multum urgent, quòd Petrus Cornelium baptizaverit, in quo duo urgent, primò, quòd utitur baptismo aquæ etiam iis, qui Spiritum receperant. Secundò, quòd disertè dicatur, quod jusserit eos baptizari, Act. x. 47, 48. sed neutrum horum necessariò probat, aquæ baptismum ad novi fœderis dispensationem pertinere, neque perpetuum & permanens institutum esse in ecclesiâ Christi. Primò enim hoc nihil amplius evincet, quàm quòd Petrus pro illo tempore viros illos baptizaverit; sed, quod fecerit id *virtute mandati*, Matth. xxviii. adhuc probandum restat, & quomodo usus hujus aquæ baptismi, post receptum Spiritum sanctum, perpetuitatem ejus baptismi probet, plùs quàm usus circumcisionis, aliorumque legalium rituum, quos patet illum etiam postea observâsse, adhuc non video: non mirum est, si Petrus, cui adeò durum videbatur, quod gentes participes fierent Evangelii, & qui magnâ difficultate, & non sine impulsu quàm extraordinario, induci potuit, ut eos adiret & cum iis ederet, aptus fuit hanc illis ceremoniam imponere, quæ, cùm fuerit

fuerit particularis dispensatio Johannis, Christi præcursoris, cum Evangelio plus affinitatis habere videbatur, quàm cæteræ illæ Judaicæ ceremoniæ, quibus tunc utebatur ecclesia; hoc tamen nullo modo infert adversariorum conclusionem. Secundò, quod ad illa verba, *Et jussit eos baptizari*, factum solum, non jus declarat, neque amplius quid evincit, quàm quòd Petrus illo tempore *pro hic Et nunc*, præceperit eos baptizari aquâ, quod non negatur; nihil autem innuit, quod Petrus præceperit aquæ baptismum esse perpetuam & permanentem in ecclesiâ institutionem; neque possit vir aliquis sanæ rationis affirmare (si, quod affirmat, advertit) præceptum *de facto* particularibus personis inferre universale præceptum omnes obligans, nisi positivo cuidam universali præcepto abundè innitatur; cur Petri præceptum, jubentis Cornelium & familiam ejus hoc tempore baptizari, inferat aquæ baptismum magis permanentem esse, quam ejusdem cogentis (quod magis est quam præcipientis) mandatum gentes circumcidi & legem observare; eo tempore, quando præcepit Petrus Cornelium baptizari, nondum determinatum fuit, num gentes circumciderentur necne; imò communior sententia fuit debere eos circumcidi. Quid mirum igitur, si illo tempore existimârunt aquæ baptismum iis necessarium, cum & magis Evangelio affinis fuit, & onus minùs grave.

X. QUARTO, *Objiciunt* significationem verbi *Baptizo*, quod significat *immergere* vel *abluere* aquâ, indè urgentes, ipsum verbum aquæ baptismum innuere. *Respondeo*. Hæc flaccida objectio est. Baptismus enim aquæ erat inter Judæos ritus, sicut *Paulus Riccius* refert, imò ante Johannis adventum; ideoque ceremonia illa nomen illud obtinuit à naturâ rei, sicut eâ utebantur & Judæi & Johannes. Christus & Apostoli ejus sæpiusculè utuntur istis terminis ad significationem magis spiritualem; circumcisionem solummodo intellexerunt & utebantur Judæi in carne. Sed nos admonet Apostolus de *circumcisione cordis Et*

Spiritus sine manibus facta. Licet baptismo uterentur Judæi, solum aquâ abluendo, tamen & Johannes & Christus & Apostolus loquuntur de baptismo *Spiritus & ignis*, quem peculiarem Christi baptismum constituunt, & à Johannis baptismo aquæ contradistinctum, ut suprâ ostensum est; ita ut, licet inter Judæos per baptismum, solum aquæ baptismum intellexerint, Christiani tamen benè eum de spiritus baptismo sine aquâ intelligunt, cùm hoc sensu & Christi & Apostoli verbo utantur, & frequentissimum sit sub novo fœdere res spiritualiter intelligere sub terminis eorum, quæ antea umbræ fuerint. Sic *Christus, de corpore suo loquens*, (licet non intellexerunt eum Judæi) dicebat, *destructurum se templum, & triduo rursus reedificaturum.* Alia multa allegari possint; sed si verbi etymologiæ adeò tenaciter adhærendum erit, contra plerosque adversariorum non minùs, quàm contra nos militabit, cùm Græcum βαπτίζω significet *immergere*, essetque ille proprius aquæ baptismi usus, & inter Judæos, & à Johanne, & inter primitivos Christianos; cùm plerumque adversarii solum aspergant paululum aquæ in frontem, quod nullo modo respondet verbo βαπτίζω. Imò qui olim inter Christianos hoc aquæ baptismo utebantur, hanc immersionem adeò necessariam judicabant, ut & hoc modo infantes immerferint. Et quoniam talis baptismus quibusdam, corpore infirmis, noxius judicabatur, ad hoc periculum evadendum introducta est aspersio; tunc tamen etiam statutum est, quod, qui solum hoc modo aspersi fuerant, & non immerfi, non admitterentur ad functionem aliquam ecclesiasticam, ut qui non satis baptizati essent. Si autem adversarii aliquid indè contra nos urgere volunt, oportet methodum aspergendi mutent.

QUINTO *Objiunt*, Joh. iii. 5. *Nisi quis renatus fuerit ex aquâ & Spiritu sancto, &c.* indè necessitatem aquæ baptismi, non minùs quàm spiritus colligentes. *Respondeo.* Si aliquid designet, probat aquæ baptismum omninò necessarium; ideoque Protestantes rectè affirmant.

affirmant, cùm hoc à Pontificiis urgeatur ad absolutam baptismi aquæ necessitatem evincendam, quòd, per *aquam* hoc loco, materialis externa aqua non est intelligenda; sed quòd mysticè hoc loco loquitur Christus de internâ purificatione & ablutione, ut, ubi loquitur de baptismo ignis, non de externo materiali igni intelligendum est, sed de purificatione per *metonymiam*; quia purificare est proprius effectus ignis, sicut abluere & mundare est aquæ; ideoque Scriptura ad aquam alludit, ubi de eâ intelligi non potest, nempè ubi dicimur salvi fieri per *lavacrum regenerationis*: imò Petrus disertè ait in loco sæpè antè citato, ut etiam benè observat Calvinus, * *baptismum, qui salvat, non esse ablutionem sordium corporis*. Quia igitur aqua hoc loco de externâ aquâ intelligi non potest, hoc nihil ad baptismum aquæ probandum valet. Si dicatur, aquam hoc loco inferre *necessitatem præcepti*, licet non *medii*: hoc est primùm pro concessio sumere aquam hîc pro externâ aquâ poni, cujus contrarium hætenus probatum est. Deindè, aqua & Spiritus hoc in loco juxtâ ponuntur, *nisi quis renatus fuerit ex aquâ & Spiritu*, ubi unius necessitas non minùs, quàm alterius urgeatur. Si autem Spiritus omninò necessarius sit, tunc etiam erit aqua, ita ut vel oporteat dicere, *renasci ex Spiritu*, non esse absolutè necessarium, quod omnes fatentur esse falsum; vel aquam esse simpliciter necessariam, quod ut Protestantes sic nos quoque & affirmavimus & probavimus esse falsum: vel confiteri oporteat, aquam hoc loco non de externa aquâ intelligi. Si quis enim obstinatè dicat, ubi aqua & Spiritus juxta simul ponuntur eodemque modo, licet nulla differentia nec causa distinctionis in textu appareat, necessitatem aquæ hoc loco esse *præcepti*, sed non *medii*, Spiritus verò necessitatem esse & *medii* & *præcepti*, hoc erit equidem confidenter affirmare, sed non probare.

B b 3

SEXTO,

* Tit. iii. 5. Infit. lib. 4. cap. 15.

SEXTO, *Objiciunt*, baptismum aquæ esse *visibile signum* ad distinguendos Christianos ab infidelibus, sicut erat *circumcisio* Judæis. *Resp.* Hoc nihil dicit, nisi probetur, quòd sit præceptum, aut pars novi fœderis dispensationis ; non enim licet nobis imponere externas ceremonias & ritus, & tunc dicere, quòd nos ab infidelibus distinguant. *Circumcisio* specialiter præscripta fuit, & *primi fœderis signum* dicta, sed, ut jam probatum est, non invenitur tale *pro baptismo* præscriptum, neque vel verbum in toto novo testamento reperitur, quo nominatur *Christianitatis signum* vel *novi fœderis arrhabo* ; ideoque concludere ita esse sine meliore probatione, quàm quia circumcisio talis erat, est miserrimè quæstionem petere. *Professio fidei in Christum, & vita sancta ei respondens, præstantius est Christianitatis signum, quàm externa ablutio*, quæ circumcisioni minimè respondet, illa enim carni characterem affixit, quod hoc non facit ; Christianus igitur non cognoscitur esse Christianus per baptismum, nisi dicat aliis, quòd baptizatus fuerit ; & nonne professio fidei in Christum, & sancta vita Christianitatem abundè testatur ? Non dubito, quin ex iis, qui *Patres* dicuntur, multa de aquæ baptismo loquantur, nominantes illum *characterem Christianitatis*, sed sic etiam loquuti sunt de *signo crucis*, & plerisque aliis, quæ meritò rejecerunt Protestantes. *Mysterium* enim iniquitatis jam inceperat operari ipsis Apostolorum diebus, & simplicitatem & puritatem religionis Christianæ citò infecit, ita ut non solum plerique ritus Judaïci, sed & multæ ethnicæ ceremoniæ ac superstitiones in religionem Christianam introductæ sint, imò & ethnici *termini*, quorum hic *Sacramentorum* unus erat, ita ut vanum sit, præsertim Protestantibus, hoc à traditione deducere vel tueri ; nam nec Pontificii nec Protestantes iis utuntur ritibus, ut *Patres* illi, qui, certissimam divini Spiritus regulam derelinqentes, & externis ceremoniis nimis adhærentes, incerti fuerunt ; primitivi enim temporibus plerumque, quos baptizabant, to-

taliter in aquam immerferunt, imò differebant sæpè baptismum ad senectutem usque, & ex iis quidam suo tempore hæreticos judicabant, qui quædam cum Protestantibus communia de baptismo sentiebant; quippè Augustinus condemnabat Pelagianos, quòd dicerent morientes sine baptismo salvari posse; & Julianum Pelagianum, quòd exorcismum & inflationem admittere nollet: Et Manichæi condemnabantur, quòd negarent gratiam universaliter per baptismum conferri. Quæ omnia etiam Protestantes negant. Malè igitur admodum nobis objiciunt Protestantes, quòd ex antiquis nullos ostendere possumus, qui baptismatis aquæ usum negabant, cùm nec illi ullos ostendere possint, quos non fatebuntur hæreticos, vel saltem errasse in ejus usu, vel qui eo utentes non etiam usi sunt signo crucis, & aliis, quæ ipsi negant. Fuere tamen etiam temporibus Papatûs obscurioribus, qui contra aquæ baptismi usum aut necessitatem testati sunt. Refert enim Alanus, pag. 103, 104, 107. de quibusdam loquens, quòd dicerent baptismum nullam habere efficaciam vel in parvulis, vel in adultis; ideoque ad baptismi susceptionem homines omnino non teneri. Hac de causâ decem è canonicis, dictis sanctæ crucis, Aureliæ exusti sunt jussu Roberti Gallorum Regis. Refert P. Pitbæus in fragmentis historiæ Aquitanicæ, idque ampliùs confirmat, qui eo tempore claruit, Johannes Floracensis monachus in epistolâ ad Olivam, Ansonensis ecclesiæ abbatem. * Volo, inquit, vos interea scire de hæresi, quæ die sanctorum Innocentium in Aurelianensi civitate, nam verum fuit, si aliquid audistis, fecit Rex Robertus viros ardere de melioribus clericis, sive de nobilioribus Laïcis, prope quatuordecim ejusdem civitatis, qui, Deo odibiles, perosique cælo & terræ, abnegando abnegabant sacri baptismi gratiam, Dominici quoque corporis & sanguinis consecrationem. Tempus rei gestæ hisce verbis consignatum extat Papir. Masson. loco citato, actum Aureliæ publicè

B b 4

anno

* Papir. Masson. Annal. Francorum, lib. iii. in Hugone & Roberto.

anno incarnationis Domini 1022. regni Roberti Regis 28. indictione 5. quando Stephanus hæresiarcha & complices ejus damnati sunt & exusti Aureliæ.

Quod autem authores isti Pontificii vocant eos hæreticos & Manichæos, illud non magis invalidabit testimonium eorum pro hac veritate contra *usum baptismatis aquæ*, vel præbebit ansam vocandi nos *Manichæos*, quàm, quia quidam, sic ab illis nominati, consentiunt cum Protestantibus in plerisque, ideo Protestantes & *Manichæi* & *hæretici* habendi sunt, quod Protestantes nullo modo evitare possunt. Quæstio enim est, utrum illi, utcunque ab adversariis nominati sint, secundum veritatem, in Scripturis sacris declarata, testati sint necne; & hoc modo controversia rursus per Scripturas discutienda venit, secundum quas affirmativam sententiam satis supra probatam esse opinor. Quod attinet ad ultimam thesisi partem, *baptismi infantum usui* refragantem, necessariò è supra dictis sequitur. Si enim non datur aquæ baptismus, certè baptismus infantum penitus tollitur. Cæterùm adversariis hac in re nos oppugnantibus, postquam omnia, quæ poterant, ad probandum aquæ baptismum produxerunt, nunc incumbit, ut demonstrent, debere infantes aquâ baptizari: contrà, qui probat cessasse aquæ baptismum, exindè probat non dari infantum baptismum; sed qui probavit aquæ baptismum adhuc durare, minimè exindè probavit infantum baptismum necessarium esse, siquidem ad hoc probandum aliquid amplius requiritur; ideoque miserum erat *Nic. Arnoldi* subterfugium, contra hanc thesisi partem simpliciter affirmare, quòd *negatio paedobaptismi ad gangrænam Anabaptisticam pertineat*, non additâ ulla ampliore probatione.

THESIS DECIMA TERTIA.

De Communicatione & Participatione corporis & sanguinis Christi.

Communio corporis & sanguinis Christi est quid spirituale & internum, hoc est participatio carnis & sanguinis Christi, quod homo interior quotidie nutritur in cordibus eorum, quibus Christus inhabitat, ejus rei fractio panis per Christum cum discipulis erat figura, quâ aliquando in ecclesiâ etiam utebantur illi, qui rem figuratam receperunt, imbecillium causâ: sicut abstinere à rebus strangulatis, & à sanguine; lavare invicem pedes, infirmos oleo ungere, quæ omnia jussa sunt non minore auctoritate & solemnitate, quàm priora illa duo; sed cum tantum fuerint umbræ meliorum, illis cessant, qui substantiam assequuti sunt.

COMMUNIO corporis & sanguinis Christi mysterium est absconditum ab hominibus naturalibus in statu suo lapso & degenerato, quod nec intelligere nec apprehendere possunt, dum illic permaneant, nec, ut illic sunt, participes ejus fieri possunt, aut corpus Domini discernere: & quia orbis Christiani professores ut plurimum laboraverint, operati sunt, conceperint & imaginati sint in naturalibus suis irregeneratis intellectibus de Deo & religione, ideo & hoc mysterium multum absconditum est & quasi signatum, dum contenderint de merâ umbrâ & arte exteriori, peregrini equidem substantiæ, vitæ & virtuti.

II. CORPUS igitur Christi, cujus participes fiunt fideles, spirituale est, & non carnale, & sanguis ejus, quo bibunt, purus est & cælestis, non autem mortalis aut elementaris, ut Augustinus etiam affirmat de corpore Christi, quod manducatur, in tract. Ps. xcviij. *si quis manducaverit carnem meam, non habebit in se vitam*

vitam æternam, & ait, verba, quæ locutus sum vobis, spiritus est & vita, spiritualiter intelligite, quæ locutus sum. Non hoc corpus, quod videtis, manducaturi estis, & bibaturi illum sanguinem, quem fufuri sunt, qui me crucifigent. ---- Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi; dixit se panem qui de cælo descendit, hortans ut credamus in eum, &c.

Si quærat, quid sit illud corpus, quid ille sanguis? Respondeo, Coeleste illud semen, divina illa & spiritualis substantia, de quâ ante loquutus sum thesi 5 & 6. hoc est *vehiculum* illud, seu *spirituale corpus*, quo hominibus vitam & salutem communicat, omnibus scilicet in illum credentibus & recipientibus illum, quo etiam homo societatem & communionem cum Deo obtinet. Hoc probatur, Joh. vi. à versu 32 usque ad finem, ubi fufius hanc rem tractat Christus, quàm ullo alio loco; & reverà Evangelista hic & dilectus discipulus, qui in sinu Domini recumbebat, ampliorem nobis narrationem tradit spiritualium Christi dictorum, quam ullus alius; & notatu dignum est, quod, licet nihil loquatur de ceremoniâ illâ, quâ usus est Christus frangendi panem cum discipulis, nec in Evangelicâ narratione actorum Christi, nec in epistolis suis, tamen fufius tractat hanc participationem corporis, carnis & sanguinis Christi, quàm ullus aliorum. Christus enim hoc capite observans Judæos eum sequi propter panes, monet eos, versu 27. ne operentur pro cibo qui perit, sed qui permanet in æternum; sed illi, carnales in Judiciis suis, neque intelligentes spirituales Christi doctrinam & elocutionem, putabant manna, quod dederat patribus suis Moyses, præstantissimum cibum esse, quia de cælo descenderat, ad instruendos eos Christus affirmat, primò, non Moysen, sed Patrem suum dare eis de cælo panem, ver. 32. & 48. Secundò, Seipsum hunc panem vocat, ver. 53. Ego sum panis vitæ. Et ver. 51. Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi. Tertiò, declarat hunc panem esse carnem suam, ver. 52. & panis, quem

ego dabo, caro mea est, & ver. 56. Caro enim mea
 verè est cibus, & sanguis meus verè est potus. Quartò,
 necessitatem hujus participandi annunciat, ver. 54.
 Nisi manducaveritis carnem filii hominis, & biberitis
 eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Et de-
 que, beatos & præclaros fructus & effectus com-
 munionis hujus corporis & sanguinis Christi, ver. 33.
 Hic panis dat vitam mundo. ver. 50. Si quis ex eo
 manducaverit, non morietur, ver. 57. qui manducat
 hanc carnem, & bibit hunc sanguinem, manet in Chri-
 sto, & Christus in illo. Ex amplâ hac descriptione
 originis, naturæ, & effectuum hujus corporis, car-
 nis & sanguinis Christi, patet spirituale esse, & de
 corpore spirituali intelligi, & non de corpore illo
 seu templo Jesu Christi, quod ex Mariâ virgine na-
 tum fuit, & in quo ambulavit, vixit & passus est
 in terrâ Judææ; quia de hoc corpore, de quo par-
 ticipare nos oportet, dictum est, quod è cœlo de-
 scendit, imo quod ille est, qui è cœlo descendit.
 Christiani autem communiter concedunt, externum
 illud Christi corpus nec à cœlo descendisse, nec il-
 lam esse Christi partem, quæ è cœlo descendit, &
 eam extra controversiam ponit ipse Christus, qui,
 cum carnales Judæi ita existimare cæperunt, disertè,
 ver. 64. affirmat, *Spiritum vivificare, carnem non*
quicquam prodesse. Hoc etiam fanæ & solidissimæ
 rationi nititur, quia anima, non corpus, hac carne
 & sanguine nutrienda est. Externâ autem caro a-
 nimam nutrire haudquaquam potest, nihil inter eas
 analogiæ est, neque est sanctorum cum Deo com-
 munioni conjunctione, seu mutuâ participatione car-
 nis, sed Spiritûs; qui junctus est Domino, unus Spi-
 ritus est, non una caro. Caro enim (externam car-
 nem intelligo, imo talem, qualis erat illa Christi,
 quâ vixit & ambulavit in terris, & non carnem,
 cum per metaphoram spiritualiter intelligatur) de
 carne tantummodo participare potest, sicut & spi-
 ritus de Spiritu. Sicut corpus spiritu nutrirî non
 potest, ita nec spiritus carne: & quod caro hoc
 loco

loco spiritualiter intelligatur, adhuc patet, quia quod
 eâ nutritur, nunquam morietur; sed oportet omni-
 um hominum corpora semel mori, imo necesse fuit
 ipsum Christi corpus mori. Corpus igitur hoc, &
 caro ac sanguis Christi intelligendus est de *divino*
 & *cœlesti semine* ante dicto; patet hoc à naturâ &
 fructibus ejus: nam dicitur illud esse, quod *de cœlo*
descendit, & mundo dat vitam: hoc autem respondet
lumini illi & semini, de quo testatur Johannes cap. i.
quod sit Lux hominum & vita mundi. Hoc enim
spirituale Lumen & semen, sicut aditum in homi-
 num cordibus & locum exurgendi accipit, est quasi
 panis esurienti & deficienti animæ, quæ quasi mor-
 tua & sepulta est in cupiditatibus & libidinibus mun-
 di, quæ rursus vivificatur, & reviviscit, sicut par-
 ticipat, & gustat cœlestem hunc panem, & qui hu-
 jus participes fiunt, ad Christum pervenire dicuntur:
 neque potiri hoc pane quispiam potest, nisi ad Chri-
 stum veniendo, & credendo in manifestationem Lu-
 minis ejus in corde suo, quod recipiendo, inque il-
 lud credendo, communio corporis & panis cogno-
 scitur. Apparet etiam, quod hoc loco idem intel-
 lit, per corpus, carnem & sanguinem suum, quod
 intelligitur, Joh. i. *per lumen unumquemque illuminans*
& vitam, &c. quia Lumen & vita, Joh. i. dicitur
Christus; & *Lux illa vera, & panis ac caro hoc lo-*
co, Joh. vi. dicitur etiam *Christus*; *ego sum panis ille*
vivus, inquit ipse. Rursus, *qui lucem & vitam illam*,
 Joh. i. 12. *recipiebant, potestatem obtinebant, filios De-*
feri, credendo in nomen ejus: sic etiam hîc, Joh.
 vi. 35. *qui ad hunc panem veniunt, non esuriunt*; &
qui credunt in illum, qui est hic panis, non sitient un-
quam. Sicut igitur Christus habebat externum &
 visibile corpus, aut templum, quod originem traxit
 à Mariâ virgine, ita etiam spirituale corpus Chri-
 stus habebat, per quod ille, qui erat *verbum* in
 principio cum Deo, & erat & est Deus, revelavit
 semetipsum filiis hominum omni ætate, & per quod
 omni ætate participes facti sunt vitæ æternæ, &

ommunionem cum Deo & Christo habebant. De
 quo Christi corpore, carne & sanguine, si & Adam,
 Seth, & Enoch, & Noah, & Abraham, & Moy-
 ses, & David, cum omnibus prophetis & viris san-
 ctis non manducassent, vitam in ipsis habere non
 potuerunt, nec homo interior nutriri potuit. Et
 sicut corpus aut templum externum Christus voca-
 tur; ita non minùs propriè, longè antequam ex-
 ternum illud corpus fuit, spirituale hoc corpus vo-
 cabatur Christus: hinc ait Apostolus, 1 Cor. x. 3,
Quoniam patres omnes eundem potum spiritualem
biberunt, bibebant autem de spirituali consequente eos
petrâ, Petra autem erat Christus. Hoc non aliter
 si de spirituali Christi corpore intelligi potest:
 quod spirituale Christi corpus, licet justorum cibus
 nutris esset, & ante Legem & sub Lege, tamen
 sub Lege velatum erat & obumbratum variis typis,
 ceremoniis & observationibus, imo & velatum &
 absconditum quodammodo erat sub externo templo
 corpore Christi, ita ut Judæi Christum, de illo
 arrantem, intelligere minimè potuerint; & non
 Judæi solùm, sed è discipulis suis multi durum ser-
 monem putarint, quocirca decesserunt ab illo, ne-
 que amplius sequebantur illum. Non dubito, quin
 quotidie complures existant, profitentes se esse Christi
 discipulos, qui non magis intelligunt hoc mysterium,
 quam isti, & apti sunt hîc offendere, dum externum
 corpus sequuntur, illudque adspiciunt, & non illud
 quo sancti quotidie nutriuntur. Sicut enim Jesus
 Christus in obedientiâ ad Patris voluntatem per Spi-
 ritum æternum corpus illud obtulit, propitiationem
 pro remissione peccatorum, & testimonium illinc
 fecit in terrâ, in perfectissimo patientiæ, resig-
 nationis, & sanctitatis exemplo, ut omnes homines
 sint illius sacrificii participes, ita etiam in omnium
 corda diffundit mensuram hujus divini Luminis &
 Verbinis, quo ipse induitur, ut ita ad omnium con-
 scientias penetrans eos è tenebris & morte erigat
 vitam

vitâ suâ & lumine, quo participes fiant corporis sui
& cum Patre & Filio communionem habeant.

III. Si quærat, Quomodo homo fiat hujus particeps & eo nutriatur? *Responsio* plana est in ipse disertis Christi verbis. *Ego sum panis vitæ* (inquit ille) *qui ad me venit, nunquam esuriet, qui in me credit, nunquam sitiet: & rursus, quia caro mea cibus est & sanguis meus potus est.* Quisquis igitur es, qui hanc quæstionem interrogas, vel hoc scriptum legis, si te ipsum fidelem reputes, si certâ & trâ experientiâ sentias, quod adhuc in infidelitate jaces & quod externum corpus & caro Christi procul te abest, neque eam attingere potes: & licet facilius absorpseris, quod Pontificii persuaserunt tibi esse realem Christi carnem & sanguinem, & ita esse credideris, quanquam omnes sensus contrarium dedicerent; & quamvis illum panem sumperis in eum sensum, sub quo *Lutherani* affirmârunt carnem & sanguinem Christi esse; & licet illius particeps factus sis, quem *Calvinistæ* figuram solummodo corporis appellant, fide tamen per illum Christi corpus recipi affirmant, quamvis, quomodo sumatur, dicere nequeant, nihilominus animam tuam sterilem, jejunam & deficientem sentis, quia eo, quod expectare caret. Nosce igitur *lumen* illud, iniquitates tuas manifestans, sterilitatem tuam, nuditatem tuam, inaptitudinem tuam tibi aperiens, corpus illud esse, cui oportet te participare, & quô expedit tibi nutriri. Sed si ad illud te non convertas, & advenias, non recipias, derelinquendo iniquitatem, esurire eum panem non possis, satiari illo nequaquam possis, nullam enim cum tenebris communicationem habet, non enim potes calicem Domini bibere, & calicem demoniorum non potes mensæ Domini particeps esse, & mensæ demoniorum, 1 Cor. x. 21. Sed, prout parvum illud justitiæ semen in te exurgere, & ad partum usque formari finis, novus ille substantialis partus, qui animâ tuâ nascitur, naturaliter pascitur & nutritur spirituali hoc corpore; imo sicut partus externus

vivit, nisi quâ recipit & spirat per externum ele-
 mentarium aëra, ita & hic partus internus non vivit
 animâ, nisi ut recipit & spirat per spiritualem
 aërem, vel vehiculum. Et quemadmodum partus
 externus non subsistit sine externo quodam corpore,
 quo nutritur, scil. externâ quadam carne, & externo
 quodam sanguine; ita nec partus internus, nisi nu-
 triatur interno hoc corpore, i. e. internâ hâc carne
 & sanguine Christi, qui illi respondet eodem modo
 per analogiam: & hoc quàm consentaneum est do-
 ctrinæ Christi de hâc re; nam ut sine cibo exter-
 num externum corpus vitam non habet, ita ait Christus,
si edatis carnem Filii hominis, & bibatis sanguinem
meum, vitam in vobis non habetis; & sicut corpus ex-
 ternum, edendo cibum externum, eo vivit, sic ait
 Christus, quod, *qui edet eum, vivet per eum.* Ita in-
 terna participatio est interioris hominis de hoc in-
 terno & spirituali corpore Christi, quo anima Deo
 unitur, & quo homo Deo unitur, & cum eo socie-
 tatem & communionem habet. *Qui carnem meam*
edat, & sanguinem meum bibit, inquit Christus, *habi-*
tabit in me & ego in illo. De externâ escâ externi
 panis intelligi hoc minimè potest; & sicut hoc mo-
 do anima attingit cum Deo communionem, sic in
 eo, quod omnes sancti participes sunt unius hujus
 corporis, & unici panis, mutuam communionem a-
 piscuntur. Hinc Apostolus, 1 Cor. x. 17. ait,
quod multi existentes, unus panis, & unum corpus
sumus: & sapientibus inter Corinthios dixit, *panis,*
quem frangimus, est participatio corporis Domini. Hæc
 est vera & spiritualis Domini cœna, cujus participes
 sunt homines, Christi vocem audiendo, & ei cor-
 poris januas aperiendo, eumque intrare non impe-
 tendo, secundum plana Spiritûs verba, Apoc. iii.
Ecce sto ad ostium & pulso, si quis audiêrit vocem
meam, & aperuerit mihi januam, intrabo ad illum, &
habitabo cum illo, & ipse mecum. Cœna igitur Domini
 est cœnatio (ut ita loquar) cum Domino, & parti-
 cipatio carnis & sanguinis ejus nullo modo limitatur
 ad

ad ceremoniam frangendi panis, & bibendi vini statutis temporibus, sed realiter & verè possidetur, quodocunque anima introvertitur ad lumen Domini, & sentit & participat de cœlesti vitâ, quâ homo interior nutritur, quod sæpe cognoscitur, & fruuntur fideles omni tempore, licet magis specialiter cùm simul congregentur ad Deum attendendum.

IV. SED in quot, quantasque confusiones, professores Christianitatis inciderint circa hanc rem abundè manifestum est, dum, (sicut in plerisque aliis spiritualis intelligentiæ defectu, laborârunt hanc cœnam Domini annectere illi ceremoniæ, quâ usus est Christus ante mortem, frangendi panem, & bibendi vinum cum discipulis: & licet in hoc generali plurimum concordent, quomodo tamen ad invicem contendunt, & altercantur, & quàm mirè constringuntur, & ad quantas angustias reducuntur, dum spirituale hoc mysterium illi ceremoniæ assuere nituntur, & quàm portentosas & horrendas opiniones & sententias confinxerunt, ut includerent vel affigerent corpus Christi huic pani & vino: pro quibus sententiis non solum maximæ, atrocissimæ & perniciosissimæ contentiones fuerunt & inter Professores Christianitatis in generali, & ad invicem inter Protestantantes, sed etiam tam absurdæ & rationi pugnantæ consequentiæ sequutæ sunt, ut indè religio Christiana fiat odiosa Judæis, Turcis & Ethnicis. Professores Christianitatis in hoc præcipuè se dividunt in tres sententias. *Prima* est eorum, qui dicunt substantiam panis *transsubstantiari* in substantiam ipsius corporis & sanguinis Christi, quod ex Mariâ virginæ natum erat, & à Judæis crucifixum, ita ut post *consecrationis verba* (uti ea vocant) non fit divinus panis, sed corpus Christi. *Secunda* est eorum, qui dicunt substantiam panis remanere, sed corpus etiam Christi ibi adesse in, cum, & sub pane, ut adsit & substantia panis, & etiam corpus, & sanguis Christi. *Tertia* est eorum, qui, denegantes ambo priora, affirmant corpus Christi ibi

esse corporaliter seu substantialiter, sed tamen reali-
ter & sacramentaliter recipi à fidelibus in usu panis
& vini; sed quomodo fiat, prorsus ignorant, neque
dicere possunt, & tamen oportet illos credere ibi
esse, licet propriè solummodo sit in cœlis. Minimè
mihi consilium est, singularum earum opinionum re-
futationem aggredi; singularum enim authores &
affirmatores abundè fatis se invicem refellerunt, &
sunt singuli non minus fortes, & à Scripturâ & rectâ
ratione, in se invicem refutando, quam imbecilles &
frigidi sunt in propriam suam sententiam stabiliendo;
seriò enim & sæpiùs respectiva eorum scripta le-
gens observavi, (& hæc fortè aliorum etiam fuit
observatio) quòd non magis fœliciter aliorum invi-
cem opiniones refutent, quàm miserrimè premantur,
cum ad propriam tuendam veniant, ita ut sæpiùs
concludere coactus sim, ex iis nullos mysteriù sub-
stantiam attigisse. Cum satis abundè *Calvinus* pri-
ores duas sententias refutaverit, videamus, num fœ-
licior sit in illâ stabiliendâ, quam veritatem esse
contendit, qui, prioribus refutatis, planè nescire se
statetur, quid earum loco affirmare oporteat, nam
postquam diu locutus est, & tandem conclusit cor-
pus Christi ibi esse, & oportere sanctos necessariò
ex illo participare, tandem his verbis finit. *Inst.*
Christi. 4. cap. xvii. si interrogabor, quomodo, minimè me
Prodebit confiteri nimis arcanum esse, quo spiritu meo
comprehendam illud, vel verbis explanem. Hic admo-
nitus ingenuè agit, ecquis tamen existimaret talem
hunc ad has angustias redactum iri in sententiam
tam confirmando, cum paulò antè, eodem capite,
15. accuset scholasticos Pontificios (idque meritò)
quod neque intelligebant, nec aliis explanare poterant,
quomodo Christus sit in eucharistiâ, quod paulo post
statetur, nec seipsum facere posse. Si igitur Ponti-
fici scholastici doctrinam hæc in re nec intelligant,
ut aliis explanare possint, neque spiritu suo eam
comprehendere possit ipse *Calvinus*, neque verbis
explanare, quod planè idem est, nihil ab utrisque

certitudinis expectandum est. Multis usi sunt plerique conatibus ad reconciliationem hac in re interveniendam, tam inter Pontificios & Lutheranos, quàm inter Lutheranos & Calvinistas, sed frustra & multæ formulæ & exprimendi varii modi exhibiti sunt, quibus omnes concedere possint, quod in summâ vanum commentum est; unusquisque enim eos intellexit & interpretatus est secundum sententiam propriam, & sic æquivocantes sibi invicem illudebant, aliique alios decipiebant. Hujus autem omnis contentionis ratio est, quia clarâ & distinctâ hujus mysterii intelligentiâ carebant, & circa umbras & res externas delirabant. Nam & fundamentum & materia altercationum earum stat in rebus exoticis à substantiâ & in se parùm necessariis; & hoc fuit sæpè satanæ stratagemâ, sollicitos & occupatos homines detinere in externis signis, umbris & formis, de talibus eos contendere provocans, dum interea substantia negligitur, & pro iis umbris contentiones impulit eos ad malitiam, iracundiam & vindictam, aliaque vitia, quo tenebrarum suum regnum in cordibus eorum stabiliat, & Christianitatis vitam diruat: plus enim animositatis & contentionis de hoc uno fuit, & sanguinis major effusio, quàm de ullo alio. Et quidem Protestantium res gestas maxime ignorant, qui nesciunt hoc perniciosius fuisse reformationi, quàm omnis oppositio, quàm à communis adversario sustinuerunt. Incertæ autem omnes illæ & absurdæ opiniones ac disceptationes inde oriuntur hinc processerunt, quòd omnes concordârint in multis erroribus de hac re. Quibus denegatis & reprobatis, sicut ab amicis nostris sunt, facilis ad reconciliationem via aperiretur, omnesque convenirent in unâ eademque verâ & spiritali intelligentiâ hujus mysterii; & hoc modo non solum velitationes, sed etiam absurditates, ex suprâ dictis opinionibus evanescerent, cessarent & caderent. *Primus error* est, quod communionem & participationem corporis, carnalis sanguinis Christi referant ad externum illud corpus

aut templum, quòd è *Mariâ* virgine natum, & in Judæâ passum est, cum referri debeat ad spirituale corpus, carnem & sanguinem Christi, *cæleste scilicet illud lumen & vitam*, quæ erat cibus & nutrimentum regenerantium in omnibus seculis, sicuti hactenus probatum est. *Secundus error* est, quòd annectant hanc participationem corporis, carnis & sanguinis Christi, ad ceremoniam illam, quâ usus est cum discipulis in frangendo panem, quasi ad eam solum referenda esset, vel in usu illius ceremoniæ tantummodo posideretur, quod perperam fit. Hic enim est panis, quem Christus in oratione sua *ἡ ἁγία ἑὸς*, i. e. *super substantialem* vocat, cujusque particeps fit animus sine relatione, aut necessario ad hanc ceremóniam respectu, ut postea fusiùs probabitur. Depositis hoc modo his duobus erroribus, & exindè orientibus contentionibus, sic omnes concordant in præcipuis positionibus, viz. primò, quòd *corpus, caro & sanguis Christi* ad nutriendam *animam* necessarius sit. Secundò, quòd *animæ fidelium* realiter pascantur & alantur *corpore, carne & sanguine Christi*. Sed dum homines, hujus mysterii spiritualitate non contenti, in propriis suis voluntatibus, secundum suas inventiones, Scripturas trahunt & detorquent, ut hanc communicationem carnis & sanguinis Christi ad externum panem & vinum affigant, non mirum est, si carnalibus suis apprehensionibus in confusionem incurrant. Sed quia communiter existimatum est, communionem corporis & sanguinis Christi specialem aliquam relationem habuisse ad hanc ceremoniam frangendi panis & vini, circò primò opinionem illam refutabo, & pergam considerare naturam & usus illius ceremoniæ, num sit necessaria remanere, respondens argumentis & objectionibus eorum, qui pro continuatione ejus, quasi necessariâ, contendunt, acsi perpetuum in ecclesiâ dei statutum esset.

V. PRIMO intelligendum est, nos hîc de necessariâ & peculiari relatione loqui, aliter quàm de respectu generali: quùm enim communio nostra cum

Christo debeat esse primum nostrum & præcipuum opus, ita omnia peragere debemus cum intuitu ad Deum, & communionem nostram cum illo, sed relatio specialis & necessaria talis est, ubi duo ita connectuntur & uniuntur vel naturâ suâ vel Dei præcepto, ut unum non possideatur (saltem licet id fiat extraordinariè) sine altero. Hinc salus necessariam relationem ad *sanctitatem* habet, quia *sine sanctitate nemo Deum videbit*. Et *manducatio carnis & sanguinis Christi* necessariam habet relationem ad vitam consequendam, quia, nisi manducemus carnem ejus, & bibamus sanguinem ejus, *vitam* habere non possumus: & *sensatio præsentiae Dei* necessarium habet respectum ad conveniendum in nomine ejus per præceptum divinum, quia pollicitus est, quòd, *ubi duo aut tres simul conveniunt in nomine ejus, ipse erit in medio eorum*, & recipere *beneficia & benedictiones à Deo* necessariam relationem habet ad orationem, quia, si petamus, *pollicitus est nos recepturos*. Communio autem & participatio carnis & sanguinis Christi nullam talem necessariam relationem habet ad *fractionem panis & bibitionem vini*. Si enim haberet necessariam relationem, vel esset *è naturâ rei*, vel *per divinum quoddam præceptum*: Sed à neutro horum habet: Ergo. Primò, non *è naturâ rei*, quia participare de corpore & sanguine est opus spirituale; & omnes fatentur, hanc communicationem realem esse per spiritum & animam, sicut & anima, non corpus, eo nutritur: sed panem edere & vinum bibere est actus naturalis, neque ex naturâ suâ quid in se spirituale habet, neque animæ quicquam addit, quia homo maximè carnalis adeo amplè & perfectè & integrè comedere panem & bibere vinum potest ac maximè spiritualis. Porro: Hæc relatio non est *ex naturâ rei*, alioquin se invicem inferrent: sed fatentur omnes multos edere panem, & vinum illud bibere, imo illud, quod dicitur *transsubstantiari in ipsum Christi corpus*, qui tamen in se vitam spirituales non habent, neque per illud vivunt, ut

omnibus

omnibus, qui realiter & verè participant de carne & sanguine Christi. Et rursus, Multi participes facti sunt carnis & sanguinis Jesu Christi *sine hujus ceremoniæ usu*, sicuti fuere omnes Patriarchæ & Prophetæ ante hanc (ut volunt) institutionem, neque quidpiam sub lege erat, quod huic directam aliquam aut necessariam relationem habuit, licet de carne & sanguine Christi participare omni ætate omninò necessarium fuerit. Quod enim ad *agnum paschalem* attinet, ejus finis specialiter significatur, Exod. xiii. 8, 9. *ut scilicet inde reminiscerentur Judæi redemptionem suam è terrâ Ægypti.* Secundò, Nullam habet *per divinum præceptum* relationem, si enim talem haberet, tunc certè mentio hujus facta fuisset iis locis, in quibus hanc institutionem præcipi adversarii contendunt; sed ibi non est. Quod enim attinet ad illam institutionem, vel potius enarrationem Christi actionis in hac re, scriptam eam habemus tribus Evangelistis, * Matthæo, Marcò & Lucâ. In duobus prioribus solùm datur rei factæ enarratio, videlicet, *quod Christus fregit panem, & discipulis dedit edendum, dicens, Hoc est corpus meum; & calici benedicens, dedit eis bibendum, dicens, Hoc est sanguis meus;* sed ne vel *minimum* innuit *præceptum*, ut postea sic agerent. In ultimo, post panis fractionem, sed ante benedictionem seu distributionem vini, ait, *Hoc facite in memoriam mei;* quid de hâc Christi actione sentiendum sit, postea dicetur. Sed quam necessariam relationem habent hæc omnia ad fidelium participationem corporis & sanguinis Christi? ipse finis, in quem hoc agendum erat (quando agendum) respicit commemorationem mortis Christi, id quod adhuc magis particulariter exprimit Apostolus, 1 Cor. xi. 6. *mortem Domini annunciare.* Sed vel commemorare Dominum, vel Domini mortem annunciare, qui & speciales & particulares usus sunt hujus ceremoniæ, non est participare de carne & sanguine

guine Christi, neque ullam magis necessariam relationem aut connexionem habent, quàm ulla alia duo differentia officia. Licet enim ii, qui participant *de carne & sanguine Christi*, non possint, quin Christi *mortem* commemorent; potest tamen *mors Domini* commemorari (ut nemo negare potest) ubi non sit *participatio corporis & sanguinis Christi*. Cum igitur particularis & expressus hujus ceremoniæ finis attineri possit, scilicet commemoratio mortis Domini, sine participatione corporis aut sanguinis Christi, tunc certè nullam ad eam necessariam relationem habet talis ceremonia, alioquin participatio corporis ejus finis fuisset, & finis ejus absque tali participatione obtineri non potuisset. Sed è contra hinc benè inferre possimus, quòd, cum positivus ejus finis non sit participare de carne & sanguine Christi, qui tamen verè participant de carne & sanguine Christi, non possunt, nisi eum commemorent; non indigebant ergo tales participantes hâc ceremoniâ, ut Christi mortem commemorent. Sed si *dicatur*, quòd vocem Christus *panem* corpus suum, & *vinum* sanguinem suum; ideoque videtur specialem innuisse relationem ad discipulorum participationem corporis & sanguinis ejus in hujus rei usu. *Resp.* licet appellaverint panem corpus, & vinum sanguinem, tamen nihil tale infert: non negatur enim, quin Jesus Christus in omnibus, quæ fecerit, imò & ab usu rerum omnium naturalium occasionem ceperit discipulorum & auditorum animos attollere ad spiritualia. Hinc quando mulier Samaritana aquam hausit, ansam arripuit annunciandi ei de aquâ illâ vivâ, quam quicumque bibit, nunquam sitiet, quod & idem est cum sanguine, de quo res est. Non tamen indè sequitur puteum illum aut aquam necessariam ullam relationem habuisse ad aquam vivam, vel aquam illam vivam ad puteum illum, &c. Sic capit occasio Christi, quia Judæi sequebantur illum propter panem, annunciandi iis de *hoc spirituali pane*, carne nempe, *corpore suo*, quo iis magis erat necessarium vesci. No-

indè tamen sequetur, eorum propter panes quæsitio-
nem necessariam ullam huic relationem habuisse. Sic
etiam Christus occasionem cepit à *pane & vino*, quæ
ante eos erant, dum cœnabant, ut significaret iis,
quod, sicuti *panis*, quem fregit eis, & *vinum*, cui be-
nedixit & dedit eis, conducebant ad servanda vel nu-
trienda corpora eorum, sic etiam *corpus suum* citò
daturus erat, & *sanguinem suum* citò effusus erat,
pro salute animarum ipsorum; ideoque *ipse finis*, huic
ceremoniæ assignatus, est *mortis Christi commemoratio*.
Figuram autem spiritualis hujus participationis cor-
poris Christi ceremoniam illam fuisse, hoc remoto
respectu, minime abnegabo, imò ipsa thesi confessus
sum. Sed si *dicatur*, Apostolum 1 Cor. x. 16. voca-
re *panem*, quem frangit, *communione corporis Christi*,
& *calicem communionem sanguinis ejus*: Respondeo, imò
& quàm libentissimè verbis subscribo, sed, quod hoc
intelligatur de externo pane, nego; neque evinci po-
test, sed contrarium è contextu patet: nam ne ver-
bum de hac ceremonia hoc capite loquitur Aposto-
lus; nam, cùm initio admonuerit eos, quomodo olim
Judæi participes fuissent *spiritualis cibi, & aquæ*, quæ
erat *Christus*, & quomodo ex iis plerique per *inobe-*
diëntiam & idololatriam à bono illo statu prolapsi fu-
erint, hortatur Corinthios ab exemplo Judæorum,
quos excidit Deus, ut ea mala fugerent, ostendens
iis, quòd & ipsi Corinthii participes facti sunt *corpo-*
ris & sanguinis Christi, quâ communione se privarent
& spoliarent, si malum perpetrarent, *quia non potu-*
erunt bibere calicem Domini, & calicem diabolorum, &
participare mensæ Domini & mensæ diabolorum, ver. 21.
quod demonstrat, de edendo *externo pane & vino* hoc
loco sermonem non esse; quia qui bibunt calicem
diabolorum, & qui assident mensæ diabolorum, imò
etiam hominum nequissimi participare possunt *de ex-*
terno pane & vino. Præterea vocat Apostolus *panem*
unum, ver. 17. & ait, quòd *nos multi unus panis &*
unum corpus sumus, qui omnes participes sumus unius
etius panis. Si autem *panis* sit *unus*, *externus* esse non
potest,

potest, alioquin *internus* excluderetur, cum negari nequeat, *interni panis* participatione & non *externi* sanctos *unum corpus* fieri, & *unum panem*. Et quod dicent, *unum panem* hoc loco & *externum* & *internum* comprehendere, *virtute unionis Sacramentalis*; hoc quidem est affirmare, sed non probare. Quod ad illud *figmentum unionis sacramentalis* attinet, nil tale in totâ Scripturâ invenio, neque talis figmenti occasionem ullo loco Scriptura, præsertim novi fœderis, præbet, neque omninò in hoc capite, ubi Apostolus, ut supra observatum est, non loquitur de illâ ceremoniâ, sed solum, ab excellentiâ illius privilegii, quod habebant Corinthii, uti Christiani fideles, *participandi de carne & sanguine Christi*; dehortatur eos ab idololatria & à participatione sacrificiorum, quæ idolis oblata fuerint, ne illinc offenderent vel læderent fratres suos imbecilles; sed quod præsertim hâc in re clamentant & semper obstrepunt, est 1 Cor. 11. quo loco Apostolus particulariter de hâc re agit, & ideo hinc à quibusdam verbis maximam pro affirmatione ejus ceremoniæ verisimilitudinem trahunt; quippè ver. 27. *calicem* vocat *calicem Domini*, & quod, qui manducaverit panem, & biberit calicem indigne, reus erit corporis & sanguinis Christi: & ver. 29. quod sic manducans & bibens manducat & bibit iudicium sibi. Hinc arguunt, ceremoniam hanc immediatam & necessariam relationem habere corpori & sanguini Christi. Licet autem hoc primo aspectu incautum lectorem capere possit, tamen, si debitè consideretur, rem controversam minimè evincit. Quòd autem Corinthii fuerint in usu hujus ceremoniæ, quare ita fuerint, & quomodo, hoc minimè hodie devincit Christianos, ut postea dicetur: sufficit primo nunc considerare, quòd in ejus usu fuerint. Secundò, quòd in ejus usu plebsque abusus committebant. Tertiò, quòd Apostolus hoc loco præscribit eis, quomodo eâ rectè uterentur. Hisce præmissis, observetur, quòd expressus & specialis ejus usus, secundum Apostolum, fit *Domini mortem significare*; sed *Domini mortem significare*

care & participare de corpore & sanguine Christi, res admodum differentes sunt. Non ait, quotiescunque manducabitis hunc panem, & calicem bibetis, participes fietis corporis & sanguinis Christi, sed, Domini mortem annuntiabitis. Fateor autem, hanc ceremoniam iis, qui eâ utuntur, immediatam relationem habere ad externum corpus & mortem Christi, cum sit ejus propria commemoratio, non tamen indè sequitur, quòd necessariam relationem habeat ad fidelium communicationem vel participationem spiritualis corporis & sanguinis Christi, vel Spiritualis cænæ, notatæ Apoc. 3. 20. licet respectu generali, cum omnis actus religiosus quodam modo respiciat hanc spiritualem communionem sanctorum cum Deo, hunc actum communem cum aliis relationem habere non abnegabimus. Quod autem vocat calicem, calicem Domini, & ait reos eos esse corporis & sanguinis Christi, & comedere sibi judicium, non dijudicantes corpus Domini: Respondeo: Hoc non magis inferre necessariam relationem, quàm fit quolibet alio actu religioso; & hoc tantum evincere, quod, cum Corinthii essent in hujus ceremoniæ usu, ideoque præstarent eam quasi actum religiosum, debebant illam dignè præstare, alioquin sibi condemnationem adducerent. Hoc autem minimè inferret, hunc ex se fuisse actum religiosum aliis incumbentem, non magis quàm, cum ad Rom. xiv. 5. Apostolus ait, qui diem observat, Domino observat, hinc inferri possit, quòd, quia quidam judicabant aut observabant diem, necessario oportebat alios etiam illum observare: sed ut, qui æstimabant & observabant diem, Domino observarunt, & illi, quatenus observant, cum erat dies Dominicus vel Domini, dignè observare eum debebant, alioquin rei forent diei Domini, & ad suam ipsorum condemnationem observarent eum: sic etiam qui observant hanc ceremoniam panis & vini, eis quidem est panis Domini, & calix Domini, quia in actu religioso iis utuntur, & quia ejus finis est ad commemorandam & annunciandam mortem Domini & corpus ejus, quod crucifixum est, & sanguis-

sanguinem ejus, qui effusus fuit pro iis. Si nihilominus, quia credunt officium suum esse ita agere, & conscientiam in ita agendo ponunt, aut in non agendo peccare se putant, si sine debitâ illâ præparatione & examinatione agunt, quâ omnis actus religiosus præstari debet, tunc, dum commemorationem mortis Domini revera ejusdem corpus & sanguinem esse prætendunt, semetipsos *reos corporis & sanguinis ejus* reddunt, cum eodem sint spiritu cum illis, qui illum crucifigebant, ejusque sanguinem effuderunt, licet ipsimet sibi videantur cum gratiarum actione & gaudio illam commemorare. Sic *Scribæ & Pharisei* olim dicebantur à Christo *rei esse sanguinis Prophetarum*, licet in memoriam Prophetarum sepulchra eorum adornarent: Et quòd nihil amplius hinc inferri possit, patet è sententiâ ejusdem Apostoli ad Rom. xiv, 23. *qui autem dubitat, si manducaverit, damnatus est*; ibi enim loquitur de iis, qui illicitum judicabant carnem edere, qui, si dubitantes edant, sibi *condemnationem* comedunt. Nihilominus tamen manifestum est, vel edere vel non edere carnem, aliis, qui non conscientiam in illo posuerant, nullius momenti fuisse. Sic dico, sicut, qui manducat illud, quod in conscientia suâ persuasus est sibi non licere edere, edit sibi *condemnationem*: sic etiam ille, cui conscientia est edere panem & vinum, *quasi actum religiosum*; si non præparatus, ut decet, edat, neque debito eo respectu, quo actus religiosi peragi debent, edit & bibit sibi *condemnationem*, non dijudicans corpus Domini, nec animadvertens, quòd illud, quod agit, speciali ad Dominum respectu agit, & ad particularem commemorationem mortis Christi.

VI. Cum jam hætenus ostenderim, quid sit vera communio corporis & sanguinis Christi, quomodo participetur, & quomodo nullam necessariam aut immediatam relationem habeat cum illâ ceremoniâ edendi panem & bibendi vinum, quâ usus est Christus cum Apostolis; expedit nunc considerare naturam & constitutionem illius ceremoniæ (quod enim ad proprium

ejus

eius usum attinet, hætenus dictum est) num adhuc sit *permanens institutum* in ecclesiâ, omnibus incumbens ; imò num quidem *necessaria aliqua pars cultûs novi fæderis* sit, aut num *melius magisve obligans fundamentum* habeat, quàm aliæ ceremoniæ institutæ, eodemque tempore peractæ, quas adversariorum plerique fatentur cessasse, & Christianis hodie minimè incumbere. * De hac ceremoniâ Scriptura mentionem facit locis quatuor, nempe in tribus Evangelistis, & in Epistolâ Pauli ad Corinthios. Si quis à frequente mentione aliquid inferre putaret, hoc nihil addet, cum enim sit res gesta, ideo eam declarârunt Evangelistæ ; & alia sunt minùs memorabilia, quæ non minùs frequenter scripta inveniuntur. Matthæus & Marcus solummodo *rei gestæ narrationem* præbent, *nullo addito præcepto ad ita agendum*, sed simpliciter declarant, *Jesum eo tempore tradidisse iis panem ad edendum, & vinum ad bibendum*. Lucas autem addit hæc verba, *hoc facite in memoriam mei*. Si hanc Christi cum Apostolis actionem consideremus, nihil in ea singulare apparebit, & multò minus, quod dat fundamentum tali & tam prodigiosæ superstructuræ, quam multi in vanis suis imaginationibus super eam ædificare conati sunt ; nam & Matthæus & Marcus eam exprimunt, quasi actionem à Christo factam inter edendum, *ut edebant* (ait Matthæus) & *manducantibus illis* (inquit Marcus) *accepit Jesus panem, &c.* Hic actus nihil singulare erat inter Judæos, ut *Paulus Riccius* fusè observat in *cælesti suâ agriculturâ* ; quia, quando *pascha* edebant, paterfamilias accepit panem ac benedixit, & frangens cæteris distribuit, & similiter accipiens vinum benedixit & distribuit ; ita ut hîc nil magis pateat, quàm quòd Jesus Christus, *qui omnem justitiam implevit*, & præterea etiam Judaica festa observavit, usus sit hac ceremoniâ ad discipulos solum, &, ut in plerisque aliis, laboravit animos eorum ad sublimiora ducere ; sic etiam in hujus rei usu

* Matth. xxvi. 26. Marc. xiv. 22. Luc. xxii. 14. I Cor. xi. 23.

usu anſam arripit memorandi eis de morte ſuâ & paſſionibus, quæ jam appropinquabant, quod iis ſæpius inculcavit, quia averſi à credendo in illâ re fuerunt. Quod autem attinet ad illud Lucæ, *Hoc facite in mei commemorationem*, nil plus evincet, niſi quòd, cùm illa fuerit poſtrema opportunitas, quâ Chriſtus cum diſcipulis manducavit, voluit eos, *inter edendum & bibendum*, illum reſpicere, ut, *commemoratione iſtius opportunitatis*, per paſſiones & mortem diligentius ad ſequendum illum ſuſcitarentur. Ecquis autem ratione præditus, depoſito educationis præiudicio & traditionis influentiâ, dicet, hanc rei geſtæ narrationem à Matthæo & Marco traditam, vel illud Lucæ, *Hoc facite in mei memoriam*, conſequentias eas evincere, quas indè profeſſores Chriſtianitatis deducere poſtularunt, vocantes eam ceremoniam, *auguſtiſſimum eucharistiæ Sacramentum, venerabile altaris Sacramentum, præcipuum gratiæ fæderis ſignum, quo omnia beneficia Chriſti mortis fidelibus obſignantur*, idque genus alia. Sed ad fuſiorem evidentiam præbendam, quod eæ conſequentiæ nullum fundamentum habent ab illius ceremoniæ uſu, neque à verbis ſequentibus, *Hoc facite, &c.* conſideremus aliam ejuſdem naturæ ceremoniam, ſicut fuſè eam enarrat Johannes, cap. xiii. ver. 3, 4, 8, 13, 14, 15. *Jeſus à cænâ ſurgit & ponit veſtimenta ſua, & cùm accepiffet linteum, præcinxit ſe: deinde mittit aquam in pelvim & cæpit lavare pedes diſcipulorum, & extergere linteis, quo præcinctus erat. Dicit illi Petrus, non lavabis mibi pedes in æternum. Reſpondit ei Jeſus, ſi non laveris te, non habebis partem mecum; ---- poſtquam ergo lavit pedes eorum ---- dixit eis, ſcitis quid fecerim vobis, ---- ſi ergo ego lavi pedes veſtros Dominus & magiſter; & vos debetis alter alterius lavare pedes, exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis.* Quod ad hæc omnia, obſervetur, Johannem enarrare, hoc factum fuiſſe eodem tempore, quo fuit fractio panis. Ambo etiam peracta ſunt nocte, quâ paſcha comedit. Si autem reſpiciamus

mus hujus enarrationem, & comitantes eam circumstan-
 tias, multò majore solennitate peracta, & multò ma-
 joribus particulariter & præcisè præscripta fuit. In priore
 solummodo dicitur, quòd, inter edendum, panem acce-
 perit, ita ut videatur solum quid accidentale fuisse. Sed
 hic surrexit, posuit vestimenta sua, præcinxit se, aquam
 in pelvum immisit, lavit pedes eorum, & extersit linteo.
 Hoc omnibus fecit, quæ revera sunt circumstantiæ longè
 observabiliore, quàm quæ in priore notantur. Prior
 erat mos inter Judæos communis, quo utebantur, tali oc-
 casione, omnes patres familias: sed hæc, quoad modum, &
 personam agentem, scilicet Magistrum surgere, & disci-
 pulorum & ministrorum pedes lavare, magis observabi-
 lis & singularis erat. In frangendo panem & præben-
 do vinum, nec contendunt adversarii, nec innuit textus
 unicuique eorum dedisse, sed tantummodo proximis: &
 illi alius alii. Sed hic non unus aut alterius, sed
 plurimorum pedes lavit. In priori non ait, nisi illum
 panem manducant & vinum illud bibant, perniciosum
 illis fore: sed hic disertè ait Petro, quòd, si non laverit
 pedem illum, non habebit partem cum illo; quod, cum dictum
 est Petro recusanti & nolenti illum pedes lavare, vide-
 tur non solum hujus ceremoniæ continuationem, sed &
 necessitatem inferre. In priori solummodo quasi transe-
 nter dicit, hoc facite in commemorationem mei: sed hoc
 modo monet eos observare, quid fecerit illis; disertè dicit,
 quòd, sicut ipse iis fecit, ita debent illi sibi invicem
 facere; & adhuc ingeminat illud mandatum, dicendo,
 quòd exemplum dedit eis, ut, quemadmodum ipse fece-
 rit, ita & illi facerent. Si rei naturam respiciamus,
 non minus habet ponderis, quàm vel baptisma aquæ,
 vel fractio panis; est enim elementum externum puri-
 ficantis naturæ exteriori homini applicatum præcepto &
 exemplo Christi, ad significandam internam purificatio-
 nem. Velim libenter & seriò proponere viris, qui
 ratione suâ uti volunt, & intelligentiâ illâ, quam
 dedit eis Deus, & qui nolunt imponi, neque aliorum
 additione & ineptiis hallucinari, num hæc ceremonia,
 vel respiciamus tempus, quo institutum est, vel circum-
 stantias

stantias, quibus peracta est, vel præceptum, quo iubetur peragi, non habeat tantum, ut recommendetur quasi perpetuum & permanens statutum Evangelii, quàm vel aquæ baptismus, vel fractio panis, vel quid aliud id genus? ita ut mirum mihi sit, quare eam Pontificii non posuerint inter numerosa sua *Sacramenta*, nisi propter meram voluntatem Ecclesiæ, & traditionem Patrum. Sed si dicant, quòd utantur hac cæremoniâ, quia *Papa* & quidam alii hoc agunt semel quotannis: *Respondeo*: Scire aveo, cur hæc non ad omnes extendatur, æque ac eucharistia (ita dicta) vel unde aliquid pateat à textu, quòd hæc verba, *Hoc facite in memoriam mei*, intelligenda sint, quòd panis & vinum quotidie debeant sumi ab omnibus sacerdotibus, vel panis quotidie, vel quavis septimanâ à toto populo: & quòd alterum illud Christi mandatum, *debetis & vos hoc facere, sicut & ego vobis feci*, solum intelligendum sit de Papâ, vel quibusdam aliis, idque solum semel in anno peragendum. certè hujus differentię nullam rationem textus præbet. Et quòd attinet ad Protestantes, qui hac cæremoniâ non utuntur, si oculos solummodo aperire volunt, videri possint, quomodo sibi met more & traditione hac in se imponunt, sicut & patres eorum in variis aliis traditionibus Pontificiis. Si enim planam Scripturam inspicimus, quid inferri potest ad urgendum unum magis quàm alterum, vel ad deponendum unum, quòd non eodem modo alterius continuationi repugnet? Si dicant priorem illam de pedum lotione cæremoniam tantum fuisse, quid, quæso, habent, unde ostendant hanc fractionem panis magis esse? Si dicant priorem solummodo fuisse signum humilitatis & purificationis: quid, quæso, habent unde probent hanc magis esse? Si dixerint priorem solummodo ad tempus fuisse, non autem institutionem Evangelicam esse: quid, quæso, hæc habet, quo magis tamen habeatur, quo illa caret? Revera hoc evitare impossibile est, neque quidpiam adduci potest, quare cesset, hæc remaneat, vel hæc duret, & illa cesset, nisi mera affirmatorum opinio, quæ merâ educatione & traditione in populorum animis majorem pro

reverentiam & venerationem obtinuit, quam pro illâ, quæ, si tantoperè nobis traditione recommendata fuisset, procul dubio, non minùs tenaciter vindicata fuisset; cùm non minus in Scripturâ fundamenti habeat. Quum igitur prior, lotio scil. pedum, jure merito deposita sit, neque Christianis incumbere judicetur, ita etiam hæc panis fractio eâdem causâ deponi debet.

VII. SED mirum mihi videtur, quòd ii, qui pro hac ceremoniâ adèò clamitant, eique adæò adhærent, sibi assumant libertatem à methodo illâ, secundum quam eâ usus est Christus, tam facilè discedendi; cùm nulli, quod unquam audiui, qui eam nunc peragunt, eodem modo, quo Christus, illâ utuntur; fecit enim hoc Christus inter cœnandum, dum edebant, sed illi hoc per se peragunt, & frequentius ante prandium; quam, quæso, regulam in tali mutatione sequuntur? Si dicant, has solummodo circumstantias esse, non autem rem ipsam, & si ipsa res teneatur, parvam esse circumstantiarum alterationem. Respondeo. Quid si dixerimus, totum hoc fuisse solummodo circumstantiam accidentalem, quando Christus pascha edebat. Si enim respiciamus illud, undè solum contendi potest esse institutionem, viz. hæc verba, *Hoc facite in memoriam mei*, hoc non minùs propriè ad modum, quàm ad materiam refertur; quomodo enim evincent, hæc verba, *hoc facite*, significare solum, *edite panem, & bibite vinum*; sed non interesse, *quomodo edatis, nec quando edatis*, & non, *sicuti vidistis me, inter cœnandum vobiscum, sumere panem & frangere & dare vobis, & accipere calicem & benedicere & distribuere vobis, ita etiam vos facietis?* Et cùm nullam in his verbis, *hoc facite*, Christus distinctionem faciat, non datur ratio, quare ad integrum non referatur. Quod si ita sit, omnes inter Christianos, qui hac ceremoniâ utuntur, huic præcepto non solum obtemperârunt, neque institutionem hanc implevere, utcunque de eâ clamitent. Si dicatur, tem-

tum

tum fuisse, cum fuerit post pascha Judaicum, quod vespere ad coenam erat. *Respondeo.* An non (præterquam quod non minus facile probari potest, *totum fuisse accidentale*, cum fuerit solummodo *Judaica ceremoniæ peractio*, ut hætenus observatum est) eodem modo urgeri potest, quod *vini potus accidentalis* fuerit, cum naturalis nationis illius productus fuerit, ideoque contendendi, quod, ubi non nascuntur vineæ, sicut in nostra *Scotiæ* natione, *cervisiâ & zytho* uti possemus in hujus ceremoniæ usu, vel *pane ex alio grano quàm tritico*, quo usus est Christus? Sed an non judicarent hoc adversarii, quasi abusum & non justum hujus *Sacramenti* (ut vocant) usum? Imò, nonne hujus generis scrupulositas magnæ contentionis inter Professores Christianitatis occasionem præbuit? Quantæ contentiones & altercationes *inter ecclesiam Græcam & Latinam* fuere de *pane*, dum altera *azymum* vult habere, judicans, quia Judæi panibus azymis in paschate utebantur, talem panem fregisse Christum discipulis, altera verò *fermentato* utitur; ideoque *Lutherani* adhuc azymo utuntur, *Calvinistæ* autem *fermentato*: & adeò aspera fuit de hac re contentio, cum inciperet reformatio *Genevæ*, ut eâ de causâ oporteret *Calvinum & Farellum* aufugere. An non hoc modo Protestantes Pontificiis portam aperiunt, quâ populus à calice excludatur? An non hæc verba, *hoc facite*, æquè disertè inferunt, quod ista actio *& eodem modo, & eodem tempore*, quo ille eam egit, peragenda sit, quàm quod etiam *calice, & non solo pane* uti debent? Aut quam rationem adducunt dispensandum cum hoc magis, quàm Pontificii cum illo? O quantæ absurda & incommoda sibi superinduxerunt Christiani, dum superstitione hujus ceremoniæ usui adhærent, ex quibus difficultatibus impossibile est se extrahere, nisi deponendo eam, quemadmodum alias ejusdem naturæ deposuerunt! Præter id, quod superius dictum est, libenter velim cognoscere, quomodo certè resolvantur hæc verba [*hoc facite*] intelligi scilicet *accipite, benedicite, frangite hunc panem, & alii distribu-*

distribuite, sed ad Laicos solum, accipite & manducate, non autem benedicite, &c. Si dicetur, clericos ibi solummodo præsentes fuisse. Respondeo. Nonne illinc intrabit papale argumentum contra administrationem calicis populo? Vel annon possit alius inde concludere, oportere clericos solum hac ceremoniâ uti, quia tales solummodo præsentes erant, quibus dicebatur, hoc facite? sed si illud, hoc facite, dicatur omnibus, unde fit, quod omnibus non licet obtemperare ei & benedicendo & frangendo & distribuendo & manducando? sed præter hæc omnia, etiam Protestantes Calvinistici magnæ Britanniae nunquam adhuc inter se concordare potuerunt de modo accipiendi, num geniculando, stando vel sedendo; num ægrotis & moribundis dari debeat: licet hæc videatur parvi momenti contentio, tamen tamen est, quæ cum cæteris, non solum magnæ contentionis, sed & sanguinis effusionis & vastationis occasionem dedit, ita ut hoc respectu Calviniani Prædicatorum Presbyterianos schismaticos & pertinaces appellaverint; ii autem Prælatos superstitiosos, idololatrias & Papisticos. Qui vult oculos suos aperire, non potest, quin videat, quod diabolus totam hanc contentionem & Zelum suscitaverit, ut rebus parvi ponderis occuparet eos, quo magis ponderosæ negligantur, dum eos, pro his contententes, impeditos teneat, licet alia ejusdem naturæ deposuerint, quæ non minus ferè præcepta, neque minus præcisè peracta fuerunt, à quorum observatione tot difficultates minimè sequerentur.

VIII. Quid igitur? nonne nobis causa est, cùm naturam hujus actionis non magis obligatoriam sentimus, quam eorum, quæ deposuerunt adversarii, totam istam confusionem vitemus, cùm, qui eâ utuntur, nec de naturâ ejus, nec de efficacîâ, nec de modo peragendi concordare inter se possint. Et hoc fit, quod rem, ut planè se habet in Scripturis, non accipiant, sed tantoperè suas illi immiscuerunt contentiones. Si enim, sicut in Scripturâ est, respicerent, nihil aliud inferret, quàm quod Jesus Christus

eo tempore illic significabat discipulis, se corpus & sanguinem suum pro iis oblaturum esse, & voluit, ut, quandocunque biberent vel ederent, in sui memoriam facerent, vel cum respectu ad illum, cujus sanguis pro iis effusus fuit. Quod autem primitivi Christiani, illico post ascensionem Christi congregati, ita intellexerint apparet ab eorum usu & praxi, si admittamus eorum actorum Apostolorum loca, quibus *fractionis panis* fit mentio, ad hanc relationem habere, quod & volunt & contendunt adversarii. Primò, Act. ii. 42. *erant autem perseverantes in doctrinâ Apostolorum, in communicatione & in fractione panis.* Hoc de alio quàm de *communi eorum esu*, intelligi non potest, ut enim nihil aliud patet à textu, sic contextus plenum facit; tunc temporis enim omnia communia habebant, ideoque dicitur, ver. 46. *quotidiè quoque perdurantes unanimiter in templo, & frangentes circa domos panem, sumebant cibum cum exultatione & simplicitate cordis.* Qui volenter non occludunt oculos suos, videre possint hoc loco, quòd, cum *fractio panis* jungatur cum *esu cibi*, apparet, nihil amplius hoc loco exprimi, nisi quòd, cum omnia in communia habebant, & sic simul permanentes, etiam *fregerunt panem & sumpserunt cibum simul convenientes.* Inter quod agendum non dubito, quin commemoraverint Dominum, ad quem sequendum tanto zelo & resolutione se applicavere. Hoc adhuc magis patet ab Act. vi. Cum enim Apostoli habuerint curam & distributionem earum pecuniarum, quas, venditis fundis, dederant iis credentes, & sentirent se illo onere opprimi, diaconos instituerunt super hoc negotium, ut ipsimet continenter orationi & ministerio verbi instantes forent, & non, illud derelinquentes mensis ministrarent. Hæ autem *mensæ* intelligi non possunt de *Sacramentali aliquo esu, vel actu cultus panis religioso*; cum adversarii faciant *hujus panis distributionem actum ministrorum, non autem diaconorum*; tamen nulla apparet ratio, qua dicatur *fractionem illam panis*, in qua dicuntur perstitisse, & circa

mos fuisse, aliam fuisse, quàm eas mensas, quibus ministrabant Apostoli; sed hac occasione deseruerunt, iis se nimis premi sentientes: sicut autem discipulorum incrementum hoc opus Apostolis incommodum reddebat, sic videtur majus incrementum & dissipatio per diversa loca impedivisse etiam continuationem illius usus habendi omnia in communi. Sed nihilominus, ut quodam modo commemorarent veterem illam communitatem, certis temporibus simul conveniebant & panem frangebant. Hinc dicitur, Act. xx. 7. adveniente Troada Apostolo, quod unâ sabbati, cùm convenissent discipuli ad frangendum panem, prædicavit iis Paulus, profecturus in crastinum, protraxitque sermonem usque in mediam noctem. Hic nulla fit mentio de esu sacramentali, sed solum quòd, quia simul convenerint, indè ceperit Paulus occasionem, ut iis prædicaret. Videtur autem ad cœnam conventionem fuisse, non ad modicum matutini panis & vini, alioquin minime probabile est Paulum à matutino ad mediam noctem usque protraxisse sermonem. Sed versus undecimus rem extra controversiam ponit, qui ita se habet, *ascendens autem, frangensque panem, ac edens, & satis alloquutus usque in lucem, profectus est.* Hoc ostendit fractionem panis usque ad tempus illud dilatam fuisse: hæc enim verba, *& frangens panem, edensque*, ostendunt, illis exprimi fractionem panis antè noctem terminatam, eoque tempore factam esse. Secundò, illa verba simul conjuncta, *frangensque panem ac edens, & dum loquutus*, demonstrant, nullum religiosi cultus actum fuisse, sed quod reverà edebant ad corporis sustentationem, ad quod faciendum aliquando tunc temporis conveniebant Christiani; & cùm illud fecerint in timore Dei, differebant à profanis ethnicorum cœnis, & hoc quidam vocant *festum amoris*, quippe congregatio fiebat non solum ad ventrem satiandum, sed in finem externum, sed etiam, ut indè acciperent occasionem simul comedendi & bibendi in timore Dei & præsentia ejus, cùm sint populus ejus; quem morem non condemnabimus; hujus nec alia

nec major mentio facta est : Sed, si *ceremonia illa* fuisset *solenne quiddam sacrificium*, ut quidam esse volunt, vel *speciale & præcipuum Sacramentum*, ut aliis placet, mirum videtur, illam historiam, quâ adeò particularis enarratio rerum Christianarum traditur, in hâc re tam altè filuisse. Solummodo invenimus, quod aliquando conveniebant *ad frangendum panem & comedendum*. Sicut autem Christiani cœperunt gradatim recedere à *primitivâ puritate & simplicitate*, & accumulare *superstitiosas traditiones*, & *majorum innocentes actiones* vitiare, in illis immiscendo *Judaicos & ethnicos ritus*, ita etiam in *hujus ceremoniæ usu* cœperunt citò abusus irrepere inter Christianos, ita ut necesse fuerit Paulo Apostolo de istis monere eos, & redarguere, ut fusè agit ad 1 Cor. xi. à ver. 17. ad finem usque, quem locum particulariter examinabo, quia huic adversariorum probationis vis innitur, & videbimus num plus, quàm quod jam concessum est, inferat. Primò, quia apti erant hanc ceremoniam animo superstitioso ultra verum usum extendere, dicit iis, ver. 20. quod, cùm *conveniebant in unum*, hoc non erat *manducare cœnam Domini*, non ait, quòd *hoc non erat rectè manducare cœnam Domini*, sed quòd *hoc non erat manducare cœnam Domini* : quippe *cœna Domini spiritualis est, & mysterium*. Secundò, redarguit eos, quòd non in melius, sed in deterius conveniebant, cujus hanc dat rationem, ver. 21. *unusquisque enim suam cœnam præsumit ad manducandum, & alius quidem esurit, alius verò ebrius est*. Hîc patet condemnare eos Apostolum, quia, cùm solerent Christiani aliquando simul cœnare ad *amoris sacramentum, & ad commemorationem cœnæ Christi cum discipulis*, illi hoc adeò vitiaverant, ut unusquisque per se priùs manducaverit, & sic ebrii, qui abundabant, & esurientes, qui inopes erant, simul conveniebant. Quibus abusibus hujus actionis usus perditus & perversus erat, ideoque redarguit eos quòd vel non simul domi comedant, vel edere differant, donec omnes simul conveniant ad publicam

conveniant hoc

conventionem vel ecclesiam : hoc patet, ver. 22.
 nunquid domos non habetis ad manducandum & bibendum,
 aut ecclesiam Dei contemnitis, & pudefacitis eos qui non habent ?
 Ubi condemnat eos propter irregularem eorum hujus ceremoniæ præstationem, quia ordinate non edebant,
 vel edere non desinebant, usque dum ad publicam conventionem simul convenissent, sicque eos pudefacientes,
 qui, non habentes domos, neque abundantiam, ad communem mensam accedebant, quos esurientes pudebat,
 cum viderent alios saturos & ebrios, eò advenire. Qui absque præjudicio hunc locum legent, videbunt fuisse hunc statum Corinthiorum ; si enim illà usi fuissent tunc temporis Christiani, sicut hodiè vel Pontificii, vel Lutherani, vel Calviniani, vix bonum sensum Apostoli verborum facere quis possit, vel revera concipere, quis fuerit ille abusus, quem in hac re committebant Corinthii. Suprà notatis hoc modo ab Apostolo dictis, quia *hic mos simul comedendi & bibendi traxerat originem suam ab actu illo Christi cum discipulis eà nocte, quâ traditus est*, ideo arguit Apostolus declarare iis enarrationem rei gestæ. *Ego enim accepi à Domino, quod & tradidi vobis, quod Dominus Jesus, in qua nocte tradebatur, accepit panem,* &c. Qui differentiam intelligunt inter rei alicujus enarrationem & præceptum, non possunt, quin videant, si velint, nullum hoc loco præceptum esse, sed solummodo rei gestæ enarrationem ; non ait, *recepit à Domino, quòd sicut accepit ille panem, sic etiam præceperim vobis, ut ita etiam faciatis*, nihil tale in illo loco reperitur ; imò è contrà, cum repetat Christi verba imperativa, ita ea ponit, ut nullum præceptum inveniunt, ver. 25. *hoc facite, quotiescunque bibetis, in eam commemorationem*, non repetit ea, quasi imperativa, sed solummodo conditionaliter ; *quotiescunque bibetis*, est solum conditionalis, non imperativus loquendi modus ; ideoque eadem conditione addit versu sequente *quotiescunque enim manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annunciabitis, donec veniat*. hoc [quotiescunque] non magis innuit præceptum, quam

quàm dicere, *quotiescunque Romam ibis, videbis Capitolum*, innuit *præceptum*, ut eò adeas, Quod autem postrema verba urgeant, hinc arguentes *continuationem hujus ceremoniæ* esse usque *ad Christi adventum in consummationem seculi*. Resp. Hic duas præcipuas controversiæ partes petunt absque probatione. Primò, quòd [*quotiescunque*] innuat *præceptum*. Secundò, quòd *hic adventus* intelligatur de *externo & extremo Christi adventu*, & non de *interno ejus & spiritali ad suos adventu*: hæc adversariis probanda restant, cum Apostolus benè *de interno ejus adventu* loqui potuerit, quem fortasse quidam ex iis carnalibus Corinthiis, qui *ebrii* solebant convenire, adhuc non attinuerant & cum alii inter eos *imbecilles* essent, & *externis ceremoniis* adhærere inclinarent, pro tempore Apostolus, & etiã ii, qui cognoscebant Christi spiritua- lem adventum, illis indulgebant (sicut & in aliis, de quibus postea dicitur) sed præsertim Paulus, qui imbecillis factus est, & omnia omnibus, & Permitti autem potuit hujus ceremoniæ usus imbecillis illis & carnalibus Corinthiis *ad commemorandam Christi mortem, donec in illis exurgeret*; licet enim talibus opus sit *externis*, ut Christi mortem commemo- rent; qui autem cum Christo mortui sunt, & non modo mortui, sed sepulti, quique etiam cum illo resurrexerunt, non opus habent *istis signis*, ut commemo- rent eum, ideoque ad tales ait Apostolus, Col. iii. 1. *Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dexterâ Patris sedens*: sed panis & vinum non sunt ea, quæ sursum sunt, sed quæ deorsum sunt, quippe terrena. Sed quòd in- tegra hæc transactio fuerit mera Apostoli indulgentia imbecillis & carnalibus Corinthiis, adhuc fusi- patet in Versione Syriacâ, quæ, ver. 17. dum ad hanc materiam pervenit, sic habet, * *Hoc autem quæ præcepturus sum, non dico tanquam laudans vos, quæ*

* Quod etiam sic se habet in cæteris versionibus orientalibus Arabicâ scil. & Æthiopica.

non progressi estis, sed ad id, quod minus est, descendistis. Quo abundè patet, tristem fuisse Apostolum, quòd talis fuerit eorum conditio, ut necesse habuerit instruere eos de externis illis, quibus adhærendo demonstrabant, quòd non progressi essent in vitam Christianitatis, sed potius descendissent in elementa. Ideoque, ver. 20. eadem versio Syriaca sic habet, *quum igitur congregamini, non, sicut justum est in die Domini nostri, comeditis & bibitis*: Indè iis demonstrans, quòd convenire ad comedendum & bibendum externum panem & vinum, minimè erat diei illius Domini labor aut opus; sed, cùm adversarii adeò pro hac ceremoniâ contendunt ab usu ecclesiæ Corinthiacæ (licet quàm pueriliter hætenus ostensum sit) quomodo alia præcepta, longè magis positiva, transeunt, quasi nullius momenti essent? ut primò, Act. xv. 29. ubi Apostoli disertè præcipiunt imò gentilibus, sicut id, quod & Spiritus sancti sensus fuit, *ut abstinerent à strangulatis, & à sanguine*. Et Jacob. v. 14. ubi disertè etiam jubetur, *ut ægrotantes oleo ungerentur in nomine Domini*. Si dixerint, hæc solùm temporanea fuisse, & non perpetuò continuanda: Respondeo, quid amplius habent, quod pro continuatione illius ostendant, pro quo contendunt? Nam hæc non expressè revocantur. Si dicant, revocationem insinuari, ubi Apostolus ait, *quod in cibis & potibus judicari non debeamus*; hanc responsionem admitto; sed quomodo evitatur, quod eodem modo non militet contra aliam illam ceremoniam? Certè nullo modo; neque, præter morem & traditionem, quid pro illâ magis quàm pro his urgeri possit. Quod ad illud Jacobi, dicunt *miraculum* festum esse, scil. *ægrotorum sanitatem*. Sed cùm hoc esset, sic quoque debet illa ceremonia cessare. Licet hoc multifariam responderi possit, scil. quod hoc modo etiam oratio deferenda erat, cui etiam hîc salus groti ascribitur, responsionem tamen accipiam, quia vera credo cessasse illam ceremoniam; solùm videtur, quod adversarii, cum sentiant cessare debere ceremoniam cessante virtute ejus, eâdem regulâ abstinere debeant.

beant *ab impositione manuum*, quâ ad imitationem Apostolorum utuntur, cum *dona sancti Spiritus* non inde sequantur.

IX. Cum igitur inveniamus, secundum pleraque Scripturæ testimonia, *tales ritus externos non esse partem ullam necessariam novi fœderis dispensationis, ideoque continuari non necessarios*, licet pro tempore quidam olim iis usi fuerint, ex iis testimoniis quædam adducam, & inde, è *naturâ rei* non minùs, quàm ex illis testimoniis, patebit, *ceremoniam hanc panis & vini cessasse*, sicut alia illa, quæ fatentur adversarij non necessariò permanere. Primum est, Rom. xiv. 17. *Non est regnum Dei esca & potus, sed justitia & pax & gaudium in Spiritu sancto*. Hoc loco abundè declarat Apostolus, *regnum Dei*, seu Evangelium Christi, non in *cibis & potibus* & id genus aliis consistere, sed in *justitiâ*, ut ex contextu patet, ubi loquitur de *periculo & reatu eorum*, qui se invicem condemnant *propter escam aut potum*. Si autem regnum Dei in talibus non consistat, neque Evangelium, nec opus Christi in iis stet, tunc edere panem & bibere vinum non potest necessaria illa esse cultûs Evangelici pars, neque perpetuum ejus statutum. Aliud adhuc luculentius est ejusdem Apostoli ad Col. ii. per integrum hoc caput *pro sententiâ nostrâ* disertè contendit Apostolus contra adversariorum nostrorum *formalitatem & superstitionem*: nam in principio exponit magna privilegia, quæ Christiani habent per Christum, qui reverà *ad vitam Christianitatis* advenere, ideoque hortatur eos, versu 6. *ut prout acceperunt Christum Dominum, ita ambulant in illo, caventes, ne deciperentur per philosophiam & inanem fallaciam secundum traditionem hominum & elementa mundi, quia in Christo, quem acceperunt, omnis plenitudo inhabitat*. Et quod circumcisi sint circumcisi *non manu factâ*, quam Christi circumcisionem vocat, & *consepulti sint Christo in baptismo*, in quo resurrexerant per fidem operationis Dei. Hic etiam participabant de vero Christi baptismo, & cum tales fin

qui cum eo resurrexerunt, videamus, num necesse existimet, ut utantur cibo aut potu, pane aut vino, ad commemorandam Christi mortem, vel num condemnari debeant, si non utantur, ver. 16. *Nemo ergo vos iudicet in cibo aut in potu.* Sed quare? *quæ sunt umbra futurorum, corpus autem est ex Christo.* Cum igitur fateantur adversarii panem & vinum eorum umbram aut figuram esse, igitur secundum Apostoli doctrinam condemnari non debemus propter ejus non observationem. Sed expeditne iis, qui mortui sunt cum Christo, subjici talibus institutis? Vide quid ait ver. 20. *Si ergo mortui estis cum Christo ab elementis hujus mundi, quid adhuc, tanquam viventes in mundo, dogmatizamini? Ne tetigeritis, neque gustaveritis, neque contrectaveritis, quæ omnia utendo pereunt secundum præcepta & doctrinas hominum.* Si hoc non valeat ad absolutam necessitatem panis & vini removendam, quid tollet eam? certus sum, rationem hoc loco datam iis applicabilem esse, quòd utendo pereant, cum hoc modo pereant panis & vinum, non secùs quàm ulla alia. Sed deinde, si aqua panis & vinum ea erant, in quibus signa novi fæderis consisterent, & ad præcipua Evangelii Sacramenta (ut appellant) & statuta Evangelica pertinerent, tunc Evangelium à Lege non differret, nec ei præferendum esset, cum Apostolus hanc differentiam sistat, Heb. ix. 10. in eo, quod tales Judæorum observationes erant figuræ Evangelii, *quæ solùm stabant in cibis & potibus, & variis baptismatibus.* Si autem in iisdem esset Evangelii ministerium & cultus, ubi est differentia? Si dicetur has sub Evangelio spiritualem habere significationem: Respondeo, sic habebant & illæ, quæ sub Lege erant, & Deus earum erat author, non secus ac Christus dicitur harum. Sed nonne hæc pertinax contentio pro usu aquæ, panis & vini, quasi esset pars cultûs Evangelici, ipsius Evangelii naturam destruit, quasi esset dispensatio umbrarum & non substantiæ, cum Apostolus in illo ad Coloss. supra citato, argumentetur contra talium usum, quasi necessarium

cessarium iis, qui mortui & cum Christo resurrexerunt, quia solum *umbræ* erant; &, per totam hanc ad Hebræos epistolam, disputat cum Judæis, ut à cultu eorum eos abducatur, qui erat *figurativus & typicus*. An fuisset igitur sanæ rationi consentaneum, eos *ad alium ejusdem naturæ cultum* adducere? Quam rationem aut quem Scripturæ locum proferre possunt adversarii, ut evincant, *unam umbram vel figuram ad aliam umbram aut figuram* dirigere, & non *ad substantiam*? & tamen *circumcisionis figuram* aquæ baptismum significare volunt, & *agnum paschalem panem & vinum* figurare. Sed num unquam auditum est in Scripturâ, quod *una figura sit alterius figuræ antitypus*, cum præsertim Protestantes non ampliorem efficaciam *istis antitypis*, quàm *nudis typis* assignent? Cum igitur dicant, idque verè, *ea Sacramenta non conferre gratiam*, sed quod *illa* conferatur, *secundum fidem recipientis*, non negabitur, quin fideles inter Judæos *gratiam* recipiebant *in usu figurativi eorum cultûs*. Et licet glorientur Pontificii *Sacramenta sua gratiam conferre ex opere operato*, experientia tamen contrarium abundè manifestat.

X. SED esto, quod *usus aquæ baptismi, panis & vini* fuerit *in primitivâ ecclesiâ*, sicut etiam fuit *abstinencia à strangulatis, & sanguine, & legalium purificationum usus*, Act. xxi. 23, 24, 26. & *unctio ægrotorum oleo*, ob rationes & causas suprâ dictas. Restat adversariis ostendere, quomodo adepti sunt *authoritatem*, ut *ea administrent*; à Scripturæ literâ esse non potest, alioquin oportebat eos illis etiam uti, quibus, sicut *litera declarat*, antiqui usi sunt, & quæ in *literâ* non minus fundamentum habent. *Potestas* ergo *ab Apostolis* derivanda est, idque vel *mediatè*, vel *immediatè*; sed hætenus thesi decimâ demonstratum est, *mediatam authoritatem* eos non habere propter interruptionem in apostasiâ factam. *Immediatam authoritatem* aut *mandatum* habere non possunt per Spiritum Dei, ut *ea administrent*, quum *tales immediatas revelationes* adversarii negent. Scio quidem,

quidem, quòd hîc, sicut in quibusdam aliis, multum obstreperunt de constante consensu ecclesiæ & Christianorum omni ætate; sed, sicuti traditio non sufficit ad fidem constituendam, ita, in hac re præsertim, parvi momenti esse debet, quia, quoad ceremonias & superstitiosas ceremoniarum observationes, apostasia cœpit citò inficere ecclesiam, ut ex epistolis Pauli ad Galatas & Colossenses patet; neque expedit nobis eos in istis imitari, quorum introitum tantoperè doluit, redarguit & restitit Apostolus. Sed si antiquitatem respexerimus, videbimus in talibus observationibus & traditionibus admodum incertos & mutabiles eorum seculorum homines fuisse, ita ut nec Pontificii nec Protestantibus ita hodiè, ut olim illi, hanc ceremoniam cænæ observent; parvulis enim & infantibus eam administrabant, & quatenus apprehendere possum, hujus usus & infantum baptismus cœtanei sunt, licet altera viz. cœna parvulorum, & à Pontificiis & à Protestantibus abjecta, alter verò, baptismus scil. infantum, ab utrisque tenaciter retentus sit: & eo minus expedit antiquitati cedere, quia, si eorum religionis professionem considerabimus, præsertim quoad cultum & partem ceremonialem, nullam hodiè inveniemus ecclesiam, nec Pontificiam nec Protestantem, quæ non ab iis in plerisque differat, ut Dalleus in suo, de usu patrum, volumine benè observat & demonstrat. Cur autem hoc nobis obtrudant propter antiquorum praxin, quos ipsi non sequuntur, vel quare hoc non rejicere possimus, sicut & illi alia, ab antiquitate non minùs religiosè observata, nulla sufficiens ratio assignari potest. Non tamen dubito, quin plerique, quorum intellectus obscurati fuerunt istis ceremoniis, per misericordiam Dei secretum aliquem mysterii sensum haberint, quod distinctè intelligere non potuerunt, quia ab illis velatum erat, dum externis istis adeò adhærebant, & secreto illo sensu compuncti, dum in imaginationibus & comprehensionibus conjecturam facerent, in eas carnales sententias prolapsi sunt, existimandi substantiam panis transsubstantiari, vel substantiam corporis

poris cum pane esse, &c. & reverâ de Calvino in hac re propitiè admodum judico, quod ita ingenuè agit, confitendo, quòd rem nec comprehendat, nec exprimere possit, sed tamen sensibili experienciâ dicere potest, adesse ibi Dominum modo quodam spirituali; sicut autem non dubito, quin Calvinus aliquando *hujus præsentiæ sensum* habuerit, etiam *extra hujus ceremonie usum*, ita, sicut illa *intelligentia*, ei à Deo data, eum rejicere fecit *falsas transubstantiationis & consubstantiationis notiones*, licet nesciret, quid eorum loco stabiliret, si debite attendisset *in illo lumine*, quod omnia patefacit, & non nimis laborasset *in comprehensione sua*, apud se resolvens *externis ceremoniis adhærere*, & statuens spiritualement præsentiâ, non semper, tamem *præcipuè & principaliter*, ad eas referri, multò foeliciùs *hujus mysterii cognitionem* adipisci potuisset, imò meliùs, quàm plerique, qui ei anteiverunt.

XI. DENIQUE, si aliqui hodiè, verâ animæ molitie & reali erga Deum conscientia ducti, *has ceremonias præstarent eadem methodo & modo*, quo utebantur iis primitivi Christiani (quibus hætenus nullos similes novi) non dubitarem affirmare, quin *pro tempore iis indulgeri* posset, & Deus eos in earum rerum usu respiceret, si modo aliis eas obtrudere non quærent, neque eos condemnarent, qui se ab illis liberatos senserint, aut qui iis non pertinaciter adhærerent, cum à Domino ejusque Spiritu indè evocentur. Certo enim scimus *diem illucescere*, in quo surrexit Deus, & valedixit *omnibus istis ceremoniis & ritibus*, & colendus est solum *in Spiritu*, iisque qui illi attendunt, apparet; & scimus etiam, quod *in istis* Deum quærere, est cum Mariâ Christum *in sepulchro*, imo *vivum inter mortuos*, quærere; novimus enim, quod *resurrexerit*, & *in Spiritu reveletur*, filios suos *ex istis rudimentis* educens, ut secum ambulent *in suo lumine*, cui sit gloria in seculum. Amen.

THESIS DECIMA QUARTA.

*De Potestate Magistratûs civilis in rebus purè religiosis
& ad conscientiam pertinentibus.*

Quoniam Deus sibi assumpsit dominium & potestatem conscientiae, qui unus potest eam recte instruere & gubernare, ideo nemini licet, quaecunque sit ejus auctoritas, seu principatus in hujus orbis gubernaculo, aliorum conscientiam adurgere; & omnes cædes, exilia, proscriptiones, incarcerationes, cæteraque id genus, quibus homines affliguntur propter solum conscientiae exercitium, vel diversam, cum in cultu, tum in rebus religiosis, opinionem, proveniunt à spiritu Cæin trucidatoris, & contraria veritati sunt. Nemini tamen licet, sub prætextu conscientiae, proximo vel in vitâ, vel in bonis nocere, aut quicquid humanæ societati & commercio incommodum, aut perniciosum perpetrare, in quo casu Lex sit delinquenti, & jus cuique administretur nullâ habitâ personarum ratione.

LIBERTAS Conscientiae à potestate & usurpatione civilis Magistratûs his postremis annis ita & doctè à plerisque vindicata est, ut mihi non erit nisi breviter hoc loco agere; dolendum tamen est, paucos secundum hanc doctrinam egisse, pro semetipsis quidem eam vindicantes, sed vix aliis concedentes, ut postea nobis erit occasio ostendendi: expedit primo loco, ad submovendas obaversiones & detorsiones, quædam de statu controversæ præfari, ut, quod sequitur, melius intelligatur. Per conscientiam igitur, ut in explicatione thesæos quintæ & sextæ observatum est, intelligitur illa animæ persuasio, quæ oritur ab intellectu alicujus à veritate seu falsitate imbuto, quod licet falsum vel malum in se sit, si tamen, quousque ita persuasus est homo, contra persuasionem iret, peccaret, si quicquid homo agit contra fidem suam, licet fides

fides erronea sit, nullo modo Deo gratum est; unde ait Apostolus, *quicquid non est ex fide, peccatum est; & qui dubitat, damnatus est, si edit*, licet hoc aliis liceret, & hæc scrupulositas quosdam cibos edendi (cùm omnes creaturæ Dei bonæ sint, & ad usum hominis, si modo cum gratiarum actione recipiantur) superstîtio sit, vel saltem imbecillitas, non commendanda sed potius removenda. Hinc Ames, de Cas. conf. ait, *Conscientia, quamvis errans, semper ligat, ita ut ille peccet, qui agit contra conscientiam, quoniam agit contra voluntatem Dei, quamvis non materialiter & verè, tamen formaliter & interpretativè*. Quæstio igitur primò est, num civilis magistratus potestatem habeat adurgendi homines in rebus religiosis contra eorum conscientiam, & si obedire nolint, num liceat illi punire eos in bonis, libertate vel vitâ? Hoc negativè tenemus. Sed secundò, ut velimus, Magistratum hoc extremum vitare, sic ex alterâ parte longe à nobis abest, ut cum libertinis istis sentiamus, qui libertatem conscientiae suae ad proximorum incommodum vel damnum, vel ad humanæ societatis ruinam, extendere avent. Per res igitur, quæ ad conscientiam spectant, intelligimus, quæ *immediatè inter hominem & Deum inter sunt*, vel *homines & homines, qui ejusdem sunt persuasionis*, scil. simul convenire & Deum colere eodem modo, quem illi gratissimum fore judicant, non autem proximos adurgere, nisi persuasionem aut rationem aliisque illis modis, quibus usus est Christus & Apostoli ejus, nempe, prædicandi & instruendi, qui audire & recipere volunt, sed non omninò, ut quis sub prætextu conscientiae, quid agat contra moralia illa & perpetua statuta, quæ communiter omnes Christiani consentiunt: quo casu autoritate suâ ut Magistratus potest, in quorum numero ii sunt, qui sub prætextu conscientiae dogma ponunt, quod omnes impios occidere & trucidare æquum sit, id est, omnes, qui ab iis differunt, ut ii, scilicet sancti, regnant, & qui omnia in communi habere volunt, potest.

tuntque

tuntque urgere proximos cum eis res suas partiri, aliasque insanas ejusmodi notiones, quæ de Anabaptitis Monasteriensibus referuntur, quæ luculenter apparent à superbiâ & avaritiâ, non à puritate aut conscientia, provenire, ideoque contra tales satis in posteriore thesæos parte cautum est. Sed quam vindicamus nos libertatem, talis est, quam primitivi Christiani jure petebant sub Imperatoribus ethnicis, videlicet, ut homines sobrii, honesti & pacifici tolerantur frui libertate & usu conscientia erga Deum & inter semetipsos, sine molestatione à Magistratu civili, & admittere in societatem suam, qui, eorum persuasione adducti, earundem cum iis veritatum convicti forent. Tertiò, licet nollemus homines in temporalibus molestari, neque privilegiis, quibus fruuntur, quatenus homines & reipublicæ membra sint, propter internam eorum persuasionem, spoliari, minimè tamen judicamus, quòd in ecclesiâ Dei non debeant censuræ exerceri in eos, qui in errorem prolabuntur, non minùs quàm erga eos, qui in peccatum cadunt; ideoque credimus ecclesiæ Christianæ incutitum esse, si ex membris ejus aliqui in errorem prolabuntur, post debitas admonitiones & instructiones secundum ordinem Evangelii, si modo pertinet, remanent, excindere à societate suâ gladio Spiritûs, & denudare iis privilegiis, quæ habebant, tanquam membra corporis ecclesiastici, sed non abscindere à mundo, gladio temporali, vel spoliare eos communibus istis privilegiis, quatenus homines sunt, quia iis non fruuntur, quatenus sunt Christiani, neque sub tali consideratione, sed quatenus homines sunt & membra creationis. Hinc benè ait Chrysostom. de Anath. *Dogmata impia, quæ ab hæreticis profecta sunt, arguere & anathematizare oportet, hominibus autem parcendum est, & pro salute eorum orandum.*

II. Quod autem homo, virtute alicujus potestatis vel principatus, quem habet in hujus orbis gubernaculo, non habeat in conscientias auctoritatem, patet, quia conscientia hominis est sedes & thronus Dei, cuju

cujus Deus solus est judex proprius & infallibilis, qui virtute & Spiritu suo solum potest errores conscientiae expungere, ideoque sibi soli reservavit potestatem puniendi errores ejus, ut sibi placet. Cum autem hoc sibi assumit Magistratus, in Dei cathedram ascendit, & iis se immiscet, quæ non sunt intra potestatis suæ jurisdictionem, alioquin in rebus istius naturæ esset judex proprius, & necessarium illi esset, quasi essentialis ad constituendum illum magistratum qualificatio, ut sit capax de iis judicare. Sed quod Magistratus, quæ Magistratus, nec sit in rebus istis judex proprius, neque quod ita esse capacitas requiratur illi, quæ Magistratui, negare non possunt adversarii, alioquin oportet, ut dicant, ethnicos omnes Magistratus vel illegitimos Magistratus fuisse, & hoc erit expressæ Apostolorum doctrinæ contrarium, Rom. xiii. vel quod adhuc magis absurdum erit, ethnicos illos Magistratus adæquatos judices fuisse in rebus conscientiae inter Christianos. Quod ad illud subterfugium attinet, nempe, quod Magistratus debeat punire hæreticos secundum ecclesiæ censuram & determinationem, hoc est Magistratum ecclesiæ & clericorum carnificem facere, de quo postea nobis erit dicendi occasio. Sed si *præcipui ecclesiæ ministri*, licet ad instruendum & docendum ordinati, non debent *dominari conscientiis fidelium*, ut disertè affirmat Apostolus, 2 Cor. i. 24. multò minùs debent usurpare hanc dominationem, nec provocare Magistratus ad eos persequendos & trucidandos, quorum dominationi, in rebus conscientiae, cedere non possunt. Secundò, prætenso hæc Magistratûs auctoritas est contraria & repugnans naturæ Evangelii, quòd est quid omninò alienum à gubernatione statuum politicorum, ut disertè significavit Christus dicendo, *regnum suum de hoc mundo non esse*; & propagatio Evangelii habuisset ad statum politicum ullam necessariam relationem, tunc illud Christus non dixisset; sed abundè nobis suo exemplo ostendit, quem præcipuè nos decet in rebus istius naturæ

imitari

imitari, quòd *persuafione & virtute Dei, non verò flagellis, incarcerationibus, exulationibus & trucidationibus*, Evangelium propagetur, & quòd ejus propagatores sæpè pati oporteat per manus impiorum, sed nunquam externâ violentiâ impiis pœnas infligere. Quando emisit discipulos suos, dixit iis, quod *tantum agnos inter lupos emiserit, ut essent contenti devorari*, sed non, *ut alios devorarent*; & annunciat iis, quòd *debeant flagellari, cædi, carcere includi, trucidari propter conscientias suas*, sed nunquam quod *ii debeant alios flagellis cedere, incarcerare, aut trucidare eâ causâ*; & si decet Christianos quasi agnos esse, non est agni natura alias creaturas devorare. Nil juvat dicere, temporibus Christi & Apostolorum magistratus ethnicos fuisse, & quia neque Christus, nec Apostoli, neque ulli ex Christianis magistratus fuerint, ideo eam authoritatem exercere non potuisse, quoniam Christus, cùm ipse Filius Dei fuerit, jure omnibus magistratibus præerat. Et quod attinet ad potestatem ejus, negari non potest, quin ad vocare potuisset, ad auxiliandum sibi, Angelorum legiones, & Principes terræ vi sibi subjicere potuisset, Mat. xxvi. 53. Quòd hoc non fecerit, hæc solum causa fuit, quia contrarium erat naturæ ejus Evangelii & ministerii, violentiâ uti in subjiciendo sibi animas. Hoc satis exponit in reprehensione ad filios *Zebedæi*, qui de cœlo ignem deducere volebant, ad comburendos eos, qui Christum hospitio recipere recusabant. Non dubitandum est, quin hoc fuerit crimen, non minùs quàm hodiè error de fide & doctrinâ Christi. Quod potestate non carebant ad puniendos hos Christi contemptores, dubitari non potest; qui enim alia miracula faciebant, hoc etiam, facere potuissent, neque carebant exemplo viri pii & sub Lege, sicut fecit *Elias*; videmus tamen quid dicat Christus, *nescitis cujus spiritus estis*, Luc. ix. 55. *Filius hominis non venit animas perdere, sed salvare*. Ostendit Christus talem zelum illi minimè probatum fore, & quod, qui petunt istis modis Christo

vel Evangelio suo viam aperire, nesciunt cuius spiritus sunt. Sed non licebat ignem à coelo vocare ad eos perdendos, qui Christum recipere recusabant, multò minùs licet in terrâ ignem accendere ad destruendos eos, qui in Christum credunt, quia nolunt vel non possunt, conscientiae causâ, in fide Magistratus acquiescere: & si non licebat Apostolis, qui tantam Spiritus mensuram habebant, & ad errores non adeò propensi erant, alios ad sententiam suam adurgere, multò minùs nunc licet hominibus, de quibus experientia manifestat, & plerique ipsorum fatentur, quod fallibiles sint & sæpius errent, eos omnes trucidare & interficere, qui non possunt, quia aliter in animis suis persuasi sunt, per omnia in rebus religiosis & conscientiae cum illis consentire. Et si non erat secundum Christi sapientiam, qui fuit *Rex Regum*, externâ vi alios urgere, ut in illum crederent, aut eum reciperent, quia hoc repugnabat naturæ ministerii ejus & Spiritualis gubernationis: nonne illi magnoperè & facinorosè scandalizant, qui illo sapientiores esse volunt, & qui alios, contra persuasionem suam, doctrinæ suæ & cultui conformes reddere conantur? Verbum domini ait, *non violentiâ, neque coactione, sed Spiritu meo*. Zach. iv. 6. Sed hi aiunt, *non Spiritu Domini, sed carnali vi & coactione*. Apostolus diserte ait, 2 Cor. x. 4. *arma militiæ nostræ non carnalia esse*: sed hi volunt cum carnalibus & sanguine decertare, & quando prævalere non possunt Spiritu & intellectu, carentes armis spiritualibus, carnalibus armis Christi regnum stabilire prætentendunt, quod quidem facere nunquam possunt, idcircoque, re rectè consideratâ, talis coactio magis proficit à superbiâ & amore sui, quippe qui alios omnes sibi cedere & subjectos esse vellent, quàm à amore Dei. Christus aliâ methodo usus est, Psal. cx. 9. *facies enim sibi populum volentem in die potentis suæ*, sed hi laborant, contra hominum voluntates & conscientias, *non virtute Christi, sed*

Urno gladio, efficere homines Christi populum, quod nunquam facere possunt, ut postea patebit.

SED Tertiò, Christus planè & amplè declarat nobis sententiam suam in hac re, in parabolâ *zizaniorum*, Matth. xiii. quam ipse interpretatur, ver. 38. 39, 40, 41. ubi exponit zizania de filiis impiorum, & tamen non vult servos ea colligere, ne fortè cum iis frumentum eradicent: Negari autem non potest, hæreticos hoc loco includi; & licet servi illi viderent & discernere zizania, noluit tamen Christus, ut ea colligerent, ne nocerent frumento; indè innuens, capacitatem illam in homine ad hallucinandum debere illum retinere, ut à violentiâ in talibus rebus abstineat; ideoque ad periculum obviandum particularem dat prohibitionem, nam ver. 29. ait, *non*; ita ut, qui nihilominus volunt eos, quos zizania judicant, colligere, apertè significant, quod præcepta Christi flocci faciant. Miserrimum est illud subterfugium, quo quidam hoc loco utuntur, dicentes, per *zizania*, *hypocritas*, & non *hæreticos*, intelligi; sed quomodo hoc evincant, cum hæretici sint maligni illius filii, non minùs quàm hypocritæ, nihil habent præter meram suam affirmationem, quam igitur merito rejicimus. Si *dixerint*, quia hypocritæ discerni non possunt, sed possunt hæretici. *Responsio*, illud & falsum est & precaria petitio principii: Qui enim spirituale iudicium habent, & hypocritas & hæreticos discernere possunt; qui illo carent, neutrum certè discernere possunt: & cum quæstio recurrat, num illa sit verè hæresis, quam ita esse magistratus iudicabit, & cum possibile & omnibus concessum sit, quod sæpius acciderit, quosdam magistratus hæresin iudicasse, ideoque aliquos, ut hæreticos, punivisse, qui reipsa veritatem profitebantur: nullum igitur argumentum à certâ & manifestâ hæresis evidentiâ deduci potest, nisi concluderemus, nunquam posse hæresin pro veritate, nec veritatem pro hæresi sumi, cuius contrarium quotidie nobis experientia demonstrat, etiam inter Christianitatem profitentes;

sed nec hoc subterfugium huic loco adaptatur, nam servi illi reverà discernebant zizania, & tamen prohibuit eos Dominus ea colligere, ne frumento nocerent.

III. SED contra hanc conscientiae libertatem ob-
jiciunt, Deut. xiii. 5. ubi falsi Prophetæ ad mor-
 tem damnantur, & hujusmodi plura sub antiquo fœ-
 dere exempla præbent. *Respondeo*, Non est casus
 adæquatus, & particularia illa Judæis præcepta, &
 quæ inde sequebantur, minimè Christianis in regu-
 lam sunt, alioquin eadem regulâ dicere possumus,
 licere nobis à propinquis aurum & argentum mutuo
 accipere, & cum iis abscedere sine retribuendo, quia
 ita faciebant Judæi jubente Domino; vel quod li-
 ceret Christianis invadere propinquorum regna, &
 omnes incolas sine misericordiâ excindere; quia,
 secundum Dei mandatum, Judæi ita Canaanitis fa-
 ciebant. Si *urgeant*, ea præcepta obligare, nisi ubi
 in Evangelio rescinduntur. *Resp.* illa dicta & acta
 Christi & Apostolorum suprâ citata satis abolitione-
 nem indicant: si enim diceremus singula præcepta,
 Judæis mandata, nos obligare, nisi ubi particularis
 retractio esset, tunc sequeretur, quia licebat Judæis,
 ut, si quis proximum alicujus cognatum occidisset,
 proximus occiso trucidatorem interficeret sine ali-
 cujus legis formali judicio, idem vobis hodiè licere;
 imò nonne hoc ipsum mandatum, Deut. xiii. 9. di-
 fertè jubet illum, qui ab alio incitaretur ad deos a-
 lienos colendos, licet alius ille esset frater, filius, fi-
 lia, vel uxor, statim hunc interficere. *Omninò oc-*
cidito illum, manus tua primò esto contra illum, ut morte
afficias illum; si huic præcepto obtemperandum sit,
 neque inquisitione, neque magistratu opus esset;
 & tamen nulla ratio assignari potest, quare hanc
 partem magis quàm alteram abjiciant; imò hoc mo-
 do argumentari à Judæorum praxi erit Evange-
 lium evertere, & rursus carnalia Judæorum statuta
 erigere, ad spiritualia Evangelii evertenda. Revera
 multo melius argumentari possumus *ab analogiâ*, quam
 habebat

habebat figurativus & carnalis iste Judæorum status cum reali & spiritali Evangelii, quod, sicut Moyses externâ vi liberavit Judæos ex Ægypto externâ, & constituit eos in regno externo, destruendo externos eorum inimicos; sic Christus, non alios externè superando vel trucidando, sed patièdo & morièdo aliorum vi, electos suos Judæos internos liberat ex Ægypto spiritali, destruendo spirituales eorum hostes ante eos, & inter eos stabiliendo spirituale suum regnum, quod non est hujus mundi. Et sicut, qui à societate externi Israëliscis discedebant, externo gladio exscindendi erant, ita, qui discedunt ab Israele interno, Spiritus gladio interno exscindendi sunt; benè enim respondit, quod, quia Judæos hostes suos externè perdere oportebat ad regnum eorum & cultum stabiliendum, ita & eodem modo præservare & statuminare eum debebant. Sed, sicuti regnum Christi & Evangelium non erat stabiliendum, neque propagandum, exscindendo vel interficiendo gentiles, sed persuadendo iis, ita neque illo modo præservandum est.

SECUNDO, objiciunt Rom. xiii. ubi magistratus dicitur non sine causâ gladium portare, & quod minister Dei sit, vindex in iram ei qui malum agit. Sed hæresis, inquiunt, malum est: Resp. hæresin malum esse, sed sic etiam esse hypocrisin, & tamen fatentur hoc eum punire non debere. Igitur de malis moralibus hoc intelligendum est, quæ inter hominem & hominem interfunt, & non de rebus ad cultum aut doctrinam pertinentibus, alioquin quantæ absurditates sequerentur, cum Paulus hæc ad ecclesiam Romanam scripserit, quæ erat sub gubernatione Neronis, illius impii, & ecclesiam Dei affligentis tyranni; si autem hoc loco includatur autoritas puniendi in casu hæreseos, necessariò sequeretur, Neronem illam autoritatem habuisse, imo & à Deo; quia enim potestas à Deo erat, ideo Apostolus populo obediètiâ eorum. Sed nunquid absurdius potest, Neronem autoritatem habuisse in talibus iudicandi? certè, si magistratus Christiani non de-

beant hypocrisin condemnare, quia eam certè discernere non possunt, multo minùs potuit Nero pro hæresi aliquem punire, de quâ judicare incapax omnino fuit. Et si non habuerit Nero auctoritatem dijudicandi vel puniendi pro hæresi, tunc hinc nihil argui potest, cùm, quicquid hoc loco dicatur, ad Neronem applicabile sit, quia, cum particulari ad illum respectu, scriptum est. Et si talem habuerit Nero auctoritatem, exercere illam debebat secundum intelligentiam & conscientiam suam, atque ita agendo non erat redarguendus; quod sufficit justificare illum in Apostolos & Christianos trucidando & persequendo.

TRTIO, *objiciunt* Apostoli ad Gal. v. 12. *utinam & abscindantur, qui vos conturbant: Resp.* quod hic locus plus innuat, quàm abscindere ab ecclesiâ, non patet. Beza in hunc locum ait, *possumus istud de excommunicatione simpliciter intelligere, qualis fuit illi incestuosi Corinthii, & planè insania est, aliter sentire noluit enim eos aliter abscindi Paulus, quam ipse Hymanæo & Phileto fecerat, qui blasphemii erant, quod erat tradendo eos Satanae, non excindendo, aut decollando capita eorum.* Eodem modo responderi potest alii argumento ab Apoc. ii. 20. deducto, *ut redarguitur Thyatiræ ecclesia, quod permisisset mulierem Jesabel;* quod aliter intelligi non potest, quàm quod non excommunicaverint eam ecclesiasticâ censurâ, quod enim *excindere* ad poenas corporales non pertineat, patet, quia manifestum est, illo tempore Christianos non habuisse auctoritatem ad hæreticos gladio puniendos, licet voluissent ita agere. *Quarta dicunt, hæresin inter opera carnis numerandam, Gal. v. 19.* Sed, quod magistratus habet auctoritatem omnia carnis opera puniendi, *negatur*, neque adhuc probatum est; omne malum est carnis opus, & omne malum sub magistratûs jurisdictionem non venit. Nonne hypocrisis est opus carnis? & tamen fatentur adversarii, magistratum eam punire non debere. Nonne etiam ira & odium & invidia

notantur

notantur, quasi carnis opera? ea autem, quæ in semetipsis ita sunt, punire non postulat magistratus, donec in alios actus ad proximi incommodum se exerant. Sed quamdiu hæresis non se exerit in actum aliquem humanæ societati perniciosum, vel id genus, sed manet intra ea officia doctrinæ aut cultûs, quæ inter hominem & Deum immediatè stant, sub magistratûs auctoritatem non venit.

IV. SED secundò, hæc conscientiarum coërcitio sanæ rationi contraria est, & ipsi naturæ legi hominum, cùm intellectus cogi non possit omnibus corporis cruciatibus, quibus alius alium affligere potest, præsertim in rebus spiritualibus & supernaturalibus. *Homini animus mutatur argumentis & evidentibus rationis demonstrationibus, cooperante virtute Dei, & cor penetrante, & non verberibus & aliis id genus, quibus corpus destrui, anima instrui non potest, quæ est agens liberum, & opiniones oportet ut rejiciat, vel decipiat, ut ei evidenter appareant veræ aut falsæ, modo naturæ proportionali.* Qui quærit alio modo hominum animos cogere, cum hominibus, quasi bruta essent intellectu carentia, agit, & est opus perdere, &, ut fert adagium, *æthiopem lavare*; iis enim modis fiunt homines *hypocritæ*, nunquam *Christiani*; & certè talis compulsionis productus, quando finis ejus obtinetur, viz. externus assensus & conformitas, sive in doctrinâ, sive in cultu, nullo modo grata esse potest Deo, qui nullum nisi liberum & ex animo sacrificium vult ut acceptat, adeò ut homines ita coacti, tantum est ut fiant veræ ecclesiæ membra, decies magis sunt Satanæ servi, quoniam erroribus addita est hypocrisis, malorum pessimum in rebus religiosis, à quo maximè abhorret Deus. Si autem *dicetur*, supprimi tamen eo modo errorem, & scandalum removeri. *Resp.* præterea quod hæc sit methodus à Christo quodquaquam approbata, certè ecclesia accessione hypocritarum melior esse non potest, sed magis corrupta & periclitata; apertas hæreses fugere easque vitare, quia ab ecclesiâ per censuram separantur, ho-

mines possunt; sed secreti hypocritæ corpus inficere & fermentare inadvertenter possunt. Sed, si dissentientes ii constantes fiant, & magnanimitè pro sententiis suis patiantur, experientia demonstrat, talem magnanimitatem & constantiam sæpè ad patientium, nunquam ad persequentium, commendationem fore; hoc enim sæpè misericordiam conciliat & curiositatem generat aliis inquirendi diligentius in ea, pro quibus ita constanter alios tanta pericula subire vident; & indè sæpissimè creditur, non nisi bonâ causâ illos ea pertulisse, cum minimè probabile sit, quod homines omnia periclitari, imò & vitam amittere velint nullâ aliâ causâ, nisi ut famam acquirant, quod & dici potest ad omnium martyrum famam inficiendam, nisi meliora contra eos adducantur argumenta, quàm ignis & furca. Sed, posito hoc dogmate, habere magistratum potestatem adurgendi conscientias subditorum, & puniendi eos, nisi obtemperarent, magna incommoda & absurda sequentur, quæ etiam naturæ religionis Christianæ repugnabunt. Primum enim necessariò sequetur, debere Magistratum hanc auctoritatem exercere, eumque officio deesse si non exercent, & peccare omittendo officium. Nonne hinc igitur inferretur, defuisse Christum ecclesiæ suæ, qui, cum vim ad cogendum habuerit, & angelos legiones Angelorum vocandum, tamen non eâ auctoritate usus est, sed ecclesiam impiorum furori dereliquit sine tam necessario propugnaculo? Secundò cum unumquemque Magistratum deceat hanc auctoritatem exercere secundum illam, quam habet, intelligentiam, & teneatur ita agere ad promovendum illud, quod in conscientia suâ veritatem esse persuasus est, nonne hoc justificabit ethnicos omnes Imperatores in persecutionibus suis contra Christianos. An non hoc justificabit Hispanensem inquisitionem quæ tamen odiosa est, non tantum Protestantibus sed & Pontificiis moderatioribus? Quomodo condemnare possunt Protestantes Pontificios propter persecutiones, quibus eos persequuti sunt, cum auctoritas

ritate

veritatem legitimam solum exerceant secundum conscientiam & persuasionem suam, neque aliquid magis agant, quam ipsi patientes profiteantur se iis factorum, si in eadem capacitate essent; quo etiam omnis commiserationis causa removetur à patientibus, quàm olim Christianis fama & bona voluntas conciliabatur, quod scilicet innocentes patiebantur, qui neque unquam ullis nocuerant, neque conscientiae causam nocere poterant? Non enim est causa illius commiserescere, cui solum fit illud, quod ipse aliis paratus est facere, si posset. Qui enim dicunt non eandem eos habere rationem nos persequendi, quam nos habemus ad illos persequendos, quia, ut aiunt, nos sumus in veritate, illi autem in errore, est miserimè & ineptissimè quæstionem petere. Nonne hæc doctrina ubique persequentium manus corroborat, idque rationaliter à justâ sui præservationis sollicitudine? Quis enim me redarguere potest, quod illum perdam, quem scio solum occasionem petere, ut idem mihi agat? imò hoc modo omnes Christianorum persecutiones, quæ olim eorum gloria fuere, fiunt tantum purâ necessitate; ita ut non tantum agni ad interitum ducantur, ut erat salutis eorum dux, sed potius ut lupi insidiis capti, qui rursus non mordent, quia non possunt, qui, si possent, parati erant eodem modo eos ad ignem aut patibulum ducere, à quibus nunc ducuntur. Ubi est hinc igitur fides & patientia sanctorum? Parva enim illa est gloria virtutem è necessitate facere, & pati, quia non possum aliter agere; omnis fur & homicida hoc modo martyr est; hoc experientia abunde probavit postremis his seculis. Nam, utut quælibet secta loquatur de passivè obtemperando Magistratui talibus casibus, & quod in illo autoritas resideat; patet tamen, quod illa opinio ab hoc principio naturaliter oritur, quod quæcunque secta, se veritatem tenere iudicans, quousque potens est, superioritatem ambire debeat, ut aliter sentientes sibi subjiciat, & magistratum cogat sententiam suam tueri ad aliorum omnium

omnium excidium. Quâ machinâ Papa Romæ hac authoritate prætenſâ uſus ſit, ut, quandocunque ei diſplicuit Princeps, aut Status aliquis, licet propter minimam hæreſeos, ita dictæ, cauſam, ad libidini ipſius ſubſerviendum, deponeret Principes, ignorare non poſſunt, qui *Hildebrandi*, aliorumque vitas legerint; & quomodo Proteſtantes conſcientiæ libertatem eodem modo vindicaverint, abundè patet. In Galliâ multum paſſi ſunt, ad partium ſuarum incrementum & gloriam, ſed, quamprimum ſe numerosos ſenſerunt, & Principes aliquos ſibi aſſentientes acquiſiverunt, cæperunt Regi manifeſtare, quòd vel oportebat iis libertatem conſcientiæ concedere, vel quòd eam, non patiendò, ſed pugnandò, vindicare volebant; & experientia aliorum ſtatuum Proteſtantium demonſtrat, quòd, ſi Henricus quartus, ut Pontificiis placeret, & coronam faciliùs obtineret, religionem ſuam non reliquiſſet, Proteſtantes Pontificios vice verſa igne & laqueo ad interitum duxiſſent; ita ut hæc perſecutionis doctrina ex omni parte cauſa ſit omnium illarum miſeriarum & contentionum: nam quouſque ulla ſecta perſuaſum habet, licitum eis eſſe, imò & officium, ſi poſſent, eos deſtruere, qui à ſe differunt, naturaliter ſequitur, debere eos nullum non lapidem movere, ut poteſtatem illam acquirant, quâ ſemet in adverſariorum ruinâ ſtabiliant. Et teſtatur experientia, nec Pontificios nec Proteſtantes illicitum eſſe judicare, etiam Magiſtratum cogere, ſi poſſent, ad hoc efficiendum. Notum eſt Papale dogma, poſſe Papam hæreticum Principem deponere, populoſque à fidelitatis juramento abſolvere, quod & Papa pluribus Principibus effecit; & dogma hoc tenaciter tuetur *Bellarminus* contra *Barclaium*. Recuſabant Galli admittere Henricum quartum, donec religionem reliquit. Quod ad Proteſtantes attinet, nonnulli non ambigunt affirmare, Reges & Magiſtratus impios deponendos, imò & trucidandos eſſe; quinimò hac in re Preſbyteriani Calviniſtici Scotici non minus poſitivi ſunt, quàm ipſi

Jefuitæ

Jesuitæ, qui adhuc viventem Carolum secundum, licet Principem Protestantem, admittere volebant, donec Episcopalem gubernationem imò contra conscientiam abjurasset; & hæc non magni momenti differentia fuit. Quàm dissimilia hæc sint primitivæ religioni Christianæ, quam propagârunt Christus & Apostoli ejus, magnâ demonstratione non eget; & notatu dignissimum est, quòd, licet multæ aliæ superstitiones & corruptiones citò admodum irrepressibiles, hæc de persecutione adeò repugnans fuerit. Natura Evangelii & libertas conscientiæ, prout jam à nobis vindicata est, adeò innata & naturalis Christianæ religionis pars fuit, ut penè omnes scriptores Christiani primis trecentis annis pro eâ enixè contenderint, contrariam sententiam condemnantes.

V. *Pietatis proprium est, inquit Athanasius, * non cogere, sed persuadere; Dominus enim neminem coëgit, sed uniuscujusque voluntati reliquit, ut illum sequerentur, &c. Diabolus autem, cum nihil veri habeat, vi & securibus portas recipientium illum frangit. Sed Salvator noster mitis est, docens, si quis post me vult venire, & qui vult esse discipulus meus, &c. sed neminem cogens, ut post eum veniat; sed potius vocans & dicens, Aperite mihi foror mea, dilecta mea, &c., quando aperitur ei, intrat, & quando tardant, recedit, quia non est gladiis & sagittis, neque militibus aut armatâ manu, quod annuntiat veritatem, sed persuasione & consilio. Et observatu dignum est, impios Arianos ab Athanasio hoc modo redargui, qui primi omnium hanc doctrinam persequendi, religionis causâ, inter Christianos introduxerunt, quorum successores & Pontificii & Protestantibus in hac re sunt, quos adhuc redarguit idem Athanasius, hoc modo. † Undè, inquit, persequi didicerunt? non certè à sanctis; hoc iis à diabolo datum est. Præcepit quidem Dominus aliquando fugere, & fugerunt aliquando sancti, sed persequi est inventum & argumen-*

* Athan. in epist. ad solit. vit. ag. ibid. † Athan. Apol. 1. de fuga sua, tom. 1.

argumentum diaboli, quod contra omnes petit. Et postea ait, quia Ariani in exilium mittebant eos, qui eorum decretalibus subscribere aspernabantur, quod declarabant, quod Christianis contrarii erant, amici autem diaboli & demoniorum ejus.

AT nunc, prob dolor ! inquit Hilarius, † divinam fidem suffragia terrena commendant, inopsque virtutis suæ Christus, dum ambitio nomini suo conciliatur, arguitur. Terret exiliis & carceribus ecclesia, credique sibi cogit, quæ exiliis & carceribus est credita. Pendet ad dignationem communicantium, quæ persequentium est consecrata terrore. Fugat sacerdotes, quæ fugatis est sacerdotibus propagata. Diligi se gloriatur à mundo, quæ Christi esse non potuit, nisi eam mundus odisset.

FUNDENDO sanguinem, inquit Hieronymus, (a) & patiando magis, quàm faciendo contumelias, Christi fundata est ecclesia. Persecutionibus crevit, martyriis coronata est.

(b) AMBROSIIUS Auxentium Arianum redarguit, hoc modo, qui, scil. Auxentius, quos non potuerit sermone decipere, eos gladio putat esse feriendos, cruentas leges ore dictans, manu scribens, & putans, quod lex fidem possit hominibus imperare. (c) Idem Ambrosius ait, quod in Galliam abiens abstinebat ab episcopis, qui communicabant ei, qui vel aliquos, devios licet à fide, ad necem petebant.

(d) MARCIO imperator, qui concilium Chalcedonense congregavit, declarat, velle se neminem cogere, ut contra voluntatem concilio Chalcedonensi subscriberet.

(e) ET Hosius episcopus Cordubensis longè antea testatur, noluisse Constantium Imperatorem optimum, aliquem, ut orthodoxus sit, cogere.

(f) ADHUC etiam ait Hilarius, Deus cognitionem suam docuit potius, quàm exegit, & operationum cælestium admirationem

† Hil. contra Aux. (a) Hieron. epist. 62. ad The. (b) Ambr. epist. 32. tom. 3. (c) Ambr. epist. 27. (d) Marc. epist. ad Archimand. &c. Mon. Eg. in acta concil. Chalc. tom. 2. concil. gen. (e) Hosii epist. ad Const. apud Ath. in epist. ad solit. vit. tom. 1. (f) Hil. l. 1. ad Const.

miratione præceptis suis concilians auctoritatem, coactam
confitendi se aspernatus est voluntatem, &c. Deus uni-
versitatis est, obsequio non eget necessario. Non requirit
coactam confessionem.

(g) MISIT Apostolos, inquit Ambrosius, ad se-
minandam fidem, qui non cogerent, sed docerent, nec
vim potestatis exercerent, sed doctrinam humilitatis at-
tollerent.

(h) HINC Cyprianus, antiquum foedus novo com-
parans, ait, tunc quidem gladio occidebantur, quando
adhuc & circumcisio carnalis manebat, nunc autem, &c.
spirituali gladio superbi & contumaces necantur, dum
de ecclesiâ ejiciuntur; & hoc optimè respondet ob-
jectioni illi antea refutatae, quæ à lege antiquâ fu-
nebatur.

(i) Videte (ad ethnicos dixit Tertullianus) ne &
ad irreligiositatis elogium concurrat, adimere liber-
tatem religionis, & interdicare optionem divinitatis, ut
non liceat mihi colere, quem velim, sed cogar colere,
quem nolim. Nemo se ab invito coli vellet, ne homo qui-
vis. Et rursus, Quoniam autem facilè iniquum vide-
tur, liberos homines invitos urgeri ad sacrificandum:
nam & aliàs divinæ rei faciendæ libens animus indu-
citur. Et rursus, Tamen humani juris & naturalis
potestatis est unicuique, quod putaverit, colere; nec alii
est aut prodest alterius religio. Sed nec religionis est,
cogere religionem, quæ sponte suscipi debeat, non vi, cum
hostiæ ab animo libente exoptulentur.

Quomodo autem vel Pontificii vel Protestantes,
qui antiquitatem jactant, plana illa testimonia præ-
stare possent, judicent viri rationales. Et multùm
miror, si vel in ullâ quadam doctrinâ, quam ii pro-
ferunt, nos autem negamus, ita unanimiter veteres
patres & scriptores habeant. Undè patet, quàm
contrarium vitæ Christianitatis omnes hoc dogma sen-
tiant, & in hoc non parvam apostasiæ partem fu-
isse,

(g) Ambr. comm. in Luc. l. 7. (h) Cypr. epist. 62. (i)
Tertull. Apolog. cap. 24. Id. Apolog. cap. 28. Id. ad Scapul.
2.

isse, quæ tandem eò venit, ut Papa, qualibet parvâ
 occasione, Principes deposuerit, subditosque à jura-
 mento absolverit, & sic è regnis suis detruserit. Si
 autem Protestantes hæc meritò inter Pontificios con-
 demnant, nonne luctuosum est, quod ipsi idem faci-
 ant? Quod quidem, quando primò apparuerunt, &
 in primitivâ innocentia eminebant, non judicabant
 faciendum, ut ex illo Lutheri patet. * *Neque Papa
 neque episcopus, neque ullus hominum habet jus unius
 syllabæ constituendæ super hominem Christianum, nisi
 fiat ejusdem consensu.* Et ibid. *Clamo fidenter, Chri-
 stianis nihil ullo jure posse imponi legum, sive ab homi-
 nibus, sive ab Angelis, nisi quantum volunt; liberi enim
 sumus ab omnibus.* Quando apparuit coram Impera-
 tore Carolo quinto in comitiis Spiræ, in particulari
 habebat colloquium cum archiepiscopo Trevirensi &
 Joachimo Electore Brandeburgensi, & cum nulla con-
 cordandi possibilitas videretur, † *interrogantibus illis,
 quod ipsi præstantius remedium videbatur, respondit
 consilium Gamalielis ad Judæos, viz. quod, si opus id
 Deo erat, staret; si aliter, evanesceret, quod Papæ
 satisfacere debere: non dicebat, quia veritatem profu-
 tebatur, ideo illi parcendum esse: Hoc enim consi-
 lium supponit errantes tolerari posse; & tamen
 quàm citissimè idem Lutherus, cum adhuc ipse no-
 satis tutus fuerit, urgere Electorem Saxonie cœperat
 ad exilio afficiendum Carolo stadium, qui in omnibus
 illi se submittere non potuit; & certè non absque
 causâ refertur, quod ipsius Lutheri cor compunxerat
 (ita ut consolatione egeret) Carolo stadium illa episto-
 la congregationi suæ scripta, ubi seipsum hominem con-
 ulem Martini Lutheri procuratore designavit:
 cum Lutherani & Calvinistæ se invicem, ubi po-
 tatem habent, non tolerant, id abundè demonstrat
 quod in hoc negotio nec Pontificiis nec Arianis me-
 liores sunt. Calvinus tamen ait. § *Omnium hominum*
potestas*

* Luth. lib. de captivit. Babylonica. † Hist. concil. T. 1.
 lib. 1. § Calvin. institut. cap. 19. sect. 14.

potestate exemptas esse conscientias constituimus. Sed
quare igitur in exilium mittendum fecit Castellionem,
qui conscientiae causâ cum illo non potuit credere,
ordinasse Deum homines ad damnationem? Et, licet
serueti opinio, in denegandâ Christi divinitate (si Cal-
vino in eâ re sit habenda fides) esset quidem abomi-
anda, nec minùs abominandus erat Calvinus actus, in
mortem ejus adeò enixè petendo, & obtinendo, &
justificando hæreticos morte puniri debere, quo Pon-
tificios animabat ad sequaces suos magis confidenter
perdendos, cùm ipsius Calvinus doctrinâ, id sibi licere
arguere possent, idque sæpius memorare non omit-
tebant, quibus certè argumentis nullo modo respon-
deri potest: hinc, super hanc occasionem, sapiens
ille & laudandus histor. concil. Tridentini author,
lib. 5. ubi enarrat, quomodo permulti Protestantes
exusti sunt religionis causâ, inquit, admirationis causa
erat, quòd novi reformatores etiam punire religionis causâ
offerebant: Et postea, notans, quòd hæreticorum pu-
nitionem justificavit Calvinus, addit, Sed quia hære-
ticus nomen magis vel minùs restringi possit, imò vel
varie sumitur, doctrina hæc etiam diverso sensu sumi
potest, & aliquando eis nocere, quos quondam juverit.
Hæc igitur de persecutione doctrina à Protestantibus
non vindicari nequit, nisi etiam Pontificiorum iniqui-
torum manus corroborare, & revera tandem in
universum Papismum appellere velint. Si enim mihi non
placeat eam religionem profiteri & eâ uti, quam in
conscientiâ persuasam habeo, quòd vera sit, incas-
um est scrutari Scripturas, vel fidem meam indè
trahere, cum quodcunque observo vel persuasum ha-
beo, judicio magistratûs & loci, ubi sum, vel me
quiescere oportet, vel exulare, vel trucidari. Et
nonne hæretica hæc & Antichristiana, tam Pontifi-
ciorum quàm Protestantium, doctrina tandem evadit
execrandum illam Mahumedis politiam, qui om-
nem de religione discursum vel ratiocinationem pro-
hibuit, quia indè factiones & divisiones oriebantur:
certè, qui, propter eandem rationem, persecuti-
onem

onem urgent, & conscientiae libertatem adimunt declarant, se magis Mahumedis, quam Christi Jesu discipulos esse, & quod Apostoli doctrinae minimi sequutores sunt, qui, 1 Thess. v. 21. jubet *omnia probare, quod bonum est tenere*: & qui ait, *Deum revelaturum esse iis, qui aliter sapiunt*, Phil. iii. 15. non quod verberationibus, exiliis & caedibus incutiri deberet.

VI. OMNIS autem *persecutionis fundamentum*, supra demonstratur, est *patiendi averfio*; nemo enim qui alium conscientiae causa persequitur, pro sua patitur, si vitare posset; cum secundum ipsius dogma deberet, si poterit, illud vi stabilire, quod verum esse judicat, adeoque alios ad illud adurgere; quocirca videbatur mihi operae pretium, ad pleniorum naturae informationem, quaedam breviter hoc loco *vera Christianarum perpeffionum naturam* subjungere quibus fidelissimum admodum testimonium hoc seculo praestitum est ab iis testibus, quos suscitavit Deus praeter quod communiter observatum est a multis retrò seculis, imò ab apostasiae initio. Non tam consilium meum est aliquid *Protestantium martyrum perpeffionibus* derogare, quos fideliter egisse credimus secundum illam, quam habebant die illo, luminis dispensationem, & quorum plerique persecutioni hostes fuere, ut testimoniis eorum probari potest. Sed vera Christiana & fidelis tolerantia & perpeffio est, profiteri, quod persuasi sumus verum esse, & ita agere perficiendo erga Deum cultum, quum sit indubitatum nostrum jus, neque magis agere propter hominum favorem, neque minus propter timorem eorum vel leges aut decreta contradicentia; hoc modo cum vir Christianus debitam libertatem tantam magnanimitate & constantiam & item innocentiam vindicet tandem illi pacem, licet per sanguinem, procurabit ut haec aetas secundum aliquam mensuram testatur & multi adsunt testes, quod & magis mundo patebit, prout veritas locum in terram inveniet. Contra excellentem hanc regulam magnoperè peccant

in persecutionis tempore doctrinam suam, quantum
velint, non profitentur, quàm si non esset persecutio;
quando magistratum ad partes suas adducere pos-
sunt, non solum ad ultimum libertatem suam ex-
tendunt, sed petunt eam stabiliri adimendo aliorum.
sed excellentis hujus patientiæ & tolerantiae mani-
festam evidentiam exhibuerunt ii Dei testes, qui illu-
rioriè *Quakeri* dicuntur. Quàm primùm enim Deus
revelavit iis veritatem, nullâ habitâ oppositionis aut
contradicientium ratione, ut à Deo movebantur, il-
lico per regiones circumibant, prædicantes, & verita-
tem propagantes & annunciantes in foris, plateis &
publicis templis, licet propterea quotidie verberati,
flagellati, concussi, carcerati & variis modis afflicti
essent. Et quando aliqua ecclesia aut conventio con-
gregata erat, docebant eos conventiones publicas fer-
re apertis januis, non autem surreptitiè, ut volen-
tes ingredi possent: & sicut hoc modo omnis justa
suspicio secretæ machinationis, & id genus, tolleba-
tur, ita etiam hæc magnanimitas & fidelitas, in non
deferendo conventiones suas (imprimis vero Dei præ-
sentia & gloria in congregatione manifestata consci-
entiarum persecutoribus terribilis) adeò malitiam ad-
versariorum fatigavit, ut sæpè opus imperfectum re-
linquere cogerentur. Quando enim ad conventum
dissipandum veniebant, vi singulos educere oportebat,
istam enim libertatem amittere, se eorum jussu dis-
solvendo, nolebant, &, quando educti fuerunt, nisi
obsessi, redibant pacificè ad locum suum; imò
quando magistratus domum, ubi conventio fiebat,
nolo æquare jussit, die proximo apertè inter rudera
confidebant, sicque innocentiam possessionem suam ser-
vabant, quandoquidem fundus eorum proprietas esset,
quòd jus ad Deum colendum nequaquam amise-
rant; ita ut, quando viri armati ad dissolvendos eos
conveniant, impossibile esset rem perficere, nisi omnes
singulos occidendo. Conjunctim enim stabant,
neque ullæ minæ vel unum movere poterant, nisi
violentiâ raptum, ut loco cederet; imò quando eous-

que opponentium malitia furebat, ut ligonibus rudera in eos immitterent, ibi stabant immoti & contenti, si ita permisisset Deus, vivi sepeliri pro illo testificantes. Sicut verò potens hic, magnanimus, & verè Christianus patiendi modus persequentium opus grave & durum fecit, ita hæc patientium magnanimitas & patientia, quòd non resistebant, nec ullis armis utebantur ad semet defendendos, nec vindictam quærentes, secretè persequentium conscientias pertrabat, fecitque curruum eorum rotas tardè incedere & hoc modo post multa & varia persecutionum genera, quæ hoc loco referre nimis prolixum foret & volumen magnum efficerent, & suo tempore orbis exponantur (eorum enim narrationem in scriptis habemus) negativam quandam libertatem obtinuimus ita ut nunc ut plurimum sine disturbance à magistratu conveniamus. Sed è contrà, plerique Protestantium, quando magistratùs libertatem vel consensum non habent, occultè tantùm conveniunt, & testimonium suum abscondunt: & quando fortè deprehenduntur, si adsit evadendi occasio, vi illud attemptabunt, imò licet adversarios interficiendo, quæ perpeffionum suarum gloriam amittunt, neque tantumquam innocentes Christi sequutores apparent, neque habentes innocentiae suæ in cordibus persequentium testimonium: tali enim resistentiâ furor eorum magis accenditur. Quod ad postremam partem attinet scilicet in resistendo persequentibus, neque à Christo nec Apostolis exemplum ullum approbatum habemus. Quod ad priorem, (fugiendi scilicet, & non aperte profitendi veritatem) communiter *objiciunt* illud Christi ad Apostolos, Matth. x. 23. *cùm persequentur vos in civitate istâ, fugite in aliam.* Et Joh. xx. ver. 19. *Quòd secretò conveniebant discipuli propter timorem Judæorum.* - Et Actor. ix. ver. 25. *Quod per murum discipuli Paulum in sportâ è Damasco dimiserunt.* Quibus omnibus *Respondeo.* Quod ad illud Christi attinet quæstio est, num ultra referatur quàm ad particularem illam missionem, quam dedit ad Judæos; post

strem

Atrema enim pars verborum illud innuere videtur, *Amen dico vobis, non circumibitis civitates Israel, donec veniat Filius hominis*: & particularis actio aut præceptum pro tempore particulari non sufficit alicui hodie ad crucem Christi effugiendam. Sed esto, hoc præceptum ultrà extendatur, eo uti oportet nos secundum libertatem, quam nobis dat Spiritus sanctus, alioquin nemo, qui fugere poterit, persecutionem pateretur: & quare non fugerunt igitur Apostoli Petrus & Johannes, cum primò Hierosolymis persequerentur eos Judæi? Sed è contrà, proximo die, postquam prohibuit eos concilium, reversi sunt ad templum, & apertè populo evangelizabant. Homines igitur nimis apti sunt ea dicta extendere ad semetipsos præservandos, quibus tamen magna suspicionis causa est, ne, cum ita interpretentur, pro Christo palàm testentur, & timore periculi hallucinentur. Quod attinet ad privatam illam discipulorum conventionem, rem gestam narrat author Actuum; sed hoc non sufficit nobis idem agere, & hominum proclivitas eos in istis imitandi (quæ, quantum nos scimus, imbecillitas eorum fuit) & non in aliis contrariæ naturæ, significat, non tam verum zelum esse, ut similes sint discipulis Christi, quàm cupidinem semet præservandi, qua ita agere moventur. Denique, quoad Pauli è Damasco egressum, res singularis erat, & procul dubio particulari divini Spiritûs motu, cui, cum voluit illum esse præcipuum suum ad gentiles ministrum, secundum sapientiam suam visum est, eo tempore impium Judæorum consilium frustrari. Sed nullum talem prætextum habent adversarii, quod fugiant, quorum fuga à sui præservatione, non ab immediatâ revelatione, provenit; & quod Paulus hanc non constanter methodum sequutus sit, patet, quoniam alio tempore, non obstante amicorum persuasionem & perpeffionum certâ Prophetiâ, noluit tamen dissuaderi, ne Hierosolymas adiret, quod secundum antè allatam regulam agere non debuisset.

S E D denique, ut hujus rei finem faciam, Gloria sit Deo & Domino nostro Jesu Christo, qui jam annos viginti quinque, à quibus distinctus, congregatus & separatus populus extitimus, dedit nobis fideliter pro nomine ipsius pati sine fugiendo aut crucem vitando ; &, quâ mox fruimur libertate, secundum misericordiam ejus est, & non externâ industriâ aut labore nostro, sed ipse tetigit opponentium corda ; neque procuravit hanc nobis externa politia, sed solum testimonium conscientiae nostrae in cordibus superiorum. Præservavit enim nos Deus in hodiernum usque diem in patiente Jesu tolerantia, neque causam nostram unquam amisimus alios persequendo, quod quidem pauci, imò nulli, quos noverim, Christiani dicere possunt. Contra autem hanc incomparabilem nostram innocentem & Christianam causam malitiosi adversarii nihil habent, quod dicant, nisi, quod si auctoritatem haberemus, ita etiam faceremus ; hæc est affirmatio merè malitiosa & irrationalis, & privilegium, quod sibi assumunt, de futuris judicandi, quod immediatâ revelatione certè non habent ; & revera incharitatis signum est, dicere, nos velle contra *manifestam nostram doctrinam* agere, cum hætenus nullam ita judicandi occasionem præbuerimus ; & hîc alios secundum se ipsos judicant : sed tales conjecturæ contra innocentiam nostram minimè militabunt, dum innocentes manemus. Quod si persecutionis rei futuri unquam sumus, alios contra conscientiam aut persuasionem suam corporalibus suppliciis adurgendo, tunc denique, tunc, inquam, judicemur hypocritarum maximi, neque quispiam nos persequi parcat.

Amen inquit anima mea.

THESIS

THESIS DECIMA QUINTA.

De Salutationibus, Recreationibus, idque genus aliis.

Cum omnis religio præcipue hoc tendat, ut redimantur homines à spiritu vano & hujus seculi consortio, & introducantur ad interiorem cum Deo communionem, coram quo, si semper timemus, beati existimandi sumus; igitur vani & inanes ejus habitus & consuetudines & verbo & opere ab iis rejiciendæ & derelinquendæ sunt, qui ad hunc timorem accedunt, qualia sunt detectio capitis, suffraginationes, corporisque quam plures in salutationibus deflectiones, ceteræque stultæ & superstitiosæ formalitates, malo usu in nimis multis gentibus inveteratæ, quæ omnia homo in statu degenerato, ad fovendam superbiam, in vanâ hujus seculi pompâ & gloriâ commentus est; nec non inutiles ludi, frivolæ recreationes & nugæ, quæ inventa sunt ad pretiosum tempus conterendum: quæque animam divertunt à teste Dei in corde & à sensu vivace timoris ejus, & ab Evangelico Spiritu, quo debent Christiani cæmentari, qui ad sobrietatem, gravitatem & sincerum Dei timorem perducit; in quo dum ambulamus, benedictio Dei adest nobiscum in actionibus istis, quibus necessario versamur, dum ea, quæ ad exterioris hujus partis sustentationem spectant, curamus.

CUM hætenus de religionis principiis tractaverim, & quæ ad doctrinam & quæ ad cultum spectant; nunc de quibusdam praxibus dicendum est, quæ horum principiorum effecta fuere in testibus illis, quos Deus hodie suscitavit, ut pro veritate testarentur, quæ non parùm eos commendabit, ut puto) in Christianorum hominum existimatione. Quod si universaliter sumantur, etiam, adversario-um confessione, inveniuntur ut plurimum liberati ab abominationibus istis, quæ communiter inter a-

lios professores abundant, ut *juramenta, ebrietas, scor-
tatio, luxuria*; & quod communiter, qui ad hunc po-
pulum transeunt, ab istis statim discedunt; ita ut
multi *profligati & impii*, ad hanc veritatem veni-
endo, *sobrii & virtuosi* facti sint, &, qui *vani, lux-
uriantes, & leves* fuerint, *graves, serii & ponderosi*
evaserint; & sicut nec audent hoc negare adverfa-
rii, * ne tamen careant, quo nobis detrectent, etiam
propter ea non cessant nos accusare, quæ in semet-
ipsis magnoperè commendant; *gravitatem* enim no-
stram vocant *acerbitatem & melancholiam*; *silentium*
nostrum *stupiditatem* nuncupant. Qui inter eos *pro-
phani & profligati* fuerunt, sed ad nos veniendo ea
mala deseruere, ne veritatem aut professionem no-
stram commendent, dicunt, quod antea *profani*, nunc
autem *hypocritæ & superbi* evaserint. Si qui, antea
inter eos *dissoluti & profusi* existentes, ad nos tran-
seundo, *diligentes & frugales* fiunt, tunc *avaritiæ* eos
accusabunt. Si qui, antè inter eos *eminentes* propter
gravitatem, pietatem & Dei cognitionem, ad nos ve-
niunt, tunc dicent, ad *melancholiam & enthufiasmum*
proclives eos semper fuisse, cum antea, nec *melan-
cholia* nec *enthufiasmus*, sensu malo, dicebatur, sed
Christiana gravitas & divinæ revelationes. *Constanti-
am* nostram & *Christianam tolerantiam obstinationem*
& *pertinaciam* vocant, licet multò minor inter semet-
ipsos quasi *Christiana magnanimitas & nobilitas* lau-
daretur; & licet hoc modo per *invidiam* omnia ad
nos pertinentia retrorsum & præposterè legunt, e-
in nobis *vitia* existimantes, quæ in semetipsis tan-
quam *eximias virtutes* laudarent, hanc tamen ab i-
confeffionem vis veritatis sæpè extorsit, ut fateantur
quod ut plurimum, quoad *externam conversationem*

* Hoc modo solebant Pontificii Valdensium sobrietatem im-
bare, de quibus auctor Pontificius Reinerius sic scribit. Hæc v-
rò Leonistar. secta magnam habet speciem veritatis, eo quò
coram hominibus justè vivant, & bene omnia de Deo credant
& omnes articulos qui in symbolo continentur; solam Roma-
nam ecclesiam blasphemant & oderunt.

populus mundus & purus sumus. Si dicunt, hoc tantum *stratagema* esse ad *hæresin* nostram commendandum, sed tale, dico ego, *stratagema* est, quo usus est Christus & Apostoli ejus, & quo omnes boni Christiani uti debent; imò tantum prævaluit veritas puritate sectantium eam, ut, si quis, qui *Quakerus* vocatur, ea agat, quæ inter alios communia sunt, si *riserit* scilicet, si *jucundus* sit, vel *præcise verbum* non præstet, vel *fusius paululum loquatur*, vel in *iracundiam* prorumpat, dicunt statim, nonne hoc est contra *religionem vestram*? quasi ea cum eorum *religione* benè consisterent; ubi, licet veritatem dicant, causam tamen suam amittunt; Sed si quem nostrum in iis malis, quæ inter ipsos abundant, deprehendant (ut censendum est, inter tot millia paleam inveniri, cum & inter duodecim unus diabolus fuerit) ô quantum insultant! & de unius *Quakeri crimine* magis clamitabunt, quàm de *centum inter semetipsos*.

II. SED sunt quædam singularia, quæ omnes adversarii legitima esse contendunt, & quæ sibi vindicant, quasi Christianæ religioni nullo modo repugnantia, quæ tamen nobis minimè licita esse reperimus, & quæ Domini jussu deponere nobis necesse fuit, licet ita agendo nobis multarum afflictionum causa fuerit, & multum à mundo odii & invidiæ procuraverit; & quia talis est aliquarum rerum natura, ut primo obtutu distinguant nos & notos faciant, ita ut à nemine abscondi possimus, nisi testimonio infideles simus, ideo afflictiones nostræ & passionibus hoc respectu plures & difficiliores fuerunt, ut postea patebit. Hæc hanc thesi breviter comprehendere studui, sed fusiùs exhiberi possunt sequentibus sex propositionibus.

I. QUOD non licet blanditiosis istis titulis uti, quales sunt, *Sanctitas vestra*, *Majestas vestra*, *Eminentia vestra*, *Excellentia vestra*, *Gratia vestra*, *Dominatio vestra*, &c. neque adulatoriis istis sermonibus, vulgò *complements*] dictis:

F f 4

2 QUOD.

2. QUOD non licet Christianis geniculari, vel prosternere se ad homines, eisque corpus despectere, aut caput aperire.

3. QUOD non licet Christianis, in amictu aut vestibus, rebus superfluis uti, quæ nullum usum habent, nisi ornamenti & vanitatis causâ.

4. QUOD non licet ludis & comædiis uti sub notione recreationum, quæ cum gravitate, silentio, & sobrietate Christiana minimè concordant: deridere enim ludere, jocari, garrere, &c. non sunt libertas Christiana, vel innocens lætitia.

5. QUOD, non licet omninò jurare sub Evangelio, non solum non vanè, vel in communi locutione, quod etiam sub Lege Mosaicâ prohibitum erat, sed etiam ne in judicio coram Magistratu.

6. QUOD Christianis minimè licet malo resistere nec bellum gerere, aut in ullo casu pugnare.

PRIUSQUAM in particularem harum propositionum disquisitionem descendam, ad omnia obstacula removenda, quasdam generales considerationes addam quæ omnes æqualiter respiciunt; nolim quemvis existimare, quasi hinc peteremus abolere *mutuam relationem*, quæ est, vel inter Principem & populum, herum & servum, patrem & liberos, nequaquam; in his sententia nostra nullam talem consequentiam habet, sed illa relatio magis ab eâ confirmatur, quam destruitur. Deinde nequis judicet, quòd à nostrâ in his sententiâ ulla sit necessitas reducendi omnes *ad æqualitatem*, aut communia omnia habendi, non omninò; sententia nostra cuilibet relinquet pacificè, quod suum est, sive illud industria suâ, sive jure paternitatis, aut hæreditatis, habet solum instruitur, quomodo iis bene utatur ad suum & fratrum suorum bonum & ad Dei gloriam, ubi etiam actiones ejus oportet sint voluntariæ & liberæ & non coactæ. Prætereà, nec indè concludimus aliquem creatione magis vel minùs, quàm alium, non debere. Scimus enim, quod, sicut Deo placuit diversimodè eam distribuere, quibusdam magis, quibusdam

hufdam minùs largiendo, ita & uti eâ possent. Variæ enim, quibus stant homines, conditiones cum educatione respondente hoc abundè demonstrant; non eodem modo, quo *berus*, educatur *servus*; neque *colonus*, quo *fundi dominus*; neque *pauper*, quo *dives*; neque *Princeps*, quo *arator*. Nemini autem licet, quantumcunque habeant, vel utcunque educati fuerint, profusis & prodigis esse, vel, quod est merè superfluum, uti; attamen, quia *educatio* eorum ita assuefecerit, & *conditio* eorum eos capaces fecerit, rebus melioribus uti possent, quàm qui iis nec educatione solent uti, neque fert *conditio* acquirere; extra enim omnem controversiam est, quodcunque *creatio* producit, ad hominis usum esse, & *usus moderatus* licitus est, licet per accidens illud aliù illicitum esse possit; quod alteri licitum sit: *exempli gratiâ*, qui ratione educationis & conditionis assuefcitur, *carnes* edere, *vinum* bibere, *puriorè lanâ* vestiri, si ita ferat res ejus, & quòd nec superfluè, nec immoderatè utatur, ita edere & vestiri potest absque peccato; & fortè, si, ut *coloni* aut *aratores* vivunt, nutriuntur & vestiuntur, se conformare velit, sanitati & corpori noceret, animam nihil proficiendo. Sed si quis, cujus nec *conditio* nec *educatio* eum talibus assuefecit, ultrà, tum quod haberet, tum quod acquirere soleret, ad depauperationem & manifestam familiæ & liberorum ruinam vel commedere vel vestiri vellet (sicut alius, cui id licitum esset) procul dubio illegitimum hoc illi foret; dives hic fortasse magis mortificatus est, & semet dedignavit omittendo ea, ad quæ alius ille, ultra quod vel habet vel acquirere solet, aspirat. Tutus igitur locus est, ut ii, qui abundant, sibimet invigilent, ut moderatè utantur bonis, & superflua omnia rescindant, quantum possent, utentes potius abundantia suâ ad eorum necessitates supplendas, quibus providentia minorem terræ portionem sortita est, & sic gloriatur *dives in humilitate suâ*; & quos Deus in loco *humili* vocat, decet contentos esse *conditione suâ*,
eis

eis fratribus minimè invidentes, qui majorem abundantiam habent, Jac. i. 9. quia satis receperunt ad hominem interiorem, qui præcipuè respiciendus est, neque quærent uti vocatione suâ sanctâ ad acquirendas mundanas divitias, quoniam in hoc etiam divitibus & nobilibus, qui vocantur, præstant, quia vocatione suâ non humilantur in hoc mundo, sed potius exaltantur, quoniam, quoad internam & spirituales communionem sanctorum, maximi divitum, imò & nobilissimorum fratres & focii fiunt. Et hoc respectu gloriatur frater humilis in exaltatione suâ.

His præmissis, omnibus hoc seriò proponere velim, qui realiter Christiani esse avent, idque natura & non nomine tantùm, si non desiderandum esset, & magnoperè non contribueret ad Christianitatis commendationem, & ad vitæ virtutisque Christianæ incrementum, si omnes superflui illi hominis tituli, prodigalitas & impensa in cibis & vestibus, ludorum & comædiarum excessus, &c. auferrentur & deponerentur; & num, qui talia deponunt, similiores sint discipulis & Apostolis Christi, eorumque exemplum magis sequantur, quàm qui illis utantur? Vel si ea omnia deponere & deserere, aliquem esse bonum Christianum impediret; vel si Christiani non melius absque illis essent? Certè sobrii & serii inter omnes hoc concedent. Qui igitur ista, quasi Christianis incommoda & periculosa & inutilia deseruere & deposuere, non increpandi sunt, sed potius propterea commendandi, qui & doctrinâ & praxi efficaciter id stabiliunt, quod alii desiderandum esse fatentur, sed nunquam efficere possunt, quamdiu eorum usum approbant quasi legitimum; & revera Deus hac ætate manifestum fecit eorum malum manifestando, & testes suos ex iis ducendo, & contra ea testando, quod efficaciter in plerisque produxerit illam mortificationem & ab amore & solitudine hujus seculi abstractionem in iis, qui, licet versentur in mundo, & etiam in statu matrimoniali & in legitimis externis vocationibus, intus tamen ex eo sunt redempti, quod homines olim ju-

dicabant

dicabant non posse, nisi ab iis, qui monasterio vel cellulâ inclusi erant, obtineri : hæc in generali dicta sunt.

III. QUOD ad primam ex suprâ dictis propositionibus attinet, expressè affirmamus, minimè licere Christianis vel dare vel recipere illos honoris titulos, quales sunt, *Sanctitas vestra, Majestas vestra, Excellentia vestra, Eminentia vestra, &c.* Primò, quia illi tituli non sunt ulla pars istius obedientiæ, quam Magistratibus debemus, neque, dando illos iis, aliquid realiter additur isti subjectioni, quæ eis debita est, quæ stat in obediendo jussis eorum & licitis mandatis, non in titulis & designationibus. Secundò, in Scripturâ non invehimus tales titulos, neque sub Lege, neque sub Evangelio, sed, quod loquendo Regibus, Principibus & Nobilibus, hac simplice compellatione solum utuntur, scil. O Rex, sine ampliore designatione, nisi fortè nomine personæ, ut O Rex Agrippa, &c. Tertiò, frequenter imponit Christianis necessitatem mendacii, quia sæpissimè ii, qui istos titulos obtinent, sive electoriè sive hæreditariè, reperiuntur nihil in se habere istos titulos merens vel iis respondens, ut cui dicitur *Excellentia vestra*, fortasse nihil excellentiæ habet, & cui dicitur *Gratia vestra*, fortasse gratiæ inimicus est, malis operibus. Et cui dicitur *Honor vester*, fortasse ignobilis, vilis & sordidus est. Quæ igitur hominis lex, vel quæ Principis alicujus diplomata me mentiri cogere possunt, in vocando malum bonum, aut bonum malum? An tales hominum leges justificare me possunt à iusto Dei judicio, ubi pro vano & inutili quolibet verbo rationem reddere oporteat; mentiri autem quid peius est? Certè pudere deberet Christianos, tales leges, tam manifestè Legi Dei contradicentes, inter eos esse. Si dicetur, debere nos in charitate existimare, eos habere istas virtutes, in quos tales honores Rex contulerit, vel quia ex iis, qui ista meriti sunt, descenderunt: Resp. Charitas cognitionem non tollit; non me obligat charitas vel credere vel facere

cere mendacium: manifestum autem est, neque negari potest, virtutes istas in plerisque eorum, qui hos titulos habent, non esse, neque volunt nos ita eos compellare, in quibus istæ virtutes sunt, nisi à mundi Principibus ita dignificentur; ita ut, qui verè virtuosus sunt, à virtutibus suis non designandi sint, quia ab hujus seculi Principibus non ita dignificati sunt; & qui non habent, oportet ita designare propter Regum terræ diplomata; & hæc quidem faciunt, qui se illius jactitant sectatores, qui præcepit discipulis suis, ut neminem vocarent Dominum; & qui Pharisæis dixit, quod credere non poterant, quia honorem ad invicem acceperant, & non illum, qui à Deo solo est, quærebant. Hoc adeò planum est iis, qui reverà esse Christiani exoptant, ut commentario aut consequentiâ non egeat. Quartò, quod attinet ad illos titulos Sanctitatis, Eminentiae, Excellentiae, quibus utuntur Pontificii ad Papam & Cardinales; & Gratiae, Dominationis, Reverentiae, quibus utuntur Protestantes ad clericos suos, est blasphemæ usurpatio; si enim iis sanctitatis & gratiae titulis utantur, qui sanctitate & gratiâ imbuere debeant, per quam regulam Papæ & Episcopi hoc sibi peculiariter usurpant? Nonne sanctitate & gratiâ unumquemque Christianum imbutum esse decet, & sic oportet omnem Christianum ad invicem dicere, Sanctitas vestra, Gratia vestra? Deindè, quomodo vindicare possunt illi alios vel plures titulos, quàm quibus utebantur Apostoli, & mutuo recipiebant primitivi Christiani, quorum successores se esse prædicant? cùm quatenus sunt eorum successores, non alio respectu, fatebuntur, ut opinor, ipsis deberi illum, quem ambiunt, honorem: si autem ii nec recipiebant, nec admittebant, neque petebant talem honorem aut titulos, quomodo hi adepti sunt eos? Si dicant, illis usos fuisse Apostolos, probent illud, si modo poterunt; in Scripturâ nil tale invenitur; alloquuntur Christiani Apostolos sine istis designationibus; & ne vel verbum est simile istis, ut, si placeat Sanctitati vestræ, Gratia vestræ.

*vestra, Dominationi vestrae, nec Reverentiae vestrae, neque vocantur nec Dominus Petrus, nec Dominus Paulus, nec Magister Petrus, nec Magister Paulus, nec Doctor Petrus, nec Doctor Paulus: sed solum Petrus & Paulus, & illud non solum in Scriptura non invenitur, sed nec longè post; ita ut appareat, hoc esse manifestum apostasiae fructum; si enim vel ab officio, vel merito personae, oriantur isti tituli, negari non potest, quin melius merebantur Apostoli, quam ulli hodiè, qui eos nunc volunt; nam liquidò patet, habebant Apostoli sanctitatem, excellentiam, gratiam, & quia sancti, excellentes & gratiosi erant, ideo volebant titulos istos admittere. Sed hi, cum nec sanctitatem, nec excellentiam, nec gratiam habent, quibus gratiosi aut excellentes facti sint, tamen ita designari volunt, ut vanis & ambiciosis animis suis satisfaciant, quod hypocriseos eorum manifestum est signum. Quintò, Quod attinet ad illum Majestatis titulum, communiter Principibus datum, nemini eorum in sacra Scriptura tribui eum invenimus, sed quòd specialiter & particulariter Deo ascribitur, ut, 1 Paralip. xxix. 11. Job. xxxvii. 2. Psal. xxi. 5. xxix. 4. xlv. 3. xciii. 1. xcvi. 1. Isa. ii. 10. xxiv. 14. xxvi. 10. Heb. i. 3. Pet. i. 16. & in multis aliis locis. Hinc ait Julius, ver. 25. *Soli Deo Salvatori nostro per Jesum Christum Dominum nostrum gloria & majestas, &c.* non igitur homini. In Scriptura invenitur, superbum Nebuchadnezzarem hunc sibi titulum assumptum, Dan. iv. iii. qui eo ipso tempore sufficientem largitionem accipiebat, subito corripienti illum iudicio; ideoque in omnibus appellationibus Principibus datis, in veteri Testamento, vel in novo, is non invenitur; admodum urbanus Agrippaeulus erat, sed talem illi titulum non tribuit, nec hoc utebantur titulo primitivi Christiani. Hinc historia eccles. lib. iv. pag. 445. reformationis Gallicae refert orationem à Dom. de Rochefort sub titulo nono anno 1560. dicens, hanc orationem bene observatam*

observatam fuisse in eo, quòd verbo [Majestas] non usum fuerit, ab adulatoribus his postremis seculis invento, non tamen advertit author, quomodo Calvinus, magister ejus, quem ibi tantopere commendat, hoc adulationis titulo utitur ad Franciscum primum, Galliarum Regem, & non id tantum, sed etiam vocat illum *Regem Christianissimum* in epistolâ ad Institutiones suas licet, quoniam quotidie reformatores persequerentur, longè abesset à veri Christiani statu secundum ipsius Calvini opinionem: certè istorum titulorum, quos imposuerat & introduxerat Antichristus continuatio reformationi multum oblædebat, eamque retardabat, & in plerisque eam defectivam faciebat. Denique, omnes illi honorum tituli à Christianis rejiciendi sunt, quia oportet eos quærere honorem, qui à Deo est, & non illum, qui deorsum est; sed illi honores non à Deo, sed deorsum sumuntur. Novimus enim, quâ arte & industriâ homines utuntur, ut honores istos acquirant, & quæ pars sit, quæ eos quærît, *animus* scilicet *superbus, insolens, superciliosus, & non mitis, & innocens Christi Spiritus*, ille nimis hunc honorem non ambit. Num ille Spiritus qui hunc honorem amat, qui eum appetit, qui eum stabilire & tueri conatur, qui furit, qui fremit, qui frendet & indignatur, cum hic illi honor denegetur iste Spiritus est, quem in hoc orbe nullius reputationis esse oportet, quique in cœlo conversationem suam & cum Filio Dei communionem habet! inquit an non potius est dominans, insultans & superbus Luciferi spiritus, hujus seculi principis, qui illum honorem ambiebat, & ad eum aspirabat, ac manum non movit in loco suo, ideoque filii ejus eodem ambizioso animo instantur, petentes & ambientes honorum titulos, qui ad eos non pertinent. Examinemus autem, qui sint veri honorandi, nonne *justus*, nonne *sanctus*, nonne *humilis corde, mitis spiritu*, nonne tales inter Christianos honorandi sunt? Horum autem nonne pauperes esse possunt coloni, aratores, piscatores? & si ita sit, unde sit, quòd honoris titulus

* Hic
licitatem
eam per
exten
tionem
itur, li
st. Fa

tos non conferantur? * Sed qui sunt isti, qui com-
 munitè recipiunt & ambiunt istos honores, nonne
 divites, quibus suppetunt terrestria, sicut dives ille,
 qui in infernum abiit, tales, qui superbi sunt, &
 ambitiosi, qui pauperes opprimunt, qui nationum
 abominatio & quasi plaga sunt, qui luxuriâ, vani-
 tate & omni nequitiae superfluitate inflati sunt; an
 non ii illi sunt, qui dicuntur honorabiles, qui re-
 quirunt & accipiunt honoris titulos, superbi Hama-
 nes? Num autem hic ille honor est, qui à Deo pro-
 venit, vel honor, qui ab infrâ est? Num honorat
 eos Deus, qui illum quotidie dehonorat? & sic non
 est honor Dei, sed hujus mundi, quem inter se invi-
 cem dant & accipiunt filii hujus seculi; quomodo
 possunt filii Dei, qui revera Christiani sunt, vel dare
 vel accipere illum honorem inter semetipsos, nisi re-
 larguantur à Christo, qui ait, *ita facientes credere*
non posse. Sed præterea, si causam respiciamus, quæ
 frequentissimè hominibus procurat eos honoris titu-
 los, non inter mille una invenitur propter virtutem
 aliquam Christianam esse, sed potius propter ea, quæ
 debent Christiani abnegare, favore *scil.* Principum
 qui adulationibus & frequenter pejoribus & viliori-
 bus mediis acquiritur; imò frequentissima, & inter
 homines maximè honorabilis existimata causa est
 propter pugnandum vel Martialem aliquem actum,
 qui Christiani dignitati aut merito nihil addere po-
 test, quum revera optandum esset, inter Christianos
 nulla bella esse; & quousque pugnant, non verè
 Christianos esse eos patet; Jacobus Apostolus mo-
 net, *bella à concupiscentiis provenire*: ita etiam dece-
 ret

ret

* Hieron. in epistolâ ad Celant. monet eam, quod propter no-
 litatem nullis præponenda esset, quippe Religionem Christi-
 anam personarum respectum non admittere, nec homines prop-
 ter externam conditionem æstimari, sed secundum animi dispo-
 sitionem, vel nobiles vel infimos haberi; qui peccato non obse-
 ditur, liberum esse, qui in virtute præstat, nobilem esse. *Legatur*
ist. Jac.

ret Christianos potius cum concupiscentiis pugnare Dei Spiritus gladio, quàm prævalentibus concupiscentiis se invicem destruere: qualemcunque honorem istis modis adepti sunt homines sub Lege, sub Evangelio tamen patet, *propter patiendum, non pugnandum*, commendari Christianos. Neque ex discipulis Christi ullus, nisi unus, strinxit gladium, ut alii violentiam inferret, qui ideo minimè honoris titulum, sed justam reprehensionem, accepit. Denique, si vel hujus honoris naturam consideremus, si causam, si methodum transmittendi, si terminos, quibus præstatur, certè ab iis præstari nullo modo potest, qui revera Christiani esse volunt.

IV. CÆTERUM, præter generales illos honores titulos, quot abusus inter Christianos irrepserunt in usu blandorum sermonum, vulgò *Complements*? unde non servi ad heros, vel alii, respectu talis relationis sed ii, qui nullam ejusmodi relationem habent, dicunt & scribunt ad invicem, quâlibet occasione, pro more, *Obsequentissimus tuus servus, Humillimus tuus servus, &c.* Impiæ tales consuetudines, ad inenarrabile animarum damnum, Christianos ad mendaciæ faciendâ assuefecerunt; ita ut mentiri, imò & inter eos, qui volunt Christiani dici, æstimatum sit urbanitas. O horrida apostasia! aperte enim nôrum omnes illarum *futilitatum*, vulgò *Complementorum* (parce verbo) usum, nullam realem obsequii aut obedientiæ intentionem inferre; neque ulli adeò stulti sunt, ut ita opinentur. Si enim eos servire nobis juberemus, qui se obsequentissimos hoc modo profitentur, non dubitarent judicare nos eis abuti, citò ostenderent se nobis nihil, præter verba, dedisse. Mirum est igitur, quod ii, qui dicunt Scripturam esse regulam suam, non erubescant mendaciis uti, cùm Elihu, qui Scripturam non habebat, Lumine interno, quod isti insufficiens judicant, dicere potuit, Job xxxii. 21, 22. *Non accipiam personam hominis, ad hominem non mutato nomine loquar, quod si ita*

gam, novi quod me tolleret Creator meus. * Devotus quidam vir, temporibus primitivis, episcopo cuidam scribens, subscripsit se ejus servum, & licet magis realiter, ut judicari possit, id fecerit, quàm hodierni adultores, ab illo tamen propterea acerbè redargutus est. Sed ad semet defendendos communiter obiciunt, Lucam dixisse Theophilo, *Præstantissime Theophile*, & Paulum Festo, *Nobilissime Feste*. Respond. Cum Lucas id scripserit dictante infallibili Spiritu, non dubitandum est, quin id meritis sit Theophilus, eaque virtute realiter præditus fuerit; quo casu minimè condemnabimus eos, qui eadem autoritate, quàm fecit Lucas, ita agent. Sed nondum probatum est, hunc titulum à Lucâ Theophilo ideo inditum esse, quia eum à patre traxerit, aut diplomate obtinuerit ab hujus orbis Principibus, vel quòd dedisset, nisi verè præstantissimus fuisset; & nisi hoc probetur, quod nunquam potest, nihil inde deduci contra nos potest. Idem dici potest de Paulo ad Festum, quem non *nobilem* appellasset, nisi *verè nobilis* fuisset, quod revera fuit in eo, quod illum in causâ sua audiri voluerit, & furori Judæorum adversus eum non cesserit; non propter aliquem externum titulum, aliunde Festo concessum, ita appellasset eum Paulus, alioquin eodem modo appellasset Felicem antecessorem ejus, qui eodemungebatur officio, & eodem honore externo potiebatur; sed, propter ipsius avaritiam, eum ita à Paulo appellari non reprobamus.

V. Hic locus non inopportunist videtur, quædam dicere de utendo singulari numero ad singulares;

G g

* Hanc historiam observat Casaubonus lib. de more & consuetudine, p. 169. His postremis annis vir inurbanus æstimatur, qui nolit æquali, sive inferiori, se ejus servum subscribere. Sulpitius tamen Severus aliquando acerbè redargutus est à Paulino episcopo Tolens, quia in epistolâ semet ejus servum subscripserat, dicendo, Ave, ne te ejus servum subscribas, qui frater tuus est & conservas: peccaminosa est enim adulatio, non humilitatis testimonium, ut honores homini tribuere, qui solum debentur uni Domino, uni magistro uni Deo.

res; de hoc in linguâ Latinâ nulla est controversia; nam quando unum alloquimur, semper utimur pronomine TU, & qui aliter faceret, contra regulas grammaticas peccaret, & justè incongruitatis condemnaretur; ecquis enim puerulus, grammaticæ rudimenta vix ingressus, qui nesciat, incongruè dici *vos amas, vos legis*: sed cùm superbia hominum multa infecerit, hac etiam loquendi simplicitate in communibus linguis uti nolunt; vanâ enim sui opinione inflati, quasi non sufficeret iis numerus singularis, volunt ut alii eos alloquantur in plurali. Hinc Lutherus in ludis hunc loquendi modum redarguit & deridet, dicens, *Magister vos es iratus*. Quam etiam corruptionem abundè refutat Erasmus in Colloquiis. De quâ etiam Jacobus Howel, in epistolâ ad nobilitatem Angliæ, de Gallico & Anglicano Dictionario, commemorat, *tam in Galliâ, quam in aliis regionibus, usitatam fuisse vocem TU in compellatione uniuscujusque*; *successu verò temporis, cùm Romana respublica in imperium excrevisset, aulicos cæpisse Imperatorem, tanquam potestate instructum dignitates & officia conferendi, magnificere & alloqui voce Vos, in titulis insignioribus quasi deificare, quæ de re legimus in Epistolis Symmachi ad Imperatores Theodosium & Valentinianum, ubi his loquendi formulis utitur, videlicet Vestra æternitas, Vestrum numen, Vestra serenitas, Vestra clementia. Adeo ut dictio Vos, in numero plurali, unâ cum cæteris titulis & honorificis compellationibus videatur primam suam originem accepisse cum monarchico regimine, quæ deinceps gradatim in homines privatos derivata sunt.*

IDEM testatur etiam Johannes Maresius, de Galliæ & Academiâ, in præfatione sui Clovis. *Nemo miretur vocem Tu in hoc opere applicari viris & fæminis principibus. Eâdem quippe ipsum Deum compellamus: eundemque olim compellârunt Alexandros, Cæsares, Regines & Imperatrices. Dictio Vos, quando una duntaxat persona compellatur, non est introducta nisi per sædam representationem hominum posteriorum seculorum, quibus visus*

unam numero personam in plurali numero alloqui, credat se vel solam pluribus aliis dignitate & præstantiâ æqualem esse: unde tandem ad infimæ conditionis homines pervenit.

Ax eundem modum ait quoque M. Godeau in prefatione sui N. Test. Malui fideliter retinere expressa S. Pauli verba, quàm exactè sequi stilum potest nostræ linguæ. Eam ob causam semper utor formulâ Deum compellendi in numero singulari, non in plurali, & ideo dico potiùs Tu, quàm Vos. Concedo enim, urbanitatem & mores hujus mundi postulare, ut modo honoretur: at è contrario etiam verum est, quòd originalis lingua novi Testamenti nihil commune habeat cum ejusmodi moribus & civilitate, adeò ut ne una quicquam ex tot antiquis versionibus, quas habemus, eam obprobret. Non credant homines, quòd non satis observant, exhibeamus Deo, compellendo eum per vocem Tu; sed tamen longè aliter se habet, siquidem mihi videor pertasse per effectum consuetudinis) majestatem ejus diuiniorem magis honorare, compellendo eum hoc modo, quàm & obsequium compellarem eum juxta mores hominum, qui tam deprecantur, imitati sunt in suis loquendi formulis.

VIDETE, quàm apertè & clarè testantur isti viri, quòd hæc loquendi formula & tituli isti profani originem suam trahant ex fœdâ assentatione horum hominum seculorum, & ex delicato fastu hominum mundanorum, qui has novitates excogitarunt, ut per eas alii aliis mutuos honores exhiberent, præstantiâ, nescio qua, urbanitate & observantiâ. Scilicet tam perversi sunt plerique modernorum Christianorum in commendandis sceleratissimis hominum & pessimis consuetudinibus, ut vera simplicitas Evangelii planè sit amissa: imò & sua quibusvis hominibus & actionibus nomina dare non solum in deprecandis consuetudinibus abiit, sed etiam absurdum & horrorem censetur ab hujusmodi delicatis assentatoriis, qui huic pernicipi & assentationi nomen urbanitatis imponi postulant. Quod porro iste loquendi modus ex inflato & superbo animo provenit, inde

etiam patet, quia servos & mendicantes singulariter alloquuntur; itemque in orationibus ad Deum singulari utuntur numero: & superior inferiorem ita etiam alloqui solet, sed non patitur superior, ut inferior eum vicissim ita alloquatur, nam id dedecori sibi esse autumat; & sic Deum & mendicum in eadem categoriâ hominum superbia posuit. Argumentis non opus esse censeo, ad probandum iis, qui congruentem sermonem cognoscunt, nos singulari numero ad singulares uti debere, quod & per totam Scripturam communis dialectus est, quam etiam vulgares interpretes interpretantur. Cùm igitur nobis pateat, formulam istam, pluraliter alloquendi homines, ex superbiâ provenisse, adeoque cum mendacio conjunctam esse, nobis necesse fuit contra hanc corruptionem testari, singulari ad omnes æqualiter utendo; & licet nulla ratio assignari possit, quare alii nos eâ de causâ persequantur, praesertim Christiani, qui Scripturæ regulam, cujus haec est dialectus, sequi se profitentur, incredibile tam fortasse foret, si dicerem, quantum hæc de causa passi sumus, & quomodo superbi illi furunt, fremunt & dentes strident, frequenter verberando & nos concutiendo, quum eos hoc modo singulariter alloquimur, quo in sententiâ nostrâ eo magis confirmati sumus, quod videamus, hoc veritatis testimonium quod per omnia nobis dedit Deus ferre, adeo namque serpentinam in filiis tenebrarum vexare.

VI. SECUNDO. Proximum his titulis est altera honoris pars, quâ utuntur Christiani *in geniculari prosternendo, & aperiendo caput ad invicem in sa-* tationibus suis; Nescio quid habeant adversarii, semet in his iustificent, nisi exempla quædam ex *terio testamento* deducta, & *morem nationum*. Præterea sunt *Abrabæ ad filios Heth incurvatio, & Loti ad gelos, &c.* Sed, cùm has Patriarcharum actiones ut res gestas, non ut sint nobis regula, Scriptura referat, non debemus illos in omnibus actionibus imitari, licet particularis earum reprehensio non

atur. Scriptura non redarguit Abrahamum, quod Hagarem, vivente Sarâ, cognoverit; & si dicere-
mus omnia nobis licere, quæ illi fecerunt, plurima
incommoda, omnibus obvia, adduceret. Quod atti-
net ad *gentium mores aut consuetudines*, malum est pro
Christianorum hominum actionibus argumentum, me-
liorem debemus sequi regulam; & sic apparet, quàm
parvi ponderis sit, quod pro se habent hac in re di-
cere. Videamus, si argumenta nostra, quibus addu-
cimur ad ista deponenda & deferenda, non sufficiant
ad nos satis propugnandos & fulciendos. Dicimus
igitur primò, quòd, cum Deus sit hominis Creator,
& cui cùm animi tùm corporis dedicatio debeatur,
solus ille adorandus est, idque non solum *Spiritu*, sed
etiam *corporis prostratione*. *Geniculatio* autem, *incur-
vatio corporis* & *apertio capitis* sunt sola externa signa
adorationis nostræ erga Deum, ideoque non licet iis ad
homines uti. Qui ad homines geniculatur & proster-
nit se, quid amplius Deo agit? Qui incurvat se, &
aperit caput ad creaturam, quid amplius creatori re-
servavit? Ostendit autem nobis Apostolus, quòd *a-
pertio capitis* illud sit, quod à nobis postulat Deus
in cultu nostro erga ipsum, 1 Cor. xi. Sed si nos
hominibus eodem modo applicamus, ubi est diffe-
rentia? non in externâ significatione, sed unice in
intentione, quâ Pontificiæ imaginum venerationi por-
tatur, aperitur, quæ, has omnibus hominibus inflexiones
negando, necessariò occluditur. Secundò, cùm om-
nes homines *creatione æquales* sint, licet in diversis
relationibus secundum varias suas relationes positi, ta-
men adorationem ad invicem non debent, hanc omnes
enim Deo reddere oportet, quia *illi & soli ejus no-
mi omne genu flecti debet, & ante cujus thronum vi-
ti quatuor seniores se prosternunt*. Cùm homines
sibi ab invicem accipiant aut usurpent, Deum
priori suâ spoliant, quia homines omnia respectiva
facia ad invicem præstare possunt sine hujus gene-
inflexionibus, & ideo nulla officii nostri erga ho-
mines essentialis pars sunt: sed internus instinctus in

omnibus gentibus docuit homines, ut se ad Deum prosternerent, & procul dubio hoc modo incurvatio locum obtinuit, sicuti homines, servili timore corrupti, coeperunt se invicem in Deos exaltare, & sicut ambitiosus animus in aliis duxit eos, ut locum Deorum super fratres suos usurparent. Tertiò, videmus, quòd, quando Cornelius hoc modo ad pedes Petri procidit, recusavit ille, dicens, *se hominem esse*. Num magis igitur quàm homines sunt Papæ, aut Petro præstantiores, qui homines quotidie ad pedes suos procidere, eosque deosculari sinunt? Et hæc a Cornelium reprehensione abundè ostendit Petrus, tales mores, inter Christianos, admittendos non esse. Imò & noluit Angelus hoc à Johanne accipere Apoc. xix. 10. xxii. 9. ob hanc rationem, *quia con- servus tuus sum*, inquit ille, *& fratrum tuorum*; in- abundè significans, minimè licitum esse conservis hoc modo ad invicem se prosternere; & hoc respectu omnes homines conservi sunt. Si dicetur, Johanne voluisse hoc loco *cultu religioso* & non *civili* adorare Angelum; id est affirmare, non probare: neque iudicare possumus, illum tunc temporis adeò malè instructum fuisse, ut nesciret, sibi non licere Angelum colere; solùm videtur, propter magna illa mysteria sibi ab isto Angelo revelata, illi aliquid præter communem amoris respectum significare voluisse, propter quod reprehendit eum Angelus. His considerationum judicio remittitur, qui veri Christiani serio volunt, num culpandi simus, quia hoc ab hominibus abstrahamus? Qui nos ideo accusant, eadem ratione Mordecaium accusare possent, qui non minùs quàm nos in hoc negotio inurbanus fuit, & hinc nos *citatis* & *superbiæ* inculant, licet testimonium conscientiæ nostræ nos satis in conspectu Dei contra calumnias propugnet. Sunt tamen inter nos, qui ita *rusticè* nec *sordidè* educati sunt, ut id ob defectum educationis omittant, & quidem rationis admodum expertes essemus, si superbiam illam, ut opinantur, tam carè emeremus, ut plerique fecerunt.

conscientiæ hac in re libertatem vindicantes, quum ex nobis non pauci sæpius verberari & plures menses hac unicâ de causâ incarcerati fuerint, quia, scilicet *superbis superborum hominum cupidinibus*, aperiendo capita, satisfacere non poterant: Innocens autem nostra praxis (dum erecti stemus operti galeris, non moventes vel deponentes eos magis quàm calceamenta, quando alicui occurrimus aut salutamus, cùm illi capitis non minùs, quam hæc pedum operimentum sint) minus in nobis *rusticitatis* aut *barbariei* est, quam in iis nos proindè *verberare, concutere, incarcerare, affigere & mulctare*, quibus cruciatibus persequuntur nos, quia illis contra conscientiam incurvare non possumus; hoc certè minus, ex eorum parte, *humilitatis & mansuetudinis* est, quàm *superbiæ & ruditatis* à nostrâ. Nam fac, infirmitas nostra & imbecillitas esset; cùm tamen ita agere Christianæ alicujus legis aut præcepti non sit transgressio, nonne indulgere nobis oportebat, sicut præcepit Apostolus iis fieri, qui carnes edere dubitabant? Et nonne, qui nos proindè persequuntur & calumniantur, indè magis superbi Hamanis sequutores, quàm mitis Christi discipulos, esse se ostendunt? Hoc autem fidenter dicere possum ab experienciâ meâ & multorum millium, quod, utcumque stultum vel parvum hoc sapientibus hujus mundi videatur, nobis potius mori, quàm aliter agere, conscientiæ causâ, oportebat. Et hoc adeò naturali Spiritui nostro contrarium fuit, ut, cùm necesse nobis fuit, divino jubente Spiritu, istas *inflexiones, suffraginationes & ceremonias* deferere, hoc nobis quasi ipsa mors fuerit. Quòd si hoc aliter, salvâ cum Deo pace, fecisse potuerimus, nos hoc modo ignominia & persecutioni mundi nunquam exposuissimus; & licet absit à nobis, eos in his judicare, quibus Deus ejusmodi malum & periculum non ostenderit, tamen minimè dubitamus, quin omnibus illis, qui se *fideles præstabant divino Christi in cordibus suis Luminis*, Deus etiam horum malum ostensurus sit.

VII. TERTIO, de *vanitate & superfluitate vestium* dicendum est, in quo duo primò consideranda sunt, *conditio & status personæ, & natio, ubi habitat*. Minimè dicemus omnes eodem modo esse vestiendos, quia hoc fortè non æquè, neque cum corporibus, nec cum bonis omnium quadrabit, & si quis sobriè & sine superfluitate vestiatur, licet, quoad substantiam & materiam vestimenti, illud, quo vestitur, elegantius & pretiosius sit, quàm illud, quo servus ejus vestitur, non ideo culpandum esse censemus, cum ille abstineat à superfluitatibus, quibus educatio & conditio ejus assuefecerat illum; fortassè erit in illo major mortificationis actus, quàm abstinencia à panis concinniore in servo, qui tali nunquam assuefactus fuit. Quod attinet ad *nationem* aut *gentem*, ubi degitur, quod naturaliter producit degentibus, vestire eo vanitatis non est, vel quod communiter in eam importatur, cum procul dubio creatio sit ad usum hominum: Qui abundant serico, eo vestiri possunt non minùs quàm lanà; vel si in istis nationibus degeremus, vel proximè eos, qui auro argentoque abundant, quantum inter nos ferrum & æs, illis non minùs quàm his uti possemus. Hic jacet iniquitas primò, quando homines à vanitatis cupiditate, ut semet adornent, non contenti sunt iis, quæ *conditio* eorum fert, aut *patria* communiter producit, sed eam ambiunt, quæ vel à *raritate* vel à pretio pretiosissima videntur, ideoque cupidinem magis foveat: quod ex professoribus modestissimi & maximè temperantes faciliè concedent malum esse. Secundò, quando homines non contenti sunt, bonum & necessarium creationis usum facere, sed superaddunt, quæ sunt merè superflua; talis est usus superfluus *tæniolarum, redimiculorum, simbriarum, limborum* & ejusmodi multa, ut *faciei depictio, cæsariei plicatura*, quæ sunt lapsæ, libidinosæ & corruptæ naturæ fructus, & non novæ creationis, ut omnes fatebuntur. Et licet optimi & piissimi dicant melius esse si hæc non essent, tamen illicita non judicant, & fratribus

sociis suis horum usum indulgent, imò & nonnunquam vindicant; sed nos hæc omninò illicita reputamus, ut quæ non decent Christianos, idque ob has rationes. Primò, *Vestium usus à lapsu provenit*, nam si non lapsus esset homo, non videretur vestium usum habuisse. Hic autem miserrimus status eas illi necessarias duobus respectibus fecit, ad *nuditatem operendam*, & ad *frigus propellendum*, qui & proprius & præcipuus earum usus est; nullo modo autem licitum homini esse potest, in fructu iniquitatis suæ oblectare se, vel res præter realem usum extendere, vel omnia quæ sunt superflua superaddere, hoc est manifestus creationis abusus, ideoque Christianis illicitum. Secundò, qui volunt semet ornare in usu vestium, induentes se rebus nullum realem usum aut necessitatem habentibus, sed duntaxat ornamenti gratiâ, apertè declarant, quòd hoc faciant, vel ut *libidini* placeant, quo fine ea præsertim commenta sunt, vel ut *vano & superbo animo* gratificentur, cùm pateat, hunc præcipuum horum finem esse; videmus, quàm facilè homines vestibus instantur, & quàm vani & superbi sunt ornamentis his circumsepti: quantum ea absint à vero Christiano, magnâ demonstratione non eget. Certè qui tantoperè amant *superfluis & vanis vestibus* indui, ostendunt, quòd mortificationem & sui-abnegationem non multùm respiciant, & quòd ornare corpora magis quàm animas studeant, & quòd propterea magis nomine quàm re Christiani sint. Tertiò, disertè hæc condemnat Scriptura, contrarium commendans & præcipiens, ut Isa. iii. Quàm severè redarguit Propheta filias Israel pro ornamento *periscelidum, ocellatisque operibus, myrothecidiis, catellisque & bracteolis, tiaris, armillis, &c.* Et nonne igitur mirum est, quòd in talibus se justificent Christiani, à quibus vita magis purificata & exemplaris requiritur? Christus jubet nos de *vestibus* minimè sollicitos esse, & ut eorum vanitatem ostenderet, qui in splendore vestium gloriantur, dicit iis, quòd *nec Solomon in omni suâ gloriâ coopertus fuit,*

fuit, sicut lilium agri, quod hodie est, & cras in clibanum mittitur. Illi autem certè Christi verba floccipendunt, qui de vestibus adeò solliciti sunt, & tantà industriâ utuntur, ut semet adornent, & adeò enixè se justificant, & irascuntur, quando propterea redarguuntur; hoc respectu admodum positivè loquitur Paulus, 1 Tim. ii. 8, 9, 10. *Similiter volo & mulieres in habitu ornato cum verecundiâ & sobrietate ornantes se, & non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veste pretiosâ, sed, quod decet mulieres promittentes pietatem, per opera bona.* Similiter ait Petrus, 1 Epist. cap. iii. ver. 3, 4. *Quarum non sit extrinsecus capillatura, aut circumdatio auri, aut indumentum vestimentorum cultus: sed, &c.* Hic uterque Apostolus disertè duo exprimunt, quod Christianarum mulierum ornamentum (de quibus particulariter loquuntur, ut opinor, quia ille sexus ad istam vanitatem magis proclivis est, & quod fortasse viri eo tempore tali reprehensione non egebant) externum esse non debeat, neque in vestium ornatu consistere. Secundò, quòd capillaturâ & auro, &c. ad ornamentum uti non debeant, quibus ornari tunc mos gentium erat. Sed an non mirum est, quod ii, qui Scripturam regulam suam esse dicunt, & se ab eâ duci prætendunt, non modò adeò frequenter sint in istorum usu, quæ tam apertè Scriptura condemnat, sed etiam in istis se adhucificent? Non solùm à talibus abstinentiam quasi virtutem Christianam commendat Apostolus sed usum eorum, quasi illegitimum, condemnat. Et an non adhuc magis mirum videri potest, quod, contradicentes Apostolorum doctrinæ, quasi statuissent eorum testimonium negligere & rejicere, eos, quæ conscientia causa seriò doctrinam Apostolicam sequuntur, condemnent, quasi ita faciendo singulares superbi & superstitiosi essent? Certè deplorandam denotat apostasiam inter illos, qui se Christianos prædicant, quod illis tantoperè irascuntur, qui Christi & Apostolorum doctrinam sequi amant, denegando & deserendo perituras & mendaces hujus seculi vanitates.

tes; & hoc ostendit, istos iis affines esse, qui oderunt redargui, & qui nec ipsi intrare, nec aliis introitum libenter permittere volunt.

VIII. QUARTO, considerandus est usus *ludorum, comediarum, & id genus aliorum*, quæ vulgò *recreationes* dicuntur, & quibus communiter utuntur omnia & singula Christianorum genera; sed videamus, num ea consistant *cum gravitate illâ & pio timore*, quem postulat Evangelium: inspiciamus paululum & consideremus notiones istas, quæ Christianæ dicuntur, sive Pontificiæ sive Protestantes, & videamus, num ulla differentia, nisi in mero nomine & professione, ab ethnicis appareat; nonne eadem stultitia, eadem vanitas, iidem ludi, & idem abusus pretiosi & irreparabilis temporis abundat, & exinde oriuntur altercationes, pugnae, juramenta, comessationes, & ebriationes? Quodnam autem istis remedium adhiberi potest, dum prædicatores & doctores, & qui populi ductores sunt, talia approbant, neque cum professione Christianitatis repugnantia putant? Et mirum est, quod ista ubicunque tolerantur, & quod inquisitio ea minimè reprimat nec Romæ nec in Hispaniâ, ubi in larvatorum pompis non tantum obscenitatis, abominationum & atheismi, omnia genera apertè aguntur, in ipso orbis conspectu, ad magnum Christiani nominis scandalum, sed etiam è contrâ, si quis ista redarguit, deserens ea, & setiò se ad timorem Domini applicat, statim eorum præda est, & cruciatibus affigitur; num ista Christianitati similia sunt, num primitivis Christi ecclesiis congruentia? Certè nullo modo: primò quædam Scripturæ testimonia producam, quæ Christianis de his rebus disertè præcipiunt, & tunc videbimus, an ea cum istis antè nominatis ludis, &c. congruere possint. Jubet nos Apostolus, ut, sive manducemus, sive bibamus, vel quodcunque faciamus, totum ad Dei gloriam sit, sed neminem adeò stolidum opinor, ut affirmet, in istorum ludorum usu Deum glorificari. Quod si quis ita dixerit, indè satis apparet,

paret, illum nec Deum nec gloriam ejus cognoscere: abundè testatur experientia, quòd in earum rerum usu homines nil minùs, quàm Dei gloriam, animadvertunt, neque aliquid magis, quàm carnalium cupidinum & voluntatum satisfactionem, appetunt. Monet nos Apostolus, 1 Cor. vii. 30. ut, *quia tempus breve est, qui emunt, sint tanquam non possidentes; & qui utuntur mundo, tanquam non utentes.* Sed quomodo huic præcepto obtemperant, qui ludorum istorum aliorumque id genus usum vindicant, quibus tempus adeò longum videtur, ut id transigere non possint, neque in curâ animarum, neque curâ necessariâ corporis & externorum, nisi id etiam terant in ludis istis, quasi alio opere carerent, vel ad Deo serviendum, vel generis humani commodo studendum. Jubet nos Petrus, 1 Pet. i. 17. *ut in timore conversemur tempore nostri incolatûs.* Sed quis dicet, quòd, qui ludis, comoediis, saltationibus, pictis chartis, aleatorio, & id genus aliis utuntur, huic præcepto obtemperent, ubi nihil videndum est, nisi vanitas, lascivia, & obscœnitas commentata, nimirum, ut à timore Dei homines retrahantur per ejusmodi inventa ad diaboli ministerium. Nullum officium frequentius præcipitur, neque Christianis magis incumbit, quàm timor Domini, *ut scil. coram illo timeamus, & quasi in conspectu ejus ambulemus,* sed, qui istis ludis utuntur, si à conscientiis loqui volunt, non dubito, quin experimenter declarare possint, quòd inter ludendum hunc timorem obliviscuntur; & quòd, si Deus eos secreto suo lumine tangat, utuntur lusu, ut remedio ad timorem illum & sensum Domini amovendum, *& sic gaudent super justo, quem in semetipsis interfecerunt & crucifixerunt.* Deindè, si animadvertendæ sint Christi ratiocinationes, qui ait, Matth. xii. 35. *bonus homo de bono thesauro profert bona, malus homo profert mala de malo thesauro. Et quod de omni verbo otioso vel inutili, quod loquuti fuerint homines, rationem reddent in die judicii,* facilè colligi potest, è quali thesauro

thesauro inventiones istæ procedunt; & adhuc facilius probatur, eundem malum & non bonum esse. Quot inutilia verba necessario ludi illi producant? Imò, quid sunt comoediæ, nisi inutilium & mendacium verborum complicatio? Respondeant mihi homines, qui animas suas immortales esse credunt, & diem futurum, quo oportet nos uniuscujusque inutilis verbi rationem reddere: Quomodo rationem reddent in magno illo & terribili die istorum omnium inutilium verborum, quibus necessario utebantur in saltationibus, ludis, astragalizando & comoediis faciendo, &c? Cæterum quæ sit, quod Christiani hæc non condemnent, sed approbent, imò plerique, Christiani dicti, totam ætatem in istis consumant, adeoque artem suam & industriam faciant, quales sunt saltandi magistri, & comoediarum actores; quorum infernales conversationes satis demonstrant, cui domino inserviant, & cui fini ista contendant; neque negari potest, cum manifestâ pateat experienciâ, quod illarum artium Magistri, & qui iis maximè delectantur, (si non aperti sint athei & profligati) tales sunt utplurimum, qui religionem aut animarum curam minimum suum negotium faciunt: si autem ista à Christianis denegata essent, quasi professioni eorum repugnantia, illa omnia removerentur, & homines istos ad alias honestas artes convertere se oporteret, si hæc faciendo non foverentur & sustentarentur. Et sicut hoc modo magnum Christiani nominis scandalum & offensa amoveretur, ita etiam pro parte aliquâ removeretur illud, quo provocatur Dominus benedictionem suam abstrahere, & quarum rerum occasione plurimorum animæ in tenebris remanent, & in sensualitate, libidine & voluptatibus mundanis immerfi sunt, sine ullo vel Domini timoris vel salutis suæ sensu. Ex patribus, sic dictis, quamplurimi, sicuti alii viri graves & religiosi, multum ea fleverunt, & abjicienda esse significarunt, quorum multæ citationes

tationes ad suprà dicta confirmanda adduci possint, sed eas, brevitati studens, de industriâ omisi.

IX. SED *objiciunt*, non posse hominum spiritus subsistere, si rebus seriis & spiritualibus semper intenti essent, & ideo innocentibus quibusdam recreationibus opus esse ad animum aliquando relaxandum, quo paululùm refectus majore vigore ad ista se applicare possit. *Respondeo*, licet totum hoc consideretur, nihil contra nos militaret, neque vindicaret usum eorum, quæ nos omninò deponenda & abjicienda censemus. Quod autem necesse sit hominibus esse semper in eâdem animi intentione erga res spirituales, non contendimus, cum id impossibile nobis esse, quamdiu hoc tabernaculo vestimur, abundè noverimus. Hoc tamen nos ita à memoriâ Dei, & animæ curâ abstrahere non debet, ut non semper aliquem timoris ejus sensum retineamus, quem sensum retinere nemo potest in eorum usu, quæ nos hactenus condemnavimus. Necessariæ autem illæ occasiones, quibus omnes involvuntur ad sustentationem & curam exterioris hominis, relaxatio quædam animi sunt à gravioribus officiis vitæ futuræ; cæque externæ occasiones in benedictione præstantur, sicut animus amore Dei & sensu præsentiae ejus fermentatur, ita ut in eorum peractione divinam illam influentiam, & spirituales habitum secum gerat, quò, licet illi actus, sicut edendi, bibendi, dormiendi, laborandi, sint materialiter iidem cum illis, qui ab improbis aguntur, tamen alio spiritu fiunt, & in iis agendis Deo placemus, illique servimus, & fini creationis nostræ respondemus, & sic sensibiles sumus benedictionis Domini. Improbi autem & profani, cùm ad hunc statum non venerint, in quocunque occupantur, impii sunt, & peccant, cum arant non minùs, quàm cùm orant. Si autem aliquis *contendat*, propter animi relaxationem, libertatem concedendam esse, etiam præter ea, quæ absolutè necessaria sunt ad exterioris hominis sustentationem, non contra *contendam*, modò ea non sint omninò superflua,

superflua, neque ea, quæ naturaliter tendunt, animum ad libidinem, vanitatem & levitatem ducere, *scil.* eo fine præcipuè inventa, & ut plurimum, secundum manifestam experientiam, illos effectus producentia, ut nota media, quibus illi, qui in illis malis sunt, se invicem in iniquitatibus suis fovent, & malitiam suam & nequitiam propagant, ad alios efficiendos; cùm res aliæ innocentes inveniri possunt, ad animi relaxationem sufficientes, sicut munda inter amicos visitationes, historiæ lectio, sobriæ de rebus præteritis vel præsentibus interlocutiones, perambulationes in hortis, vel campis, ibique moderatè agrum parare, vel geometriam experiri, & alia ejusmodi; in quibus omnibus non ita Deum oblivisci oportet, *in quo & vivimus & movemur*, ut non semper habeamus secretam ad eum reservationem, & timoris ejus ac præsentiae sensum, qui & frequenter exurgit in mediis istis, brevibus quibusdam inspirationibus; & ut hoc neque mirum, neque tædiosum videatur, uno exemplo manifestum faciam. secundum omnium hominum experientiam negari non potest, quin oporteat homines diligere Deum super omnia; patet etiam, quod, qui amore capti sunt, siue sit scæminæ, siue alius cujuscunque rei, si modo magnum in corde locum acceperit & animus possederit, difficile erit homini ita amanti, ut minus personæ vel rei amatæ memoriam ab animo expungere, imò inter edendum, & inter dormiendum non semper inclinabit animus, & quocunque negotio, vel recreatione versatur, utut ei intentus sit, tamen admodum excidet spatium, quin animus erga rem amatam ejaculationem emittat. Sed licet talis amator necessariò versetur in iis, quæ cura & sollicitudo exterioris hominis requirit, fugiet tamen, nequam ipsam mortem, illud, quicquid sit, quod ostendat istud quod amat, consilio *scil.* obtinendi illud, quod tantoperè expetit, & licet istius, quod fuerit, aliquis appareat usus, magnum tamen & præcipuum objectum, quod principaliter prosequitur, trutinam

trutinam præponderabit, & sic facilius & potius omittet & negliget minores istas necessitates, quam maximum & præcipuum objectum periculo illi amittendi exponet. Quod autem debeant homines hoc modo Dei amore imbui, nemo negare poterit & res ipsa patet ex istis Scripturæ locis, Matth. vi. 20. *Thesaurizate autem vobis thesauros in cælis*. Col. iii. 1. *Quæ sursum sunt, quærite &c.* Quod hoc autem quorundam etiam fuerit experientia, Scriptura declarat, Psal. lxxiii. 1. lxxxiv. 2. 2 Cor. v. 2.

RURSUS, quod isti ludi, *recreationes* sic dictæ, & *mædiæ*, & *saltationes*, naturaliter non solum tendunt ad animum à Dei amore amovendum, memoriam cœli, gehennæ & iudicii expungendo, sed quoque etiam foveant *libidinem*, *vanitatem* & *levitatem*, id est oque à talibus summoperè amentur, qui iis frequentissimè utuntur, experientia abundè probat, & omnibus solidissimi & gravissimi hoc fatentur, cuius facilis est applicatio.

X. QUINTO, praxis ista de *juramentis* consideranda est, cujus tam frequens usus est apud omnes fideles Christianos, non solum profana apud profanos, vulgaribus eorum colloquiis, quibus sacrosanctum Dei nomen horrendo modo quotidie blasphematur, sed solennia etiam apud eos, qui speciem aliquam pietatis habent, quorum plerique tanto zelo juramenta coram Magistratu defendunt, ut non tantum quicunque oblata occasione ipsimet ea præstent, verum etiam Magistratus incitent ad persequendos eos, quibus ex obedientiâ erga Christum magistrum dominum nefas est jurare: cujus rei causâ, inter cæteros, non pauci fratrum nostrorum incarcerationibus & bonorum confiscationibus pressi ac mortificati sunt.

VERUM si perpendantur clara illa Salvatoris nostri verba, Matth. iv. 34. ---37. Iterum audiendum quia dictum est antiquis, Non pejerabis, reddes tuam Domino juramenta tua: *Ego autem dico vobis non jurare omnino, neque per cælum, &c. sit autem*

sermo vester, est, est; non, non: quod autem bis abundantius est, à malo est. Et Apostoli Jacobi, v. 12. Nolite omnia autem, fratres mei, nolite jurare, neque per cælum, neque per terram, neque aliud quodcunque iuramentum: sit autem sermo vester, est, est; non, non; non sub iudicium decidatis. Si perpendantur, inquam, clara ista verba, dignum est admiratione, posset aliquem, qui Christi nomen profitetur, quietâ conscientia ullum iuramentum pronunciare; nedum illos Christianos, ob Christi magistri sui auctoritatem à juramentis abhorrentes, persecutionibus opprimere. Nam si quis velit serio, imò rigidissimo modo, prohibere certam aliquam rem, sub genere quoque comprehensam, putasne illum usurum esse prohibitionem ampliore ac generaliore, eâque sine ullâ exceptione? Non puto. Sed Christus Primò negatè nobis proponit: *Nolite jurare omninò, neque per cælum, neque per terram, neque per Hierosolymam, neque per caput tuum, &c.* Et rursum, *Nolite jurare, neque per cælum, neque per terram, neque aliud quodcunque iuramentum.* Secundò affirmativè inculcat: *sermo vester, est, est; non, non: quod autem bis abundantius est, à malo est:* Et Jacobus, *ne condemnationem incidatis.*

Quæ verba omnia & singula tam firmam & generalem prohibitionem constituunt, eamque ab omni exceptione liberam, ut mirum sit, quâ ratione homines, qui *Scripturam sacram fidei & vitæ suæ normam gloriantur*, exceptionem fingere audeant. Certè non debebat unumquemque docere, quod non liceat generalem prohibitionem à Deo profectam illudere cujusmodi oppositione, nisi ipsa exceptio adeò clarè perspicuè legatur atque prohibitio; neque sufficit, legentibus & probabilitatibus agere & niti velle, quæ obscuræ sunt ac incertæ, & ne minimam quietem conscientia afferunt. Nam si dicant, his verbis limitationem atque exceptionem ideo contineri, quia in aliis generalibus prohibitionibus quinti capitis apud Matthæum exceptiones inveniantur,

veniantur, veluti in prohibitione divortii, ubi Christus ait; *Dictum est autem, Quicumque dimiserit uxorem suam, det ei libellum repudii: ego autem dico vobis, quia omnis, qui dimiserit uxorem suam, exceptâ fornicationis causâ, facit eam mæchari*; si id dicant, inquam, non solum frustra laborant, sed etiam contra se pugnant ipsi, quandoquidem illius generalis prohibitionis & mandati de *non jurando* nullam exceptionem producere possunt, quam Deus post factam per Christum prohibitionem alicubi sub novo fœdere tam clarè expresse, ut in ipsâ prohibitionem fit: proindè si Christus juramenta illa, *quæ jurantur coram Magistratibus* excipere voluisset, sine dubio id expressisset formulâ, *nisi in judicio, coram magistratu*, aut simili; sicut fecit in titulo de divortio, his verbis, *exceptâ fornicationis causâ*: quæ cum ita sint, haudquaquam nobis licebit hîc excipere aut distinguere, vel, quod idem est, generale Christi prohibitionem enervare; multo minùs facilitati Christianæ consentaneum erit, crimina tot juramentorum, quæ passim in orbe Christiano vigent, jus exceptionis ac corruptelæ fiunt, in capita nostrum cumulare.

NEQUE verò hîc omittendum est, quòd haud dubiè omnes eruditi doctores quarumcunque sectarum nôrunt, prædicta verba in tribus prioribusculis post Christum natum de prohibitionem quorumvis juramentorum ab antiquis patribus intellecta fuisse: non injuriâ igitur miramur, Papales doctores & sacrificos juramento se obstringere, quod verum Scripturam sacram semper explicare secundum universalem expositionem antiquorum patrum, qui omni men textus controversos in genere aliter intellexerunt, ac isti moderni doctores hodiè faciunt: proindè etiam vanitas & inanis certitudo traditionis Papalium liquidò patet; nam si ex scriptis patrum sic dictorum, fides ecclesiæ illorum seculorum monstrari potest, utique illi à fide ecclesiæ priorum trium seculorum in puncto de prohibitionem juramentorum

mentorum desciverunt. Cæterum quia non solum Papicolæ, sed etiam Lutherani & Calviniani, atque alii nonnulli, verba Christi & Jacobi restringunt, operæ pretium me facturum puto, si fundamenta mania, quibus ipsorum in hac re præsumptio innititur, ob oculos ponam.

XI. PRIMO igitur *objiciunt*, Christum solummodo prohibere omnia illa juramenta, quæ fiunt per creaturas & res creatas; idque probant ex eo, quia nonnulla talia enumerat. Secundò, omnia temeraria & vana juramenta in familiaribus colloquiis; quia inquit, Sit Sermo vester, *est, est; non, non.* Ad quæ *respondeo*, Primò, Legem prohibuisse omnia juramenta quæ fiunt per creaturas, nec non omnia vana & temeraria juramenta in nostris quotidianis sermonibus; & mandasse ut jurarent solummodo per nomen Dei, idque nec falsò nec temerariè, nam hoc est nomen ejus in ætherum usurpare. Secundò, evidentissimum est, Christum hîc prohibere aliquid, quod sub Lege liberum erat, *videl.* per nomen Dei jurare; quia sub Lege nemini licuit jurare, nisi per Deum ipsum; & quia inquit, Neque per Coelum, quia thronus Dei est, idque excludit omnia omninò juramenta, etiam ea quæ fiunt per Deum; ait enim cap. xxiii. 22. Qui jurat in cœlo, jurat in throno Dei, & in eo qui sedet super eum: quod intelligendum est etiam de cæteris. Tandem, ut hanc rem extra controversiæ limites pertractet, subjungit, *neque per quodcunque juramentum*: unde, quandoquidem jurare coram magistratu per Deum sit juramentum, procul dubio hîc prohibitum est. SECUNDO *objiciunt*, his verbis juramenta per Dei nomen prohiberi non posse, quoniam Pater cœlestis ea præcepit; Pater autem & Filius sunt unum, quod certè non essent, si Filius prohiberet id, quod Pater præcepit. *Resp.* Sunt profectò unum, & non possunt sibi invicem contradicere; tamen hoc non obstante Pater sub antiquo fœdere, quod habuit umbram solum bonorum futurorum, non ipsam substantiam rerum, Judæis multa, quæ umbræ & fi-

guræ erant, propter eorum infirmitatem, ad certum tempus dedit, donec veniret Christus, qui erat substantia, & quo adventante omnia illa evanescebant: *videl.* sabbatis, circumcissione, agno paschali, sacrificiis utebantur tunc homines, qui in Controversiâ cum Deo, & alii cum aliis vivebant, quæ omnia abrogata sunt in adventu Filii, qui substantia, sermo æternus & essentialie juramentum ac Amen Dei est, in quo quotquot promissiones Dei sunt, per ipsum EST & Amen Deo sunt: qui venit, ut homines ex controversiâ redimeret, & ut finem faceret omnis controversiæ.

TERTIO objiciunt. Sed juramenta non sunt ceremoniæ nec pars Legis ceremonialis, quia in usu fuerunt diu ante Legem promulgatam. *Resp.* Non obstat, nisi monstretur æternum & immutabile ac morale præceptum esse; imò nec tam antiquæ originis sunt atque frugum decimæ & primitiæ agrorum, quæ ab Abele & Cajino oblatae sunt dudum ante Legem ceremonialem, nedum ante usurpationem juramentorum, quæ, quicquid etiam contra afferatur, haud dubiè ceremoniæ erant, atque ea propter nunc illicita.

QUARTO objiciunt, Jurare per nomen Dei est præceptum morale, & æternæ durationis; quia annotatur cum essentiali & morali suo cultu, Deut. v. 13. & x. 20. *Dominum Deum tuum timebis, & illi soli servies: ipsi adhærebis, jurabisque in Nominum illius.* *Resp.* Hoc non probat, quod sit morale æternum præceptum; nam Moses id addit omnibus præceptis & ceremoniis in diversis locis: ut Deut. x. 11, 12. dicens, *Et nunc, Israël, quid Dominus Deus tuus petit à te, nisi ut timeas Dominum Deum tuum, ambules in viis ejus, & diligas eum, ac servias Domino Deo tuo in toto corde tuo, & in totâ animâ tuâ custodiasque mandata Domini, & ceremonias ejus, quæ ego hodiè præcipio tibi.* Et cap. xiv. 23. timor Domini commemoratur unâ cum decimis, & immundis.

etiam arysto-
fceret,

iam Lev. xix. 2, 3, 6. Sanctitates, sabbata, timor
parentum, commemorantur unà cum juramento.

QUINTO *objiciunt*, Juramenta solemnia, quæ Deus
præcepit, non possunt hîc prohibita esse à Christo ;
enim, quòd à malo sint : atqui illa non fuerunt
malo, nam Deus nunquam præcepit quicquam,
quod malum esset aut à malo. *Resp.* Sunt quædam
quæ bona sunt, quia jussa ; & mala, quia prohibita :
quæ jussa, quia bona ; & prohibita, quia mala
sunt. Sicuti circumcisio, & juramenta, quæ bona
erunt, quando & quia jussa sunt, & nullo alio
spectu ; & rursus, quando & quia prohibita sunt
Evangelio, mala.

ATQVI in omnibus Judaicis constitutionibus, quan-
cumque ceremoniales erant, fuit aliquid boni,
scilicet tempore, quatenus præfigurant aliquid boni :
sicut per circumcisionem, purificationes, & alia, præ-
figurabatur sanctitas Dei, & quod Israelitâs decebat
esse sanctos, sicut Deus ipsorum sanctus est. Ad
eundem modum juramenta sub umbris & ceremo-
niis præfigurârunt Dei veritatem, fidelitatem & cer-
titudinem, adeoque nos ipsos debere in omnibus ve-
ritatem loqui, testari & excogitare. Sed testificatio
veritatis fuit ante omnia juramenta, & manet, ma-
nabitque, abolitis omnibus juramentis ; atque hoc
est morale omnium juramentorum, & quamdiu ho-
mines in eo perseverant, nec necessitas nec locus
est juramentis, teste Polybio, qui dicit ; *Rarus
veteres jurandi usus fuit in judiciis, sed crescente
fidia crevit jurandi usus.* Huic adstipulatur Gro-
tius, inquiens, *Juramentum non aliter quam medica-
mentum, urgente necessitate, usurpandum : non adhibetur
jurandum nisi ad subveniendum defectui.* Levitas
est inconstantia diffidentiam genuit, cui reme-
dum quæsitum est jurejurando. Basilii Magnus ait ;
Juramenta effectus sunt peccati. Ambrosius : *Jura-
mentum est tantum in condescendentiâ ad defectum.*
Crisostomus ; *Juramentum intravit, cum malum ac-
cresceret, cum homines fraudes suas exererent, cum*

omnia fundamenta eversa essent. Juramentum originem suam accepit ex defectu veritatis. Hæc & his similia complures alii cum prædictis autoribus testantur. Sed quid opus est testimoniis, ubi evidentia rerum ipsa loquitur? Nam quis coget aliquem ad iurandum, de quo certò persuasus est, eum abhorrere à mendaciis in verbis suis? Et contra, veluti Chrysostomus & alii dicunt, *Cujus rei causâ ad iurandum adiges eum, quem non confidis dicturum esse veritatem?*

XII. Quod igitur à principio non fuit, quod in principio nullius usûs erat, quod principium suum ab initio non habuit ex voluntate Dei, sed ex opere diaboli, ex malo causatum, viz. ex infidelitate, mendacio, dolo; & quod primariò solum ab hominibus excogitatum est, tanquam remedium mutuum hujus mali, in quo nomina suorum idolorum invocabant; imò quod (teste Hieronymo, Chrysostomo & aliis) à Deo Israëlitis, tanquam pueris, concessum est, ut abstinerent ab idololatricis juramentis gentilium, Jerem. xii. 16. quicquid tale est, inquam longè abest à morali & æterno præcepto; & tandem quicquid propter suam profanationem & abusum peccatis implicat, qualiter juramenta his temporibus abundè faciunt, toties jurando & rursus abjurando, multum differt à necessario & æterno hominis Christiani officio. Sed Juramentum hoc habet modo. Ergo.

Sexto obijciunt: Juravit Deus, ergo jurare est bonum. Respondeo cum Athanasio, * quandoquidem certum est, iurijurandi proprium esse per alium jurare, exinde liquet, quòd Deus, propriè loquendo, nunquam juraverit, sed impropriè: unde hominibus loquens jurare dicitur; quia ea, quæ loquitur, ob firmitudinem & immutabilitatem voluntatis ejus, pro juramentis reputanda sunt. Confer Psal. cx. 4. ubi legitur, Juravit Dominus, non poenitebit eum, &c. Per me, inquit, Juravit

* Athan. in pass. & cruc. Dom.

atqui illud juramentum non est; non enim per alium juravit, quod proprium est iurisdictioni, sed per seipsum. Non igitur Deus hominum more jurat, neque nos ex istâ re ad iuramenta facienda induci oportet, sed talia dicamus & faciamus, & tales nos exhibeamus loquendo agendoque, ut apud auditorem jurejurando non indigeamus, & ex se habeant verba nostra testimonium veritatis: eâ enim ratione planè imitabimur Deum.

SEPTIMO *Objiciunt*: Christus juravit, & nos debemus eum imitari. *Resp.* quòd non jurârit Christus; imò licet jurâisset, cùm adhuc sub Lege fuit, hoc nos sub Evangelio nequaquam obligaret, sicut nec circumcisio, vel agni paschalis celebratio. De qua Hieronymus ait, † ‘Omnia nobis servis non convenire, quæ Domino conveniunt, &c. Juravit Dominus, quasi Dominus, quem jurare nemo prohibebat: nobis, quasi servis, jurare non licet, qui Domini nostri Lege jurare vetamur. Verùm ne in ejus exemplo scandalum patiamur, ex quo tempore jurare nos noluit, nec ipse juravit.

OCTAVO *Objiciunt*: Paulus juravit, & quidem sæpè. Rom. i. 9. Phil. i. 8. dicens, Testis enim mihi est Deus. 2 Cor. xi. 10. Est veritas Christi in me. 2 Cor. i. 23. Ego autem testem Deum invoco in animam meam. Veritatem dico in Christo, non mentior. Rom. ix. Ecce coram Deo, quia non mentior. Gal. i. 20. Et sic jusjurandum ab aliis petiit. Obtestor, inquit, ego coram Deo & Domino Jesu Christo, 1 Thess. v. 27. Adjuro vos per Dominum, ut legatur epistola hæc omnibus fratribus. Hoc autem Paulus non fecisset, si omnia iuramenta promiscuè per Christum, cujus erat Apostolus, prohibita fuissent. Sed ad hæc omnia *Resp.* Primo, quod usurpationes hujusmodi formularum loquendi neque iuramenta sint, neque ab adversâ nostrâ parte tanquam iuramenta suscipiantur: nam quando, datâ

H h 4

occa-

† Hier. lib. Ep. part. 3. tract. 1. Ep. 2.

occasione, in rebus magni momenti diximus, loquimur veritatem in timore & coram facie Dei, qui nobis testis est, & scrutator omnium cordium, adhibitis hujusmodi seriis contestationibus, quas nunquam in rebus ponderosis recusavimus, tunc insuper à nobis postulatum est juramentum, cum adjectâ ceremoniâ impositionis manûs super librum, cum osculo libri, vel elevatione manûs aut digitorum, additâ communi imprecandi formulâ, *Ita me Deus juvet*, vel *Tam verè juvet me Deus omnipotens*. Secundò, Hoc sententiæ adversariorum contradicit; quia Paulus neque coram magistratu fuit, qui ab eo juramentum postulavit; neque ipse magistratûs officium administravit, quo alicui juramentum detulit. Tertiò, Quæstio non est, quid fecerit Paulus vel Petrus, sed quid docuerit eorum & noster Dominus; & si Paulus jurâisset (quod non credimus) peccâisset contra præceptum Christi; imò secundum ipsorum sententiam, quia juravit, non coram magistratu, sed in epistolis ad fratres.

Nono *Obijciunt*: Jesaias cap. lxxv. 16. loquens de temporibus Evangelicis, ait, Qui benedictus est super terram, benedicetur in Deo Amen; & qui jurat in terrâ, jurabit in Deo Amen: tunc, quando oblivioni traditæ sunt angustiae priores; & tunc, quando creabit Deus cœlos novos & terram novam: Ergo his temporibus jurare debemus per nomen Dei. *Respondetur*. Frequens est Prophetis, ut maxima temporum Evangelicorum officia terminis Mosaicis exprimant: quod patet inter cætera ex Jer. xxxi. 38, 39, 40. Ezech. xxxvi. 25. & 40. & Jesa. xlv. 23. *In memet ipsis juravi, quia mihi curvabitur omne genu, & jurabit omnis lingua*. Ubi justitia novæ Hierosolymæ, puritas Evangelii cum ejusdem spirituali adoratione & professio nominis Christi exprimuntur sub formulis loquendi antiquæ Hierosolymæ usitatis, sub abrogatione Legis, sub nomine ceremoniarum, templi, servitiorum, sacrificiorum, juramentorum, &c: imò illud, quod Propheta hîc ait de jurejurando, Apo-

stolu

Apostolus Paulus disertè exponit de confessione, inqui-
ens Rom. xiv. 11. *Scriptum est enim, Vivo ego, dicit*
Dominus, quoniam mihi flectetur omne genu, & omnis
lingua confitebitur Deo. Quibus probè consideratis,
nemini obscurum esse potest, quòd ea verba, quæ
Propheta scribit sub Lege, cùm juramenta ceremo-
nialia in usu essent, viz. *omnis lingua jurabit*, ab
Apostolo vivente sub Evangelio, cùm jam juramen-
ta illa abolita essent, exprimantur per *omnis lingua*
confitebitur.

DECIMO *Objiciunt* : Sed Apostolus Paulus appro-
bat juramenta usitata inter homines, quando scribit
Heb. vi. 16. Homines enim per majorem se jurant ;
& omnis controversiæ eorum finis est ad confirma-
tionem & juramentum : Atqui tam multæ sunt lites,
tot fallaciæ, & diffidentia hoc tempore, ac unquam
fuerunt : Necessitas igitur juramentorum adhuc ho-
die remanet. *Resp.* Apostolus quidem hoc loco di-
cit, quid fecerint homines istius temporis, qui in
controversiis & incredulitate vivebant ; non quid de-
buerint fecisse, nec quid fecerint sancti, qui ex litibus
& incredulitate redempti erant, & venerant ad Chri-
stum, veritatem & Amen Dei. Proinde alludit so-
lùm ad consuetudinem quandam inter homines fre-
quentem, ut exprimat firmitatem divinæ promissionis,
atque ut in sanctis tantò majorem fiduciam erga
Deum promittentem excitet, non verò ut eos contra
Domini sui legem ad jurandum instiget, aut in eo
confirmet : nequaquam ; nam nec 1 Cor. ix. 24.
Christianos docere vult vanos cursus, quibus homi-
nes sæpe numero, etiam cum interitu corporum su-
orum, fatigantur ad consequendum corruptibile præ-
mium. Sic nec Christus, qui pacis Princeps est,
discipulos suos bellare docuit, quanquam Luc. xiv.
31. commemorat, quid Reges ad belligerandum as-
suetos, ceu prudentes bellatores, facere oporteat.
Secundò, quod concernit lites, perfidias & diffiden-
tias inter homines, quas in tantum crevisse adver-
sarii asserunt, ut hodie juramenta æquè necessaria sint,
ac

ac unquam fuerint ; id nequaquam inficiamur, videmus enim & quotidianâ experientiâ docemur, omnis generis dolos & malitias invaluisse inter homines mundanos & pseudo-Christianos, non autem inter veros Christianos : exinde tamen, quia alii aliis confidere non possunt, ac propterea mutuis juramentis alii alios onerant, haudquaquam sequitur isto modo agi debere inter veros Christianos, quos Christus ad veritatem, ad fidem & fiduciam, tam erga Deum, quàm erga ipsos mutuò perduxit, ac insuper ex libitibus, perfidiis, indeque pullulantibus juramentis liberavit.

UNDECIMO *Objiciunt* : Concedimus, inter veros Christianos non opus esse juramentis, verùm quâ ratione eosdem infallibiliter agnoscemus ? Sequitur ergo, necessaria esse adhuc hodie juramenta, & licere Christianis jurare, nimirum ut acquiescere possint illi, qui vel hunc vel illum Christianum non agnoverunt. *Resp.* Nullo modo licet jurare Christiano, quem Dominus vocavit ad essentialem suam veritatem, quæ fuit ante omnia juramenta, eumque vetat jurare, & contrà præcipit in omnibus dicere veritatem, ad honorem Christi, qui vocavit eum ; ut appareat, verbis discipulorum ejus, tam firmiter credi posse, quàm juramentis omnibus hominum mundanorum. Neque licet iis hac in re esse infideles, ut aliis placeant, vel ut detrimentum suum avertant : & hoc pacto primitivi Christiani per aliquot secula fideles manserunt, qui ad jurandum postulati simpliciter uno ore omnes responderunt ; *Christianus sum, non juro.* Quid dicam de ethnicis, quorum quidam ad hunc gradum pervenerunt ? Refert enim Diodorus Siculus, lib. 16. *porrectionem dexteræ manûs fuisse inter Persas signum veritatis in loquendo* : & Scythæ, Qu. Curtio autore, in suis colloquiis cum Alexandro Magno, dicebant, *Noli putare Scythas amicitiam suam jurejurando confirmare ; jurant promissis stando.* Stobæus, Serm. 3. narrat, Solonem dixisse ; *Virum bonum decet esse in eâ æstimatione, ut juramento non egeat, quoniam bono-*

is ipsius diminutio censenda est, si ad jurandum adigatur. Pythagoras in oratione suâ inter cætera hoc axioma, tanquam symbolum reipublicæ administrationem concernens, protulit : *Nemo Deum juramento vestem invocet, ne quidem in judicio ; unusquisque autem sic loqui assuescat, ut dignus evadat cui credatur etiam sine juramento.* Basilii Magni laudat Cliniam ethnicum, quòd tria talenta, quæ faciunt circiter tria milia florenorum, numerare, quàm juramentum deponere, maluerit. Socrates, referente Stobæo Serm. 14. hanc produxit sententiam, *Bonorum virorum officium requirere, ut mundo demonstrent, mores & actiones suas firmiores esse juramenti : idem fuit judicium Isocratis.* Plato etiam contra solennia juramenta in judiciis stetit : de Leg. 12. Quintilianus commemorat, olim fuisse speciem infamiæ, si cui deferretur jusjurandum ; hominem verò nobilem ad jurandum adigere, fuisse instar examinis carnificinæ. Marcus Aurelius Antoninus, Romanorum Imperator, inquit in suâ descriptione viri boni, integritatem verè boni viri talem esse, ut non opus ei sit juramenti. Sic etiam nonnulli Judæi testati sunt, referente Grotio ex Malmonide, *Optimum esse pro homine, si absteineat ab omni juramento.* Effeni, quemadmodum Philo Judæus memorat, sua verba firmiora juramenti æstimârunt ; & juramenta apud eos habita sunt ceu res supervacaneæ. Et Philo ipse, loquens de tertio præcepto, judicium suum hoc modo exponit, viz. *melius esse omnino non jurare, sed se adsuescere semper veritatem loqui, ut nuda verba vim juramenti habeant.* Et alibi, magis naturæ rationali consentaneum esse, omnino abstinere à juramenti ; consilium dans ac suadens, ut omnia, quæcunque loquitur vir bonus, pro juramenti valere possint.

Quis ergo diutiùs dubitabit, Christum, cùm vellet discipulos suos ad summum perfectionis gradum perducere, jusjurandum tanquam elementum infirmorum abrogâsse, & ejus loco veritatis usum stabilivisse ? Quis jam potest ampliùs cogitare, pios martyres & antiquos patres priorum trium seculorum, & complures

plures ab illo tempore adeò se juramenti opposuisse, & objurgasse solummodo vana & temeraria juramenta per creaturas, vel idola ethnicorum, quæ etiam prohibita sunt sub Lege Mosaicâ; neque objurgasse etiam jusjurandum per verum Deum in veritate & justitiâ, quæ ibi mandata erat? Sicuti Polycarpus, Justinus Martyr Apol. 2. & complures martyres, referente Eusebio. Tertullianus in suo Apolog. c. 32. ad Scap. cap. 1. 2. de idololat. c. 11. Clemens Alexandr. Strom. lib. 7. Origen. in Mat. Tract 25. Cyprianus lib. 3. Athanas. in pass. & cruc. Domini Christi. Hilarius in Matth. v. 34. Basilius Magn. in Ps. xiv. Greg. Nyssenus in Cant. Orat. 13. Greg. Nazianzenus in dialog. contra juramenta. Epiphanius adversus hæres. lib. 1. Ambr. de Virg. lib. 3. Idem in Matth. v. Chrysostomus in Genes. homil. xv. Idem homil. in Act. Apost. cap. iii. Hieronymus Epistol. lib. part. 3. Ep. 2. Idem in Zach. lib. 2. cap. 8. Idem Matth. lib. 1. cap. 5. Augustinus de serm. Dom. serm. 28. Cyrillus in Jerem. iv. Theodoretus in Deut. vi. Isidorus Pelusiota Ep. lib. 1. Epist. 155. Chromatius in Matth. v. Johannes Damascenus l. 3. c. 16. Cassiodorus in Psal. xciv. Isidorus Hispalensis c. 31. Antiochus in Pandect. script. hom. 62. Beda in Jac. 5. Haimo in Apoc. Ambrosius Ansbertus in Apoc. Theophylactus in Matth. v. Pascasius Rabbertus in Matth. v. Otho Brunfelsius in Matth. 5. Druthmarus in Matth. v. Euthymius Eugubinus Bibliotheca vet. patr. in Matth. v. Œcumenius in Jac. 5. 12. Anselmus in Matth. v. Waldenses, Viclevus, Erasmus in Matth. v. & in Jac. v. Quis poterit hæc loca perlegere, ac diutius dubitare de eorum sententiâ in hac re? Et qui, credentes ipsos contra omnia juramenta stetisse, possunt hanc indignitatem nomini Christi adferre, ut ejus sectatores rei adeò indignæ se iterum subjiciant? An non potius tempus est, ut omnes boni hunc abusum & infamiam Christianorum summo studio removeant?

ULTIMO *Objiciunt* Cæterum hoc confusiones & fraudes introducet, impostores simulabunt probitatem, & sub beneficio hujus dispensationis mentientur sine metu poenarum. *Resp.* Duæ res tantum sunt, quæ hominem obligant ad dicendam veritatem: Primò quidem vel timor Dei in corde & amor veritatis, nam ubi hæc sunt, juramentis non est opus ad dicendam veritatem. Vel Secundò, formido poenæ à judice. Proindè statuatur eadem vel major poena in eos, qui tantam veracitatem in verbis, tantamque simplicitatem cordis prætendunt, ut mentiri non possint, ac erga legem Christi tantam reverentiam, ut conscientiae causâ se dicant omnino jurare non posse; & ecce eadem eutaxia, imò major securitas contra deceptores habebitur, ac si juramenta continuarentur, idque per istam severiorem poenam, cui falsi isti simulatores erunt obnoxii. Hinc mali magis deterriti erunt, & boni ab omni, sive in bonis, sive in libertate, oppressione liberati: ob quem respectum ad teneras conscientias Deus magistratus eorumque statum sæpè respicit, ceu rem ipsi quàm gratissimam. Si quis autem adhuc de hac re dubitare possit, *scil.* an hoc sine confusione in Republicâ observari queat, modò in rempub. foederatarum Provinciarum oculos reflectat, & bonum effectum videbit; ibi enim, ob ingentem negotiatorum numerum, plus quàm in ullo alio loco, frequentissimè se præbent ad hanc rem occasiones, & licet numerus eorum, qui in hanc sententiam propendent, non sit exiguus, quibus Ordines per centum annos hac in re indulserunt, & adhuc quotidie indulgent, nihil tamen inde incommodi reipublicæ, regimini, vel eutaxiæ, sed multum potius incrementi commerciis, adeoque reipublicæ, emerfit.

XIII. *Sexto.* Ultimum, quod adhuc considerari debet, est *vindicta & bellum*; malum, adeò alienum & contrarium Spiritui & doctrinæ Christi, ceu lumen tenebris: quemadmodum igitur ex præcedentibus per contemptum legis Christi universus mundus repletus

repletus est variis juramentis, maledictis maledictionibus, blasphemis profanationibus & horrendis perjuriis ita exinde per contemptum ejusdem legis totus mundus repletur violentiâ, oppressione, cædibus, stuprationibus uxorum & virginum, spoliationibus, prædationibus, incendiis, exustionibus, & omnis generis lasciviâ ac crudelitate: adeò ut mirum sit, homines, ad imaginem Dei conditos, potuisse in tantum degenerare, ut potius referant imaginem & naturam leonum rugientium, tygridum dilanantium, luporum devorantium, & urforum sævientium, quàm creaturarum rationalium intellectu præditarum: imò adhuc multò magis dignum est admiratione, hoc horrendum monstrum locum invenire posse & foveri in iis hominibus, qui se discipulos pacifici nostri magistri Jesu Christi profitentur, qui κατ' ἐξοχὴν Princeps pacis vocatur, & suis expressè omni violentiâ interdixit, ac contrà mandavit, ut ad exemplum suum patientiam, charitatem, tolerantiam, & alias Christiano dignas virtutes sequerentur.

AUDITE igitur, quid hic magnus Propheta, quem omnis anima sub poenâ exterminationis audire tenetur, dicat Matth. v. à ver. 38. usque ad finem capituli. Sic enim ait: *Audistis quia dictum est, oculum pro oculo, & dentem pro dente. Ego autem dico vobis, non resistere malo: sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram: & ei, qui vult tecum in judicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium: & quicumque angariaverit mille passus, vade cum illo alia duo. Qui petit à te, da ei; & volenti mutuari à te, ne avertaris. Audistis quia dictum est, diliges proximum tuum. Ego autem dico vobis, diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, & orate pro persequentibus & calumniantibus vos: ut sitis filii patris vestri, qui in cælis est, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super justos & injustos. si enim diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? Nonne & pub-*

licani

Sciant hoc faciunt? Et si salutaveritis fratres vestros tantum, quid amplius facitis? Nonne & ethnici hoc faciunt? Estote ergo vos perfecti, sicut & pater vester celestis perfectus est.

Hæc verba respectu vindictæ, sicut præcedentia, respectu jurisjurandi, aliquid prohibere, quod Judæis, consideratis in sua ipsorum conditione & dispensatione, erat permissum, & iis, qui discipuli Christi esse volunt, perfectiorem, præstantiorem, eminentioremque charitatis exhibitionem, patientiam ac tolerantiam præcipere, quàm ab illis eo tempore, statu, & dispensatione per legem Mosis postulata fuit, non solum est sententia plerorumque, si non omnium antiquorum patrum, sic dictorum, trium priorum seculorum post Christum natum, sed etiam complurium aliorum, imò in genere omnium illorum, qui legem Christi concernentem juramenta rectè intellexerunt ac propagarunt, quemadmodum liquet ex Justin. Mart. in Dialog: cum Tryph. ejusdemque Apolog. 2. Item ad Zenam. Tertull. de Corona Militis. It. Apolog. cap. 21. & 37. It. lib. de Idolol. cap. 17. 18. 19. It. ad Scapulam cap. 1. It. adversus Jud. cap. 7. & 9. It. adv. Gnost. cap. 13. It. adv. Marc. cap. 4. It. lib. de patientia. c. 6. 10. Orig. cont. Celsum lib. 3. 5. 8: It. in Josuam hom. 12. cap. 9. It. in Mat. cap. 26. Tract: 36. Cypr. Epist. 56. It. ad Cornel. Lactan. de Inst. lib. 5. cap. 18. lib. 6. cap. 20. Ambr. in Luc. 22. Chrysost. in Matth. 5. hom. 18. It. in Matth. 26. hom. 85. It. lib. 2. de sacerdotio. It. 1 Cor. 13. Chromat. in Mar. 5. Hieron. ad Ocean. It. lib. Epist. p. 3. To. 1. Ep. 2. Athan. de Inc. Verbi Dei. Cyrill. Alex. lib. 11. in Joan. cap. 25, 26. Imò Augustinus, etsi multum in hac re fluctuaverit, hisce tamen locis militiam improbavit. Epist. 158, 159, 160. It. ad Judices Epist. 263: It. ad Darium, & lib. 21. It. ad Faustum cap. 76. lib. 22. de Civit. ad Marc. cap. 6. referente Sylburgio. Euthym. in Matth. 26. & inter alios posterioris ævi Erasmus in Luc. cap. 3. & 22. Ludov.

Ludov. Vives in introd. ad Sap. J. Fetus lib. 4
Comment. in Matth. 7. & Luc. 22.

Hinc perspicitur, talem ac tantam esse connectionem in his duobus magnis præceptis Christi, ut quemadmodum ab eo simul pronunciata & mandata sunt, ita eodem modo ab hominibus omnium ævorum recepta sunt, non solum in primâ promulgatione, ab exiguo numero discipulorum, sed etiam in augmentatione Christianorum prioribus tribus secularis, sicut etiam in apostasiâ, ubi unum sine altero non rejectum & relictum fuit, & nunc iterum in restitutione & renovatâ prædicatione æterni Evangelii, ubi agnita sunt tanquam æternæ & immutabiles leges, propriè pertinentes ad statum Evangelicum & extremam perfectionem, de qua si quis deviaverit, excidit à perfectione hominis Christiani.

Et certè verba in se ipsis adeò clara sunt, ut meo quidem iudicio nullâ illustratione opus habeant ad explicandum sensum eorum: siquidem facilius conciliari inter se queant omnium maximæ contradictiones, quàm hæ leges Domini nostri Jesu cum impietatis bellorum conditione; sunt enim planè ἀντιτα. Quicumque conciliare potest hoc, *ne resistas malo*, cum *vim vi repellere licet*; item, *præbe & alteram maxillam*, cum *percutere vicissim*; sic, *diligite inimicos vestros*, cum *spoliare, prædamini, igni ferroque persequimini eos*; vel, *orate pro persequentibus & calumniantibus vos*, cum *persequimini multis, captivitatibus, suppliciis ultimis*, non qui vos persequuntur, sed qui vestram æternam ac temporalem salutem ex animo quærunt, & cupiunt quisquis, inquam, hæc inter se conciliare potest, is medium invenisse putandus est ad reconciliandum Deum cum diabolo, Christum cum Antichristo, lucem cum tenebris, & bonum cum malo. Sed si hoc impossibile fuerit, quemadmodum reverà impossibile est, utique etiam illud impossibile erit, & homines tantum se ipsos fallunt & alios, qui talia absurda ac impossibilia statuere audent.

XIV. TAMEN quia nonnulli, forsitan ex incogitantiâ, & vi consuetudinis ac traditionis fascinati, hoc præceptum Christi transgrediuntur, breviter ostendimus, quantoperè contrarietur bellum huic præcepto, quod alterum cum altero consistere non possit, consequenter, bellum nequaquam esse licitum iis, qui discipuli Christi esse volunt. Primò enim Christus præcipit, ut diligamus inimicos; at bellum è contrario eisdem odio & internecioni exponit. Secundò apostolus ait, quòd non secundum carnem militamus, quòd non est nobis colluctatio adversus carnem & sanguinem: atqui bellum externum est secundum carnem, & adversus carnem & sanguinem, ad hunc effundendum, & illam perdendam. Tertiò, quia Apostolus dicit, quòd arma militiæ nostræ non sunt carnalia: 2 Cor. x. 4. sed arma militiæ externæ sunt carnalia, veluti lanceæ, bombardæ, sclopetæ, tormenta, gladii chalybei, &c. quorum nulla planè fit mentio in armaturâ à Paulo descriptâ. Quartò, quia Iacobus testatur, bella & lites provenire ex concupiscentiis, quæ militant in membris hominum carnalium: Jac. iv. ver. 1. Gal. v. 24. Sed Christiani, hoc est, qui verè sunt sancti, carnem suam crucifixerunt cum vitiis & concupiscentiis: Ergo non possunt iis indulgere belligerando. Quintò, quia Prophetæ Iesaias & Micah expresse prophetarunt, Ies. ii. 4. Mich. iv. ver. 3. quòd in monte domus Dei Christus habitabit gentes, & quod hinc gladios suos conficiant vomeres, &c. & antiqui Patres priorum trium seculorum à Christo nato statuerunt has prophetias impletas esse in Christianis suorum temporum à belligerando penitissimis, quâ de re videri potest Justinus Martyr, Tertullianus, & alii: quod nemini mirum videri debet, siquidem Philo Judæus sufficienter testatur de gentibus, Neminem inter eos inventum fuisse qui instrumeta militaria conficeret. At quantò magis Jesus præcepit, ut suos à belligerando abstraheret, atque ad pietatem & charitatem perduceret? Sextò, quia Prophetæ prædixit, Ies. lxv. 25, quòd non nocebunt neque dent in omni monte sancto Domini: Sed bellum ex-

ternum ad nocendum & necandum instituitur. *Septimò*, quia Christus dixit, Joh. xviii. 36. quod regnum ejus non est de hoc mundo, & proindè quòd ministri ejus utique non decertant: Ergo qui decertant, ejus discipuli vel servi non sunt. *Octavò*, quia Petrus increpavit propter usum gladii ejus, inquiens, Mat. xxvi. 52. *Converte gladium tuum in locum suum: omnes enim, qui acceperunt gladium, gladio peribunt.* Quod de re Tertullianus pulchrè loquitur lib. de Idololatria. *Quomodo in pace militabit sine gladio, quem Dominus abstulit? Nam etsi adierant milites ad Johannem, formam observationis acceperant, si etiam Centurio crediderat, omnem postea militem in Petro exarmando decinxit.* Idem de Coro. mil. interrogat, licebit in gladio conversari, Domino pronunciante, gladio periturum, gladio fuerit usus? *Nonò*, quia monet Apostolus Christianos, Rom. xii. 19. *ne semetipsos defendant, reddentes malum pro malo ulciscantur, sed dare locum iræ, quia vindicta est Domino; nolle vinci à malo, sed vincere in bono malum: inimicum, si esurièrit, bare; si sitierit, potum ei dare:* Sed bellum per omnia planè contraria docet & injungit. *Decimò*, quia Christus suos vocat crucem suam bajulare, non ad crucifigere vel occidere: ad patientiam, non ad vindictam: ad veritatem & simplicitatem, non ad dolosa strategemata belli, vel ad sycophantam agendum, quod Johannes vetat: ad gloriam hujus mundi fugiendam, non ad eam bellicosius conatibus acquirendam. Ita per omnia legi Christi & Spiritui prorsus contrarium est bellum.

XV. SED *objiciunt*, licitum esse belligerare, quia Abraham bellum gessit ante Legem datam, & Israëlita post datam Legem. *Respondeo* ut ante. 1. Quòd Abraham eo tempore victimas obtulit masculos circumcidit; quæ tamen nobis non licita sub Evangelio. 2. Quòd Israëlitis nequaquam licuit bella, sive defensiva sive offensiva, ex propria voluntate, consilio aut ductu suo, moliri, sed tribuebantur omni tempore, si prospero successu rem agerent, oraculum Domini prius sciscitari. 3. Quòd bella eorum, adversus impias nationes, figura

nt interni belli verorum Christianorum adversus
ites spirituales, in quo mundum, carnem & dia-
lum vincimus. 4. Aliquid à Christo expressè pro-
etur, Matth. v. 26. quod Judæis propter eorum
licitatem concessum fuit eo tempore & statu; &
ntrà injunguntur insignis ea patientia & charita-
exercitia, quæ Moses discipulis suis non præcepit.
nde Tertullianus admodum egregiè inquit adv.
arc. *Novam planè patientiam docet Christus, etiam*
injuriam prohibens permissam à creatore. Et lib.
patient. *Plus Lex quàm amisit invenit, dicente*
Christo, diligite inimicos. Et tempore Clementis Alex-
andrini bella tam longè à Christianis abfuerunt, ut
tificetur, quòd nec ulla insignia seu signacula vi-
entia inter suos admiserint; dicens, *Neque enim*
colorum imprimendæ sunt facies, quibus vel solum at-
endere prohibitum: sed nec ensis vel arcus iis qui
pacem persequuntur, nec pocula iis qui sunt moderati
temperantes. Referente Sylvio Disc. de Rev. Belg.
SECUNDO *objiciunt*, Defensionem juris esse natu-
alis, religionem verò naturam non destruere. *Resp.*
isto, sed Deo obediendo se in fide & patientià com-
endare, non est naturam destruere, sed eam planè
altare ac perficere; *scilicet* à vitâ naturali ad
supernaturalem, per Christum in eâ viventem, tol-
ere, eamque confortantem, ut omnia possit, & plus
nam victrix reddatur.

TERTIO *objiciunt*, Johannem non abrogasse aut
improbasse bella, cùm milites ad eum venirent.
Resp. Quid inde? quæstio non est de Johannis, sed
de Christi doctrinâ, cujus nos discipuli sumus, non
verò Johannis: Christus enim, non Johannes, est
ille Propheta, quem omnes audire debent: & quan-
tum Christus dixit, Luc. vii. ver. 28. *quòd major*
inter natos mulierum propheta Johanne Baptistâ nemo
est, addit tamen, *quod, qui minor est in regno Dei,*
major est illo. Sed quæ fuit demum Johannis re-
sponsio, ut videamus, an hodierni milites per eam
iustificari queant? Si penitus introspicitur, apparet,
quòd ea, quæ militibus sunt propria, manifestè pro-
hibeat

hibeat; præcipit enim iis, Luc. iii. 14. *Neminem cutere, nec concedit sycophantam agere, vel sycophantizare, sed vult ut obsoniis suis contenti sint.* Considerate, quæso, quid Johannes militibus interdixit nimirum violentiam & dolum adversus quemcunque quibus sublati, dic sodes quâ ratione milites bellum gerent? *Dolus enim & asperitas & injustitia non sunt tria belli propria, & genuina negotia præliorum.*

QUARTO *objiciunt*, Cornelium, & illum centurionem, cujus mentio fit Matth. viii. 5. fuisse militem de quibus non legitur quòd officia militaria deposuerint. *Resp.* Neque legimus, quod in iisdem periterint. Est autem longè verisimillimum, si in doctrina Christi perseverârunt, (nec eos à fide defecisse ulli legitur) quod in iisdem non continuaverint; præsertim si consideretur, duobus & tribus seculis post belligerandi negotium à Christianis rejectum fuisse aut ad minimum diu post illorum tempora, si Marcus Aurelius Antoninus Imperator fides adhibenda est, qui scribit: - - - *Deos patrios votis susceptis rogavi, quum ab eis negligerer, meque ab hostibus premi adverterem, copiarum mearum paucitatem contempnitus, eos, qui apud nos Christiani dicuntur, accersivi rogavi, invenique magnam eorum multitudinem: illique minis compuli, quod minimè decuerat, propter quòd postea illorum vim ac potestatem cognovi; ita non ad telorum neque ad tubarum usum se contulerunt, hoc enim facere Dei causâ & nomine, quem conscientia gestant, consuetum non est.* Et hoc factum est fermè centum & sexaginta annis post Christum. Huc adde illa verba quæ Christiani apud Justinum Martyrem respondent, & *πολεμῶμεν τοῖς ἐχθροῖς, id est non bella gerimus cum hostibus:* ac præterea responsum Martini ad Julianum apostatam, in Sulpitio Severo: *Christi ego miles sum, pugnare mihi non licet, quod ultra trecentos à Christo annos factum est.* Nihil igitur verisimile est, illos in negotiis bellicis perseverasse. Quomodo consistit nunc Vincentius Lirinensis & Papicolæ cum suo axiomate, *Quod semper quod ubique, quod ab omnibus recipitur, &c.* Et

ment sacerdotes ipsorum cum suo jurejurando, quod scripturam non nisi secundum universalem consensum Patrum sic dictorum, velint aut debeant interpretari? scilicet, quàm facile est solem meridianum obscurare, eadem facilitate abscondere possunt aut negare, primitivi Christianos omnem vindictam & omnia bella abro-

Et quanquam hæc res omnium sit notissima, tam æque notum est, omnes ferè *Sectas modernas* esse in neglectu & contemptu hujus legis Christi, eoque alios opprimere, qui hac in parte propter conscientiam erga Deum cum ipsis non consentiunt: nemadmodum in patriâ nostrâ multa perpessi fuimus, propterea quod nec ipsimet arma tractare nec nos nostri vice mittere potuimus, nec nummos nostros vendere ad comparanda tympana, vexilla, & reliquam bellicam; denique quod domos, fenestras officinas nostras nobis per conscientiam non licuit obsequere & obseratas tenere in diebus supplicationum & orationum, quæ instituta erant ad implorandam benedictionem & progressum armorum illius Regni aut Reipublicæ sub quâ vivimus; neque gratias agere pro rebus multis multo sanguine utrinque effuso acquisitis. Per conscientiarum coactionem fratres nostros, habitantes in diversis regionibus, identidem inter se pugnabantibus, adigere voluerunt, ut Deum nostrum invocarent ac implorarent pro rebus inter se pugnantibus, imò impossibilibus; siquidem impossibile est dimicantes partes utrinque victoriam consequi. Et quia cum iis in hanc confusionem congerere non possumus, ideo persecutioni subjacemus. & alii, qui nobiscum demonstrant, veris Christi usum hujusmodi armorum non esse licitum, oculis nos adspiciunt: sed quinam ex nobis hoc fideliter observant hoc testimonium adversus arma, an illi, quando statutis temporibus ad manum magistratûs officinas obserandi & pro profectate armorum ejusdem orandi, vel Deo gratias agendi pro hac vel illâ reportatâ victoriâ suas officinas obserant & in suas congregationes conveniunt,

quo pacto in omnibus iis, qui pugnas & certam approbant, similes se faciunt; an verò nos, qui eadem conscientiae causâ præstare non possumus, operibus nostris destruamus, quæ verbis nostris struxeramus, relinquimus iudicio omnium prudentium hominum.

QUINTO *objiciunt*, quod Christus, Luc. xxii. suos discipulos alloquens, mandat, ut, *qui tunc gladium non habebat, pallium suum venderet, & gladium emeret*: Ergo, inquit, arma sanè sunt licita. *spondeo*: Nonnulli quidem hæc verba de exteriore gladio intelligunt, interim tamen respiciunt tantum ad illam occasionem, cæteroquin judicantes Christum suis sub Evangelio arma prohibere: inter quos Ambrosius, qui in eundem locum hoc modo scribit, *O Domine, cur emere me jubes gladium, qui ferre me prohibes, cur habere præcipis, quem vetas proferre? Nisi fortè parata sit defensio, non ultio necessaria videar potuisse vindicare, sed noluisse. Lex tamen ferire me non vetat: & ideo fortasse Petro, duos gladios offerenti, Sat est, dicit, quasi licuerit usque ad mortem Evangelium, ut sit in Lege, æquitatis eruditio, Evangelio bonitatis perfectio*. Alii volunt, Christum mysticè loquutum esse, non secundum literam, sicut Origenes in Matth. xix. dicens, *Si quis li-* *volens adspicere, & non intelligens voluntatem ver-* *rum, vendiderit vestimentum corporale, & emerit* *gladium, talis, contra voluntatem Christi suscipiens ve-* *ejus, peribit. De quo autem gladio dicat, non est* *ius loci reponere*. Et profecto quando consideramus responsum discipulorum, *Domine ecce duo gladii* *gladium externum intelligentium; & vicissim Christus* *ad eos responsum, sat est; videtur, Christum* *luisse, ut cæteri, qui gladios non habebant* *duos tantum habebant gladios) pallia sua ex-* *venderent, ad emendum gladium externum.* *putas quod, rebus sic stantibus, dixisset duo* *satis?* Sed utcunque sit, sufficit usum armorum sub Evangelio esse illicitum.

Sexto objiciunt, Scripturam & antiquos Patres, dictos, solummodò prohibere clandestinas vi-
tas; non applicationem armorum, quibus regio,
pus, uxores, liberi, bonaque defendantur, quando
magistratus id præcipit, siquidem obediendum sit
magistratibus: Ergo, &c. Quod igitur privatis ho-
minibus ex seipsis facere non est licitum, id tenen-
s facere magistratu præcipiente. *Respondeo.* Ma-
gistratus, si revera est Christianus, aut esse cupit,
debet ipsemet priùs mandato Domini sui, *diligite in-*
icos, &c. obtemperare; & tunc non poterit nobis
precipere, ut eos occidamus: at si vero non est
Christianus, tunc incumbit nobis ut Domino
Regi nostro Jesu Christo obediamus, cui & ipse
debat obedire. nam in regno Christi debent om-
nes, à summo usque ad infimum, id est à Rege &
cesare usque ad Rusticum, ejus legibus se submit-
tere. Verùm (eheu!) ubi inveniemus talem obe-
dientiam? O lapsum deplorandum! Quà de re pul-
crè scribit Lud. Viv. lib. de con. vit. Christ. sub
arc. referente Frederico Sylvio. Disc. de Revol.
lg. 85. *Ingressus est Princeps ecclesiam, non ut verus*
planè Christianus, quod fuisset sanè felicissimum
optandum, sed invexit secum nobilitatem, honores,
R M A, insignia, triumphos, supercilia, fastum, su-
biam: i. e. Venit in Christi domum comitatus dia-
bolus, & quod fieri nullo modo poterat, voluit duas do-
& duas civitates conjungere, Dei & diaboli, quod
magis potuisset efficere, quam Romam & Constanti-
opolim, quæ tanto & terrarum & maris tractu se-
parantur: quæ communio Christi ad Belial? inquit
Paulus. Refrixit paulatim ardor, nutavit fides, dege-
navit tota pietas, cujus nunc umbrâ atque imaginibus
vivimus, easque, ut ille dicit, utinam retineremus! hacte-
us Vives. Denique quod ad hanc rem attinet, cùm
nil magis videatur contrarium hominis naturæ, &
nil ex omnibus sui defensio videatur maximè to-
rabilis, ut est hominibus difficillima, ita & religi-
onis Christianæ pars perfectissima est, in qua scilicet
denegatio & fiducia in Deum maximè lucet,

ideoque istius rei nobis reliquit Christus & Apostolus ejus perfectissimum exemplum. Quod autem attinet ad præsentes Christiani orbis Magistratus, licet, propter publicam, quam profitentur, Christi nominis professionem, Christianorum titulum omnino iis non negamus, confidenter tamen affirmare possumus, quod à perfectione religionis Christianæ longè absint; quoniam in statu, quo sunt, (ut fuscè in plerisque locis antea observavi) puram Evangelii dispensationem non attigerunt, ideoque, dum in eo statu versantur, bellum illis, justis de causis susceptum, omnino illicitum non dicimus. Sicut enim circumcisiæque ceremoniæ Judæis ad tempus permixtæ fuerunt, non quod vel necessariae, vel illo tempore per resurrectionem Christi per se licitæ fuerint, sed quoniam in illis nondum resurrexerat ille Spiritus, qui à talibus rudimentis liberarentur; ita illi Christi nominis confessores, qui adhuc in mixturâ sunt, nondum ad purum, patientem, & tolerantem Spiritum venerunt, nondum parati sunt ad hanc Christianitatis formam, & sic non possunt se non tueri donec ad perfectionem veniant: similiter quos Christus adduxit, iis non licet carnalibus armis tueri, sed in Deum per omnia confidere.

XVI. SED denique ut finem faciam, si & dare accipere titulos adulatorios, quibus non utuntur homines propter virtutes personis inhærentes, sed ut plurimum ab impiis ad impios concessi sunt; incurvare, suffraginari ad invicem; si indefinenter invicem obsequentissimos servos nominare, dum interim, nihil minùs quàm realiter servire, frequenter cogitantes, sit honor, qui à Deo solùm provenit, non qui ab infrâ & deorsum est, tunc revera ad gloriam farii dicendi sunt credentes & fideles, & nos per nos naces & superbi in ea omnia denegando. Sed sic Mordecaio superbis Hamanibus non incurvare; & cum Elihu adulatorios titulos hominibus non tribuere, neque hominum personas accipere; & sic, secundum Petri exemplum & Angeli consilium, Deum solum adorare, & illum honorem conservis non perferre.

stare; & si neminem Dominum, nec magistrum vocare, nisi in respectivis relationibus, secundum Christi præceptum, non redarguenda sint, tunc nos non culpandi sumus ita agendo.

Si in vestibus vanos & superfluos esse; si faciem pingere, & capillum crispare; si auro, argento & gemmis vestiri in vestibus vanis; & si tæniolis & vittis circumindui, sit modesto amictu vestiri; & si hæc sint Christianorum ornamenta, & si hoc sit esse spiritu humili, miti & mortificato, tunc revera boni Christiani habendi sunt adversarii, & nos superbi, singulares, & superstitiosi in eo, quod iis contenti sumus, quæ necessitas & convenientia postulat, quod majus est, condemnantes.

Si ludere, saltare, astragalizare, aleis & chartulis lusoriis uti, cantare; si comædias & larvalia sequi; si mentiri, dissimulare, & aliter, quàm verè sumus, apparere, sit semper Deum timere; & si hoc sit omnia ad Dei gloriam agere; & si hoc sit tempus peregrinationis nostræ in timore transigere; & si hoc sit hoc mundo uti, quasi non uteremur; & si hoc sit non conformari prioribus cupiditatibus, neque conformes esse spiritui & vanæ hujus seculi conversationi; tunc certè adversarii nostri sunt revera Christiani, mortificati & sobrii homines, & nos justè culpandi sumus, quòd eos condemnemus, sed non aliter.

Si profanatio Sancti nominis Dei, si ob quamcunque rem levissimam juramenta ab invicem exigere, si Deum testem invocare in rebus hujusmodi, in quibus ne quidem Rex terrenus legitimè ac honorificè in testem vocaretur, officia hominis Christiani sunt; fatebor fane, nostros adversarios esse insignes Christianos, & nos deesse nostris officiis; sed si contrarium verum est, necessum est ut nostra obedientia hac in re Domino sit accepta.

Si se ipsum ulcisci, injuriam pro injuriâ, malum pro malo reddere, plagam pro plagâ, oculum pro oculo, dentem pro dente, dare & auferre; Si ob res externas & caducas belligerare, in militiam abire adversus alios, quos nunquam vidimus, cum quibus

ideoque istius rei nobis reliquit Christus & Apostolus ejus perfectissimum exemplum. Quod autem attinet ad præsentes Christiani orbis Magistratus, licet, propter publicam, quam profitentur, Christi nominis professionem, Christianorum titulum omnino iis non negamus, confidenter tamen affirmare possumus, quod à perfectione religionis Christianæ longè absint; quoniam in statu, quo sunt, (ut fuscè in plerisque locis antea observavi) puram Evangelii dispensationem non attigerunt, ideoque, dum in eo statu versantur, bellum illis, justis de causis susceptum, omnino illicitum non dicimus. Sicut enim circumcisiones aliæque ceremoniæ Judæis ad tempus permissæ fuerunt, non quod vel necessariae, vel illo tempore per resurrectionem Christi per se licitæ fuerint, sed quoniam in illis nondum resurrexerat ille Spiritus, quo à talibus rudimentis liberarentur; ita illi Christi nominis confessores, qui adhuc in mixturâ sunt, nondum ad purum, patientem, & tolerantem Spiritum venerunt, nondum parati sunt ad hanc Christianitatis formam, & sic non possunt se non tueri donec ad perfectionem veniant: similiter quos Christus adduxit, iis non licet carnalibus armis tueri, sed in Deum per omnia confidere.

XVI. SED denique ut finem faciam, si & dare accipere titulos adulatorios, quibus non utuntur homines propter virtutes personis inhærentes, sed ut plurimum ab impiis ad impios concessi sunt; incurvare, suffraginari ad invicem; si indefinenter invicem obsequentissimos servos nominare, dum interim, nihil minùs quàm realiter servire, frequenter cogitantes, sit honor, qui à Deo solùm provenit, non qui ab infrâ & deorsum est, tunc revera ad verum farii dicendi sunt credentes & fideles, & nos peccatores & superbi in ea omnia denegando. Sed si cum Mordecaio superbis Hamanibus non incurvare; & cum Elihu adulatorios titulos hominibus non tribuere, neque hominum personas accipere; & si, secundum Petri exemplum & Angeli consilium, Deum solum adorare, & illum honorem conservis non prestare.

stare; & si neminem Dominum, nec magistrum vocare, nisi in respectivis relationibus, secundum Christi præceptum, non redarguenda sint, tunc nos non culpandi sumus ita agendo.

Si in vestibus vanos & superfluos esse; si faciem pingere, & capillum crispare; si auro, argento & gemmis vestiri in vestibus vanis; & si tæniolis & vittis circumindui, sit modesto amictu vestiri; & si hæc sint Christianorum ornamenta, & si hoc sit esse spiritu humili, miti & mortificato, tunc revera boni Christiani habendi sunt adversarii, & nos superbi, singulares, & superstitiosi in eo, quod iis contenti sumus, quæ necessitas & convenientia postulat, quod majus est, condemnantes.

Si ludere, saltare, astragalizare, aleis & chartulis lusoriis uti, cantare; si comædias & larvalia sequi; si mentiri, dissimulare, & aliter, quàm verè sumus, apparere, sit semper Deum timere; & si hoc sit omnia ad Dei gloriam agere; & si hoc sit tempus peregrinationis nostræ in timore transigere; & si hoc sit hoc mundo uti, quasi non uteremur; & si hoc sit non conformari prioribus cupiditatibus, neque conformes esse spiritui & vanæ hujus seculi conversationi; tunc certè adversarii nostri sunt revera Christiani, mortificati & sobrii homines, & nos justè culpandi sumus, quòd eos condemnemus, sed non aliter.

Si profanatio Sancti nominis Dei, si ob quamcunque rem levissimam juramenta ab invicem exigere, si Deum testem invocare in rebus hujusmodi, in quibus ne quidem Rex terrenus legitimè ac honorificè in testem vocaretur, officia hominis Christiani sunt; fatebor sane, nostros adversarios esse insignes Christianos, & nos deesse nostris officiis; sed si contrarium verum est, necessum est ut nostra obedientia hac in re Domino sit accepta.

Si se ipsum ulcisci, injuriam pro injuriâ, malum pro malo reddere, plagam pro plagâ, oculum pro oculo, dentem pro dente, dare & auferre; Si ob res externas & caducas belligerare, in militiam abire adversus alios, quos nunquam vidimus, cum
quibus

quibus nobis contentio aut negotium nunquam fuit, insuper ignorantes causam belli, nisi quod Magistratus nationum inter se lites alunt, quarum causæ adeò lites ipsæ belligerantibus militibus ignotæ sunt, ad hæc, à qua parte æquitas aut iniquitas stet; tantopere adversus se invicem furere, & insanire, omnia vastare & evertere ut hic vel ille cultus divinus recipiatur aut deponatur; si hæc & plura hujusmodi perpetrare, inquam, est legem Christi implere, profectò nostri adversarii sunt veri Christiani, & nos miseri hæretici, qui patimur nos spoliari, capi, incarcerari, in exilium mitti, verberari & malè tractari, sine ullâ defensione, fiduciam nostram collocantes solum in Deum, ut nos defendat, vel per hanc viam crucis in suum regnum deducat. Cæterum, si hæc res aliter se habet, nos certe accipiemus mercedem, quam Dominus promisit iis, qui ipsi adhærent, & in ipsum confidunt, se ipsos abnegantes.

ET ut totum paucis comprehendam, si iis omnibus uti, & plerisque aliis, quæ hîc referre nimis longum esset, sit in angustâ ad vitam viâ ambulare; & sit crucem Christi ferre; & sit cum illo commori libidinibus & perituris vanitatibus hujus mali mundi, & cum illo resurgere in novitate vitæ; & sit cum illo sedere in locis cælestibus; tunc tales habendi sunt adversarii, neque opus est iis timere, quod in latâ & spatiosâ ad perditionem ducente viâ sint; & nos magnoperè hallucinamur, qui ea omnia Christi causâ deposuimus, ad crucifigendas concupiscentias nostras, & procurandam nobis ignominiam, & hominum hujus mundi invidiam: non tamen quasi ita agendo mereri salutem crederemus, sed cognoscentes, quòd contraria sunt voluntati ejus, qui suos ab hujus mundi amore & à libidinibus ejus redemit, ducitque eos in semitas veritatis & sanctitatis, in quibus delectantur ambulare.

C O N C L U S I O .

SI in timore Domini, candide Lector, considerabis hoc religionis Systema, his chartis traditum, cum consistentiâ & harmoniâ ejus, sive ut in se stat, sive cum sacrâ veritatis Scripturâ; non dubito, quin tecum & cum multis aliis dixeris, hunc esse spirituales manifestationis Christi diem, quo rursus revelat antiquas veritatis & justitiæ semitas. Hic enim observare possis Christianam religionem in omnibus ejus partibus verè exhibitam & vindicatam, prout est quid vivum, internum, spirituale, purum & substantiale, & non mera forma, umbra, notio & opinio, uti illam plurimi hætenus tenuerunt, quorum fructus declarant, quòd caruerint virtute illius, cujus ferebant nomen, qui tamen adeò inanibus suis formis & umbris adhærent, ut non cessent nos calumniari, quasi, quia iis substantiam commendamus, & ad eam illos vocamus, ideo denegaremus aut negligeremus veram formam & externam Christianitatis partem, quod Deus cordium scrutator novit esse horrendum mendacium. Hinc quia hortamur populum, ut revertantur, & sentiant Deum in semetipsis, dicentes iis, quod, si Deum prope se non sentiant, parùm prosint iis notiones quas de Deo habent, ut est in cælo supra nubes, malitiosè inferre conantur, quod nos dicimus, Deum extra nos non existere. Hinc etiam, quia dicimus illis, quod lux & lex interna, & non litera externa, illud est, quod revera iis statum eorum ostendere, eosque ex omni malo educere potest, aiunt, vilificare nos Scripturas, & imaginationes nostras super eas in honore habere. Hinc porrò quia dicimus iis, quod eorum garritiunculæ, vel externa fides de externâ vitâ, passione & morte Christi, non magis, quàm clamores Judæorum dicentium, templum Domini, templum Domini, justificabunt eos in conspectu Dei, sed quod oportet illos cognoscere Christum in ipsis, quem crucifixerunt, suscitatum, & justificantem & redimentem illos ab omni iniquitate, dicunt negare nos vitam, passionem, mortem Christi, justificationem per sanguinem ejus, & remissionem peccatorum per illum. Hinc rursus, quia dicimus eis, cum garriant & determinent de resurrectione,

one, magis opus iis esse, ut justum, quem in se occiderunt, suscitatum cognoscant, ut participes fiant primæ resurrectionis, & quod, si hoc fiat, aptiores erunt de secundâ judicare, dicunt, negare nos resurrectionem corporis. Hinc denique, quia, cùm audiamus eos inadvertenter loquentes de cælo, inferno & extremo judicio, hortamur eos, ut ex infernali illâ conditione, in quâ stant, ad judicium veritatis in cordibus suis veniant & credant, & sequantur Lumen, ut in hac vitâ sedeant in cælestibus locis, quæ in Jesu Christo sunt, malitiosè aiunt, nos negare omne cælum & infernum, nisi quod in nobis est, & quod novissimum aut generale judicium negemus: quas omnes calumnias novit Deus falsò & immeritò nobis injici, quos ipse suscitavit in hunc ipsum finem, & congregavit, ut per nos confunderet sapientiam sapientum, & reprobareret prudentum prudentiam, & ut solâ ipsius virtute & Spiritu in populo contempto (ne quis gloriaretur in conspectu ejus) corruptam illam, mortuam & tenebrosam imaginem & meram umbram, atque Christianitatis corticem exueret, everteret & destrueret, quocum Antichristus nationes deceiverat, in quem finem vocavit nos, ut simus illi fructus primitivi illorum, qui serviunt & colunt eum, non amplius in antiquitate literæ, sed in novitate Spiritûs. Et licet pauci simus numero, respectu aliorum, & imbecilles, quoad vim externam, quam etiam omnino rejicimus; & stulti, quoad hujus seculi sapientiam, attamen, non obstante multâ oppositione & contradictione, pro nobis stetit Deus, & adhuc stabit, ut neque ars, neque sapientia, neque violentia hominum vel diabolorum prævalebit scintillam illam extinguere, sed crescet ad consumendum quicquid illi opponetur. Sic loquutum est os Domini, imò qui exurrexit in parvis reliquiis, surget & procedet eodem brachio & virtute in spiritali ipsius manifestatione, donec inimicos suos omnes superaverit, & omnia terræ regna facta fuerint Jesu Christi regnum. Illi, qui opus hoc incepit, non inter divites, sapientes & doctos, sed inter pauperes, inter infantes & puerulos, imò illi sapientissimo, & omnipotenti Deo sit honor, gloria, & gratiarum actio, & fama abhinc usque & per omnia seculorum secula. Amen. Hallelu-Jah.

INDEX

Autorum, qui in hoc libro citantur.

A

Jaaphar Ebn Tophail. p. 155
 Alanus 375.
 Andrus Polanus 194, 195.
 Anselmus Ansbertus 476.
 Anselmus Mediolanensis 97, 428,
 469, 476, 479, 486.
 Anselmus 195, 414.
 Anselmus Cantuariensis 476
 Anselmus 476
 Anselmus 108
 Anselmus 7, 427, 470, 476, 479
 Anselmus Bakerus 319, 320
 Anselmus 6, 30, 58, 70, 116, 154,
 182, 211, 215, 375, 377, 476,

B

Bernardus Magnus 469, 475, 476
 Bernardus 476
 Bernardus 166, 426
 Bernardus 7, 320, 333
 Bernardus 193
 Bernardus 85, 180, 422
 Bernardus 180, 185, 186
 Bernardus 156
 Bernardus 180, 181
 Bernardus 179

C

Cassianus 26, 27, 46, 47, 85, 182,
 269, 270, 293, 365, 373, 385,
 412, 431, 446
 Cassianus 430
 Cassianus 449
 Cassianus 476
 Cassianus 431
 Cassianus Westmonasteriensis 198
 Cassianus 179
 Cassianus 182
 Cassianus Druthmarus 476
 Cassianus 476, 479
 Cassianus 97, 415, 469, 476,
 479.
 Cassianus 153

Claudius Alberius 186
 Clemens Alexandrinus 6, 136, 137,
 154, 476, 483
 Colloquium Aldeburg. Theol. E-
 lect. 196
 Concilium Afzanic. 216
 Concilium Carthaginense 48
 Concilium Florentinum 35
 Concilium Iadicense 48
 Concilii Tridentini historia 80 430
 Confessio Augustana 196, 218
 Confessio Ecclesiarum Belgic. 47
 Confessio Eccles. Gallic. 47
 Confessio Theol. magnæ Brit. West-
 mon. 47, 54, 162
 Coretus 193
 Cyprianus 429, 476, 479
 Cyrillus Alexandrinus 7, 125, 126
 129, 130, 476, 479

D

Daleus 411
 Diodorus Siculus 474

E

Epicetus 3
 Epiphanius 56, 476
 Erasmus 450, 476, 479
 Effius 186
 Eusebius 34
 Eutyches 108
 Euthymius 476, 479

F

Forbesius 181, 182
 Franciscus Lambertus 252, 327,
 328
 Fredericus Sylvius 483, 487

G

Gelasius 215, 216
 Gentiletus 195
 Gerardus Vossius 132, 196, 218
 Godeau 451
 Gregorius Magnus 7
 Gregorius Nazianzenus 476
 Gregorius Nyssenus 476
 Haymo

INDEX Authorum.

H			
Haymo	476	Paſchaſius	
Hieronymus, 7, 56, 61, 215, 428,		Paulus Riccius	371,
447, 470, 471, 476, 479		Philo Judæus	475,
Hilarius	428, 476	Pithæus	
Hildebrandus	426	Phocylides	
Hiſtoria Concilii Trident. 430, 431		Piſcator	
Hiſtoria reformat. Gallicæ 445, 446		Platina	
Hofius	428	Plato	153,
Hugo Grotius	469, 475	Plotinus	
I		Polybius	
Jacobus Howel	450	Polycarpus	35,
Johannes Damascenus	476	Proſper	96
Johannes Ferus	479	Pythagoras	153,
Johannes Floracenſis	375	Q	
Johannes Huſſius	68	Quintilianus	
Johannes Mareſius	450	Quintus Curtius	
Iſidorus Hiſpalenſis	476	R	
Iſidorus Peluſiota	476	Reinerius	
Juſtinus Martyr.	137, 154, 476,	Richardus Baxter	186,
	479, 482, 484	S	
L		Scriptor de vocatione gentium	
Laſtantius	153, 479	Seneca	
Lucas Oſiander	98, 259	Smithæus	
Ludovicus Vives	479, 488	Stobæus	
Lutherus 7, 8, 98, 158, 161, 235,		Sulpitius Severus	
	430, 450	Synodus Arelatenſis	
M		Synodus Dordracena	4
Marcio	428	T	
Marcus Aurelius Antoninus	475	Tertullianus,	6, 429, 476
Martyr	85	482, 483.	
Melancthon	8, 180, 218	Theophylaſtus	
Muſculus	193	Thomas Aquinas	
N		Thyſius	
Nic. Arnoldus Franequeran.	234,	V	
253, 255, 276, 277, 290, 292		Viclevus	
364, 376		Viſtor Antiochenus	
O		Vincentius Lirinēſis	
OEcumenius	476	W	
Origenes 9, 261, 476, 479, 486		Waldenſes	
Otho Brunſfeldius	476	Z	
P		Zanchius	85, 178, 179, 180,
Papirius Maſſon	375	Zwinglius	80, 81
Paraus	85, 176, 177		

IND

I N D E X Locorum Scripturæ, *Quæ in hoc opere occurrunt.*

Genesis.	Pfal.	Verf.	Pag.	Jeremia.	Verf.	Pag.
Verf.	Pag.			Cap.		
2	16	3	445	ii	13	27
17	70	7	79	iii	11	177
24	71	13	317		14	226
6, 7	120	3	66	vii	4	240
7	185	1	464	xiv	12	336, 345
	209	6	303		14, 15	285
3	121	2	464	xv	15	124
5	71	15	121	xvii	9	72
9	209	1	445	xviii	9, 10	124
Exodus.		6	ibid.	xxiii	6	166
8, 9	389	3	418		21	285
7	177	22	142		29	136
6	121	11	212		30, 31, &c.	286
		7	17		32	287
Leviticus.		Proverbia.			15	285
2, 3, 6	469	Verf.	Pag.	xxvii	33	30
Numeri.		20, &c.	153	xxxii	38, 39, 40	472
25, 29	16	24, 25, 26	123, 217		Lamentationes.	303
18	121	9, 34	153	iii	25	
Deuteronomium.		29	345		Ezechiel.	
2	68	15	177, 206	xiv	i	324
13	468	10	366	xv	2	177
20	ibid.	22	303	xvi	5	177
5	420	9	335	xvii	20	78
9	ibid.	6	68	xx	i	324
23	468			xxiii	11	86, 93
I. Regum.		Ecclesiastes.		xxxiv	12 ad 18	214
46	211	20	211	xxxvi	2, 3, 8	287
18	226	Canticum.			25	472
Paralipomenon.		3	366		Daniel.	
ii	445	13	345	iv	30	445
Ezra.		4	481		Olæ.	
4	324	10	445	xii	6	303
Nehemia.			457		Amos.	
20, 30	26	2, 4	123	ii	13	111
Job.		23	177	v	18	129
8	209	20	62		Micha.	
20	177	11	94	iii	5, 11	285, 287
13	150	14	445	iv	3	481
5	177	10	ibid.	vi	8	134
21, 22	448	18	121, 303		Zacharia.	
22	445	31	ibid.	iii	8	303
2	261	23	472		Sapientia.	
Psalmi.		16	17	xi		126
Verf.	Pag.	6	147		Matthæus.	
14	94	4	135	iii	8	196
5	445	11	285		11	350
15	ibid.	2	169, 200		15	354
3	303	21	29	v	i	326
14	ib.	6	193		34, 35	464
4	445	16	479		38, ad 48	478
7, 9, 34	303	25	481		48	207
		3	336, 345		Cap.	

I N D E X.

Cap.	Verf.	Pag.	Cap.	Verf.	Pag.	Cap.	Verf.
vi	20	464	Cap.			xv	1 ad 6
vii	16	74	v	52	199		5
	21	185	vii	2	453		18, 19
viii	5	435	viii	10	125	xvi	13
x	1, 5	284		11	131	xvii	3
	5, 6	254	ix	55	417		14
	8	286	x	22	12	xviii	20
	20	285, 325		29	177		36
	23	434	xii	12	285, 326	xx	19
xi	27	12		48	132		Actus.
	30	209	xiii	3	170	i	4
xii	35	460		34, &c.	124		4, 5
	48	236	xiv	31	473	ii	25
xiii		131	xvi	15	177		1
	14	125	xvii	10	188		4
	18, 19	102		20, 21	140		17
	31, 32	140	xviii	1	331		41
	29, ad 41	419	xix	41, 42	124		42
xv	6, 9	345		42	106	iii	17
xvi	26	91	xx	17	142	iv	11
xvii	26	196		9	123	vi	10
xviii	17	94	xxi	26	310		51
	20	323		36	303, 331	vii	12
	32, 34	124	xxii	14	395	viii	16
xix		486		19	389		22
xx	25, 26, 27	256		36	486	ix	18
xxi	33	123	Johannes.			x	25
	42	142		1, 2, 3	380		34
xxiii	5, 6, 7	286		7	12		47, 48
	8, 9, 10	ibid		9	135	xi	16
	22	457		12	126	xiii	38
	37	124		3	380		46
xxiv	42	303, 334	iii	5	139	xv	29
xxv		132, 108		16	372	xvi	15
	13	303		17	92	xvii	11
	14	102		18	93	xviii	8
	21, 23	188		18, 19	170	xix	5
	29	125		20	217	xx	7
	30	188	iv	2	14, 357		31
xvi	25	389, 395		23, 24	317, 345	xxi	33, 34, 35
	41	303, 310	v	39	63	xxvi	18
	52	482	vi	27, 32, &c.	378	xxviii	25
xxviii	19	364, 366		35	380		ad Romanos
iii	33, 34	236		45	55	i	9
iv		131		63	25		11
	i	326	vii	7	94		16
	12	125		48, 49	2		17 ad 32
xii	i	123	viii	26	94	ii	4
	10	142		31	345		9, 10, 11, 13
xiii	11	285, 326	ix	22	177	iii	10
	33, 35, 37	303	x	19	94		20
	22	389, 395		35	129		24
	38	334		40	125		25
xvi	15	90		47	93		
			xiii	3, 4, &c.	396		
i	6	209		17	187, 207		
ii	10	89	xiv	6	12		
iii	14	484		16	22		
				17	22, 94		

INDEX

ad Romanos.

Verf.	Pag.	Cap.
15	77	
	80	
10	183	
12	78	
13	77	
18	146	
I	215	
2, &c.	208, 212	
3, 4	356	
14	50, 207	
16	201	
12, 14	74	
19, 24	212	
I, &c.	25	
2	50	
3	207	
9	23	
9, 14	4	
13	170, 201	
13	19, 55	
26, 27	334	
30	179	
38	221	
	122, 471	
8	131	
14, 15, 18	50	
18	134	
	102	
	226	
6	53, 267	
19	365	
	416, 421	
5	393	
11	473	
17	408	
23	394	
4	59	
2	243	
17	328	
21	94	
	75	
2	113	
3, 4, 5, 13	285	
3, 4, 5	328	
5	362	
8	152	
10, 12, 14	13, 14	
10	25	
12	94	
13	328	
16	23, 113	
19	363	
15	368	
18	286	
2	94	
11	175, 184	
17	200	
19	187, 207	

I. ad Corinthios.

Verf.	Pag.	Cap.
30		
11, &c.		
15		
18		
24		
27		
3, 4		
16, 17		
17		
21		
6		
17, 20		
17 ad 32		
23		
26		
27, 29		
3		
4		
4, 5, 6		
7		
8, 9, 10, 13		
5, 10, 11		
13		
17, 29		
15		
30		
30, 31, 33		
34		
13		
22		
23		
24		
17		
6		
10, 11		
11		
16, 17,		
18, 19, 21		
19		
14		
14, 15, 16		
16		
4		
10		
2		
3		
5		
11		
15		
16		
20		
8		
20		

II. ad Corinthios.

ad Galatas.

Verf.	Pag.	Cap.
iii		
iv		
v		
vi		
i		
ii		
iii		
iv		
v		
vi		
i		
ii		
iii		
i		
ii		
iii		
iv		
i		
ii		
iii		
iv		
v		

ad Ephesios.

Verf.	Pag.
13	
14	
4, 5, 6	
5	
8	
10	
15	
9	
5	
7, 11, 16	
11	
23, 24	
30	
8	
13	
25, 26, 27	
18	

ad Philippienses.

Verf.	Pag.
6	
8	
21	
13	
10	
14	
15	

ad Colossenses.

Verf.	Pag.
13	
23	
24	
27, 28	
28	
6, 16, 20	
12	
19	
1	
16	
2	
12	

I. ad Thessalonic.

Verf.	Pag.
5	
12	
13	
5	
6	
12, 13	
17	
19, 20	
21	

I N D E X.

Cap.	Verf.	Pag.	Cap.	Verf.	Pag.	Cap.	Verf.
	23	205	viii	10	30		20
	27	471	ix	9	208	iii	9
II. ad Theſſalonic.			x	10	358, 409	iv	15
i	5, 8	196	xi		20		10, 11
ii	11, 12	217		6	170		
I. ad Timotheum.			xii	7	17	i	
i	19	218		14	187		7
ii	1, 3, 4, 6	91		14	187		8
	3	86		16, 17	106	ii	1, 2
	8, 9, 10	458	xiii	22, 23	210		2 ad 6
	11	274			21		15
iii	2	251		17	271		27
	2, 3, 4, 5, 6	255				iii	1, 13
	15	239	i	9	442		2 ad 10
v	16	274		21	131		4
	17	271	ii	27	94		5, 8
vi	5, 6, &c.	285	iii	24	187		7, 20
	7, 8, 9, 10	278	iv	9, 10	210	iv	9
	8	286	v	1	481		5
	20	260		6	157		9
II. ad Timotheum.				12	465		10
iii	2	285		14	407		13
	15, 16, 17	59				v	3
	17	205	i				6
iv	5	303	ii	5	140		14
	7	222		5	219		16
ad Titum.				21	234		19
i, &c.				22	110		
	7, 8, 9,	251		22, 24	173	i	
	10, 11	285	iii	3, 4	165		16
	15	287		18	458		20
ii	11	113		20	165		
	14	145, 249		21	121		
iii	5	165, 203	iv	7	354	ii	
	7	183, 191	v	10, 11	303, 310		5
ad Hebraeos.				5	250		9
i	3	445			271	iii	20
ii	9	93	i	4	166, 200		12
iii	14	219		10	53, 221	xiv	19
iv	12, 13	135		12	59	xix	20
v	4	284	ii	16	445	xxii	9
vi	16	473		1, 2, 3	285		14
vii	26	173		1, 3, 14, 15	287		18

I N D E X

INDEX

Rerum præcipuarum.

A

Bregatio sui, 308

Abramæ fides, 18

Adam, quære homo, redemptio.

an felicitatem lapsu amiserit, 70

à morte sit mortuus, 70, 80. nul-

l in natura sua retinuit volunta-

tem vel lumen capax ex se spiritua-

manifestandi, 71. an aliquæ reli-

quæ cœlestis imaginis in ipsis sint

relictae, 74, 112.

Alexandrini Skeinæi quæstiones

actionatoribus propositæ 338, 339

Amor, de festo amoris 403, 434.

Anabaptistæ magnæ Britanniae 36,

37.

Anabaptistæ Monasterienses, cur

rum facta ad Quakeros non spec-

tat 33, 36, 37, 38, 39.

Anicetus 35.

Anima suos habet sensus non secus

corpus 18. quo corroberetur &

seatur 309, 387.

Antichristus exaltatur, quando

semen premitur 113, 263. ejus

us 266.

Antinomiani. eorum de justificatione

opinio 169.

Apostasia 216, 262.

Apostolus. quis sit, eorum nume-

us non fuit limitatus, & an quis ho-

mo sic nominari possit 262, 270.

Apparitiones. quære fides.

Ariani doctrinam persequendi re-

ligionis causâ primò introduxerunt

7.

Arius. quo in errorem prolapsus

261.

Arminiani, quære Remonstrantes

Astrologus 42.

Aureliæ, decem Canonici sunt

ambusti, & quare 375.

Auris, est corporalis & spiritualis

39.

B

Baptismus, unus est, ejus definitio

345, 349, 350, 354. est baptismus

Christi & Spiritus non aquæ 345,

349. usque ad 357. baptismus aquæ,

qui erat Johannis baptismus, erat

hujus baptismi figura, & non conti-

nuandus 345, 349, 357, usque ad

376. baptismus aquæ cor non munda-

dat 348, 359. nec est signum Chri-

stianitatis, sicut Judæis erat cir-

cumcisio 361. quod Paulus non bap-

tizatum missus erat explicatur 361,

362. de quo baptismo Christus lo-

quitur Matth. xxviii. 20. explicatur

364, 365. quomodo Apostoli aquâ

baptizaverint, explicatur 369, 370,

371. baptizare significat immergere,

& quomodo aspersio introducta sit

372, 373. qui olim aquæ baptismo

utebantur, immergebantur, & qui

tantum aspersi erant, non admitte-

bantur ad functionem ecclesiasti-

cam, & quare 372, 373. contra a-

quæ baptismi usum olim multi testa-

ti sunt. 375.

Padobaptismus mera humana tra-

ditio est 345, 376.

Bellum, quod Christianis non lice-

at malo resistere, nec bellum gerere

477, usque ad 495.

Biblia, ultimæ translationes sem-

per priores increpant 56.

Bonaventura, 294.

C

Calcearius cum Professore disputat

258.

Calvinistæ, quære Protestantes,

consubstantiationem negant 35. ab-

solutam reprobationem fovent 35.

Gratiam, vim quandam irresistibi-

lem putant, & qualem velint Serva-

torem

INDEX.

torem 140. de carne & sanguine Christi 382, 385, 386. pane fermentato in cœna utuntur 400.

Canon, An Scriptura sit canon completus 66. an per Scripturam probari possit, quod aliquis liber sit cāonicus 66, 67.

Cantatio Psalmorum 343.

Caput, de aperiendo capite in salutationibus 437, 440, 452, 453, 454.

Castellio, in exilium missus 431.

Cauponari cum Scripturis quid, 262

Censura, quomodo & contra quos exerceri debet 415.

Ceremonia, quære *superstitio*.

Christianitas, quasi ars effecta est 10. non est Christianitas remoto Spiritu 24, 27, 34, 47. in *Scepriſmum* converteretur 34. In cordis renovatione præsertim ponitur 231. in quo non consistat 304. quid sit & non sit ejus signum 361, 374. quare odiosa sit Judæis, Turcis & Ethnicis 3-4. Quid ad ejus commendationem contribueret 442.

Christianus, quis sit & quando designat esse Christianus 4, 10, 24, 27, 28, 209, 235, 236, 237, 249. ejus fidei fundamentum 43. Privilegium 44. quando nativitate & non conventionem homines facti sunt Christiani 228. multa à Judæis & Gentilibus mutuati sunt 346, 347. gradatim à prima puritate recedunt 346. primitivi Christiani per aliquot secula dicebant, *Christiani sumus, non juramus* 474. & *Christi milites sumus, pugnare nobis non licet* 484.

Christus, quære *communio*, *justificatio*, *redemptio*, *Verbum*. Seipsum quotidie ostendit, revelans notitiam de Patre 7. extra ipsius scholam nil discitur nisi garrulitas 8. est Verbum æternum 11. nulla creatura ad Deum accessum habet nisi per ipsum 11, 12. est via, veritas & vita 12. Mediator inter Deum & hominem 12, 164. est Deus & in tem-

pore factus est particeps naturæ hominis 12. Heri, hodie ipse & in secula 21. in ipsum Patres crediderunt & quomodo 21. Oves ejus vocem ejus audiunt, & vocem peregrinam rejiciunt 48, 250, 252. ejus ascensionis fructus est, pastores mittere 59. In sanctis habitat, & quomodo 107. Illius adventus fuit necessarius 110. ejus sacrificio remissionem peccatorum habemus 110, 147, 163. an & quomodo in omnibus sit, explicatur 111. Intus formatus est causa formalis justificationis 157, 182. vitæ, mortis, &c. ad reconciliationem viam aperuit 184. Obediencia, justitia, mors & passio ejus nostræ sunt, & explicatur quod Paulus dicebat suis passionibus adimplere, quæ passionum Christiani deerant 166. quomodo ejus passionis fiamus participes 199. in quem finem manifestatus sit 203, 204. patiendo suos liberat 318. de ejus corpore externò, & spiritali 381. de externo & interno ejus adventu 406

Circumcisio, veteris foederis signum 374.

Clerus, 267, 271, 272, 281, 282, 400.

Cena, quære *communio*, panis olim etiam parvulis & infantibus administrabatur 411.

Cognitio, in verà Dei cognitione summa hominis felicitas est posita 1. error in limine istius cognitionis est periculosus 1, 2. à falsa, & conficta de Deo opinione superstitio, idololatria, & inde Atheismus oritur 2. incerta Dei cognitio diversimode, verà autem & certa non nisi revelatione acquiritur 3, 4, 5, 6. In desuetudinem adducta fuit, & quibus artibus 9, 10. Nulla datur cognitio Patris, nisi per Filium, nec Filii, nisi per Spiritum 3, 11, 12, 13, 14. Quæ non est per Spiritum non magis est cognitio, quam locutus quacit

INDEX.

tas pſtaci, verba pronunci-
 vox humana est 15.
missio Discipulorum Christi
 opus consummatum, magis
 quam Evangelica erat 254.
munio bonorum a Quakeris
 introducit 4, 14, 44, 441.
munio corporis & sanguinis
 est quid spirituale & inter-
 377. illud corpus, & ille san-
 est spiritualis, & quod sit cœ-
 illud semen, quo vita & salus
 & nunc, communicatur 377,
 379, 380, 387. quomodo quis
 at particeps 382, 383. non an-
 ar ceremoniæ frangendi pa-
 & bibendi vinum, quæ Christus
 est cum discipulis. Hæc tan-
 erat figura 377, 383, usque ad
 an illa ceremonia sit necessaria
 novi fœderis, & an sit continu-
 394, usque ad 412.
munio spiritualis cum Deo per
 tum obtinetur 71.
plementa, quæ *rituli*.
gregationes necessariae sunt, &
 291, 295. &c. quæ *cultus*.
 sunt deserendæ 306, 323.
scientia, quæ *Magistratus*.
 definitio, quid sit, à lumine sa-
 ro distinguitur 114, 413. Bo-
 hypocritica 219. Qui contra
 entiam agit, peccat, & de
 te conscientia 413. Quæ res
 entiam spectant 413. Qualis
 entia libertas vindicetur 414.
 onus Dei 415. omnium po-
 te est exempta 416.
verso, quoad hominis est, est
 potius, quam actio 116. Au-
 dictum 116. Hoc duobus ex-
 illustratur 117. *Cor* fraudu-
 & malum est 54, 71, 72.
 us desistere, quæ *caput*.
 & quæ, signum crucis 375.
 us, quis sit verus & Deo gra-
 tus, & quomodo offeratur,
 sit superstitiosus & abomina-
 7. &c. Verus cultus cito
 tus & amissus fuit 288, 289.

De cultu Apostasiæ tempore facto
 294, 315. Quali de cultu hic tractetur,
 & de veteris & novi fœderis
 cultus differentiâ 290, 291, 315,
 316, 317. Verus cultus nec locis,
 nec temporibus, nec personis limi-
 tatur, & quomodo hoc sit intelli-
 gendum, explicatur 207, 291, 292,
 322, 323, 333, 361. De die domi-
 nico, & diebus, quibus præstatnr
 cultus 292. De publico & silente
 cultu, & ejus excellentiâ 295. us-
 que ad 325. de prædicatione 325,
 326, 327, 328, 329. Oratione 330.
 usque ad 343. Psalmorum cantati-
 one & musicâ 343. Qualem cultum
 Quakeri, & qualem eorum adver-
 sarii velint 344, 345.

D

Decimæ Levitis assignatæ erant, sed
 non hodiernis ministris 275, 276.

Deus, quomodo seipsum semper
 patefecerit 3. nisi intus loquatur,
 sine causa perstrepat prædicator 6.
 Nemo eum rectè cognoscere potest,
 nisi id à Spiritu recipiat 8, 9. Intus
 quærendus est 8. sensatione, non
 merâ speculatione, & demonstrati-
 onibus syllogisticis cognoscitur 9.
 Est fons, radix & omnium operum
 origo, & omnia operatus est æterno
 suo Verbo 11. Deus loquens est ob-
 jectum fidei 17. Inter omnes, Elec-
 tos suos habet 6. Non delectatur
 morte improbi. quæ *redemptio*.
 Amorem suum manifestavit in mit-
 tendo Filium suum 163, 184. vld
justificatio. remuneratur bona fili-
 orum suorum opera, 195. Ejus man-
 data observare an possibile sit 197.
 &c. est Dominus & solus consci-
 entia judex 413, 416. Liberum vult
 exercitium 423.

Diabolus, ipsi minimè curæ est,
 quantum Deus ore agnoscitur, mo-
 do ipsemet corde colatur 9, 143.
 Potest externum verborum sonum
 formare 19. inter perditos versatur
 157. quomodo possit esse Evangelii
 minister 263. quando nihil operari
 possit

INDEX.

possit 311, 312. in externis signis, umbris & formis homines detinet, dum substantiam negligunt 386, 401

Diaconi 402.

Dies, an aliqui sancti sint, & de die vulgò *Dominico* dicto 292, 293.

Disputatio calcearii cum quodam Professore 258. Ethnici Philosophi cum Episcopo concilii Niceni & illiterati rustici 259.

Dominus unus est.

E

Ecclesia, extra quam nulla datur salus. quid sit. de ejus membris, visibilitate, professione, degenerati-
one, successione 224. usque ad 247. in ecclesia quicquid agitur, sine instinctu Spiritus sancti, vanum & impium est 252. idem de eà dici potest quod in scholà de *Thesei* naviculà 272. In ea censuræ debent exerceri, & contra quos 415. accessione hypocritarum magis corrumpitur 423. Ecclesiæ Græcæ & Latinae contentiones de pane azymo aut fermentato in cenà 400. Laodicensis tepiditas 237. In Romanam ecclesiam non minores superstitiones & ceremoniæ quàm inter Ethnicos & Judæos introductæ fuerunt 229.

Elisæus Saxonix, scandalum ab eo datum 340.

Eminentia vestra, quære tituli.

Enoch cum Domino ambulavit 209

Epistola, quære *Jacobus*, *Johannes*, *Petrus*.

Eruditio vera quæ sit 256.

Ethica Christianis non necessaria 259.

Ethnica ceremoniæ in religionem Christianam sunt introductæ 374.

Ethnici licet historiæ ignari, damni tamen per lapsum sensibiles fuerunt 153.

Ethnici quidam non jurarent 360.

Esau 300.

Evangelista quis sit, & an hodie quis sic nominari possit 269, 270.

Evangelium, quære *redemptio*, ejus veritates sunt tanquam menda-

cia in ore profanorum & carnalium hominum 15. ejus natura exploratur 30, 31. à Lege distinguitur, eà est præstantius 31, 50. quod *fœdus*. *Lex*. nam quis illud in vel in illo loco debeat prædicare Scripturà non invenitur 52, 2. Ejus opera à Legis operibus distinguuntur 189. Quomodo propagandum sit, & de ejus propagatori 317. Ejus cultus internus 361. interna vis 133.

Excellentia vestra, quære tituli.

Exorcismus 375.

F

Farellus 400.

Fœdus, novi & veteris scædæ cultus differentia 30, 288, 289, 316, 317, 361. quære etiam *Bengelium*. *Lex*.

Fides. ejus definitio, & quod ejus objectum 17, 18, 20. in quod & quomodo apparitiones, ces externæ & somnia fuere san-
rum fidei objectum 17. quod una sit, & quod unum sit fidei objectum 20. ejus fundamentum 44. quære *revelatio*, *Scriptura*.

Filii Dei, quære *Christus*, *nitio*, *revelatio*.

Franequera 277.

Fraïres donati 246.

G

Garrire, quære *ludi*.

Geniculari, quære *caput aper-*

Gratia Dei potest amitti in
dientia 217, &c.

Gratia salutifera, quære *re-*
titio. quæ requiratur in vocatione
qualificatione ministri. quære
nister. In quibusdam modo sp
& prævalente operatur, ut ne
riò salutem obtineant 119.

Gratia vestra, quære tituli.

Gratis prædicari debet Evan-
um 223, 275, 276.

H

Hæreses, unde provenerunt

Hæreticus 419.

Hai Ebn Yokdan 155.

I N D E X

Henricus quartus Galliae rex 426.
Historia Christi. quære *Quakeri*,
emptio.
Homo, quære *cognitio*, ejus spi-
ritus scit quæ sunt hominis, & non
Dei sunt 14. carnalis homo ve-
ritates Evangelii pro mendaciis ha-
bit 15. & in eo statu Deo placere
potest 24. homo vetus & novus
107. naturalis homo spiritualia
cernere non potest. quoad pri-
mum Adam, lapsus & degeneratus
44, 46, 68, 80. ejus cogitationes
Deo, rebusque divinis in statu
rupto malæ & inutiles sunt 69.
Ad Adæ peccati ipsi imputatur,
ad malè faciendo suum faciat 71
73, 74, 76, 163. Non potest
quando vult cordis teneritatem sibi
curare 115. quicquid agit, dum
agit per virtutem Dei. a Deo
approbatur 310. Homo interi-
us quomodo nutriatur, 382, 383.
animus quomodo mutetur 423.
Humor quære *tituli.*
Hypocrita 419, 423.

I

Jacob 300.
Jacobus Apostol. de ejus epistolâ
admodum diversæ fuerunt opiniones 48
Idololatria 289, 305. unde prove-
nit 345.
Jesus, quære *Christus.* In nomine
salvari & congregari quid sit
148, 163, 296.
Jesus, quære *secta Ignatiana.*
Iterati, quære *mechanici*
indulgentiæ 160.
Infantes, quære *peccatum.*
Iniquitates spirituales 304, 305.
Inquisitio 424.
Inspiratio, ubi illa non docet, frus-
traneè perfestrepunt verba 6, 7
Inocari, quære *Ludi.*
Johannes Apost. de ejus secundâ
epistolâ & Apocalypsi quon-
dam diversæ fuerunt opiniones 48.
Johannes Baptista miracula non
255.
Johannes Hussus dicitur prophetas-

Johannes Knox, quo respectu
Scotiae Apostolus vocatus sit 270.

Judas peccato à munere Aposto-
lico est detrusus 237. quis sit ejus
vicarius 252. ejus commissio non
erat purè Evangelica 254. à Chris-
to immediatè vocatus erat, & qui-
nam ipso inferiores sint, & ipsum
ministerii sui patronum vendicent
254, 255.

Judæi, inter eos membra eccle-
siæ esse possunt 225, 226. eorum er-
ror de externa Abrahami successio-
ne 235. eorum cultus externus 361.

Juramentum, quod jurare non
liceat 440, 464, usque ad 477, 494.

Justificatio, ejus doctrina apud
Pontificios multoperè est viciata, &
in quo illam ponant 158, 159, 160,
162. cui se meritò Lutheri & Pro-
testantes opposuere, licet cito in
aliud extremum abierint, & in quo
illam ponant, & quod in unam con-
veniant 161, 162. Ab amore Dei
provenit 163, 185. *justificatio* sig-
nificat realiter justum efficere, non
reputare, quod etiam multi Pro-
testantes fateri coguntur 168, 169.
175, usque ad 182. Revelatio Chri-
sti in corde formati est causa for-
malis justificationis, non opera pro-
priè loquendo, quæ solum effectus
sunt, & sic etiam multi Protestantes
loquuti sunt 157, 162, 163, 165,
166, 175, 182, 183, 184, 185. Jus-
tificamur in operibus & quomodo
157, 168, 169. 186. usque ad 196.
Tantum abest ut hæc sit doctrina
Pontificia, ut Bellarminus & alii e-
am oppugnent 158, 166, 187.

L

Lacus Bethsaidæ 115.

Laicus 267, 272, 273, 401.

Levite 275.

Lex distinguitur ab *Evangelio*
30, 361. ejus differentia 30, 207.
208. quære *Evangel.* De sacerdo-
tibus & ministris sub Lege nullum
populo relictum erat dubium, 232.
quære *minister Legis. cultus.*

Libr

I N D E X.

Libri canonici & Apocryphi, quære canon, Scriptura.

Lingua, linguarum scientia laudabilis 248, 846, 257.

Litera occidit, non vivificat 208.

Literatura humana minime necessaria 248.

Liturgia 294, 313.

Logica 258, 259.

Lotio Pedum 396, 397, 398.

Ludi 437, 440, 459, 460, 461, 462, 463.

Lumen innatum à Cicerone explicatur 153.

Lumen naturale. Errores Socin. & Pelag. qui hoc lumen exaltant, rejiciuntur 69, 70.

Lumen salutariferum (quære redemptionem) est universale, omnibus inest 102. est spirituale & cœleste principium 105, 107. est substantia non accidens 108, 109. est supernaturale & sufficiens 128, 131. est Evangelium in omnibus prædicans 132, 133. est verbum prope in ore & corde 134, 135. est verbum infinitum animam salvare potens 139. de hoc Lumine testimonia Augustini & Buchanani 156. Non est pars aliqua naturæ aut reliquæ remanentis in Adamo post lapsum 112. à conscientia distinguitur 113, 114. non est commune donum, quasi calor ignis, & lux externa solis, ut quidam prædicator dicebat 145. ei potest resisti 102, 106, 116, 117, 216, 217. Hoc Lumine, seu semine, gratia & verbo Dei invitat omnes & ad salutem vocat 136, 137. Nullus eorum quibus historia Christi prædicatur, nisi internâ operatione hujus luminis salvatur 138, 139, 140, 141. In primâ manifestatione parva est, sed crescit 140. à Calvinianis, Pontificiis, Socinianis & Arminianis negligitur, & quare 141. Nemo ei silentium imponere potest 143. Ejus operatione qui salvati sunt, & servari possunt, qui historiæ Christi ignari fu-

erunt 81, 102, 110, 111 139, usque ad 152. Responsum adjectionem, quod nemo salvari nisi in nomine Jesu Christi 147, 162.

Lutherani, quære Protestationem consubstantiationem affirmant de carne & sanguine Christi 385. Pane azymo in cœna utitur 400.

M

Magistratus, de ejus potestate rebus purè religiosis, & quod in conscientiam auctoritatem habeat 413 usque ad 436. nec secus Ecclesiæ censuram punire debet 416. De præsentibus orbis Christiani magistratibus.

Makumedis politia discursus religione prohibet 432.

Majestas vestra, quære titulus.

Manus, manuum impositio 408.

Mathematicus 42.

Mechanici 271. multum reformationi contribuerunt 273.

Mensa 402.

Meritum quære justificatio.

Metaphysica 260.

Minister Evangelii. an quis vultus sit in Scriptura non reperitur 51, 247. instructioni Spiritus sunt antehabendi 60. errores tituli. & Protest. de gratia ministeri jiciuntur 69. 77. Dantur ad petitionem sanctorum &c. 205. De eorum vocatione & in quo illa consistit 223, 231. usque ad 248. litatibus 223, 248. usque ad Ordinibus, & distinctionibus Cleri 264. usque ad 274. de ratione ad ministerium 271. de tentatione & alimentis, & de abusu. de inertia, luxuria & concupiscentia 274. de solitudine ministrorum 223, 274. quæ ad 284. quale ministerium quales ministros Quakeri, & quæ eorum adversarii velint 284, 291, 292.

INDEX

Minister Legis, nullum de iis sub
ge erat dubium 232, 254. eo-
ministerium non erat purè spi-
rituale, & dum illud præstabant ex-
ternis, sicut nunc sub Evangelio in-
ternis, pollutionibus purificati esse
debent 232, 254.
Miracula. an iis, qui fidem suam
per revelationem inniti volunt,
necessaria sint 18, 19, 245.
Missæ. 289, 294, 313, 340.
Monasterienses. quære *Anabaptista*.
Mors, quære *Adam*. *redemptio*.
mundum per peccatum intravit
In sanctis est potius à morte ad
vitam transmutatio 79.
Moses 152, 315, 318, 346, 378.
Mulier prædicare potest 267,
274. idem dicebat Lutherus 235.
Musica 344.
Mysterium iniquitatis 266, 374.
Myfici 319, 320, 321.

N

Nero 422.
Nobe. ejus fides nec Scripturam,
nec prophetiam antecedentium ha-
bat 17. de ipso dictum quod per-
itus fuerit 209.
Nomen Domini 366, 367. unge-
re in nomine 407.
Numerus, de utendo numero sin-
gulari in compellatione ad singula
450, 451, 452.

O

Obedientia sacrificio præstat 53.
Obiectum fidei, quære *fides*.
Oleum. oleo ungere 377, 407,
408.
Opera vel sunt Legis vel Evange-
lii 188. quære *justificatio*.
Ordinatio consignans, quid dica-
tur 348.
Oratio. oratio pro remissione pec-
cati 214, 215. De oratione Domi-
ni 306. Orare absque Spiritu est
peccatum offendere 310, 462. de ora-
tione voluntatis in silentio 319.
Oratio cultus.

P

Panis. Fractio panis apud Judæ-
os singulare erat 305, 309. nunc

alio modo, quam à Christo peragi-
tur 399. an azymo aut fermentato
pane utendum sit, item de modo
eam sumendi, & quibus dandi, a-
critèr disputatur 400, 401. quære
communio

Parabola talentorum 125, 132.
vineæ commissæ 123. Seminantis
131, 132. Zizaniorum 419.

Paracletus in quem finem missus
sit 6, 7.

Pavus spiritualis 44. sanctus 309.
quære *justificatio*.

Pascha. aliter in ecclesia Latina,
quam orientali, celebratur 34, tra-
ditioni ejus celebratio nititur 34.
agni paschalis finis 389.

Passio, explicatur, quod Paulus
adimplebat, quæ deerant passioni-
bus Christi 166. quomodo quis fiat
particeps passionis Christi, & mor-
ti ejus conformis 209

Pater, quære *cognitio*, *revelatio*.

Paires (sic dicti) de quibusdam
libris Scripturæ non idem sentie-
bant 48, 56. ex Marco & Luca in-
tegrus versus sublatus affirmant 56.
De interpretatione Septuaginta, &
codicibus Hebræis 57. primis sex-
centis annis universalem redemptionem
prædicarunt 95, verbo (*meti-
um*) in doctrina justificationis læ-
pius usi sunt 196. De possibilitate
non peccandi 215, 216. De possibi-
litate amittendi gratiam 218. Eo-
rum multi non solum alii aliis, sed
& sibi invicem contradicunt 262.
de baptismo & signo crucis 374. de
juramento 467.

Patriarchæ 381, 389.

Peccatum quære *Adam*, *justificatio*.
non dominabitur sanctis 50. Semen
peccati ab Adamo ad omnes homi-
nes transmittitur, sed nemini nec
infantibus imputatur, nisi actualiter
ei peccando sese jungant 68, 69, 76
77, 78, 79, 80. & hoc semen fre-
quenter mors dicitur 80. Pecca-
tum Originale. Ejus phrasis in
Scriptura nulla sit mentio 80. vir-
tute

INDEX.

tute sacrificii Christi peccatorum remissionem habemus 109, 163. peccati remissio apud Pontificios 160. à peccato actuali datur liberatio, & quando, & quomodo, & quod multi ea potiti sint 197. usque ad 216. Peccatum unumquodque hominem quoad spirituales conditionem debilitat, non omnino destruit 199. aliud est *non peccare*, aliud *peccatum non habere* 211. peccatum est quicquid non fit per virtutem Dei 310.

Pedes, de lotione pedum 396, 397, 398.

Pelagius negat hominem malum semen ab Adamo trahere, & totum hominum arbitrio & naturæ tribuit. Dicebat hominem viribus naturalibus absque Dei gratia posse non peccare 215.

Pelagiani 69. quomodo ab iis differamus 116, 117, 375. quære *lumen naturale*.

Persecutio religionis causa 427, usque ad 436. quære *Magistratus*.

Perseverantia. inobedientia Dei gratia amitti potest 199, 216, 217, 218, 219. ejusmodi tamen stabilitas in hac vita acquiri potest, à qua nulla datur apostasia 200, 216, 220, 221, 222.

Petrus. an Romæ fuerit 35. logica Aristotelica ignarus 60. de ejus secunda epistola olim diversæ fuere opiniones 48.

Pharisæi 346, 394.

Philosophia 248, 258.

Philosophus ethnicus ab illiterato rustico ad fidem Christianam adducitur 259.

Physica 260.

Polycarpus. Johannis discipulus 34, 35.

Pontifex Romanus. de ejus primatu 35. quomodo abutitur auctoritate sua, & quomodo deponat Principes & populos à juramento fidelitatis absolvat 426, 430. *Pontifex summus*, sub lege Deus ei immediate locutus est 16, 31.

Pontificii. fidei eorum regula 3 ad immediatas & internas Spiritus S. revelationes ultimo recurrere coguntur 43. quodnam inter eorum & Monasteriensium execranda acta sit discrimen 36, 37, 40. catechismis suis secundum præceptum abstulerunt 56. Philosophia Theologiæ ancillam faciunt 60. naturales vires nimium exaltant, quid de Lumine salutifero sentiant 141. eorum doctrina de justificatione, est magnoperè vitiata 158. eorum moribus & ceremoniis 229, 239, 240. literatura & studiis 256. de hodiernis Apostolis Evangelistis 270. quos à ministerio excludant 273. volunt esse certi pretio, antequam prædicent 37 non laborant 282. moderationem contra immoderatos clericorum reditus exclamant 278. eorum cultus facile impediri potest 313. cet neminem absque aquæ baptismi servari dicant, admittunt tam exceptionem 355. de baptismo 375, 376. de carne & sanguine Christi 382, 384, 385. de iumento 464.

Prædestinavit Deus aliquos specialiter ad salutem, de quibus intelligantur loca Scripturæ, quibus aliqui abutuntur, facile solvantur eorum objectiones 119, 120.

Prædicatio verbi quid nuncupetur 263, 272, 291, 292. prædicare ne Spiritu est Deum offendere 37 quære *cultus*. est permanens institutio 363. discitur ut alia ars 271.

Prædicator, quære *minister*.

Preces. quære *orare*. populi per ces linguâ Latinâ fiebant 256.

Professio externa necessaria est, aliquis sit membrum particularis Christianæ ecclesiæ 227.

Propheta. quidam miracula fecere 245. falsi, non veri, carere gratiâ Dei 253, 254.

Prophetia & *prophetare* quid significet 268, 269. de libertate prophetandi 270.

INDEX

Protestantes. eorum fidei regula
ad immediatas & internas Spi-
ritus S. revelationes ultimo recurre-
re coguntur 43. quodnam inter e-
orum & Monasteriensium execran-
da acta discrimen 37, 38, 40. Phi-
losophiam theologiæ ancillam faci-
unt 60. affirmant J. Hussum pro-
phetasse de reformatione futurâ 68.
non expectantes clariorem lucem
multos errores se conjecerunt
101. in doctrina de justificatione
merito se Pontificiis opposuere,
sed citò in aliud extremum abie-
runt 158, 159. optima sanctorum
opera dicunt esse inquinata 167. an
& quodnam inter eos & Pontificios
sit in superstitionibus & moribus
discrimen 228, 229, 244. quid de
vocatione ministri sentiant 233,
234, 235, 236, 237, 244, 245, 246.
Lutuosum est, quod Judam Pasto-
rum & ministerii sui patronum ven-
dicent 255. eorum zelus, & cona-
tus laudantur 257. de scholasticâ
Theologia 260. de hodiernis A-
postolis & Evangelistis 270. quos a
ministerio excludant 273. de deci-
mis & quod nemini prædicent nisi
de pretio certi sint 276. moderati-
ores contra immoderatos redditus
exclamant 278. quamvis Romanum
Pontificem deseruerint, nolebant
tamen beneficium amittere, 281.
non laborant 282. an in cultum per-
fectam reformationem fecerint 288.
289. eorum cultus facile potest im-
pediri 313. magnum dedere scan-
dalum 340. negant aquæ baptis-
mum ad salutem omnino necessari-
um esse 355. de baptismo 356, 357,
358. de carne & sanguine Christi
382, 384. lotionem pedum non utun-
tur 399. quomodo libertatem con-
scientiæ vindicarint 426. nonnulli
impios reges & magistratus depo-
nendos imò trucidandos affirmant
426. quomodo conveniant, quando
magistratus consensum non habent
434. de juramento 467.

Psalmorum cantatio 343.

Q

Quakeri, id est *trepidatores*, &
quare sic nominentur 144, 301. non
sunt contemptores Scripturarum,
& quid de iis sentiant 45, 48, 58,
59, 60, 65, 66, 67. nec rationis, &
quid de ea sentiant 112, 113. non
dicunt omnes alios modos secundos
nullius usuisse 11. non se compa-
rant Jesu Christo, ut falso accusan-
tur 107. nec etiam denegant, quæ
in sacris literis de Christo, ejus
conceptione, &c. scripta sunt 109,
175. a Deo suscitati sunt, ut veri-
tatem annuntiarent 101, 143, 144,
155, 263, 303. eorum doctrina de
justificatione non est Pontificia 158,
166, 187, 194. meditationi non ad-
versantur 309. eorum cultus inter-
rumpi non potest 312. & quæ passi
sint 314, 315. quomodo conscientiæ
libertatem vindicarint 432, 433. a-
lios non persequuntur 436. quan-
quam adversariorum confessione in-
veniantur ut plurimum liberati ab
abominationibus, quæ inter alios
abundant, ea tamen adversarii in
iis vitia existimant, quæ in semet-
ipsis tanquam eximias virtutes lau-
dant, & de unius Quakeri crimine
magis clamitabunt, quam de cen-
tum inter semetiplos 438, 439. mu-
tuam relationem, quæ est inter
Principem & populum, herum &
servum, Patrem & Filium non abo-
lent, & bonorum communionem
non introducunt 440, 441. nec di-
cunt aliquem creatione magis vel
minus, quam alium, uti non debe-
re 440.

R

Ranteriorum, sive Libertinorum
blasphemia dicentium nihil interes-
se inter bonum & malum 206.

Ratio, quid opus corruptam ra-
tionem exaltandi 27. de ratione 35,
112, 113.

Rebecca 301.

Recreationes. quare ludi.

I N D E X.

Reconciliatio. cum Deo quomodo fit 168. usque ad 175.

Redemptio. duplici modo consideratur. 1. a Christo extra nos peracta. & 2. in nobis operata 164, 165. universalis est, Deus Jesum Christum Filium suum unigenitum Lumen dedit, ut quisque credat in illum, servetur, 80, 81, 126. ejus mortis beneficium non minus universale est quam semen peccati 81. vix alius religionis Christianæ articulus invenitur, qui tam discrete in sacris literis confirmatur 89, 90, 91, 92, 93, 94. hæc doctrina a Patribus (ut dicuntur) primis 600 annis annunciata est, & quorundam dictis probatur 96, 97. Qui illam a reformationis tempore affirmarunt, non dedere clarum testimonium, quomodo illud beneficium omnibus communicatum sit, nec satis abunde veritatem docuerunt, quod ei externæ Christi historię necessitatem addiderunt, imo eo parti adversæ validius argumentum præbueret ad præcisum suum de reprobatione decretum propugnandum, inter quos remonstrantes belgici fuerunt 82, 98, 99, 100. jam Deus paucos & illiteratos homines suscitavit ut dispensatores hujus veritatis fierent 101, 142, 143. hæc doctrina misericordiam & justitiam Dei exhibet 102, 119. Fundamentum salutis est 103. Scopo promissionum & minarum Evangelii respondet 103. merita & mortem Christi commendat 103. gratiam Dei exaltat 103. falsam Pelagia. Semipelag. & Socinia. doctrinam de Lumine naturali & libero arbitrio evertit 102. hominum condemnationem ex se, & salutem ex Deo pendere facit 103. omnem desperationem removet, & neminem in securitate fovet 103. Christian. religionem infidelibus commendat 104. sapientiam Dei demonstrat 104. & licet non verbis, tamen actis a prædicatoribus,

etiam ab iis, qui hanc doctrinam rejiciunt, stabilitur 104. a propitiatione Jesu Christi non derogat secundum illam magnificat 109. Unicuique, nemine excepto, certus dies, & tempus visitationis datur, quo possibile est servari 103, 120, 121, 122, 123. Cyrilli de hac re testimonium 129. Quid per hunc diem intelligatur, & non intelligatur, explicatur 105. quibusdam diuturnior, quibusdam brevior esse potest 105. multi ultra hanc diem visitationis vivere possunt, post quem illis nulla est salutis possibilitas 106. quædam exempla allegantur 106. Objectiones & illa Scripturæ loca, quibus alii abutuntur, ut probent Deum homines ad peccatum impellere optime solvuntur, si ea applicentur hominibus istis post transactum tempus visitationis 106, 120. unicuique datur mensura luminis, seminis, gratiæ verbi Dei, quo potest servari 102, 118, 126, 127, 128, 129, 130, 131. quod etiam testimoniis Cyrilli & aliorum confirmatur 129, 130, 132, 136, 137. Quid sit illud Lumen. quære Lumen. multi, licet externæ historię ignari, damni tamen quod per Adamum venit, sensibiles fuerunt, quod Platonis & aliorum testimoniis confirmatur 153. multi Christum intus cognoverunt, quasi remedium ad liberandos eos, licet non sub ista denominatione, sic etiam testantur Seneca, Cicero & alii 153, 154. Omnes tamen tenentur externam Christi historiam credere, quibus Deus illius scientiam adfert 109.

Reformatio, in quo non sit posita 233. mechanici ei multum contulerunt 273. quid ei perniciosum fuerit 386.

Regnum Dei 320, 408, 416.

Regula fidei & morum. quære *Scriptura.*

Relatio mutua, quæ est inter principem & populum &c. à Quakeris

INDEX.

is non tollitur 440.
Religio Christi quære *Christiani*
 fit odiosa Judæis Turcis, & Eth-
 nis 384.
Remonstrantes Belgici, quære *re-*
missio. absolutam reprobationem
 agant 36. quomodo ab iis differa-
 nt 116. naturales vires & arbitri-
 i hominis nimium exaltant, &
 de Lumine salutifero sentiant
 eorum cultus facile impediri
 est 313.
Reprobatio, Quære etiam *redemp-*
 tio quid sit. absoluta reprobatio de-
 hibetur 83, 84. ejus doctrina est
 tribilis impia & blasphema 83,
 91. sic etiam a Luca Osiand.
 atur 98. hæc doctrina nova est,
 ejus prima fundamenta jecit Au-
 gustinus, quam fovit Dominicus, Cal-
 exander & Synodus Dordracæna 85,
 etiam Luther, quam tamen
 contra Lutherani deseruere 98. in-
 iosa est Deo, & ipsum peccati
 thorem facit. quod etiam proba-
 dictis Calv. Beza, Zanch. Paræi,
 rtyr. Zuingl. & Piscat. 84, 85.
 iosa est Christo 87, 88. Præ-
 ationem Evangelii meram illusi-
 onem facit 87. adventum & propitia-
 nem Christi divinæ iræ testimo-
 nium facit 87. Generi humano in-
 iosa est. facit ejus conditionem
 orei diabolorum, bestiarum,
 eorum sub Pharaone, & eandem
 Poetæ Tantalæ affinxerunt 88.
Revelatio. revelationibus Spiri-
 tus Deus seipsum semper patefecit.
 3, 16, 42. variis fiunt modis 3.
 per fuerunt objectum formale
 , & ita permanent 3, 17. usque
 9. idque non solum subjektivè
 etiam objectivè 29, 30, 31, 32.
 eram fidem absolutè & simpli-
 tate necessariæ sunt 3, 32, 34. non
 incertæ 32, 33, 43. Imò eas in-
 tudinis insimulare est horren-
 sacrilegium 26. exempla A-
 ptistarum Monast. huic doctri-
 on obstant 33, 34, 35, 37, 38.

sacris Scripturis, & sanæ rationi
 nunquam contradicere possunt 3,
 41, 47. sunt quiddam per se evidens
 nec alio testimonio egent 3, 4, 42,
 43. sunt immobile & certum Christi.
 fidei fundamentum 43, 44. carna-
 libus Christianis nullo modo neces-
 sariæ videntur, imò à plerisque ex-
 ploduntur 4. olim Christiani non
 habebantur, nisi qui Spiritum Chri-
 sti habebant, sed hodiè hæreticus
 pronunciatur, qui eo se duci affir-
 mat 5. quorundam de necessitate
 harum revelationum testimonia 6,
 7, 8, 26, 27. cujus & quibus arti-
 bus in desuetudinem adductæ fue-
 runt 9, 10.

Robertus Barclaius 426.

Rusticus. ejus responsum superbo
 Prælato datum 242. Philosophum
 ad fidem Christianam adducit 259.

S

Sabbatum. 292.

Sacerdotes. quære *Levitæ*, *mini-*
ster Legis 232, 254, 275,

Sacramentum. de eorum numero,
 natura, &c. quantæ exortæ sint
 contentiones, & quod vox [Sakra-
 mentum] in Scriptura non reperia-
 tur, sed ab Ethnicis deducta sit
 347, 374. ejus definitio pluribus a-
 liis rebus convenit 348. an confe-
 rant gratiam 410.

Saltationes quære *ludi*.

Salus. extra ecclesiam nulla da-
 tur 225.

Samaritana mulier 390.

Sanctificatio quære *justificatio*.

Sanctitas vestra quære *tituli*.

Sanctum Sanctorum, id Pontifex
 summus semel in anno intrabat 16.
 nunc omnes non semel in anno, sed
 semper ad Deum ingressum habent
 31.

Sanguis. abstinere à sanguine &
 strangulatis 377, 407, 410. effusus
 est 387.

Sanguis Christi. quære *commu-*
nio.

Saxonia

INDEX.

Saxonia Elector, de scandalo ab ipso Reformationi dato, assistendo in Missa 340.

Scepticismus 34, 258.

Schola extra Scholam Christi nil discitur nisi mera garrulitas, & umbra cognitionis 5, 8, 9. an publicæ scholæ sint necessariæ 257.

Scriptura veritatis. unde processerint, & quid contineant 45. sunt declaratio fontis & non ipse fons 45 non sunt existimandæ adæquata primaria regula fidei & morum, sed secundaria & subordinata Spiritui, & quare 45. usque ad 68, 246. earum certitudo solummodo noscitur Spiritu 46, 47, 227. testantur Spiritum Sanctis pro rectore datum 46, 57, 58, 59, 60, 61. earum auctoritas ex ecclesiâ, seu concilio, nec ex virtute iis insitâ, sed ex Spiritu pendet, nec corruptæ hominum rationi, sed Spiritui subjicitur 46, 47. Calv. Eccles. Gall. Synod. Dord. & Theol. Mag. Brit. Westmon. de hac re testimonium 46, 47. contentiones eorum qui certitudinem Scripturarum aliunde quam à Spiritu quærun 47. Patrum (sic dictorum) de quibusdam libris diversæ opiniones 48. de ablatione, corruptione quorundam locorum, translatione, transcriptione & variis lectionibus Hebræi characteris, & codicum Græcorum interpretatione Septuaginta, & de codicibus Hebræis, de amittendis vel rejiciendis quibusdam libris 56, 57, 58. de difficultate in explanatione, 60. Augustini de authoribus lib. Canon. & de transcriptione, & interpretatione judicium 56. earum usus perutilis & solatio plenus 48, 59. indocti & instabiles iis abutuntur 60. Scripturam esse canonem completum nulla est credendi necessitas 66. multi canonici libri injuriâ temporis perdicti 67. an per Scripturam probari potest, quod aliquis liber sit canonicus 67, 68. quondam erant quasi

liber obsignatus 257. ut intelligantur, auxilio & revelatione Spiritu S. opus est 6. nemo earum se doctorem facere potest, nisi solum S. Spiritus 6, 7.

Secta Ignatiana. literaturam amant 257. ad Indos missos nuncupat Apostolos 270.

Semen justitiæ 309. salutiferum Peccati. quære peccatum, redemptio

Semipelagiani 69. eorum axiomata *Facienti quod in se est, Deus non denegat gratiam* 98.

Seniores 16, 270.

Servetus 431.

Servus. humillimus tuus servus, an dicere liceat 448. quære tituli.

Silentium quære cultus.

Simon Magus 276.

Sociniani, quære lumen naturæ eorum incogitantia redarguitur rationem maximam fidei regulam ductorem esse putant 22, 34. quare vis multiratione abusi sint non men dicunt quod quis eâ uti debeant, & quam malè argumentatur contra internas, & immediatas Spiritus S. revelationes 34, 35. illas tamen ultimo recurrere cogitur 43. vires naturales nimium altant, & quid sentiant de lumine salutifero 141. eorum cultus facere potest impediri 313.

Socrates 114.

Somnia. quære fides. miracula.

Spirituale. iniquitates spirituum 304, 305. spirituale judicium

Spiritus S. quære cognitio, revel. Script. nisi adsit cordi auditis, otiosus est sermo doctoris 7. Spiritus Dei cognoscit quæ sunt 15. sine Spiritu nemo potest dicere quod Jesus sit Dominus 14, 15. resedit super septuaginta niores & alios 16. manet nobis in æternum 22. docet & suggerit omnia & ducit in omnem veritatem 22, 23, 27, 28, 29, 46. diffinit Scripturâ 23. est Deus 23. habet

INDEX.

sanctis 23, 24, 25. remoto Spiritu
Christianitas non est Christiani-
24, 48. huic quicquid in fide
Christianâ expetendum est, ascri-
24. hoc Spiritu ad Deum con-
temur, & in persecutionibus tri-
phamus 25. vivificat, &c. 25.
vini de Spiritu notandum testi-
monium 26, 27, 46, 47. est omnis
veritatis & rectæ rationis fons &
20 41, 42. dat fidem Scripturæ
satisfaciendum conscientiis 46
testimonium est omni ratione
stantius 47. est principalis dū-
57. cum hominibus disceptat
i. Spiritu acti Scripturas amant
227. est quasi anima ecclesiæ, &
od sine eo fit, est vanum & impi-
252. 258. est Sp. ordinis & non
ariæ 265. quos Spiritus ad mini-
erium separat, à fratribus audi-
tur 266. est hæreditatis nostræ
habo 295.
Stephanus Spiritu locutus est 25.
superstitiones 288. unde exortæ
304, 345. 374.

T

Talentum. unum talentum ex se
nimè insufficiens est. parabola
torum 125, 132. qui talentis
è usi sunt, boni & fideles servi
antur 188. non secus acceptus
qui benè duobus, quam qui
que talentis usus est 199.
Taulerus à paupere laico instruct-
48. de divino amore gustavit

Testimonium quære Spiritus.

Theologia scholastica 248. quam
perniciosa sit 260, 261, 262, 263.

Theseus. de ejus navi 272.

Thomis à Kempis 294.

Tituli. minime licet Christianis
uti illis honoris titulis *majestas*, &c.
439, 443, usque ad 452, 488.

Traditio. quam ad decidendum
insufficiens sit 35. non sufficit ad
fidem constituendam 411.

Translationes quære Biblia.

Turcæ. inter eos membra ecclesiæ
esse possunt 225.

V

Verbum æternum est Filius, initio
erat apud Deum, & Deus erat: est
Jesus Christus, per quem Deus
omnia creavit 11, 12, 107. quid in
Platoniorum libris Augustinus de
hoc verbo legerit 154.

Veritas. aliter aliquis dicit de
veritate, aliter veritas seipsam in-
terpretatur 6. aditu non difficilis
sed prope est 6.

Vesperæ 294.

Vestes. quod non liceat Christi-
anis in vestibus rebus superfluis uti
440. & de earum usu, vanitate,
superfluitate 456, 457, 458, 488.

Vindicta quære bellum.

Vnctio. omnia docet, est com-
mune omnibus sanctis privilegium,
& certa regula, & in perpetuum
manet 31, 32.

Voces externæ. quære fides, mi-
racula.

F I N I S.

E R R A T A.

PREF. pag. xxi. lin. 16. post Dei adde Omnis. pag. 22. l. 19. pro
 20. lege 26. pag. 44. l. 30. pro partem lege partum. pag. 55. l.
 4. post cognoscimus adde quoniam in eo manemus & ipse in nobis.
 pag. 157. l. 28. post estis alde sed justificari estis. pag. 178. l. 26.
 lege 1 Cor. 6. 11. pag. 183. l. 21. post 2 Cor. 4. 10. adde ut & vita
 Jesu manifestetur in corporibus nostris, et v. 11. pag. 186. l. 19.
 pro Effius lege Effius. pag. 188. l. 14. del: xx. pag. 192. l. 38. dele
 i. pag. 196. l. 35. lege Mat. 16. 27. pag. 201. l. 7. pro actis lege
 dictis. pag. 246. l. 4. pro rationalis lege nationalis. pag. 285. l. 37.
 post sunt adde ex libris & pag. 293. l. 8. pro Apostolus lege Apo-
 stolos. pag. 418. l. 2. post sed alde si pag. 422. l. 14. post obijciunt
 adde illud pag. 428. l. 27. pro Marcio lege Martianus.

